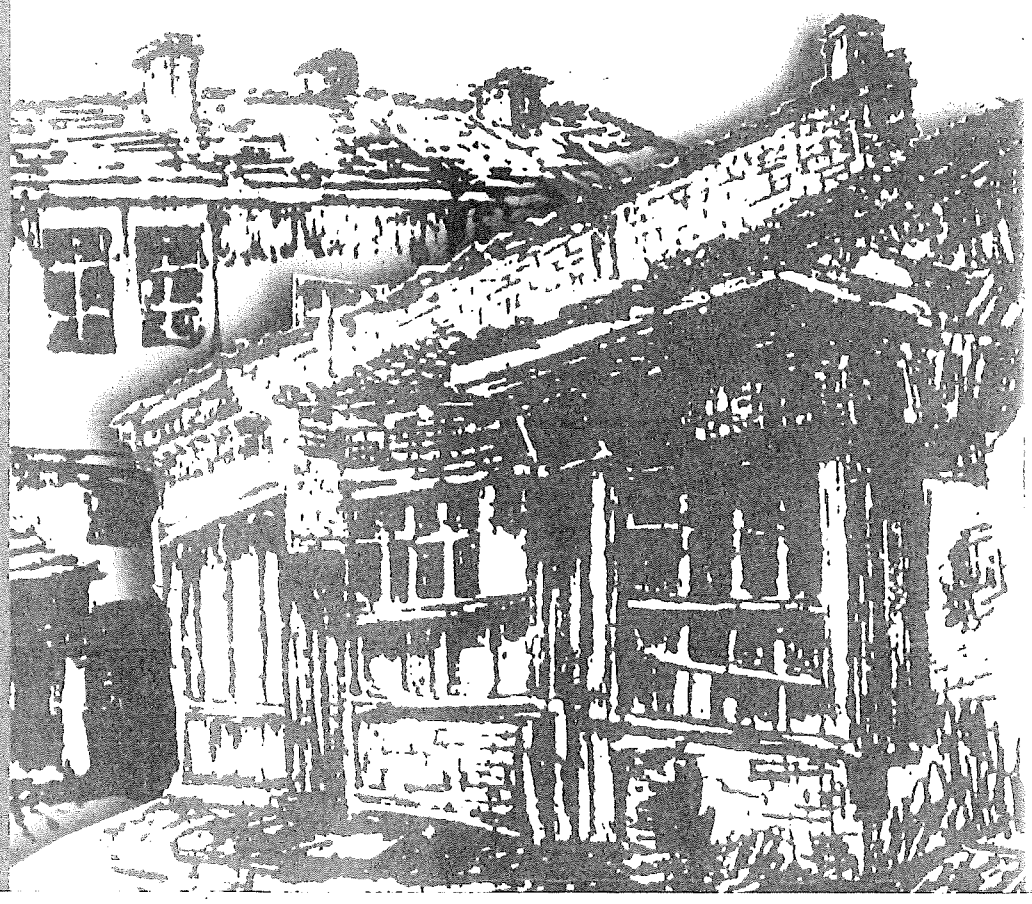
КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ Д

ТОМ 2

Подарок от акад. Цветана Тодорова

КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

Коста Пеев

РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

Рецензенти

акад. Божидар Видоески

акад. Зузана Тополинска

Директор
д-р Томе Груевски

***

Уредник
М-р Зоран Костов

Програмери
дипл. инж. Тихомир Атанасовски
дипл. инж. Владимир Лазов

***

Компјутерска обработка
дипл. инж. Владимир Лазов

КОСТА ПЕЕВ

Р Е Ч Н И К

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

ТОМ 2

На акад. Цветан Поздаков
со најдобри желби
Клеев

НИП "Студентски збор"
Скопје, 2002

KOSTA PEEV

DICTIONARY

OF MACEDONIAN DIALECTS IN THE SOUTH-EAST AEGEAN PART OF MACEDONIA

BOOK 2

NIP "Studentski zbor"
Skopje, 2002

Речникот до пред две години се работеше како дел од проектот на МАНУ "МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА", со кој раководеше акад. Б. Видоески, откако згасна односниов проект работата врз Речникот се префрли во ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Изучувањето и претставувањето на дијалектното богатство на народните јазици повеќе децении претставува сериозен сегмент од науката за јазикот особено во словенскиот свет (со изработката на националните атласи, Општословенскиот лингвистички атлас и Општокарпатскиот дијалектен атлас). Сепак претставувањето на лексичкиот фонд на народните говори преку изработка на дијалектни речници се наоѓа некако во задоцнување. Оттаму трудовите на проф. Пеев (не само сегашниот) претставуваат еден вид пионерска работа во нашата средина, дотолку повеќе што во објавените дијалектолошки монографии од македонското јазично подрачје лексиката е претставена само во ограничен обем - како диференцијална во однос на литературната, а сега пред нас е сериозен обид за комплетно претставување на речничкото богатство на југоисточните македонски говори

акад. Божидар Видоески
извадок од рецензијата

***

Со пиетет сум исправен пред над дведецениското макотрпен труд на еден пасиониран истражувач што саможртвено го посветил својот живот за воскреснување на органскиот дел на еден историски етнокултурен субјект што пред нашите очи незапирливо и неповратно гасне... Речиси ги нема веќе македонските песни и ора околу Солун, Кукуш, Серес, Кавала и Драма, одвај се слуша македонскиот збор во Воденско и Еницевардарско, па упорно се задушува мајчиниот шепот и во Леринско и Костурско.

Авторот првин воведно ги разгледува... неповратните демографски промени во Долновардарско и потоа ги претставува основните карактеристики на веќе во голема мерка избришаните македонски народни говори (кукушкиот, солунскиот, серскиот, воденскиот, еницевардарскиот, па и јужногевгелискиот), запирајќи го посебно истражувачкото внимание кон лексичките пластови и укажувајќи на специфичните појави во областа на фонетиката, морфологијата и синтаксата... Професорот д-р Коста Пеев со своите истражувања токму на јужномакедонските говори веќе стана признат дијалектолог. Од почетокот е вклучен во проектот "Македонски дијалектен атлас", како и во меѓународните научни проекти што ги води Одделението за лингвистика и литературна наука во МАНУ "Општословенскиот лингвистички атлас" и "Општокарпатскиот дијалектен атлас". Како познавач на словенските јазици, Пеев со компетенција продира во проучувањето на словенската дијалектологија, со посебно лингвистичко внимание на јужномакедонската регија.

Неговите бројни дијалектолошки студии, објавувани во земјата и во странство, и особено неговата двотомна монографска студија за кукушкиот говор, одамна се влезени во научната комуникација. Сега тој се појавува со еден друг почеток што несомнено означува прва бразда во една неразорана славистичка ледина.

акад. Бл. Ристовски
извадок од приказот "Монументално дело на македонската лингвистика" *(Утрински весник, 28 јануари 2000).*

Коста Пеев со своите истражувања од областа на македонските говори се вклучува во врвот на македонската дијалектолошка наука, а со своите лексикографски прилози во врвот не само на македонската туку и на словенската дијалектолошка лексикографија. Со издавањето на Речникот дијалектната граѓа ќе стане достапна за поширокиот круг љубители и стручњаци во Македонија и надвор од неа. Трудот е особено добредојден за потребите на истражувањата од јазичноисториските и јазичногенетските прашања (на пр. за историската лексикологија, етимологија и сл.)

Речникот спаѓа меѓу најзабележителните проекти од областа на современата македонска дијалектолошка лексикологија, како и лексикографија на словенските јазици, меѓу другото затоа што за првпат целосно ни го претставува лексичкиот корпус на пограничните говори на крајниот југ од јужнословенската територија и затоа што планираниот обем на вклучениот корпус, судиме по првиот том, каде што на 328 страници стојат 3366 зборовни гесла (А-Д), е многу голем.

проф. д-р Аленка Шивиц-Дулар,
Славистична Ревија, бр. 49, Љубљана
(извадок од приказ, во печат)

Посвета

Со почит и благодарност книгата му ја посветувам на д-р Георги Групчев, и на неговиот тим: д-р Љубен Арсенков, д-р Иван Стировски, д-р Славко Крстевски и д-р Валентина Пеева-Лазова.

***

Благодарност

Макотрпната работа во приготвувањето на речник бара, покрај другото, и помош и разбирање од семејството, во таа смисла ја изразувам својата благодарност на сопругата Танка

Коста Пеев

УВОДНИ БЕЛЕШКИ

1.1. Иако постојат реални можности извесни податоци да бидат преповторени во однос на "Уводните белешки" од првиот том, сепак чувствуваме потреба да дадеме извесно резиме на сознанијата што ги имаме во врска со следниве пунктови од работава: претставување на регијата што е предмет на нашето дијалектолошко истражување, збор-два за специфичниот начин на собирање на материјалот, односно за создавање на корпусот, збор-два за методологијата при изработката на Речникот, натаму презентирање на одделни посебности во граматичката структура на долновардарските говори, неопходни заради успешното следење на лексичкиот материјал и др., сè со цел на читателите да им се доближи речничката граѓа, независно дали го имале в рака првиот том или не.

2.1. Под поимот југоисточни македонски говори ги подразбираме оние говори што се зборуваат по долниот тек на реката Вардар, јужно од Гевгелија па сè до Солунскиот Залив. На исток од Вардар овие говори се шират кон серско-драмската регија, а на запад до кајларскиот говор.

2.2. За време на Втората балканска војна, која што избувна на 29 јуни 1913 година (инспирирана од шовинистичките и великодржавни аспирации на владите на соседните држави), грчката солдатеска, за време на жетва, со жесток артилериски оган, со пожари и смрт го смени демографскиот лик на повеќе десетици македонски населби во Кукушко, Солунско, Демирхисарско и Дојранско; во тој контекст ќе истакнеме дека на 3 јули наполно згасна животот во убавиот македонски град, и првенец во преродбата - Кукуш, всушност тоа е почеток на геноцидот што се изврши во тој дел од Македонија. Уништувањето имало такви размери што последиците се сосема евидентни и денеска, имено ако некаде, на улица или било каде во споменатиот град слушнете македонски збор, тоа нема да биде милозвучниот долновардарски (кукушки) говор, туку говорот на некој преселник од други делови на Македонија, бидејќи **таму не останал ниту еден староседелец**. Овој податок добива во својата тежина ако истакнеме дека кон средината на минатиот (односно предминатиот) век Кукуш претставувал, како што рековме, центар на националното будење, имено таму повеќе, отколку на др. место,

бил изразен отпорот против Патријаршијата и фанариотското духовенство (кон крајот на 19. век градот броел 7.750 жители).

2.3. Опустошувањето на останатите делови од Егејска Македонија продолжува, а за време на Граѓанската војна во Грција (што се надоврза на Втората светска војна) доби размери на етничко чистење, кога македонскиот етнос скоро речи исчезна од Ениџевардарско, Воденско, Серско, Леринско, Костурско.

2.4. Овие сознанија ја наложија потребата македонскиот дијалектолошки центар со кој до неодамна раководеше акад. Б. Видоески, својот интерес да го усмери кон егејските говори. Така се создаде цела едиција (повеќе од магистерски, односно докторски дисертации) за односниве дијалекти (некои од нив се објавени): Ениџевардарскиот говор, Кајларскиот говор, Мегленскиот говор, Кукушкиот говор, Дојранскиот говор, Говорот на с. Кула (Серско), Говорот на с. Чифлицик (Серско) и др.

3.1. Кон определбата да ги истражувам долновардарските говори влијаеше и една случајност, имено по завршувањето на студиите, со извесна лингвистичка (дијалектолошка) наобразба, бев назначен за наставник во Струмица и така имав можност да го следам и проучувам "судирот на два дијалектни типа": меѓу говорот на староседелците што се вклучува во источно-македонскиот штипско-струмички говор, и долновардарскиот, претставен со кукушкиот дијалект, што го зборува поголемиот дел од "бижанското" население. Првиот, или основниот дијалект се зборува во селата од централниот и западниот дел од Котлината, како и во самиот град, додека бегалците од Кукушко се населени повеќе во источната и јужната регија, таму живеат компактно во десетина села: Секирник, Турново, Сушица, Радово, Штука, Иловица, Еднокуќево, Хамзалија, освен тоа, пак компактно, го имаат населено и источниот реон од самиот град.

3.2. Некаде кон средината на седумдесеттите години почнав да го истражувам говорот на населбите околу Дојранското Езеро вклучувајќи ги и "бежанците" од дојранските села што се наоѓаат во државата Грција: Патарос, Аканџалија, Попово и др. Од споменативе активности се роди монографскиот опис на дојранскиот говор, потоа интересот се прошири кон кукушката регија, односно почнав да собирам дијалектен материјал кај бегалци од тој дел на Егејска Македонија - според Прашалникот за Македонскиот дијалектен атлас.

Освен тоа, тргнувајќи од аргументот дека топонимиската номенклатура многу меродавно ги презентира дијалектните особености - во топонимите фактички е конзервиран јазикот (главно фонетскиот и лексичкиот дел), паралелно со дијалектни вршев и топономастички истражувања. Се разбира, поради неможноста тоа да се врши на самиот терен, во Грција, кај она македонско население

што таму сепак останало, бевме принудени односниве анкетирања да ги вршиме со преселници, бегалци.

3.3. При ваквиот вид истражувања неопходно е да се земат предвид ред отежнувачки околности: првата опасност доаѓа од можноста за нивелирање на дијалектните посебности на преселниците, како резултат на контактите (економски, женидбени и др.) со месното население. Односново нивелирање доведува до корозија на говорот на бегалците и се врши на различни нивоа од јазичната структура. Оваа опасност донекаде беше превозмогната со определбата истражувањата да ги вршиме во селски населби каде што "бижанците" се во голем број и живеат компактно. Но тука се појави друга опасност, имено во немал број "бижански" села среќаваме дојденци од различни егејски населби, така што доаѓа до меѓусебно губење на нивните дијалектни индивидуалности. Освен тоа за извесни регии од Егејска Македонија информатори можеше да се најдат само во градските населби. За илустрација ќе ја споменеме демографската ситуација во "бижанското" село Секирник, таму живеат преселници од повеќе села па дури и од различни регии: од кукушките села Ајдарлија, Коџомарлија. Маловци, Крецово, Иџеларе, Амбар Ќој, Гавалјанци, Рошлово, Алексово, Владаја, Драгомирци, Грамадна, Казаново, Маловци, Беглерија, Диманци, Ираклија, Планица, од Дојранско, с. Патарос, Сурлево , од Солунско, с. Градобор, од Демихисарско, с. Ливадово, од Серско, с. Азнатор. Ваквата состојба: во одредено "бижанско" село да живеат преселници од 10-15 населби од егејскиот дел ја нотиравме, освен во споменатото село Секирник уште и во др. села.

Од Серско и Драмско бегалци преселници анкетиравме во Радовиш (во градот) и во Штип (во населбите Три Чешми и Свињогојство), од Воденско, Ениџевардарско и Кајларско информатори побаравме во Скопје, во населбите Мичурин, Автокоманда и Чаир. Проблемите што ги споменавме од работата со бегалците од Кукушко, во ваква или инаква форма се повторуваа и при анкетирањата во Радовиш, Штип и Скопје.

Се разбира дека сето тоа создава дополнителни тешкотии, односно налага во истражувањата да се применува посебен пристап.

3.4. При формирањето на картотеката вршевме ексцерпција од повеќе извори на дијалектолошки материјал, впрочем тие се претставени на крајот од Речникот, а сега ќе ги споменеме само позначајните: *Lidové povídky jihomakedonské (z rukopisů St. Verkovico=výh); A. Mazon, A. Vaillant, Lévangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas-Vardar, M. Małecki, Dwie gwary macedonskie (Suhe i Wisoka w Soluńskiem), Teksty, Słownik* и др., освен тоа се користени и материјали (за кои зборувавме пред малку) собрани од авторот, а се чуваат во Архивот на МАНУ (за Општословенскиот лингвистички атлас и Општокарпатскиот дијалектен атлас) односно во Архивот на Дијалектолошкото одделение при Институтот за македонски

јазик од пунктови од: *Драмско, Серско, Солунско, Воденско, Ениџевардарско, Кајларско, Гевгелиско, Дојранско, Кукушко.*

4.1. Во материјалите од Речникот среќаваме голем број потврди за периферниот карактер на говорите што се предмет на нашиот интерес, овде пред сè се мисли на поголемата диференцираност наспрема стандардниот јазик: од една страна присуство на архаични форми, а од друга позајмени лексички единци, но и граматички обрасци од соседните (несловенски) јазици.

4.2. Од општата шема, односно од мозаикот на дијалектни посебности, прво ќе се задржиме на лексичките што се јавуваат на повеќе нивоа, прво фонетски (*во̀ттта* 'водата', *бра́јчка* 'брадичка', *пла́јна* 'пладнина'), натаму зборообразувачки (*кусини́на* 'косиште', *мажатро́к* 'мажиште', *утрува́чка* 'отров', *мумура́нка* 'мома', *рујак* 'рој'), и архаични (*деси́ се* 'се случи', *са́к* 'глужд', *кли́ка* 'вика', *прав* 'десен', *топори́шче* 'рачка од секира') .

4.3. Во граматиката (морфо-синтаксата) исто така среќаваме редица архаични форми, пр. употребата на сврзникот **да** во декларативно-интенсионални (комплетивни) реченици: *еден ден чу еден тел'ал да продава една кашта;* натаму употребата на сврзникот **али** во адверсативни реченици: *шта ти дам нишјан, али пак ни што можеш да ја излажеш;* уште проширената употреба на множинската наставка **-и** кај еднослоожните именки од м. род: *двана́десет ко́ши пални, ду две гро́ши, де́вит ре́ди;* освен тоа се среќава и кај именки од ср. род: *сос зла́тни кри́ли, пасиши гове́ди-ти.*

Од иновациите да го споменеме мешањето на предлозите **во** и **на** (според грчки образец): *умре́нтујут човек го зара́ха на гро́бут* (м. 'во гробот'), *лажицата не можеше да си а тури на устата* (м. 'во устата').

Покрај ова среќаваме и други форми што упатуваат на меѓујазични контакти, некои од нив веќе се претставени во литературата, но во долновардарските говори нивното присуство е поизразено. Да ги споменеме синтагмите од две именки во кои едната се јавува како атрибут на другата без граматички показател (според турски образец): *дај ми паша касап ношче / да си сечам јас бисерче* (м. 'касапско ноже'), во примерот што следува има дури два атрибута (именки): *ут восук пчела мет.*

Се разбира дека во една кратка уводна белешка не може да бидат претставени сите граматички посебности, но затоа тие се регистрирани во текстуалниот дел што се јавува како придружник на лексичката единица, впрочем со таква цел и се дадени богатите илустрации.

5.1. Во врска со начините на претставување на речничката граѓа прво ќе се потрудиме да објасниме зошто се определивме формите на свршените глаголи да ги дадеме посебно, а не заедно со несвршените, како што се практикува во некои речници. Тоа го правиме од проста причина дека често, или многу често, богатата

разновидност на значењата што ги нотиравме во дијалектите за едниот и другиот вид не се поклопуваат, односно кај свршениот вид среќаваме побогата семантика, а тоа значи дека не може да се повикаме на несвршениот, за пр. да го споменеме гл. **земе** кај којшто констатиравме 17 значенски посебности, не земајќи ги предвид фразите и изразите во коишто стожерен е споменатиот глагол а нивниот број изнесува 27; такви случаи може да се наведат повеќе.

5.2. Втората специфичност на која сакаме да се задржиме е во врска со присуството на "украсното" **j** кај одделни лексеми. Имено во ексцерпцијата на материјали од народни песни од долновардарската регија многу често се среќаваме со јотација на вокалите *а, о, у* (поретко и кај другите вокали) во почетокот на зборот. Фактички, според Конески се работи за особеност "што е широко позната во пеењето на народни песни кај словенските народи. П.Г. Богатирев ја истакнува како карактеристична црта на руските, украинските, чешките, словачките, српските и бугарските песни... На Балканот ваков начин на пеење е забележан кај Албанците и Ароманите" (Бл. Конески, *Јазикот на македонската народна поезија,* с. 9-10).

5.3. Сепак, ни се чини дека во односнава говорна регија оваа специфичност е особено силно изразена, впрочем тоа се потврдува низ богатството од примери што ги наведуваме. Се среќава кај сите видови зборови (и полнозначни и службени): *јоѓрада* 'градина', *јапостол, јодаја; јожинет* 'оженет', *јободен; јо* < *о* < **го** - 'кратка зам. форма'; *јосвести, јобиди, јобиколи; јоткак* 'откако', *јудутѓорја* 'одозгора'; *јот* 'од' , *јо* < *о* < во, *јуз* < *уз* 'од'; *јето* 'ете' и др.

Прави впечаток дека односнава јотација ја среќаваме и пред вокалите од преден ред и тоа освен пред **е** *(јендра);* уште и пред **и**: *ји* <*и* < **ги** - 'зам. форма', *јиска* < **иска** 'сака' итн.

Ѓ

ѓаволи́ца f 'прекар на жена' (со негативна конотација) [BV,62].

ѓаволшти́на f 'голема итрина' (со негативна конотација) [BV,62].

ѓавул m 1.'зол дух, сатана' (според религиозни и суеверни сфаќања) *~ јадéќи тáм, ạдин пăјтóн пу пăтут, ни́кој гулéмиц, ни́кој пáша уф нăтре. Дéтто, тóа мăлéчќут ѓáвул, му ви́ке на вýјку-му: "да гу зáприш пăјтóнут"* [ИГ,110]; 2. изр.: **куту грéшăн ѓáвул** (= се кажува за некој што многу се измачува) [ПК,2(171)]; **мóмте ѓáвуло ги-тéгле зăкó:ста, зă-тóо рáстат пó-скóро** (= девојчињата побрзо созреваат, но некогаш тоа созревање им носи тешкотии – "зашто е од ѓаволот") [ПК,2(176)]; **бéге алúс ѓáвул ут-тимéн** *~ ка-ќ ме-ви́де бéге алúс ѓáвул ут-тимéн, от ме-ј бурчлúа, сă-бóо дă-не-мо: пусáкум дă-мј-о:-вăрне бóрцо* [ПК,2(154)]; **сăнки ѓáвуло цăрăн** (= црн како ѓавол) [ПК,2(197)]; **мăлéчќо: ѓáвул бúл** (се кажува за несреќа со несериозни последици) *~ мóре мóлчи, нé лé-ј жúв, мăлéчќо: ѓáвул бúл* [ПК,2(179)]; **флизé ѓáвуло уф-нéго** (= кога човек се однесува неразумно, надвор од нормите) *~ тăргнáл пу-лóши пăтишта, пу-лóши рăбóти* [ПК,2(209)]; **нă-ѓáвуло дýпкăта гă-знáа** (= известен е за сé) *~ мăлéчко, áма óј úзлăжјо:, нă-ѓáвуло дýпкăта гă-знáа* [ПК,2(184)].

ѓавулче n, dem. од **ѓавул** (= сатана) *~ и тó:, óчте шо му искăрáл ричéл: "пá му никнá: óчи нă-тó:, уддéл нă-тá: вó:та, сă-измијáл. Ама тó: нáшто ѓáвулче, тó: мăлéчкуто, óн гă-кăжá рăбóтта* [ПД,166];

ѓáзмо n, bot. Mentha 'вид цвеќе со убав мирис, нане' [ДК,104].

ѓак m 'свештено лице, на почетното скалило во хиерархијата' *~ имáла мáјка сúна петемúја [сúна петемúја, син кăјметлúја [дáла го, дáла пóп да се јýче [пóп да се јýче, (ѓ)ак да се чúне* [ШД,1(238)]; *~ óд си зéми ạднá кóжа [ạднá кóжа бивóлова [и си вúкни два попóва [два попóва, три ѓакóва [éзе, мáле, да кажýвам [óни, мáле, да пишýват* [ШК,1(110)].

ѓаур m 'христијан' (обично така се именувани од муслиманите) *~ напкун фатиха да ги биат селаните: "Ајде бе ѓаур шети ми кон'ут"* [МС(В),72]; (pl *ѓаýр'ạ*) [MS,s,31]; и: **ѓаýрин** *~ дéвăт лúри ми-сáкăт шчérко Пéтро [а нéмум јáска ни еднá лúра [и-нé-гă-знáм кăквá-ј лúрăта [– Е-брé ѓаýрин, шó чéкиш óште [шó нé дáјш дéвăт лúри? [... ки-ти-зéмме глáвăта бре ѓаýрин* [ПД,155].

ѓаурче n, dem. од **ѓаур** 'христијан' ~ *а бре Македонче ќафир ѓаурче [чини се јарумче раат да најдеш ти [– јас сам Македонче сите ме знајат [дури мен ме знаје и Султан Амид* [БВ,112].

ѓафке impf 'кога кучето лае, но не нападно, туку како да бара нешто' ~ *ка замркнало, си затфоруве вратта и си седнуве да си повичере. Кучето фанува да ѓафке, она му фрл'уве один залăк* [ШК,5(428)].

Ѓафур 'муслиманско м. л. име запишано во Кукушко' ~ *товарил је Ѓафур ага [товарил је товар тутун [право тегне село Постол [село Постол Аџи Ристо* [БК,105].

ѓаче n, dem. од **ѓак** (= свештено лице) ~ *ми отишле во црквата [во црквата да се венчат [поповите онемеле [ѓаковите ослипеле [се сетило едно ѓаче [да-н сте рода, род роднина* [БК,59].

ѓваа impf 'се движи качен на добиче (коњ, магаре), јава' [ПК,2(43)].

ѓем m 'дел од запрежната опрема на коњ – узда' [BV,61]; (pl **ѓéмуви**), сп. **ýзда** [MS,s,31].

ѓенѓéр || **ѓúнѓер** m, bot. 'едногодишно растение со големи, жолти трње' (= магарешки трн) [MS,s,31].

ѓениáа* f 'потекло, ген' ~ *џáснува куш'ýл'ата на гóр'ą, му укáзува ниш'áнин на кур'ému: "ја тáс ми ѓениáта, тóс ми сóју!"* [MS,t,15].

Ѓера 'ж. л. име, запишано во Кукушко' ~ *Ѓера мајка плете ситни дребни коси [ем си она плете, ем си тихо дума [молчи Ѓеро ќерко, молчи немој плачи [ти ќе одиш ќерко во свекорви двори* [БК,48].

ѓерѓеф m 'вид дрвен обрач на кој се оптегнува платното кога се везе' ~ *леле Јано моја мила ќерко [цел ден седиш на ѓерѓеф си везеш [на кој везеш тојо зелен барјак* [БК, 110].

ѓердан m 'украс што девојките (жените) го носат на вратот' ~ *елај Ристе па јела [не идам Донке, не идам [мајка ти е на цркви [она ки раздаде за душа [săнгăр măнгăр гримните [рускут плускут герданот* [БВ,212]; ~ *невесто калеш, море, јубава [шо кротко јодиш, мори, на вода? [дали ти тежат, мори, стомните [или ти теже ѓерданот?* [БМ,59].

ѓеривол' m 'ограден простор со трски во Езерото (Дојранско) – околу 10 м. кв., во кој рибарите ги чуваат езерските птици, на кои претходно им ги имаат отсечено пердувите од крилјата; тука ги чуваат (и хранат) околу еден месец, а потоа ги стават во **мандрата** каде што ги гонат рибите и на тој начин им помагаат при ловењето риби' [ПД, 127].

ѓеч'и́т' m **1.** 'плитко место на река, погодно за поминување, брод'; **2.** 'тесно место на патот' (pl. *ѓеч'и́т'ą*) [MS,s,31].

ѓеч'кинц'и́ја m 'патник' (задоцнет) ~ *утúдуха, пúтаха: "тó ч'ýка на пóртата?" "јáс сă идúн ѓеч'кинц'и́ја, м'ą ни ш'т'éти тóс в'éч'ер...?"* [MS,t,15].

ѓеџ'éкуш'у n 'ноќно пиле, лилјак' (pl *ѓеџ'éкуш'ýнта*); сп. **в'еч'éрну ши́л'ą** [MS,s,31].

ѓи́ди interj ~ *мури, нé си нéма, не си слéпа, ѓúди мóја дóбро* [ME(P),98].

ѓóа adv 'божем' ~ *ти́ сáмо слýши, ѓóа нúшто не знáиш* [СК,321]; ~ *му-вéле: "нă-ину-пóп тáму, му вéле, утúду му-пумóжи дă-му-пцáлăм, мидáди трó литурúј". И зéва, ѓóа кă-ќ-у-гóсте, гу-сиднýва тáм* [ДК,118]; и: **ѓоо** ~ *кá дујдéме ут–Кýкушко, уд-дóлце, тýкąшните ни сă-смéјаа óти сме прăвúли нóго кăтăк,... ѓóо*

сме јӑдо́ли ба́ница ус-ле́п [ПК,2 (168)]; **ѓо** ~ *кӑ пурӑ́стала двејсет гуди́ни чу́пӑта не́ са́ка цӑ́рно, сӑка́ла бе́ло мӑ́ш. А кра́лут, ѓо ра́дус, дими́к, е та́ка-ва́ка, та́ка-на́ка, бе́ла чу́па не́ сӑ-мӑ́же* [ДК,130]; односно **ѓое́** ~ *кини́са ѓое́ да си и́ди, па́к дја́вола́т гу викна́ и му га дадо́ кути́ата* [V,PM,147].

ѓо́збујџи́а m 'измамник' [СК,321]; и **ѓо́збӑџи́а** 'снаодлив човек, итрец' ~ *ним сӑ-пра́ви но́го ѓо́збӑџи́а* [ПК, 2(43)].

ѓо́л' m **1.**'голема површина под вода, езеро' (pl *ѓо́луви*) [MS,s,31]; ~ *коли газја носат Ѓол'от да запал'ат [а та пуста трска зелена не горе [топовите грмат, трската се луле* [БК,122]; ~ *ѓол'от сардисаја јод четири страни [јод четири страни Турци јанадолци [се сос црни којна, се сос жолти јузди* [БВ,90]; во с. Фурка запишавме освен **ѓо́л'** и: **е́зӑро** [ПД(Ф)]; **2.** 'вир, дупка со собрана вода' ~ *ѓол' ви́кме де́к ба́нме о́фџте*; **3.** 'истечена вода на место каде што не би требало да ја има' ~ *сӑ-скӑпа́ сто́мнӑта, нӑ-ругузи́нта ѓо́л' стӑна́; уд-де́к дујде́ то́о ѓо́л'* [ПК,2(43)].

Ѓол'ај top.**1.** 'мала река образувана од водата што истекува од Дојранското Езерото на кај **Долно Поле** вс Егејска Македонија, Грција'; **2.** 'местото од каде што истекува езерската вода' [ПД(135)].

ѓо́л'ски* adj 'тоа што се однесува на **ѓол'** (= езеро)' ~ *та́ткуто, изма́чӑн до́јрански риба́р, уз-де́нуве не́-сӑ-вӑрнува́л до́ма, спија́л уф-ѓо́л'ска̨та кули́ба* [ВД,276]; сп. *ѓолска земја* [МЕ(Р),170].

ѓо́л'цка би́ба f 'езерска птица, *кӑфе́на, не́ ло́ве ри́би, па́се тре́ва*' [ПД(127)].

ѓоласија 1. 'претставник на власта (турска) што го контролира продавањето на риби' (кога ги изнесуваат на брегот, на скелето); **2.** такса што рибарите ја плаќале кога ги продавале рибите (така било во минатото, до 1912-13 – до кога Македонија била под турска власт)' [КД, 60].

го́л'цӑк m 'бара, вир' [ДК,105].

ѓон m **1.** 'дебела кожа, што се става на долниот дел на чевлите'; **2.** изр.: **ли́цто мо́-ј ѓон** (= се кажува за човек што нема обзири, што нема срам) [ПК(Ал)].

ѓон m, zool. Upupa epops 'птица пупунец' [BV,61].

ѓо́нди adv 'божем' (= ѓоамити) [ИГ, 124]; ~ *ја́с, тӑка́, о́ти ле́то-ӣ сега, нӑ мо́жум да̨ чи́нум. Ѓо́нди не́ вӑ́рве, са́атут си-вӑ́рве* [ИГ,121]; в. **ѓоа.**

ѓо́нџе n, bot. Trifolium (Воденско, во Солунско: **ѓонџ'а**) 'вид детелина' [BV(S),61].

ѓо́о ми ти adv 'божем' ~ *Ма̨ну́ш шо и́ма а́дин си́н, сте́л'то му изде́... у́че ѓо́о-ми-ти* [ПК,2(195)].

ѓора́м бини́ 'човек што се однесува надмено, како да е од "висока" категорија' ~ *сӑ-убличе́л, сӑ-нӑкунти́л, сӑ-пра́ве ѓора́м бини́* (= се прави важен) [ПК,2(197)]; ~ *ка́ се-ӣ-чини́л а́дин ѓо́рӑм бини́, нӑ-мо́јш дӑ-му-прӑла́фиш* [ПК,2(43)].

Ѓо́рги m (м. л. име запишано во Солунско) ~ *"нӑ́тр'а̨ у но́с пампо́р' зӑ́-ј араклику́т-ти Ѓо́рги да ха дад'е́ш' на н'е́гу да и-ха дад'е́ на ж'ината́-ти!"* [MS,t,86]; и **Ѓорге** ~ *стани, стани, цар Кустади́н! [те́б те че́кат ма́јсторето [ма́јсторето, дул'гере́то [да напра́виш ма́л манасти́р [ма́л манасти́р све́ти Ѓо́рге!* [ШК,1(237)]; ~ *на лулката фидан Ристе] лолејо, Ѓорѓејо [шо гу пуле фидан Тана... [фидан Тана Ѓорѓивата̀* [БМ,29].

ѓот m 1.'задниот, долен дел од човек, задник' (в. **гъс**); 2. изр.: **ни́м че́ки уд-дру́к, ту́ку сте́гни сј-о-ѓо́то** (= зафати се за работа, не чекај од друг) [ПК,2(43)].

ѓо́фре* n 'задник' ~ *На́со се́дни си нъ̆ ѓо́фрето!* (= не се карај, не се занесувај) [СК,321].

ѓубек m 'средишен, највкусен дел од лубеницата (во него нема семки)' [ПК(Гр)]; ~ *то: шо́-ј сър̆цто, шо́ ко:-иска́риш, то́-ј ѓубе́к. Заклáх адна́ лубни́ца, а ѓубе́ко гу-ја́дум* [ПК,2 (239)].

ѓубре n 1.'ситни работи, нечистотии, фрлени (непотребни)' – смет' ~ *о́ди, му ве́ле, мъ̆-зъ̆ко́пи та́м уф-буни́шчъ̆то, буни́шче ви́къ̆ме ни: ѓу́-брът̆о де́ка о-фъ̆ркът̆, са́мо гла́вът̆а дъ̆-ми-съ̆-гле́де* [ПД,144]; ~ *дуjде́ла адна́ лиси́ца дъ̆-ја́де не́што уд-ѓу́брът̆о, гу-нъ̆jде́ла де́тто, гу-зима́-ла* [ПК,2(232)]; 2. 'она што се собира како отпадок од добитокот, се става на нивата за да ја збогати земјата со потребните минерали – гној' [ПД(Ф)]; (pl *ѓубр'ъ̆нта*) [MS,s, 31]; 3. fig. 'човек со ниски морални квалитети' ~ *јај дека идат наште тукмари [нашите тукмари сът̆е ракијари [најнапред одеше свекорот ѓубре [свекорот ѓубре со кусто чибуче* [БВ,172].

ѓубриште n 1.'место каде што се фрла ѓубрето' ~ *о-уставѝли нъ̆-ѓубри́шттo, та́м д-у́мре* [ПК(Мут)]; ~ *зашто́ вел'а́т сега́ едни́: чи́ни ми сос къ̆сме́т, та фъ̆рли ми на ѓубри́штето* [V,PM,146]; и: **ѓубри́шту** ~ *се́ква нидэ́л'а о́на съ-сличу́ве, съ-гулиму́ве, бу́бичкът̆а ки-ста́не по-гуле́ма, се́ква нидэ́л'а ки-ма-ъ ме́ни сте́л'къ̆та, ѓу́бришту шо́-е па́ ки-ма-ъ фа́ти сте́л'къ̆та* [ВМ(С),317]; 2. 'ѓубре, отпадок' ~ *ка́ ки-ви́дум ѓу́бришта пу-дво́ро, цре́фта ми-съ̆-убръ̆штат* [ПК,2(210)]; ~ *најде еден дивик, отвори устата му, та сички фъ̆рл'аха на устата му ѓубриште, пак си не наситеши* [V, PM,102].

Ѓувезна top. 'име на место во Солунско' ~ *напкун крадеха два кон'а от Ѓувезна; тија кон'ата беха харни дубици* [МС(В),85].

ѓузе́л adj, indecl. 'убав' [BV,62]; ~ *мари Лено, ѓузел Лено [сама ли си, дома ли си? [- не сам сама, дома си сам [при мене је стара мајка [стара мајка и стар татко* [БД,114]; ~ *мома се лула, кара ѓузел [мома се лула [тај фидан Риста [тај Петривата [момче ја пуле [тај фидан Ристо* [БМ,29]; и: **ѓузе** ~ *пијан иде јуд града [Велико моме пен ѓузе [пијан иде уд града [срете ле мома ливада* [БД,162].

ѓузилијка f 'убавица' ~ *съ̆-субра́ле бра́тјът̆а – ре́кле: во́а ќи би́де къ̆смéт за дујна́-ѓузили́jкът̆а* (= убавица на светот). *Фа́шќът̆ гу ве́нчът̆, гу устááвът̆ до́ма* [ИГ,112]; и **ѓузели** (во синтагмата: **дјун'а-ѓузели** = убавица на светот) ~ *му вели на царјут: "е цанъ̆м царју, сега удајата е харна, ама сега да имаш и ламината керка, она е дјун'а-ѓузели* [V,PM,43].

ѓул m 'цвет, пупка од трендафил' [V, PM,364].

Ѓул'цу́ци 'мали езерца – баруштини', top. во Дојранско [ПД(135).

ѓуле* n 'зрно, граната од огнено (топовско) оружје' [V,PM,364]; [BV,62]; ~ *с коли газја носат Ѓол'от да запал'ат [пушките пукат, трските се л'ул'ат [топовите пукат ѓулијната паѓат [ѓулијната паѓат, рибите ми играт* [БК,124].

Ѓуле 'ж. л. име запишано во Драмско' ~ *оj Ѓуле, Ѓуле, Ѓуле малешенко [*

Ѓуле си храни два сиви суколе [прсте си кршu та си ги рани [сăлзи си рони та јода пои [БД,100].

ѓум m 'бакарен сад со тесна уста, за носење вода; има една рачка' [ПК,2(43)]; ~ *дека беше ќерко од сношни до сега [јаска беше мајко на белите чешми [вода да налејам со бели ѓумови [тамо си го најдов мојто прво либе* [БВ,197]; ~ *кату отидоха на едно рамно поли, тамо турили водата и лада сос ѓумот* [V,PM.240]; [MS,s,31]; [СК,321].

ѓуме́ n 'место пригодно за чекање и криење на ловците' [СК,321].

ѓуме́ч' m 'пита со мед' (pl *ѓуме́ч'ă*) [MS,s,31].

ѓумру́к m 1.'платена такса, царина за внесена стока од туѓа држава' [СК,321]; ~ *отишăл је глăга (длăга?) пăтја [глăга пăтја ф Стамбул града [вино пије, ѓумрук бере [на чаша му хабер дојде [ча је Митра тешко болна [тешко болна, шче да јумре* [БД,178]; 2. 'царинарница, митница' ~ *на тоа време, удеки Исус пу пăтут, а виде иден човек шо седиши на ѓумрукут, имито му беши М...* [MV,K,300].

ѓумче n, dem. од **ѓум** 'бакарен сад за носење вода' ~ *Бог да бије твојта мајка [што те скорна мошне рано [мошне рано на нидела [да си зеваш ѓумче вода [да си измијеш бело лице* [БВ,307].

ѓунди́ adv 'божем' ~ *лăјже, ѓунди́ не́* [ПК,2(43)]; в. **ѓонди**.

ѓунду́лсу n 'источен ветар' [MS,s,31].

ѓундул'укчиа* m 'човек што работи на надница, надничар' [ДК,105]; ~ *ричé Го́спот на вá прика́зна: – Небé-синта цариши́на умн'áса су чувéк идéн стопáн, шо испадна́ но́гу ра́ну да фáти аргáти ѓундулукчи́и за ло́зиту* [MV,K,314-315]; и: **ѓунл'укчи́а** ~ *вáадин ми-рăбути́а нă-ѓунл'у́к шти́ри ѓунл'укчи́ј* [ПК,2(43)].

ѓунлук m 'парична награда, дневна заработувачка' [V,PM,364]; ~ *"А бе не кажах на ханџијата, кој има да плати, нека плати, кој нема јаз ки платам" "Хе, убаво, ама ѓунлуците?"* [MC(B),90]; ~ *мо́јут ѓунлу́к е пе́т гро́ша* [СК,321]; ~ *вáадин ми-рăбути́ă нă-ѓунл'у́к шти́ри ѓунл'укчи́ј* [ПК,2(43)]; и: **ѓулн'ук** ~ *на иди́ну ж'ината-му пурăнч'ува: "да ни гл'éдаш', мăнџи'и, мло́гу скăмпа ѓулн'у́к, у́тр'ą за сă на́јди по́скăмпа"* [MS,t,47] – пр. за нарушена конгруенција: именката во машки, а атрибутот во женски род *(скăмпа ѓулн'у́к)*.

ѓунџ'е́ n, bot. 'трева детелина'; сп. **го́нџ'а** [MS,s,31].

ѓупка (и: **иѓупка**)* f 1. 'циганка' ~ *еден ден едни ѓупки маесни шетаха по градот, та проминали приз кралицата* [V,PM.240]; ~ *"Да си требиш зăбито" – ми рече. – "Е, как да ги требам?" – му речех. – "На, ѓупките требат, тија мангусарките" – рече* [MC(B),76]; ~ *е, ѓу́пкăта сја: гу-гле́де. Зна́чи, мо́мăта у́мрăна и-ѓу́пкăта гă-шутна́ла нă-суфáта. И-тăкá, нăпăлнувăт ти́ă три́ дéна и-чувéко стáне. Ка́ стăна́л ин-ви́ке нă-ѓу́пкăта...* [ПД,164] – во последниот контекст има присуство на перфективен презент: *и-чувéко стáне*; 2.изр.: **умре́ла ѓу́пкăта шо́ тă-фа́л'ше** (се иронизира за човек што постојано се фали) ~ *но́го си-рăбутни́ца, áма умре́ла ѓу́пкăта шо́ тă-фа́л'ше* [ПК,2(205)]; **пăртăл'áва ѓупка прăт цáро испáѓе** – гатанка: *а.* 'баница'; *б.* fig.'личност со внатрешна убавина' ~ *óна-ј кут бáницта: пăртăл'áва ѓу́пка прăт цáр испáѓе. Не́-ј у́бува, áма ąкăллúą, маабéто ин-éј у́був* [ПК,2(190)].

ѓу́птин m 'припадник на ромската група, Циганин' [СК,321]; ~ *изле́гăл идну Ѓу́птин и му-ве́ле: "ја́с ќ-о́дăм ќ-ă-уте́пăм ме́чкăта. Да́јте-ми, му-ве́ле, идну-ки́ло у́рда у-иднă то́рба"* [ДК,119]; ~ *извадиха ножот, ми го туриа на гăрќланот; дур да удрат, идин ѓуптин тăрча, му ги фана рăците* [МС(В),74]; [ВV(К),62].

ѓупщки adj **1.** 'нешто што се однесува на ѓуптин'; **2.** изр.: **и́ма ѓу́пщка пе́пăл нă-гắзут** (се кажува за човек (жена) што не се задржува дома) ~ *Цве́тла па́ не́-ј до́ма. И о́на и́ма ѓу́пцка пе́пăл нă-гắзо, не́ зна́а до́ма дă се́дне, ки* [ПК,2(166)]; **не́ сум ѓу́пска то́рба** (= не можам да јадам што било и премногу) [ПК,2(181)].

ѓупчắлăк m 'нечесно однесување, односно неморално поведение' [ПК (Кр)].

ѓурбе́т m 'печалба' ~ *манџ'о́т и вили́ на жина́та-му : "за сто́риш' хазарлắк, за по́јми на ѓурбе́т!"* [MS,t, 68]; сп. **гурбет.**

Ѓурѓа 'ж. л. име забележано во Солунско' ~ *кога отвори киларито, виде Делеб Ѓурѓа на летно слăнци* [МС(В),95]; ~ *ка фтасаха таму, он пред неја кажа, оти Ѓурга зе главата на Илија* [МС(В),97]; ~ *ред се редат, Ѓурѓо, ред се редат, сестро [ред се редат, јаман, кумитите [ред се редат, Ѓурѓо, девит реда* [БМ,68].

Ѓурѓалеско top. ~ *капидан Леонида [на султана јодговори:] – ој султан'а, цар султан'а [колку пушки сам испукал [толку Турци сам истепал [низ софиско Ѓурѓалеско* [ШД,172].

Ѓурѓовден 'име на празник, христијански, се паѓа во почетокот на мај' ~ *пушка пукна на сам Ѓурѓовден [пушка пукна во гора зилена [там удари Димчо Димичакот [кога викна Димчо, гората заплаче* [БК,120]; ~ *пăрва је мамо Калина [на моми танец водеше [на оро песни пееше [кога ќе дојде Ѓурѓовден [Калина ќе га одземам* [БК, 140].

ѓурѓовденски* adj 'нешто што се однесува на празникот **Ѓурѓовден**' ~ *не послуша чубан Димо [он ми ојде на трлото [ем си фатил рудо јагне [рудо јагне ѓурѓовденско* [БВ,30];

Ѓуржик top. во Драмско ~ *клали ми са Ванчу [до три ми пусии: [првата пусија [дор на бјала уода [втората пусија Ѓуржик на ливаде [третата пусија [Ѓуржик на дуќане* [БД,124].

ѓуре́ш m 'натпревар во борење'. Освен меѓу луѓе **ѓуре́ш** може да има и меѓу птици (пр. меѓу петли), односно меѓу домашни животни (пр. меѓу бикови) [СК,321]; ~ *нă-свѝт-Спа́с и́ма ѓуре́ш уф-Да́биле.* Сп.: *шо́ си-сă-рăзгули́л, не́ ќ-о́јш нă-ѓуре́ш* (бидејќи борачите се до појас голи) [ПК,2(43)].

ѓурјуџук m 'вид облека' [V,PM,364].

ѓурке impf 'кога блика силно вода од чешма или извор' [ПД(129)]; ~ *че́шмăта но́го ѓу́рке* [ПК,2(43)].

ѓурлу́к m 'ѓубре, ситни работи' ~ *су́ј ли́ста, су́у тре́ва, сắчки. Збра́јт-јо: то́о ѓурлу́ко, а-та́м зăпăле́јт-јо:.* Со блиско значење: **суути́на** ~ *збра́јт-јаа та́а суути́на дă не́ пра́ве ѓу́бре* [ПК,2(43)]; кај Саќов: 1.'ѓубре'; 2. 'наѓубрено место, таму тревата расте бујно' [СК,321].

Ѓуро 'м. л. име од Солунско' [МС(В)]; се среќава и во Воденско: ~ *ју нидел'а Ѓуро се женило [пуниделник книга ми ти дојде [книга дојде на војска да јодиш [војска д-одиш ду девит гудини* [БВ,31].

Ѓуровица 'именување на жена според името на мажот (**Ѓуро**)' – оваа особеност не е многу присутна во Долновардарско ~ *ју нидел'а Ѓуро се женило [пуниделник книга ми ти дојде [книга дојде на војска да јодиш [... Ѓуровица дробни солзи рони* [БВ,31].

ѓурултúа f 'гласна расправија, караница' ~ *кăд-вáс снóшти кут-ká сăтéпше нéкуј; стăнá аднá ѓурултúа, шó бúше тáа рăбóта?* Сп. **шăмăтá** – со исто значење [ПК,2(43)]; кај Будишевска: **ѓурултúја** 'гласно зборување, расправија' [BV,62].

гурултăцúа m 'човек што е склон на кавга и гласни расправии' ~ *уфпазáрут сáмо нéгуфјо глáс сă-слýше, сé нéшто нé мó-ј тăмáн* [ПК(Гр)].

ѓýс pl 'гради'; сп. **гр'éнд'ạ** [MS,s,31].

ѓуслýк m 'градниче, го стават на малите деца под брадата'; сп. **шч'éта** [MS,s,31]; ~ *му-турýјме нăдéтто дă-не-сă-извáле ká рýче, сјáа му-вúкăт лигáрник* [ПК,2(184)].

ѓутлýк m 'задниот дел од панталоните' ~ *зáкăрпи-мј-о тóо ѓутлýкут, дăнé óдум и вáадăн скúнин* [ПК,2(43)].

ѓутнýве* impf 'става, истура многу течност, без мерка' [СК,321].

ѓýтке impf **1.**'пие одеднаш, на брзина' ~ *тýри, нáпиј-се пóвке. Нé му-сăмúсли, ѓýтни тáм, нé ки-сă-упúјш;* **2.** fig. **ѓутнáл éј (глéј ká гувóре)** (= се опијанил) [ПК,2(43)]; **3.** 'истура (става) течност, обилно' ~ *ѓýтни пóвиќе шăрлáн нă-мáнцăта* [ПК,2(43)].

ѓýтуре adv 'непрецизно, приближно' ~ *нúм му вóди нóго исáн, ѓýтуре ки-клáдиш, уд-óко* [ПК(Кр)].

ѓутурýм m 'тром, мрзлив, неподвижен човек' [СК,321].

ѓýч'-белá adv 'многу тешко, никако' ~ *имáх з'éнту парú ут бáнката и ѓýч'-белá да сă плáт'а* [MS,t,5].

ѓуц* m **1.** 'мака, јад' ~ *мáлко ѓýцуве úмум, тú-си-ми нă-пăнăгóнут* [ПК,2(43)]; **2.** изр.: **сј-о: вáде ѓýцо** (= го покажува својот гнев, си го тера инаетот) ~ *флизé, ýдри, ýдри нăдéтто, сј-о: извáдú ѓýцо* [ПК,2(194)]; ~ *ак-нé дрýго, бăр си-извáдúх ѓýцо, гу-нăкăлвáх áдно áрно* [ПК,2(43)].

ѓуцéн m, zool. 'мало диво зајаче' [СК,321]; во Дојранско (според Кречов): 'животинче слично на видрата, големо е колку мачка, со црнокафена коса, но со бел мев. Најмногу го има покрај мочуриштата' [КД,59].

ѓăвулúа* f 'итрина' ~ *тúа сă-нéгуви ѓăвулúј. Нóго ѓăвулúј знáат óни* [ПК, 2(43)].

Е

е pron 'форма за директен објект од **таа**' ~ *„„Зашто?„„* – *„„Зашто овците му умреха от сăпаница, Вардар му зел 12000 ока трева, и за кăшлата што е загубил„„* [MC(B),89]; ~ *хи ре́че: „„Ма́јку, ако мо́жеш да приспи́ш тази нӑш на керами́дите, шта та оженем„„... И то́ј е зима́ та е пока́чи на вечерта́, кога́ мрӑкна́, на керами́дите* [V,PM,264].

е́ part *а.* за потсилување ~ *ут та́мка, е́, се́га те́рат ко́ј е* [ВД,279]; ~ *"е́! ш'то́ и́ш'тиш' ка́зувај!" – "тога́с лу до́хми сăс ца́р'у иди́н умр'ӑнт ка́раха"* [MS,t,40]; *б.* за посочување ~ *испаднаха, излезеха солунчани пехливани е там на јамијта порта* [MC(B),97]; ~ *и́ ви́ке: „„Ма́ле, уфче́ра и не́кни прудаде́х ри́бичкӑта, а́ма е́ што изле́зе ут-нӑтре!„„* [ВК, 281]; *в.* се среќаваат и случаи со удвоено **е** ~ *е-е, ӑди́н и́мше сăјме́нин, јо́к до:-чи́не, се́ ше́тше пу ре́кта. Ас нуси́х ле́п, ќи-м-јо̣-дӑӑт: а́јде, вӑрвум а́ска, не́ма што́* [ПК,2 (343)].

е-е, ре interj 'ле, ле' ~ *е-е, ре́ нӑмо́жум дӑ-с-испра́вум, це́л сӑ-сфӑти́х* [ПГ(Ф)].

ебиде adv 'никако, бездруго' ~ *ама ти, што ми позна мене и ме раздели от арапката, ету пуштам веке водата на касабата да тече кату напрет и ебиде да не сăхни* [V,PM,162]; ~ *сега да знајат они да дојдат от тука, от нирујата да земат ... масторитy малко кал да лепјат на воденицата, ебиде, си не турнова* [V,PM,167].

евва́ interj 'ле-ле' (изразува непријатно изненадување, страв) ~ *евва́ с-утипа́ де́тто* [ПК,2(44)]; ~ *евва́ шо́ напрӑви́ то́о чуве́к ва́адин* (= ако сторил нешто погрешно, со последици) [ПК(Гр)].

евет part 'да, така, точно така' [СК, 324]; ~ *му-ве́ле: „„еве́т ба́че, ти си пра́ф„„* [ПК,2(44)].

еветчиа m 'човек што сака да угодува, лицемер, подлец' [СК,324].

еви (са)* pf 'се појави' ~ *та като навăрвило детето на едно мјасто, заспало, и му са евило нозикано дјадо* [V,PM,257]; ~ *и на сана́ му са еви́ло едно́ дја́до сас бја́ла бра́да* [V,PM,257]; ~ *и о(т) три дни се́тне́ са еви́ адин чјол'ак на окно́то и рукна́: „„Побра́тимје, на́ ти за захме́те„„* [V,PM,261]; ~ *и на-чеса́ пудý ти́хан в'а́тар, јýди са сви́ха сас в'а́тар. И са еви́ еди́н чул'а́к сас-си́ф ко́н* [ВД(ГБ),327].

Еврем Дереси – место каде што се фрла **грип** (= мрежа за фаќање риби) во Дојранското Езеро (top.) [ПД(135).

еврејски* adj 'нешто што се однесува до името Евреин' ~ *испаднак да*

си расшетам [низ таја пуста Битола [низ еврејската маала [на една порта шо видох [идно дивојче Иврејче [БВ,246].

ѐвре́јче n 'мало дете, наскоро родено, уште некрстено' ~ *ѐвре́јче о-да́вме, ристе́нче о-зи́мме* (со чинот на крштевање се менува статусот на новороденото дете - станува христијанче) [ПК(Пл)].

европе́ј* m 'човек од Западна Европа, европеец' ~ *је́фтину ми гу да́ват европе́иту, е́фтину прудавам и ја́с; пи́таj ти, а́ку в'а́ ла́ӈи'ам!* [MS,t, 28].

ега́ 'изразува желба – дај боже' ~ *ега́ дӑ-с-свӑрше рӑбо́тта, дӑ па́ дӑ-до́јш;* се среќава и во клетви: **ега́ ду-до́ма дӑ-н си-бде** (= да му се случи несреќа, да не стигне до дома) [ПК(Мут)].

егиди interj 'ле-ле' (изразува непријатно изненадување, страв) ~ *о́н шта́е кѧми́лта о́де пу не́го. Ка-зӑвӑрте е́дно вре́ме - не́ма кѧми́ла. „„Егиди, ми-се́га? Мо́рум дѧ-му-ка́жум, не́ма ка́к„„* [ПД,170]; ~ *е́гиди, не́мум вичера́, чувеко ми и́де уд рѧбо́та* [ПК (Гр)].

е́гидики́са* pf 'казни некого, му се одмазди' ~ *му вили́ на арасла́нут: "ја́с, ца́ри, за гу е́гидики́сам, за по́да, за му и́зида л'а́бут ут турба́та и за о́стаја гла́дин!"* [MS,t,77].

е́гне n 'малото од овца, јагне' ~ *да кинисах по кӑшчите [ни́где чове́к не си најдех [сӑде најдех една же́на [де́ка е́гне ми си пе́че [и мӑжко де́те ми си л'у́ле [ем го л'уле, ем му пе́е! [да искарах егнето от раженот* [ШК,2(118)].

ѐгре́к m 'летно трло, заградено место (обично по нивите) каде што лежат овците' [ПК(Мут)].

егумен m 'верско лице, управник на православен манастир' ~ *билки бере, сӑлsи роне [дугледа га цӑрн калугер [цӑрн калугер, млад егумен [да и веле, еме гуворе...* [ШК,2(108)].

едаре́ adj, indecl. 'уреден, спремен' ~ *еди́нојy вел'а́ши: „„ех, о́лан, побра́тими, ко́j е онова́ чове́к, шеjсе́т па́ри да рабо́ти, ве́тко бо́рч да пла́шта и кӑшшата едаре́ да га чи́ни?„„* [V,PM,118].

едва́j adv 'кога нешто се прави со последни сили' ~ *пуд е́дно дӑрво рӑче́ле: „„аj дӑ се́днӑме , дӑ-сӑпучи́нӑме„„. Пӑ ко́jно се́ вика́л нӑкуби́лта: „„а́jде, едва́j, едва́j о́диш„„* [ПД,152].

еде́* impf 'консумира храна, јаде' ~ *напкун имаше такива халвачие, му чинија хабер, дојдоха, кренаха житото и цела зима едеха* [МС(В),85]; ~ *и на една́ о́дае фне́тре и́маша зла́тна суфра́ и позла́тни сто́лове, и фсје́кога́ и́деха да едат фне́тре* [V,PM,259]; ~ *му одневӑше ка́та о́трина* (во истата приказна и: *у́трина) прја́сно мља́ку, и змие́та го изjавӑше, та така́ еде́ше испиши́н* [V,PM,261]; сп. **јаде**.

едек m 'превозно средство (пр. коњ, кајак и сл.) резервирано за војска' [V,PM,367].

еде́не n 'храна' ~ *и ни́што ни липсо́ваше фаф сара́е ни́то о́т еде́не, ни́ту от пи́ане, ни́ту о(т) дре́хи за но́сене* [V,PM,259]; ~ *тиа фного се карали шчото да си извадат очите еден на друг; а пак единот имал фного пријателе, шчо му са брале за едене и за пиене* [ШК,5 (418)]; ~ *испечел едно ӗще и и́ го дал да еде, а мајка му ниту прело сакала ниту едене* [ШК,5(419)].

еди друг pron, adj 'некој друг' ~ *му вели: „„брате, ету фалан богат ти дава момата му сос толку стока, еди-друг ти дава хил'ади гроша и момата му. Која сакаш да ти га зема, јазика да харца да ти оженам?„„* [V,PM,85].

éди-тáму adv 'некаде таму' ~ *гу нáјдоа џифаирџúата на пăт'у утéпан, гу познáли, фатúли éди-тáму гу зарúли* [V,PM,27]; ~ *јадоха зилена трјава, отидоха и на чешмата, на вода место га испиха фрет ракиата, са упиха и легнаха еди-тамо да са валкат* [V,PM,42].

еди-којси pron 'некој' (во случајот партикулата **еди** ја трансформира прашалната заменка **кој** во релативна **некој**) ~ *„„сáкам тирзúја дă-сăучам„„, му-вéле нáј-гул'ému сúн. „„Зáнци-го - му-вéле цáрут нă-чójкут - на éдикójси тирзúја„„ ... „„Зáнци-го и вó - му вéле цáрут на-чójкут - нă-éдикójси чијл'áрен„„* [ВК(Р),322].

едикш'é n 'клин со кој се стега каишот што ги поврзува гределот и јаремот' (pl. **едикш'áнта**); сп. **зéвла** [MS,t,77].

едúн* **1.** num 'еден' ~ *„„шó ки-м-é мăка ут-тéбе? Сáмо едúн лéп, нéк úма ák сáке пéт дýши ки-ј рáнум„„ - викáл* [ПД,170]; **2.** pron 'некој' ~ *рéкоа едни́ богáти меѓу нúх: „„ади да кладéми това јабанџúа едúн паша„„* [V,PM,27]; **3.** 'како именка (однесувајќи се на личност)' ~ *са сабраха толко души, што колибата не ги береше – едни* (луѓе) *вăтри биха, едни вăнка* [MC(B),75]; ~ *едéн* (човек) *влéче нă-тýкă, друк влéче нă-тáм, дрýк нé знáм шó práве;* ~ *едúнајут им'ăш'и трú д'ăца, едúнајут им'ăш'и иднá мóма* [MS, t,78]; **4.** adj 'ист' ~ *еднó млéко сме џицáли* (= браќа сме, од една мајка); **5.** 'за потенцирање на мислата, без свое значење' ~ *сă-видéме, пијáме пу-еднó кајвé и тóлко бидé* [ПК (Пл)]; в. **адин**.

единично adj 'начин на ткаење' (со ставање на една нишка) ~ *ткáјнто мóш дă бúде единúчно и двójно* [ПК(Мор)].

единуф adj 'единичен' (посебен) ~ *тојнака, нетрика аф удајата кату беши, зема ухтар'ут, залепи на дноту му удол единуф алтăн* [V, PM,48].

едипсизлик m 'безобразие' ~ *„„Ангарија от царот нема, што едипсизлик е това!?„„* [MC(B),91].

еди-тамо adv 'ваму-таму' ~ *отидоха и на чешмата, на вода месту га испиха фрет ракиата, са упиха и легнаха еди тамо да са валкат* [V,PM,42]; ~ *дека седна еди-тамо, ету излезел еден арапин, му вели: „„што дјадо така пешкаш тука и викаш: ох„„* [V,PM,234].

едно **1.**conj 'штом' (= непосредно по дејството на зависната следува дејството на главната реченица) ~ *еднó лигнá и зăспá* [ПК,2(44)]; ~ *еднó сă скарáа, зимá си уддé* [ПК(Гр)]; **2.** adv 'исто' ~ *áку гувóре прутúв нéго, óни пá еднó прáват* [ПК,2(44)]; **3.** изр. **едно време** 'некогаш, порано' ~ *éдно врéме спúја: уф лувúичăта, óти ко: стујáл Стáр Дójран мáндрите бúле нă гóре, према Нúколич* [ПД(128]; ~ *мајка му му вели: „„иди на ахăр'ут! Има таму едно жр'апче от едно време... тој ке да ти кажи!„„* [V,PM, 47]; в. **адно**.

едноч adv **1.** 'еднаш, еден пат' ~ *цар'ут му вели: „„скóру от двóрут ми и от мójта цáрчина да побéгниш, учúте ми да ти не вúдат тýка óшти едноч!„„* [V,PM,10]; и: **едниш** ~ *јаз три пăти паднах от овците, демек ми заборџиха – два пăт'а од митил и едниш от влакна* [MC(B), 82]; ~ *напкун сă завăрте едниш сă пули тој Шамлијско делијче и дигна Ѓуро пијаница* [MC(B),98] ; **2.** 'веднаш' ~ *едноч са причу на неговата земја авџиолиа јунак* [V, PM,42]; **3.** изр. **еднóш мáјка прă тáтко и тóо прăт Вилúгдин** (=

се однесува за работи што се случуваат ретко и тоа во непогоден момент).

едночко num, dem. од 'едно' ~ *еднóчко му бúше, нéмше дрýго дéте* [ПК (Мор)].

едношка adv 'еднаш, еден пат' ~ *еднó-шка éс дă флéзум уф-кăшти* [СК, 324].

éдра* f 'живеалиште, седиште' (центар) ~ *утúдух на Димúр-Исáр и тáм б'ăш'и éдрата на ш'úндагмáта* '... (местото на живеење на регементот) [MS,s,27]; [MS,t,1].

едролúк adj 'човек со широко лице' ~ *зéто-j адúн едролúк, адúн прика-жлúв* [ПК(Кр)].

éдро adv 'начин на мелење на жито' ~ *кăрмáта, că-зúмă жúто, că-нóсе нă-вудăнúцта, пó-éдро că-смăл'ýве и-тá-j кăрмá* [ПД,156].

едăпсăс adj 'лош' ~ *нóго едăпсăс дéца că-тúа Л'áшкуфте* [ПК,2(44)].

едăр* adj **1.** opp. на 'ситен' (= крупен) ~ *едăр фасул'*; ~ *неколко трага кату во шо гу има пăтувачут прид очите су неговото... исчувана има „„Пел„„ и други дробни и едри нишајна* [ME(P),69]; сп. **едра сипка** (= голема сипаница, кожна болест, се јавува кај децата) ~ *мар одде дојде едрата сипка [едрата сипка и дребната [та јосипа тојте друшки [тојте друшки, мој другаре* [БД,95]; **éдра стóка** (= крупен добиток) ~ *то·-j зградичка нăпрáвăна дéка живéе гулéмата, éдрата стóка* [ПД(126]; **éдри пáри** (= новчаници со голема вредност); **2.** 'висок' ~ *сăто поле опашано-j су неколку редишта едри и малечки... планини* [ME(P),70].

еже (că) impf (= влакненцата на кожата му се покренуваат на горе) **1.** 'се возбудува од страв, се плаши' ~ *сăта că нăижúх ká гă видéх кăрвóсăна* (= извалкана од крв) [ПК(Гр)]; ~ *ка к'и видум нош сă-ежум, ного ме-j страх* [ПК,2(44)]; **2.** 'се еже од студ' ~ *зáтвор-гă врáтта óт сă-éжум* [ПК,2(44)]; **3.** 'кога некој се лути, како да ќе нападне некого' [СК,324]; ~ *ká сé-j нăежúл, сáмо чéке дă-прăгувóриш и дă-că-скáре* [ПК,2(44)].

éж'ij m, zool. Erinaceus europaeus 'мало животинче со боцки по телото, еж' ; сп. **(j)éш'** [MS,s,44].

езај (азај)* m 'сопственик, газда на куќа, на стан' [ME(P),171].

éзер m 'голема површина со вода, езеро' ~ *тójнака кáту останал тá-му аф баúро при смóквите, пó на дóл мáлку úмаши едúн éзер. Излезé при éзера, на крáјут седнáл* [V,PM, 28]; ~ *наедоха на един езер един дивјак: едноч как смрăкаши, сичката вода от езера га земуваши* [V, PM,102]; и: **езеро** ~ *имало на едно мјасто едно езеро, в което имало само три риби, и ни можал никој да ги излови* [V,PM,284]; ~ *тăзи три ламии слăвали на пăто и, л'у кој заминовал, го изјавали и испивали фрăт ăзăрото* [V,PM,290].

éзерце n, dem. од 'езеро' ~ *та· кулúбă-та а-нăпрăвúл он тăмáн пукрăј éдна бáра, éзерце* [ПД,154].

éзми pf **1.** 'земе, прибере нешто' ~ *"м'ą-и стрáх да ми-ха ни éзмити!" – "амá будалá ... пампóр' пăлин úмами смóкфа тójт'ą за пójми да éзмими!"* [MS,t,86]; ~ *толкос векиja додја, да еднои речи: „„ах, Боже, дај ми едно чендо, та ки дам на самовилите, нека гу езмат„„* [V,PM,218]; ~ *пéт' лúрă за кафéту и петнáјсти на т'éб'ą и за că мăнч'иш' да гу éзмиш' д'ăт'ąнту* [MS,t,83]; **2.** 'стапи во брачен однос' ~ *му ја дáвах сéстра-ми да éзми ж'éна, ја ни з'é* [MS,t,73]; ~ *тóлку ја милóваш'и млóгу, да ја éзми,*

с'ётн'ạ ја ни з'é [MS,t,70]; *~ кăк гу гл'éндаш'и кáта д'éн' ... гу арéса, úш'т'ạш'и да гу éзми за мăнч'* [MS,t,82]; 3. изр. **свјаста за ти езми** (= ќе изгубиш контрола, ќе се однесуваш несвесно) *~ ки ти тера, ти да не си вăрниш да ја видиш, ча, л'у да си обурниш да ја видиш, тја свјаста за ти езми!* [V,PM,279].

ej part (за повикување) *~ кату ги видé, тој са почýди и вéли на стáрата: „„ej бáбо, далú ми дáваш еднá дивójка о-тéзи„„* [V,PM,9]; *~ вилú: "éj, Бóжи Гóспуди, т'éс ч'éш'ма, иднáта ч'éш'ма да стáни вúну"* [MS,t,80]; *~ му вúка на ч'ифч'úјата: "éj, ја ни вúд'ạ мójта парлúца, бé?" ч'ифч'úјата му прáви: "ц-ц, ц-ц!"* [MS,t,43]; *~ му вели: „„ej авџиолиа, тинака, што ми докара на меника таја кожа, сакам да ми докараш и от филдиш кокали„„* [V, PM,42].

ej impf '3 л. едн. од **сум**' *~ му-удгувурúл: „„Ти тăргóвạц, та: сéлцка мóма, нáјạлчак, нạ-гувạдáр éј, кáк ќа: зéмиш?„„* [ПД,151-152].

ејгиди interj 'леле' (изразува жалост) *~ му рекăл: „„Заколи ми едно јагне, дедо нема пари да си купă„„. Тој му рекăл: „„Ејгиди дедо! Колко се мăчăм по тија офци!„„* [ШК,5(439].

éјн num 'еден' *~ е, ут-тáмка, сă-кăчúле двýјцăта брáте, гу свăлúле пóпо, гу пуштúле уф-éјн бунáр, дă-нé сă-нáјде* [ПД,162]; сп. **един**.

ејце n 1.'плод што го снесуваат птиците, има корка што лесно се крши' *~ испечел едно ејце и ú го дал да еде, а мајка му ниту прело сакала ниту едене* [ШК,5(419)]; 2. 'слаткиш направен од белка на јајце' [СК,324]; 3. изр.: **ејце ме-j, ејцете-j** (= дел ми е, дел ти е; ова е мое, она е твое) [ПК,2(168)]; сп. **јајце**.

еким (и: **екимџија**) m 'тој што лекува болни луѓе, лекар' [BV,53].

екимлијнă (pl) 'некакви пијалоци'? *~ не одăт ув таквијă кăвинијнă, кăдă имă екимлијнă, биро, којнак, скăпи вина* [ME(P),86].

ексúк adv 'покусо, помалу'; сп. клетва **ęксúк дá-j** (= да го нема) [ПК (Грам)].

ексорúја f (?) 'прогонство, заточеништво' [BV,53].

éкш'ишну adj (m || n) 'бистар, итар, брз' *~ мумáта му вилú: "т'ă гл'éдам јас т'éб'ạ, млóгу éкш'ипну-си, јăс т'ạ ниш'тáм т'éб'ạ за измикáрин, já-за т'ạ в'éна т'éб'ạ, за т'ạ спудáксам"* [MS,t,26].

ела pf 'дојди' – само во императив *~ фати да вика: „„месу варену дек ми си, ела„„. И то пусто месу беши враговчина, знаиши да вреви* [V,PM.62]; *~ богáтиот му вéли: „„а брé кăрпáчин, éла да úдими аф мójта кăшта: úмам áдни вéтки папýци, да ти ги дáм да ги закăрпиш!„„* [V,PM,17]; *~ му вели: „„сúнку, тéзи дивójки нé са за тéбика; л'у когá сáкаш тúнака л'ýба, јáзе да ти нájдам; éла по мéника„„* [V,PM,9]; се среќаваат и случаи во кои формата **ела** се однесува како гл. од *а*-група, и бидејќи е со императивно значење се јавува со наставката *-j* (**елај**) *~ пýл'ăт у-инă ăвлúа пýштен ину вóл стáр. Гупúтăт то: вóлут: „„Елăj, мóре вóл! - му вéл'ăт. Ва: змúјта јáс ă-извáду уд-óгнут, а сéга, вúди, сфиéна нătúлут, сáка дă-ми гу извáде óкуто* [ДК,137]; има и обратни примери во кои формата се редуцира во **ел** *~ ел, си сине на вечера [нејќум мале јас вечера [вечерата пилин горче [ел си сине на постела [нејќум мамо на постела [постелата огин горе* [БК,41].

ела conj 'ама, но' ~ *една жена се бане на морето, от којато сонце грее... Л'у ја виде, и му се наумило да ја залиби, ела не може ништо да устори, дур не земе изим от стара си мајка* [V,PM,265].

Ела́да f 'Грција' ~ *са разбрăкаха мухараб'ăнта; Карáдà, Ш'ĕрвија, Булгарúја и Ела́да стáнаха и ч'итерт'ăх иднó* [MS,t,1].

ел'ál 'добро пожелување' ~ *óјгин зăмáх, зăмáх áма пáк сă-пувăрнáх дăвă-пúтум дáли ки-ми-гу-дájте ел'ál óјгино* [ПД,168].

еласи́ти pl 'борци, припадници на грчката ослободителна војска (ЕЛАС – 1941-1944)' [BV,53].

елбетен adv 1.'барем' ~ *чинима нает да вијме, се шо има по-билижито за видувајне, елбетен то шо може уф три или четири дена* [ME(P),68]; 2. 'сигурно, сепак' ~ *елбетен не ки бидă биз фајдă да сă запузнајă чувек... су буречкăтă* [ME(P),83]; и: **елбет** ~ *áко нăпрáвиш белá елбéт ки тă кăлвă* [СК,324]; 3.'веројатно' ~ *чунким-ј тăка, елбетен мирбă ки имăт сил'ајнту сăл аку имăт некуј кротук субăшă* [ME(P),90]; ~ *се раскрија ув урманут; елбет не ув блатцкјут урман, шо е припăлнет су вода* [ME(P),77].

елванли́к m 'помпезност' ~ *умр'á брáтовата му жéна и га закопá сос млóгу слáва и елванли́к* [V,PM,16].

éле part 'така' ~ *éле ти дујдé, тă сăспăси́х* [ПК,2(44)].

еле алаисе изр. 'за Бога' ~ *му вели на Лиму кехаја: „„дјадо , сакам да ти кажјам еден лаф, ама да ти не остани хатир„„... И Лиму кехаја мо вели на чилибиата: „„еле алаисе чилиби, кажи ме„„* [V,PM,163].

Елéна 'ж. л. име' ~ *селцки пцета лајат, лоши луге идат [право ми си теглат ју горната маала [ју горната маала Таневата куќа [таму си ја нашле момата Елéна* [БВ,67]; ~ *от Бóг, сúну, да си нáјдеш! [тáја бéше сéстра ти Елéна [сéстра ти Елéна и зéтут ти [шчо úдеха уф нáска на гóсте!* [ШК,2(117)]; и **Еленка** ~ *не љаб са јали, не јода пили [трјава са јали, та са жувјали [Еленка мома, млада војвода [триста је души јаскер јубила [ем ги јубила, ем ги закрила* [БД,175].

елесница f, bot. 'вид јаболкница со кисели плодови' [ВД,72]; ~ *скăпотија пу мумите [- сама мума за хиљада [да чиниме ефтинија [ефтинија по момчета [две момчета за јабăкă [ами тја ми јă елесницă* [БД,189].

елéќ m 'машка облека без ракави, предниот дел е опшиен со гајтани' [СК,324]; и: **елéк** ~ *мóж де-ј шúјн, мóж де-ј плéтин. Гу нóсăт и мăшките и жéнцките* [ПК,2(44)].

елéфтера adj 'слободен' (m || f || n) ~ *бирúкáт ут мрăва вр'ăм'ą ги категрúсаха пáсунтáта, елéфтера б'ăш'и пант'ó* [MS,t,,2]; ~ *ут дóдека дур на дéка пéнде н'ă устáви елéфтери* [MS,t,,1].

ęлéче n, dem. од **елéќ** (= надворешна, кратка облека) [ПК(Гр)].

елимцки* (< елински) adj 'застарен, некогашен' ~ *друмут или оша ина шо му велиме... џадето, шо е устанат оше уд елимцко време* [ME(P), 72].

éлин* m, zool. Cervus elaphus 'животно со големи рогови, живее во планините, елен' ~ *хúтра Пéтри кугá вúд'ą мéч'ка, дива прафц'á, élини и сă уплáш'и* [MS,t,75]; ~ *најде една змиа страшна, сакаши да изјади еден елин, ама еленот, кату имаши големи рогови, не можиши* [V,PM, 80].

Елин m 'припадник на Елада, Грк' [MS,s,27].

Елисáвет 'ж. л. име' ~ *па нéкој дéти нé му си чинúло, óти Елисáвет бéши јáлоф, и на гудúните бúле устарéле* [MV,K,294]; и: **Елисáва** ~ *и пу тúи днúти нáпáкон устанá тéшка Елисáва жéната му; и си крúиши пéт месéци* [MV,K,295]; во илустративните текстови имаме очигледни примери за аргументот дека категоријата род во Долноврдарско е сериозно засегната, името атрибутската одредница *јалова* овде ја среќаваме во м. род **(јалоф)**, освен тоа личното женско име 'Елисавета' во првиот текст завршува на консонант (за ова поопширно во граматичкиот дел).

ел'мéк* (|| **илмéќ**) m 'јамка' ~ *"јáз за сă уб'ăса! дукар'ăти инá хóртума гóр'ą!" ја фăрл'а на гриндáта ... и си клáва елмéку на ш'ýјата* [MS,t, 30]; ~ *нă Гóце му гу клăдéли ел'мéкут нă-врáтут* [CK,324]; ~ *тú сáм дуjдé, нé ти кăлдéх ел'мéк нă-гýшта* [ПК,2(44)].

ел' m 'стаклено (или метално) топченце со кое се удираат други топчиња кога играат деца' [CK,234].

ел'микчúа m 'човек со сурово однесување' (fig.) ~ *ýстав-го тóо ел'микчúа, ни грéх úма, нù стрáм* [ПК,2 (44)]; основно: 'џелат, тој што беси'; сп. **ел'мéк.**

елха f, bot. Alnus glutinosa 'листопадно дрво, расте покрај река' [ПК,2(44)].

éм 1. conj 'и' (за сврзување) ~ *и сă пуч'ýди паш'áта, какфó тузú úм'ą? ем утúва и сă ч'ýди и хúч' ут умó гу ни звáж'да* [MS,t,48]; ~ *ш'úч'ки си устáнаха пухáхани за да ги гл'édат т'ăх, ém си вил'áха "такфéс пилцá н'émами вúд'ану дур сигá"* [MS,t,58]; ~ *и извáди цáр'у инó ч'увré, ш'ту гу имáш'и дар'éну мáлкатá-му мóма, му ја врăза рăнкáта; ém си р'éч'и: "já за мójта мóма јунáк"* [MS,t,35]; при набројување: ~ *ém ичумéно мо:-жнијáме, ém нéјкă дă-ни-дáде лéп* [ПД,158]; ~ *ги прудáва и камúлиту и си утфáра идúн дуґáн, ém бакалăк ém прáматарлăк* (= продавање и купување на ситни работи) [MS,t, 14]; ~ *ém на м'éн'ą дă-j инó д'ăт'ą, ém да ги закáра ж'ивúнит'ą у с'élуту* [MS,t,17]; 2. part (во почетокот на реченицата – за потсилување) ~ *„„д'é сă варú?" „„... ém вóгн'у уд'é?!"* [MS,t,55]; 3. part (за образување суперлатив – 'нај') ~ *хóдиш'и, хóдиш'и ч'итирújси скáли утúва ém на гóрнију палáт'* [MS,t,53] (во други југоисточни говори: **éн**); 4. изр.: **ém шутлúво, ém будлúво** (= кога некој се прави важен, а нема основа за тоа) ~ *ém н'o: бúве зă нúшто, ém гувóре. Нé гу умée за нúшто* [ПК,2(162)].

ембóлезма f 'калемење на диви растенија' [BV,53].

емболúја f 'дебел, волнен покривач со долги нишки (реси)' [BV,53].

éмборус m 'трговец' ~ *и гу нар'éвами у удајáта* (тутунот) *и ч'áками с'étн'ą туµ'árин (éмборус)* [MS,t,5].

емен adv 1.'веднаш' ~ *му ричé: Дидáскалот дуjдé, и ти вúка. Тáа ка а чý, скóру émен станá, и си утúди кăд нéгу* [MV,K,287]; ~ *ká гу видéа нă аскéрут, кумúтто емéн грăбнáа пýшките* [CK,324]; 2.. conj 'сепак' ~ *сă-скинáла жúлта и вăлко тăнгăрă-мăнгăра сă-тăркăл'ál нăдóле чák ду рéкăта и емéн нé сăудăвúл* [BK,287].

емин conj 'штом, туку што' ~ *тој беше вујко му. Емин чу крал Милош, застана, и тој му риче: „„ти сега вија млади деца ки ги сечиш, ама ки ти кăлни сиот свет„„* [MC(B),95]; и: **емен** ~ *ка ми видеха, што водих харамијата, емен го видеха, го познаха – го имаха кăрстен* [MC(B),91]; ~ *рекла: „„што*

убаво прäстинче!„„... си гу клаве на нејнут прäст. Емен си гу клала измеќарката умрела, а момата оживела [V,PM,270]; ~ *ка си и́диши Исус е́мен да фле́зи на идно́ се́ло, гу причикува́ле де́сетми́на ке́л'ови* [MV, K,279].

емин 'во изр.: **но́го е́мин** (= многумина)' ~ *и но́го е́мин шо са напре́жнии ки бидат на́јдо́лни, па на́јдо́лни ки би́дат на́ј-напре́жни* [MV,K, 263].

еминки conj 'штом, кога' ~ *така си а ујдисама работта за кинисувајтто ут тува, шо еминки втасиме на Одеса (зајднäш ут карапампур да флезиме право)* [ME(P),68]; се среќава и со значење 'одвај' (?) [ME(P),171]; сп. **емин**.

еми́ш m 'плодови, овошје' (Воденско) ~ *ќи ти биде стопанин, ќи ти рани со лешници, орехи и други емише; ти ќи го насмеваш со играчките тфој* [ШВ,5(398)]; во Кукушко **ими́ш** [BV(K),53].

емл'ак m 'данок со кој се задолжуваат граѓаните за недвижен имот' [СК, 324].

е́мо conj 'и' (за сврзување при набројување) ~ *царут и́ рекäл: „„... ка ќи дојдеш емо да вееш, емо да не вееш, емо да ми донесеш бакиши, емо да ми не донесеш„„ ... ~ офчарката рекла на царут: „„Ето, царо, емо ме причекаха л'удето, емо не; емо веех, емо не; емо ти донесех бакиши, емо не!„„* [ШК,5(423-424)]; во песните од Кукушко (кај Шапкарев) **еме** ~ *билки бере, сäлзи роне [дугледа га цäрн калугер [цäрн калугер, млад егумен [да и веле, еме гуворе...* [ШК,2(108)]; сп. **ем**.

емшери́а m 'човек од истото место, сограѓанин' [СК,324].

ен part (служи за степенување на придавките, за образување на суперлатив - 'нај') ~ *дошле на вечарта братјата мо, па биз вичера устанале. На другјут ден устанал да готве ен-малечќут* [V,PM,271]; ~ *ути́шäл пиши́н е́н гуле́мјут... на́јнäсäди ути́шäл е́н-ма́ле́чќут* [ВГ(Ѓ), 273-274]; се среќава и во примери во кои „„се степенува„„ именка ~ *е́н ма́јстур би́ше тво́о де́до, Глиго́р кува́чо, нä-ма́јк-ти та́тку-ј* [ПК, 2(44)].

енгерци́а adj 'тој што стигнува последен'; сп, зборообразувачка разновидноист: **енгерлäк** [ПК,2(44)].

енгула f, zool. Anguilla anguilla 'риба со издолжено тело, слично на змија, оттаму со исто значење го среќаваме и називот: **змијурка**' [СК, 324].

енгулник m 'јадење приготвено од риба **енгула** (= јагула)' ~ *там ке купиме риба јангула [ке направиме рибник... [ке затровиме беќар и мома* [БК,75].

енгуми pl 'брановите во Дојранското Езеро се викаат енгуми' [КД,63].

ендезе n 'стара мерка за должина (= 64 см.)' [BV,54].

ендо́шиу adj (m || n) 'тој што е одовде, тукашен' [MS,s,27]; сп. **емшери́а**.

е́ндра adj (m || f) 'крупен, јадар' ~ *е́ндра ч'уве́к* 'голем, крупен човек' [MS,s,27]. Зб. Голомб наведува повеќе примери со нарушена конгруенција од односниов тип: со атрибут од ж. род во корелација стои именка од м. род *мокра, мäндра, мрäсна* и др. со објаснување: „„тие придавки што имале на крајот тешка за изговор консонантска група и поради тоа по неа развиле вторичен ер „„. Големиот број примери што ги констатиравме и што не влегуваат во односнава шема ни наложија да побараме и др. објаснување (за ова в. во граматичкиот дел); сп. **едäр**.

е́нининда num~ *јáс сä рудúх на хúл'а октако́ш'а е́нининда ин'а́* [MS,t,87].

Енкула 'м. л. име - Јанкула' ~ *Енку́ла ви́но пи́еше [ем ми се фа́лба фа́леше [- Ез и́мам же́на крали́ца [ем и́мам си́на јуна́ка* [ШК,2(234)].

Ено 'м. л. име - Јано' ~ *ста́ри Ено ви́но пи́е [на си́нот му че́ша да́ве [а јон ве́ле, ем гово́ре: [- Не́јќум, те́јко, ма́лка че́ша [туку са́кам ма́лка мома* [ШК,2(236)]; ~ *имал Ено порти самокови [на портите два бели галабе [до галабе две сиви гугуфки [не са били Енови галабе [тук са били Енови синови* [БК,26].

енус adv 'допрва' ~ *си ръ̆чел: „„Та: мома енус сă-роjце, јас-сум двајсе гудини...„„* [ПД(151)]; ~ *шо гааре, зер енус аска ќа:-лагум за̧-дал' има, ил' нема. Нă мен минутте ми-сă-броот* [ПК,2(176)]; 'уште' ~ *ти си ста́р, јас сум е́нус мла́т, шо́ ки-пắча́л'ме, па́ нă-ме́не ки-сă* [ПД (144)].

епиди́с conj 'бидејќи' ~ *вили́ на ма-нц'о́т-и: „„ти дун'е́вам ма́нц'а да ид'е́ми, епиди́с идна́ гắска ха́та стана́, ја удри́х„„* [MS,t,77].

епистра́тифш'ис m 'мобилизација' ~ *дур да тръ̆гна на ра́бута и до́јди пак ... епистра́тифш'ис* [MS,t,2].

епитрупи́* f (?) 'комисија' (воена) ~ *и та́м сă катата́ксах ('зал'а̧пи́х') на де́катоно́гдон ш'и́ндагма и там м'а̧ изва́ди епитрупи́ту војититико́с* [MS,t,1].

епони́ти pl 'млади припадници на отпорот во Грција 1941-1944, во т.н. ЕЛАС„„ [BV,55].

ептен adv 'премногу' ~ *некуј гу-мắрзе ептен, не-м сă-стắнуве, ќи-му-речиш: е, па ти кут кắнтар тупуска д-имиш нă гắзо* [ПК,2(171)]; 'сосема' ~ *еј млад зајц, не мисл'ум мắлечко ептен, него може веч дă беге* [ПД(125]; ~ *ти́ епте́н нă зắбрắви ку́ме.* [СК,324]; ~ **ти́а̧ две́ де́ца епте́н си ли́чắт**; сп. разновидност **ќуптен** [ПК,2(171)].

ере̧ n, zool. 'малото од коза, јаре' [ВД, 71]; ~ *пре́ла ба́ба чу́нкичка [кла́ла го на бо́чвичка [до́шло е́ре, кака́ло [фати́ла ба́ба да пла́че* [ШК,2 (400)].

е: ре́ interj 'леле' ~ *е: ре, шо мише* (= леле колку многу глувци); **е:ре́** ~ *е:ре́ ко́лко пура̧сна́ло де́тто!* [ПГ (Ф)].

ер-дек adv 'било каде' ~ *му дадел на детто една ајмалиа и му рекал: „„воа ајмалиа се́ наврă̈з теб да си а носиш, да да не бериш гајле, ер дек да одиш!„„* [V,PM,268].

ер-зашто 'било зошто' ~ *му вели така: „„ах синку, тинака сос това занајат млогу мă̈ка ке да теглиш, туку ер-зашто на меника да идиш да си питаш!„„* [V,PM,41].

ер-ка adv 'било кога' ~ *тă̈кă̈ си-ă̈ уjдиса работтă̈, дă̈ ер ка дă̈ дојдă̈ дă̈ немă̈ ич гајле* [ME(P),91]; 'било како' ~ *ер ка да бидă̈ нијă̈ иммӓ тукă̈ прид очите...* [ME(P),83].

ер-кој pron 'било кој' ~ *оти́де на ма́ндрата не́гова, на́ чоба́ните му ве́ли: „„о́ј чоба́ни, у́три хе́р-ко́ј чове́к да пу́сна, ви́а да гу уте́пити!„„* [V, PM,146].

ер-кă̈д adv 'било каде' ~ *уд друга страна, ер кă̈д да са наогја чувек уф полјто... Постол ти се пулја кату град* [ME(P),71].

ер-шо 'било што' ~ *субă̈штă̈ тă̈кă̈ гу имă̈ вă̈рsану селту, дă̈ ер шо дă̈ биде зă̈jднă̈ш ки му дојдă̈ нă негу абер* [ME(P),91]; ~ *прачката на земја да удриш и да речеш: „„Излези веки от-тамо ер што да си пласан от Бога!„„* [V,PM,275]; ~ *другиот беши без кă̈смет, ер што да фашташи да чини, nasat му отиваши работата* [V,PM,82]; **ер шо да биде** 'што и да биде' [ME(P),171].

ербап adj 'способен, снаодлив' ~ *тој беше от Галичник, тој беше много ербап човек и султано му даде фирман и отиде на Пулин – на Дојран* [МС(В),92]; ~ *но́го ербáп ej то́о ва̀шјо, сé е́фтино купу́ве* [ПК,2(44)].

ербаплăк m 'способност, снаодливост, итрина' ~ *зă-та́а ра̀бо́та тре́бе (трибу́ве) ербăплăк* [ПК,2(44)]; ~ *ус-ербаплăк но́го рабо́ти сă-вăршат, тако́в бише де́д Питру́ш* [ПК (Мут)].

ере́м m 'дрвена направа, како рамка, во која се впрегнуваат волови кога орат (или кога влечат кола) – јарем' [ПГ(Ф)]; сп. **бундруќ**.

еренде n 'метална направа со дупчиња, служи за стругање дуњи или јаболка, за варење слатко' [ПД (121)].

ергеле n во Солунско и Воденско 'стадо од коњи' [BV,54]; ~ *напкун тија харамијте имаха кон'а ергеле* [МС(В),86]; значењето што го дава Саќов од кукушкиот говор: 'коњ пуштен на слободно пасење' [СЌ, 324] - не го откривме.

ерген m 'млад човек, неоженет' ~ *кут некаа мома шо не аресе ерген. Удбире, удбире и нă-крајта ко:-зиме нај-неарн'оо* [ПК,2(196)]; ~ *моми ергени китки редени [с-уста се смејат, од сăрцето пејат* [БВ,75]; ~ *едно времја имал кату на Солун едно дјате младо, ерген беши* [V, PM,82].

ергенка f 'големо женско дете (над 15 год.), девојка' (Пат); во Ник со исто значење: **мумуриă** [ПД(117)]; ~ *мо́ма зă армáсувне; нă-кумши́јте им-умре́ ергéнка, нă-мо́ж да-а-пражáл'ăт áj-го пе́т гуди́ни* [ПК,2 (44)].

ергенова impf 'живее слободно, како млад човек кога нема семејни обврски' ~ *бре јуначе јергениче [јошче ли си јергеноваш [јергеноваш, левеноваш [немаш ли си стара мајка [да та глави и јожени?* [БД,112]; ~ *уошче ли си јергеноваш [јергеноваш, левеноваш? [изгори ма, ижежа ма [та ма стори сухо дăрво* [БД,115].

ергенче n, dem. од **ерген** (= младич, неоженет) ~ *сношти адно ергенче ка о-фатиа два-трујца о-нăпрăвиа пустакиа. Ного гу типаа* [ПК,2 (187)]; ~ *стројник да му пуштам белкин ки ја дадат [ако не ја дадат јаска ки си јумрам [јаска ки си умрам, младо ми ергенче* [БВ,192].

ерли́ја m 'овдешен, местен жител' ; сп. **ирли́ја** [MS,s,,28]; и: **емшерúа**.

Ерменличе (и: **Ерменлијче**) n 'припадник на ерменска националност' [V,PM,367].

ерс m 'железо на кое се става косата кога се остри со чукање (со клепање)' ~ *кога клепăме, уд дол шо-j, нă н'о: турувăме ко:ста, а уд горе шо чукăме гу викăме* **чăкáн** [ПД (122)].

ерфине* n 'веселба, гозба со пијачка' [СК,324]; [ВД,67]; ~ *да дојди зима подзима [да сă сăбират момине [момине по попрелкине [момчета по ерфинета* [БД,147].

ерќéч' m 'машкото од коза – јарец' (скопен) ~ *ди́лму та́ка ста́на, у́тр'а да по́ј з'е́нт'у ут ко́зит'а да в'е́ни иди́н ерќéч' да зако́лими* [MS,t,17]; ~ *з'е́ пуна́ стути́на ко́зи и ерќéч'а и и́ш'тиш'и да му ги зака́рат на с'élуто́му* [MS,t,17]; сп. **теќé** [MS,s, 28].

ерăлма f, bot., Brassica 'растение што има корење во вид на кочани, се јадат' [СК,324].

есáп m 'сметка' ~ *добро утро невесто [дај бог добро комити [качете се во соба [да ве служам ракија –*

[нека испадне бај Конде [да си видме есапите [БВ,130]; **2.даржи есап** (= прави сметка за нешто, се грижи) ~ *му вели на владиката: „„не́ знаиш, господине владика, детету заедноч га дава на даскалут и даржи есап за ајлăците и за писмата„„* [V,PM,39]; **дą си ви́јме ęса́по** (= да направиме сметка, да се раздолжиме); **во́j-си есáп ма́лко зă-здра́фто** (= погрижи се за своето здравје) [ПК,2(155)]; и **хесап чиниха** (= се договараа) ~ *и јунаците седнаха, хесап чиниха сега, как да чинат за ламината керка да га земат* [V,PM,45].

е́син m 'период од годината што доаѓа по летото' ~ *ко́га е е́син да ми дунесиш [да ми дуне́сиш две зăрна гро́зда* [МЕ(Р),93]; и: **е́сăн** ~ *ди́ви кру́ши, ти: шо зăле́гăт, е́сăнта шо здрăјýвăт* [ПД(124)]; [ПГ(Ф)]; во песните **есен** ~ *ако е есен, есен Митровден, ти да донесиш две зăрна грозде [ако е пролет, пролет Ѓурѓовден [ти да донесеш две класја жито* [БВ,30].

есено adj, n 'есенско' ~ *сјала мома есено грозди [и гу е сјала, и се фатило [та е родило есено грозде [та направила ројничко вино* [БД, 111]; ~ *ај не плачи, ај не тажи [не грижи се што не стретна [што не стретна сланата есенна* [БК, 100].

есна́ф m 1.'здружение на занаетчии (мајстори и калфи)' [BV,54]; 2. 'припадник на **еснаф-от**', исто: **ęсна́фин.**

ęсна́фски adj 'начин на однесување - достоинствен' ~ *е́л дă-с дугувóрме, а́ма ęсна́фски маабе́т ќи-нăпра́јме...*

есни pf 'почувствува остра болка низ телото, бодеж' [СК,324].

еска pron 'л. зам. за 1 л. едн. – јас' ~ *иска́рве че́шкăта ут-па́звăта, нăпăлне-гу во́да - се-нăпăлнуве сус зла́то... Мо́мта ви́ке: „„Да́ј да ту́рум и е́ска во́да, да́ли е ве́рно„„*; во употреба е и разновидноста **езе** ~ *га запитал: „„Зашчо, жено, ми викаш трикошулник? Езе немум три кушули, а имум само една„„* [ШК,5 (422)]; ~ *му речел на поголемио: „„Баче! Ајде ова ден ти оди на нивата, а езе да останум ф кăшчи и да измиум главата на мајка„„* [ШК,5(419)]; односно непроширената форма **ес (ез)** ~ *се́ди, ви́ке, ту́к, де́те, е́с ут-те́бе бугáсво здуби́х* [ВК,282]; ~ *рекла: „„Царјо! Нели сакăш ез да го закол'ум каминут? То дај му ти пешин душа, а ако го не закол'ам земи ми мојата глава„„* [ШК,5(423)]; ~ *е́с не́ зна́м при́кăски, но што сум исте́гл'ал – тува́ ки-си-ка́жум* [ВК,284].

есте n 'јадење' ~ *ка шета́хме низ го́рата[низ го́рата, плани́ната [ка шета́хме с арами́ите [нили ни се е́сте доеде́ло [бла́го ви́но допие́ло? [си сле́зохме до́лу в по́ле [ма́лце е́сте да зе́миме* [ШК,2(110)].

ети part 'ете' ~ *ка се јава от Аранлијте Ѓуро, ети тăрчаха солунските граѓани да го причекат* [МС(В),98]; ~ *ошти не битиса Ѓурга лафот, ети и крал Милош дека лети со кон'от, ги прифтаса* [МС(В),95]; сп. разновидноста **е́ту** ~ *ве́ли на жена́та му: „„мари же́ну, Господ и нас на имја́л на ум; тихиса, дојде́ еди́н траго́вец .. и е́ту ми даде́ де́сет хил'а́ди гро́ша напрет„„* [V,PM,13]; ~ *е́ту от ме́ника и́ма шејсе́т хил'а́ди гро́ша, аку артири́са дру́г по́вики, па́к да до́јдиш на ме́ника* [V,PM.18]; и **ето** ~ *туку́ су си́ти ви́и, е́то три́ дни́ са чини́ле ва́ден, как са чини́ле ви́и рабо́ти* [MV,K,253].

етăмин m 'вид платно' ~ *мо́-ј пла́тно зă-ве́зне, и́ма и си́тни ду́пкички* [ПК,2(44)].

етăрва f 'жените од два брата се **етăрви**' ~ *изгаси девер борина [метна Илена през рамо [Вела си рукна подрукна: [– де се чуло видело [два брата, два баџанака [две сестри до две етăрви* [БД,79].

Ефа 'ж. л. име' ~ *бáбта Ефа сă ви́кше брăчéета на Сулицúита Рúсто, бáб му на Цúив Вáсе, шó-j уф-Скóпја* [ПК(Гр)].

ефéндим m 'титула во општествената хиерархија во Турско, односно обраќање кон човек што е високо поставен – господин' ... *тој отговорú: „„јáзе га купúх, ефéндим, áма не за мéника„„* [V,PM,18]; сп. **ефéнди** ~ *нéин мăж пák кату сáкаши да га зéми, отúде на кадúата, му велú : „„кадú ефéнди, јáзе сакам пák да га зéмам„„* [V,PM,11]; ~ *на кадúата му вéли: „„кади ефéнди, јáзе отúдох да си рашéтам покрáј морéту„„* [V, PM,9].

éфтин adj 1.opp. на 'скăп' (нешто за кое не се бара многу пари); ~ *на другију мăнч' ж'ината-му вилú: "ти, мăнџ'и да сă ни клавéш' за éфтин ґулн'ýк, да рáбутиш' скăмпа ґулн'ýк!"* [MS,t,47]; ~ *úдими на Цариграт да продадéми тáја стóка, но не ки чúними хáрно, зáшто тáмо тáја стóка е éфтина* [V,PM,9]; 2. изр. **éфтинто мéсо ни кучúнта н'оо јáдăт** (= мн. често цената го одредува квалитетот, т. е. ако се купи нешто евтино тоа по правило е со слаб квалитет) [ПК(Гр)].

ефтинéе impf 'губи цена, станува ефтин' ~ *ќи-чéкум дa (у)ефтинéе, тóги ќи кýпум* [ПК(Гр)].

ефтинија f 'кога работите се продаваат евтино, opp. на скапотија' ~ *дали знаеш, памитуваш [кога беше скапијата [скапијата по момите [евтинија по момчија* [БВ,178]; ~ *да чиниме скăпотија [скăпотија пу мумите [– сама мума за хилјада [да чиниме ефтинија [ефтинија по момчета [две момчета за јабăкă* [БД,189].

ефтинџú(j)а m 'тој што продава евтино' ~ *сúте купýвме уд Рúсто óт éј ефтинџúа* [ПК(Гр)].

ефхаристó пулú (изр. за благодарност) ~ *му р'éч'и: "ефхаристó пулú!" и јáхна кóн'у да си пój* [MS,t,, 41].

ефхарúш'тис m 'благодарност' ~ *вилú стáрата :"ман'á ! да ми дад'éш' úзин! – сăс млóгу ефхарúш'тис, вéн' си гу и врит'énуту"* [MS,t,,63].

ефхариш'тúса (сă)* pf 'се заблагодари' ~ *гу ви́кнува цáр'у у удајáтаму, му вилú: "сă ни ефхариш'тúса ут мójту плáш'тани, да такá сă ч'ýдиш'?!"* [MS,t,,19].

éфхариш'тóсан* adj 'благодарен' ~ *и двáта си устáнаха éфхариш'тóсани* [MS,t,,54].

éх interj (се употребува за поголема уверливост на оној што зборува) ~ *"éх, марú ж'éну, да úдиш'и мрăфка да ви́ш', ц'ála т'éб'ą ина ни-в'ăста-ји"* [MS,t,13].

ęхéл' m, zool. 'риба со издолжена форма, како змија - јагула' [ВД,72].

ехăр m 'просторија за добиток' ~ *и фáф сарáе úмашја адúн ехăр, дéту седéшја кóне му на змиата* [V,PM, 259].

ечмен* m, bot. Hordeum 'вид житно растение, јачмен' ~ *завăрти се доделенце [да се вăртат јоблаците [да заросе ситна роса [да наваде сето поле [рăжја да се до стреите [ечмените до гредите* [БВ,23]; сп. **ич'умен**.

ęцел' m 'непријатен, мачен крај' ~ *é, дýр сјáа к'и-сј-о ви́диш ецéл'о* [ПК,2 (44)].

еш m, zool., Erinaceus europaeus 'мало (диво) животно со остри боцки по телото, цицач' [СК,324]; сп. **éж'ij**.

ешеолу m 'магарешки син - грубо обраќање кон големо момче' [СК, 324].

еште part 'ете' ~ *тугáј ác бих уф-ни́х, уф-вујчи́нне. Вујчи́на ка́ зе́е дă-фắркат, дă-пу́кăт, сă-пулупи́, умре́ нă-ме́стто, умре́ е́ште... по́мнум е́ште ка́ мă-нуси́а нă-Со́лун* [ПК,2 (342).

е́ш'ти adv 'уште' ~ *"да зл'а́зими на ниш'и́ту да е́змими о́да, даш'о́ и́ма е́ш'ти пе́т' дни пắнт'* [MS,t,,84]; ~ *и сă ба́кнаха е́ш'ти идно́ш' и сă раздили́ха* [MS,t,84]; и: **ешчи** ~ *ни си ми трощи јехцана [ста си ми скăлвеш рăканă [рăканă ду лактјатă [рăкăнă ешчи нуганă [нуганă ду куленатă* [БД,66]; сп. **о́ш'ти** [MS,s,28].

Ж

жа́ба* f, zool. Rana 'земјоводно животно. задните нозе му се подолги од предните' [ПГ(Ф)]; ~ *ти да ми избереш до десет јунака [није да разбијме турските пусији [тук не се живеје со жаби јадејне [со жаби јадејне и од трäска цволци* [БК,123]; ~ *излезé при éзера, на крájут сéднал и чýиши жáбите, как кр'áкаа: му са виде хáрно тáмука* [V,PM,28]; ~ *засвирил гуштер за хоро [фрут жабите се сäбрали [сäбрали и заиграли л'о една жаба нимаши* [БД,62].

жа́бин adj 'нешто што се однесува на жаба' ~ *на крájут сéднал и чýиши жáбите, как кр'áкаа:... и сáкаши и тójнака да си наýчи жáбин јазúк* [V,PM,28].

жа́бнек m, bot., Muskus 'зелен мов што се фаќа на предмети покрај вода' [ДК.104].

жабри pl 'перките на риба'(?) [СК,324].

жа́га f 'голема бичкија за режење дебели дрва, трупци; со **жа́гата** работат двајца' [ПД(121)].

ж'ạгарáк m 'звонец што се става на вратот на крупен добиток' [ВД(1), 71].

жа́л f 'чувство на тага, сожалување' (пр. поради слабоста, немоќноста на близок човек и сл.)' ~ *и тój седнá сос брáтите му наеднó и млóгу жáл úмаши, штó не можá да ви́ди óшти еднóч родúтелите му* [V,PM,25]; ~ *тогас синот му сос млóгу жал остана разчýден,... фати синóт му, сос млóгу слава и чест гу зарä татко му* [V,PM,7]; ~ *на рóдäњо брáт зáлäко уд-ýстта тýткин мо: зé. Дујде сé му збрá, ни жáл, ни грéх нéма* [ПК,2(164)]; и: **жјал** ~ *и жјал много му дојде на сирак пезодром* [V,PM,315]; изр.: **жа́л ми пạднá** *а.* 'се сожалив' ~ *жáл ми пạднá зạ-мáјк-ми, óт úч нé гä видéх; б.* 'се навредив, се налутив' ~ *на тас момата жал ја паднало, оти сама ја оставиха, и тја фатила, гу запал'ува ханот, гу изгорјала* [V,PM,208]; ~ *јона, мале, не ми отвäрнала [нито с очи, мале, погледна [нито с глава ми намахна... [на мен много жал' ми падна [вехнах кон'а, удрих бре по неја* [ШК,2(234)].

жалба f 'чувство на жалост, на тага' ~ *заплакала је Јанинка [на Стојанови гробове [„„Стани ми, стани Стојане [да видиш Јанка вдовица..." [Земја од жалба продума* [БД,105]; ~ *тóга сä платú тó шо рéкạл Пруфúтин Јеримúа, шо вéлиши: Глáс сä чý на П...-грáт, плакáни, жáлба, удирáни нóгу* [MV,K,306]; и: **жалбä** ~ *по äднä годинä умрäла царицатä, и царо уäвдовäл и паднал в гол'амä жалбä*

и сă ч'удил от дă да најдă царицă, да сă ожјăни [V,PM,289].

жале* impf **1.**'чувствува жалост за нешто' ~ *пăрва пушка кога пукна [нашјод војвода се јудрило [ти не жалај и не плачај [јас ки бидам војвода* [БВ,133]; ~ *дал мајка жалиш ил стари татко [ни мајка жалам ни стари татко [јас си го жалам мојут армасник [пуста тугина пари да изваѓа* [БВ,160]; ~ *и вели: "или да земиш една нивеста или да најдиш една твоја прилика, твоја ишкија, да гледаш да најдиш, и азна да не жалиш"* [МС(В),93]; **2.** – **(сă)** 'се брани, се чува' ~ *гла́та уф торба сј-аа кăлдел, не сă жале* [ПК,2(157)]; 'се обжалува' ~ *ја поклела и рекла: "да сă, керко, по кăштите навăрташ и да сă л'у жалиш, чи ни ма си слушала! И това желене хич да сă ни свăрши!"* [V,PM,292]

жа̨ле́: impf **1.**'има голема желба за нешто' ~ *жа̨ле́м д-о: ви́дум удо́мин, уз-же́на, уз де́ца*; **2.** 'тагува по нешто' ~ *жа̨ле́е пу де́тто* (= ако го изгубила детето, односно ако му се случила несреќа) [ПК(Гр)].

жален* adj **1.** 'кутар' (сиромав) ~ *и тој на старос четник излезе [су дробни деца боси и голи [жални на господ он си остави* [БВ,75]; **2.** 'загрижен, тажен' ~ *тогај стана чобанино, собрал офците, отишел на дома му много ч'уден и ж'ален* [V,PM,169]; ~ *тогас тја млого жална са вăрнала на дома и и си чудиши, сос што тертип да ја погуби и о-таму* [V,PM,212]; ~ *кату фатили да зборуват, ету беши дошел при них и нос човек невидин, да и чул, што вел'аха ж'ални речи* [V,PM,188]; **3.** 'оплакуван' ~ *Мици је рането во левата страна [во левата страна, близу до сăрцето [Мици је плакано, стрино, Мици је жалано [Мици је жалано од Мициви другари* [БМ67]; ~ *сношти минав крај Црвента Стена [там намери два пресни гробови... [на крăстови жално милно писмо тука лежат два мина ми браќа* [БВ,79].

жално adv 'мачно, тажно' ~ *и вăлко ă-стигна́л и а́ дă-сă-фăрле врӑз-не́:, а о́на фăти́ла дă-о́хке и жа́лно дă-плаче: "о́-ле-ле гла́вичка"* [ВД, 286]; ~ *ахчи́ата му ве́ли: "а́х ца́рју, дине́ска дојде́ едно́ пи́ле на́ бахча́та, ми ве́лиши жа́лно, дали ца́рјув си́н је́ ха́рин или мо́јто мӑшко дја́те е по-ха́рно"* [V,PM,134]; ~ *колку ј жално за да гледаш [македонцкијот народ [как гу мачат ...* [БВ, 316].

жаловит * **1.** adj 'тажен, печален' ~ *бела книга дојде јод Постол војвода [цăрно написана многу жаловита [и није да јодме помош да направме* [БВ,135-136]; ~ *му-пе́ја бăшка́ пе́сни нă-та́, сви́реа зу́рлите жăлувắти пе́сни* [В,ЕВ,307]; **2.** adv **жаловито** ~ *на крстови имаше писмо написано [мамо писмо написано [писмо пејше, мамо, ного жаловито* [БМ,83].

жаловно adv 'тажно' ~ *свирајте свираче на жаловно [мож ќе чујат моите мили внуци [и ќе дојдат јувер да покажат* [БК,50]; ~ *тилиграми бијат, мамо, тилиграми бијат [тилиграми бијат, мамо, ного на жалоуно... [Бог да го бије мајко, тој бојаџија* [БМ,84].

жалосин adj 'тажен, печален' ~ *Радо ле Радо убава [не пеј си песна л'убовна [тук пеј си песна жалосна* [БВ,159].

жа́лус m(f) 'чувство на тага, на несреќа' ~ *му-пăдна́ жа́лус нă де́јту зăта́тку-му ка́ гу-виде́* [В,ЕВ, 303]; в. **жал.**

жан m 'душа' (во обраќање) ~ *гледај Злато, гледај [жан да си нагледа̀ш! [гледај Злато, гледај [гледај да ни падниш!* [БД,22]; ~ *мар Тодоро, жан Тодоро [чула ли си, јели ни си? [- телал јечи по селата [по селата, в градишчата [сички на јојскӑ да идат* [БД,77]; ~ *мар Димано, жан Димано [хајт да идим Суха Гора [Суха Гора габерова [габерова, јаворова* [БД, 115].

жандарче n, dem. од **жандар** 'вооружен припадник на полицијата' ~ *јавни си којна на друмја [иди го најди Стојана [при мене да го донесиш [заптијче младо жандарче* [БВ, 196].

жанум part (во обраќање: душо моја) ~ *зӑлвата вјали: "Да са питаме] да са питаме на мјуфтијата!" [кадија вели: "Зӑлвата жанум [пролетна роса - и је подјулбер!" [мјуфтија вјали: "нивјастата жанум [петровска јабӑлка - и је подјулбер!"* [БД,93]; ~ *и тӑкά, жάнӑм. дéјтто зӑфӑтúл дӑ-рӑбóти, атάткǫ-му сάмо фудулýк тǫрáл* [ВК (К),292].

жапка* f 'резе на главната врата (на портата)' [СК,324] – според Саќов, но жапка има и сандакот што се заклучува: ~ *áдно сандӑче, ут стрáнта úмше жáпки* [ПК,2(45)].

жапче* n, zool. dem. од 'жаба' ~ *свирнал гушчер на хоро [сӑбрали се жапчета [адно жапче немаше [мајка му го плетјаше [и го хитро учеше* [БД,62].

жар m (f) 'вжештено парче изгорено дрво, без пламен, пред да стане пепел' ~ *по кóлада кугά закóлӑт сфúнето, клáват жάр над мастӑ му и какӑфто чил'áк дójди: мӑшко или жéнско, такво́ ста родú стопáницата* (верување во Дрмско) [ВД(1),85]; ~ *вéчерно вр'áме ни сӑ споменýва вӑл'кӑ; ако н'ákак го споменӑт, кáзва са: "жάр му фаф устáта, глáвн'а му фаф гӑзӑ"* (верување во Дрмско) [ВД(1),85]; ~ *тój бéши едúн дúв кату жúва чýма; ýстата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жάр* [V,PM,24].

жáрче n 1. dem. од 'жар'; 2. изр.: **путáјно жáрче** ~ *сáмо мóлче и прáве кά мо-ј árно. Кýти нéкаа úскра, ќи-тлéе, ќи-тлéе, дур сéтне ќи-сӑјáве плáмин. Такά-ј и тóо: ... ќи-ј бýцке л'ýјто, дудéк дӑ-ј скáре* [ПК, 2(190)].

ж'áскǫ impf 'влече, разнишува' [ВД(1), 74].

жвáке* 1. impf 'храната што ја има в уста ја раздробува со заби' ~ *пóпо ка видýве óти јágнӑнцто вӑгл'ӑне жвák'e, гǫ пúте: "Јágнӑнце бéгнӑнце, шó прáви, тǫ вӑгл'ӑне жвákиш?"* [ВД(П),285]; 2. изр.: **жвáкни-гӑлтни** (= храна што може да се консумира на брзина), fig. сп. ~ *áјде, тóо нé сáке нóго, тó-ј жвákни-гӑлтни* (со проширено значење за нешто што може да се стори на брзина) [ПК,2 (45)]; **нé жвáки нóго** (= не зборувај многу, не коментирај) [ПК,2(180)].

жган m 'неорганизирана група луѓе' (пејоративно) ~ *зададел се темен облак [од високи балкани [не је бил темен облак [тук је била турска жган [сардисаја ми четата* [БК,116]; ~ *се зададе темен облак [од кон Исток на Запад [не ми беше темен облак [тук ми беше турски жган* [БМ,64].

ж'др'а̀пч'а n 'младото од кобила, ждребе' ~ *си стáнуват ем кубúлата, ем цáрицáта дитúни; и си рáж'да цáрицáта иднó д'ӑт'ǫ и кубúлата иднó ж'др'ӑпч'а* [MS,t,31]; и: **ж'рапче** ~ *мајка му му вели;*

"иди на ахăр'ут! Има таму едно ж'рапче от едно време, татку ти гу беши оставил, тој ке да ти кажи!" [V,PM.215]; односно: **жребче** ~ *на Солун сум била [- шчо си там правила? [товар сол' сум носила [дајте ѝ сенце [да небере млекце [да надои жребче* [ШК,2 (399]. сп. и: **ждребе*** ~ *викаха: "ej Трајко! Ej Трајко! Да не виде една кобила с две ждребин'а!* [МС(В),86]; ~ *мóже дă сă рéче* **мýсе,** *áли пóвичке* **ждрéбе** *вúкуме* [ПД(125)] – уште еден пример за адверсативната употреба на сврзникот **али,** извлечен од контекст.

ждрепка f 'облог' ~ *кога јодиме цăрни кумити [ждрепка фăрлиме меѓу нас сите [кој ќе запале лепата цăрква* [БВ,69] – илустрација за присуството на архаична лексика во Долновардарско: **леп** 'убав' во Воденско.

жегла f 'дрвце, парче од 35-40 см., се става во јаремот и го одредува (заедно со уште една *жегла)* местото на вратот од добичето' [БД,324]; и **ж'ѐгạл** [ВД(1),70].

жéгне* pf 'почувствува остра болка' ~ *"Чúј дéца сă?" – "Нă-вудинчáрут". Тúа-и жéгна нăтре. Му-тéкна шуй-нăпрăвúа тáа рăбóта* [ДК,115]; во илустративниот контекст имаме употреба на номинативна заменска форма во функција на прав предмет (: *Тúа-и жéгна* м. 'нив ги жегна'). За ова поопширно во граматичкиот дел.

жéдни pf 'стане жеден' ~ *ричé на нéа: Сéкој шо пúи ут вá вóда, пак жéдин; úлим тó шо ки пúи ут вóдата шо ки му дáдам јáс, нé ị кабúл да жéдни ду вéкут...* ~ *вéли на нéго жéната: Афéндо, дáј ми ут тá вóда, да не жéднам, нúто тýка да úдам да налúјам* [MV,K, 257].

жéдăн adj 1. 'се кажува за оној што чувствува потреба од пиење течности' ~ *да запејат летни пилци... [да се зберат мои - дружина [мои - дружина шеесетмина [голи, боси како оси [гладни жедни како рăти* [БК,66] – пример за проширена употреба на множинската наставка *-и* кај еднозложни именки од м. род *(рăт-и)*; **жéдин** ~ *зáшо угладнéх, да ми дадóхти да јáдам; жéдин бéх, да ми напуúхти; бéх јабанџúја, да ми и прибráхти* [MV,K,282]; ~ *ém и вел'á: Акý ị жéдин нéкој, нéка дójди кри мéн, да нéка пúи* [MV,K,260]; ~ *ричé на нéа: Сéкој шо пúи ут вá вóда, пак жéдин* [MV,K,257]; и: **жадин** ~ *отиде аф гората, шетал млогу време гладин, без л'ап, без вода жадин, и на толку време не излезе прет негу никаков дивик* [V,PM,82]; **2.** изр.: **нис дивéјс и дéвит рéки ќи-т прушéте и пá жéдăн ќи-тă вăрне** (= се кажува за препреден човек, лажливец) [ПК,2(182)].

ж'éж'ве n 'мал сад за варење кафе, ѓезве' [ВД(1),69].

жéже impf 'силно пече' ~ *вáдăн слăнцто нóго жéже* [СК,324]; [ИГ,125].

ж'éж'ẹ-пéч'ẹ n, zool. 'инсект што летно време (во најголемите горештини) со крилјата прави силен шум - жужелен' [ВД(1),72]; сп. **креч.**

желва f, zool., Testudo 'мало животно, заштитено со корупка од рогов состав, по земјата се движи бавно со своите четири нозе - желка' ~ *наварвила вакла желва [тири, ни, ни [да ми иде на пазаре [дамбур, думбур, ду [де ја срешна ежо плешко [тири, ни, ни [та ја фати и пол'уби* [БД,65]; и: **ж'ăл'вạ** [ВД,71]; в. **жел'ка.** [СК,324].

железни adj 'нешто направено од

железо' ~ *ки кинисаш по мени да ме тераш, хазна алтăни ки харџиш и железни стап колко иглин врăх ки стани, и тога можиш да ми најдиш* [V,PM,90]; и: **железан*** ~ *му вели: "ej синку, куумџиовата кăшта има девет порти железжани сос кл'учарници, штото некој човек не можи да ги отвори"* [V,PM,68].

же́лен adj 'кога некој нешто присакува' ~ *же́лен сум дă-с пăрбе́рум до́ма;* исто: *же́лен за во́да* [ПК (Грам)].

желене n 'жалост, жалење' ~ *тога мајка хи ја поклела и рекла: "да сă, керко, по кăштите навăрташ и да сă л'у жалиш, чи ни ма си слушала! И това желене хич да сă ни свăрши!"* [V,PM,292].

жел'ка f, zool., Testudo (в. **желва**) ~ *испăдна́ле на-ни́вăта и си-на́шле една́ же́л'ка и си-ре́кле: "Кăто́ка не́мăме де́ца, ќи-си-а-зе́вме за-на-че́до ме́сто"* [BM,314]; ~ *на пăтјут најде една желка млогу причудна, га зема, га товари аф едноту муле, га докара на дома му. Как га кладе аф удајата, от желката сетни излезе една мома* [V,PM,78] – во случајот предлогот **аф** ('во') се јавува во функција на предлогот **на**, т.е. упатува на површина а не на внатрешност *(товари аф едноту муле).*

жел'ка́р m, zool. 'вид јастреб' (граблива птица, се храни со желки) [ПГ(Ф)]; [ПД(126].

же́л'кини лу́гунци pl, bot. 'едногодишно растение, има плодови колку поголем орев, но не се јадат' [ПД (123)].

ж'е́л'азу (и: **железу**) n 'тврд метал, хемиски елемент Fe – железо' ~ *тăкат, пла́ч'ат, рискани́ци да́ват сăс балта́ци, ч'у́кат, ж'е́л'азу ја́кој, сă ни утфа́ра хич'* [MS,t,,53].... *то́с пала́т'у би́ш'и ут ж'е́л'азу, хич' ни сă утфа́раш'и* [MS,t,,52]; ~ *имаши еден вујку димирџиа, отиде та му речи, да му стори еден чифт чизме от железу* [V,PM,135]; ~ *железа се топат, пранги се прават [на Македонци на нозе клават* [БМ,96].

жели impf 'жали' ~ *не плачи Натке не жели џанам [мајка те дала на место богато [богато место куќи високи [Натка продума на стара мајка [пусто јостале куќи високи* [БК,76];

же́л'но adv 'жално' [ВД(1),74].

ж'е́на (и: **жена**) f **1.** 'сопруга - во семејството индивидуа од женски пол' ~ *ги пи́та: "заш'то́ сă ка́рати ви?" "За та́с мо́ма, и́ш'тими да ја в'е́ними ж'е́на, ама́ то́ ја в'е́ни сига́!"* [MS,t.19]; ~ *и ути́духа дума́ мăн'ч' и ж'е́на си удрумо́н'аха* [MS,t.,15]; ~ *ја пу́ш'та Ќел'е́ш'у и н'е́гува́та ж'е́на да по́ј да бра́ка ина́ ж'и́вина да му да́дат да по́ј и то́ј за л'а́к* [MS,t.,36]; **2.** 'човечко суштество од женски пол' ~ *та́м, д'е́ фл'а́ха то́с инса́ну, ш'ту гу го́ниш'и напо́сл'ат има́ш'и ина́ ж'е́на дити́н'а* [MS,t.,56]; ~ *и как а чистих хубаво на жената, отивам на мăжот: "хајде стани си, оди на работа, твојта жена оздраве"* [МС(В),87]; ~ *та́мо во џарјут чини млогу вре́ме, и еди́н де́н излезнал да си ше́та по сока́ките, најде́ едни же́ни* [V,PM,9]; **3.** 'симбол за нежност, неотпорност' ~ *не́ би́ди же́на, дра́ш се* [ПК(АЌ)]; **4.** изр.: **да́ј-си по́пе же́нта** (= кога од некого се очекува премногу, да го поклони и она што нему му е потребно' [ПД(137)]; **же́нта ги зе́ла дизги́нто** (= се кажува за семејство во кое жената има главен збор) ~ *уфна́ште кумши́ј же́нта кума́нде, ка́ќ нăре́де тăка́ сă рăбо́те, ни́кој не́*

мóже пéт дă-кáже [ПК,2(163)].

ж'éни (и: **жене**)* impf 1. 'средува склопување на брак, односно дава согласност за тоа' ~ *ил ме жениш, мајко, ил ми кажи [пуста младуст, мајко, не се траје... [не је оган, мајко, да јизгоре [не је вода, мајку, да јистече* [БМ,128]; 2. – **(са)** 'кога младич или девојка стапува во брак' (се среќаваат и примери кога девојката **сă мăже**) ~ *хабер ми ј душăл] ут главеницă: [за друк сă ј главилă [за друк стă сă жени* [ВД,86]; ~ *ка се нал'ути Лука војвода... [извади пиштол Тодор го уби [одејте кажајте на Тодоров татко [Тодор се жени за Кожув Планина* [БВ,70]; сп. и: ~ *кугá литú дăш и слăнцето гр'áе, в'árват, чи лисúца са жéни* (верување) [ВД,85]; и: **жинýве** ~ *ká сă жинýве чувéк сáке óчте читúри дă си утвóре* [ПК,2(163)]; 3. изр.: **гу жинú** (= нешто скрши, пр. бардак) [ПК,2 (149)] ~ *шó плáчиш, гǫ-жинú ли бăрдáко, а?* [ПК,2(157)].

ж'éн'енти n (гл. именка) 'жниење, жетва' ~ *ут д'éвит' мăсинца за дójди за ж'éн'енти, за вéзма аргáтиту и стрăпувéту* [MS,t,66].

женéт* adj 'тој што е во брак' ~ *му вéли: "мăжу, тóлку годúни има, што сми женéти сос тéбика, нéкој пăт не ми кáза, ча úмаш брáт на Стáмбол"* [V,PM.18]; ~ *ej одоздола едно лудо младо [не женето [и на анамче вели ем гојвори [аман анамче [колку го даваш твојто бело лице* [БВ,200]; и **жинет** ~ *манав да гу сечам, дăрву јудговори [дăрво јудговори: - Јуначе, јуначе, жинето си, не си?* [БМ,140] – во последниот контекст среќаваме уште една потврда за влијанието на балканската јазична алијанса во долновардарските говори, станува збор за формирање на прашални реченици без партикулата *'ли' (жинето си, не си?).*

жéнете n 'стапување во брак, женувачка, односно мажачка' ~ *"та агá бјáх млáда и завјáна, та мá зимá тáтко ти, та сегá ли, стáра што сам и акáллиа, да ни штé ма зéмат?"... л'у за тузú си зборóвашја, саму за жéнете* [V,PM,264], и: **жинéте** ~ *си-и-зéва, си-и-пурăстýва. Еее, сă-стурúле зă-жинéте дéцăта* [ДК,114]; односно **женентu** ~ *му рекоха на царјут: "ти царју имаш до три дивојки: нај-големата промина от временто, и втората сега е тукму за женентu, и нај-малката си чини веки за армас"* [V,PM,159] – специфично образување на гл. именка со наставката **-те,** односно со редукција **-ти (женети, женентu).**

женидба f 'стапување во брак' (в. **женете**) ~ *царјут, кату имал дете за женидба, и пуснал просинити тас мома да ја просат за неговото дете* [V,PM.219].

женило n 'женидба' ~ *да знаи мома, да знаи [как расте ружа в градина [тăј расте мома у мајка - главило пусто цăрнило [женило хајдушко вјасило* [БД,43].

женин adj 'нешто што ú припаѓа на жената, на сопругата' ~ *му вели на брата му и на жената му, ча и купил ниви за женинот му кăсмет* [V,PM,86].

ж'éнски (и: **женцки, женчки**) adj 1.'она што ú припаѓа на жена, односно што е преднаменето за жени' ~ *му вéли бáбата на нéгу; "пóстој тýка тúнака! Јазе ки извáдам жéнски дрéхи да си приméниш и такá да ти зéмам нéтрика!"* [V,PM,9]; ~ *и т'á... утúва у дрýгата удајá, сă прим'ăн'ă у н'éјнит'ą рýби, ш'ту си имáш'и нагутф'éну ж'éнски рýби*

[MS,t.,26]; ~ *ни мăшкăтă ни женцкăтă нусијă нема ич визăници ни шарувă* [ME(P), 81]; **2.** изр.: **ус-же́нцко сắрце-j** ~ *не́кој мắш шо́ că-пла́ше, мо́-j стра́х, ви́кме о́т е́j ус-же́нцко сắрце* [ПК,2(206)].

женскутѝ pl 'женски деца (девојчиња, девојки)' ~ *то: чу́ве́к се́ женскутѝ и́ма* (= тој човек има само женски деца) [ПД(117)].

жентја f 'женувачка' (в. **женете**) ~ *так за стани нивјаста, за бакни пак на сите рăнките, хазăр ки си чини веки, тогај права стој... Чјасот на жентја от зентјут јунациту излеват, хоро играјат хламборот стредја селото* (формата на зборот не е сосема јасна, но според Ст. Романски "веројатно е скратено од *женидбата*" [V,PM,249, 536].

женцко adj, n (поименчена придавка) ~ *Стојане л'убе, Стојане [бре как да ти сăм хубава [като си чедо немаме [ни јод женцко, ни јод мăшко!"* [БД,92]; ~ *клáват жáр над мастă му и какăфто чил'áк дójди: мăшко или жéнско, таквó ста родѝ стопáницата* (верување во Дрампско) [ВД(1),85]; pl (?) ~ *пăрвата кола сребро и злато [втората кола машко и женско [третата кола сé се лазарки, сé се лазарки, сé кошничарки* [БК,23].

же́тва f 'време кога се жнијат и собираат житните култури' (в. **ж'е́н'енти**) ~ *мене не ме личе по поле да шетам [по поле да шетам на жетва да јодам [на жетва да јодам житварка да бидам* [БВ,58]; ~ *тáм, у Мóкрина, нăјдéме сé гутóво, сѝчко устáвино, куту нѝй кá устăвѝме дóлу. Сé гутóво, жé-тва, сé, óни тук тăкá устăвѝли* [ПК,2(221)]; и: **жетфа*** ~ *нé вéлети вúа óти и жетфáр сéја, и жé-тфата дујдé?* [MV,K,258].

жетфáр m **1.** 'месец јули' ~ *нé вéлети вúа óти и жетфáр сéја, и жé-тфата дујдé?* [MV,K,258]; и: **ж'ęтвáр** 'јуни' [ВД(1),73]; **2. жăтвáр** 'човек што жние на нива' ~ *кóлко шо ки зăфáтăт нă едúн пăт дă жнúт, кóлко шо úма дýши, жăтвáре* [ПД(121)].

жетварка* f 'работничка на нива што жние жито' ~ *ка летнаме двете ние [ка паднаме ју житјата [да кăлвиме бело жито [Бог да бије жетварките* [БВ,245].

же́шко n 'жештина' ~ *пу тóо же́шко că-дąмлąдисáте вáадăн, сиднájте дă-că-пучúнте, ајóл* [ПК,2(196)].

жęшќáва f 'вруќо време, жештина' [ПД(130)]; и: **жишкáва** ~ *кул-свúт Илúа шо фáшите áдна жишкáва, мáле-мáле, нă-мóш că-живéе* [ПК,2(45)].

же́шук adj **1.**'нешто што има висока температура (пр. ако било ставено на огин) - вруќ' ~ *же́шук-ej лéбут, пóчек нéк истúне* [ПК(АЌ)]; **2.** fig. 'односнава придавка во синтагма со солзи изразува тага и печалност' ~ *твоји мили браќа којнот ти го седлат [којнот ти го седлат дробни салзи ронат [твојот старо татко жалти лири броји [жалти лири броје жешки салзи роне* [БВ,103]; ~ *тогај се Рада развика [и жешки солзи пророна [андарти клети колнеше* [БВ,160]; ~ *Кол'о-вата мајка низ двори шете [прстите си кăрше жешки сăлзи роне [жешки сăлзи роне и на Димош се моле* [БК,119].

ж'иберѝнки pl 'ситни делови од свинско сало што било ставено на оган за да се стопи, да се добие маст' (во други говори: **пршки, чварки**) [ВД(1),69].

жив adj 1.'тој што живее, opp. на убиен, мртов' ~ *ету Го́спод ме и чу́вал и ме изва́ди жи́в до кра́ј, и сега́ да ви́дити ви́а!"* [V,PM,8]; ~ *първа̀та ръ̀чела: "Е, де-ј жива и здрава, дъ̀-пурасне гулема"* [ПД (151)]; и: **ж'и́ф** ~ *си р'éч'и: "ја́ за мо́јта мо́ма јунáк ку́три б'ъ́ш'и!" ... гу ч'у́кна на грабо́: "да си ж'и́ф за мло́гу гуди́ни"* [MS,t,35]; ~ *и ја пи́та: "как т'ạ аре́са псáлан'ету?" "да си ж'и́ф ... мло́гу ху́бав'ạ псáлаш' "* [MS,t,27]; **ж'у́ф*** ~ *съ̀ ч'у́ди, ш'о́ да и сто́ри на лиш'и́цата? фáш'та, ж'у́ва ја удри́ва куж'áта* [MS,t,77]; ~ *маштеа и, как пак ја виде, млогу са пожали, как пак жува да ја види* [V,PM,276]; ~ *трите ъ̀ф уогън изгорих [трите ъ̀ф уода јудавих [трите ги жјуви зарових* [БД,93]; 2. 'успешна имитација, како вистински' ~ *жи́ва ѓу́пка съ̀-нъ̀пръ̀ви́* (= се облекла како циганка) [ПК (Мут)]; 3. 'недобро варен' ~ *ме́сто е жи́во* (месото не е добро сварено) (според Саќов се однесува само на месо - 324), но во истата регија запишавме и со значење 'недопечен' (пр. леб) ~ *ва́адъ̀н жи́ф гу-устъ̀ви́л-си ле́бо* [ПК,2(45)]; 4. изр.: **жив го жал'ат** (= се кажува за човек што е во тешка ситуација (пр. ако е болен или беден) та луѓето го жалат како да е умрен' ~ *моите девет брата се кавали правјат [ала с тех не свират, мене жива жал'ат [моите девет сестри сал скутали ткајат [ала с тех не ходат, мене жива жал'ат* [БД,70]; со блиско значење: **жи́ф зъ̀-пла́чне** (= кога некој изгледа многу лошо) [ПК,2(163)]; **ни жи́ва ду́ша (не́мше)** (= нема ништо, пусто е) ~ *фле́вум до́ма, шо́ дъ̀-ви́дум, ни жи́ва ду́ша* [ПК,2(182)]; **жи́ва во́да-ј** (= премногу е испотен) ~ *тъ̀рча́јѝки жи́ва во́да стạна́, сјаа ќи-ка́шле* [ПК,2 (163)]; ~ *ма шчо си ма дала] на зъ̀л харамија... [мају, дења му са [порти отворени [ма нъ̀шчес си дојде [по цвръ̀ста полунъ̀ш [конаџјува уода!* [БД,162]; **жи́ф го́спут** (= пожелување) ~ *ду-ле́то жи́ф го́спут, ко́ј зна́а шо́ ќи би́де* [ПК,2(163)*;* **жи́ф о́гин** (= се кажува за некој што е итар и брз) [ПК(А Ќ)]; **жи́в живо́т** 'вечно' ~ *не да ми раждаши мајка ми един камин или едно дрјаво, туку ме роди човек, ме порастна, да си горја за жив живот* [V,PM,195]; ~ *немој гледи китка [туку гледи мома [китката је до пладнина [момата е ду жив живот* [БК,33]; **ра́ј жи́в** (= вистински рај) ~ *да ки си о́дат ви́и на ве́шново пе́кол, па пра́винти на ра́ј жи́в дуве́шно* [MV,K,282]; **жи́в утру́ен** (= многу растревожен, потресен) ~ *съ̀-стрите́ли нъ̀-пъ̀тут, ко́ј зна́а шо му-и́ма ка́жно, дујде́ си жи́в утру́ен* [ПК(Мут)]; **жи́-ми кръ̀с** (= кога некој се колни во крстот) ~ *а́ска не́ би́х. Жи́-ми-кръ̀с, ни-чу́х, ни-виде́х, нъ̀съ̀ј ти ви́кум, виру́ви* [ПК,2(163)]; **жиу здраво** (= поздрав) ~ *кирации разложани [ако си е углавено [здраво жиу да са жени [л' ако ни е углавено ваз пъ̀т да му душа бере* [БД,117]; ~ *голем клас на нива [голем грозд на лозе [живо и здраво до година [до година до амина!* [БМ,15]; **жи-ми мајка** (клетва) ~ *не сум рекол бела Недо [не сум рекол жи-ми мајка [не се къ̀лни за мајка-ти [мајка ти е стара душа* [БК,324]; **жјува раздјала** (= неповратна разделба) ~ *левен Герги, левен жјува раздјала [като пристјагаш бъ̀рзата кон'а да бјагаш [левен, мене на кого млада оставјаш* [БД,179]; **дъ̀-стъ̀ жи́ви и здра́ви** (по-

желување) [ДК,107]; сп. **вóда жúва** (и: **жива вода**) 'лековита вода од која "оживува" мртовец' ~ *вéли на нéго жéната: Афéндо, нúто кóва úмаш, и бунáрот мóшни дạлбóко; утдéка úмаш ти тá вóда жúва?* [MV,K,257]; ~ *пак дéтето оште по пáтја дало на момáта от жúвата вóда* [V,PM,258]; ~ *те отровиха и умре, но езе те напрсках сос жива вода и стана* [ШК, 5(426)].

живак m 'бел камен, кварц' [СК,324].

живéе* impf **1.** 'постои, суштествува (како жив организам)' ~ *кá нé слýшиш, вáд-си óчте, кá знáјш тáкá живéј* [ПК,2(193)]; ~ *нија не сакаме от бегот, нија саками от царот или место за нас да живејми, ил кạлáчка сега туа да ни сечи* [МС (В),89]; и: **живи** ~ *"сúнку - рéкла бáбáта - тáм жúви лáмјáтạ шọтувáднéкни á-рáнú ти"* [ВВ,312]; ~ *ангаријата за пáтиштата като коа сă сиче, иако оша живи сăл ув оша полош кăлăп като – пăт-параси* [МЕ(Р),74]; **2.** 'го поминува времето во одредена регија' ~ *сăл то шо живел 8-10 на чуздина, за толку гудини не е видел ништо от шо му-ј најмило на дујната* [МЕ(Р),68]; ~ *живéјме тýка уд-зóр зăмáн, дрýго чаарé нéмше* [ПК,2(204)]; **3.** 'се прихранува' ~ *тóги ут тит'ýно живéјăхме* (= заработувавме пари од продажбата на тутун) [ПК(Гр)]; **4.** изр.: **нéма дă-живéе ус-óрăл'то** (= не ќе живее вечно) [ПК,2(180)].

ж'ивж'áр m, zool. 'врабец' [ВД(1),72].

живечкă* f 'живот, начин и услови' ~ *во ногу ачик ки сă видă аку се стокмă живечкăтă ув Постул ут 20 гудини на наприд* [МЕ(Р),90]; ~ *бејзте најповикјă зăрди менăтă нă живечкăтă и погулеми арџуве* [МЕ(Р),86].

ж'úвина f **1.** 'животно, добиток' ~ *ја пýш'та Ќел'éш'у и н'éгувáта ж'éна да пóị да брăка инá ж'úвина да му дáдат да пóị и тóј за л'áк* (станува збор за коњ или мазга) [MS,t,36]; ~ *тóа дéттo, шо сă-рудúло, фăтúло живúна дạ-јáде. Сăт инсáн гу-издéло - и мáјкăта и тáткуто* [ИГ,109]; ~ *ш'тó да ја вúди бахч'áта? зерзибúл ја нахóж'да; фáшта да му цúка: "ш'тó гл'éдаш'и ти тýк, ш'ту ж'úвини сă фл'áли, ја сă змáч'кали бахч'áта"* [MS,t,33]; во илустративниот пример, во 3 л. од перфектот се чува помошниот глагол (што претставува општа особеност на источните говори), освен тоа има нерегуларен редослед: прво е кратката заменска форма (за директен објект, а потоа формата на помошниот глагол: – *ја сă змáч'кали*); во Драмско: **ж'ивинă** 'звер' [ВД(1),71]; **2.** 'морски животни' ~ *стигнали ду едно гол'амо море. Всред нег имало еднă островичкă, там, сă запрјали чаплоците да починат. И ноз ден сја забахтало морето и исфăрлило на островичкăтă толко жјувини, штото сја напăлнило сичко на там* [V,PM,285]; сп. **живутина**.

ж'úвини pl 'домашни птици, кокошки и сл.' ~ *ут мрăва гудúни с'éтн'ạ са лáха да пруминé нóс туџ'áрин да брạка ж'úвини* [MS,t,16].

ж'ивóва* impf **1.**'го поминува времето некаде, живее' ~ *и н'éс си утúдуха на с'élутóму да си ж'ивóват* [MS, t,13]; ~ *си ја прудáди кăш'тата на н'éгу и т'á си стóри инá кулúва на буни́ш'титу и тáм си ж'ивóваш'и* [MS,t,48]; **2.**'постои како живо суштество' ~ *м'ạ науч'и п'éт', ш'éс грáмати да знáм кóлку за да ж'ивóвам* [MS,t,87]; ~ *тúнака да рéчеш:*

ја́зе га зема́х же́на, за век да живо́вам сос не́а [V,PM,11]; односно: **ж'ув**о́**ва*** ~ *"ат сăс н'е́гу и́ш'та да ж'ув**о́**вам!"* [MS,t,84]; ~ *не ља́б са јали, не јода пили [тр*ј*ава са јали, та са жувјали* [БД, 174]; **ж'у**о́**ва*** ~ *д'ăт'а̣нту фа́ти да сă ч'у́ди ка́к за ж'у**о́**ват биз ра́бута* [MS,t,84]; и: **живува*** ~ *риче на Господ: "Ти ме направи човек; кажи ми сега, колку ќи живувам, как ќи живувам, со шчо ќи се ранам* [ШВ,5(398)]; ~ *останува́ха рибите аф суха̀ земја, баилдисува́ха, и пак га пушташи от устата му водата, и живува́ха рибите* [V,PM,44]... *до́ста живува́* (= доволно живееше) [ПС(Град)]; сп. **живее**.

живо n 'хемиски елемент, течен метал (се употребува при изработка на термометри), жива' - Hg' [СК,324].

ж'иво́т m (f) 1. 'постоење со манифестации на жив организам' ~ *пруминá курш'у́м и ни муж'а́ да гу фа́ти и тугáс си р'е́ч'и Крáл'у Мáрку: "н'ắсни в'е́јки за ж'иво́т!"* [MS,t,39]; ~ *си ги ра́бут'ăхми и ни́фкит'а̣ ... прумúнахми идúн сирумáш'ка ж'иво́т* [MS,t,1]; ~ *му вели на нос човек: "ами толко цар*ј*ут не најде бидел за мо̀мата му да даде?" Па он му вели: "е господине, кој хожда да си погуби живот?"* [V,PM,162]; 2. 'одреден период од нечие постоење' ~ *и битúсува, дур на трúјси и трит'ăх, апрúл на идинајсит'ăх тóс ж'иво́т* [MS,t,3]; ~ *сега ти питам, мале, сакам пра̀во да ми кажиш: татко ми, мале, што занаја̀т имаши на животот му?* [V,PM,41]; ~ *мо́јта ну́ка тăка́ сă мăжи́ зă адúн го̀л пиштóл, син ми це́л живо́т ги ра́не, ги тăгăре́сува* [ПК,2(157)]; 3. 'однос, ниво на комуникација' ~ *ич не́мат живо́т, са́мо сă-ка́рăт* [ПК(Мут)]; 4. 'начин на живеење' ~ *но́го го ма̀́че, гу-јстиза́ве, живо́то мо-ј ку́ту нă-жа́р до:-пе́че (нă-шúш до:-вắрте)* [ПК,2(186)] ; ~ *и живу́ваха едно́ живо́т, кату што́ са́каха* [V,PM,19]; ~ *на на́с д'уња́ ж'иво́ту такфо́с зă-ј е́нкур* [MS,t, 46] 5. изр.: **живо́то мј-озима́** (= ме унесреќи, пред време ме остаре) [ПК,2(163)].

живо́тче n 1. dem. од 'живот'; 2. изр.: **си-гле́де ду́шичката, живо́тчито** (= многу внимава на себе, се чува) [ПК,2(193)].

живувач m 'тој што живее во одредена населба, жител' ~ *са̀л двамина субајште и читириминă сијменă сă кăтаднешните живуваче* [МЕ(Р), 84]; од истиот извор уште една потврда (во речникот): **живуваче** 'жители на одредена регија' [МЕ(Р), 171].

живувачка f 'живеење, начин на живот' ~ *лагам оти не ки бида лошо да а пузнајам ... тро-тро су живувачката ув во село* [МЕ(Р),69]; ~ *бејзте се нăучијă су "европе-јцката" живувачка* [МЕ(Р),86].

живути́на f 'животно' (нема аугментативно-пејоративно значење) ~ *нă-про́лит шо́ и́ма, дă-и́ма живути́на испа́ќе нă-во́нка* [ПК,2(45)]; ~ *сă-збра́ле ного живути́ни* [ПК(Гр)].

жигнуве impf 'нанесува остра физичка или морална болка на некого'; Саќов во екземплификацијата (на односнава лексичка единица) дава глагол во свршен вид ~ *то́ ла́ф епте́н мă жигна́* (= твојот збор многу ме навреди) [СК,324].

жигăви́ца f, zool. Tulus terrestis 'инсект стоногалка' [ДК,104].

жизд* m 'висока ограда, односно страна на куќа, направена од камен, цигли - зид' ~ *заградил ми цар Костадин... [срјад морено мал манастир... [чердаците сребарени*

[пармаците маламани [жиздовете карагроша [покривата алтънена [БД,24].

жи́ла* f **1.**'крвен сад' ~ *си-j-прăсичéл жи́л'те; ~ нă-ко́жта, нă-ко́жта, а́ма о́де пу жи́л'те. Би́ă зéли пăрстте дă-сă-дýут* [ПК,2(239)]; ~ *во затвор сме мачени [коските ни кăршат [жилите ни сечат [и крăфта ни пијат* [БМ,90]; **2.** fig. 'внатрешна сила кај човекот' ~ *тогајн веле старата му мајка [на пијанство нема јунаштво [глава стоје жилите не држат [не послуша млади Турунџула* [БК,56]; **3.**'дел од коренот на растение' ~ *имáл кăрли́к тóо уфчáро; ... гупушти́л кăрли́ко уфчáро, закачи́л нéкуј чикóр, жи́ла тéгле* [ПК,2(233]; ~ *му-сă-зaплитéле жи́л'те уф кáминто*; **4.** 'простирање на подземна вода по некој правец' ~ *нajдéли нéкаа жи́ла, ќи-кóпат бунáр* [ПК (М)].

жи́лаф adj **1.** сп. *жи́лăво мéсо* 'неквалитетно месо, што има многу жили'; **2.** 'слаб, но здрав човек' [ПД (Ф)].

жилезен* adj 'направен од железо' ~ *на сон те сонувам шарена јодаја [шарена одаја на мека постела [на мека постела на жилезен кревет;* – во контекстот имаме случај на безпредложен додаток за место *(те сонувам шарена јодаја* м. 'во шарена одаја') ~ *дивојко отфори ми вратата, да ти мотам цревата сос жилезно мотело от греда на греда, от кол на кол* [ШК,5(428)]; и: **жел'азин*** ~ *вăрв'áли, вăрв'áли и стигнáли ду-ăднă гул'áмą кăштą сăс-жéл'азни пóрти* [ВД,330].

жил'кувúна f 'неубаво, воденикаво кисело млеко' ~ *тóо млéко трéбе дé-j кăрстăно, уд нéго нé бúве ýбуво кúсло млéко, кут жил'кувúна-j* [ПК,2(172)].

жи́лке impf 'работи упорно, трпеливо' [ПК(Гр)].

жилуфка f , bot., Plantago 'трева, се користи за лекување на рани. Има црно семе, долгнавести лисја на кои има испакнати нишки; кога е млада ја берат за зелје, многу ја сакаат овците' [ПК,2(45)].

жинжир m 'повеќе метални алки поврзани, синџир' ~ *теја ми карат терзија [з бел'ажници на рăките [з букаи је јоковано [з букаи на ногите [дребăн му жинжир на шија* [БД,118].

жинува́чка f **1.**'женидба'; **2.** изр.: **жинува́чкăта не́-j кăрпа** (= женидбата е сериозна работа) ~ *ка́ сă жину́ве чувéк сáке óчте чити́ри да си утвóре, зéр жинува́чката не́-j кăрпа* [ПК,2(163)].

жину́вне n 'склучување брак – женидба' ~ *дéка-j тóо зă жину́вне, нé о-глéјш вéтăр гу-вéе* [ПК,2(155)]; ~ *дур дă-сти́гниш ду-жину́вне, óште нóго кăчăмáк сáке дă-jáјш* [ПК,2(187)]; и: **жăну́вăне** ~ *сă-пуфа́л'уве и нă шчеркá и́ óти ýбуво кавé вăри́л си́но нă-кăвăџи́та, а и дéтто би́ло ýбуво, мла́до, зă-жăну́вăне* [ПД,145].

жир 1. m, bot. 'плод од даб – желад' ~ *тó-ej плóт и ут дăп и ут пăрнáр; пăрнáр сé-j пăрнáр, а́ма плóдо мó-j úс куту нă дăбо и му вúкăме жúр и нă нéго* [ПД(124)];[ПД(Ф)]; (во стсл. зн.: 'пасиште, храна' [ПД (131)]; **2.** zool. 'птица жерав' [ПК,2 (45)].

жируа f **1.**'зелје'; **2.** 'зелка' (Саќов, 324); возможно дека се работи за превид, бидејќи во истата регија при дијалектни истражувања (с. А мбар Ќој) констатиравме дека називот **жăру́ва** се однесува на коприва [ПК,2(45)], на тоа упатува и гл.

жури (= при допир копривата испушта киселина и ја раздразнува кожата).

ж'ис m (pl: **ж'и́здове**) 'сид' [ВД(1),68]; сп. **жизд.**

житварка f, bot. 'овошје, вид слива' ~ *та́-j сли́ва шу-здре́е уф-же́тва* [ПК,2(45)].

житва́рцкио ме́сиц m 'време кога се обавува жетвата' (јули месец) [ПК,2(54)].

жи́тна сла́ма f 'слама од пченица' [ПК,2(54)].

жито n, bot. **1.** Triticum 'основна зрнеста култура за правење леб - пченица' ~ *ка летнаме двете ние [ка паднаме ју житјата [да кӑлвиме бело жито [Бог да бије жетварките* [БВ,245]; ~ *и на утрото ден отидох на сестра ми; жито сејше, брашно да прават* [МС(В), 76]; ~ *жиниме мајо, жиниме [дудек сум младо зилено [дудек ме сакат момите [Стојане сино на мајка [ваја гудина скапија [шиник жито стотина;* и **ж'и́ту*** ~ *и за гу уч'и́ст'ат ху́бајa, за ве́змат вр'ӑтиш'тӑт'а, за м'ӑрат ж'и́туту* [MS,t,67]; **2.** 'зрнести житни култури' ~ *царју́т го викна дјатенто, хем мо вели: "ету, ако можиш това жито на един ден да го уделиш, секој зя̆рно по зя̆рно, и куп пшеницата башка и чуменат башка и прочее"* [V,PM,157]. Заб.: освен првиот контекст, за другите примери дадени под 'пченица' може да се допушти исто така дека се однесуваат на општ назив за 'житни култури'.

житце n, dem. од 'жито' ~ *то билбил шо пее, пее за лигнате [со житце го ранам и со вода појам [то билбил шо пее, пее за станате [него го јубивам и го изедувам* [БВ,281] – во контекстот среќаваме примери на гл. именки од свршени глаголи, со наставката *-те (лигнате, станате)* што не е обично во литературниот исказ; ~ *ој удиничарче, баш пријателче [моите тонки вӗги твои ника бидат [смели ми го житцито* [БМ,130].

жица* f 'тенка и обла метална нишка, тел' ~ *Коста има девет мӑшки внуци [девет мӑшки, мӑшки малисори [сӑс мӑшките жици размотале [слушнале гу клети арамии... [фанале гу Коста вӑрзале гу* [БД,168].

жјӑп* m 'специјално направен отвор на облеката, на кој се надоврзува мало торбиче во кој се ставаат ствари' ~ *вӑчарта заклала дӑтӑто си и, като спала злава хи, намазала хи рӑкӑтӑ крӑв, клала в жјӑбо хи јӑдно укравӑвӑно ношча и сӑтнӑ рӑкла на мӑжјӑ си: "Ти на сӑстра си хич сӑ ни караш, виж сӑга, што јӑ усторила"* [V,PM,291].

жле́(м)бе (сӑ)* impf **1.** 'се смее неприродно (си ги покажува забите)' ~ *што сӑ-жле́(м)биш?*; **2.** сп. **ужлимби́л (сӑ)** (= се кажува за човек што многу ослабнал, огрубел, така што вилицата многу му се експонира) [ПК,2(45)].

жле́шка* f 'жлезда' ~ *нӑ Ми́цо жле́шките му сӑ путду́ли* [СК,324].

жлиби́јна pl 'дел од устата – венци' *(нӑ-нихка сӑ-зјӑпто нӑредни). Мӑбо́л'ат жлиби́нта но́го* [ПК,2(45)]; [ПД114]; ~ *не́ са́мо зя̆пто, и жлиби́јнта бо́л'ат;* **жли́бе** или **жле́бе** едн. [ИГ,125].

жлок m 'вид жаба' [ПД(124)].

жна́те n 'времето кога се жние жито, односно самиот чин на жниење' [ДК,104].

жни́и* (**жни́е**) impf **1.** 'сече житни класови со срп' ~ *жи́тто шо ко: збе́рме уф рӑкӑта да гу се́чуме ко́га жни́јме;* ~ *дӑ-ка́жме не́кој*

тӑргна́л нӑ-жни́јне, не си зе́л сӑрпо, ус шо́ ќи-жни́е? [ПК,2(154)]; ~ *јас ки пасам рудо стадо [ти ке жниеш бело жито [јас ки молзам ведро млеко [ти ки жниеш цӑрно класје* [БВ,297]; и: **ж'е́ни** [ВД,70]; **2.** fig.. 'собира плодови од некоја активност' ~ *ај да кажме Бог да прости [Бог да прости Стојче Балтакот [Ивана и Драгана и Стефан Караџа [што посејаа семе за слобода [није ќе го жниime кога време дојде* [БК,100].

жни́јне n 'активност во која со срп се сечат житни класје' ~ *дӑ-ка́жме не́кој тӑргна́л нӑ-жни́јне, не́ си зе́л сӑрпо* [ПК,2(154)]; сп. **жнате**.

жрапке impf 'кога некој шлапка по кал и вода, односно по растопен снег' [СК,324].

ж'уве́е impf 'кога добиток, пр. крава повторно ја прежвакува храната - прежива' [ВД(1),71].

жугл'а́н m 'слабо, испиено дете' ~ *нӑ-де́те мо́јш дӑ-ре́чиш: жугл'а́н н'а́дин, зе́ дӑ-жу́ге, зе́ дӑ-ра́сте пуле́ка, пуле́ка* [ПК,2(241)]; ~ *а-бре жугл'а́н и ти ли пра́виш зија́н* [ПК,2(45)].

жу́гне pf 'порасне' (од претходна фаза на стагнација – болест и сл.) ~ ~ *ќи-жу́гне, ама трибу́ве вре́ме* [ПД(115)]; ~ *жугна́ са̄:. то̄: дӑрфце шо не́ фире́јше, жугна́;, та́а ко̄:жта пӑдна́, сја̄: дру́га му-излизе́, жугна́ дӑрфцито га̄:ре, и чуве́к е тӑка́, шо́ би́ло жугна́* [ПК,2(240)].

жу́гнӑн adj 'пораснат' (обично за дете, но и за др. нешто што живее, пр. цвеќе, ако претходно стагнирало) [ПД(115)];[ПД(Ф)].

жумбуш* m 'веселба' ~ *милна тета јотгојвори: [-"Леле Гојко милни брате [хајт да миним прис хорото [прис хорото, прис жумбуша* [БД,20];

жуотно* n, zool. 'живо суштество, што се движи (но не е човек)' ~ *шта̄ ра̄збира̄ш изи́ка̄ на̄-си́чки жуо́тни, а̄ма на̄-ни́кој не́ма̄ да̄-ка́зува̄ш чи-гу-ра̄збира̄ш* [ВД(1),76]; в. **ж'и́вина**.

ж'у́ра̄ f 'звонец што се става на ситен добиток (овци, кози)' [ВД(1),71].

журе impf 'паре' (копривата) [ПК(Гр)]; и: **ж'у́ли** [ВД(1),74].

жу́рче n 'желад (од даб)' [СК,324].

жӑба́рут m, zool.'барска птица, има долги нозе и долг врат, се храни со жаби' [ПК,2(45)].

жӑбунӑ**к** m 'неподвижна, нечиста вода во која има нафатено еден вид алги – жабурник' (Пат), во Ник: **жӑбујник** [ПД(130)]; ~ *ба́ра, уд-го́ре-ј зиле́но,* **жӑба́рник** [ПК,2(45)].

жӑлјувачка f 'обжалување' ~ *ду цӑрувајнту нӑ Султан Меџид, бејзте шо сакаа то правиа уд јӑрӑџијте му: немаше жӑлјувачка* [МЕ(Р),85].

жӑлт* adj **1.**'што ја има бојата на внатрешниот дел од јајцето, жолчката' ~ *та са пусна стари џадо [стари џадо јот хорото... [та јотиде до дома си [јобричи си бјала брада [извади си жӑлти зӑби* [БД,62]; ~ *најде́ та́мо четири́јси куби́ли; една́ бе́ла, дру́га черве́на, дру́га жӑлта, дру́га цӑрна – се́која сос дру́га боја́ бе́ха* [V,PM.123]; и: **ж'лӑт*** ~ *ку́п'ах иди́н ч'е́рна ко́н' за усимна́јси ж'лӑти фра́нги* [MS,t,2]; односно **жилт*** ~ *кога гу отвори́ крива́кот, што да ви́ди? Про́глендут му са зема́ на харами́ата от жилти алтуни* [V,PM,189]; **2.** 'блед, со нездрав тен' ~ *слугитја, как го глӑдали таков дрипав и жӑлт, фатали го на смјах, врӑвили му: "Ти ќу тарколиш баиро? Какви јунаци сă сă мачили и ни сă можили?"* [V,PM, 289].

жӑлта́ва f 'простор, пр. полјана, што е изразито пожолтена' ~ *се́-ј жӑ-*

лто (пуглиднáјте Цáрви Кýли, ут кӑчýнки жӑлтáва-ј) [ПК,2(45)].

жӑлти́ло n 'желудочна киселина, што болен човек ја повраќа' [ПК,2(45)].

жӑлто́к m 'болест од која пожолтува човек – жолтица' [ПК,2(45)].

жӑлто́нгирца f **1.** zool.Picus viridis 'птица со жолти пердуви, жолна'; **2.** 'златна монета, лира или напалеон' [СК,324].

жӑлто́нґӑр* m ~ *слáп, бóлин чувéк, жӑлто́нґӑр и нӑ жӑлто́нґӑро, и óн знӑјáл маанá да нáјде* [ПК,2(45)].

жӑлуви́т adj 'човек со "меко срце", што не поднесува грубости' ~ *но́го-ј жӑлуви́т, нӑ-мóже кукóшка дӑзӑкóле* [ПК,2(45)]; [СК,324].

жӑлӑ́тица f 'златна монета' ~ *да излјази јотвáнка [нешчо шчӑ ја попитам [добрӑ шчӑ ја подӑрја [једна желта жӑлӑ́тица* [БД,11]; и: **жӑлтица** ~ *цал ден ми дјате викаше [цал ден му капа нашивах [сӑс двјасте жӑлти жӑлтици [сӑс триста карагрошове* [БД,32], односно **жалтица** ~ *не може сино, ле мори, Стојане [ваја гудина е скапија [ваја гудина, ле синко, скапија [ришето челка* (? 'ченка') *жалтица* [БМ,152]; и **желтица*** ~ *под земјата стаја с четриесто купа пари. Желтици* [ВД,333].

жӑлчка f **1.** 'дел од јајцето, се наоѓа во средина, има жолта боја'; и: **ж'ӑлка** [ВД,(1)68]; **2.** 'внатрешен телесен орган, придодаден кон црниот дроб, излачува жолто-зелен горчлив сок'; **3.** изр.: **жӑлчки бл'у́ве** ~ *чувéк шó úма нóго кӑсӑвéт, нóго мӑ́ка, ви́ке жӑ́лчки бл'у́вум* [ПК,2 (163)]; **ќи-ми-пу́кне жӑлчкӑта** ~ *úмум нóго тишкути́ј, ... ќи-ми-пу́кне жӑ́лчкӑта* [ПК,2(201)].

жӑлӑ́дник m 'стомак, желудец од птица' [СК,324].

жӑндар* m 'вооружено лице што се грижи за редот, полицаец' ~ *жӑндáрити: "шó бре ви́кӑш ти"? "Еве, цӑ́рну нӑ-бéлу, јáс сӑм пуштéн". А ј нӑ-дóлу, уфтӑсá у́лицӑта кӑ́ј кӑлкáзут, плуштáдут и пá ви́ка* [ВЕВ,306]; в. **жандарче**.

жӑру́ва f, bot., Urtica dioica 'растение што има парежливи влакненца по лисјата - коприва' [ПК,2(45)].

жӑр–жӑр interj (подржување на гласот на птицата **сојка**) ~ *ти́а чини́чка ја́т и пу го́рта жӑр–жӑр ви́кӑт, нóго сӑ душмáне нӑ чини́чка* [ПД,126].

З

за ргаер **1.** 'укажува на потекло, место предлогот **од**' ~ *и тогас сиромахут беши сос млогу радос за таја работа* [V,PM,39]; ~ *му удри по една дамга и на дваминатa и мо даде за пиле млеко от бивол млеко* [V,PM,160]; **2.** 'укажува на предназначеност на дејството' ~ *нај по́вика да нара́чиш, на́ша сна́о, тво́ј другáчки [кóга ќи јóдат за вóда [и тво́јта сто́мна да а зе́ват* [ME(P),99]; ~ *т'é кугá хóж'даха за óда, сă умур'óваха, а хи́тра Пе́три на главáта гу нóси и игрáј хóру* [MS,t,74]; ~ *му вели така: "ах синку, тинака сос това занајат млогу мăка ке да теглиш, туку... Господ да ти е помошник за сичку!"*[V,PM,41]; ~ *тел'áлот фати́ да ви́ка шејсе́т хил'áди за кăштата, друг га артири́са седамдесе́т хил'áди,... тој отговори́: "јáзе га купи́х, ефе́ндим, áма не за ме́ника"* [V,PM,18]; **3.** 'упатува на поврзаноста на глаголското дејство со предметот' ~ *ниш'тáм т'éб'а за измиќáрин* (= не сакам да те земам за слуга) [MS,s,130]; ~ *пујнó вр'ăм'ą три икимц'úји сă развр'ăваха за бóлкит'ą: "јóк кáцат бóлкит'ą ут идúн ч'ув'ăк за дрýк"* [MS,t,42] – очигледен пример за изместена употреба на предлозите: **за** наместо 'на' *(кáцат бóлкит'ą ут идúн ч'ув'ăк за дрýк)*; ~ *млóгу жáл úмаши, штó не можá да ви́ди óшти еднóч родúтелите му и сé плáчаши за ни́х* [V,PM,25]; **4.** 'упатува на сменување, редослед во времетраење' ~ *роговиту, колку дена проминат, они по-гол'ами са чинат: ден за ден си нарастат* [V,PM,35]; ~ *д'ён' за д'ён' раст'áш'и мáлкуту* [MS,t,16]; **5.** 'упатува на место за кое се фаќа' ~ *сă-фăти́и зă-кóсте* (изр. = грубо се испокараа, се испотепаа); **6.** 'укажува на место до кое се оди, патува' (во комбинација со предлогот **у**) ~ *тój са ни запúра; и тój си имáш'и аµ'илé да фтáса за у Лагади́на* [MS,t,44]; ~ *зан'éсуха варéлит'ą у пампóр'ут и трăгна за у Америкú* [MS,t,86]; ~ *ут Димúр-Исáр н'ă дúгнаха за у Кавáла, јáхнахми на трéнуту* [MS,t,2]; ~ *и стáна, трăгна тój за у Атúна* [MS,t,10]; сп.: *"за уф дóдине бих трăгнáла"* ; односно удвојување го среќаваме и малку подолу во точките **8.** и **9.**; **7.** 'укажува на извесен сегмент, мерка, ограничување на временската оска' (во примерот што следува, **за** се јавува наместо предлогот **по**) ~ *"сúга за пулувúн саáт' трăгнува пампóр'ут"* [MS,t,84]; **8.** 'договорен (означен) термин' ~ *зą уф-сăбута сă-дугувурúхме* [ПК(М)]; **9.** 'времетраење' ~

утúдух на фармакúјун, пинц'úк з'éх и дрýги л'ákуви и за у инá нид'ăл'а н'éтр'ạ хýбаф стáнах [MS,t,3]; ~ *за у питнájси днú нóс кýцур гу прáви идúн кóн' сăс крилá* [MS,t,20] ~ *чинú здráво-жúво сос господáрот и му показá тефтéрите за пет годúни, што рáбота направúл на таксúтот* [V,PM,14]; ~ *за иднá нид'ăл'а ж'инáта гу раздáди брашнóту на инсáнут* [MS,t,78]; **10.** 'цел на активноста, односно на движењето' ~ *и трăгнаха зă да си дójат; дрýгајут д'éн' зл'áзуха у касабáта* [MS,t,86]; ~ *знáм сигá; јáла да вичérами ... ја-за пóм – вилú на бáбата – за теáтруту* [MS,t,21]; ~ *прудáдуха сул'та ... кýп'ạха смóкфа ... трăгнаха за да си дójат назáт'* [MS,t,86]; ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и рăкави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [MC(B),96]; **11.** 'укажува на меѓусебна зависност, трансакција' ~ *за инá тапс'á баклавá (гул'áма, мáлка?) три прăст'а инá укá ш'ик'éр* [MS,t,8]; **12.** 'укажува на цената при купување (размена)' ~ *кýп'ạх идúн ч'éрна кóн' за усимнájси ж'лăти фрáнги* [MS,t,2]; ~ *му вилú: "áфиндикó, на кирúјата и ги дукáраха т'éс н'ạш'тá за двájси ú-пит лúри"* [MS,t,12]; ~ *"за пóш' пák на кафинéту ... за дад'éш' на д'ăт'ạнту за кафéту дв'ă лúрă"* [MS,t,82]; **13.** 'за намена, односно желба' ~ *им'ăш'и удбирáну идúн зимбúл смóкфа за д'ăдуту и гу з'éва сăс н'éгу* [MS,t,86]; ~ *ги пúта: "заш'тó сă кáрати ви?" "За тáс мóма, úш'тими да ја в'éними ж'éна, амá тó ја в'éни сигá!"* [MS,t,19]; ~ *кăк гу гл'éндаш'и кáта д'éн' ... гу арéса, úш'т'ạш'и да гу éзми за мăнч'* [MS,t,82]; ~ *вели на ламјата: "господарка моја, таја земја не е чузда, зашто јаз дојдох за цар'ув хатăр"* [V,PM,45] – во контекстот има употреба на номинативната во служба на вокативана форма (: *господарка моја)*; **14.** изр.: **зă-вăже-j** (= кога некој ќе направи голем злочин) ~ *тóо шó о-нăпрăвú тú, зă-вăже си, дă-знáјш;* **зă-влáкно** (за многу малку можело да се случи нешто, пр. да се случи некоја несреќа) ~ *зă-влáкно ќи-ми-óјше глáвта тугáјце, сă-сéштиш;* **зă-прикажúште** (= нешто многу убаво) ~ *áдно дéте шó úмат зă-прикажúште, ýбуво, ýбуво, нăпúшино;* **зă-свó: дýша** (= нешто направено со големо внимание) ~ *нáпиј-се, вúнто-ј зă-свó: дýша* [ПК,2(165)].

за conj (во состав со сврзникот **да**, за образување на зависни – целни реченици) ~ *утúди на тас мáдра за да в'éни ж'úвини, стóриха пазарлăк* [MS,t,16]; ~ *и трăгнува суфéринут пр'áв'ạ за да пój на палáт'ут* [MS,t,83]; ~ *исл'áва дјáвулу ут кур'éму и стáнува икимц'úја, утúва за дá ја л'ạкóва цáрицáта* [MS,t,31]; ~ *тóс ни кандúсува, извáж'да нóж'у за да гу закóли* [MS,t,18].

за part 'честичка за образување идно време – ќе' ~ *"за кáж'иш' заш'тó, ш'тó ти т'éкна?!" "на мójу дилилúк (палав'áта) удгóр'ạ идúн ч'ув'ăк закóлих"* [MS,t,18]; ~ *úсă н'емладúсат крилáта, за ти утинц'áјат да за пáниш' у мур'éту* [MS,t,58]; ~ *за пóда јáс, за му звáд'ă ут магáр'ạту капúстрата, за ја над'ăнам јáс* [MS,t,55]; во примерите што следуваат честичката 'за' и помошниот глагол 'е' (3 л. од 'сум') со редукција и контракција поминале во **за-j** (< за + е) = 'ќе-е' ~ *и ч'урбац'úјата сă наумú: "тój, ш'ту*

гу фъ̀рлú мáлкуту, тузú за-j бajá!" [MS,t,17]; ~ *"нъ̀тр'ạ у нóс пампóр' зъ̀-j аракли́кут-ти Ґóрги да ха дад'éш' на н'éгу да и-ха дад'é на ж'инáта-ти!"* [MS,t 86].

заамéт m 'ангажираност, мака' ~ *ни́м си прáви заамéт дъ̀ нъ̀ испрáштиш* [СК,324]; ~ *кукýрéчо нóго заамéт и́ма, áма нóго-j слáтук* [ПК(2),46]; и: **захмéт** ~ *и от три дни сéтнé са éви адúн ч'ол'ак на окнóто и рýкна: "Побрáтимје, нá ти за захмéте и за мл'акуто, штóто ма хрáнешје!"* [V,PM,260]; ~ *кату не бéши научéн на таквá рáбота, и от млóгу захмéт, от пéк слъ̀чов... си разбол'á* [V,PM,150].

заамитли́а* adj 'нешто што бара повеќе работа и внимание за да биде добро' ~ *пиркúјте* (вид риба, кострeш, ги има во Дојранското Езеро) *сă нóго зааметлúј* (тешко се чистат) [ПК(2), 46].

зааре́* n 'житна, зрнеста храна' ~ *кá си ус зааре́то вá гудúна?* [СК,324].

заате́н adv 'впрочем, дотолку повеќе' ~ *заате́н éс ки дójдъ̀х уф вáс* [СК,324].

забáви* pf 1. 'прави нешто со задоцнување' ~ *наврви Стојан на јоранă [на јоранă Стојан, на копанă [и на Фида си поръ̀ча: ["Фидо л'у млада нивјасто [да ни забајиш ручока [ручока и пладнината"* [БД,91]; 2. 'се задржа некаде повеќе време, задоцни' ~ *д'ъ̀тито óмọс за-да-н'ạ забáви, цáл óр'ạх му-гọ-бýтна нагазóт. Тó óр'ạхọт фатú. н'úкна* [ВБ,344] – во контекстот среќаваме употреба на предлогот **на** наместо 'во' *(му-гọ-бýтна на-газóт)* ; ~ *па сфéтут гу чéкаа на Захарúа, и си чýдаа зашо забавá тóлку уф валтáрут; да как испаднá нé мóжиши да угувóри* [MV,K,195]; ~ *кáк гу вúде цáрјут пúлето, са почýди, трú чéтри саáти тáмо забавú* [V,PM,122]; 3. – **(си)** 'се задржа' ~ *напкун как имах овци пуштено там на Куритин да пасат, напкун вел'ам на Киро: "јаз си сакам овците, оти ѕелипчиите как ки ги најдат, ки си забават"* [МС(В),86]; и: **забаи** ~ *пак дечинки терат л'ап [рукат: де је татко мају [нема ли да дојде, јот са забаи* [БД,41]; односно **забáја** ~ *забáја млóгу*; сп. *забáвна рáбута* (= бавна работа) [MS,s,130]; 4. изр.: **Бóк ки зъ̀бáве, ама не зъ̀брáуве** (= направеното зло Господ го враќа) [ПД(137)].

забахте* pf 'стане разбранувано, немирно (морето)' ~ *и ноз ден сја забахтало морето и исфъ̀рлило на островичкáтă толко жјувини, што-то сја напълнило сичко* [V,PM,284].

зạбе́ле pf 1. 'запржи јадење' ~ *óш мáлко ќи-сă-свáре фъ̀сýл'о, сéтне зъ̀бéл'-о:*; 2. fig. 'средува некоја непријатност, прави да биде помалку забележлива' ~ *óн ќ-óде, ќа: зъ̀бéле рạбóтта* [ПК(2),47].

забесе* pf 'закачи нешто, обеси' ~ *въ̀рвели и дошли ув една пуста воденица; забесили кожата на вратата, и флезли ув нъ̀тре* [ШГ,5, 4о3].

забизе* pf 'задои, даде млеко на бебе од градите' ~ *на ден Велигден, Гергивден [ф тенка ме книга завила [с бјало мă мл'ако забизала [с ројно ме винце запоила* [БД,106].

забикóле* pf 'направи круг' (околу нешто) ~ *и бегот запре там, фана да се кара сă него и кажа на сејмените по грăцки, да го забикол'ат* [МС(В),74].

забúри* pf 'нападне некого' (со зборови, со тепање и сл.) ~ *ги забúра да ги гóни, за да ги бúј* [MS,t,60]; ~ *амá дójдух тук на кумш'úјата*

кýч'ѫту м'ѫ забирá, гу лупáх идúн ч'анáк [MS,t,30].

забѝт m 'офицер во турската војска' [СК,324] и: **забѝтин** [BV,173].

забјагне* pf 'напушти некоја средина, побегне' ~ *ни мајка жалам, ни татко [жалам, си жалам пăроmo либе [шчо ја забјагал [сја осум-девет години [ни книга пушча, ни тој дохода* [БД,83]; ~ *глави ма мају, жени ма [чи шче си далек задјагна [– бре нимој сину сигана [тăз је година скăпија* [БД,112].

заблăнди* pf 'заскита (бесцелно)' ~ *гдă си зѫблăдăл?* [ПС(З),65] (?).

забóде* pf 'стави нешто (што има тесен врв) некаде, со притисок и сила' ~ *сеј един бустан пукрај некуј друм, а уф стреди забоди един изгурен врбов кол* [ТГ,147]; ~ *им рекла: "Кога ки ви са роде сестра, ки кладум една фурка над портата; а кога брат, ки кладум шупелка". Мајка им родила мома, заводела една фурка* [V,PM,269]; ~ *јунак рукна, рукна и подрукна: – дето падна, там ме заровете [на глава ми барјак заводете* [БД,173].

зѫбóдуве impf (в. **забóде**) ~ *éдна úгла у-врáто, тýка, ин гă-зѫбóдуве, д-ýмре мóмăта* [ПД,164].

зáбоjна f 'парче изострено дрво за стегање на ралото, чивија' [ВД(1), 70].

забóли* pf 'почувствува болка' ~ *гу удрú инá калăч'ка на кăрăсту и гу заминá ш'úч'ка калăчката, амá д'ăт'ѫту Катúнч'у ни пáдна сид'ă р'éч'и: "óх сăрциту м'ѫ забул'á!"* [MS,t,39]; ~ *под чадори Богдан болен леже [забулел га зăбче срмалија [повикајте Ѓорѓи бербе-рчето...[да изваде зăбче срмалија* [БК,158]; и: **зболе***: ~ *што ти, што ти, што ти, Ајше, главата врзана? [главата врзана, Ајше, јод што те зболела?* [БМ,138].

забóрде* pf 'остане должник' ~ *јаз три пăти паднах от овците, демек ми забордиха – два пăт'а од митил и едниш от влакна* [МС(В),82].

зѫбрáаве* (и: **зăбрáвă**)* impf 'не се сеќава, не памети, испушти од предвид' ~ *нúшто не зѫбрáавум; кój ут кóлку úмум. Уф цăрквăта шо пéат, сé знáм* [ИГ,119]; ~ *нејкја да се забрава оти ва је сăл царцката ангарија, и то не е сăта* [МЕ(Р),73]; ~ *не трибувă дă сă зăбравă, оти уд негу сибеп сă турија и лозјăтă* [МЕ(Р),91]; исто **забравја** ~ *првата звезда најсветло греје [првото либе не се забравја [- либе ле, либе, либе Иванчо [твојата мајка на мен душманка* [БД,142]; и: **забрáја** [MS,s,130].

забрáви* pf (в. **зѫбрáаве**) ~ *имал дете за женидба, и пуснал просинити ... те, кату отидоха, дa ја просат, и кату видоха таквии чудби от момата, забравиха бил'ам хич да кажат* [V,PM.219]; ~ *úăт гáаре дѫ гѫ зéмăт. Дéтто сé тóа вúке (нé му кăжýве) – "ќи зăбрáвиш!"* [ИГ,111]; ~ *прăкăжувáќи гу гăлтнý-ве кáмăнчто. Нáпкум дујдéло врé-ме, зѫминáло, – зѫбрáвúле* [ИГ,110]; и: **заборави*** ~ *мајка му му рече: "синку, сос моја молитва, дека сакаш, иди, сино, и меника да не ми заборавиш"* [V,PM,48]; односно: **забрáи*** ~ *вилú: "зашто дójди ти тóс сáт'?" "ги забрáх клýч'увéту"* [MS,t,10].

зѫбрáвен* adj 1.'она што е заборавено, што не се памети' ~ *да-ј дудájме вúја зѫбрăвéнте рабóти* [УЕ,..]; ~ *Македонија поробена [главата ú наведена [од Русија оставена [од Европа забравена* [БК,127]; 2. 'многу возбуден, без самоконтрола' ~ *дрвото се пугодило сухо и гнилчо,*

та се скршило, а којнут се уплашуве и фатил да бега колко шчо можел, а тирзијата забравен веќе от страх, веел на којнут, без да го испушче дрвото [ШК,5,434].

забраде pf 'стави шамија на глава, ја покрие косата' ~ *кога ќе море изгоре [зелен ми чаир да стане [да го искосат косачи [тогај ќе мајка прежали [бела шамија забради* [БК,92].

забраден* adj 'тој што има шамија на главата' ~ *твоите синови се борат [тебе да те ослободат [поцрнети, потемнети, забрадени [дали ќе ги познајете [и во кјуќи приберете* [БМ,91]; ~ *село Гуменце горната мала [Грк је обесен на дрво јаврово [Гркинки моми црно забрадени [црно забрадени на Гркот го жал'ат* [БК,126].

забра́не* pf 'не дозволува да се направи нешто' ~ *не́ е, ре́кăл, вă лăжа́л то́о шо́ ви зăбрăни́л, јăдéјте* [ПК(2),237].

забра́кува* impf 'размешува' ~ *иступл'о́вами во́да, фắрл'ами мрắва бра́ш'ну н'е́тр'ạ гу забрắкува́ми кутý ка́ш'а* [MS,t,6].

зạбуга́те* pf 'стане богат, се збогати' ~ *зạбуга́т'ạл мно́гу, ку́пил си о́фци, ко́н' и куби́лạ сạс ко́н'чę* [ВД,76].

забу́хни* pf 'втера (нешто)' ~ *и фатиха сос арапинут си бориха млогу време, и гу забухна на арапина девет бојуви нетри на земјата* [V,PM,45].

завал adj 'сиромав, несреќен' ~ *и на јунак Станко и на завал Бошко, и затвори на хапсаната на темни зандани три години* [МС(В),93].

завале pf 'запали (оган)' ~ *и́ рекле: "от таа колиба да не одиш да земиш огин, зашто тамо има самовили: ки та изедат!" Момата завалила огинут клала вичера да са варе* [V,PM.286].

завали pf 'заврне снег (или дожд)' ~ *снег завали девет педи [што завали малкој момче [малкој моме цвеќе брало [цвеќе брало песна пеело* [БМ,108].

заваре pf 'загоре (она што се вари)' ~ *втората му веле: пушти ме дедо [пушти ме дедо, бобот ми се варе [Ако ти се варе нек ти заваре* [БВ,177].

заваре pf (в. **завар'ува**) ~ *ја га са Петар заврна [ăф тјахно село пристигна [прау ăф цăрква утива [там си је Петар заварил [негово л'убе венчават* [БД,72].

завареница* f 'паштерка, ќерка затекната (**заварена**) во новиот брак' ~ *една жена си имала еднă сојă дăштерја и другă завареницă; нехинăтă си миловала много, пак завареницăтă ненавиждала* [V,PM,286]; ~ *аднош măштехата направила адна пугача от пипел и брашно и га испечуве; закаруве момата завареницата и одат на адин рид* [ШК,5,428].

завар'ува* impf 'затекнува, наоѓа' ~ *завар'уват го там вечерта харамијте, разбојниците,...* [ВД,334]; и: **заварва*** ~ *харамијте, разбојниците, заварват го там. "Е-х, казва, кој ни е зел парите!"* [ВД(К), 334].

заведе pf 1.'поведе со себе' ~ *тога тја ја завела и ја откарала дома си, та хи дала три товара руба от голо злато* [V,PM,286]; ~ *попл'анил Марко, попл'анил [Сјул'уманица кадăнă [завел ја Марку, утвел ја [на њази вишни барчини* [БД,22]; ~ *де дојдоха два деверја [испăдиха брат јот тебе [та фл'азоха два девера [та си тебе заведаха [при свекрва и при свекăр* [БД,55]; **2.** 'испрати' ~ *и зăрýкăлу: "Кинди-*

змýшку, Марýшку, ýмрал мăш штạ-зéмеш"... Мájкăтạ сạ-мнóгу зăчýдилạ и зăвéлạ Марýшкạ дạ-пúтăш будăн от-тăj рýка пúлету [ВД, 330]; **3.** – **(се)** 'се сокрие, се смести' ~ *тоа, попо, ошче от далеко се завел воф адин трн да се прошете, а козаро... фанал сос сфиролчето да сфире* [ШК,5,420].

завéе* pf 'дувна' (ветер) ~ *разл'утú се стáра самовúла [да завејá сúлни ми ветрúшча [откорнá си кáрпа со сé дăрво* [ШГ,1,65-66].

завезан* adj 'материја врз која почнало да се везе' ~ *на момите поклонена [да ни вјазат фаф нидал'а [чи ста са болни разбулет [гиргефене пусти ста стоет [л'у завезани, недовезани* [БД,13].

заверува* impf 'почна да верува' ~ *мăжут тога си наумил што ú направил тој, кога она била малка и заверувал вече оти от "реченото или писаното" не може да се отбегне* [ШВ,402].

завижда* impf 'чувствува завист' ~ *Господ ми је подарил еднă ступаница толко добрă и умнă, штото никак си ни може н'акој да јă излăже, и сă л'убиме и миловаме толко, штото сички ни каскандисат и завиждат* [V,PM.280].

завúи* pf **1.** 'замота нешто, завитка' ~ *напкун ја зави у рогозини и тури Илиевата глава врăз неја и тури един казан смола и га запали* [МС(В),97]; и: **зạвúj** ~ *пáенку плитé пạенцúна; пáенк дạ тạ зạвúj* [ПС(З),66]; **2.** 'замота нишка околу некој предмет' ~ *да им скúниш по еднó влáкно от пáшките и по еднó влáкно от шúата; влáкната тúнака да ги завúеш по прăститја ти!* [V,PM, 124]; **3.** – **(сă)** 'се покрие со нешто, се завитка' ~ *гу дáј кáбуту, гу закáра думá, гу закáра на брáт-ju, сă завú ут гóра дур дóл сăс астáр'у* [MS,t,52]; ~ *му вели: "синку,... сос това кепе да си завиши и прет царскиј аскер да промниш, хич некој не можи да ти види!"* [V,PM,33]; ~ *как са варú хубаво чуменот, го турих на вреки и го послах на земен. И така легнах вăрз него и сă завих едно хубаво* [МС(В),76]; **4.** 'го смени правецот на движење' ~ *к-á пумúниш дóдинта кăшта и ќи зăвúјш нạкăде нáс* [ПК(Мут)]; **5.** изр., **ка́-j нé-рăзбéрин, зăвúj-мо врáто и нúшто пóвиќе** (= кога не сака да сфати и да прави тоа што треба тогаш не останува друго освен да биде казнет) [ПК,2(165)].

завúва impf 'завиткува нешто, покрива' [MS,s,132]; ~ *нúкој нé гу запал'ýа кандúл'ут, да гу завúва, туку нáврạс сфетúлоту ги клáва, да му си глéдат вúделот тúи шо си вăртат уф кýќата* [MV,K,325]; ~ *тáму шо вéлиши такá, éту óблак приличéн а завú на нúх; éту и глáс ут óблак испаднá* [MV,K,327].

завúен* adj **1.** 'наметнат, покриен' ~ *тојнака, кату беши завиен сос кепету, промина прис стред'а аскерут* [V,PM,34]; ~ *и испаднá умрéнјут, вạрзáн на нóзити, и на рăцити субráни, и на лúцито су сáван завиéн* [MV,K,288]; **2.** 'завиткан' ~ *мар Нивјанку, џан Нивјанку [гиди китка нивјанова [невјанова стратурова [од Цариграда дунисена] ф синја книга завиена* [БД,15]; ~ *на кон'а имаше торба закачена [фăв торбăта има крвава кошул'а [фăф кошул'а има рăка завијена* [БД,162]; **3. зăвијн** 'свиткан' opp. на 'прав' ~ *нáј-висóк вăрх нă-Крýша, Стăрвица óн сă-вúкше. Куту сéчин бúше уд-дóлнăтạ стрáнạ, куту-срăп, куту-сóр зăвúјн бúше тóо вăрх* [ПК,2(247); **4.** изр.: **пóпко мо-j зăвúјн тáмо** (= секогаш е таму) ~ *нă-сúн-*

ми пóпко мо-j зàвújн (вàрзàн) уфкаавинéто [ПК,2 (188)].

завúд'е* pf **1.** 'покаже чувство на завист' ~ *мàштехата завидела на това нешчо и се рекла: "Àjде да га пушчам и мојата мома, да дојде така"* [ШК,5,428]; **2.** 'допрати (заводи)' ~ *ни чýиш ли, мáју, [нà мóмини двóри [дв'á сà сфúрки сфúр'àт, [трú тàпàн'а чýкàт, [нив'áстà завúд'àт* [ВД,58].

завидлúф* adj 'тој што тешко поднесува некој да биде среќен, односно да постигнува успеси' ~ *кá ќи-чýут кóлко пáри зéхме, ут-кóжта ќи-сиспáднат, кут кá сà-тàквú зàвидлúви* [ПК,2(204)].

завидува* impf (в. **завиде**) ~ *јас по род сам Славјанка [земја е полна со злато [зашто ми завидуваат [зашто ме поробуваат* [БВ,151].

зáвик m 'кривина на река (или пат), свијок' ~ *дéка вàрте вóта, кривúна дéка-j, пàто дéка вàрте пá зáвик о вúкуме* [ПД(129)].

зàвúка* pf 'повика' (пр. да дојде) ~ *тја вàрх купан'атà оставила си пàрстен'а и, понеже хи завикало горе детето, оставила си там пàрстен'а* [V,PM,285]; ~ *мáјкàтà зàвúкàлá ут-вàнкà, Màрýшка утфнéтрę, а пàк пóртитę ни-сàутóрили* [ВД.77].

завúра* impf **1.**'прави нешто, пр. зејтин, да врие' ~ *ја дус'àкуха тапс'áта, гу завúрат máслуту, с'éтн'ą ја-пулáват ш'úч'ката тапс'á сàс máслу* [MS,t,8] ~ *иступл'óвами вóда, фàрл'ами мрàва брáш'ну н'éтр'ą ... гу блýкнувами и пр'élуту н'éтр'ą, с'éтн'ą гу завúрами* [MS,t,6]; **2.** 'почнува да ферментира (пр. кога од грозјето се прави вино)' ~ *дрýгиjу мàс гу рáбутúхми, д'éсит' днú завúра пáтусу и дувúр'а* [MS,t,4].

зáвит m 'тивко место каде што не дува ветар' [СК,324].

завúткуве* impf 'прави нешто да има извиткана форма' ~ *ки-сéчме брéс, гáбир, дàп, ки-сéчме лúсник, кинàдóнцат дóма и нúе ки-си-j-прáјме вéјки тúе, ки-си-j-зàвиткýвме* [БМ, 201]

зáвитук m 'место каде што не дува ветар'; в. **зáвит** [MS,s,132].

завјан* adj 'лесноумен, несериозен' ~ *рéче на синá си пак: "Чéду, кóј ни штé ма зéме мéне? Јас сам стáра и по-акáллúе. Та агá бјáх млáда и завјáна, та мá зимá тáтко ти, та сегá ли, стáра што сам и акáллиа, да ни штé ма зéмат?"* [V,PM,264]; ~ *Данчо керко, Данчо кој чука на порти? [– малја мила, малја едно лудо младо [едно лудо младо завјано, пијано [винце ја попило, та са ја опило* [БД,134]; и: **зàвjáн** ~ *петàлą сą-прувúкнàл: "Кóлку јązàвjáн нáшą ступáнин, шą-дą-умúрą зą-àднà жéнą. Ни-зéме дą-јą-нàбàхтé àднó хýбàу, тą-дą-пóмни àгá јąúскàлą дą-умрé мàжá-хи"* [ВД,332]; односно **зàвéан** 'човек што не проценува добро, што е со мала интелигенција' [ПД (Ф)].

заво (слàнце) n 'место каде што заоѓа сонцето, запад' ~ *и киниса да иди да тера кàсметјут от заво слàнце каде угрево слàнце* [V,PM,98].

завóде* pf 'тргне во придружба со некој друг покрај себе, поведе' ~ *сà-зàвудéли куту прóхци, já ти-j úдат, умрéла сум зà-нúхка* [ПК,2 (196)]; ~ *ќа а кáчàт нą кóјнут, ќа а искáрąт ут сéлто нą вóнка, ќи сà прóсте ус тáткуто, ус мáјкąта ќи-чúне митáјне,... двýјца дéвире ќа е зàвóдàт* [ИГ,117].

зàвóдàве impf (в. **заводе**) ~ *му а дáве пак кушýл'та, са а ублéчàве Кàрá-Циндéм, и гу зàвóдàве и гу нóсе*

прă Јарăм Минăрéто... нạ ýтрăта ден си-ј зạвóдăве двýјцта [ИГ,114].

завој m 'место каде што реката (или патот) врти, свијок, кривина' ~ *месечина изгрева на врв на Кајмакчалан [на врв на Кајмакчалан, на илјада и педесет [на илјада и педесет, на завоја на Черна [на завоја на Черна грозин бој се започна* [БМ,21]; в. **завик.**

завре* pf 'затопли нешто (пр. вода) до точка на вриење' ~ *óн га вéли: "да заври́ш еди́н каза́н вóда, да гу кладéш нéтри на будрýмо"* [V,PM, 129]; ~ *заврите еден казан вода, изсипите јă вăрх каменето и шта замлејă* [V,PM,282].

завăрзе* pf **1.** 'со помошта на јаже направи повеќе нешта да бидат заедно, едно до друго, стегнати' ~ *тој земал една ортома и ги заградил сичките парнаре... рекал: "Ги заврзах сичките прнаре; сакум сичките да и зберăм"* [ШД,5,436]; ~ *Дојне мари бјало момиче [триста са жички скăцали [писнала Донка да плаче...[мар малчи Донке ни плачи [мар јас шче ти ги заврза* [БД,123]; **2.** 'затвори, направи да биде непрооден (пат)' ~ *кинисала да си оди [попаднала темна магла [зăврзала патиштата [патиштата, друмиштата* [БК,31].

завръ́зува impf (в. **завăрзе**) ~ *идúн за úма пóсл'ạт, шу завръ́зува снóпиту* [MS,t,66].

завчаса adv 'веднаш' ~ *тога рекло: "Повали сја, синко, по неја, и шта побјалијă!" Тја сја повалила и завчаса станала мечка* [V,PM,287].

завăрне* pf 'почнат да паѓаат водени капки, односно снегулки (од небото)' ~ *ej дудуле мили Боже [заврни ми дождовете [да наросат ситна роса [да навадат рамно поле* [БК,44].

завăрне (се)* pf 'се врати' ~ *заврни са, поврни са [поврни са млада нивесто [да зарăчаш на мајка си [на мајка си и на татко* [БД,58]; ~ *сношти ми дојде чузди ми јунак [дома на гости [седел ми два дни, седел ми три дни [недел'а време [аj дојде време да се завpни [својата домнина* [БД,134] – во контекстот имаме употреба на безпредлошки додаток за место *(се завpни [својата домнина* м. 'во својата домнина') ; ~ *ја га са Петар завpна [ăф тјахно село пристигна [прау ăф цăрква утива [там си је Петар заварил [негово л'убе венчават* [БД,72].

зáвăрт (< заврти – imper.), изр.: **óвăрт-зáвăрт** (= постојано, помини-замини) ~ *дéцта óвăрт-зáвăрт нă-лéбо. Димéк глáдни сă, ќи-пумúнат, ќи-зăминат, ќи-си-скăршат лепче* [ПК,2(187)].

зạвăртáл'ка f 'парче подебел стап со кој се олабавува (односно стега) кросното во разбојот' [ИГ,125]; ~ **рăзбóут:** *бăрдо úма, нăбăрдúла, крóсно – сáдно и прéдно. На шо ќи гу зăвúјш крóсното – зăвăртáл'ка* [ИГ,121].

завăрти (и: **завăрте**)* pf **1.**'го смени правецот' ~ *зафајкјат да завăртуват пишин на југ напкум југ и угри слăнца дур да завăртăт тикмилј на угри-слăнца* [МЕ(Р),70]; ~ *ќа зéмиш пишúн на ќустрăнé, ќ-óдиш, ќ-óдиш, тạкá сéтне е-е-е, пă тăкá сă-зăвăртиш* [ПК(2),340]; **2.** 'со движење направи круг' ~ *ќи-зăпáлиа идéн óгин...ă-вăртиа нивéстăта укóлу óгинут. Тáму двé-трú пăта ќи-ă-зăвăртиа* [В,ЕВ,307]; **3.** 'намести, сврти нешто со отворот на долу' ~ *назад се, мáле, ние вăрнахме [нил' најдóхме мáло тăрло [да завăртéх чифт палáски [да си пресéх с дрéбен барут [с дрéбен

барут мáло тăрло... ~ запăшкáхме мáла цăрква [мáла цăрква, мáл манастúр [затворúхме мáли врáти] завăртéхме палáските [искарáхме дрéбен барут [ШК,1,111]; **4.** 'посети некое место, сврати' *~ мори, ми заврти млади Стојан [ми заврти сиуно стадо [мори, ми заврти сиуно стадо [сиуно стадо да пладнува* [БМ,42]; *~ заптијче младо жандарче [јавнал си којна дорија [девет ми села заврти [там ми го нашол Стојана [дека тамбура си свире* [БВ,197]; **5.** – **(сă)(си)** 'направи движење со главата за да погледне настрана или назад' *~ и са евú едúн ч'ул'ак сас сúф кóн, дојде фаф хóрото на срéде сас кóне и си завăртја главáта та пуглéда фрéт хóрото* [V,PM,259]; *~ напкун сă завăрте едниш сă пули тéј Шамлијско делијче и дигна Ѓуро пијаница* [МС(В),98]; *~ јако со глава, тето, завртам [главата да ми, тето, јукапе [јако су јоко, тето, погледнам [очите да ми, тето, услепат* [БМ,113]; **6.** изр. **зăвăрте бój** (= почна војна) *~ сéга ќи сă-зăвăрте бój, чăдăри трéбат* [ДК,113].

завăртува* impf **1.** (в. **завăрти**) *~ за то селјајнту видувајна гу оша уд ут далеко на аскерут ако сус кола им сус дубитук завăртуват* [МЕ(Р), 74]; **2.**'погледнува назад со вртење на главата' *~ Они "лáмја" нẹ вúкạт – туку "сéстра-ми úде" – сéстра пýста! Кóа сă-зăвăртăвăт, á дạ-j фтáсе, кóа глéạт пá пу них* [ИГ, 109].

загар* m **1.**'вид ловциско куче' *~ да чиниме ефтинија [ефтинија по Грцúте [до два Грка за два хăрта [барем да сă и хăртове [ами си ми са загаретă* [БД,189]; **2.** fig. 'човек што е многу приврзан за некого' *~ óн кут-зăгáр тăрче пу нúхка* [ПК,2(48)].

загúја* f 'светла, шарена постилка' *~ и три гудúни дýша на Бóга не дáвиш... [три загúј пустéл'а скинá [и три ругузúни скинá* [МЕ(Р),101]; (сп. **сагија** 'горна, везена женска облека без ракави') [МЕ(Р),171].

загúне* pf **1.**'исчезне' *~ и ки си кạскандúсати ут сăти зарди мójто úми. И влáтно ут вáше глáви не ки си загúни; и су вáша кротуштúна ки кирдóсати вáше дýши* [MV,K,317]; *~ усред ѓол'от имаше една нисија, ... и овците зимаха кад нисијата. Ка загинаха они и ни зимахме и еден каик рибăрски, му најдохме тракта* [МС(В),81]; **2.** 'убие' *~ пушка пукна ăв гора зилена [та удари Рахман бјул'укбаши [... ошче Рахман душа не придаде [на другаре вјали и гојвори: ["ој другаре верни мои л'уде [ја шче умра, умра и загина"* [БД,160]; *~ нạ тáа глáвта пишáло: "чтúрсăт дýши ќи зạгúнăт ут вáа глáва". И вóа дéтто си-кăжáло: шо ќи зạгúнăт уд нéа чтúрсăт дýши, ќа изгóрум* [ИГ,111]; **3.** 'почине, умре' *~ утúдуа Ученúцити нéгуви, да гу рạзбудúле, éм му вéлеа: Афéндо, да ни чýиш, éту ки си загúними* [MV,K,297]; *~ ép кój шо ки си верýва на нéгу, да не си загúни, тукý да úма жúвот ду вéка* [MV,K,292]; *~ а тúа нé дă-ă-чúсте бóчфăта, тýку д-ă-зăтфóрăт нăтре у-бóчфăта... Жéнта óше трó, димéк, дă-загúне у-бóчфăта* [ДК, 324].

загинува impf (в. **загине**) *~ пак јаз, дали немам кăсмет, не знам, каква работа што да фатја, не и кабил да добиа, туку совсем си загинува от рăката ми* [V,PM,83]; и: **зạгăнýвạм** [ПС(З),64].

загледа* pf 'забележи' ~ *една жена се бане на морето, от којато сонце грее, та и него засенила... Чуди се сега сонцето, што да прави? Как се чудило, загледало, че на крај морето си оставила златните дрехи* [V,PM,265].

загледува* impf 'гледа внимателно, испитувачки' ~ *гле́ндам та у учи́та... загле́ндувам* [ПС(З),68].

заго́рин* adj 1.'тој што чувствува голема потреба од пиење вода, жеден' ~ *це́л де́н на́ то́о сла́нце, ќупте́н сум за́го́рин;* 2. fig. 'тој што долго време немал можности да ги задоволи своите потреби, пр. маж што во подолг период немал можност за контакт со спротивниот пол' ~ *заго́рин куту би́к* [ПК(Гр)].

загорјанин* m 'тој што е од планините (горите)' ~ *Турчине призморјанине [Стојане загорјанине [што тераш тука Турчине? [- ој бабо, ој стара бабо [ја имам млада кадана [јела је скоро родила [мајшко дјате, ма́шко момче [та терам ваја да најда* [БД,106].

загорцки adj 'нешто што се однесува на гора (односно на 'загорје')' ~ *Стојане, Стојане [загорцки дјаволе! [са́брал ми је Стојан [седамдесет моми [моми и нивјасти [та ми ги је јодвел [на гол'ама нива* [БД,31]; ~ *засвирили ми са [двја загорцки свирки [ни са били свирки [ја ми ми са били [двја загорцки моми* [БД,32].

заград'е́н* adj 'нешто што има ограда' ~ *ламините конаќа тојнака как ги виде, ум не му остана на главата, ча беха околу низ околу се́ заградени сос кал'а висока* [V,PM,51]; ~ *ви́д'а ино́ м'а́сту мло́гу ху́баву стули́сану о́кул, о́кул с'е́ са́с стр'е́бру и ма́ламу заград'е́ну* [MS,t,60]; придавската форма за с. род (**заград'е́ну**) може да се јави и како атрибут на именка од м. род.

заради* pf 1. 'направи ограда' ~ *иде́н чове́к стопа́н, а сади́ ло́за, и заради́ о́кулу на не́го, и а купа́ на не́го и́зба, и а прави́ ку́ла* [MV,K,269]; ~ *на другаре вјали и гојвори: ["ој другаре верни мои л'уде [ја шче умра, умра и загина! [еј тука ми гроба искупајте [на гроба ми бахчѓ заградите"* [БД,160]; ~ *сус прсте трјне, леле, кршила [сус прсте трјне кршила [да го заграде, леле, босилче* [БМ,134]; 2. 'опколи' (= постави луѓе наоколу) ~ *местото го заградија [жива Мирка ја фатија... [во град Воден ја носија [тешко Мирка ја мачија* [БМ,98]; ~ *фа́ти́ја но́кта и-извади́ја во́нка на́-а́дно́ до́л... на́-а́дни́ ка́пи́ни и-фа́рли́ја и се-да́де́а о́ти и-за́гра́ди́ја та́м, ту́рска́та во́јска и-за́гра́ди́ та́м* [В,ЕВ,298]; 3. 'направи гнездо' ~ *та́мо пи́ле седе́ло си заради́, ја́ја си снесе! [а ка дојде́ вре́ме за квачё́н'е [от са́стра до пла́днина се́ ве́тер си ве́е [па не мо́же пи́ле ја́ја да си сто́пле* [ШГ,1,63]; 4. 'направи нешто да биде опфатено, заврзано (во овој случај со јаже)' ~ *тој земал една ортома и ги заградил сичките парнаре* [ШД,5, 436].

заградјава* impf 'прави некој премин да стане непреоден' ~ *куга л'уде вичерјат [вичерјат и си л'агат [и портине закл'учува́т [паратире запјануват [пролјазену заградјава́т* [БД,56]; в. **загра́дува, загра́жда.**

загра́дува* impf 'окружува, заобиколува' ~ *су са́та му реки, шо гу присичуват на секада и са́та му планини шо заградуват уд зајдисла́нца* [МЕ(Р),71].

загра́ж'да impf 'прави ограда, оградува' ~ *загра́ж'да ино́ м'а́сту, ги*

кла́ва н'ét̀р'ạ гắскит'ạ и затфа́ра ху́бав'ạ [MS,t,53].

загри́зе* pf 1. 'почна нешто да гризе – со заби да дроби нешто на ситно'; 2. изр.: **заạгриза́ гуле́м ко́кăл** (= стекна висока позиција) [ПК,2(155)].

загрắни* pf 'прегрне' ~ *си хо́ж'да пра́в'ạ у дума́ ... и ж'ината-му гу загрắна и гу ба́кна сăс ра́дус гул'а́ма* [MS,t,86].

загуб'е́н* adj 1.'нешто што исчезнало' (пр. пари, клуч, добиче и сл.) ~ *на гра́т Самари́на ни́м да фле́зите; туку́ уде́јтисте по́вики на загубе́ни-ти о́фци уф ку́ки Израи́лцки* [MV,K,297]; ~ *ти́и шо ми си да́л а чува́х, иде́н ут ни́х не си загина́, туку загубе́нито си́н; да сă чи́ни кату́ ка́к му са писа́ле кни́гите* [MV,K,261]; ~ *не́ сạм дуј де́н за дру́го ни́што, туку́ по о́фцити загубе́ни на Из-цка зе́мња* [MV,K,272]; 2. fig. 'глупав, неснаодлив' [MS,s, 130]; 3. 'кога човек се наоѓа во тешка ситуација' ~ *мло́гу си расчу́ди, рече́: "ки гу зе́мам, ја́зе и така́ загубе́н, и така́ расипа́н, ба́ри перо́то да гу зе́мам та́ не́ка сам пиш-ма́н!"* [V,PM,120].

загу́би* pf 1. 'несвесно се лиши, остане без нешто' ~ *ки ти да́м жрја́пчи-нто да гу вја́хниш, да и́диш да гу те́раш ара́пино, а́ма аку ги загу́биш или коби́лата или жрја́пчито, се́тника те́бе ти изја́вам!* [V,PM, 116]; ~ *па шо фа́јда и́ма човек, а́ку да пуве́ли сӑти л'у́ди, да ки загу́би не́гувата ду́ша?* [MV,K,272]; ~ *и́ди вудинч'а́рину удго́р'ạ, ја-ј загуби́л парли́ца̀та* [MS,t,,43]; 2. 'претрпи штета' ~ *фл'а́зи ...за да сă скри́ј; ж'ината-ми би́ш'и дити́н'а и ут стра́ха сă удби́; гу загуби́х го́туву ма́лку* [MS,t,57]; ~ *му ве́л'а́т: "паша́ ефе́нди, ни́а татку на от те́би гу и́сками: на тво́јта зе́мја си загуби́, ни́а н'а зна́ими друг"* [V,PM,27]; ~ *вел'а́јке така: чујте, сел'ани, от царју т има повелиа, на тој сиромах никој ништу да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби* [V,PM,33]; 3. 'снема нешто' ~ *отиде на брата му, сос млогу мундрина му вели: "брате, на вла̀диката му са загубиха толку карагроши"* [V,PM,39]; ~ *му вили́ на бахч'и́ванџ'и́јата:... но́с амане́т на д'ắт'ạту да ни ста́ни зија́н, да сă ни загу́би! ... же́ната му, как гу ви́де, гу пригắрна и му вели: "а́х мắжу, што чини ти́нака, си загуби?"* [V,PM,32]; ~ *тојнака, кату чу така, заедноч си зави́ сос кепиту и си загуби заедноч от тамука* [V,PM,35]; 4. 'исчезне од погледот' ~ *сă загуби́ ут ш'и́ч'ки утпр'ắт ут уч'и́т'ạ* [MS,t,59]; ~ *и прул'е́тна пи́л'ạту на го́р'ạ и фа́ти да псала и јас си гу пухáсках мрắва дур сă загуби́ пи́л'ạту* [MS,t,45]; **5.** 'се дезориентира во просторот, залута' ~ *ч'урбаџ'и́јата си кла́ј сăс умо́, о́ти Го́спут' сă ни нахо́ж'да, за ш'е́та ... и за сă загу́би* [MS,t,14]; ~ *вили́: "јас ја загубих у гура́та, ја ка́рах ут дру́га ца́рч'ина"*[MS,t,25]; **6.** 'изгуби контакт' ~ *фа́ш'та да си па́ж'да на зим'а́та и така́ си па́дна у иди́н глắмбо́к до́л гул'а́м, сă загуби́ха сăс мума́та в'е́јки* [MS,t,23]; ~ *ут мрắва д'е́н'уви с'е́тн'ạ прумѝна и д'ắт'ạту, ш'ту сă загуби́ха* [MS,t,25]; **7.** 'убие' ~ *и но́гу пӑ́та на не́гу и на о́гин му кладе́, и уф во́да му фạрли́, да му загуби́* [MV,K,269] – во контекстот имаме проширена употреба на кратката дативна форма **му** во функција на прав предмет *(и уф во́да му фạрли́* – м. 'го фằрли'*)*; ~ *на ло́шити ло́шо ки мắчи и ки и загу́би дибид'у́з на ни́х; и ло́зата*

ки му а да́ди на дру́зи јарацúи [MV,K,269]; ~ *ма̀ш'тиха́та изиле́псува́ш'и на д'улберли́ку и гл'е́даш'и, ка́к, ка́к да ја загу́би* [MS,t,61]; ~ *ви́д'а Кра́л'у Ма́рку, ш'ту и́ма то́лкус кув'е́т то́ји д'а̀т'а, са̀ упла́ш'и ... и си р'е́ч'и са̀с умо́: "јас за гу загуби́м тузи́ д'а̀т'а!"* [MS,t, 38]; и: **загоби*** ~ *му ка́зали: "Утре ра́но да до́јдеш, шта ти ка́жеме три ра́боти. Ако́ ги сва̀ршиш – ха́рно, ако́ не́, шта та загоби́ме"* [V,PM,258]; **8.** 'отстране, извади нешто' ~ *ониа рогови сетника ки сакат да ги загубат, та некој лекар не знаи л'ак за них* [V,PM,35]; **9.** изр.: **си загуби умот** (= стане неразумен) ~ *са почу́ди са́мо на скалата што и ви́дел ... па́к кога́ оти́де го́ри на одаи́те, си загуби умот* [V,PM,13]; **загуби си л'абот** (= остана без основна егзистенција) ~ *така́ сира́к Кулу́ф загу́би си л'а́бот, побегна́ от ца́р'ут* [V,PM, 10]; **ко́ј сј-о: зъ̀губи́л, та̀ о́н до:-на́е** (= со изразов се укажува дека категоријата 'срам' се́ поретко се среќава) ~ *ами, ка не, ќи-с-стра̀-муве, кој сј-о: зъ̀губил, та̀ он до:-најде. Ваадин никуј нема страм* [ПК,2(169)]; **са̀-зъ̀губи́л** (= останал без свест).

загуб'о́ва* impf 'губи, останува без нешто' [MS,s,130].

загъ̀рмјава* impf **1.**'се слуша тресок, шум како кога грми' ~ *и там на пе́штера́та седе́ше ади́н змиа, и от се́лото л'оде́те го видјова́ха, кога́ си хо́дја́шја фа́ф пештере́та. И кугá изл'а́ваш ја сас о́ган. загъ̀рмја́ваш ја кату́ куга фа́ти да̀ш ле́тно вре́мја* [V,PM.259]; **2.** 'почнува да бучи, да реве' ~ *та зе́ло де́тето пе́пјал и, като́ на́ближило ду́пката, каде́ била́ вода́та, загъ̀рмја́ла ла́мја-та за да го изе́де* [V,PM.257].

загъ̀рне (се)* pf **1.**'се покрие, се завитка' ~ *ла́дно-ј, за́гъ̀рн-се, ни́м д-испа́дниш го́л* [ПК(Мор)]; **2.** 'се гушне' ~ *се разгрнал трговчето [јасно се видело сонцето [тогајн они се згрнале [се згрнале брат и сестра* [БК,59]; ~ *кога гледе нејнто братче [они двете се загрнали [па отиде при млад Стојан [па на ново Стојан свадба [Стојан свадба ми кордиса* [БК,60].

зад prаер **1.**'укажува на место, позиција што е назад' ~ *мома закопале под лепата црква [момче закопале зад лепата црква [момата никнала дива бела лоза [момчето никнало петрово јаболко* [БВ,282]; **2.** 'задна позиција при глаголи што значат движење' ~ *о́ни па́ бе́гат. Ко́а да ви́дат – па́ зад ни́х и́де. Они "ла́мја" не ви́кат – туку "се́стра-ми и́де" – се́стра пу́ста!* [ИГ,109]; **3.** изр.: **зъ̀д-гра̀п ра̀бо́те** (= се кажува за оној што работите ги решава со шушкање) ~ *но́го зъ̀д гра̀п ра̀бо́те* [ПК,2(165)].

задава* impf 'создава, предизвикува' ~ *Герчинчице ле Борјано [ни мини ситно пред мене [ни ми задавај јадове [јадове пусти дердове* [БД,74]; ~ *мари дивојко чирешѐјоко [ни ми минавај приз наште двори [не ми задавај мари јадове [чи малко ли са мари моите [ка̀де да дјана мари и твојте?* [БД,128].

зададе (се)* pf 'се појави' ~ *зададел се темен облак [од високи балкани [не је бил темен облак [тук је била турска жган* [БК,116]; ~ *ми се зададоја, леле, три темни јоблаци [три темни јоблаци, леле, над Солуна града* [БМ,43]; ~ *зададе се темен облак [од врв Пирин Планина [не ми беше темен облак [тој ми беше турски зган* [БВ,100].

задева (се)* impf 'се закача' ~ *не задевај се, мори, Недо, не задевај се [не задевај се, мори, Недо, јас сам стар човек!* [БМ,156].

задечка (се)* pf 'се скара, се спречка' ~ *кату се стретили на пăќот, првната мома рекла на фтората: "Зилени ти се дрвата". А фтората рекла на првната: "Мăтна ти је водата". И така се задечкали и се збили* [ШК,5,430].

задими (са) pf '(некој простор) се исполни со дим' ~ *запали се Босна, задими са [уогăн гори от четири краја] сил'ăн уогăн гори, шче изгори* [БД,79].

задјанат* adj 'нарамен' (кога човек носи нешто на грб) ~ *л'у ја Крстју самă самичка [снопе збирам и ги тăварја [да ги карам на вршилто [тојата Марушка Крстју шче ја видиш на крмилто [задјаната з брјама сăчки [та да стопли дечинките* [БД,40].

за́дно adv 'кога повеќе единки (предмети) стојат едно до друго' ~ *Măри́и и Та́шка се́ сă за́дно, кут сăбăта и нидел'а* [ПК,2(171)]; и: **зајно** ~ *от тамо тăрчат на Тупчиво да питат, оти нија сă Димо Кехај зајно стоихме на Румлукот* [МС(В), 80]; ~ *и и́дну де́н до́шăл влăди́кăта, сă-субра́ло се́луто и сăти за́јно су Асăн ти́шле у цăркфа и и нăпрăви́ле сăти ăде́ти кăко шу-е ре́т и чо́ику уд Асăн гу прикрăсти́ле у Јо́вăн* [ДК,153] и **за́дно** ~ *ви́ке: "Аj до́јме за́дно на-ца́ро па́рте ки-му-ј ди́гнаме* [ПД,170].

за-до́л adv 'надолу' ~ *то́с сă пука́ш'та на врăх ц'ами́јата ... сă фăрл'а ут ц'ами́јата за-до́л* [MS,t, 56].

задре* pf 'фати, допре' ~ *јако су јоко, тето, погледнам [очите да ми, тето, услепат [јако су рăци, тето, ја задрам [раците да ми се, тето јисушат* [БМ,113];

задреме* pf 'заспие, поспие (малку време)' ~ *цела ноќ сидехте вија черни јочи [цела ноќ сидехте, сега задремахте [дали не видохте по друм што замина [по друм заминаја три синџири робја* [БК,112]; ~ *хи ре́че: "Л'у́бе, ма́лка мо́ме, мо́е весели́у, на ску́та ти ма́лку шта́ за́дремам, та да ѓле́даш прос зла́тна пенж'у́ра"* [V,PM,259]; ~ *де́вере сă ле обла́гахă [ко́ј штă слу́жи ле си́лна сва́дба [штă ја слу́жи ле нев'а́статă [служеште́м ја ле задре́малă* [ВД(1),84]; и: **задрјами*** ~ *та караха, искараха [та седнаха да починат [и легнаха да задрјамат* [БД,31]; ~ *л'агајте зулум, л'агајте [свекрва ви је легнала [легнала и задрјамала* [БД,122].

задрăжăн adj 'заможен, богат' ~ *кă-го-научи́ха хармију́то, шо-ј-идна́ ма́ра задрăжăн, фати́ха ка́та ве́чер да-му-ји́дат и да му-пл'а́нат дуќа́нăт* [ВЛ,338].

задружи (си) pf 'воспостави блиски односи со некого' ~ *еден човек му и псул мајката, и тој еден јумрук гу удри и му извади душата. И о-таму отиде, сос стар хајдута, стар Хајдара, си задружи* [V,PM, 76].

задудее* pf 'здосади' ~ *ле́же Богда́н три годи́ни [три годи́ни на посте́ли ... [на не́го му се задудеа́ло [от леже́не от гние́не* [ШК,1,107].

заду́ме* pf 'замисли' ~ *шо́-сă зăдуми́л си то́лко, гими́јте не́-т прăпăдна́а* [ПК,2(157)].

за́душа f 'колачиња, варена пченица и др. ситни работи што ги раздаваат блиските роднини за умрените, тоа е *задуша*' ~ *то́о пă ја́дăнто шо́-ј: чини́цта, ле́пче, гурби́ј, сă ви́ке за́душа* [ПК,2(165)].

за́душ' m (f) 'леб што се раздава за умрените' [MS,t,130]; ~ *вели на жената му: "ади, жену сега тури аф един казан да вариш, първо да чиними за мени задуш". И тјанака тури чиница да вари задуш* [V,PM, 82]; в. **задуша**.

задъ́ржи (се)* pf 1. 'се запре, остане некаде' ~ *мари Стојке ти јетрво [кога идиш у мајка си [да са млого не забавиш [да са неја ни задржим [за твоето малко дјате* [БД,92]; 2. 'опстане' ~ *два града градили [ден'а ги градили [ношча се уорили... ["Масторе милинки [хат те да вградиме [до малко девојче [дано се град задржи"* [БД,70].

заедно́ч adv 1.'веднаш' ~ *л'у гу виде царјут гъла́бот, познал, ча има писмо, заедноч простр|а ръката, гу фати гъла́бот* [V,PM.63]; ~ *и о́н са исма́ми заедо́ч и му рече́ на ца́рјут: "ца́рју, ја́зе сношти бе́х на едно́ ме́сто; виде́х една́ диво́јка"* [V,PM,9]; ~ *заедно́ч са позна́ха, са пригъ́рна́ха, са бацаха, са чини́ голе́м ра́дос ме́ѓу них* [V,PM,110]; и: **заедно́ш** ~ *стом ви́де хизмика́рот тако́ф мја́сто скри́шно, заедно́ш изл'а́и от ко́н'ут* [V,PM,27]; 2. 'одеднаш (со еден потез)' ~ *му ве́ли: "бра́тка мои́, ја́зе са́м ги отепа́х осомт'ами́на заедно́ч"* [V,PM,22]; ~ *ка́к да си пока́жи заедно́ч бога́т, чини таква́ една́ дипло́ма́тика: каза́, ча и́ма бра́т на Ста́мбол* [V,PM.21]; и: **за-ино́ш' (идно́ш')** ~ *съ м'е́тнува за ино́ш' на илме́ку* [MS,t,54]; ~ *"на́ј ... пи́јами идна́ нид'а́л'а, то́ј как ја спи́ за идно́ш'!"* [MS,t,74]; односно **зајдна́ш** ~ *така си а ујдисама работта за кинисувајтто ут тува, шо еминки втасиме на Одеса (зајдна́ш ут карапампур да флезиме право)* [ME(P),68].

заж'адне* pf 'почувствува потреба од пиење течност' ~ *и де́тето заж'адн'а́ло за во́да и му отгово́рилу тога́: "Да́л ти Бо́г по́-добро́!" Та го запи́тало, каде́ са нахо́жда во́да да пи́јат* [V,PM,257].

зажари* pf 'кога жарта ќе запали нешто, односно ќе направи да гори'; овде fig.: ~ *кога ќе идеш на момина́ двори [ниско да гледаш, бисер да нижеш [– ој даде, даде син, зелин, даде [дали та жар, жар пужарило ? [ни ма ја жар, жар зажарило* [БД,49].

зажена pf 'почна да жние' ~ *съ́брал ми е Мехмед [премного хъ́ргате [најнапред засежа* (зажена?) *[Никола постаци [до него зажена [Елена главена* [БД,32]; ~ *зажена Смилјан, зажена [до него бела Божана [послед Дафина врзува* [БД,34].

за́зъби́ца f 'болест во устата на коњ, коњот опфатен со оваа болест не може да се храни' [ВД,70].

зазида pf 1.'стави нешто внатре во ѕидот' ~ *да си зако́л'ја ма́шкуту де́те [те́мил' да фа́та зи́т да зази́да* [ME(P),95]: 2. 'cосида празен простор, пр. некаков отвор на самиот ѕид' ~ *зазид-јаа та́а ду́пкъта* [ПК(Ал)].

зазори pf 'наутро кога денот ќе ја замени ноќта' ~ *зората се силно зазори [слънцето трепти, изгрева [над Солун града голема* [БК,134]; ~ *зората веќе зазори [три пати петли пејаа [девет машини врвеја* [БВ,61]; ~ *зора зазорила војска споврела [пушките им светат како јасно сонце* [БВ,168].

заигли pf 'боцне со игла, или со нешто остро' ~ *оседлај ми брза кон'а [оседлај го син'о седло [син'о седло, син'о небе [заигли го съ́с две игли [съ́с две игли л'ути змии* [БД,132].

заигра* pf 1. 'почна да игра' ~ *таму има лични моми [лични моми самовили [да засвириш да запеиш [да заиграт лични моми* [БВ,34]; ~ *ја засвири Митре дуноземче [да заиграт моми самовили [ки запејам Стојно самовило* [БВ,255]; ~ *српот си јоставам, тебе да те слушам [тебе да те слушам, мори, која песна пејеш [које оро играш и јас да заиграм* [БМ,151]; 2. 'почна да се движи брзо и лесно ~ *зăткáлă нивéстăтă, ká ă̑-нăучúл дéуту и сă-чýде, кóлку лéсну и спóрну сăткáе плáтнуту! Зăигралă сувáл'кăтă у рăцто нă-млáдăтă жéнă* [ДВ,19]; ~ *тамо си го најдов мојто прво либе [којнот го пасеше на белите чешми [којнот му заигра по бели друмови* [БВ,197].

заим (и: **зајм**) m 1.'земање пари, или нешто друго, со услов да се врати по одредено време (понекогаш и со камата) – заем' ~ *и áку дáвати на зáим, ут тúи шо умдúсати па да и зéмити, шо дáр ки бúди на вáс?* [MV,K,273]; ~ *отиде, от еден увреин на заим пари земал, от еден до петстотини гроша, за една година ваде, да му плати парите с фајдáта* [V,PM.192]; ~ *пак пусна мајка му и га вели така; "иди, мале, пак на цар'ут да му кажиш, да ти даде ухтар'ут, да мерими еден ухтар алтăни, да дадеми на еден човек на заим!"* [V,PM,48]; 2. fig. 'враќање во вид на осветa' ~ *бијала вијеш, римејна стегаш [римејне стегаш пинците јаки [сабја си точиш, пушка си мажиш [дали на некој зајам ки врниш?* [БВ,169]; 3. изр.: **куту нă зáјм дă-зúмиш** ~ *нéкуј шо-пăлне нóго чáште... му вúкме: ти пă ká-ј пăлниш куту нă-зáјм дă-зúмиш* [ПК,2(171)].

зајаде pf 1. 'почне да јаде'; 2. fig. 'почне да боли' ~ *пила Неда нокна вода [од нидела испијала [испијала л'ута змија [га зајаде на срцето [душман мајка не верува* [БК,42].

зáјде pf 'приквечер сонцето ќе се сокрие на запад (на хоризонтот)' [ПД(Ф)]; ~ *да чујте барем гледна песна и од мене [слăнце јасно, слăнце зајди, помрачи се [и ти месечинко бегај, удави се* [БК,109]; ~ *Јове милна снао сăнце ми те зајде [сăнце ми те зајде зелени ливади [зелени ливади студени кладенци* [БВ,24]; ~ *зајде слăнце, помрачи се [млади Гино пăт ки оде [пăт ки оде шеј ки носе [шеј ки носе на кумите* [БК,113].

зајдем m 'заоѓање' (на сонцето) ~ *на Бога сă нажалило [та си ми пусна Гирана [цел ден ми жетва женеше [јот угрăм слăнце до зајдем* [БД, 34].

зајди слăнца n 1.'западна страна на светот' ~ *на угри-слăнца и на зајди-слăнца ут негу има цел рет ридишта и долишта* [МЕ(Р),70]; ~ *токмо на читăрдесит километра на зајдислăнца ут Солун са наогја истум до друмут* [МЕ(Р),68]; 2. 'време кога заоѓа сонцето (приквечер)' ~ *си купила за пара јотрова [си месила бела погача [си најала двете луди млади [момчето умре на зајди сонцето [мома јумре на изгреј сонцето* [БВ,42].

зáјдива (слăнци) impf 'заоѓа' (сонцето) [MS,s,130]; и: **зáјдова** [ВД(1),74].

зáјдивáни слăнци n 'заоѓање на сонцето' [MS,s,130]; в. **зајди слăнца**.

зáји pf 'отиде, наврати' (сп.: **за-иде**) ~ *си р'éч'и сăс умó: "другăнд'а зáји тóс ќерáта"* [MS,t,10].

зáјинц m, zool. Lepus 1.'животинче од редот на гризачите, со долги уши, го има и питомо и диво' ~ *пáдна*

ут далóт у инăја трăни; им'ăш'и идúн зájинц [MS,t,75]; ~ *дека са тиа моите другари, што утепаха заинциту... не стига што ми земаха заинциту, љу и ми вăрзаха за тополата* [V,PM,105]; и: **зајак** ~ *и да отвориш устата от врекиту; ке да дојди един зајак да флези нетри аф врекиту, тинака зајакут да гу фатиш* [V,PM,83]; односно **зáјц** ~ *áсăл ти трăбýувше дă дójдиш; áсăл ти гу утипá нă зáјцут* [СК,318]; ~ *един цар отишал да лове зајци; испаднал един зајц, пуштил ăртто (тазијте) да гу тăрчкат* [V,PM, 292]; **2.** фигуративно се употребува и за плашлив човек [ПГ(Ф)]; ~ *já-mj-óo úде куту рóсин зáјц*; **3.** изр.: **нă-зáјцо вúке бéги, нă-тăзúита (вúке) дрăш** ~ *тó-j зă-нéкуј лицумéрин чувéк шó сáке и ус-тóо дé-јáрин и ус-дрýґо* [ПК,2(184)]; ~ **зáјцте ќи-сă-штýут уф-н'áа** (се кажува за голема куќа без народ, без деца) [ПК,2(164)]; **зајчóф сóн** 'неспокојно спиење, што трае кратко време' [ПК,2(46)].

зáјче n, dem. ~ *зáјче áко ти мúне пăт'а, нé је на добрó* - верување [ВД,85].

зајúф adj, indecl. 'слаб, неквалитетен' ~ *нáш'та нúви сă зајúф* (= нашите ниви слабо раѓаат) [MS,s,130].

зáјно adv 'во друштво, наедно' ~ *мувéле: "Јáс ќи-дрăсăм, тú ќи-бéриш. Кóа ќи-сă-сфáл'ăм и јáс, тугáј ќијájме зájно"* [ДК,136].

зајумен* adj 'замислен' ~ *што си зајумено ем си зачудено [дали пат не знајш, дали кон'а немаш [до два пата знајам, до два кон'а имам* [БВ,294].

закалва pf 'отсече со удар од секира' ~ *Димитри не си пуслуше [та си закăлва дрăуону [ешчи ни си гу закалвал и си ми скалвах рăкана* [БД,67].

закане (са)* pf 'се лути, најавува освета' ~ *желва му са заканила [дамбур, думбур, ду] – Ја ста ида у дома си [тири, ни, ни* [БД,66]; ~ *ој ти Турче, Турче, гиди клето Турче [макар и да пукнеш, вода ти ни давам! [онăва Турче џанам луто се закани [– ага дојде лето, лето и пролето [ке те фана џанам долу вăв пулето* [БД,14)].

закáра (и: **закáре**) pf **1.** 'занесе некого со превозно средство' ~ *отúде покрáј морéту, најдé едúн гимициа, гу пазари за да гу закáра на еднá касабá кату на Шам* [V,PM,8]; **2.** 'однесе нешто (предмет)' ~ *"úч' ни јáди, глáдин за си л'égни, тóс в'éч'ер, да му закáрам гóр'ą инó бл'ýду мáн'џ'а"* [MS,t,37]; ~ *извадú от пáзфата му едúн грóш, му дадé на рибáринат, га зéма рúбата, киníса да га закáра на домá му* [V,PM,17]; ~ *му бúха дукарáли на џáр'у ин'é иримбúци и му ги стиганúсаха и тóс ги з'é и тóс ги з'é да ги закáра на џáр'у* [MS,t,18]; **3.** 'донесе нешто' ~ *и т'á, намáза ч'етирт'ăх ќуш'áнта на ќупрúјата ут нóс кáл, ш'ту закáра т'á* [MS,t,24]; ~ *та им вéли: "ój хамáли, јáзе ви дáвам трúјси грóша да гу издúгнити на еднó тезгерé жрјáпчето, аф мójта кăшта да гу закáрати!"* [V,PM,120]; **4.** 'дотера (животно)' ~ *сл'ázи ут кóн'у и му гу дáди на т'ăх да гу закáрат у ахýр'у* [MS,t,59]; ~ *з'é пунá стутúна кóзи и ерќéч'а и úш'тиш'и да му ги закáрат на с'élутóму* [MS,t,17]; ~ *магáр'ąту да гу закáраш' на пазáр'у да гу прудад'émи* [MS,t,55]; **5.** 'поведе, допрати (човек)' ~ *гу нájде дјáтету и му вéли: "скóру да си дójдиш, нá дóма да ти закáрам, ча женáта ти е бóлна!"* [V,PM,110]; ~ *н'ă дúгнаха идúн такăм д'ăца ут там, н'ă зака-*

раха у Бад'ёмч'ифли́к [MS,t,2]; ~ *н'ă з'éха утýк кутý исúри, н'ă закáраха дур у Сулýн на тýмбата* [MS,t,2]; ~ *ми закара аф магазúата, дéка úмат имáниту; сáкаши да ми дадé злáту и срéбро, за да му башладúсам живóт* [V,PM.22].

закаре (се)* pf 'почна да се кара' ~ *и кога дошло вејке времја да се женет, закарали се, кој да земе по една од сестрите* [V,PM.266].

зака́рува impf 'однесува' ~ *и пáжда, дур на ýтринáта си умúра и гу зака́рувáт на грубó, гу зарúват* [MS,t,61]; ~ *с'ётн'ą ја пулáват ш'úч'ката тапс'á сăс мáслу, ја зака́рувáми* (баклавата) *на ҡиш'тá* [MS,t,8]. Овој глагол во одделни говори (југоисточни) се употребува со изнијансирано значење: 'поведува' (дете, магаре и сл., т.е. она што може да се движи) – [ИГ,125]); сп. **закаре**.

закасне* pf 'дојде подоцна' ~ *е бре бимбаши чета минава [сал закаснеја трима четника... [кога дојдеја пусија удрија [пушки пукнаја ем си згрмија* [БК,118].

зака́цин adj 'обесен, прикачен за нешто од каде што виси, закачен' ~ *турбáта ут л'ábут ... ја им'ăши зака́цину на иднó др'ăву* [MS,t,77]; ~ *сандáлу стáнува ут п'ém', ут ш'éс прăнч'ки, усăхнува сандáлу зака́цини пу ш'ájкит'ą, пу стр'ąхáта* [MS,t,5]; ~ *јај имáш'и мáнц'ата клáдину да сă варú бакăру на т'ąп'ăту на тупóлата зака́цин* [MS, t,55]; и: **закач'ин*** ~ *тáтку-ји вилú: "ја н'éка ги в'éни нузú крúвуту мул'ą и инá скурґáсана калăч'ка, ш'ту úма дóл на фтисó зака́ч'ина"* [MS,t,34]; односно **закачен** ~ *на кон'а имаше торба закачена [фăв торбăта има крвава кошул'а [фăф кошул'а има рăка завијена* [БД,162].

закачи pf **1.** 'зафати нешто со кука, трн и сл.' ~ *и тójнака га зáкачи жáбата за устáта, да не мóжи да вúка, да не чýет дрýгите* [V,PM, 29]; ~ *зąкáчą кąтó кăмпúнą* [ПС(3), 66]; ~ *и кату са учиха osat конјут олските мрăша, ламјата фати да јаде и си закачи за деветја ú глави сос деветја чингели* [V,PM, 78]; **2.** 'зграпчи' ~ *и заеднóч Кулýф гу познá и гу закачи за шиáта и му велú: "гиди харамџие!"* [V,PM,8]; ~ *влезе нетри, га најде, спијши, и заедноч га закачи за косата. И тјанака си разбудила: џаскаши млогу за да си откини* [V,PM,52]; и: **закаци***; **3.** 'прикрепи нешто да виси' ~ *кą ќи флéзе дóма, уф нéгувот двор úма óдрина (асма), ќá: субléче кушýл'та, ќá: зăкáче там нą óдринта, нă дирéкут* [ИГ,114]; ~ *свалила си гердано от грлото и го закачила, та че си легнала* [V,PM,281]; ~ *рăзбójут: бăрдо úма, нăбăрдúла, крóсно... скрипчúјна на кóшничките, шо сă зăкáчăвăт нą нúшăлките* [ИГ,121]; ~ *нас гудúна с'ăх мрăва т'ут'ун', гу субирáх, гу исуш'úх, гу закáц'ąх на бинáта* [MS,t,3]; **4.** 'се спои едно со друго (во полов акт)' ~ *кога дојде редот да си легнат зетјут сос невјастата, тогас тојнака рече "тутуш", и си закачи зетјут дјавол за нивјастата като куче и кучка, и васа ношт си мачиха да си раскачат, не можаха* [V,PM,98]; **5.** 'нападне' ~ *м'ą зака́ци кýч'ąту, ми ја з'é хáркумáта* [MS,t,51] (= ме зафати кучето, ме касна) [MS,s,130]; **6.** изр.: **кúтка му зăкăчú** (= го посрамоти) ~ *мóмта нă Мúто árна кúтка му зăкăчú* (= го посрамоти) [ПК,2(152)]; **ус-тăрăн дă-мáјш нéма шó дă-зăкáчиш** (= се кажува за куќа во која нема намештај, во која живеат

бедни луѓе) [ПК,2 (206)]; **сă-зăкаⷮчи́** (= влезе во непријателски однос) ~ *ус ни́хка да не́ сă-зăка́чиш зе́р ка́-ќ ти сă нăа́кат кут-о́рли нă-ма́рша* [ПК,2(171)]; **мă-зăкачи́** (= ме предизвика, ми даде повод) ~ *са́мо дă мă-зăка́че, ќо-о нăпра́вум са́м дă сă-аре́се* [ПК,2(197)].

зака́ча impf 'напаѓа' ~ *а́ко и́ма фаф огăн'а́ ко́нска пе́тала, вăл'ка́ ни зака́ча харгиле́то* [ВД,85] (верување: за да не го напаѓа волкот добитокот во огинот треба да се стави коњска плоча).

заⷮка́чфа* impf **1.**'става нешто на високо, но не да лежи туку да виси, т.е. го обесува на шајка или нешто слично' ~ *и он ста́нва пуле́ка-пуле́ка ă-зе́ва кут-шу бе́ше пувие́на, на́дру ă-зăка́чфа нă-ко́јл'ăта* [ДК,150]; и: **закачу́(в)а*** ~ *канди́л'ут, ка ки гу запа́л'ат, не́ гу кла́ват пут свити́луту, туку́ гу закачу́ат на́врᵭас сфети́луту, и сфе́ти на са́ти шо са уф ку́ќата* [MV,K,299]; ~ *ти́ди да бе́ре отта́рн са́ме да са́је да-здиⷦнат да-се-нара́стат да-ќе-вăрват кıрајци́ји со-баба́ки да́ ќе-се-зака́чуват баба́ките по та́рн'ите да-ќе-гу-бе́ре та́тко-ми* [ВС,294]. **2.** 'задева' ~ *ним о-зăка́чуви де́тто* (= немој да го нервираш (задеваш) детето) [ПК (Мут)].

зака́ш'та* impf 'поставува да виси, закачува' ~ *и как за усăхни с'е́тн'ᵭа гу зва́ж'дами ут стр'ᵭаха́та, гу зака́ш'тами на бина́та* [MS,t,5]; ~ *и ут'е́гнуват о́снува ко́лку мигда́н' и́ма м'ăстуту и там ја кла́ват ко́тката, ја зака́ш'тат о́снувата* [MS,t,7]; сп. и: ~ *зака́ш'там кумб'а́та* (= ги запетлувам копчињата) [MS,s,130].

закл'учува* impf (в. **закл'у́ч'и**) ~ *куга л'уде вичерјат [вичерјат и си л'агăт [и портине закл'учувăт [паратире запјануват [пролјазену заградјавăт* [БД,56].

закл'у́ч'и* pf **1.**'затвори просторија (пр. соба, куќа, сандак) со клуч' ~ *о́ни ќи-ј нᵭди́пл'аа ру́ăбте, ќи-ј нᵭпăлнаа куфче́јзте и ќи-ј зăкл'у́чăт* [ИГ,117]; ~ *и така́ излезоха от магази́ата и двата, закл'учи́ха ха́рно, и оти́доха го́ри на удајата* [V,PM,19]; ~ *и му ве́леа: Афе́ндо, си а смили́хми* (смислихми ?) *о́ти та́а лăжа що ре́кᵭл, жи́в биде́ки: по три́ дни на́пкун ки заста́ни. Ти си мо́лими: по́вили да си закл'у́чи гро́бут, дур на три́ти дни́... уде́јтисте, заклуче́јте, как зна̇и́ти*[MV,K,289]; **2.** 'прави нешто да биде недостапно, сокрие' ~ *рет је дошло Мара да мјаси [квасă хи са закл'учили] та и квасă, та и сол'тă [ут сутре је л'ап мјасила [та и бис квас, та и бис сол'* [БД,95]; ~ *му вели: "40 кила житу, ичмен, чиница, рăж, мисир ки ги турими на един куп, ки ги разбăрками аф еднс. удаја нетри и ки ги закл'учам"* [V,PM,97]; ~ *ја затфо́ри фо́тографи́јата у иди́н дула́п ... ја закл'у́ч'и и уста́ви васаје́т на жината му* [MS,t,9].

закл'у́ч'ин adj 'она што е недостапно, што е "под клуч" ' ~ *ути́ди у на́с удаја́, ш'ту би́ш'и дула́п'у закл'у́ч'ин* [MS,t,9]; ~ *му вели: "хубава̀е, ама никој човек не можи да флези аф неговата кăшта, ча неговата кăшта има девет порти железжани и заклучени"* [V,PM,67]; и: **заклоче́н** ~ *по́вели ва́ дјаво́лцка ра́ѓа да испа́дни ут чове́кут; зашто́ и́ма но́гу гуди́ни шо гу грабна́ на не́гу, и бе́ши варза́н су зинци́ри, и су бука́и уф но́зите заклоче́н* [MV,K,275].

закове* pf 'набие со удар клинец, шајка во дрво, штица и др.' ~ *флезел дефот да го измере, и го затворил*

Јане капакот и го заковал [ШВ,5, 412].

зако́ле* (и: **зако́ли**) pf **1.** 'убие со нож, со сечење на главата (било на човек, било на животно)' ~ *"за м'ạ е́змиш' за ж'е́на? и а́ку н'ă, за р'е́ка на забу́тинут да т'ạ зако́ли!"* [MS,t,83]; ~ *вили́ на д'ăт'ạнту: "ско́ру ста́н' хазăр' да б'ăгами ... ч'ạ та́тку-ми и-два́та за на́ зако́ли"* [MS,t,84]; ~ *ди́лму та́ка ста́на, у́тр'ạ да по́ј з'е́нт'у ут ко́зит'ạ да в'е́ни иди́н ерќе́ч' да зако́лими* [MS,t,17]; ~ *р'е́ч'и: "е липо́н, ја́-сă ... то́јут з'е́нт', та́с-и то́јта мо́ма, ш'у и́ш'т'ạш'и да ја зако́лиш' "* [MS,t,87]; и: **зако́л'ја** ~ *на со́н му до́шлу Пилива́н Ја́ну [да си зако́л'ја мӑшкуту де́те* [МЕ(Р),95]. Во контекстот што следува имаме интересен случај на употреба на императивна форма во која кратката заменска форма доаѓа во препозиција во однос на глаголот, што е необична за другите дијалекти: ~ *и му кӑжу́ве на та́тку му: "Јас ќи гу дӑржум, ти ел' гу за́кули"* [ИГ,115], **2.**. 'пресече нешто со нож' (од материјалите ова е единствен пример во кој "**се заколува**" нешто што не е живо) ~ *кога дошел денут да заколе момата каминут, царут сос сичките големци излезел... на едно утфорено место и тамка пред сичките момата требувако да го заколе* (каминут) [ШГ(5), 423].

заклан* adj **1.**'човек или животно со пресечено грло' ~ *кога ќе иде Радина мајка [ко ќе покрене бело јорганче [кога ќе виде Рада заклана [Рада заклана глава земена* [БВ,40]; ~ *ка јотиде на војска [што јостави не најде [најде дрво сичено [најде јовен заклано [најде ружа скинато* [БМ,32]; **2.** изр.: **спи́е кут зăкол'ăн** (спие многу цврсто) ~ *то́о Ди́не спи́е кут-зăко́л'ăн* [ПК,2(170)]; **сă-вăрте кут-зăко́л'ăн** (= се препелка) ~ *це́ла ве́чăр сă-вăрте́х кут-зăко́л'на куко́шка. Ич нă-муже́х да за́спум* [ПК,2(196)].

зако́л'ува (и: **зăкол'ăве**) impf (в. **зако-ле**) ~ *па́дна гắската ... фа́ш'та, ја зако́л'ува и ја вари́* [MS,t,77]; ~ *на за́стрăта ќи до́е по́пут да ди́ге пăнăги́а; ко́ј са́кше, зạко́л'ăвше курба́н, ко́ј са́кше вӑре́но* [ИГ,118]; ~ *сакам от тебика сос един сахан маңца мојот аскер да го најадиш, аку не, сетни ти га земувам жената и тебика ти закол'увам* [V,PM,79]; сп. ~ *сă-закол'увам* (= се самоубивам) [MS,s,131];

зако́л'ува́ни n 'убивање со сечење на главата' ~ *ма́ри, ш'о́-ми ка́зува ма́јка-ти, ш'о́ сă т'е́с ра́бута ут т'е́б'ạ?! ти́ си за зако́л'ува́ни!* [MS,t, 84].

закон m **1.** 'збир од правила за однесување во општествениот живот' ~ *ни́ли иде́н де́н уф валта́рут ки литурги́саши кату́ та́кшут шо има́ле кри Бо́га, кату́ как му бе́ши зако́н на ефиме́риу* [MV,K,294]; ~ *дојде́ вре́ме, роди́ла едно́ мо́мче и спрăт турскиј за́кон му турили името Ку́луф* [V,PM,7]; **2.** 'наредба' ~ *кату чу така царју́в син, турил закон, момите да идат на војска, да са бијат сос јунаците* [V,PM,70]; ~ *"Јазе ки изва́дам же́нски дре́хи да си приме́ниш и така́ да ти зе́мам не́трика, ча ни́а и́мами за́кон: мӑж човек не кла́вами не́три аф това́ конак!"* [V,PM,9].

зако́па* pf **1.**'стави в гроб, го погреба умрениот' ~ *му ричé Исус на не́гу: Остави а на не́а; о́ти во́а гу чини́ за де́нут ми ка ки ми зако́пат* [MV,K,288]; ~ *ако не му фăрлăт на Турчинот, коа ки гу закопăт ув гробут су пиштол, он ки стана ут*

гробут [МЕ(Р),77]; ~ *умр'á брáтовата му жéна и га закопá сос млóгу слáва и елванлúк* [V,PM,16]; ~ *кáк а чýле нéгувúти учéнúци дуjдéле, и му кринáле снáгатá му, и гу закупáле* [MV,K,330]; **2.** 'стави нешто в дупка и покрие со земја' ~ *мéчкта му-рéкла дéка зaкупáла пáри нa-филáн мéсту, и дéтту чуjáлу* [ВМ,318]; ~ *как ке идиш, три прачка ке да најдиш: една зелена, една жăлта и трета царвена. Жăлтата и цjарвената отвунка царjувите конаци да ги закопаш* [V,PM,275]; ~ *збогум, пруштевај млада нивjасту... [jаска утивам на далечин пăт [там шă сă вкопja вăв букова шума [там закупал сja сăс букува шума* [БД,177]; **3.** 'почне да копа' ~ *и тojнака закопа малко и флезе таму аф онаja удаja, дека и била царjувата керка; са искрил нетри аф долапjу* [V,PM,102]; **4.** fig. 'кога некој ќе се најде во крајно непријатна ситуација, кога ќе остане без почит од срединатa' ~ *áсли дéцта, нájнóго тóо мaлéчкуто, о-закупáа нéгу, ут тóо, уд нaмуве и си умрé* [ПК(Мор)].

закопава impf 'погребува' ~ *с'á шó ше напрaj? И отjува нóа чув'áк, отjува, напăд'н'а черéците, зима ги ăв адăн чувал, и го зима попа, и го закопава* [ВД,335].

закопан* adj 'нешто ставено во дупка и покриено (со земја)' ~ *си-кáзăлу: "Дa-знája тузú чул'áк тáм дéту лăжú, чи-úмa зăкупáну гăрн'a сăс пăрú, тa дa-гу-искупája"* [ВД,330]; и: **зăкупáн*** ~ *и óдма нăридýва дă-сéди ду-гудúна врéме пут скáлăта зăкупáна ду-пулувúна, дă-му-скáпăт нóгите, зáшто дă-рóди кýче и мáче* [ВК,302)]; ~ *утрината га станал от спанету, и видел тамо, дека ja имаши закопана, биши зниклало един висок кипарис* [V,PM,198]. Глаголската конструкција *ja имаши закопана* демонстрира една постара состојба во која гл. придавка (*закопана*) се сложува со предметот на кој се однесува, наспрема денешната обопштена употреба на формата за ср. род.

зако́пчăве* (и: **зăкупчу́ве**) impf **1.**'си ја запетлува облеката' ~ *сăгújта бéше бéла и уд нáпред визáна су цăрвéни пóли и сéкăкви лугúи кóпчи, áма тúа нé-j зăкупчýваа* [УЕ,11]; **2.** fig. *сă-зăкупчáа* (= влегоа во голем конфликт на кој не му се гледа крајот) [ПК(Гр)].

закри́е pf **1.** 'направи нешто да стане незабележливо, сокрие' ~ *не л'аб са jали, не jодa пили [трjава са jали, та са жувjали [Еленка мома млада војвода [триста е души jаскер jубила [ем ги jубила и ги закрила* [БД,174]; **2.** – **(се)** 'се сокрие' ~ *ej дружúна, мúли брáте! [кój е кáдăр ем и врéден [да си хóде в гробúшчата [тáмока он да се закрúе* [ШК,1,118].

закува́ва* impf **1** 'забива предмет, обично ако има врв, во дрво или нешто друго, во случајот во земја' ~ *з'éват ц'ăпувéту, з'éват кóтката и курдúсуват крусно́ту, закувáват два кóли* [MS,t,7]; **2.** fig. 'заглибува' ~ *утúди дур на инó м'ăсту, нájди идúн кáл, гу закувáва мýл'aту дур на кур'éму у калó н'éтр'ă* [MS,t,34]; ~ *утúва пáк дýр на калó, гу закувáва мýл'aту дур на кур'éму и гу мáч'ка тáм* [MS,t,36].

закука pf 'кукавица почна да испушта глас – да кука' ~ *што закука сијна кукавица [не ми била сијна кукавица [тук ми била Јанка сиротица* [БВ,236]; ~ *Бог да бије сина кукавица [што закука три дни пред Благовец [ќе помине, ето, Гоце Делчев* [БВ,92]; – *па му веле*

на Митрета [е бре Митре коцабаши [не ќе дојде рана пролет [да закука кукавица [да зашуме густа гора [БК,65].

закýси pf 'појаде, касне наутро' ~ *нé је добр'á да чýјш кýкуто на глáдно сăрце, за товá, като стáни чил'áк от сăн'ă, да закýси* (верување дека не е добро ако наутро гладен ја слушнете кукавицата) [ВД,85].

зацкýска f 'јадење наутро, појадок' [ВД(1),68].

закăлни* pf 'во името на Господ дава чесен збор за нешто, се колни' ~ *им рече на падариту: "закăлнети са за вашата господарка, аку ништу не ке да му чини на наш'ут господар, така ки ви оставам!"* [V,PM,45]; ~ *и цáрот си прижал'á, óти закалнá сприту гóстити, нéкăл да си нал'ýти, и а пуштúл цил'áтин цáрот, пувел'á да гу дунéсат глáвата* [MV,K,330]; ~ *и ричé Исус: Кój ми фатú? Да сăти си закалнýаа, рéкал Пéтро и др'ýзи шо бúле су нéгу* [MV,K,276].

закăлнат adj 'во името на Бога дал чесен збор за нешто, се заколнал' ~ *хизмикáрот писа писмо на нивјастата, на царјувата керка та ја вели: "нивјасто, царјува керко, тинака си моја л'уба! Туку да знаеш сам закăлнат, аку умра и пак да ужувеам"* [V,PM,98]; ~ *гу има скриин един млат, ама дурде не си закăлнети за мајчино ви златин зăб нема кабил да гу извадја* [V,PM,51].

закăрви* pf 'предизвика борба, крвава' ~ *збогум, збогум хеј другари [нема веч да видме [јас ќе умрам за народот [и за братска слобода [ке закрвам својта рода* [БД,177].

закăрши* pf 'стави крпа на нешто скинато (кондури, облека)' ~ *богáтиот му вéли: "а брé кăрпáчин, éла да úдими аф мójта кăшта: úмам áдни вéтки папýци, да ти ги дáм да ги закăрпиш!"* [V,PM,17].

закăрпин adj 1.'нешто што има крпа на местото што било скинато'; 2. fig.'неснаодлив, со ограничени интелектуални можности' ~ *зимá адúн зацкăрпин мăш, сáмо о-лăже* [ПК (Гр)].

залази* pf 'почне да лази (да се влече)' ~ *си рекăл: "И сеа да имум мравината сила!" Са чинил мрава, залазал, флегăл уф удајата* [V,PM, 295].

залаче n, dem. (од **залăк**) 'парче леб што може да се стави в уста' ~ *кој те тебе караше [на слатката вечера [на белата погача [на првното залаче* [БВ,305].

залéди pf 1. 'кога водата поради ниски температури замрзнува' ~ *ми-с зăлидúи рăцто* (= ми премрзнаа рацете); 2. изр.: **кáпни** – **зáледи** (така се вика времето кога е многу студено, и капката што ќе капне веднаш замрзнува) [ПК,2(207)].

залéпе [и: **зал'áпи**] pf 1. 'прикрепи, прицврсти некои работи едно кон друго' (со помош на материја што лепи) ~ *тојнака, нетрика аф удајата кату беши, зема ухтар'ут, залепи на дноту му удол единуф алтăн* [V,PM, 48]; ~ *човéк што му вéл'ат Христóс правú кáл, и му сą залепú уф óчите, да му рéкал: óди си* [MV,K, 259]; ~ *и кáк ке да ми дрăпет да ми хáпјат, нá сúчките кубúли на ýстите му ка да си залипјáт кóжите сос смóлата* [V,PM,124]. Се лепат стварите и кога замрзнуваат (мразот ги спојува) ~ *погоди се дрчува година [ден'е врне нокум заледува [залепили им се пушки за кебијна [ја кебијна за срма јелеци [ја јелеци за свилени кошули [ја кошули за јуначка снага* [БК,86]; во примерот: *му залепи кал уф*

очите евидентно е дека во овие говори предлозите *во* и *на* се мешаат (за ова в. поопширно во граматчкиот дел); ~ *и тја́нака ги за́лепи трите алта́ни на ки́лото* [V,PM,141]; **2.** – **(сă)** 'се прикрепи поединец кон група' ~ *утѝдух на Димѝр-Иса́р и та́м б'ằш'и е́драта на ш'и́ндагма́та ... и та́м сă катата́ксах ('зал'ạпи́х') на де́катоно́гдон ш'и́ндагма* [MS,t,1]; **3.** 'се приближи, застана сосема близу' ~ *пампо́р'ут сă зал'ạпи́ на крајо́т на ниш'и́ту* (= коработ се приближи до брегот на островот); кај Малецки: *сă зал'ằп'ам* (= се сокривам) ~ *сă зал'ạпи́х за даски́т'ạ* [MS,s,131]; објаснување за овој превид гледаме во аргументот дека: кога *'ќе се залепи'* (= приближи) човек до некој поголем предмет тешко се забележува, личи како да е сокриен; (проф. Малецки, иако извонреден истражувач, сепак како странец не можел да ги сфати сите финеси на јазикот); **4.**..изр.: **ла́јно ми зăлиши́ нă-убразо** (= направи работи поради кои се чувствувам посрамотен); **ми сă-зăлипи́ạ пре́фта** (= многу сум гладен, немам ништо во стомакот) ~ *ско́ро ва́ди не́што зă-ја́дне, зе́р пре́фта ми сă-зăлипи́а* [ПК,2(176)].

зале́пин adj **1.** 'прикрепен, прицврстен еден со друг, залепен' (пр. хартија, но исто така **сă лепе** и бакарен сад со помош на калај); **2.** 'леб што не киснел добро, не се надул' ~ *не-ј а́рно испе́чин, али́с зале́пин;* **3.** fig. 'многу слаб' ~ *чи́ниш ни апна́л, ни срăкна́л, зале́пин-ej* [ПК(М)].

зали́би* pf 'засака' ~ *една жена са е банела на морето, от која си сонце грееше дур и мене засен'аваше. Јаз си ја, мале залибих, та дојдох и от тебе изим да си терам* [V,PM, 265]; в. **зал'уби.**

зали́ва* impf 'става вода на цвеќе (или др. растение)' ~ *јостани мају сăс здрави! [сăс здрави керко, сăс здрави! [јуставјем си ти мају л'у [пăлни градини бусилјак [да гу пуливаш, заливăш* [БД,56].

зали́ти pf 'почне да врне (дожд, снег)' ~ *бу́хото кога́ ношт'а́ бу́ха, сн'а́к ста залити́* (верување = ако бувот почне да вика ќе заврне снег) [ВД(Пл),85]; ~ *та че рукна, рукна и подрукна: [грмни боже прол'атна гăрма [и залити прол'атна дăжда* [БД,84]; ~ *сички на цветја шче идат [и Калинине друшчици [и Калина си јотиди [зал'атала л'атна роса [текнала јă река Вардаре* [БД,20]; ~ *кугá и́ма м'ác'ачината ша́рен о́брăч, сн'ак ста залити́* (верување = ако околу месечината се стори нешто како обрач ќе заврне снег) [ВД,85].

за́лиф m 'теснина (со вода) навлезена во копното од морето (езерото)' ~ *слу́ши, му-ве́ле, ка́ ки-ти да́де о́н нă-те́бе зла́тнио пăрăхо́д, пăмпо́ро... да-до́јдиш па́ прă-ме́не ту́кă; не́кој за́лиф има́ло та́мка, уд мо́рто* [ПД,148].

зало́ви* pf **1.** 'фати, зароби' ~ *от Арапл'а га заловиха Арнаутите, ги скриха тија кон'а на орманот, един месец ги раниха два, алабилир* [МС(В),85]; ~ *ги испратила нивна мајка [г-испратила турско село... [испаднали анадолци [испаднали ги заловили* [БК,93]: ~ *бе́ге- си де́тто утта́м, стра́х мо́-ј да-н-гу-заловăт, а́ко ви́кне. И мо́мта си-пудé до́ма, де́тто уф-а́нут* [ВК, 282]; **2.** изр.: **залове за работа** (= почне да работи) ~ *Лудото па от ново се заловил за работа. Направил си один остăр кăрлик, па га закачил на мајка му* [ШК,5,419].

заложен* adj 'оставен, даден под залог' ~ *сама е Кана јустанала [сички моми продадени [продадени, заложени [сама е Кана јустанала [зашчо и е пăха скăпа* [БД,154].

за́луга f 'парче откинат леб што може да се стави в уста'; сп. **залăк** [ВД, 69].

залуде pf 1.'почне да се однесува без самоконтрола' ~ *а он как фати да бега, нија гледáки на него, што се залуде..., а зад нас јуруците с пушките, кринати викаха: "давран маин"* [МС(В),73]; ~ *и́ велиши; "мале, не знам кој ми земува хупките от прет меника". И мајка и́ вел'аши...: "мари керку, што залуд'ала си това вечер? Ету уф удајата нетри ниа сми"* [V,PM,34]; 2. 'стане нестрплив' ~ *таја џанабет жена беши залуд'ала, дур да отвори паницата, и как га отвори, побегналу оно шеј от нетри* [V,PM,65]; 3. 'почувствува висока степен на заљубеност' ~ *ти да се набелиш, мори, Недо, ти да се нацрвениш [и да и залудиш, мори Недо, сите момчиња* [БМ,156]; ~ *што си залудела скришум да се армасаш [ни уд мајка питана, ни уд брат ти Ване [скришум да се армасаш за тој црни Мици* [БВ,181]; ~ *утрината момата залудјала за Доброту халваџиче и му вели на кучициата: "ади, кучициа, направи ... да си разбие кучиата тамука"* [V,PM,56].

залудо adv 'непотребно, без согласност' ~ *зимахме и един каик рибăрски, му најдохме тракта... напкун дојдоха и каикчиите. Сă карахми. Они викат: "Залудо зехте каикот!"* [МС (В),82].

залу́хаф adj 'глупав, што не ги разбира работите, неактивен', во с. Висока: **хајла́с ж'е́на** [MS,s,131].

за́лăк [и: **за́лук**] m 1.'парче откинат леб што може да се стави в уста' ~ *кучето фанува да ѓафке, она му фрл'уве один залăк; и мачето фанало да мефке, и на него му фрлила один залăк от пугачата* [ШК,5,428]; 2. изр.: **за́лăко уд у́стта тј-о:-ва́де** (= сака сé да земе) ~ *ња ро́дăњо брáт за́лăко уд-у́стта ту́ткин мо: зé. Дујдé сé му збрá, ни жáл, ни грéх нéма;* **за́лăко уд -у́ста сј-о:-да́ве** (се кажува за човек што е многу дарежлив) [ПК,2(164)]; **ми-ј бро: за́лџте** (= се кажува за скржав човек) ~ *шó гáзда-ј тóо, да ти бро: за́лџте шó ќи-изéдиш* [ПК,2 (175)]; **ми-с нăридиа. за́лџте** (= се задавив) [ПК,2(176)].

залăска pf 'почне да болска' ~ *кató си пасјéше брáвите, и са небјéто заóблачи за да фáти дăш, и са залăска там на еднá бáрчúна* [V, PM,261].

зал'у́би (си)* pf 1.'се засака (со некого)' ~ *кату си зал'у́биха сос неа, фати т'áнака да гу пита: "е, брé лу́ду мла́до, дали си ви́дел дру́га по-ху́бава от мéника?"* [V,PM,9]; ~ *а пă тáа сестрá-му зăл'уби́ла-се сăс нéкуј арáпин* [ПК(2),228]; ~ *имáш'и идúн паш'á инá мóма ху́бава; инó сирумáш'ку д'ăт'ą ја и зал'у́б'ąл и утúди да ја прóси* [MS,t,54]; 2.'земе за маж (или жена)' ~ *он и риче: "дали си вредна да го донесиш на темни дервени, него да загубам, теби да зал'убам?"* [МВ(С),96]; ~ *Ту́рците, когá остáват жéните си, им дáват ниќáхот сетни пак да си зал'у́бат* [V,PM,10].

зал'у́бин adj 'тој што чувствува милост, што сака некого (обично од спротивниот пол)' ~ *зал'у́бин за инá мóма* (= вљубен во некоја девојка)...

зал'ул'а pf 'почне да лула' (народен обичај за новородено дете) ~ *таа вечер дошла бабата заедно сос некои други жени за да го зал'ул'а новороденото дете* [ШГ,5,401]; ~ *мар Гајтано, Гајтано! [шетнала са Гајтана [шетнала са, мѐтнала [та зал'ул'а горта [и горта, трјавта* [БД,184].

замаане (глава)* pf 'мрдне со глава со цел да даде знак – сигнал' ~ *жента, (самовилта) му замаанала глава на детто: "не са сите извадени". Детто рекло: "Не са извадени сите"* [V,PM,268].

замајмуди pf 'направи некој да биде во заблуда' ~ *вечерот, кату и дошел крив самовил у дома му, момата оттук о-там гу замајмуди, ја каза ча сос едно кокалче гу одави попова сина* [V,PM,34].

зама́нут m (многу често со член) 'одамна минато, старо време' [СК, 325]; ~ *ти́ја адéте áска ги знáм óш уд-дéдо уд бáба, óш ут зама́но* [ПК,2(203)]; ~ *ти́ја рабóти сă уд-зама́но* (= многу одамна), *сјáа пáк и-прáват, пá и пуднувúја* [ПК,2 (204)]; сепак се среќаваат и случаи без член (особено во централниот дел): *имало един заман трима брате* [ШД,5,438]; со исто значење (= многу одамна): *от мнóго заман* [BV,173]; поретко и: **зáмăн** ~ *ину врéме нă зáмăн имáше инă лисúца, ину вăлк* [ДК,143]; ~ *на овчар се моли [аман, заман овчар, [подај ми раката од вода д'излезам* [БВ, 16].

зама́нски* adj 'нешто што има старински карактер' ~ *нúја ќи им дáдме цáло (срéбăрна пáра), алтăнче, зама́нска пáра и цвéќе* [ИГ,116]; и: **зăма́нцки** 'старовремски' [СК,325]; ~ *тáа-ј зама́нцка пáра;* fig. *тóо-ј зăма́нцки чувéк* (= човек со стари разбирања) [ПК,2(48)] .

зам'áси (|| **зм'áси**)* pf 'замеси' (размеша брашно, вода, сол и квасец и направи тесто) ~ *за инá тапс'á баклавá ... идна́ ука́ мéт... с'éтн'ја ина́ ука́ мáслу, с'éтн'ја за гу зам'áсат ч'áстуту ... за гу зм'áсат хýбавúч'ка* [MS,t,8]; и: **замеси** ~ *на Руса гојвори: [Русо мар нивјасто [кој шче се најеми [уода да ми зăгрјаје [љап да ми замеси* [БД,94]; ~ *запрегни бели ракави [замеси бела пугача [наточи вино, ракија [што ти дојде бул'укбаша* [БД, 184].

зàмéне pf 'место едно дојде друго' ~ *и тăкá рàдóснјо живóт нà-дéцата пу-смăртта нà-мáјкàта гу-зăминúл тéшкјо и мăчăн живóт на-сираци* [ВД,276]; ~ *Ивáн и Тúна устàнáле при дéуто. Он сà-трудúл дà-им-гизàмéне рудúтăл'то, а óни рàстéле и сà прàгутвувáле* [ВД,277].

замес m 'предсвадбен церемонијал, свршувачка' (?) ~ *иде, дојде Марчин свекор [иде, дојде, свадба саке [или свадба или замес* [БК,45].

заметне pf 'префрли, наметне' ~ *оште си Цемо говори [ето го Јордан кат иде [заметнал пушка берданка [припасал колан фишеци [штом го е Цемо тој видјал [прснал е Цемо да бега* [БД,160].

замиже* pf 'почне да миже (= да биде со затворени очи)' ~ *тој се јанал и Госпо се јанал и му рекăл: "Замижи"* [ПД,5,438]; ~ *очи, очи вија черни јочи [досега гледахте, сега замижахте [дали не видехте по друм што минува [по друм што минува, три синџири робја* [БК,92].

замикло* n 'дрво за запињање порта, засовница' ~ *мар таман фл'азе внетре вратата [мар пăк тој*

бјаше узад вратата [и ја запена с тешки замикла [БД,106].

зами́не pf **1.**'тргне, отиде некаде' ~ *и чéкат тúа кулáрто кá ќи-замúнат зă-Сóлăн дă-пúтат кój е типáчо* [ПК(2),336]; **2.** 'помине' ~ *мáлката мóма, прумúнат, замúнат јунáци пуидúн ја ни арéсува* [MS,t,34]; ~ *ако замúне н'ákој през зýницата, промен'áва са: мăжă стáва жéна, а пак женáта мăш* [ВД(1),85]; ~ *паднала Рада в Дунава [јоттам замина мајка и [– јала ма мајо извади! [– ни мога шчерко, страх ме е* [БД,154]; **3.** 'влезе и помине низ тесен простор' ~ *óти пóкулáј úма да си замúни спартúната курабáрц'ка уф úглицки ýшите, нúбиле зингúнин да флéзи уф царштúната Господúнцка* [MV,K,279]; **4.**'одмине време' ~ *прăкăжувáќи гу гăлтнýве кáмăнчто. Нáпкум дујдéло врéме, заминáло, – зàбрàвúле* [ИГ,110]; **5.**'навлезе длабоко' (станува збор за остар предмет) ~ *извáди калă-ч'ката Крáл'у Мáрку, гу удрú инá калăч'ка на кăрăсту и гу заминá ш'úч'ка калăчката* [MS,t,39]; ~ *вóа ки си нájди за грéхови и за жúвот за нóгу л'ýди Израúлкцки, и на прáво ки сắди; па на тéб ки замúни уф сắрцито тфójо кăлắч су двé врăс'* [MV,K,314].

заминова* impf (в. **замине 2.**) 'поминува' ~ *заминóваше о(т) тáм цáр'а кáто тивдúл и ги дочýл што врéвили за нéк* [V,PM,254]; ~ *тăзи три ламии слăвали на пăто и, л'у кој заминовал, го изјавали* [V,PM, 290]; ~ *като много вăрвјали, стигнали ду еднă рјакă, котра била толко широка, штото ако ни сја прибăркала никак си, ни сја заминовала* [V,PM,285].

замириса pf 'почна да се чувствува мирис' ~ *на Цăрнодреха кату га замириса на човек, стана и дошла ду таму близу, но, кату беши тојнака вăнк от неин сăнăр, не можа тјанака да гу види* [V,PM,51]; ~ *црно сјаме посјаено [зелено је поникнало [сино са је расцвјатило... [– "бре како је това чудо [това чýдо, това њашчо [– манастир да замириса"* [БД,68]; ~ *пăт му беше за три денја [тој го стори ден' пладнина [тăмам дојди на сред пăтја [на тăмјан му замириса* [БД,180].

зам'áка pf 'почне да мјаука' ~ *вл'ágла фнéтрека и ги-з'ála мачéнцето, кучéнцето и кутлéто. З'ála мумáта да-јадé и мачéто зам'áка, кучéто пучнá да лáј. Т'á ги-најáла и-легнáла да-спú* [ВС,336].

замлејă pf 'почне да меле (жито)' ~ *да угреет един казан вода и да јă изсипат по каменето: и дјавола шта попарет, и воденицáта шта замлејă* [V,PM,282]; ~ *усторили тија тăј и завчас замлела* [V,PM, 282].

зáмк m 'средство за лепење' [СК,324].

зàмóлче* pf 'престане да зборува' ~ *вúкме нă дéчкăта, кá-ќ сă-ýдрàт, кá-ќ фáтат дà плáчат, дà-ј зàмóлчиме ќи-м кáжме: лýда кóза, прéсна рáна* [ПК,2(174)].

замота pf 'завитка, покрие нешто' ~ *му донеле една рогозина [ја замота Мара мејанџијка [ја запали млади Турунџула [и ин веле ти сега ќе светиш* [БК,58]; и: **зăмоте** ~ *éј свúл'ăнта бýба кá ки сă зăвú; кá ки сă зăмóте, свúла ут то шо искáрувăт* [ПД(124)].

замрази pf 'почувствува омраза спрема некого' ~ *не стој срешту мен, изгорјах за теб! [што речех на теб, ти ме замрази [– тргни се од тук, не збори на мен [што*

казвам на татко, на татко и браtje! [БД,136].

замрачавани* n 'времето пред да се стемни, самрак' ~ *и така тихиса, по замрачаваниту промина приз сиромахувата нива, гу најде сиромаха тамука* [V,PM,53].

замрач'ѝ (сă)* pf 'се стемни' ~ *сéди су нáс, éту замрạкнá, и пуминá дéнут. Да станáл да си нукáва су ни́х* [MV,K,334]; ~ *за замрач'и́, за си пóда у думá, за јáм л'ăп...и за л'éгна да спáм* [MS,t,65]; ~ *фтáса на крајó, зи́ма гу фáти гул'áма на пăнт'ó и замрăч'á, ни знáj, д'é да пój* [MS,t,15]; освен како резултат на дневниот циклус – доаѓање на ноќта, времето може да **са замрачи** и кога небото ќе го покријат темни облаци ~ *ќи вăрне, ќуптéн сă замрạчи́* [ПК,Мор)]. Во примериве што следуваат имперсоналниот глагол 'замрачи (се)' се јавува во однос со лица: ~ *утúдуха млóгу далéку на инá пул'áна, ги замрач'á тáм на нáс пул'áна* [MS,t,46]; ~ *утúди у гурáта; там гу замрач'á и си заспá* [MS,t,74]; ~ *караш'и ш'и́ч'ка д'éн' , дójди дур на крајó на с'éлуту и ја замрач'á* [MS,t,23] – односнава употреба ја објаснува и Малецки (= се стемни кога таа беше некаде надвор).

замрăзни* pf **1.**'кога водата ќе стане мраз' ~ *фати с ножот да сечи рубите, оттолко студ замрăзниха рубите над мене* [MC(B),87]; ~ *седам, се чудам, се јумам [как да ја, боже, разбудам... [суз вода да ја попрскам [страх ми је да не замрзне [ах, страх ми је да не замрзне* [БМ,144]; **2.** 'кога човек од силен студ ќе се вкочани' ~ *си прул'éтнува утáм и кáрат, кáрат, з'éха млóгу пăнт' , алá замрăзнаха на пăнтó и сл'áзуха на инá гóра* [MS,t,23]; ~ *и кога отиде ламјата, ги виде нетри на горештата фурна са замрăзнали и тераха вогин* [V, PM,46].

зáмрăзник m 'слаб, тенок мраз' [MS, s,131].

замрăзнува* impf (в. **замрăзне** – се вкочанува од силен студ) [MS,s, 131].

замрăкнува impf 'почнува да се стемнува' ~ *и т'а клáла нóва комат хл'ап. И вăрви, вăрв'ал, замрăкнува вăв една гóра* [ВД,333];

замăркне* pf (в. **замрăкнува**) ~ *утúăх а вѓạнáх мạшúнта (мáќинта), си утúăх пáк нạ Сóлун. Испạднáа – зạмăркнáло, тимнúнта* [ИГ,121]; ~ *зăмăркнáло вéчăрта, úде дóма и нéго о-клáве тáм прă-змúăта. Бидéа две* [ПК(2),262]; ~ *га вели: "не сакам, дивојку, јазика. Това ми е кăсметјут, ки гу собрам по зăрно по зăрно!" Гу оставиха да гу собре и му замрăкна таму* [V,PM,72] – во контекстот евидентно е потврдено неразликувањето (според граматички показатели) на директниот од индиректниот предмет; сп.: *га вели: "не сакам"* м. 'и́ вели', односно: *му замрăкна таму* м. 'го замркна таму'.

занајáт* m **1.**'дејност врзана со мануелен труд, алатки и специјализација' ~ *"јáс кá бéх на морéту, вúа што рекóхти, ча ки си одáвјам? Јаз не си одáвјам: тój мú е занајáту на мéни"* [V,PM,24]; ~ *сега ти питам, мале, сакам право да ми кажиш: татко ми, мале, што занајат имаши на животот му?* [V,PM,41]; и: **занајáт'**: ~ *и јáс кутý сирумáх ч'ув'в'ăк битúсах скул'óту, м'ạ дáди мájка да сă наýч'ạ занајáт'* [MS,t,87]; ~ *питнájси дни му дáва мјухлéт: тó за стóри пóхýбаву н'ăш'ту ут занајáт'ут-му, нóс за ја в'éни мумáта ж'éна* [MS,t,19] –

имаме безпредлошка конструкција: *нóс за ја в'éни мумáта ж'éна* м. 'ја вени мумата за жена'; уште: **зéнеет** ~ *úмше адна́ дувúца сусаднó мáшко дéте. Тáа гу-учú зéнеет. Нúшто зéнеет не-фáти – сáмо рибáр* [ВК,280]: **2.** изр. **фати (нечиј) занајат** (= тргна по примерот копиран од некого) ~ *тогас мајка му му вели: "ах синку, не ти вел'ах јаз, да не фатиш татково ти занајат, ча млогу мáка ке да тєглиш?"* [V,PM,42].

занајач'úја m 'човек, мајстор што врши занаетчиска дејност' ~ *јáс вéла: кóн'у-ј пóхуваф, занајач'ија и тóс, ш'ту гу стóри кóн'у* [MS,t,20].

зан'éва impf 'однесува нешто' ~ *фáш'та, ж'ýва ја удрúва куж'áта, ја зан'éва пукрáј арасláнут* [MS,t, 77]; ~ *раж'анúната устáнува на нúвата, ја з'éват кúхајúту, ја зан'éват на мáндрата* [MS,t,67]; ~ *зан'éва на ч'ариш'ијата иднó зăрну ут калúнката, з'éва д'éсит' икатумúрја* [MS,t,86]; ~ *ја з'éва ж'инáта-му калăч'ката и мýл'ату, му ги зан'éва на манџ'ó-ји* [MS,t,34].

зандáн* m 'зграда во која се чуваат затвореници, затвор' ~ *и на јунак Станко и на завал Бошко, и затвори на хапсаната на темни зандани три години* [MC(B),93]; и: **зандáн'** ~ *кугá пóнадóл гл'éда инá мрăчува, идúн зандáн' и гу пúта* [MS,t,60]; **зăндан** ~ *тогас момата рекла: "џанăм, нема некој јунак да изл'ази от зăндано?" Едни рекоха: "нема некој на зăндано"* (пр. за употреба на зам. форма *некој* м. 'никој') [V,PM,102]; ретко се среќава **зандана** ~ *стáр Свити-Пéтăр тéмна тимнúца, џăрна зандáна* [ME(P),93].

зандан'жијче n 'млад човек чувар на затвор' ~ *капкун и му рече на Петре зандан'жијче: "да ми дадеш бела книга и едно каламар да изписам една молба на Имир Никола"* [MC(B),93], в. **зăндан'жија**.

зан'имáва* impf 'врши одредена (основна) дејност' ~ *бáшчи úмше, лузúна úмше, бýба глéхме. И тит'ýн пóвке сéехме, нóго сă-рăбóтше. Сăс-тăвá сă-зăнимáвăхме* [ПК,2(247].

занис'é (: **зан'éси**) pf **1.**'однесе нешто' ~ *си вилú: "да пóда да му зáн'еса на манџ'óтми мáнџ'а на нúвата"*[MS,t,77]; ~ *сúга сă ч'ýди, кáк да ха фăрлú вăнка да гу ни вúди н'ăфту и му т'éкна да ха занис'é на бакáлинут* [MS,t,68]; ~ *му р'éч'и : "за ти дáм иднá лúра, тóс пóп да гу вéзмиш' на грабóт, да гу занис'éш' "* [MS,t,70]; ~ *зă сă врăнат на враш'úлуту, за вéзмат сиџ'úмит'а да напăлн'ат пл'авáта ... зă ја занисáт думá* [MS,t,67]; **2.**'пренесе нешто со превозно средство' ~ *му вилú на суфéринут: "кóлку за úш'тиш' да на занис'éш' дур на палáт'ут?"* [MS,t,83]; [MS, s,131], **3.** 'допрати, одведе некого' ~ *му кýпи рýба за ут нăтр'а и рýба за ут вăнка и гу зан'éси на бáн'ата (на лутрóто)* [MS,t,81]; ~ *ја извади Ил'у кралицата вунка, ја занеси на цáрјут* [V,PM,24]; ~ *испадни скóро пу дрýмишти и уф пазáрут уф град, и шо ки нáјдиш сиромáси, крúви, слéпи, лóши, árни, зáнси а вáка* [MV,K,278].

заноси pf 'кога река преземе и удави човек' ~ *ч'ул'ака сја вăрнал от слăнџето, стигнал ду рјакăтă и, като му сторила пăт и заминал, казал хи, чи ни ја приева морето, зашто ни заносе л'уде. От тога и тја зафатила да заноси л'уде, и морето ја приевало. От този је останало, едни рјаки да зеват сјака година курбан* [V,PM,284].

заносин* adj 'убав, волшебен' ~ *моми, ергени, китки редени [с-уста се смејат, од срцето пејат, гласои заносни дур до нибето* [БВ,75].

зањцýва impf **1.** 'однесува нешто (некаде)' *"Мójш – му вéле цáрут – дa-ми-шúјш адна-рýба?" "Мóжам" – му рéкăл дéтто. Му-шúе адна рýба и му-а-занцýва* [ВК,322]; **2.** 'допраќа некого' ~ *цáрут гу-вúка чójкут и-му-вéле дa-óде дa гу-зéва нájгул'émут сúн дa-гу упúта дáли сă-научи занáт. Чójкут му-гу-занцýва нa цáрут нájгул'émут сúн* [ВК,322].

заобла́чи* pf 'кога небото ќе се покрие со облаци и ќе се затемни' ~ *Гóспот познá нéговата клéвета, и затовá на-сред'á пăт'у си заоблачú небéту, вати тéшко да грамú* [V, PM,16]; ~ *пóсле двé-трú саáти грăмиш са чинú на небóто, и падná тéшка мăнгла и си заоблачи небóто* [V,PM,24]; ~ *катó си пасјéше брáвите, и са небјéто заóблачи за да фáти дăш, и са залăска там на еднá бáрчúна* [V,PM,261].

заóги impf 'кога сонцето навечер се губи на хоризонтот, заоѓа' ~ *тукý вéл'ам на вáс шо уф Анадóлот и уфдéка заóги слăнцито нóго лýди ки дујдéле* [MV,K,265].

заóкули pf 'заобиколи' ~ *дур да нój тóс да сă заóкули ут нóс сукáк дур на нóс, нив'ăста ... ут будрýм'у на јатáку прáв'ą* [MS,t,13]; ~ *и кóн'у бúш'и сăс кл'ýч'уви, врăтна кл'ýч'у, прулéтна кóн'у, утúди, сă заóкули по ш'úч'куту с'élу* [MS,t,20].

зап (< заптиса = застане, се задржа) 'задржување' ~ *ка видехме, што не се чинат зап, ха бре! пу них викај, вăрли пушки* [MC(B),81]; fig. **чини зап** (= стори некој да биде уреден) ~ *вели на лалата му: "ej лала, ej лала, иди на дома ти да чиниш зап твојта кубила, да си чинам зап мојто жрјапче"* [V,PM, 58].

запáдне* pf **1.**'се испушти (падне) нешто од местото каде што било прикрепено' ~ *ошче дума не отрече [клети Турци Арнаути [голи, боси като оси [засјакаха хортумето [западнаха човалето* [БД,167]; **2.** 'се спушти, клекне на коленици' ~ *и му западнè при нéгу ду нóзити му, му вéлиши: Исполájти на тéбе* [MV,K,279]; **3.** – **(са)** 'се усмери' ~ *тиă, как го видăли, сă западили да го грабнат, тој тога ги ударил по главитја с тоăгăтă* [V,PM,290]; ~ *тија л'у как кý та видăт, кý сă западăт, да та грабнат и изăдат* [V,PM,291]; **4.** 'се најде во незавидна положба (без пари, без здравје)' ~ *тáтко ми бéши богат млóгу та сегá запáдна: хéм остарјá, хéм жúви са и тáтко ми и мájка ми, и јáзе сегá рабóтем по шејсéт пáри на дéн да ги хрáним* [V,PM,118]; ~ *и речé сам на сéбе си: "ej Бóжи, тáтко ми знáиши, оти јáзе ки запáднам от ýмот ми и затовá га искри тука нéтри áф товá дáрву тиа драгоцéни кáмини"* [V,PM,8]; **5.** 'се најде во зависност од лоши, недобронамерни луѓе' ~ *фатила да плачи: "ах мале, мила мале! Стани да видиш, на што кучка маштеа западнах!"* [V,PM, 275];

запáднува impf 'губи сигурност, пропаѓа материјално' ~ *ама дојдé врéме и брáт му фатú да запáднува, фатú да продáва нúви, да продáва офци, óлови* [V,PM,15].

запалéна adj (m, f) 'нешто што гори' ~ *кá испаднáле на сýхуту, а глéдат óгин запалéна, и рúба шо си пéчиши, и лéп* [MV,K,338]; ~ *гледа... една трапеза пăлна сос секакви слатки манџи, и три кандила наврăх трапезата беха запалени* [V,PM,84].

зап́а́ли (: **зап́а́ле**) pf 1.'направи нешто да гори' (пр. дрво, свеќа) ~ *не́ може да си скри́и гра́дут шо и узго́ри уф плани́на; ни́ту каѣди́л'ут, ка ки гу запа́л'ат* [MV,K,299]; ~ *напкун ја зави у рогозини и тури Илиевата глава врӑз неја и тури еди̇н кӑзан смо̀ла и га запали* [MC(B),97]; ~ *ка си отидох тамо, ка запалех оген, кога фатиха дваица ела, троица ела, как си најдеха* [MC(B),75]; ~ *за ја запа́ли раж'ани́ната да згори́ и да ста́ни пе́пил* [MS,t,66]; **2.** – **(сă)** 'почне да гори' ~ *гу питал: "Чиа е ваа нива, бре синко?" Он му рекă̆л: "Моа". Завчас си запалила нивата* [V,PM,266]; ~ *ле́ле-е-е, кӑ-им сӑ-зап̆ӑли́ли но́вте па́шки, кӑ-им-букна́ли куту-бо́рна! Ама́н, ки-изго́рӑт!* [ВП,288]; ~ *и ошти речта не доречи, падна вогин от небету и са запали чиницата, фати да гори* [V,PM,86]; **3.** 'почне да ферментира' (пр. кога од грозјето се прави вино) ~ кацата со *кумијна* се става близу оган да се *запале*, а одозгора добро се покрива да не *витреје* [ТГ,354]; **4.** 'ја ослободи бомбата од осигурачот, ја приготви да експлодира' ~ *еј дружино чујте ме! [наслонејте малихери [натурејте ножови [запалејте бумбите* [БК,116]; **5.**fig. 'се налути многу' ~ *ка ќи-сӑ нал'у́те, ка ќи-сӑ-зап̆а́ле, не́ призна́ве ни ма́јка, ни́што!;* **6.** fig. 'предизвика љубовна страст' ~ *тогај го виде нај-малката царска дивојка и ја запали дури нетре на ци̇ерут* [V,PM,159]; **7.** изр.: **ма зап̆ал́и́ че́ргă̆та** (= му направи големи непријатности) [ПК,2(150)]; ~ *на́ј-мал́е́чката ќе́рка ќи-т-ја́а зап̆а́ле че́ргă̆та, дими́к но́го тро́ше, ил' па-ј не́каа чипă̆ршă̆к* [ПК,2(176)].

зап́а́л'у́ва* impf (в. **зап́а́ли**) ~ *ги ту́рнува́ми у каза́н'у, ги вулосува́ми сӑс капа́ј'ку и запа́л'ува́ми во́гн'у и вари́ каза́н'у* [MS,t,4]; ~ *зимам едно гă̆рне, напкун зимам една пачаврa, га напă̆лнувам с пепел... и га запал'увам* [MC(B),84]; ~ *и кату вечерјаха таму, царјут и лалата заспаа, и тојнака запал'ува фенерчиту му, изл'ава на лагă̆мот* [V,PM,57]; ~ *пучна́а ти́й то́пуве дă-пу́кат уфсе́лта, зăпа́л'увă̆т се́дбите, жи́тта* [ПК(2),218]; и: **запал'у́а** ~ *ни́кој не́ гу запал'у́а канди́л'ут, да гу завива, туку на́врас сфети́лоту ги кла́ва, да му си гле́дат ви́делот ти́и шо си вă̆ртат уф ку́ќата* [MV,K,325].

запаса* pf 'закачи нешто (обеси) на појасот' ~ *и зел хизмиќѐрја една́ акóла кни́га та е напă̆лнил фсе́ ну́ли, и зе́л една́ крату́на ко́лко една́ ока́ да бере́, запа́сал е на по́јаса* [V, PM,205].

зап́е́е pf 1.'почне да пее' [ПД(Ф)]; ~ *таму има лични моми [лични моми самовили [да засвириш да запеиш [да заиграт лични моми* [БВ,34]; ~ *запеј-ми внуче, запеј-ми [не можам вујче да пејам [големо гајле си имам* [БВ,45]; ~ *е бре вирги чичко Митре [не ќе дојде рана пролет [да зашуми шумовица [шумовица габерица [да запејат летни пилци* [БК,66]; **2.** 'почне нешто да се движи лесно од што се создава пријатен шум' ~ *зăтка́лă̆ ниве́стă̆тă̆, ка́ ă̆-нă̆учи́л де́уту и сӑ-чу́де, ко́лку ле́сну и спо́рну сӑтка́е пла́тнуту! Зăигра́лă̆ сува́л'кӑтă̆ у рӑ̀цто нă̆-мла́дă̆тă̆ же́нă̆, и нишче́лките зăпија́ле кӑту куко́шкӑ* [ДВ,19].

зап́е́нува̀* impf 'затвора, запнува со нешто (влезна врата)' [ВД(1),74]; ~ *куга л'уде вичерјат [вичерјат и си л'агă̆т [и портине закл'учувă̆т [паратире запјануват [пролјазену заградјавă̆т* [БД,56].

запеуве impf 'почнува да пее' ~ *утишле, са главиле на един цар. Запеуве паунут царув, царут рекал: "И! Што убув паун имум!"* [V,PM,272].

запи́ра (и: **запи́ре**) impf **1.** 'задржува' ~ *гра́мнува ца́р'у иди́н камш'и́к на гул'а́мит'а з'е́нт'уфци: "до́л бре́ ка́рати у кукуш'ка́рнику в'ä прил'а́га ва́м!" си гу запи́ра Ќел'е́ш'у го́р'а пукра́ј н'е́гу куту́ ца́р'* [MS,t,37]; ~ *на мракот са напäлни селото с целипчии. Ка ми запират, вечерам на Бугариво и на два сäатут вјанувам коњут и одам на Куритин* [MC (B),86]; ~ *гу запи́ра про́с'ацку, му да́ва ру́би, гу прим'а́н'а* [MS,t,25]; **2.** 'прави некој (нешто) да застане' ~ *о́де, гу запи́ре на пäтут и во́а мäле́чкуто де́те, ѓа́вулут, прäфтäса́л* [ИГ,110]; ~ *му вили́: "ти да по́ш' на иди́н распäнт' да с'äш' бустанна́к и то́ за прумина, за гу запи́раш' да му да́ваш' пу ина́ либäни́ца"* [MS,t,43]; ~ *о-зäпи́ре пäрäхо́до та́м, на́кäде гра́ницäта, дäпретста́вäме* [ПД,150]; **3.** 'апси, затвора' ~ *и Мила́н, бра́тут на Го́це о-запираа уф то́о ма́тно вре́ме;* **4.**'замолчува, смирува' ~ *за́при се, а́с ќи-т-ка́жум ко́ј е́ј кри́ф;* или: *за́прја-а адно́ч та́а у́ста* (= замолчи веќе еднаш) [ПК(2),46]; **5.**'го затвора течењето на вода' ~ *за́при че́шмата ним да сä пäлне ду́пката* [ПК,2(154)].

записване n 'пишување' (во случајот: цртање на веѓи) ~ *цал нӓш ми је на рäка лижала [десна ма је рäка забол'ала [јод Маријкини косе подигане [јод Маријкини вјажди записване!* [БД,123].

запи́та* pf 'запраша' ~ *и като́ си оти́де, запи́та е не́хина ста́ра ма́јка и не́хин си та́ту: "Ка́к си до́јде, ми́лно че́ду?"* [V,PM,260]; ~ *нä мо́јш до-запи́тиш зä-не́што,..ќи-т нäбäрке, ќи-т испа́де* [ПК,2(154)]; ~ *утишло дур в ушите на царја, татко хи, и тој утишäл да види, дали је този наистина и, като видел, запитал ја, уде хи је чашата* [V,PM,285].

запише* pf 'нацрта' ~ *Стамено пиле шарено [јави си глава пинџере [да ти го видам лицето [да го запишам на пушка* [БВ,163] – уште еден пример за случаите на безпредлошка употреба на додатокот за место: *јави си глава пинџере* м. 'јави си глава на пенџере'.

запкäн m 'направа за ловење риби, вид харпун' [V,PM,367].

запла́ка* pf 'кога некој е опфатен од тага и почне солзи да рони' ~ *зäплäка́ла ивдуви́ца нä-та́а ту́рцка грäни́ца[– ста́ни, ста́ни Стујане дä-ви́диш тфо́ја ивдуви́ца[цäрнјут гро́п сä утфо́ри, Стујан нä-ли́бе пругувори* [ДК,157]; и **заплаче** ~ *и са боéше, и са бјéше мома́та расжела́ла, и зе́ да запла́че и зарони дре́бни сäлзи* [V,PM,260].

запле́те* pf 'почне да плете' (од конци, со помош на игли да прави плетени предмети, пр. нешто за облекување) ~ *сäм вијала вäлничка дä-зäпле́тум чура́пче нä-де́тто* [ПК(2),252].

за́пнин' adj 'обично за врата: потпрена, затворена со лост' [СК,324].

заплаши (са)* pf 'го обзеде страв' ~ *му ричеа: "вие овци да ги оставите, зашто ќи ви отепиме на два дена мухлет". И овчарите са заплашиха и оставиха овците* [MC(B),84]; ~ *тја тога повелила да доведат от през нејä чобанино и, като дошел, заплашила го јако* [V,PM,282].

за́пне* pf 'затвори, потпре врата со лост' ~ *то́ нä вра́тта шо гу турува́ли не́ко вре́ме уд säди, дä сä за́пне* [ПД(120)]; ~ *ќи си-за́пниш уд ни́коо вре́ме* (= ќе ја залостиш

портата уште кога ќе почне да се стемнува – станува збор за турскиот период) [ПК(Гр)]; и: **запена** ~ *мар таман фл'азе внетре вратата [мар пăк тој бјаше узад вратата [и ја запена с тешки замикла* [БД,106].

заповед m 'наметната волја од еден на друг(и), наредба' ~ *адно време адин цар дадел една заповед: "Кој човек ќи заколе каменут и крв да путече, него ќе го чинам прф уф царстото ми"* [ШК,5,422]; ~ *заповед си даде церква да запал'ме [насипаме мале, ситен, дробен барут [церква запалиме, народот си пишти [светците си летат, војводата вика* [БК,88]; и: **зăпувéт** ~ *и ину дéн дóшло зăпувéт ут цáрут: "Ќи сă зăгáснăт цéли видéла вéчер, ќи пумúне цáрут дă-н гувúде нúкуј"* [ДК,113].

заповеда* impf 'дава наредба' ~ *дедо Господ заповедал на чафките да се чинат офци и помалечкио останал да ги пасе* [ШВ,5,404].

запои* pf 'кога мајката за прв пат му даде млеко на бебето да пие (да цица), но истовремено го **запои** со винце' ~ *на ден Велигден, Гергивден [ф тенка ме книга завила [с бјало мă мл'ако забизала [с рojно ме винце запоила* [БД,106].

запóмне* pf 'задржи во сеќавање, запамети' ~ *гу запóмн'ах* (= се сеќавам, не го заборавив) [MS,s,131]; и **заповни***: ~ *јаште и пијте кардашлар [на тăзи бјала јасница [на това бјало видјало [сăс добрјам да са заповним!* [БД,105].

запост (и: **зáпус**) m 'големите пости (кога не се јаде мрсно) пред празникот Велигден' [MS,s,131]; ~ *вá нидéл'а е зáпус: ќи-пóстиме зă-Вилúгдин*]ПК(2),46], ~ *свадбата стана баш на запост, и жените правиха за нас една кабаница за да запостиме* [МС(В),92].

запóсти* pf 'прекинува да јаде храна што содржи масти – според верските обреди тоа се прави во чест на големите празници' ~ *свадбата стана баш на запост, и жените правиха за нас една кабаница за да запостиме* [М(В),92].

започне* pf 'почне нешто да прави' ~ *тóо не-мóже дă се-сéте, óти нéгувта л'убóвница-е, и му кáзве: "Ајде сигá зăпóчни прикăската"* [ВК,284]; ~ *как да думам, как да ти се смејам [как да думам кога гајле имам [мојот вујко свадба си започна [на негвата ќерка Ангелина* [БК,50]; ~ *месечина изгрева на врв на Кајмакчалан [на врв на Кајмакчалан, на илјада и педесет [на илјада и педесет, на завоја на Черна [на завоја на Черна грозин бој се започна* [БМ,21].

зáпра (< заправи) pf 'почне да прави' ~ *дошли двé пúлета, принéли ги прис морéто и стигнали при визúрја. Зáпра свáдба да са ожéни ќусéто* [V,PM,258].

запр'é (и: **запре**)* pf **1.** *а.* 'задржи нешто' ~ *он ки тă извадă бурчлијă повикјă ут колку си кăдăр дă платиш или ки ти гу запрă сăту имајнă* [МЕ(Р),88]; ~ *утишли да ловет и завчас ги фатили, та двете риби продали на еден евреин, пак еднăтă запрјали за тјах си* [V,PM, 284]; ~ *устáна да з'évам три ч'ётир хил'áди и т'áх ми ги запр'áха* [MS,t, 6]; *б.* 'задржи некого' ~ *немăш тајфă ки тă запрă дур дă ти израстă тајфăтă* [МЕ(Р),88]; ~ *трú пăта нă-пăтут ќи-ă-зáприа нивéстăта тáму и ќ-ă-пúтăт кăдă óдă* [В,ЕВ,307]; ~ *"оj носјаче, мои носјаче, на ви двјасте, заприте ја [на ви триста откријте ја" [даде*

двјасте, запрјаха ја [БД,178]; **2.** 'застане, односно направи некој да застане' ~ *за умрӑкни, за зӑпра о́лувéту и за ха пу́сна да пуч'и́нат* [MS,t,65]; ~ *на пӑтју гу и фатил един дӑш, един страшин облак. И заеднош му фтекна на него, што му речи дјадоту, и запрјал на една страна, дуриде мина облакот* [V,PM,93]; ~ *фл'а́ва нӑтр'ą у по́рта-та ут пал'а́м'ут ... ути́ди на дво́рут и запр'ӑ́* [MS,t,83]; ~ *јаз напред с овците, то шеот, с овците; ка видех што иди, запрех да видам што е та камила* [MC(B),87]; **3.** 'прекине некоја активност' ~ *ш'и́ч'ки-ју инса́н с'е́ ут н'е́с дуга́н'а псуни́-сува́ха; дру́ги дуга́н'а ш'ту има́ш'и ш'и́ч'ки запр'ӑ́ха* [MS,t,28]; ~ *и т'е́ запр'ӑ́ха да сӑ ни ка́рат* (= прекинаа да се караат) [MS,s,131]; **4.** 'задржи за себе, купи' ~ *му вили́: "а́финдико́, на кири́јата и ги дука́раха т'е́с н'ąш'та́ за два́јси и́-пит ли́ри да ги запр'е́ми, ш'то́ вили́ш' ?"* [MS,t,12]; **5.** 'прекине течењето на нешто (вода, крв и сл.)' ~ *нӑ-вудинча́рут му ӑ зӑпре́а во́тта на бу́кӑта* [ДК,114]; ~ *да му речеш: "ади господари, хазӑр сам да испиам мориту спроти каулут, што чинихми, но виа идити да запрети езерите, реките и другите води, да не течат аф морету"* [V,PM,59]; ~ *му те́чиши крӑф дванадесет гуди́ни,... си наближи́ уф са́ди, му фати́ кра́ишта ут кужу́хчиту, и на то́а ча́с му си запре́ кра́фот ут не́а* [MV,K,276]; **6.** – **(се)** (в. т. **2**) ~ *и ви́д'ąха иди́н д'е́н' ш'ту си ути́ди ме́ч'ката, ути́духа ч'уба́ниту, сӑ запр'ӑ́ха два́та на врата́та на ро́пката* [MS,t,16]; ~ *гл'е́да и́ди иди́н бене́к на си́ф ко́н' , му вили́: "за́при сӑ да ти да́м ина́ либӑни́ца!" то́ј са ни запи́ра* [MS,t,44]; ~ *и си до́јди удо́л иди́н бу́к, д'е́ б'ӑ́ш'и и Ќел'е́ш'у та́м, и са запр'а́ха да пуч'и́-нат* [MS,t,36]; **7.** – **(сӑ)** 'го задржи вниманието на нешто' ~ *сеа ки сӑ запримӑ тро нӑ имиту "блато"* [ME (P),80].

запр'а́нта adj 'бремена, што носи плод во утробата' [MS,s,131].

Запрјан m 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *хајде братја, хајде отвӑнка селото [отвӑнка селото, нај тук шче умреме [најнапред излезна Тодур Бирбочука [до него излезна Запрјан млад војвода* [БД, 174].

запрегне (си)* pf **1.**'се приготви, се упати' ~ *кату чу така царјут... заедноч си запрегнал и му вели на богатите: "ади, господари, станејти, идити виа да заприти езерите и реките и другите води, ча јазика сам хазӑр да испиам морету"* [V,PM,59]; **2.** 'поткрене, завитка (ракави)' ~ *запрегни бели ракави [замеси бела пугача [наточи вино, ракија [што ти дојде бул'укбаша* [БД,184].

запретне (са)* pf 'се приготви' (да биде уреден) ~ *Јангелино прво л'убе [шчо ми са си кахӑрлиа [дӑл си гола, ил си боса [запретни са, засукни са [да јумјасиш чисти л'абе [да наточиш и баница* [БД, 96].

за́прин' adj **1.** 'задржан некаде'; **2.** 'затворен' [СК,324]; и: **3. за́прӑн** 'преграден' ~ *пӑто-ј за́прӑн, не́ сӑ пуми́нуве, вӑрне́јт-сӑ* [ПК(2),46].

запте́н* adj 'врзан, затворен' ~ *и ка́ рече́ во́а, дујна́ на ни́х и рече́: зима́јте Ду́х Сфети́и! И на ко́гуту гре́хувите про́стите, са просте́ни, и на ко́гу за́птите, са запте́ни* [ВКон,308].

заптија* m 'турски стражар' ~ *тука седа чауш или мулјазим су неколко*

заптиј [ME(P),72]; ~ *турска бурија засвире [заптии на часот стигнаја [тислим бре Тодор са чини [животта твоја биктиса* [БВ,73].

заптијка* f 'жена на заптија' ~ *јај ки минат родивките [родивките заптијките [ниму слушај другачките [другачките шпиунките* [БВ, 126].

заптијче n, dem. од 'заптија' ~ *заптијче младо жандарче [јавнал си којна дорија [девет ми села завртi [там ми го нашол Стојана [дека тамбура си свире* [БВ,197].

за́пти* pf 'затвори, врза' ~ *и ка́ рече́ во́а, дујна́ на ни́х и рече́: зимајте Ду́х Сфети́и! И на ко́гуту гре́хувите про́стите, са просте́ни, и на ко́гу за́птите, са запте́ни* [ВКон,308].

заптиса pf 'завладее, зема под своја контрола' ~ *испишаха две писма – и у софрата ако стој, нека стани, много му са молими, оти ни заптиса Шамлијско делијче града Солуна* [MC(B),97].

запузнавајту* n 'стекнување сознанија, запознавање' ~ *су запузнавајту су негу, ки научиме и су живутта на иден гулем број села – чифлици* [ME(P),84].

запука* pf 'почне да пука' (во овој случај со пушка) ~ *ка ми се субрале силни саракинци [најнапред ми беше Петре Киринот [ка ми запукаја пушки малихери [тамо си јубија грчките јандари* [БВ,78].

запусте* pf 1. 'напушти, остави' ~ *е́ми, куту се́стри, сă убúдăвăт... ќи до́јдаа там – де́н-виздéн ќи се́даа. Не́ устăна́а. Мо́ре, но́го де́ца бе́раа, туку са́а гу зăпусти́ле* [ИГ,120]; ~ *и испивали фрăт ăзарăто, от котро ходила вода на царскио град; и тăј ќули запустăт градо* [V,PM, 25]; **2.** – **(се)** 'се стори (нешто) запустено, неуредно' ~ *среде Скопје на чешмата [тамо најде една баба [ки та питам да ки кажиш [што се Скопја запустела [петли пејат цета лајат* [БВ,32].

запусте́јне n 'почеток на пости (пред празник кога верниците престануваат да јадат мрсно)' ~ *мăртвин прăвăт спурти Митро́вдин, спурти зăпусте́јне за Бужи́ќ, спурти запусте́јне (вили́ко) и спу́рти Питро́вдин* [ИГ,118]; ~ *ела Мушке, ела да вучераме [ваја вечер, вечер запустејне [утре sастра чисти пунидеуник* [БВ,311].

запустен* adj 'напуштен, запустен' ~ *Обăр ки бишă идно време село, амă... ут турцките зулумă запустену* [ME(P),78]; ~ *едно времја, кога Бог направил земета, тија била запустена тамам хил'ада години, зашто немало л'уде да ја заселет* [V,PM,265] ~ *какво село бабо запустено [запустено село затревено... горна маала сé невести умрени [долна маала сé момчијна умрени [запустено село затревено* [БВ,33].

запăшка* pf 'загради, затвори' ~ *запăшкáхме мáла цăрква [мáла цăрква, мáл манасти́р [затвори́хме мáли врáти] завăртéхме палáските [искарáхме дрéбен барут* [ШК,1, 111].

зар part (прашално) ~ *седи бре вујко ним јоди [зар си забравил од лани [лани што зло направиме ?* [БВ,71].

заради 1. prаер (покажува цел, намера) ~ *бабата вéли на еднá најхýбавата мóма: "мори кéрку, јáзе товá човéк гу докарáх заради тéби"*[V,PM,9]; и: **зарди** (причина) ~ *Постол ти се пулја кату град и зарди разридечката на ридут можа да се вида и ут далеки мистијна* [ME(P),71]; ~ *нóкја бидéки на тáа дéн уф нàдéлата, да пóртите биле затфорéни, тáмо шо бúле Ученúците субрáни зáрди стрáх ут Чифýти-*

те [MV,K,254]; ~ *тја му сја тога указала, чи му је керка и чи зарад тăзи чаша сја је сходила с нози, от котри ја је зела и је затрудн'ала* [V,PM,285]; и: **зарад** ~ *това се бре моите издивки, ej, моме [моите издивки зарад тебе* [БМ,78]; **2.** conj 'бидејќи, зашто' ~ *зăрди шо се нăогјăт некуј уд них крајтă Вардăр... и облеклуту гу крăстăт су имиту "вăрдарцки пăртал"* [ME(P), 80].

зарадува (са)* pf **1.**'почувствува радост' ~ *и тиá, катó рéче такá синá хи, са зарáдува и му отговурú: "Шта да прéспем, чéду, л'у ма óжени"* [V,PM,264]; ~ *и си зарадуваха млогу и чиниха и свадбата, га ужениха* [V,PM,36]; ~ *кату виде така јунакот, млогу си зарадува: година време така чинеши и добил млогу алтини* [V,PM,278]; ~ *даскалут кату виде владиката, ча носи дете, си зарадува* [V,PM,37]; **2.** 'доживее задоволство (физичко)' ~ *га вели: "да ти питам, мале, дали јазе имам татку или без татку са родих?" Тогас мајка му му вели: "ej гиди, синку, јазика сос татко ти сал едн вечер си зарадувах"* [V,PM.55].

зарадуван adj 'тој што чувствува радост, пријатност' ~ *царо зарадуван дал му подпис, чи, ако тарколи баиро, мутлăак ќу му дадă ни л'у дăштарăтă си* [V,PM.289]; ~ *тога царо зарадуван прашил јă, што иска да хи даде* [V,PM,282].

заран 1. m 'утро' ~ *гу кладе на бахчата му да чува таму един триндафил, да гу гледа, само по едно гонце да му докарува на царју ката заран* [V,PM,105]; **2.** adv 'наутро, сабајле' ~ *утри заран един казан мл'аку благу ке да вар'а, тинака аф казано нетри да влезиш да са. кăпиш* [V,PM,46] (в. **саран**).

зарáно adv **1.** 'наутро рано, сабајле' ~ *едúн ден станá зарáно, опрéгна óловиту, киníсал, отúде на нúвата да óри* [V,PM,29]; ~ *утрината станаха от спанету, са умуха, ету и владиката зарано ошти отиде на сиромахувата кăшта* [V,PM,37]; ~ *тójнака сé са и чýдел, кáк да га докимáса на жéна му; и такá му дojдé на умó утринтá, когá стана зарáну... и седнá мнóгу зачýдин* [V,PM,30]; **2.** 'рано' (opp. на 'доцна') ~ *слăнчице мило пиленце [јот ми зарана ни зајдиш [да та аргате ни кăлнăт [посед аргате врзаче [на Драмцко Поле косаче* [БД,26]; и: **зарно** ~ *ајде дал-ej зарно, или јусамнато? [ајде да натурам долгите патишта* [БМ,39].

зарар m 'загуба, штета' ~ *и му речеха: "Ништо не познахми". "Е, нема зарар, риче, от голема мăка сă шардисахти"* [MC(B),94]; и. **зăрáр** [CK,325]; *на зарар* (работи) [BV, 174].

зарасте* pf 'заздрави' (рана) ~ *храни гу мају, гледај гу [давај му саханче просу [давај му кавранче уода [дур де му крила зарастăт [и крилата и нугите!* [БД,30].

зарáт prаер **1.**'намера, цел, заради' **2.** 'во нечиј интерес, за' ~ *и му вилú на иримбúцит'ạ: "ви да мартирúсати зарáт м'éн'ạ, ш'ту м'ạ уклавá тóс ч'увăк!"*[MS,t,18]; **3.** 'причина за нешто – заради' ~ *инá фóтографúја, ја з'éва ... и гл'éда, п'ăј: "зарáт тáс мóма си умр'ăх"* [MS,t,9]; ~ *пúш'и узáт' фóтографúјата: "зарáт тáс мóма си умúрам јáс"* [MS,t,9]; ~ *заш'тó имáш'и три-ч'éтир д'ăцă, зарáт тузú сид'ă куж'áта ја зарúха, úм'ạту тук му устáна* [MS,t,41].

заре́че* pf 'даде збор, вети нешто' ~ *тама́м да са въ́рне, пак ќосе́то зел еди́н ка́мен нат не́к, за́ да го́ отре́ња в бонáрја. И детето му са примо́лило и заре́кло, о́ти нек да о сто́ри син на башта́ си и да му дадé не́говите дре́хи* [V,PM,257]; ~ *ме́не мẹ ẹ ма́јка зарẹ́клạ [зарẹ́клạ, дилбе́р прọкле́лạ [нạ Ту́рчин јо́дạ дạ не́ да́м* [ПС(З),72]; ~ *сă-зъ́ричéх о́ти не́ма дъ́-пи́м, ама и мо́јта излизé кут на кукóшкăта (сă зạричéла кукóшкăта го́мна дъ́ не́ чо́пке)* (= навиките тешко се менуваат, забораваат) [ПК,2(196)].

зарзава́т'ạ pl.tt. 'градинарски култури од кои се приготвува храна' [MS,s, 132].

зарзали́ја f, bot., Prunus armeniaca 'овошно дрво, кајсија', сп. **бъ́с**: 'млад изданок од коренот на овошно дрво, пр. *зарзалија, дујна* и сл., а потоа се *присадува* на др. место (така се обновува бавчата) [ТГ,350].

зарзарик m, dem. (од **зарзавил** = ѓавол) 'ѓаволче' ~ *и па на третоју ѓавол го питат; "ами ти, зарзарик што стори?"* [V,PM,46].

за́ри conj 'зашто, оти' ~ *ми ричеха: "коните да ги не тръ́чкаш, зари ки ти правими, как направихми на брат ти"*[MC(B),86].

зари́е (и: **зари́ј**) pf 1.'покрие со земја нешто, закопа' ~ *кату ги најдé алтъ́ните, пак ги зари́ на ме́стоту им, и заедно́ч здигна́л ора́луту и си оти́де аф дома́* [V,PM,30]; **2.** 'погребе' ~ *фл'ázуха н'ét'р'ạ на с'élуту, гл'éда идúн умр'ъ́нт гу ка́рат да гу зарúјат* [MS,t,39]; ~ *тогас синот му сос мло́гу жал остана разчу́ден, и сичката му къ́шта си облечи́ха на че́рни дре́хи, фати сино́т му, сос мло́гу слава и чест гу заръ́ татко му* [V,PM,7]; ~ *и јас гу уклавáх брáт-ми, му ги з'éх парúт'ạ ш'и́ч'ки и гу зари́х* [MS,t,48]; ~ *си разбол'á те́шка бо́лка, гу зафтъ́кна гъ́рло; на двáјси четри саáта отго́ри умр'á, и гу заръ́ха* [V,PM,17].

зариин* adj 1.'предмет покриен со земја, закопан' ~ *ста́ни да здúгниш онáја пло́ча, што е пукрáј те́бика! Та́мука аф не́а уздо́лу и́ма алтъ́ни зариини* [V,PM,30]; ~ *имал три керки и еден казан алтъ́ни за тјах, да ги ужени: от млого врјаме, што ги имал алтъ́ните зариини, забравил дека ги има зариини* [V,PM,99]; и: **2.** 'погребан (мртовец)' ~ *крај реката Черна и крај гробиштата [там си видо мамо три пресни гробои, три пресни гробои, пресни заријени* [БК,99]; **3.** изр.: **зъ́ри́јн ус па́ри́** (= се кажува за многу богат човек) ~ *дéлт Ту́ше- зъ́ри́јн (ус па́ри)-ј* [ПК,2(165)].

зари́ке pf 'почне силно да вика, да плаче' ~ *ка́-ј зарикáл чи́ниш цре́фта му те́чат* (иронично) [ПК,2 (210)].

зар(ј)а f 'сончев зрак' ~ *една жена се бане на морето... как се чудило, загледало, че на крај морето си оставила златните дрехи, та си спуснало јасните зари и хи зело дрехите* [V,PM,265]; ~ *и от тебе изим да си терам: "Шта ми дадеш ли изим, мале, ил не шта ми дадеш, со јасните ми зари да ја дигна на небето, та да си ја либе фаф моите сараја?"* [V,PM,265].

зари́ва* impf 1 (в. **зарие 1**) ~ *пу́ш'та трú, ч'ét'ир листá и гу скупáвами ина́ мо́тика; л'у за нараст'é дур на кул'áнуту ... гу зари́вами курин'о́* [MS,t,5]; **2.** (**зарие 2**) ~ *и пáжда, дур на у́трината си уми́ра и гу зака́руват на грубо́, гу зари́ват* [MS,t,61]; ~ *и ду́гнува брáт-му ка́мин'у, гу удри́ва у главáта, гу укла-*

ва́ва, гу зари́ва на на́с ро́пка [MS,t, 48].

зарóбе* pf 'направи некого потчинет, роб' ~ *бигáл уд бéгут. Арин грáт сă би́ше чини́л. Сăкá дă усвубóде, дă а зăрубú* [ИГ,121].

заробен* adj 'тој што е под нечија власт, што не е слободен' ~ *Македонјо земјо мила, заробена [твојте синови си идат [домовите да се видат* [БВ,318].

зарови* pf 'погребе, покрие нешто со земја' ~ *трите ăф уогăн изгорих [трите ăф уода јудавих [трите ги жјуви заровúх* [БД,93]; ~ *јунак рукна, рукна и подрукна: - дето падна, там ме заровете [на глава ми барјак забодете* [БД,173]. .

зарони pf 'почне да рони (солзи)' ~ *и са боéше, и са бjéше момáта расжелáла, и зé да зáплáче и зарóни дрéбни сăлзи* [V,PM,260].

зароси pf 1. 'кога ќе паднат ситни дождовни капки' ~ *мори ако сам си братче на правина [да запалиш воја силин огајн [море, да заросе, братче, сиуча ситна роса [да јоткинам млада ем зилена* [БМ,99]; ~ *дудулејка бога моли [да зароси ситна роса [ситна роса бирикетна... да зароси ситна роса [да навади берикетот* [БВ,22]; ~ *попаднала темна магла [заросила ситна роса [забркала бела Јана [забркала патиштата* [БК,154]; 2.'наутро кога се кондензира пареата и ќе се појават ситни капки на гранки, врз трева и др.' ~ *уф јунáкăви двóри[слăнце прăпичéло[уф мóмини двóри[póса зăрусúла* [ИГ,117]; ~ *моли Бога пролет да ни дојде [слăнце да изгреје роса да зароси* [БВ,234].

зарумкадé n, bot., Narcissus 'украсно пролетно цвеќе, има модри цветови' [BV,174], во Гевгелија **зăрéмка**, во Солунско, **зăрнакадé** [BV,174].

зарăча* pf 'остави порака, односно искаже желба' ~ *заврни са, поврни са [поврни са млада нивесто [да зарăчаш на мајка си [на мајка си и на татко* [БД,58].

засвири pf 'почне да свири' ~ *ка засвири Стојан кавал [испаднале самовили [на Стојана му гојворат... ~ таму има лични моми [лични моми самовили [да засвириш да запеиш [да заиграт лични моми* [БВ,34]; ~ *засвирил Марку, засфирил [сас тенка бјала пишчалка [ваз горна - долна махала* [БД,24]; ~ *јузел ми е Тодор до медни кавале [засвирил је Тодор на медни кавале [на медни кавале Тодор нарицаша: ...* [БД,158].

засвирне (и: **засвирни**)* pf 'почне да свири' ~ *тогас и тојнака му вели "ефендим", – на кадиата – "јазе имам една свирка, сос онаја засвирнах"* [V,PM,127].

заседне* pf 1. 'седне' ~ *пилáту ви́ки ка а слýши вóа лáф, гу извади́ нáдвор на Исус, и заседнá на стóлот, на мéсто шо му вéлеа Камини́к* [MV,K,293]; ~ *и ка гу затфори́ кни́гата, и а му дадé на измичи́ата, засиднá; и сăти шо бéа на сóбар óчити му имáле упулéни кăд нéгу* [MV,K,291]; 'се исправи и седне' ~ *му рéкал: Млáдо детéнци, тéб ти вéл'ам, стáни си. И заседнá мăртфинут, и фати́ да збуру́ва* [MV,K,273]; 2. 'остане некаде за долго време, отседне' ~ *и óн станá, а зéл дéтито и на Мájка ми нóка, да си утúшал на Мисúр; и заседнá тáму дýри умрé* [MV,K,306]; 3. 'нешто некаде заглиби' (во случајот кајчето останало на брегот, во песокот) ~ *па он а флéгал уф иднó каúк, шо бéши ут Сúмона, му питá*

на нéгу да гу влéчи мáло нúшт'о пу сýхуту; и засиднá, си прикажýваши уф кáикут на инсáнут [MV, K,272].

засјачи* pf 'направи нешто на парчиња, сосече' ~ *ошче дума не отрече [клети Турци Арнаути [голи, боси като оси [засјакаха хортумето [западнаха човалето* [БД,167].

зáсек m 'издлабен дел од дрво во кој влегува друго дрво, пр. на дното на буре има *засек* во кој влегуваат страничните штици на бурето – јатор' [ДК,104].

засели* pf 1. 'создаде жив свет, насели (на земјата)' ~ *зер на пуста земе шта грее? Засели земета, та тога шта зафана да изгревам* [V,PM, 266]; 2. – **(си)** 'се настани некаде да живее' ~ *и кату немаха рахат от аскерите, побегнали от таму и отидоха на един грат, си заселиха* [V,PM,40]; ~ *тáмо си заселúха фрéт и повéл'аха двé зéмја; нá нéговите конáки пратú от л'удéто му, едúн везúрин повéл'аши* [V,PM, 147]; сп. и: ~ *едно времја, кога Бог направил земета, тија била запустена тамам хил'ада години, зашто немало л'уде да ја заселет* [V,PM,265].

засúле pf 1. 'зема замав, стане силен' ~ *му се молам јем на Бога [да подујне силен ветар [да засиле силин огин [да изгоре сáта седба* [БВ,264]; 2. – **(сă)*** 'се однесува арогантно' ~ *нóго бúше сă-зăсилúл, чúнше ко:-фáте гóспо за брáта, áма глéјш нă-мужé* [ПК,2(211)].

засени* pf 'направи нешто да биде во сенка' ~ *и хи дума; "И, да знаеш, мале, што сам видел доло на земета! Една жена са е банела на морето, от која си сонце грееше дур и мене засен'аваше* [V,PM,265]; ~ *кога погледнало доло на земета, што да види! Една жена се бане на морето, от којато сонце грее, та и него засенила. Л'у ја виде, и му се наумило да ја залиби* [V,PM, 265].

заследи pf 'почна да следи некого, да оди по него' ~ *хранила Неда јагњанце [наврви Неда на хуро [и јагњанце ја заследи [след Неда јагне, пред Неда* [БД,21].

засмјан* adj 'расположен, со насмевка' ~ *овчаро го запитал и му рекал: "л'у колчиш поминеш през тука, все си радостан и засмјан"* [V,PM,280]; ~ *тăрговецо му рекал: "Как, о пријател'у, да сам не засмјан и радостан? Господ ми је подарил еднă ступаница толко добрă и умнă, штото...* [V,PM,280]; и: **засмеен*** ~ *Јанице пуста, Јанице [все куга ју вас да дојда [се тă намирам Јанице [радосна, се засмеана* [БД,183]; ~ *моми ергени, китки редени [с-усти засмеени пеат од срце [нејните браќа с Турци се бијат* [БВ,76].

зăсóвница f 'дрво со кое се потпира (затвора) надворешната врата' [ИГ, 125].

засóни* pf 'се јави на сон' (слика, настан) ~ *вели на царју: "ах царју, сношти засоних, ча бех аф среду морету, и таму беши изл'алу един шуп... и јазе на врăх"* [V,PM,50]; ~ *"не ми потăнаа ниту корáбите, ниту пáри ми лúпсуват, но снóшти, кату си лéгнахми на пóстел'а, от нéколку чáс лóшо сóн засонúх"* ; ~ *дјатето вечеро, кога легна да спие, сон засонило и, кога утринта стана от спане, на мајка му вели: "мале, сношти сон засоних"* [V,PM,101].

засостре pf 'направи нешто да биде остро, наостри' ~ *зел от тавано една рăѓесана кăлăчка и га дал на кăлăчкаро да ј засостре* [ШД,5,436].

заспан* adj 'тој што спие, што не е буден' ~ *на́ онája одајá, дéка и бúла дjун'á ґузелú заспáна; га чýваха двájси ú пéт халájки... и óни бéха заспáни* [V,PM,123].

за́спе (и: **заспúе**)* pf 'почна да спие' ~ *легна Сраула на скутот, она фати да му поштка глава, он токмо легна и заспа* [MC(B),95]; ~ *трéтта вéчер дéтто сă-пугóди тáму. Сă-утвурúла врáтта нóшкăта. Вó нé зăспáло. Дóшле ричнúците* [ДК,151]; ~ *и пурăнч'и на измикáрката: "сă за заспú кирúјата, да ја ни разбудúш' , да ни пóш' блúз'ạ хúч'!"*[MS,t,13].

зạспýва impf (в. **заспе**) ~ *висóка кăлúва, су-скáла сă-кăчфáја... И тúа сă-кáчвăт нă-кăлúвăта, му-ă-зăспýвăт* [ВК(P),322].

застáни (и: **застáне**) pf **1**'прекина да се движи, запре' ~ *мă-зăстăнáа нạ-врạтта уф-мóмчто, испăднá свéкурут и свăкăрвăта, ми-дăдéе едúн лéп прăд-мéне, мă-прăчикáа сус лéп* [ИГ,118]; ~ *кạ утúăхме нạ мóстут, мă зạстạнáа тáмă-пá... мă зăстăнáа нạ врáтта уф мóмчто, испăднá свéкурут и свăкăрвăта* [ИГ,118]; ~ *зáстạни сéга сéстро. ус нóзи идéјте, и с крúл'а дạ лéтте (литáјте) и жúвут нéма гájре нạ нáс. Зạстạнáле тúа* [ИГ,109]; **2.** 'се крена, стана' ~ *и му вéлеа: Афéндо, си а смилúхми* (смислихми ?) *óти тáа лăжа шо рéкạл, жúв бидéки: по трú дни нáпкун ки застáни. Ти си мóлими: пóвили да си закл'ýчи грóбут, дур на трúти дни* [MV, K,289]; **3.** 'почна' ~ *на тóа врéми, дујдé Исус на Назарéт, тáмо шо бéши пурастéл; и катý кáк имáл óн адéт, флизé úден дéн уф сýбута на сóбар; и застанá да прикажýва* [MV,K,291]; **4.** 'се спротивстави' ~ *да ки прýдóса брáт на брáт за ýмир, и тáтко на дéтито; и ки застáнат дéцата наврạс таткóви, и ки утéпат на нúх* [MV,K,326]; **5.** изр.: **ми-зăстăнá óкто** (= многу ми се допадна, се загледав) ~ *нé мej пусạкáлница, áма уф-н'áа ми зăстăнá óкто, ќ-ом ќа-сáкум* [ПК,2(175)].

застануве impf (в. **застане**) ~ *в стредú блáто úма еднá кáрпа [на вăрф кáрпа édно тéнко дăрво [на вăрф дăрво застанýве еднó пúле* [ШГ,1, 63].

застóи* pf **1.**'застана (прекина со движењето)' ~ *на тóа врéми, застојáл Јоáнн, и двé ут Ученúцити* [MV,K, 301]; ~ *и уф инсáнут шо бúле нóгу, не можáле да доблúжат ду нéгу, застојáле пу стрéата тáму шо бúле* [MV,K,301]; **2.** – **(сă)** 'остана како што е, престана да се руши' ~ *на кулата јединот камен да кладат, от тоси кладнец, шта сă застои и ништа сă убарјă* [V,PM. 282]; **3.** – **(се)*** 'се смири' ~ *морето как ú видело гиздавината, оти блеснала като да е грело оште едно сонце, застојало се, гледало горе на небето и думало: "Е Боже, што си сторил?"* [V,PM,264].

за́стра 1. adv 'наутро, во првите часови на денот' ~ *ú риче: "да направиш едно поклони – погача, да напăлниш две долиј вино и да заколиш најголемиот брав, и утри застра ки одими"* [MC(B),96]; ~ *пéтте лéба нạ вéчăра úмин дéн; нạ зáстрăта ќи дóе пóпут дạ дúге пăнăгúа* [ИГ,118]; ~ *у-нáс сидéјạ цáла нóјќ, дýр зáсрăтạ. Нăд зáсрăтạ кă-дујдé, стáнạ нивéттạ сă-субличú* [БМ, 206]; **2.** f'утро' ~ *Бог да бије твојта мајка [шо те скорна една застра [една застра тежок празник* [БВ,308]; ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и рăкави, зема две нови стомни и*

киниса да оди за Дунав на вода [МС(В),96].

застраше (се)* pf 'се исплаши' ~ *фанал да вике: "Чешăл-тепăл , дивојко отфори ми вратата, да ти мотам цревата... момата се застрашила и питала на кучето и мачето: "Куче, маче, што да речам"* [ШК, 5,428].

застринта adv 'наутро, утрото' ~ *за́стринта би́х кăд ва́с, ни́кој не́мише* [ПК(2),46].

за́стрăци pl.tt. 'дрвен сад со капаче, овчарите во него носат храна' [СК,324]; и: **за́стăрк** ~ *уф-не́го си кла́јш си́рне, ја́ја и друк кăта́к и ќи-сј-о зăтво́риш ка́ сј-о́ш нă-рă-бо́та. То́-ј дăрвăно, ус-кăпа́че* [ПК (2)] – во контекстот имаме случај на перфективен презент, појава раширена во југоисточните говори, необична за стандардниот израз: *уф-не́го си кла́јш си́рне.*

засука pf 1.'подвитка, завитка (пр. ракави)' ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и рăкави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [МС(В),96]; ~ *си засука Вангелина скути ем ракаве* [ТГ,40]; **2.** изр.: **зăсу́ка́на чини́чка** (= многу слаб и исцрпен човек; основното значење: пченка на која лисјата ѝ се собрани, пр. од суша); **за́сук-се** (= почни да работиш) ~ *не́ чéки уд дру́к, ту́ку за́сук-се ак са́киш дă-нăпра́виш. Са́мјоо а́к не́-с нăпра́виш, ни́кој не́ ти пра́ве* [ПК,2(165)].

засукни (са) pf 'подвитка ракави за да може да врши одредена работа, пр. да меси леб' ~ *Јангелино прво л'убе [шчо ми са си кахăрлиа [дăл си гола, ил си боса [запретни са, засукни са [да јумјасиш чисти л'абе [да наточиш и баница* [БД,96].

засу́ква* impf 'покренува, завиткува' (пр. ракави) ~ *а та куќата смăрдеше; си вăрзувам муцката, си засуквам рăците* [МС(В),87].

засăлне (се)* pf 'се подзаскрие, се засолна' ~ *ăдна́ че́та бига́ла сус дисти́на ду́ши. Они не-мужа́а дă-испа́днăт, устăна́а нă-Чико́р, ăдна́ кули́пка та́м, та́м се зăсăлни́ја* [В,ЕВ,297); ~ *и ти́ја утиде́ле у-вудини́ца и са-зăсăлна́ле ду-вра́тта. Ќа си-лафе́ле тăка́ ме́чкта, лиси́ца и за́јцут, на-ме́чкта му примиса́лу не́шту на-чуве́чку ме́су* [БМ,205].

затаи pf 'прекина нешто' (во примерите што следуваат: *затаи* ветар, глас) ~ *и гла́с испадна́ ут о́блакут... ка́ си затаја́ гла́сут, că на́шал са́м Исус; па о́ни млăкна́а* [MV,K,327], уште: ~ *па Исус а пушти́ рăката, гу фати́, да му ре́кал: А ма́лове́рнин, зашто си уплаши́? А фле́гле уф каи́кут, и ве́тарот că зата́а* [MV,K,267].

зата́ра (**затарја***) impf **1.** (в. **затвори 1.**) ~ *"на́-ти два́јсти ли́рă, за по́ш' па́к на кафине́ту, ут-ве́ч'ăра, кога́ зата́ра"* [MS,t,83]; **2.** (в. **затвори 6.**) ~ *царју́т му вели: "ама јазе сега ти затарја́м на зăнданот"* [V,PM.101]; **3. затвара (că)** ~ *аме́н исл'а́ј ма́јката ут вăнк по́ртата – тра́нк! că затфа́ра, мума́та уста́нува н'е́тра* [MS,t,53]; ~ *că ч'ý на ино́ м'ăсту ина́ го́ра că утфа́рала и că и затфа́рала* [MS,t,36]; ~ *гу з'е́ва но́с ку́цур, că затфа́ра у ина́ пла́вн'а н'е́тр'а и фа́ш'та да ра́бути* [MS,t,20]; и: **зăтворăве (că)** ~ *фле́ве уф а̀ди́н дуќа́н (бирбе́рин) да̀ că бри́че. Тăма́м că избри́чăве пулви́нта и гра́дут că зăтво́рăве* [ИГ,113]; **4.** изр.: **ус-гắзо а-зăтво́руве вра́тта** (= се кажува за просто, некултивирано однесување) ~ *зе́*

а́дна сна́а ус-га́зо а-зътво́руве вра́тта, не́ зна́а ус-а́јн чувек маабе́т дъ-нъпра́ве [ПК,2(205)].

затво́ре (и: **зато́ри**)* pf. 1. 'направи некоја просторија да биде затворена (заклучена)' ~ *флезел дефот да го измере, и го затворил Јане капакот и го заковал* [ШВ,5,412]. ~ *о-зътвури́ синду́ку́т ?* (= дали го заклучи ?) [ПК(Мут)]; 2. 'стави нешто в простор од каде што не може да се излезе' ~ *съ́та но́кја съ́ умури́хми, да ни́шт'о не фати́хми; и́лим за тфо́ја пуве́ла да а фъ́рлам гри́пут. Как му фъ́рл'але, затфори́ле но́го ри́би уф гри́пут, дури ки си ски́ниши* [MV,K,267]; ~ *му-ве́л'ът: "Ај дъ́тъ пи́книме у-бо́чва д-ъ́-чистиш"... А ти́а не́ д-ъ́-чи́сте бо́чфъ́та, туку д-ъ́-зътфо́рът* [ДК,150]; 3. 'смести нешто во просторија што е под клуч' ~ *тога и тој, като съ́ уплашил, казал си право, как бабата го заторила в съ́ндъ́ко, сетне го отнела дома хи, и през него, кога си легнала, видел хи нишјана* [V,PM.282]; ~ *пи́ш'и ysám' фо́тографи́јата: "зара́т та́с мо́ма си уми́рам ја́с" , ја затфо́ри фо́тографи́јата у иди́н дула́п* [MS,t,9]; ~ *кату ги затвориха аф темна удаја́, вати жената да пла́чи* [V,PM,11]; 4. 'го направи недостапен просторот што служи за премин (за влегување, односно излегување)' ~ *ке да дојди еди́н зајак да флези нетри аф врекиту, тинака зајакут да гу фатиш... И тојнака заедно́ч затворил устата на врекиту и гу фатил зајакут* [V,PM,83]; ~ *што́м ка́то фл'а́л и по́ртите са́ зато́рили* [ВД,67]; 5. 'покрие прозорец (или било каков отвор) за да не се гледа, односно слуша надвор' ~ *аднош царут рекъ́л: "Ајде сега да чиниме така: да затвориме на секъ́де, да нема дупка да чуе никој шчо ќи зборуваме"* [ШК,5,431]; ~ *ќи-зътфо́риме су ину вилéнце пинцéрте; нéма да съ́-виде* [ДК,113]; 6. 'стави в затвор (некого)' ~ *"демéк ти такфо́с ч'ув'ъ́к си бил; ско́ру вин'ъ́ти гу то́с ч'ув'ъ́к ... да у будру́м'у да гу затфо́рити!"* [MS,t,18]; ~ *то́ј сиромáх са почу́ди и от стра́х ни зна́иши, што́ да отгово́ри. И така гу собра́а сијме́ниту, гу закара́а на пашо́ф конáк, гу затвори́а* [V,PM,27]; ~ *а пъ́ не́кој шо́-ј бил по́-ло́ш, гувъ́рсъ́т, "ќи-тъ́-но́сме, ќи-тъ́-зътво́рме, Ку́куш ќи-тъ́-но́сме"* [ПК(2), 217]; и: **затори** ~ *фати царју́т, гу затори у страшни зъ́ндани мъ́рамлогу до девет години* [V,PM,100]; 7. – **(си)** 'остане во затворена просторија' ~ *еди́н ден си затвори аф удајата му и вели на мајка му: "мале, ти са мол'а, иди на цар'ут да му чиниш от меника кланети"*[V,PM,48]; 8. fig. ~ *ќи-с зътво́риш ка́штта, ќи-т уста́нат де́цта нъ́-пъ́то* (= може да настрадаш (на било кој начин) и децата ќе ти останат без родител) [ПК,2(194)].

затвор* m 1.'институција во која се чуваат осудениците'; 2. 'механизам за затворање со клуч' ~ *ама кату гледам тинака ги носиш* ("ушниците"), *хем и друго си кладох на умот: как можи човек у толку затвора да влези аф мојта ка́шта?"* [V,PM,69].

затв(ф)оре́н* adj 1.'кога нешто е заклучено, недостапно' ~ *но́кја биде́ки на та́а де́н уф надéлата, да по́ртите биле затфоре́ни, та́мо шо би́ле Учени́ците субра́ни за́рди стра́х ут Чифу́тите* [MV,K,254]; ~ *и́ди Исус, по́ртите ја́гу би́ле затфоре́ни, да застана́ уфстре́т на ни́х, да ре́кал: Ми́рно на ва́с* [MV,K,337]; ~ *оште царувата керка спала. и*

вратта на одаата и била затфорена [V,PM,295]; и: **заторен** ~ *Едни рекоха: "нема некој на зѧндано". Тогас един речи: "ималу един от девет година заторен; кој знае дали е жив или умре"* [V,PM,102]; **2.** fig. 'некомуникативен, тој што не одржува контакти' ~ *но́го зѧтво́рин чувѐк, ла́ф не́ прѧгувóруве* [ПК(Гр)]; **3.** 'тој што е уапсен, што е во затвор' ~ *рекло. "Дур да не и извадите сите ут апсаната, да и видиме, не вичериме!" "Извадејте и сите да и питиме, кој зашто е затворин!"* [V,PM,268]; **4.** орр. на 'светол' ~ *фѐсуфто и́мѧт зѧтво́рино цѧрвѐна буја́* [ПК(Гр)].

затворува impf **1.** (в. **затара 1.**) ~ *ка замркнало, си затворува вратата и си седнуве да си повичере* [ШК,5, 428]; **2.** (в. **затара 2.**) ~ *бегот ма фати и ма затвори. "Што сака ва човек от мен, што ми затвурува?"* [МС(В),87].

затера pf 'почна да бара' ~ *зачуди сѧ, зауми сѧ [цар Костадин, царски сино [па затера и си најде [свита книга Вангелиу [Вангелиу и псалтира* [БД,24].

за·ти́ adv 'впрочем' ~ *зѧ-дѧ-не́ гупузна́·т ác ма·-зéх глáвата. За·ти́ и-тѧкá к-ýмрише, и-тѧкá к-ýмрише* [ПД,170].

зати́не* impf 'прави некој мал простр (пр. дупка) да биде затворен' ~ *за́тн'оо бý·рто* [ПК(2),46].

затича pf 'почне да тече' ~ *вечарта пил с нејѧ вино и, като штал испијѧ виното, от устѧтѧ му затичали алтѧјнѧ* [V,PM,295] – во контекстот имаме присуство на стар архаичен корен зачуван во гл. **штае** 'мисли, верува', истиов глагол се среќава и во рускиот јазик.

за́тка́ f 'направа (од дрво, од хартија) за затворање на шишиња' [СК,324]; [ПК(2)46].

за́тне* pf 'направи да се затвори некоја дупка, односно премин низ кој тече вода' ~ *са пракина придеќи, испридe кулку на влѧкут дуп да му затниш* [ТГ,362]; ~ *момата му рекла: "Не си одам зашчо ламјата ќи затне чешмата и не ќе има да пијме вода"* [ШВ,5,414]; ~ *на ва упитвајне силјајнту ми ричеа оти сеа Вардар ма а затнал устата на Кара-азмак* [МЕ(Р),77].

затова́ adv 'поради таа причина, затоа' ~ *Гóспот позна́ не́говата кле́вета, и затова́ на сред'á пѧт'у си заоблачи́ небе́ту, вати те́шко да грами́* [V,PM,16]; ~ *áма и́ма тáмука да зе́ва да дáва верисеита, и затова́ остана́* [V,PM,16].

затор* m 'врата (порта), клучарка'(?) ~ *и га пита бабата: "бабо, дали има куумциовата кѧшта млогу затора?"* [V,PM,68].

затревен* adj 'место неуредно, неисчистено, покриено со трева' ~ *какво село бабо запустено [запустено село затревено... горна маала сé невести умрени [долна маала сé момчијна умрени [запустено село затревено* [БВ,33].

затресе (си) pf **1.** 'почна брзо да трепери' ~ *вели на нивјаста: "нивјасто, затвори и отпри харно вратата! И да не се уплашиш: оти гѧрмеш страшно ке да биди, штото земјата ки си затреси страшно"* [V,PM,90]; ~ *áку дóе рéт дѧ-и́мѧ дóлу не́шчу - ре́кѧл гулéмиот - јáс ќѧ-ѧ-зѧтре́сѧм фѧртóмѧтѧ... гу пушча́ле, то сѧ-уплѧши́л и ко-зѧтриса́л, гу-извѧди́ле* [ВВ,311]; **2.** 'возбуди некого' ~ *црква да запалиш бре бај Постоле [црква да запалиш да не не́ разделиш [што Апостол*

беше стара ле мајко [... што ја затресе Македонија [Македонија мила ле мајко [Македонија цела Европа [БВ,138]; и: **застреси** ~ *и му са мули́а на не́гу са̀то сфе́тот ут се́лата Гадари́нсцка да си ма́ни ут ни́х, зашто́ му застрисе́ле ут голе́м стра́х* [MV,K,275].

затре́син* adj 'растреперен' ~ *им ве́ли сос за́тресна гла́с и со́с раси́пано о́браз: "господа́ри, дине́ска ви прика-зу́вам и каз̀у́вам прет ва́с, ча то́с сирома́х не́ма н'а́кој кабаа́т!"* [V,PM, 28].

затрови* pf 'му даде отров, го затруе' ~ *там ќе купиме риба јангула [там ќе купиме жива јотрова [ќе направиме рибник енгулник [ќе повикаме беќар на гости [ќе затровиме беќар и мома* [БК,75].

затрудне* pf 'забремени, стана трудна' ~ *Јана си немала ма̀шко дјѐтја [по гора зилена затрудн'ала [куга се врна дома, тугај на ма̀жа си ричјела: [- Де риза ми беше широка [сја ми је риза тјасна [фустан ми бе широк [сја ми је тјасан* [БД,96]; ~ *по три месеци сетне затрудн'ала, и татко хи ја познал и ја изгонил* [V,PM,285].

затру́пуве* impf 'става нешто во дупка и го покрива со дебел слој' ~ *се́тне са̀-ја̀ви́ла не́каа бо́лис, испа́нска бо́лис, ги-за̀трупува́ли уф-не́коо ва́р, ги-фа̀рка́ли уф-не́кој ду́пки* [ПК(2),275].

затуј adv 'затоа' (= поради таа причина) ~ *ама јуруците имаха ил'ам от пашата; затуј ни сардарот не можеше да направи ништо и а пушти давиата на Солун* [MC(B), 74].

затуле (се)* pf 'се затскрие' ~ *са̀-за̀тули́ли та́м уф-не́кој да̀рма̀ла̀к* (= се сокриле во некои грмушки) [ПК(М)].

затфа́ран'е* n 'чинот кога нешто се затвора' ~ *ути́ди на гура́та, са̀с фо́рца пруминá, з'е́ мра̀ва мл'а́кци и гу прифта́са гура́та на затфа́ран'ету, му гу ску́мна дизги́н'у* [MS,t,36].

зата̀кни* pf 'затне отвор (пр. за да не тече вода)' ~ *отиде да улови, дека да најди, от чешмата мајката, и терајке-терајке га најде и га зата̀кна, и така вода не идиши на чешмата* [V,PM,42] – контекстот илустрира уште еден познат балканизам: употреба на предлогот **от** со посесивно значење: *да најди от чешмата мајката* (м. 'мајката на чешмата); ~ *уошче си с добрјам думаха [зададоха боже димове [димове боже прахове [и Заман јунак допадна [китка је јелха зата̀кнал* [БД,190].

зата̀кнува* impf 'затвора, затнува дупка' [MS,s,132]; в. **зата̀кне**.

заум'а́ва̀ (са̀) impf 'се замислува' [ВД (1),75].

зауми (са̀) pf 'се замисли' ~ *зачуди са̀, зауми са̀ [цар Костадин, царски сино [па затера и си најде [свита книга Вангелиу [Вангелиу и псалтира* [БД,24].

заурма́нен* adj 'зашумен' ~ *са̀ тегла̀ ут угрисла̀нца̀ дур на̀ зајдисла̀нца̀... идна ниска битивија̀ мокра̀ и заурманена̀ фаша* [ME(P),79].

за̀у́ша̀ве* impf 'слуша внимателно' (настојува да слушне) ~ *ви́а̀ па̀к ут ва̀рти́чка̀та и за̀у́ша̀ва̀т бра́тјата от сто́ат во́нка, и ви́ка̀т, не и́а̀т* [ИГ,114].

зафајкја* impf **1.**'почнува' ~ *сва́дбите за̀фа́ка̀а ут-пра̀вна̀та нидел'а на̀на́шту се́лу* [B,EB,306]; **2.** – **(се)** ~ *пуд самото село, иден километа̀р уздолу уд него се зафајкја идно... гулему поле* [ME(P),70]; ~ *колку на̀-јден чирек уздолу от селту са̀*

зăфајкjă "малту блату" [ME(P),79]; и: **зафáшта** ~ *ки фáти да фтúши нóву гн'áзду, без да зéми нúшту кóлку еднó влáкну óт вéткуту гн'áзду, áми от-нóву темéл зафáшта* [V,PM,30]; односно: **зафáшќе** ~ *и зăфáшќăт дă сă бóрăт. Уд рăчóк кă сă фáшќăт дýрду вéчăрта нú тóа пáжґе, нú тóа* [ИГ,113]; ~ *óде вóа дéтто уд едúн урáч му-ј зéме вулóфто и рáлто, óде нă нú·вта, зафáшќе дă óре* [ИГ,110].

зафáте* (и: **зафáне**) pf **1.** 'почне' ~ *кă кóјме нă жéтва, ќи пуáпниме, ќи зафáтме* [ИГ,119]; ~ *по поле ходихме цвјате сăбирахме [л'убив зафанахме малки дор гол'ами* [БД,188]; ~ *ка ке вичераме дур не ú искарат сите ут апсаната да и видиме да не зафатиш да вечераме* [V,PM,268]; ~ *ут дека пу тро зафајкјат да завăртуват пишин на југ напкум југ и угри слáнца* [ME(P), 70]; **2.** 'совлада' ~ *сăте дéца нé-ј устăвúл дă-рăбóтăт кăтo чифчúј, тýку нéкуи уд нúх и-пушчúл дă-пéјăт зă-дă-зăфáтăт нéкуја ýка или нéкăкво зăăнáт* [BK,292]; **3.** сп. изр.: **кá мă-зăфăтú су клóци** (= кога ме нападна со нозе, со клоци), **нă зафтú áјн дóш** (не заврна силен дош) ~ *и тáа вéчăр нă-бутнáа уф-аднá кăшта, кá зăфтú áјн дóш, кá сă нăпăлнú вóда уд-дóло* [ПК(2),340]; **уд мăшáта (уд лăжúцта) зăфăтú** (= немаше ништо, почна со основните работи) ~ *кá ки бúде думăкúн уд мăшáта ки зăфáте* [ПД(137)]; сп. уште: **сă зафатúло** 'кога загорело нешто (пр. млеко) на дното од садот во кој се вари'; в. **зафајкја**.

зафáтко n 'се кажува за оној што работи пипаво' ~ *зафáтко ниáдин, сáмо сă-влéчиш* [ПК(Кр)].

зафáтин adj **1.**'тој што има имот, богат' ~ *úмше ýбуф занајáт, нóго парú зúмше, бúха бајá зафáтни* [V,PM, 24]; ~ *кá си бúме дóл, уф-нáшто, уф-Кукýшко, бúме нóго зăфáтни. Имахме бајá имáне и пáрички;* **2.** 'загорен' ~ *фасýл'о ej зăфáтин, мирúсе нă-изгóрно* [ПК(2),49].

зафтăкни* pf 'затвори, прегради некој премин, затне' ~ *пóсле мăра врéме богáтиот си разбол'á тéшка бóлка, гу зафтăкна гăрло* [V,PM,17].

зафчáс adv 'веднаш'... *тогáс господáрот седнá, зафчáс му чúнú тефтéрот, му гу дадé* [V,PM,23].

зафăрли* pf 'отстрани од себе (нешто) со фрлање' ~ *кум сă урли, кумица са дурли [рассăрди се малката кумичка [зафрлила мајшката паничка!* [БД,65].

зафăрлен adj 'оддалечен' ~ *ут сăта гора-долу по-голéми градишта едвај ли иден Пазар не је толку најногу зафăрлен ут пампурут* [ME(P),72].

захáса (сă) pf 'се занесе' ~ *прул'éтна пúл'ату на гóр'а и фáти да псáла и тój фáти да гу гл'éда и там сă захáса* [MS,t,45].

захирлиа adj 'што содржи отров, отровен' [V,PM,367]; и: **зихирлúа** ~ *кату гу вúде цáрјут, флезé и тój да са кăпи аф мл'ákото, си одавú нéтри, зашто мл'ákото бéши зихирлúа* [V,PM,124].

заход m 'страната каде што заоѓа сонцето, запад' ~ *му рекло: "този је лесно. Иди, обложите сја пак, от де јаз изгрјавам: ти речи, ча изгрјавам от заход, а тој шта рече, чи изгрјавам от исток"* [V,PM,284].

захóда* (сонце) impf 'заоѓа' [ВД(1),74]; и: **захада*** ~ *месечинко ле роднинко [роднинко леле, роднинко [шо зарана ле захадаш?* [БД,119]; и: **зајдива**.

захóж'да impf 'станува бремена жената' ~ *ж'ината захóж'да* [MS,s,130].

захрана f 'отров' ~ *му р'éч'и: "... мáјкати ти клáди зáхрана на мáнџ'ата да јид'éш' да да сă захрáниш' "* [MS,t,31]; ~ *тóј-и вилú: "да му клад'éш' зáхрана на мáнџ'ата, за да сă захрáни!"* [MS,t,31].

захрáни (сă) pf 'се отруе' ~ *тóј-и вилú: "да му клад'éш' зáхрана на мáнџ'ата, за да сă захрáни!"* [MS, t,31]; ~ *на ден Велигден, Гергивден [ф тенка ме книга завила [с бјало мă мл'ако забизала [с ројно ме винце запоила [с черно ме грозди захранила* (?) [БД,106]; ~ *му р'éч'и: "... мáјка-ти ти клáди зáхрана на мáнџ'ата да јид'éш' да да сă захрáниш"* [MS,t, 31].

захрáн'ува (сă) (и: **сă утрува**) impf 'се труе' [MS,s,130].

зачýдин adj 1.'замислен' ~ *и такá му дојдé на умó утринтá, когá стана зарáну от спанету, са умú лúцету и седнá мнóгу зачýдин* [V,PM,30]; 2. 'исплашен' ~ *и си дујдéле кăд Исус; а нáшле на човéкут убличéн и зачудéн ка му испагáле дјáволити уф нéгу... и му падná стрáх* [MV,K, 275].

зач'уди (са)* pf 1. 'си помисли' ~ *как думало така морето, гласо му се чу дур при сонцето, та се зачудило, што е това, оти така морето дума?* [V,PM,265]; ~ *и тóј, катó не мóжеше да е омадрú на лафувéте, са зач'jýди, как да направи* [V,PM,264]; ~ *и тóј са зач'ýди пáк, што да е прáви, амú станá та е откáра фаф горáта* [V,PM,264]; 2. 'се изненади' ~ *и ка гу видéле, зачудúле; и Мáјка му ричé на нéгу: Сúн ми зашó такá ни чинú на нáс?* [MV,K,308]; ~ *и тој го отвăл, и, като видăл там такивă златни сарајă сă зач'удил* [V,PM,292]; ~ *да чýнки бúле зачудéни óни зардú нéгу, éту и двé мúна застојáле на нéи су рýби и су примéни шо лăскаа* [MV,K,333].

зачуе* pf 1. 'слушна' ~ *родило се малко дете [малко дете нишанлија [нишанлија – даровито [на челото јасна ѕвезда [де ја зачу цар Костадин [та испрати триста души [да си земат малко дете* [БД,68]; ~ *текнала је река Дуналија [на реката кувана гемија [фăв гемија мома Вангелиа [де зачуха бозденски момчета [изјахаха кони аџамии* [БД,150]; 2. – **(се)** 'се дознае' ~ *и от мáлко врéмја са зачýло на еднó мјáсто жúва вóда, а еднá ламјá при водáта, та л'у кój хóдјовал за нáзикáна вóда, изјáвала гу ламјáта* [V,PM,257].

зачука* pf 'почна да удира, да чука' ~ *јошче Вела ни јодрича] зачукаха камбаните [да заведат мома Вела [завéдоха, јодведоха [долу, долу фăв долето [фăв долето, фăв скалето* [БД,69].

зашéта* pf 'се разоди, почна да шета' ~ *и зашитá Исус сăти грáдишти и сéлата, да си прикажýваши на сóбирито, и му кажýваши Господúнова царстúна* [V,PM,266].

зашиен adj 'кога краиштата од некоја материја со помош од игла и конец бидат составени, слепени' (објаснувањето е според контекстот, но има и др. можности, пр. *зашиено копче* и сл.) ~ *и фăрли прос окнóто аднá зашúена тóрба и штéше са(б)óри кăштата, катó фăрли тóрбата. И охчéре стáна та ерáспра* [V,PM,261].

заш'тó conj 'бидејќи' ~ *заш'тó ут Сулýн на гóр'ą ни мóж'иш'и да прумин'éш' ... áку н'éмаш' пáсу ут Ингилúзиту* [MS,t,2]; ~ *и фáт'ąх рáбута ... кáмин'а да ц'ăпими ... и такá пó ми сă утфóри душ'áта заш'тó л'áбу си гу звáж'дах* [MS,t,3];

~ му вилú на ступáниту: "тузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а млóгу, дад'ăти гу на м'éн'ą заш'тó јас ич' н'éмам мáлки" [MS,t,16]; *~ нúа úмами зáкон: мăж човек не клáвами нéтри аф товá конáк! А ма тúнака, зашто си хáрин јунак, ке ти зéмам нéтри* [V,PM,9].

зашто adv 'зошто' (прашално) *~ един ден слăнцето не хтело да изгрее, и Бог го питал, зашто не изгрева? – Зашто вели, да изгрем? Зер на пуста земе шта грее?"* [V,PM,266]; *~ "заш'тó да гу ни утфóрими, јáс за гу утфóр'ą!" и гу утфáр'а* [MS,t,9]; *– "Е, чорбаџи. што ти е халот?" – "Што ки ми е хелот, – бегот сакат от мене 120 овци ..." – "Зашто?"* [MC(B),89]; *~ ми ричеха: "Нија ки сă вăрним". Јаз му рекох: "Зашто?" – "Нема да јадими"*[MC(B),90].

зашии* pf **1.** 'со игла и конец прицврсти едно со друго некои работи (пр. два краја од материјал, текстил)'; **2.** fig. 'се приврзе многу за друга личност' *~ ká сé-ј зąшијáл зă-н'á: чúниш жéна-мо-ј* [ПК(Мор)].

заш'тóгуди adv 'ни најмалку' *~ "јазăк, ш'ту т'ą úмам визúрину, заш'тógуди да ни знáш!"*[MS,t,42].

заштото adv 'зошто' *~ и му рече: "заштото кăде се смеиш и там плачиш?"* [MC(B),94].

заштука pf 'се изгуби' *~ зелникот му беше колку нашто гумно [витките му беја колку нашта гредa [зелито му беше бивол да заштука* [БВ,177]; – овие стихови се запишани во Воденско, скоро истите ги има и во Мегленско: *~ зелникот му беше, џанам, како нашто гумно [вифките му беја, џанам, како нашта гредa... [зелето му беше џанам, бивол да заштука* [БМ, 106].

зашуме pf 'се појават млади лисје, т.е. разлисти гората (на пролет)' *~ па му веле на Митрета [е бре Митре коџабаши [не ќе дојде рана пролет [да закука кукавица [да зашуме густа гора* [БК,65].

збáцка (сă)* pf 'се бакне' *~ и з'éва мáн'џ'ата, утúва гóр'ą, му ни дáва мáн'џ'а да јидé, му вилú: "стáн'! да сă збáцками!"* [MS,t,37].

збере pf **1.** 'фати' *~ жúтто шо ќо: збéрме уф рăкăта дă гу сéчуме кóга жнúјме* [ПД(121)]; **2.** 'земе насилно, украде' *~ устăвúли сé нă мигдáно, нé вúкат от нéкаа вăртинáрка сúчко ќи-м-збéре* [ПК,2 (152)]; **3.** 'прибере нешто, стави на едно место' *~ сúте, ричé, ки-ј збéрăте тă дă-сă нăпăлнăт вăгó:нто* [ПД,150]; *~ три годúни, сúно, бóлен лéжиш [јóшче три, сúно, да си лéжеш [на постéли кóкале да тýриш [мáјка, сúно, в решéто да ги збéре* [ШК,1,113]; **4.** – **(сă)** 'ќе се најдат повеќе работи (пр. луѓе, животни) на едно место' *~ тоги имале адет, кога да умре џарут, да са зберат малечко-големо, ... да са мол'ат на Бога* [V,PM,274]; *~ нă-та: дáта, нă то: дéн, нă-трéтта гудúна дă-сă-збéрăт сúте трýјца тýка* [ПД,146]; *~ нáпкун сă-збрáли нă-ăднó мéсто и си ричéли óти лисúцта ги-нămăгăрисáла, áмą ќ-ă-фáтăт и нéма вúќе куртулúш зă-нéа* [ВД,287]; **5.** изр.: **збéр-си мýцкичкăта** (= замолчи веќе); со исто значење: **збéр сј-á: ýстичкăта** *~ тăкá ќи му рéчиш на нéкуј шо нóго гувóре;* **збéр-се** (= смири се, вразуми се) *~ збéр-се тéјко, шо прáвиш, стрăмóта-ј уд чувéцте* [ПК(2)46]; *~ Збéр се, шó прáвиш Вáно!* [СК,325]; **збéр-си пăртáл'то** (= оди си одовде) *~ јóк стáни, џиндимóси се. Ká нé-т слýше дéтто,*

мǎшко-ли, жéнцко-ли, ќи му рéчиш тǎкá; **збúре дýша** (= тешко е болен ~ *нạ умирáчка-j, сǎ-мǎче, ќ-ýмре;* **збúре мúшки** (= во недоумица е ~ *о пúтум чувéко, нé знáа нúшто, збúре мúшки, сǎ-чýде);* **ми-сǎ-збрáа дéнуфто** (= ми се ближи крајот на животот) [ПК;2 (176)].

збúве impf 'тешко дише, брефта' ~ *ут шó-j дибéл нé мóж дǎ-дúше, сáмо збúве* [ПК(Гр)].

збúи* (и: **збúе**) pf **1.** 'прави некои работи да бидат густо поставени, едно до друго' ~ *сáкум дǎ-j збúим тúи рéдуфто, тǎкá нé-м сǎ-ạрéсạт* [ПК(Г)]; **2.** – **(се)*** pf 'се стеѓа, се спречка' ~ *кату се стретили на пǎќот, првната мома рекла на фтората: "Зилени ти се дрвата". А фтората рекла на првната: "Мǎтна ти је водата". И така се задечкали и се збили* [ШК,5,430].

збúјно **1.** adv 'начин на плетење' (кога редовите се чести, еден до друг) ~ *нóго збúјно плéтше мǎјкá-ми;* **2.** adj ~ *кóгạ плéтиш глéј дǎ-т бúдǎт збúјни кóтǎлците* [ПК(Пл)].

Збира́лто top. 'име на место, таму наутро ги собираат говедата пред да ги носат на пасење' (Дојранско) ~ *гувéǎта ги-збúрǎме нǎ éдно мéсто, нǎ-Збира́лто, и ут тýка пóсле ги нóсǎме нǎ Сýјте Чéшми, Икúмци, Сýǎ Рéка, Пујáцка Рéка* [ПД,156].

зближувǎ* (сǎ) impf 'доаѓа во близина, се приближува' ~ *там кǎд сǎ свǎршувǎ пустолцкуту поле мигју дветǎ блатǎ, шо сǎ зближувǎт* [ME(P),80].

збогум изр. за поздравување (обично од оној што заминува, а тој што останува одговара: **су-здраве**) ~ *метна пушка на рамо, на рамо [збогум мајко, збогум татко [збогум мили сестрици, сестрици [јас ќе одам во бој лути* [БМ,94]; ~ *нǎ-мájка-му ú-устáви нóго злáто, и трǎгна дǎ-пǎтýве. - Збóгум мájко* [ВК,281].

збор m **1.** 'дел од човековата реч со која се изразува одделен поим' ~ *стој, почекај Пауне [да ти кажам два збора [да ми дадеш клучеви [да отворам сандǎци* [БК,15]; **2.** 'говор' ~ *нијǎ иммǎ рǎботǎ су чифликj турцки, селу гǎрцку, збор бугарцки* [ME(P),83]; **3.** изр.: **збóр чинýве** *а.* (= разговара) ~ *јогледýве мóма бéло лúце, цǎрни јóчи[сóс лúцето мóма, сóс лúцето[збóр чинýве* [ИГ,117]; ~ *царут фногу се чудил, оти јошче не излегли вонка, шчо зборов ќи чинувал ув мизличут, ка излевали вонка, ги слушали* [ШК,5,431]; *б.* (= се договора) ~ *збор чинили да го расипат Болгаринот, да му везмат парите* [V,PM,179]; ~ *и когá збóр чинúха цǎрјут и сиромáхот, цǎрјут речé: "óшти ашамúи са, áма нéка да ги ужéними"* [V,PM,114]; ~ *цǎрцките л'ýди си собráха меѓу нúхка, збóр чúнат, кáк да чúнат* [V,PM,118].

зборува* (и: **зборова**) impf **1.** 'артикулира зборови, искажува мисла, говори' ~ *брé нивéсто цǎрнуóка] ут дǎлéку дунисéна [другáр нéмаш да зборýваш;* ~ *селтǎ утǎдǎ Вардǎр, узгорǎ ут друмут носǎт инǎквǎ нусијǎ и инǎк збурувǎт* [ME(P),94]; ~ *"ќ-óјш, му вéле, у иднǎ вудúница, ќи-лéгниш тáму, ќи-грéдǎт, му вéле, тáму нúкуј ќи збурýва* [ДК,126]; ~ *вечерóт, кату сед'áши тój сос кадúата да збóруват, мухабéт да чúнат аф еднá удајá* [V,PM,25]; ~ *каде шестиј чáс дојдé мájка ú на пóвиш да га повиди и, кату зборýваха двáта сос мájка ú* [V,PM,30]; и: **збруве*** ~ *"и, керко!*

Ти имише девит братја, ама бегаа". Момата рекла: "Ќ-одум, ки и палам; дајти ми магаренцето, и кученцето што збруве" (тоги кучијната знајале да збруват) [V,PM,269]; **2.** 'искажува недобра мисла за некого, оговара' ~ *Ангелино милна снăхо [уот са снăхо ӈе јоглавиш [не јоглавиш, не јожениш [да са л'уде не зборуваат [ни зборуваат, ни грјаховат* [БД,88]; се среќава и со изнијансирано значење; сп. **збру́ве*** 'мрмори' [СК,325]; во Гевгелиско: **збру́вум** 'се карам, зборувам лоши работи' [ИГ,125].

зборувани n 'артикулирање зборови, говорење' ~ *кога усамналу, царјут кату чу, ча нема зборувани аф сиромахувата удаја, и цимбише си чуе... познал ча паницата га побараа* [V,PM,65].

збу́вне pf 'се надуе нешто' (пр. од ферментација и сл.) ~ *и ка ки-дójде у-тóплуто врéме укулу Вели́гдин, ки-пóчне тó дӈа-сӈа-рóе, и ки-си-гу-удви́виш ка ки-и́мӈ пл'уска́ни сéмијна и ки-дójде врéме ки-збу́вне тá кути́јта дӈа-сӈа-рóе* [БМ,200].

збуга́те* pf 'се стекна со имот, стана богат' ~ *кóга виде́ле дéка пума́лиут брáт сӈ збугӈти́л, гу пита́ле уткăде нӈдéл тóлку пáри* [БМ,205].

збураве (ми се) pf 'ми се слоши' ~ *ут то: јáдне ми се збурăви – ак тé-j лóшо* [ПД(115)].

збуте́: pf 'ако не никне семето (од многу влага и сл.)' ~ *ни́м нă то: мéсто óти ки збутé:* [ПД(123)].

збăра́кува* impf 'измешува различни работи (пр. брашно со сол и вода, кога се меси леб)' ~ *с'ă и́ш'ти пла́тнуту да гу изб'ắлими; з'évами мрăва крáфски лајнá, ги збăрăкува́ми у ина́ хáркума* [MS,t,7].

збăрка pf 'измеша некои работи' [MS,s, 132]; ~ *Демире средăн дирек Демире [мокăр ти го кладах појаса [студено ли ти је Демире [јал јако збрках, прости ми [Демире мој стопанине* [БД,41].

збăркан* adj **1.**'нешто што е измешано'; **2** fig. 'збунет' (кога прави неразумни постапки) ~ *ӧдгӈво́ри си́на-хи: "Мáју, ти́ си лу́да и збăркӈна. Кój тӈзи́ма, и дӈ-тӈ-о́женӈ?"* [ВД,78].

зва́ж'да* impf **1.**'изнесува нешто, изваѓа' ~ *му зва́ж'да прăстин'ут и ранч'и́цит'ӈ : н'ắса у тójта ж'éна?* [MS,t,71]; ~ *сăс нуs'ắт'ӈ гу раздри́ва грубó, гу зва́ж'да цар' Алéксандрус ут вắнк* [MS,t,61]; ~ *три дни на с'ắнка, пуж'лăт'а́ват хубав'ӈ дрăӈи'éту, тугáс ги зва́ж'дами на вắнкаш'ни́ју чардáк* [MS,t,5]; ~ *ципур'éту ш'ту устáнуват у пáтусу, ги зва́ж'дами у катит'ӈ и ути́вами на ракиӈ'и́јскију казáн' да сфари́ми раки́ја* [MS,t,4]; **2.** 'истава нешто од оган' ~ *ш'ики́р'у и мидó ги кла́вами у т'éӈи'ура́та, ги сва́рими, ја зва́ж'дами т'éӈи'ура́та сăс ш'ирóпу* [MS,t,8]; ~ *с'éтн'ӈ гу кла́вами у тава́та да сă варú; сă сфарú хýбав'ӈ, сă зăгăстú и гу зва́ж'дами ут вóгн'у* [MS,t,4]; ~ *пикмéс гу кла́вами у каза́ниту, гу фắрл'ами и пéн'ӈл н'étр'ӈ и гу сфа́рими, гу зва́ж'дами с'étн'ӈ ут вóгн'у* [MS,t,4]; **3.** 'изместува, става на друго место (од повнатре на понадвор)' ~ *гу тý-рнуват т'ем'éл'у, гу зва́ж'дат пóнавắнк, ги фắрл'ат гринди́т'ӈ удгóр'ӈ, гл'éдат – пак кýндури и́дат* [MS,t,45]; **4.** 'испушта, извлекува' ~ *"јáс тóлку кувéт и́мам да ст'éгнувам ка́минут да зва́ждам óда!"* [MS,t,75]; **5.** 'исфрли' ~ *и дијатáксува паш'áта на аскéр'у, гу зва́ж'дат ч'урбаӈ'и́јата ут кắш'та-та пл'ýиш'т'ém* [MS,t,48]; **6.** изр.: **л'а́бу си гу зва́ж'дам*** (= заработувам за да се прехранам) ~ *и фáт'ах*

ра́бута ... ка́мин'а да ц'ӑпими ... и така́ по́ ми сӑ утфо́ри душ'а́та заш'то́ л'а́бу си гу зва́ж'дах [MS,t,3].

зва́ди* pf 1.'изнесе нешто' ~ *иди́н ко́кал, му ути́ва на гӑрӑлуту и и́ш'тиш'и да си удави, бирика́т јас ту́к сӑ ла́хах, гу фти́снах за гӑрӑлуту и кајди́са ко́калу у уста́та и гу зва́д'ахми* [MS,t,37]; ~ *зва́ди сва́тут но́ж'ут и гу да́ди ... сфа́т'ата утсе́ч'и то́ч'ино́ту* [MS,t,78]; ~ *гу-сӑ-зако́лили д'ӑта́нту, гу-сӑ-кла́ли у ху́рната да-гу-пика́т. И учила́ нив'ӑ́стата да-гу-зва́ди* [MS,t,80] – интересен случај во линеаризацијата на составните елементи од перфектот: прво доаѓа кратката заменска форма, потоа формата на помошниот глагол *(гу-сӑ-кла́ли)*; 2. 'симне' ~ *сига́ изл'а́зи ут-пите́лот му-звади́ с'е́длото, ви́да на-гра́бо́т на-пит'е́лот му-ста́на ра́на* [ВБ,344]; ~ *за по́да ја́с, за му зва́д'ӑ ут магар'а́ту капи́страта, за ја над'ӑ́нам ја́с* [MS,t,55]; ~ *за му зва́ди самар'ут, за му клад'е́ хаму́т'ут, хо́ртума́та* [MS,t,67]; 3. 'назначи' ~ *ви́кна с'е́луту да гу пш'ифи́сат и да гу зва́дат про́едрус на кра́тусут* (= ги повика селаните да го изберат и назначат за претседател на регијата) [MS,t,86]; 4. 'истави, нешто' ~ *и уч'ила́ нив'ӑ́стата да гу зва́ди* [MS,t,80]; 5. пресоблече алишта' ~ *ути́ди на кало́, си зва́ди ру́бата, му ги кла́ј на диса́јку на ко́н'ч'ату* [MS,t,35]; 6. изр.: **на пра́у да т'а зва́ди Го́спут'** (= Господ да те спаси) ~ *ја та́кна ва́рката на ж'ина́та-му и вили́ : "а́ку и́маш' пра́у, на пра́у да т'а зва́ди Го́спут' "* [MS,t,68]; **панти́-ч'ката... за ја зва́ди** (= патот... ќе ја одведе) ~ *панти́ч'ката за да ви́ди, д'е́ за ја зва́ди* [MS,t,61]; **зва́ј... уко́ту** (= направи некој да биде слеп) ~ *и́маш' ха́к и ти да му гу зва́ш' на н'е́гу уко́ту, ама́ тр'ӑ́бува да ти гу зва́ј то́ј и дру́гуту о́ку* [MS,t,57]; **ут умо́ гу ни зва́ж'да** (= не може да го заборави) ~ *и сӑ пуч'у́ди паш'а́та, какфо́ тузи́ и́м'а? ем ути́ва и сӑ ч'у́ди и хи́ч' ут умо́ гу ни зва́ж'да* [MS,t,48].

зва́рна f 'земјоделска направа за ситнење на грутките, брана' [MS,s,133].

зв'а́зда* f 'небесно тело со сопствена светлина' ~ *сӑ прим'ӑ́ни у нас ру́ба куту́ мисинч'и́ната и зв'азди́т'а и ја́хнува ко́н'у, ги фта́сува на пант'о́ и ги уста́в'а* [MS,t,36]; ~ *мар та изл'ази вӑ́н на чардаци... [мар та погл'адни низ јасно небе [мар изл'азл'а ли ја звјазда деница [звјазда деница, баш керванџијџка!* [БД,95]; и **звезда** ~ *ако можи на небето, што звезда има, сос слӑнцето и сос месичината, да га избери на едно кадро* [V,PM,81]; ~ *госпудар, белим гспудар [дека се чуло, видело[небо биз звезди да биде* [ТГ,346]; ~ *тија да седи фаф сараете на змеевита звезда, таја звезда шта си храни и нехините деца, кои шта ми бидат изметчии* [V,PM,265]; и: **звӑздӑ*** ~ *като видӑл там такивӑ златни сарајӑ, сӑ зач'удил, ал сӑстрӑ си и малкото дӑтӑ ни познал, зашто ликата хми блӑштали како звӑзди* [V,PM,292].

згоде (сӑ)* pf 'се најде, се случи нешто' [СК,325]; ~ *е́, на·м, што́, фа́јкӑ̀т му уттигна́ле иднӑ-фо́ртума, а-уттигна́ле зӑ-дӑ-не́ вӑ́рвӑт... Е, во́ на́шту де́те Ми́ци-пӑ̀ му-сӑ-згуди́ла ни́куа̨ бӑлти́јка̨ прит-не́гу, та́· фо́ртумта̨ ӑ-сичи́л* [БМ,207]; ~ *о́н дӑ-згре́ше та да-згоде... тугаје, згуди́ се, и ас сӑ-згуди́х та́мка* [ПК(2),46].

згоден* adj 'тој што дал збор (веќавање) на девојка, свршен' ~ *на вӑ́н*

да излезе да ја питаме [да ја питаме дал е згодена [ако не згодена да ја згодиме [БК,24].

зврáш'та impf 'нешто дава назад, враќа' [MS,s,134].

згага f 'зголемена желудочна киселина' ~ *ми-úде згáга* (= подждригнувам киселини) [ПК(2),46].

згази* pf 'притисне нешто со нога' ~ *кротко тирајте крванот [да не ми платно згазите [платното ми је даровно [за свекор и за свекрва... Лилјано моме јубаво [ако ти платно згазиме [со вино ке го платиме* [БК,146].

зган m 'толпа' (pej.) ~ *зададе се темен облак [од врв Пирин Планина [не ми беше темен облак [тој ми беше турски зган* [БВ,100], в. жган.

зг'áјка f 'прозевка – кога на човек му се спие' [MS,s,132]; сп. **прóз'афка**.

зговорна adj (f) 'каква што треба да биде, што прифаќа договор' ~ *јас ки си појдам во гора [во гора море зелена [таму ме чека дружина [дружина верна зговорна* [БК,35]; ~ *Рада на балкон седеше [криво тантелче плетеше [л'убовна песна пејеше [оздола идат војници [војници млади зговорни* [БВ,159]; и: **згорна** ~ *црни гаврани - попови [црни чикоре - кунови [бели камејне - сватови [дружина верна, згорна [земите торба крвава* [БМ,72].

згóде (сă)* pf 'се најде, се случи нешто' [СК,325]; ~ *é, нáм, шó, фáјкăт му уттигнáле иднă-фóртума, а-уттигнáле зă-дă-нé вăрвăт... Е, вó нáшту дéте Мúци-пă му-сă-згудúла нúкуа бăлтúјка прит-нéгу, тá: фóртумта ă-сичúл* [БМ,207]; ~ *óн дă-згréше та да-згóде... тугáјце, згудú се, и áс сă-згудúх тáмка* [ПК(2),46].

згоден* adj 'тој што дал збор (веќавање) на девојка, свршен' ~ *на вăн да излезе да ја питаме [да ја питаме дал е згодена [ако не згодена да ја згодиме* [БК,24].

згоди* pf 'договори свршувачка' ~ *Марике, дилбер Марике [лажи ти кого ќе лажеш [синојќ сам в оџак стојало [тебе те сношти згодија* [БК,144].

згóни (< изгони) pf 'набрка' ~ *"Афýти ги винч'á, ш'тó брқаш, а б'ăгај утýк!" – гу згóн'ват* [MS,t,13]; ~ *"Е!, ти са си нагр'ăл, сă ни фáш'та каýлу!" и гу згóни* [MS,t,54].

згóн'ува impf (в. **згони**) ~ *и р'éч'и: "брé уд'é ми дóјди тóс хýбаф лакáрин", ги згóн'ува ш'úш'кит'ă икимџ'úји дóл и си утúдуха* [MS,t,25].

згора adv `потоа' ~ *и он бéше кумúтин сус-Апустóл. Нă уриéтут згора сежени́ óн* [В,ЕВ,298)].

зготве* pf **1.** 'направи јадење' ~ *пишуве друго писмо: "Да заколиш кукошки, гăски, мисирки, да зготвиш да са гостиме"* [V,PM,272]; ~ *Имер чал'ајбија [на Никола вјали: "Никола главеник [пусни ми Јелена [прогима да зготви [кадăни родили [халаици болни* [БД,27]; ~ *истум а зготвил, дошал един педа човек лакут брада... му рекал: "Дај ми, бре синко, малце чорбичка на дедо!"* [V,PM, 270]; и: **зготфи** ~ *дигал га да стане, да зготфи вечера, а та ни мрднувала* [ШК,5,417]; **2.** 'приготви, спреми нешто' ~ *кога ке викнум "га", да ми дадиш месо; кога "њу" – вода. Детто зготвило месото и водата, и качило врăз оралут* [V, PM,271].

згрáда* f 'дом, куќа' ~ *турýва на тéмилито ут згрáата и гáзија ăднá тиникúја* [К,ЕВ,278].

згрăч'ин adj, opp. на 'исправен'; со исто значење: **згýгрин** [MS,s,40].

згреш m 'глужд на дрво' [ДК,104].

згреши pf 'направи погрешен потез' ~ *киниса мома за вода [сос две стомнички шарени [згрешила мома патека [фатила гора зелѐна* [БВ,182]; ~ *Руска на Стојан думаше [Стојане мили Стојане [што мана ми је најдена [што сум ти Стојан згрешила [што сакаш да ме продадеш* [БК,63]; ~ *малја мила, малја едно лудо младо [едно лудо младо завјано, пијано [винце ја попило, та са ја опило [та са ја јопило, пăтје јă згрешило* [БД, 134]; и: **загреши*** ~ *морѝ рójно вино пило, бре мајко [патут загришило [јајде, патот загришило [мори патот загришило, бре мајко* [БМ,121].

згувара* impf 'води разговор, разговара' ~ *"е, му вéле, арно мáмо", и óде. Оде тáму кăј прийтéл'ут и пáк сă-згувáрăт, си бéрăт дăрва* [ДК,150].

згувори pf 'проговори' ~ *тогај моме се разбуди [му згувори на мајка му: [- Ej мор мале, стара мале [ја подај ми ладна вода* [БМ,100].

згура f **1.** 'сосема ситни делови од изгорено железо, добиени при обработка на железото'; сп. **ващувајне** ~ во минатото се *вапцувало* (= бојадисувало) со билки, пр. црната боја се добивала од гранки од диви лешници и *стипса* (= "зелена галица") и *згура* – на тој начин се бојадисувало волнена преѓа, додека пак свилата црно се бојадисувала со кора од плодот од *калинка* (Punica granatum) [ТГ,358]; **2.** = 'рѓа ' ~ *нúму да си бéрите за вáс стóка на зéмјата, шо гу изидýат цăрвиц' и згýра, и арамúити шо уткопýат и крáдат. Да си бéрити за вáс имáн'о на нéбито, шо нéма за нéгу нúту цăрвиц', нитy згýра да гу изéди* [MV,K,283].

згур'áва impf (в. **згури** 1) ~ *амá диш'тихóс главн'áта ја имáш'и клá-дина на врăх крилóту на кóн'у и такá му згур'áва крилóту на кó-н'у* [MS,t,23]; ~ *и тój ги з'éва кнúгиту, у пиш'тá ги фăрл'а, ги згур'áва* [MS,t,37]; ~ *исл'áва ман'ц'ó, идúн вóгни и дáва на кăш'тата, ја згур'ăва* [MS,t,12].

згури́ pf **1.** 'изгори' ~ *си гу клáди у пúч'ката, да ја згурú, ш'у кáза, óти ја ибá дирминц'úјата* [MS,t,78]; ~ *вúкат пиш'нúциту ут н'éтр'ą ут пиш'тá: "јáла, хýбава мóма, да н'ă звáдиш', заш'тó за згурúми!"* [MS,t,63]; ~ *за ја запáли раж'анúната да згурú и да стáни пéпил* [MS,t,66]; **2.** 'запали' ~ *му вилú на инсáнут : "дунис'ăти гáс дăха згурú-ми т'éс л'ýди!"* [MS,t,74]; ~ *"ут т'éб'ą сă ни пúта ш'ту прáв'ą, јáс за ја згóр'ą кăш'тата!"* [MS,t, 11].

згăрми* pf 'се слушна шум од пукање на оружје' ~ *е бре бимбаши чета минава [сал закаснеја трима четника... [кога дојдеја пусија удрија [пушки пукнаја ем си згрмија* [БК, 118]; ~ *припукаја пушките, пушките малихери [малихери згрмија... Турци паѓат како снопје* [БМ,66].

згăчи* pf 'згмечи (грозје)' ? ~ *ој ти мају, мила мају [мар дојде ли веке јесен [веке јсен Димитровден? [мар јозрја ли бјало грозде [згăчиха ли рујно вино* [БД,72].

здаве (сă)* pf 'нападне остро, како да сака да го задави непријателот' ~ *им-вéле: "áс ки-сă-кáчум нă-гóрницта, ки-трéсум гóрнички. Ама вúа зă-дă-нé-сă здáвите зă-гóрничките шǫ-ки-пáднат, ки-ви-ј вăрsум пáшките* [ВП,287].

здер'и* pf 'издраска' ~ *"н'éмам вр'ăм'ą да дóјда да си ги здéр'а рăнц'ăт'ą!"* [MS,t,63].

здúгне* pf 1.'крене, земе, помести нешто (од пониско на повисоко место)' ~ *пот скáлата здигнá едúн*

мермéр кáмин мишанлúа... гу земá кл'ýчот и отворú неговата магазúа [V,PM,17] – во илустративниот текст имаме непосредно прибавување на атрибут – именка кон друга именка без граматички показател (според турски образец): *мермéр кáмин*; ~ *излезé дóл, здигнá пот скáлата шо бéши мермéрот, најдé кл'ýчовиту* [V,PM,18]; ~ *кату ги најдé алтăните, пáк ги зарú на мéстоту им, и заеднóч здигнáл орáлуту и си отúде аф домá* [V,PM,30]; **2.**'раскрене (покуќнина)' ~ *дувечереха, здигнаха софрата; она останала гладна* [V,PM,34]; **3.** 'однесе нешто (некаде)' ~ *и дýри да га здúгнат стóката от гимúите, дур да зéми хесапите ... чини тáмо една годúна* [V,PM,14]; ~ *и така аф тéмнуту дојдé дрýг едúн човéк, гу здигнá от гимúата душмáнинот и гу удрú нéтри аф морéту* [V,PM, 24].

здúгнува impf 'покренува' ~ *кугá си здúгнува главáта, гу гл'éнда Ирингјóт!* [MS,t,50].

здикне* pf 'се појави, никне' ~ *тúди да бéре от-тăрн сăме да сăје даздúкнат да-се-нарáстат да-ќевăрват кирајџúји со-бабáки дá ќесе-закáчуват бабáките по тăрн'ите да-ќе гу-бéре тáтко-ми* [BK,294].

здипле pf **1.** 'среди (уредно сложи) нешто' ~ *здúпли-ј рýупте*; **2.** fig. 'откраднe' ~ *тóлко пáри, нéкуј си-ј здиплúл, ги-нéма и ги-нéма* [ПК (2)46].

здúпл'уве* impf 'свиткува нешто (пр. штоф, уредно, на делови' [СК,325]; но: **сă-здипл'ýве** и тутунот кога се реди во калапи (пред да се однесе в монопол).

здрав* adj, opp. на 'болен' ~ *нéмат касавéт здрáвјити л'ýди ут икимџúата, тукý бóлнити шо лéжат уф пустéл'ата* [MV,K,300]; ~ *ама отидох да видам и овчерите и ги викам: "как сти бе, здрави ли сте?"* [MC(B),89]; ~ *сúте рăбóти ќи-сăрéдат, ќи-сă-свăршýват... сáмо нúа нéма дă-сме млáди, здрáви сéкуј пăт. Ет, тá-ј* [ПК,2(193)]; ~ *éту вáден ки устáни здрáвјут и арнотúа на вá кýќа* [MV,K,280]

здрáве n **1.** 'состојба на здрав организам' ~ *а благодарú от тáја рéч, извадú еднá шéнпа алтăни, дадé на двете мáлки и на женáта и речé: "óставем ти сос здрáви, мајку!"* [V,PM,23]; ~ *глáдин легнýваши, утринта станýваши, на Бóга си мóлиши, садé здрáви да му дáва* [V,PM,20]; ~ *млóгу здрáви úмаш' ут бóлин Дујич'úн, да натóч'иш' тас калăч'ка за јунáч'ка верасúја ('бис парú')* [MS,t,51]; и: **здравје** ~ *иди, сино, и меника да не ми заборавиш...! И за това ти са мол'а поскору да ми пушташ писма, за да си научам здравјето ти* [V,PM,48]; **2.** 'се употребува како замена на третиот поредбен степен, за да искаже дека нешто е изразено во голема количина' ~ *Ристос риче: "Да е благословен, да е блак, да са ранат л'уjто!" Стана офчарут, си дујде дома, апна блак, по-блак – здраве* [V,PM,294]; **3.** изр.: **сос здрави** (= поздрав, пожелување добро здравје) ~ *тогас му вели авџиолиа на негу: "сос здрави, побратими!"* [V,PM,44]; ~ *тога хи одговоре, брат хи Никола: [– сă богом, сестро, со здравие [немам нозе да та испрата [немам рăце да се здравоземе* [БД,160]; ~ *тýрни ха смóкфăт'ą ... и сăс здрáви да си пóш' , спулáј-ти млóгу* [MS,t,86]; сп. и: *млóгу здрáви на нив'ăстата* [MS,s,132]; **чини́ здрáво-жúво** (= се поздрави) ~ *излезú сиромáхот от*

зла́тената гими́а и оти́де пра́ве на господа́ровата кӑ́шта, чини́ здра́во-жи́во сос господа́рот [V,PM,14]; ~ *стана́ха, отидо́ха та́му, де́ка бе́ши о́н конди́сан, чини́ха здра́во и жи́во сос не́гу* [V,PM,23]; зависно од контекстот поздравот (**по́ц-си кӑ здра́ви**) може да биде и во ирониј а ~ *ти ги з'е́вам ко́н'у и ру́бит'а и т'а пу́ш'там го́л, да си по́ш'* ; *по́ц-си кӑ здра́ви* [MS,t,41]; **о́ставем ти сос здра́ви** (= поздрав и пожелување) ~ *извади́ една́ ше́нпа алтӑ́ни, даде́ на дветé ма́лки и на жена́та и рече́: "о́ставем ти сос здра́ви, ма́јку!"* [V,PM,23]; **а́јт су здра́ве** *а.* (= поздрав); *б.* (иронично) ~ *да́ј мо стáпо, а́јт су здра́ве* (= набркај го); сп. уште пожелување: *душа нека стоје (Бог) ки да здраве, ако не вадан, а оно утре* [ТГ,247]; ~ *Свити Ристосе и Свита Бугурођо и Свита Варваро... здраве и касмет на сите братја да дајте* [ТГ,306]; **здра́-ми-си** (= отпоздрав на здравицата: **на-здра́вје**) [ПК(2), 46].

здравица f 'сад во кој се носи вино' ~ *ој ти море млада Марковице [наружај ми до две брзи којне [наточи ми две здравици вино... [премени се руба невестинска [да ки одме у твојата мајка* [БМ,46].

здра́к m 'дел од светлина' (пр. кога сонцето се пробива низ тесен простор) ~ *и ричé на ни́х: а видех на Сатана́ кату́ здра́к шо падна́ ут не́бито* [MV,K,289]; ~ *о́ти Ангел Господи́ниф исле́гал ут не́бито, ка си наближи́, а трӑкал'а́ пло́чата ут вра́та... и ли́цот му бе́ши кату́ здра́к, па ру́бата му бе́ши бе́ла кату́ сне́к* [MV,K,289]; и: **зрак***: *слӑнце изгреве, зраците по̀паѓаа [Дојранско Језеро страшно се валнуве [дојранцките моми крефко ми се смејат* [БК,134].

здравове (се)* pf 'се поздравува (со раце)' ~ *тога хи одговоре, брат хи Никола: [– сӑ богом, сестро, со здравие [немам нозе да та испрата [немам рӑце да се здравовеме* [БД,160];

здр'ӑл adj, 1.'плод што ја поминал фазата на растење и веќе е погоден за јадење', орр. на 'зелен' (се однесува на плодови) [MS,s,132]; и: **зрел (здрел)** ~ *ги-уднисе́ла пуд-ӑдна́ го́рница сус-е́дри жӑ́лти и зре́ли го́рнички* [ВД,287]; 2.fig. 'пораснат, оформен' ~ *здре́л е́ј зӑ-вујни́к;* 3. fig. *а.* 'пијан, алкохолизиран' ~ *сӑ-вӑрна́ на̣ по̣лу́но́ш здре́л-прӑзре́л; б.* 'исцрпен, тешко болен' ~ *ку̀пте́н н'о́о би́ве, пу це́л де́н ле́же до́ма, здре́л е́ј* [ПК(Гр)].

здра́пч'а n 'млад коњ, ждребе' [MS, s,132].

здрау adv 'силно' ~ *петӑ́ла̣ са̣-прувúкнӑл: "Ко́лку ја̣-зӑвја́н на́ша̣ ступа́нин, ша̣-да̣-уми́ра̣ за̣-ӑднӑ же́на̣... То́ј си́чку чу́л и рӑзбра́л, зе́л ӑднӑ дибе́ла туја́га̣ и нӑбӑхна́л здра́у женá̆та̣-си* [ВД,332].

здре́е* (и: **зре́е**) impf **1.** 'се кажува за плодот кога се оформува и станува погоден за јадење' ~ *неве́ста-та никна́ла бе́ла ло́за [де́т'ет'о никна́ло зеле́н кипари́с... бе́ла ло́за бе́ло гро́зде е чини́ла [и гро́здето е зреа́ло* [ШК,1,113]; ~ *има́л а̣дна̣ ца́р три́ сино́ви. Има́л и а́дна̣ ӑбо́лку. Ка́та гуди́на пре́т дӑ-зре́е то́ ӑбо́лкуту му-гу-иде́ле* [ВВ,311]; **2.** 'кога рана, односно чир се полни со гној - пред да се истиска'.

здро́би (и: **здробе**)* pf **1.**'испокрши' ~ *стӑ́нклуту са̣ здруби́* [ПС(З),68]; ~ *му вили́ с'е́тн'а̣ ста́р'ју: "гӑ́ската, ш'ту р'е́ч'и ца́р'у, ја́ ти́ си, ш'ту т'а̣ удира́х... ко́кӑле́ту, ш'ту ги* (ти?) *здруби́х, ш'ту ти ги з'е́вам ко́н'у и ру́бит'а̣ и т'а̣ пу́ш'там го́л, да си*

по́ш' " [MS,t,41]; ~ *сă-пăртисна́ле чини́јте и си́те сă-здруби́ли;* **2.** 'изнатепа' ~ *ак о-фа́тише ќ-оо здро́бише ут ќуте́к; ~ уште речот не дорече [дувтасаја нејни браќа [го фатиле, го здробиле* [БВ,61]; **3.**'исецка плодови од зеленчук' ~ *здруби́ круми́т, цăрни пăтлăџа́не* [ПК(2),46].

здруб'о́ва* impf **1.** (в. **здроби 1.**) ~ *му р'е́ч'и ца́ру: "за ти пу́сча ина́ гăска мо́ж'иш' да уди́р'еш'?" ста́рију му р'е́ч'и на ца́р'у: "ја уди́рам и ко́кале́ту и ги здруб'о́вам"* [MS,t,40]; **2.** 'уништува' ~ *то́ј б'ăш'и бахч'а́та ш'ту ја здруб'о́ваш'и; то́ј б'ăш'и, ш'ту му з'е́ пари́т'ą на тфо́јт'ą з'е́нт'уфци* [MS,t,37]; сп. **здруву́ве** 'раскршува нешто, го прави на парчиња' [СК,325].

здруже* pf 'постане близок со некого' ~ *лоза полази згора над црква [јаболко извиши горе врз црква [чула разбрала мајка маштеја... посекла лоза, блага јаболка [она што стори да не се здружат* [БВ,41]; ~ *да јогреје летно сонце [да исуше летна китка [да се здружат лицијната* [БВ,208].

здрăју́ве* impf (в. **здрее**) ~ *ди́ви кру́ши, ти: шо зăле́гăт, е́сăнта шо здрăју́вăт* [ПД(124)].

здубие* pf **1.**'спечали' ~ *се́ди, ви́ке, ту́к, де́те, е́с ут те́бе бугасво здуби́х. Ес не́мах со́л' дă-си-ку́пум нă-де́ќта* [ВК,282]; **2.** 'придобие' ~ *царут фного се зарадувал оти се здобил јошче сус еден голем јунак и на тирзијата му дадел голем бакшиш* [ШК,5,434].

зду́ше (сă)* pf 'се спријатели' ~ *а нă-мо́мăта чу́мкин и сă-зăăрăса́ло прă де́тто. С-јо сăка́ла о́шче удмăле́чки... Ус-лиси́ците, ус-живо́тните сă-здуши́ла и о́на* [ПД,155].

здăрве pf **1.**'стане тврд' ~ *о́ште то́пăл биде́ќи до-о-нăме́стиш от се́тне ќисă-здăрве, не́м-дă-чи́не*; **2** 'вкочани од студ, односно од многу чекање' ~ *по́пут ви́ќе: "Пупăдиą, мо́ре пупăдиą, до́мă-ли-си?" - "Амăн бре у́лăв по́пе, ми- де́к ќă-би́ам. Оди ве́нчи ти́е лу́ѓе, и-здăрви́ чăка́ки* [ВБ,275]; **3.** – **(се)** 'се олади (за мртовец)'; сп. изр. **дă сă здăрвиш** (= да умреш – клетва) [ДК,107].

здăрвин* adj **1.**'кога нешто растопено ќе се олади и ќе престане да биде течност (пр. маст)'; **2.** 'одамнешен, студен' ~ *ле́бо-ј здăрвин, не́ сăја́де;* **3.** 'смрзнат, вкочанет од студ' [СК,325]; ~ *дујде́ здăрвин ут-сту́т, нă-мо́же прăстто дă си-ј сви́и;* **4** 'парализиран' ~ *ле́же, а́ј-го гуди́на, здăрвин, не́ма ко́ј до-бу́гле;* **5.** 'оладен мртовец, по неколку часа откако настапила смртта'.

здăха impf 'здивнува' [MS,s,132].

зе́ва impf **1.**'прифаќа нешто со раце, зема' ~ *го зева нас д'ун'а ѓузели от рăнката, го изваѓа вунка на сухо и мо вели ...* [V,PM.162]; и: **з'е́ва*** ~ *дру́гајут д'е́н' зл'а́зуха у касаба́та и си з'е́ва д'ăт'ąнту зимби́л'ут* [MS,t,86]; ~ *им'ăш'и удбира́ну иди́н зимби́л смо́кфа за д'ăдуту и гу з'е́ва сăс н'е́гу* [MS, t,86]; ~ *раш'та́ ја ч'у́ками на враш'и́луту сăс ко́пани и з'е́вами л'ăбут и раж'ани́ната уста́нува на ни́вата* [MS,t,67]; ~ *кугá ја гл'е́да о́ш'ти врăзана му стуји́; гу з'е́ва нузи́ ч'увре́, гу кла́ва на дăнуту на синду́ку* [MS,t,35]; **2.** 'потера (добиток)' ~ *Настрадин-хо́џа си гу з'е́ва магáр'ąту, си утиди́ дума́* [MS,t,55]; ~ *визи́рину з'е́ва ко́н'у, з'е́ва и иди́н диса́јќ ли́ри, тра́гнува да по́ј да пи́та да сă науч'и́, до́јди на крајо́ на с'е́луту* [MS,t,40]; ~ *гу з'е́ва то́ј ко́н'у, гу вра́тнува куму́ сла́нциту*

да гл'е́да [MS,t,59]; **3.** 'поведе некого со себе' ~ *хо́ж'дат нӑтр'ạ у азлӑ́кут и зл'а́ва мума́та; ут гул'а́м мира́к гу з'е́ва д'ӑ́т'ạнту* [MS,t,83]; ~ *"кутри́ за удрумо́ни за та́с фо́тографи́ја ш'то́гуди́, утино́ш' да гу зе́вати, хапӑ́с да гу кла́вати!"* [MS,t,25]; **4.** 'кога нешто може да се смести некаде' ~ *и та́тку-му тугас му да́ди дува́та и му р'е́ч'и "брӑ́кај ш'аро́ка з'е́м'а, Маќедуни́ја т'ạ ни з'е́ва т'е́б'ạ!"* [MS,t,59]; **5.**'прави' ~ *с'е́тн'ạ о́снува́та ја бира́т алиш'и́да, ја з'е́ват ина́ ку́па* [MS, t,7]; **6.** 'прибира пари од должници' ~ *отговори му: "бра́т ми са́каши да до́јди сега́ со́с ме́ника, а́ма и́ма та́мука да зе́ва да да́ва верисента"* [V,PM,19]; **7.** 'црпе, налева вода' ~ *з'е́вам (в)о́да ут кла́јаницу (ут ч'иш'ма́та)* [MS,s, 132]; **8.** 'склопува брак, станува сопружник' ~ *"афу́ и́ш'тиш' ти́ да м'ạ е́змиш' м'е́н'а за мӑ́нч' идно́ сирума́ш'ку д'ӑ́т'ạ и ја́с т'е́б'ạ т'ạ з'е́вам"* [MS,t,83]; ~ *ве́ли...: "дивојку, ца́р'ува мо́ма! Јазе ти изл'аку́вам, а́ма аку ми зе́ваш ме́ника, мӑ́ж да ми и́маш"* [V,PM,29]; **9.** изр.: **з'е́ха мло́гу пӑ́нт'** (= прилично се оддалечија); **си з'е́ха рӑ́нка** (= се поздравија – со раце) [MS,s,132]; **на пе́за гу зе́ват** (= му се потсмеваат) ~ *кату чу́ха свја́тот за кӑрпа́чинот, фати́ха на пе́за да гу зе́ват: "мо́ј л'а́п не́ма да ја́ди, а́ма кӑ́шта са́ка да ку́пи"* [V,PM,18]; сп. **зема.**

зевзе́к m 'погрден збор за човек со несериозно однесување' [СК,325].

зе́(е) (сă)* impf **1.**'се прозева' [СК,325]; ~ *шо́ зеји, ле́гни си, е́т ти-сӑ-спи́и;* **2.** 'гледа бесцелно': *це́л де́н зе́е пу-дика́нто;* сп. **з'ӑ́је*** 'се загледува' [MS,s,130].

зе́вла f 'клин што го прицврстува гределот со јаремот' (дел од орачката спрема) [MS,s,132]; сп. во др. говори: **жегли** 'дрвца што влегуваат во јаремот и го ограничуваат местото каде што стои вратот на впрегнатото добиче'.

зејко m 'погрден збор за човек што постојано е со отворена уста' [ПК (Мор)].

зе́јне* pf **1.**'си ја отвори устата' ~ *колку рекло, не дорекло [си зијнало, си јумрело [свирки свират на жаловно [а тапани грејовито* [БВ,43]; **2.** 'нешто е подотворено' ~ *ка́-ј зијна́ла вра́тта, нӑ-мо́ш сӑ-сто́плиме;* **3.** fig. 'постојано развикува' ~ *зијна́л а̣дна у́ста, не́ сӑ-за̣пи́ре, са́ке це́л све́т д-оо чу́у* [ПК(Гр)]; **4.** изр.: **зијна́л куту ла́мна** (= крајно ненаситен) ~ *шу и́ма дӑ́-и́ма, се́ саке дӑзи́ме* [ПК,2(164)]; **зијна́л пу-н'а́а** (= кога млад човек ќе се занесе по некоја девојка) ~ *куту мо́мте дӑ́сӑ-скрипи́ли ка́ си зијна́л пу-н'а́а. Шо́-ј арися́ то́лко!* [ПК,2(193)].

зејти́н (и: **зијти́н**) m 'масло од растително потекло' ~ *зимам едно гӓрне, напкун зимам една пачавр́а, га напӓлнувам с пепел и напкун га намажувам с малко зејтин* [МС(В), 84].

зеле* n, bot. 'градинарска култура, расте ниско по земјата, од лисјата се прави јадење, вид спанаќ' [СК, 325]; ~ *зелникот му беше колку нашто гумно [витките му беја колку нашта греда [зелито му беше бивол да заштука* [БВ,177]; ~ *от три хамбара брашното [от три чешми одата [от три мандри маслото [от три башчи зелито* [БД,64].

зеленило n 'бујна растителност, зелен простор (од трева, лисја и сл.)' ~ *и кога си скарши џамут, видоха по вӓнка зеленило и питаха на параманата: "што и това парамана?"*

И тјанака му вели: "таја е татковата ти земја" [V,PM,9]; и: **зилини́ло*** ~ *от Постол чувек гу пулја сăто поле су зилинилото му* [ME(P),71].

зе́л'ка f, bot., Brassica oleracea, capitata 'градинарска култура, чисјето се собрани во главица'; fig. зн. 'нешто просто' ~ *уд ни́што нг удби́риш зе́л'ко ниа́дна* [ПК(Гр)].

зе́лник m 'јадење од печени кори, меѓу нив зелје' [СК,325]; ~ *утúдух дóма, растувáрих магáриту, врàзáх улóвиту, му дадóх мисирлăк да-јáдат... сиднáх дóма, са-најáдух зéлник* [ВБ,339]; ~ *зелникот му беше колку нашто гумно [витките му беја колку нашта греда [зелито му беше бивол да заштука* [БВ,177]; ~ *ручóкут. Кój шо úма – аднăш суκáно ќи бúде – крáшник, урúзник, зéлник* [ИГ,120].

зе́мạ (и: **зúме, зéме**) pf **1.** (в. **зева 1.**) ~ *ej гиди глава, алтăни и сребро ми давали, на сам земал, да си чинам кату татко ми чорбаџиа, но земах един тас, што не врјаднува двајси гроша* [V,PM,277]; ~ *тогáс стáнá тój, земá алтăни сто и педесéт хил'áди грóша, отиде на кадúата му плати* [V,PM,19]; ~ *нă-јспуминáа сúте, нă-глидáа кój шój зăрáзин и ќо-зéмăт, ќо-фăрл'ăт у вáрта* [ПК(2),340]; ~ *кăрпáчинот отговорú: "áми господáре, јáзе имам толку тајфá; сáкат да јáдат. Хем тúнака áку úмаш парú, когá ки ýмриш, далú ки ги зéмиш аф грóбо ти?"* [V,PM,17]; **2.** 'поведе со себе' ~ *нека пучека оша ва гудина, да удгудина, ако бијме здрави и живи и него ки гу зем* [ME(P),68]; ~ *му вéли бáбата на нéгу; "пóстој тýка тúнака! Јазе ки извáдам жéнски дрéхи да си приméниш и такá да ти зéмам нéтрика!"* [V,PM,9]; ~ *човéкот, кату чу такá, гу земá и киниса да гу кáра на домá му, зашто млóгу гу пожали* [V,PM,8]; ~ *кату видé такá гимицúата млóгу на ихтибáр гу úмал јунáкот, штóто гу земá сос нéгу аф еднá трапéза да јадáт двáта* [V,PM,23]; **3.** 'прифати' ~ *речé на товá граматúк: "господúне, да пусними еднá шáјка сос еднó вăжи, да гу зéмими товá човéк"* [V,PM,24]; ~ *му вéли на дрýгите: "áм сегá сирáци, кáк да чúними сóс товá дúвик, штóто нúа сáми гу земáхми?"* [V,PM,24]; ~ *човéкот, кату вúде шáјката, влезé аф нéа, и они гу тегл'áха и гу земáха нéтри аф гимúата* [V,PM, 24]; **4.**'почне, зафати' ~ *зимахме и един каик рибăрски... ги зехме никој десет, ги кладехме на шајката; и така и другите, кога видеха, зеха и тија да идат* [MC(B),82]; ~ *малкото дăтă зăло да врăви: "Мајка ми ма закла, тато ми ма испади, лăлă ми ма уживи"* [V,PM,292]; ~ *овца да га отепиш от бил'укот не се одил'ува, а та сă одилú. Напкун зима низ орманот да бега* [MC(B), 81]; ~ *и зимá нăрóдо вăрве, за-нă-Пăрój дă-сă-слéзе* [ПК1,310] (= почна народот да оди (со превозно средство) со намера да се симне во Пороj). Потврда за тоа дека гл. *зема* во Долновардарско покрај другите го има и значењето 'почне, се приготви (нешто да направи)' наоѓаме и во материјалите кај Д. Иванов од "Гевгелискиот говор" особено илустративен е примерот што следува: *зúме кулáнут дă гу стéге* (= почна да го стега коланот со кој се придржува седлото) [ИГ,114]; така и во материјали од Серско ~ *дујдé гарвáнката и кáк га-вид'ála тóс чув'ák, з'ála да-муискáра учúте* [ВС,337]. За односнава проблематика, односно за спомена-

тово значење на гл. "зема" во контекст на финалниот карактер на исказот: *и зимá нăрóдо вăрве, за-нă-Пăрój дă-сă-слéзе* во "Македонските дијалекти во Егејска Македонија " – Синтаксе, 2 (90), од З. Тополињска, среќаваме поинакво објаснување; **5.** 'фати' ~ *кату си закăлнаха фрет така, тогас мајка му отиде, гу зема за рăката царскиј син и гу извади прет нејнитє синови* [V,PM,51]; **6.**'грабне,украде' ~ *нé і árно да зéми човéк лéпут ут дéцата, и да му дáди на кучúните* [MV,K,272]; ~ *имáло јдúн цáр и нóго јунáци и вујскá пуштувáл, нă мужéле да а зéмăт... најдéл ѧдна бáба; бáăбта му кăжýве: мóјш да а зéмиш, ама...* [ИГ,112]; истиот глагол се однесува и на приграбување на стока: ~ *óде вóа дéтто уд едúн урач му-ј зéме вулóфто и рáлто, óде нă нúвта, зафáшќе дą óре* [ИГ,110]; ~ *з'é пуná стутúна кóзи и ерќéч'а и úш'тиш'и да му ги закáрат на с'élутóму* [MS,t,17]; **7.** 'тргне, се усмери' ~ *усред ѓол'от имаше една нисија, та нисија орман беше и овците зимаха над нисијата* [MC(B),81]; **8.** 'даде пари и добие нешто, купи' ~ *рибáринот му отговорú на сиромáхот и му вéли: "сáкаш ли да га зéмиш, дáј едúн грóш, зéмај га!"*[V,PM,17]; ~ *га дадé рúбата на зéната му и га вели: "марú жéну, тајá рúба га земáх динéска за едúн грóш"* [V,PM,17]; ~ *му вели: "áди сега, долу на чаршиата са продава един безистен: да поиш тамо, да го артирúсаш, колко можиш, та да го земиш!"* [V,PM.162]; **9.** 'позајми' ~ *му велú: "да ми платúти парúте, што длагóвати на мój господáрот, ча úма тóлку врéме, блúзу двé годúни, как сти земáли имáниту"* [V,PM,21]; **10.** 'скине плод од дрво' ~ *отúде, земá от дрýгата смóква еднá кóшничка смóкви, отúде пák на оновá грáт, са чинú тевдúл и фатúл да продáва смóкви* [V,PM,29]; ~ *тинака тогас да дојдиш пак тука, да земиш от другуто дăрво смокви* [V,PM,35]; **11.** 'стори, направи' ~ *та от сите базирѓани иманиту го зема, бејлик ги стори царска; и стопаниту ги и зела сите робови* [V,PM.167]; ~ *да ма земе царут на син-мо жена, ки му пустел'ум и ублечум арно удаите* [V,PM,267]; **12.** 'испие лекарство' ~ *ги зé áпуфто* (= дали ги испи апчињата); ~ *озимá (ли) лéкут?;* **13.** 'грубо повлече, однесе некаде' ~ *флезе сос кон'у аф реката да мини. Кату беши мошни силна водата, гу зема надол, гу одави сос кон'у барабар* [V,PM. 42]; ~ *там дека ручеха леб покрај една рекичка, кривоју една суха кора кату ја тури да си накăсни аф водата, реката га зема кората на дол* [V,PM.91]; **14.** 'добие нешто' (пр. писмо) ~ *цáрјут ги земá онúа книги и писá дрýга книга* [V,PM.12]; ~ *цар'ут как зема писмоту, гу пеа, са почуди* [V,PM,36]; ~ *úмум зéмину пéнција ут-прит двé гудúни*; **15.** 'си поврати нешто свое' ~ *ету и кл'ýчот от магазúата и,... стáните да úдими аф горáта, да вúдити сáми сос учúте ви, и сéкој да си зéми имáниту му!* [V,PM,22]; **16.** 'ангажира' ~ *у тимéл'у да ја фáти ш'úч'ко да битúса, кл'úч'увéту на рăнкáта да ги парадóса и клáди, з'é дрýги мáстури, фáтиха да рáбут'ат'* [MS,t,19]; ~ *утúди ж'ината у иднó с'élу да брăка рáбута; ја з'é идúн кихајá (ч'élингáта) за графéа* [MS,t,68]; **17.** 'стапи во брак, се ожени (се омажи)' ~ *вéли...: "дивójку, цáр'ува мóма! Јазе ти изл'акýвам, áма аку ми зéваш мéника, мăж*

да ми и́маш" [V,PM,29]; ~ *после са земаха младата самовила сос јунакот и чинили стопанлăк* [V,PM, 280]; ~ *кату га виде́ она́ја же́на, са почу́ди и рече́ сос умо́т му: "наи́стина, за та́ја же́на чове́к са утепу́ва да га зе́ми"* [V,PM,12]; ~ *нај-малечката рекла: "Мен да ми земе, да му родум едно дете, косата да му е ут злато, и кога ки плака бисер сăлзи да роне"* [V,PM.267]; **18.** изр.: **глава́та шта ми зе́мја** (= ќе ме убие) ~ *му ка́зал: ето такăф ми е кау́лја сас цáрја: "До три́ дни ако́ да ни му ка́жа, глава́та шта ми зе́мја"* [V,PM.256]; ~ *сега сакам от тебика и ламината керка да ми га докараш, аку не, сетни ти земувам главата ти!* [V,PM.43]; **на рăци ки та земам** (= ќе ми бидеш жена, односно: ќе живееш со мене) ~ *немаш очи като очи [очи имаш кау планучки [ки продадам брза којна [па на рăци ки та земам* [БМ,53]; **си-зе́ бил'а́ нă-гла́фта** (= си донесе грижи, се ангажира со нешто кое носи непријатности); **сон да земи** (= да поспие малку) ~ *един вечер, што му дошло на сиромахот, кату легнал да поспие, малку сон да земи, отиде един скакал на трендафилот и гу изјади гонцету* [V,PM.105]; **зема́ мигда́н** – *а.* (= зеде сила, замав) ~ *това кату рече самовилин син, заедноч зема мегдан и прискокна три пăтја от кал'ата* [V,PM,61]; *б.* (во работа или во натпревар кога некој е фаворизиран) ~ *ти́ зе́ми мигда́н, се́тне а́ска ќи зăфа́тум и па́ ќи-тă-сти́гнум; в.* (во одредена средина се однесува арогантно) ~ *зима́ мигда́н и си́те он ги кума́нде* [ПК (Мор)]; **зе́ми ади́н, у́дри дру́к** (= не чини ни едниот ни другиот) ~ *у́ста́в-и Ми́охци, си́те-сă зе́ми ади́н у́дри дру́к;* **зе́м-си ла́фо нăса́т** (= извини се за она што го рече) ~ *тăка́ не́ сă гувóре, зе́м-си ла́фо нăса́т, и́нăк ќи-рăси́пме кăлиме́рта*; **зима́ јурне́к** 'прифати туѓ образец, се научи на нешто' ~ *мăле́чќо ут те́бе зима́ јурне́к;* **зима́ у́здите** (= почна да управува, да командува) ~ *же́нта-ј зима́ у́здите, си́те и́ма сус да сто́от* [ПК,2(164)], со исто значење: **му-зе́ дизги́нте** (= ја изгуби самостојноста, таа го командува) [ПК,2(178)]; **ми сă зе́ ви́до** (= ослепев) ~ *ут-ка́ ми-сă-зе́ ви́до, чуве́к не́ сум* [ПК,2(176)]; со исто значење: **му сă зе́ ви́дăлто** (= не може да гледа, ослепе) [ПД(Ф)]; **му сă зе́ акăло** (= се збудали); ~ *уд-но́го гăјли́на акăло му сă зе́* [ПК,2(178)]; **о-зе́л нă-че́до ме́сто** (= присвоил дете од други родители); **зима́ си удде́** (= на брзина се крена и си замина) ~ *едно́ сă скара́а, зима́ си удде́* [ПК(Гр)]; **дă му сă земăт рăцто** (клетва – да не може да работи со рацете) [ПК,2(161)]; **дă-сă-зиме уф-нози и уф-рăци** (клетва = да се парализира) [ПК,2 (207)]; **ќи-сј-о зим врăс мене** (= грешката што станала ќе ја примам како своја); **ќи-тј-о зимум лафо** (= ќе те прекинам во разговорот) [ПК,2 (201)]; **ут-пăто а зе** (= зеде за жена бедна девојка) ~ *требе дă-сă-пукорувуш... имиш се́. А знајш каква бише: гола, боса, биз ништичко дујде, уд-пăто тă земаме туткин*; **о-зимала мăтнăта** (= исчезнал, го снемало); **зимал му занајатут** (= се научил да ги прави истите работи како некој друг (познат); **зимал нă татку-му глафта** (= многу личи на татка си); **зима му мерка** (= сериозно го казни – веројатно фразата е изведена според 'земањето мерка за мртовечки сандак'); **да-мă зе́миш урта́к** (= да

ти бидам партнер - деловен) ~ *ки-би́де, ти са́мо на-ме́не урта́к да-ма-зе́миш и и́ч ним са́ пла́ши ко́ј ти-уждира́л ша́мар* [ПД,170]; **чек да́-си-зем зулухо** (= да вдишам воздух, да се соземам) ~ *к-одме де, да́-си-зем сулухо, па ки-кинисме*; или: *ма́-стисна за́-шиита, на́-можа́х да́-си-зем сулухо, ки-ма́-да́вше* [ПК,2(211)]; **да́ земе уд ра́ка** (тестото) = да се вкисели, да втаса за печење леб [ПД(136); **з'е па́т'** (= се оддалечи, отиде) ~ *го ја́хна напите́лот, и го-ш'у́пнова а зинг'и́јата и фати́ да-ба́га, з'е па́т'* [ВБ,344].

з'е́ма f (и: **земна, земнија, земја**) **1.** 'просторот, површината на планетата Земја по која газиме' ~ *мо́ш' да клад'е́ш' ниш'а́н'а, на зим'а́та пе́н'ал за настил'е́ш'; и на ска́лата парма́ку катра́н за гу нама́ж'иш'* [MS,t,22]; ~ *зер на пуста земе шта грее? Засели земета, та тога шта зафана да изгревам* [V,PM,266]; сп. **си́ф суко́л (са́ла́п) пуд зе́ми ле́те** (поговорка, зн. 'палешник' – дел од ралото) [ИГ,122]; ~ *гу пука́лна́ Кра́л'у Ма́рку, му р'е́ч'и: "тузи́, ш'ту ми гу сто́ри ни на Бо́га ду́ш'а да дад'е́ш' ни на з'е́м'а ко́кал да кла-д'е́ш'!"*[MS,t,39]; **2.** 'одреден простор што припаѓа некому' ~ *и на Бога се да си молиш, синку, ча на ламината земја, дурде да́ржи нејната земја, има дефови* [V,PM,43]; ~ *Имир има от царот земнија да повел'а* [MC(B),93]; **3.** 'свет' ~ *аку не́ ти ви́ждах те́бика, ки ве́л'ах да е она на́ј-хубава на земја́та* [V,PM, 9]; **4.** 'држава, царство, татковина' ~ *вја́хнали на ба́рзи ко́ни да по́дат на чу́зда зе́мја дале́чна да продава́т џифаи́рите му* [V,PM,26]; ~ *вовели ја́ и царо хи са́ фтаксал, ако излекуви керка́ му, шта хи даде л'у што иска, дур џ половина́та от земја́та си* [V,PM,282]; ~ *му ве́ли: "да ти питам, дали от ту́ка си, или от дру́га зе́мја и по-што ра́бота са врати́ш ту́ка"* [V,PM,13]; **5.** 'вид земја за правење посатки, глина' ~ *то́ мо́же де-ј куту кури́тце на́пра́вано, ва́ртле́сто и да́лбо́чко. Уд зе́мна ги пра́ва, за́ ме́са́не ле́п* [ПД (120)]; **6.** изр.: **ни на́ небо, ни на́ земна** (во голема неизвесност сум) ~ *си́те са́-на́ридиа, си-удуми́а де́џта, ни́а са́мо са́-ра́спра́вме. Не́ зна́м, ни на́-не́бо, ни на́-зе́мна сум* [ПК,2(182), **уф-зе́мта пра́па́дна́х** (= многу се посрамотив) ~ *ка́ чу́х ну́кта да́-пџу́у уф-зе́мта пра́па́дна́х* [ПК,2(207)]; **на земна мириса** (= тешко болен, како да му е близу крајот, оттаму: *на земна мириса*, т.е. на гроб) ~ *Петкана на Лазар продума [брату ле брату Лазаре [толку на земна што мирисаш [на земна брату и пеужини* [БК,79].

земалин* adj 'нешто што се однесува на земја, земски' ~ *наи́стина ти вре́ве, о́ти не́е нова́ шту ви́дехме това́ пра́виме испа́т та ви́е испа́те ни ни прии́мате, ја́с ако ви ре́кох за земални ра́боти та ни ув'а́рова́хте* [ВД,327].

зе́мал̣ник m 'просторија за остава (пр. за храна)'; со исто значење: **зи́мник** [ВД,68]; сп. **земница**.

земнин* adj 'нешто што се однесува на земја' ~ *чуде јуме она шо да праве [мори какво чудо она да направе [да умрзне сестра од две брата [мори, ми си влезе земнини кирали [ми отпушти девит бочви вино* [БМ,98]; ~ *скриј се бре, скриј се братче бре Таше [скриј се бре, скриј се в земни кирали [в земни кирали в шаренјо синдуќ* [БВ,66].

зе́мница (и: **зи́мница**) f 'визба, просторија под куќата без дрвен под' [СК,325].

земпаре́ n 'именување (обраќање) кон некого – со негативна конотација' [СК,325].

земпарла́к m 'неморално однесување на човек "женкар" ' [СК,325].

зему́ва* impf 1.'прима награда за извршена работа' ~ *му вели владиката на даскалут: "ету ти донесох това дете, сакам да гу учиш псалтика! Колку ајлък ки ми земуваш?"* [V,PM,37]; 2.. 'собира, може да се смести' ~ *наедоха на един езер един дивјак: едноч как смрäкаши, сичката вода от езера га земуваши на устата* [V,PM,102]; ~ *роговиту, колку дена проминат, они по-гол'ами са чинат... дури векн са не земуваши удајата роговиту* [V,PM,35]; 3. 'си ги прибира позајмените пари' ~ *и́мам да зему́вам то́лку хил'а́ди гро́ша от ти́а чове́ци; о́ни ми са пла́чат, ча хајду́ти гу земáха има́ниту* [V,PM,22]; 4. изр.: **главата ти земувам** (= ќе те убијам) ~ *му вели на Мајдона: "Мајдон, от тебика сакам да идиш, от протудраку кон'ут да ми гу докараш! Аку не, главата ти земувам!"* [V,PM,74]; сп.: **глава́та шта ми зе́мја**.

земäн* adj 'она што веќе некој го зел' ~ *ма·скапáли мазáта, удде́ли на-па́рте. Сабáјле ка видé цáро па́рте зе́мани* [ПД,170].

зе́на* f 'сопруга, жена' ~ *кäрпáчинот влезé на домá му, га дадé ри́бата на зе́ната му и га вели ...* [V,PM,17].

зент (и: **з'е́нт'**) m 1.'роднинска врска – маж на ќерка или на сестра во однос на другите членови на семејството' ~ *тогас тојнака позна, ча цар'ут гу милува и тера зент да гу чини* [V,PM,48]; ~ *ути́ди дру́гајут брáт му ка́за сфáт'ата: "до́јди з'е́нт'ут, му да́духми про́ск'е́фал"* [MS,t,78]; ~ *усäмна, до́јди та́тку-ји и з'е́нт' ни муж'á да на́јди* [MS,t,30]; и: **зет** ~ *му ве́ли: "си́нку, една́ мо́ма и́мам; ела да ти чи́нам зе́т и да ти и́мам кату че́ду"* [V, PM,22]; ~ *зет'у пак гајрет чиниши на неа да притäрпи ошти наколко дена, белким ки ги познајат* [V, PM,91]; односно: **зјат*** ~ *теп тä мајкä главилä [за баш мума ф селуту [тенкä Милка убавä [бричи са зјату, бричи са [чи шта идим за нивјаста* [БД,48]; 2. изр.: **ут-зе́т ро́да, уд мага́ре сто́ка** ~ *нивéстта по́вике сјáа сáке ни́јнта ро́да, а зе́то не́гуфта, о́н нä-мо́ж дä-би́де си́н и зато́о сä-ви́ке: уд-зе́т ро́да, уд мага́ре сто́ка* [ПК,2 (204)].

з'е́нту adj (в. **земäн**) ~ *имáх з'е́нту пари́ ут ба́нката и ґу́ч'-бела́ да сä пла́т'а* [MS,t,6]; ~ *д'ät'анту и́ма з'е́нту идна́ кни́га на ху́рната п'äј* [MS,t,81]; ~ *н'е́с, ш'ту имáха з'е́нту прäс у ина́ ш'е́мпа ... пиш'ма́н сä станáли* [MS,t,60].

зер 1. part 'зар' ~ *зе́р не́ј до́јдин чи́м све́те; ~ зер на пуста земе шта грее? Засели земета, та тога шта зафана да изгревам* [V,PM,266]; 2. conj (причински) 'зашто, оти' ~ *ни́м дä си кäжáл ло́шо зä Ту́ше, зе́р о́чте ќи-ти-ј изва́де Ки́ро* [ПК,2 (156)], Саќов во примерот ~ *Зе́м си шáпкäта, зе́р е студе́но,* употребата на **зер** е дадена погрешно како илустрација за adv, наместо за conj [СК,325].

зе́рем conj 'зашто, бидејќи' ~ *е́ла по́ско́ро, зе́рем ки тä кäлвум* (= дојди побргу зашто ќе те тепам) (илустративниов пример кај Саќов е погрешно означен како adv) [СК,325]; и: **зирим** ~ *с'е́тн'а то́с д'а́дуту хо́ж'да на стр'а́днајут брáт, му вили́: "Да́ј-ми мäра ракúја и мäра ви́ну да пи́јам зири́м сä-стáр ч'ув'а́к!"* [MS,t,80]; ~ *хо́ж'а... на*

по́ртата про́сјак, му-вили: "Не́ м'ą-пра́ити кабу́л да-до́јде то́с в'е́ч'ăр у-ва́м да-про́мина, зири́м că-мо́кра ут-дăш'! " [MS,t,80].

зерхада f, zool. Cervus capreolus 'тревопасно животно, нежно, живее во планините – срна, рогови имаат само машките срни' [BV,175].

зетјув* adj 'нешто што му припаѓана зетот' ~ *и така отидоха на зе́тјувата кӑшта* [V,PM.115].

зеф m 'празнина' ~ *то́ шо падна́ па уф трӑнити, ви́и па шо слу́шат, и ут но́гу дјаво́лцки гајли́ни, и ут зингинлӑкут, и ут зе́ф шо и́мат, си удаву́ат* [MV,K,274].

зиандиса* pf 'претрпе штета, загуби' ~ *и такӑ а дунцал рӑботта дӑ зиандисале љујту нӑ килту по 15 оки жито* [ME(P),86].

зива́јна n 'земање, прибирање' ~ *и така си-ј прибрама шејвиту, шо-ј имахна за зивајна, нај-повичке книги* [ME(P),68].

зивгар m 'два вола што заедно, впрегнати орат' ~ *јодај си доло јов чаршија[купи си зивгар вулове* [ТГ, 211]; ~ *сл'агни нӑ лел'у, погости [сас ситоно коприне́но [дс. ви јӑ сита гудинӑ [да ви că живи зивгари* [БД,13]; и: **зигва́р** [ВД(1),74].

зи́вница (и: **зе́мни́ца**) f, bot. 'вид лубеница што може да се чува дури до зиме' [ВД(1),72].

зиври pl.tt. 'вид панталони' ~ *бе́ли зи́ври но́саа ру́салијте* [ПК(2),47].

зи́д (зи́т)* m 1.'ограда од тврд материјал (камења, тули)' ~ *са наогја ... уд горна страна уд негу иден гулем извур загрӑден су гулеми зидишта и стени* [ME(P),68]; ~ *кукји по-гулеми уд друјзте селцки и зӑгрӑдени су високи зидиштӑ* [ME (P),85]; ~ *ка̨ удира́л на̨ зи́дут (уд мен по́-си́лин јунак не́ма̨ дӑ и́ма на̨ све́тут), гу турува́л, рӑкта прӑпӑжћа́ла ув зи́дут* [ИГ,112[; 2. изр.: **најде зид** (= не му излегоа во пресрет) ~ *и заедноч стана куумциата и отиде на пашата да гу здигни, ама напразно му беши хожданиту: најди таму зид* . [V,PM. 70]; сп. гатанка: **зи́д зидо́сано, ва́р ва̨ро́сано, ни́где ду́пка ни призо́рка** (= јајце) [ИГ,122].

зида́р (и: **ма́јстур**) m 'човек што зида (прави) куќи' [ПД(Ф)].

зид'е́ pf 'изеде' ~ *амен утиди да фл'ази у турба́та да му зид'е́ л'а́бут, прифта́са ч'уфч'и́јата* [MS,t,77].

зидо́сан* adj 'направено со зид' ~ *зи́д зидо́сано, ва́р ва̨ро́сано, ни́где ду́пка ни призо́рка* (поговорка, зн. 'јајце') [ИГ,122].

зидӑн adj 'нешто сосидано' ~ *пред вудани́цӑта и́ма зи́дӑно, зӑ-во́та дӑ-că-суби́ре, то́ că-ви́ке бе́нт* [ПД (171)].

зија́н m 'штета' ~ *тӑка́ кӑжу́вме ка́ ќи-би́де не́кој зија́н. Ка́-ќ că-зӑгу́бе, ка́-ќ că-скӑрше не́што* [ПК,2 (204)]; ~ *гуле́м зија́н му са чини́л, му-изгуре́л а̨мба́рут* [ПК(М)]; и: **зјан** ~ *кога ки изл'ази крӑчмата пак, тогај са чини голем радос, та много зјан чинат на зантјувата кашта, горјат вогни на дворот, траштат кирамиди* [V,PM,250]; изр.: **да ни ста́ни зија́н** (= да не исчезне) ~ *му вили ... : "бахч'и́ва̨н'и́, бахч'и́ва̨н'и́, но́с аманет на д'ӑт'а̨ту да ни ста́ни зија́н, да că ни загуби́!"* [MS,t,33].

зија́не impf 'губи нешто' ~ *зӑ не́кој пичали́л ли, зијани́л ли* [ПК,2(158)].

зијанлӑк m 'загуба, штета' [СК,325].

зијанци́а m 'некој (нешто) што прави штети' [ПГ(Ф)].

зијафе́т m 'веселба, гоштевка' ~ *на идна́ де́н ајлаклӑк, Х... ки чи́ни зијафе́т на голе́мити и напре́жнити Галиле́јци* [MV,K,330]; и: **зиефет** ~ *така едни циримонии са прајат*

тамо. Сетне фаштат бабите ракиа пиат, по ракиата јадат, пиат. Тогај са чинува еден гол'ам зиефет, гозба [V,PM.247].

зи:кли́ва ка́шлица f (ја викаат и: **гуле́мта ка́шлица, мъ̆гъ̆ре́шка ка́шлица**) ~ *уд-н'áа де́тто зайкнуве, мо́ш и д-у́мре* [ПК,2(48)]; во Дој и Ник: **цъ̆рна ка́шлица** [ПД(115)]; ~ *Ту́рцте и ви́каа* **карá иксју́р**. *Уд н'áа уми́раа де́чкăта* [ПК(2),47].

зил' m 'крајниот дел од огништето' [ПД(119)].

зиле́н (и: **зеле́н**) adj **1.** 'нешто што ја има бојата на пресна трева' ~ *уф стредин на чудбина гулемата зилена рамнина су блатто пустел'ано* [ME(P),71]; ~ *от мъ̆ра час типъ̆ра дојдоха четиријсите филдиши, кату бивули, на ливадите, јадоха, јадоха зилена тр'ава* [V,PM,42]; ~ *си́га ни пра́ими ино́ш' на та́с зил'е́ната тр'ъ̆ва?, ж'ина́та му вили́: ма́дам ти и́ш'тиш', да сто́рими ту́ка!* [MS,t,78]; и: **зъ̡ле́н**, односно **зеле́н** ~ *о́н се́кој де́н шъ̆та́л пукра́ј Ва́рдъ̡р пу-зъ̡ле́нте ливá́ди* [ВД,277]; ~ *му даде бог една голема сила на Сраула, га дигна на Илија-дилија и го зема главата. И она спрасна да бега низ зелени ормани* [MC(B),97] – уште една потврда за нерегуларната употреба на кратките заменки во долновардарските говори, имено формата за директен предмет **го** се јавува во дативна функција: *и го зема главата* (м. 'и му зема главата'); **2.** 'плод што уште не е созреан' ~ *зиле́но-ј гро́јсто* (= грозјето е зелено) [ПК(Г)]; **3.** fig. 'неопитен, несозреан' ~ *бари саде јазе да загуб'ам живот, и тинака сос меника да не погиниш, така млат и зелен* [V,PM,44]; **4.** изр.: **ти́ и-а́с и го́ра зиле́на** (= се кажува за двајца што не се кадарни да свршат некоја работа) ~ *ки-прăко́пциме а́к сме за́јно а́с и ти́ и го́ра зиле́на* [ПК, 2(199)].

зилинишка́ф adj 'нешто што има светло зелена боја' [ПК(2),47].

зил'а́ f 'злоба, завист' ~ *и така́ сă курталúса д'улбе́р'у мо́ма и имуш'а́к ут мъ̆ш'тихо́вата зил'а́* [MS,t,64].

зил'арин m 'злобник' (сп. **зил'а** = злоба) ~ *дали си гладна, ја жадна [јели си гола, јел боса [дал ти је л'убе зилјарин [ил ти је л'убе срамливо* [БД,73].

зи́ма* f **1.** 'најстудениот дел од годината (*ут октóмври дур на апри́л*)' ~ *риче: "помини така отăд Вардар; ти имаш много пријатели, на секој по два дена да седиш, ки прекараш зимата"* [MC(B),89]; ~ *и пра́и кули́ба за ч'уба́ниту да спа́т, да ни пумрăзнуват зима́та ... и там ра́ж'дат уфц'ăта и ко́зăт'ъ̡ ц'ала зи́ма* [MS,t,67]; и: **зимо** ~ *жалта дујна, бело грозје [што го нема на сред лето [јоно бара на сред зимо* [БВ,226]; ~ *у зандан има две мили братќа [они не знајат кога е зимо [кога е зимо а кога лето* [БВ,28]; **2.** 'студенило, мраз' ~ *о́јди на ино́ с'е́лу, фтáса на крајо́, зи́ма гу фáти гул'áма на пăнт'о́* [MS,t,15].

зимат* adj 'земен' ~ *"От кăде ги зима тија овци ти?" – Имах зимати 800 овци* [M(B),83]; пр. што илустрира една постара состојба – кога гл. придавка (*зимати*) се сложува со предметот на кој се однесува (*овци*); сп. **з'е́нту**.

зимбереки n 'брава вградена на врата' [BV,176].

зимби́л m 'вид кошница за на пазар, плетена од рогоз' ~ *за тувáр'ъ̡т с'е́тн'ъ̡ смо́кфа, да му удбире́ иди́н зимби́л смо́ква* [MS,t,86]; во пр. што следува значи 'голем кош' ~ *царју́т стана, жив влезе в зимбилут, и*

тос гу здигна на рамото [V,PM, 201].

зими adv 'во текот на зимата, зиме' ~ *рăнкавицạ сă нóси зúми* [ПС(З), 67].

зимна лубуница f, bot.Citrullus vulgaris 'лубеница со изразито дебела кора, внатре има обично жолта боја' ~ *óна сă-јáде дýри нă-Бăдник вéчăр* [ПК(2),47]: в. **зúвница**.

зúмне-дáвне 'односи на купување и продавање' ~ *árно си-знáм áска, ус-рудни́на дă-си нéмум зúмне-дáвне* [ПК,2(188)].

зимни́к m 'помошна просторија под куќата' ~ *пó-рáно вика: зимни́к, сја пóдрум, стáр збóр е зимни́к* [ПД(119)]; ~ *уф зимни́ко си-чýвăхме зимувúште, рăкúа, вúно. Зимни́ко-ј бис штúци, гу-мáжăхме ус-цăрвéна зéмна* [ПК(2),57]; в. **зéмạлник** и **земница**.

зимова* impf 'ја поминува зимата' ~ *диуојку мари диуојку... [с кем стă зимоваш диуојку [с кем стă л'атоваш [– зимовам си шчăм јуначе ...*

зимпăрéќ m 'пружина од часовник' [СК,325]; в. земпарлăк

зимýве impf 1.'фаќа нешто со раце, зема'; 2. 'почнува' ~ *зимá* (или *фạтú*) *дạ вăрне;* 3. 'приграбува' ~ *сăт имóт му гу зимáл;* 4. 'купува, плаќа' ~ *нóго скăпо сј-оо зимáл* [ПК(М)]; сп. **земува**.

зимувúште n 'нешто што се чува за зимно време (пр. храна)' ~ *бéрат кój шó úма ут-пó:л'то и гу чýват зă-зúма;* сп. *вáа зúма úмум бóл зимувúште и зạ нáс и зạ дубúцте. Слéпто кýтре и он субúре зимувúште: кумпúр, јạбýлки, óн éј пуд зéмăнта* [ПК(2),57].

зимă-лету adv 'зиме-лете' ~ *'блату" ј токму су турцкăтă "ѓолј" и кăжувă зă ногу месту пукриено горă-долу зимă-лету су вода* [МЕ(Р), 80].

зимнини adj, pl 'жита што се сеат наесен, зимски посеви' ~ *јој ти мили Свети Тодор] шăнен јојде, срден дојде [Свети Тодор јотгојвара [– Јој ти мају, мила мају [зимнини са загинали [л'атнини са иссăхнали* [БД,11].

зúмăн (и: **зимин, зимни**) adj 'она што стои во корелација со зима, зимски' ~ *зúмăн дéн* [ПД(Ф)]; ~ *Марушко, Марушко [летна пеперушко [зимна темјанушко!... [шчо је Маро, шчо је [јасна месечина... [– за моми грабене* [БД,72]; ~ *ја љакò је љато, та да си наберем [та да си наберем до жăлти ми класе...[ја љако је зима, та да си наберем [та да си наберем ја зимни ледове [та да си ги донесем ăф тевни тевници* [БД,86].

зингúи pl. tt. (и: **зингиа**) 1. 'дел од коњска опрема – кога човек се качува на коњ прво ја згазнува **зингиита**' ~ *дури на којн не си вѓаје[на зингији не си стрпне* [ТГ,177]; ~ *л'у фатú да-усăмнава, стáна, фáш'та пит'éлọт му-клáва с'éдлọтọ и зинг'úјити го јáхна напитéлọт, и гọ-ш'ýпнọва а зинг'úјата* [ВБ,344)]; и: **зенгија** ~ *спремај ми којнче Шаркованога [послај му и шикливо сẹдло [шикливо седло, фор'нена узда [фор'нена узда, фор'нена зенгија* [БВ,236]; 2. изр. **му стăпнá нó:кта нă-зингúа** (= се кажува за човек што успеал добро да се ситуира) ~ *сă-нăридúл дóма árно... си úма сé, тó-ј: му стăпнá нó:кта нă зингúа* [ПК,2(178)].

зингинлăк* m 'богатство, богаташко однесување' ~ *тó шо падná па уф трăнити, вúи па шо слýшаѓ, и ут нóгу дјавóлцки гајлúни, и ут*

зингинла́кут, и ут зе́ф шо и́мат, си удаву́ат [MV,K,274].

зинги́нски* adj 'богаташки' ~ *напкун от там Нигрита е било зингинско село – отидоха там да го плене* [MC(B),72].

зинги́нин* m (и: adj, indecl.) 'богаташ, богат' ~ *иди́н друк тра́гна ут ибанда́ да по́ј у то́с зинги́нину; са́ прич'у́, ч'а́ мло́гу зинги́нин-ји* [MS, t,46]; и: **зијнгијн*** ~ *за́ да можа́ по кулај да гу пувел'а́ селту он кунуштисува су ... трими́на по-зијнгијна́* [ME(P),91]; односно: **зингин** [ME(P), 174]; [CK,325].

зинко́р m 'завидливец' ~ *како́ф зинко́р чуве́к е́ј, пра́шка уф-о́чте мо́-ј де́тто, не́јке до-ви́де...*

зинцир* m 'метална направа, составена од повеќе алки, се користи како замена за јаже – синџир' ~ *по́вели ва́ џјаво́лцка ра́ќа да испа́дни ут чове́кут; зашто́ и́ма но́гу гуди́ни шо гу грабна́ на не́гу, и бе́ши варза́н су зинцији́ри, и су бука́и уф но́зите заклоче́н* [MV,K,275].

зи́рка impf 'гледа малку (пр. низ тесен простор)' ~ *т'а́ му са́ мо́ли: "мра́фка на кра́јч'ату на уко́ту кла́т' си!" Си кла́ва мра́фка на кра́јч'ату, му са утфа́ра мра́фка, фа́ш'та да зи́рка* [MS,t,37].

зја f 'два еднакви предмети што одат, односно се употребуваат заедно – чифт' ~ *ки си собрат десетина жени да подат на повиш, за занесат една зја папуџи* (= едно рало кондури), *скахуни, шамии два, фес, ририф, еден крондир вину* [V,PM,246].

зјув* adj 'жив' ~ *питала ја бабата: "Што поштеш, синко?" Тја хи рекла: "Сребро и маламо, бабо". Бабата хи рекла: "Да ти сја зјуви ра́ки, синко!"* [V,PM,286]; истава фонетска промена може да се следи и во лексемата **жјувина** (= живина) ~ *толко жјувини, штото сја напа́лнило сичко* [V,PM,284].

зл'а́ва impf 1. 'излегува, се појавува' ~ *му зл'а́ва иди́н арасла́н (леондар) и му вили́ да са́ бо́рат* [MS,t,75]; ~ *зл'а́ва заби́тинут ... зл'а́ва и д'а́т'ану и са́ ска́ш'тат ска́лата* [MS,t,83]; ~ *зл'а́ва заби́тинут ва́нка, ви́кнува идно́ афтоки́ниту* [MS,t, 83]; ~ *иди́н ч'уфч'ја и уч'е́л да уре́; му зл'а́ва иди́н арасла́н (леонда́р)* [MS,t,77]; 2. 'се симнува' ~ *си́га са́ ка́рат на́фтиту, то́ да зл'а́зи до́л у буна́рот... д'а́т'ану ви́д'а, ч'а ни зл'а́ва н'а́фту, р'е́ч'и: "ја́с за и́зл'а!"* [MS,t,86].

зл'ази* pf 1. (в. **зл'ава**) ~ *ти́ја ч'ин'и́ха млиу́о пш'ин'и́ца и ти́ди да го́ миле́ да-си-ч'и́н'и бра́ш'но́. Ти́ди на удин'и́цата и зла́зи к'усе́ дирминџи́ја* [ВБ(Б),343]; ~ *пустрид'а́ вич'а́ро́т зл'а́зух ут ко́низма́та ... ја разго́л'ах* [MS,t,73]; ~ *иди́н д'е́н' зл'а́зи џа́р'ут на ш'е́дба, скопо́ту би́ш'и н'е́тр'а у мур'е́ту го́л ('бис руби')* [MS,t,78]; 2. 'се симне' ~ *зл'а́зуха са́ќ забитинут до́л, фл'а́зуха у афтоки́нито́ту и тра́гнаха* [MS,t,84]; ~ *фл'а́зи д'а́т'ану у на́с ду́пката да врави́, зл'а́зи на идно́ ач'и́к м'а́сту* [MS,t,86]; ~ *"ди́рму н'е́мами о́да, да зл'а́зими на ниш'и́ту да е́змими о́да"* [MS,t,84]; 3. 'се добие, се собере (извесна количина)' ~ *ути́духа на-миси́р'ут, тригиса́ха миси́р'ут, зл'а́зи два́ тува́ра; ха тува́р'аха два́та ко́ни миси́р'* [MS,t,86].

Злата f 'ж. л. име запишано во Драмско' ~ *ја ма́ кој ми го срешчом гледа? [Злата ми го срешчом гледа [гледај Злато, гледај [жан да си нагледаш* [БД,22].

златар* m 'мајстор што изработува златни предмети' ~ *ој Герги, Герги, Герги златарју! [не врви Герги на*

турцка сбадба [на турцка свадба девер да бäде [девер да бäде прапор да носи [БД,58].

зла́тен (и: **зла́тин**)* adj **1.**'нешто направено од злато' ~ *та ми извади́ха да ми слу́жат сос едно́ зла́тено ди́ску* [V,PM.140]; ~ *излези́ сирома́хот от зла́тената гими́а и оти́де пра́ве на господа́ровата кӓшта* [V, PM,14]; ~ *са чини́ мло́гу бога́т, от господа́рот му по́вики, и, кату са чини тебди́л со́с зла́тни дре́хи... дојде́ на онова́ грат* [V,PM, 27]; **2.** 'нешто што ја има бојата на злато' ~ *ја разго́л'ува, гл'е́нда на пра́вата би́ска три ко́сим'а зла́т'ана* [MS, t,71]; ~ *тој е добитак, кату малка камила; кожата му е лäскава кату златна са кажува* [V,PM,47]; сп. **вара́јк** ~ *е́м зла́тно ко́ниц, е́м вара́јк* [УЕ,10]; **3.** 'тоа што има висок квалитет, односно што ни е драго' ~ *бане ле, бајне Стојане [нијä си си сме сäс тебä роднина: први, втора братовчеда [и повторни калтатовци! [– Злато л'о мари златена [хубава мома род нема* [БД,103]; ~ *френцки ме куршум погоди [в левата страна в срцето [идејте браќа до дома [златен и поздрав носете [на мојта мајчица* [БК,134]; ~ *ја занесле ју града Солуна [ја питале чија вера сака [јас си сакам нашта златна вера* [БВ,53].

златнуперу adj '(нешто) со златни перја' (= златната рипка!) ~ *та хајде, та хајде хубави калмани [хубави калмани, гиздави калтати [да ва гозба густим, да ва служба служим [риба златнуперу, ракија петгудинска* [БД,52].

злато́се* pf 'направи нешто да биде позлатено' ~ *јуплела ли си диуојку [убави златни гäјтани ? [– исплела ги сäм, исплела [л'у си немäм бре јуначи [злату да си ги златосäм* [БД,43].

зла́ту n 'скапоцен, жолт метал' (хемиски елемент Au) ~ *ми закара аф магази́ата, де́ка и́мат има́ниту; са́каши да ми дадé зла́ту и сре́бро, за да му башлади́сам живо́т* [V,PM. 22]; ~ *бӓпта пу зла́тто, нä-чура́пе: "е, ца́ре, шо́-ќ ка́јш га́јре"* [ПК(2), 263]; ~ *"пуртука́лит'а, ш'у ми пу́сна сäс Ѓо́рѓа, н'ä-са пуртука́л'а, т'е́-сä сафи́ зла́ту"* [MS,t,86]; ~ *то́ шо а зе́ идно́то ути́ди да купа́ на зе́мнјата, и гу скри́ зла́тоту ут а́гата* [MV,K,271]; – проф. Конески во својата "Историја на македонскиот јазик" со овој пример (за изразување на посесивност со предлогот **од**), го најавува присуството на балканизми и во југоисточните македонски говори. Во материјалите кај Малецки со значење на 'злато' се употребува и **ма́ламу**.

зло́ n **1.** 'несреќа' ~ *и тојнака, кату виде веки злоту се́ по него ходи, са покаја* [V,PM,40]; ~ *а́ко нив'а́стата изл'а́зе продупчена гол'а́мо зло́ ја за кӓштата* (верување – ако на првата брачна ноќ се покаже дека невестата не е девица голема несреќа ќе го следи семејството) [ВД,85]; ~ *кога́то ви́е ку́че и гле́да на до́лу, зло́ ста ста́не на стопа́нина му* [ВС,83]; ~ *му-ве́ле: Га́зда, е́дно зло́, ве́ле, нä најдé вӓјн, и не́ма ка́к дä-т сä-ја́вум* [ПД,143]; **2.** 'непријатност, лошотија' ~ *гу пусна́ха и те́, без да му чи́нат ни́шту зло́, и му рекóха, утринта́ да му дока́ра три хил'а́ди гро́ша* [V,PM,26]; ~ *ти́и па шо падна́ уф ка́минут, ка ки слу́шат, су ра́дус а слу́шат прика́зната; и ти́а не́мат те́мел, на саа́тут веру́ват, и на зло́ ка́ ки си на́јди уста́ват* [MV,K,274]; **3.** adj 'лош, зол' ~ *нале-*

тала жална Мара [налетала на зло свекор [на зло свекор, зло свекрва [две јатрви клети кучки [БК,70]; 4. изр.: **злóто до-зăбрáве** (= пожелување за добра среќа) ~ *ее-вá, нă-тéп пă тă-зăбрăвúх, злóто дă тă-зăбрáве;* **злó пут кáмин** (= да не се повтори болеста или друга непријатност) [ПК,2(164)]; **у злó сă кувéш'** (= самиот си иницираш непријатности). со исто значење: **фл'áваш' у нифél'ану** [MS,s,133]; ~ **на зла налитјаха** (= им се случи несреќа) ~ *му вели: "пехер мој, јазика пак дојдох, ча две сестри на злја налитјаха, туку пусни и другата ми балдуза, хизмет да ги чини"* [V,PM,62].

злăва f роднина, сестра на мажот' ~ *жјăната му кату видăла, чи ни хи усторил ништо, вăчарта заклала дăтăто си и, като спала злăва хи, намăзала хи рăкăтă крăв* [V,PM, 117]; и: **зăлва,** односно **зóлва** ~ *нă зóлвăта ич не-ј сă арисáх* [ПК(Ал)].

злăшка f 1.'внатрешен орган кај човекот (и животните) – жолчка'; и: **ж'лăш'ка;** ~ *еднóч скокнá дури на сúн'о нéбо и гу фăрлú арáпинат на земјáта. Му пукнá злăшката, отúде на дјáвола* [V,PM,117]; 2. fig. изр. **ми пукнá злăшкáта** (= многу се насекирав) – кога човек од голема нервоза се разболува.

змáч'ка (и: **смачка**) pf 1. 'со притисок прави нешто да си ја изгуби формата (пр. горната и долната страна да бидат една до друга слепени)' ~ *сă умурú сăс прáзин м'ăх и си р'éч'и : "áку гу нăпăлн'а, за м'ạ змáч'ка!"*[MS,t,74]; ~ *за дад'é млóгу грóзди, за субир'éми млóгу укú да за дójми думá за гу змáчками* [MS,t,4]; 2 направи нешто на парчиња, столчи' ~ *лам'áта гу змáч'ка у ранкáта кáминут и стáна кумáч'анта* [MS,t,75]; 3.'уништи' ~ *јáхнува кóн'у на дóл на гóр'ạ пу бахч'ăта, ја прáви зерзибúл, ја змáч'ка ш'úч'ката бахч'á* [MS,t,33]; 4.fig.'изеде нешто на брзина' ~ *цéл лéп смачкá* [ПК(Гр)].

змáчкạн* (и: **смáчкан**) adj 1.'нешто што под притисок си ја изгубило формата' ~ *м-јóо дạдé смáчкăно свидéтелствуто;* 2. fig.'многу слаб, исцрпен човек' ~ *о-пуштúли удбóлницта, áма нóго-ј смáчкан* [ПК (Гр)].

зме(j) m 'митолошко суштество, личи на голема (и дебела) змија, но има крилја' ~ *и дéуто сă-вăрнýва нáзăт, си-гу-зéва дéтто и ни óш инăш приăтéли нă-мужéа дă стáнăт сузмéут* [ДК,142]. Во Драмско е забележана формата **змиј** ~ *фнéтре сăс с'акáкви прилигúа, штото немóж'а ч'ул'ák да-отберé направáтахи, óти ни-е-ч'улéшта нáправа, ами от-јýди, змúуве* [V,PM,259]; ~ *побрáтиме, јá сам змúј, са бúхтахме сас адúн дрýк змúј и мц надвúй* [ВД,66]; и: **змúју** ~ *запúта е нéхина стáра мáјка...: "Как си дójде, мúлно чéду? Кáк та пýсна клéти змúју"* [V,PM,260]; ~ *на нáс бáрчúна úма адúн дрýк змúју, та тój úскашја да та грáбне, пак јá, óти му надвúвам и привáрих та тá обзéх, и сегá тój ма млóгу гарезú* [V,PM, 260]; и: **змăј*** ~ *сăдјали ду три сăстри ламии много гол'ами, котри ошта от малички сă крили там, зашто имали братјă дур осăм змăјувă* [V,PM,290].

змеевит* adj 'она што се однесува на змеј – змеовски' ~ *тија да седи фаф сараете на змеевита звезда, таја звезда шта си храни и нехините деца, кои шта ми бодат изметчии* [V,PM,265]; ~ *дека си плачеше таја жена, оти хи немаше*

златните дрехи, та ја со зарите си дигна горе на небето, откара ја фаф сарает на змеевита звезда [V,PM,265]; ~ *децата останали при змеевита звезда, та тија ги исхранила, доила ги змеевито млеко* [V,PM,265].

змиа f, zool. **1.** 'влекач со издолжено тело, ги има различни видови, некои од нив се многу отровни' ~ *е́ту ви дадо́х на ва́с пувел'ата да ста́пнити уф узго́ри уф зми́ити и уф скрапи́ити* [MV,K,292]; ~ *зми́та пучна́ла ка фӑти́л о́гино дӑ-го́ре, дӑ-пи́ске, по́муш бӑркала* [ПД,152]; ~ *и гн'а́зду гле́да да чини на на́ј-висо́ко дарву... за да не́ можи зми́а да изја́ди ица́та* [V,PM,30]; ~ *не е би́ло, бе́ла Не́до, не е би́ло л'у́то сӑрце [туку би́ла, Бе́ла Не́до, туку би́ла л'у́та зми́ја* [МЕ(Р),98]; **2.** изр.: **зми́та мӑ-апна́** (= нешто лошо ми се случи) ~ *де́тто сј-а́а скя̆рши́ ва́адин рӑкта, зми́та нӑ-апна́* [ПК,2(164)]; **уф-па́зва зми́а не́ чу́вум** (= не сакам дволични пријатели) [ПК,2(208)]; сп. ~ *го́-ј ле́н д-о́де, сӑ-вле́че кут прӑте́пна зми́а* (= оди бавно, мрзливо) [ПК,2(196)].

зми́ин* adj 'нешто што се однесува на змија – змиски' ~ *зми́јна ко́жа* [ПК,2(196)].

змијас* adj 'нешто што личи на змија' ~ *мајка му вели говори [оjди си долу в чӑршија [продај си пушка манзерка [и остра сабја змијаста [купи си севгар волови* [БК,129]; сп. **змиин**.

змијув* adj 'нешто што се однесува на змија – змиски' ~ *сега́ не́ка са ко́ртоли́ам, и се́тне пак шта са вӑрна да си о́берам зми́јуви сара́е и си́нку да си кердо́сам* [V,PM,260]; и: **змиив*** ~ *и си рече на не́хини бра́те: "Хат да и́дем да ви́дите, каде́ сам седјала фаф змииви пе́штери"* [V,PM,260].

змијанӑц m, bot. 'едногодишно растение' ~ *тре́ва, цве́то ка́ ко̀ да́де смӑрде но́го; длӑги ги да́ве, куту са́бји, а смӑрдӑт. Ми́сл'ум цве́то, а пло́до по́сле му стӑну́ве куту уд чини́чка кла́шче, ма́л'ка уд чини́чка, ца́рвено, ра́сте пу кӑру́вто'* [ПД(122)]; и: **змија́ниц** 'трева чии корења се користат за лекување од хемороиди: дава цвет со лош мирис' [ПК(2),47].

змиицки лук m, bot.'диво растение, трева, има корен што личи на глава од лук' [ПД(122)].

зми́јча̨ ṅ, dem. од **змиа** ~ *ага́ ути́ва̨л на̨-ни́вӑта, ви́д'а̨л чи-две́ д'а̨ца́ би́ја̨т ӑдно́ ма́лку зми́јча̨. Зми́јча̨ту са̨-пумо́лилу на̨-чул'а́ка да̨-гу-утӑрве́* [ВД,330].

зми́јчка̨ f, dem. од **змиа** ~ *зе́ли гру-здаку, шту-ја́ла и вид'ӑли идна́ зми́-јчка̨ ми́ґу зӑрнӑт'ӑ. Т'а́ умр'ӑла ут-зми́јчка̨та̨ шту-бӑла у-не́тра̀ у-груздаку* [ВБ(З),340].

змјаса* pf 'замеси брашно, односно приготви тесто' ~ *за гу зм'а́сат ху́бавич'ка, да с'е́тн'а̨ за в'е́нат крӑнгу и миха́лката да зафа́ти да то́чи* [MS,t,8].

змо́л'ува (сӑ) impf 'искажува молба, се помолува' ~ *хрисухо́ту ути́ва у ц'а́р'у, му сӑ змо́л'ува: "да́ј-ми мрӑва стр'е́бру и ма́ламу, пак тфо́ј за́-ј"* [MS,t,19].

змӑнту́ва (и: **змӑтну́ва**) **(сӑ)** impf 'се разматува, станува нечист' ~ *сӑ змӑтну́ва уда́та* [MS,s,133].

зна́а (и: **зна́ј, зна́е**) impf **1.**'има сознание за нешто' ~ *му вели́: "така́ не би́ва, господи́не, ами́ и́ди да дока́раш де́сет хил'а́ди гро́ша не́ј та да зна́јми, ка́к му́тлак га купи кӑштӑта"* [V,PM,18]; ~ *си уста́нах јас ивдуве́ц ... и живо́ту ми н'е́са са́хата́ (мло́гу бе́т') да ут утр'а̨*

натáтак Гóспут' знáј [MS,t,3]; ~ *дójди дур на крајó на с'élуґу и ја замрач'á, д'é да пój, т'á ни знáј* [MS,t,23]; **2.** 'познава' ~ *и момчету беши изл'ало харну и прокопсану, са чини от двајси и пет години, пак татку му гу не знаиши* [V,PM,86]; ~ *и ми вели: "ходи ти сам". Ама јаз му вел'ам; "Не го знам местото". – "Хеј на Курт-дере, там са овците"* [MC(B),86]; ~ *на маќедóнскију цáр' на Фúлипáта му пýсна идúн цáр' – амá гу ни знáм кутрú б'ăш'и – идúн кóн' сăс вóлска глáва* [MS,t,59]; ~ *сă ч'ýд'ąш'и д'é да пój, ни знájаш'и н'ăфту* [MS,t,81]; **3.** 'умее да прави нешто' ~ *нај-мáлкојут, кату знáиши мáлку да пúши, отúде на едúн гол'áм базирґáнин* [V,PM,20]; ~ *богáтиот кату чý такá, си разл'утúл и му вéли: "ама вúа сиромáсите и знáите млóгу да врéвите, и не можи нéкој да ви дадé насаáт"* [V,PM,17]; ~ *уш'тинóш' за т'ą пúтам ... ти да ми úмаш' гр'ąхó, за сă уб'ăса јас! – знáш' да вр'ăш' ? "знáм!" прáви тój* [MS,t,30]; ~ *фати да вика: "месу варену дек ми си, ела". И то пусто месу беши враговчина, знаиши да вреви*; ~ *и си р'éч'и мумáта: "тóс н'éма да знáј да киманúса"* [MS,t,27]; **4.** 'дознава нешто, има предвид' ~ *му рекоа: "господар наш! Тој јунак, што са чини на тебика хизмиќар, да знаеш, ча теби ке да ти погуби"*[V,PM.73]; ~ *д'ăт'ąту и ж'инáта-му сă синуисуват: "за стóрими идúн будрýм, пуидúн да гу ни знáј"* [MS,t,12]; **5.** 'очекува' ~ *видé-ли нéкаа árна мóма... мăрфитлúка, знáј ќи-зéме вирáн чувéк* [ПК,2(152)]; **6.** 'признава, уважува некој аргумент' ~ *Ратка си мајка не послуша [па си отиде за Турчин [тогај се Ратка покаја [турска је вера најлоша [Турчинот празник не знаје* [БК,81]; ~ *он јé млóгу богáт, но неки да ми знаé, зашто́ јáзе сам мóшни сиромáх, итајфáта ми умúра от гладúа* [V,PM,13]; ~ *јазе ти знам тебика кату татку и ти казах правината* [V,PM,39]; **7.** 'има контакт' (маж : жена) ~ *и éту ки устáниш тéшка уф сăрцито, и ки си рóдиш дéти; и ки му кáжиш úмиту Исус... И му ричé Марúа на Ангил: Как ки бúди вóа, шо нé знам мăж* [MV,K,316]; **8.** изр.: **нé знáа чувéк уд дéк ќ-о: угрéе** (= не знае човек од каде ќе добие нешто) ~ *áј мóре глéт-си кéјфо, ká-ј гóспо нé-ј нúкуј, нé знáа чувéк уд дéк ќо:-угрéе* [ПК,2(180)]; **кój шо гу дăржe тóо гу знáа** (= површните контакти не ни даваат аргументи да судиме за другите) [ПД(Ф)].

знак m 'обележје на нешто, сигнал' ~ *кој го соши бајракот и му тури знакот [смрт или слобода [смрт или слобода за Македонија [земја поробена* [БМ,70]; ~ *небето се ведреје [облаците бегат [знак за Македонија [– слободна ќе живеј* [БК,133].

знаме n 'направа, обично платнена, со комбинација од бои, служи како симбол на државата' ~ *Бог да бије сина кукавица [што закука три дни пред Благовец [ќе помине, ето, Гоце Делчев [Гоце Делчев знаме да развеје* [БВ,92]; ~ *а бре мајко ти стара ле мајко [ти ми кажи што јас да правам [на знамето мојто име го пишува* [БК,111]; ~ *сношти вечераја и си заминаја [знамето носеја и на него пише [Смрт или слобода за Македонија* [БВ,105].

зна́чи part ~ *кąжáл: "сjá: ки-пýштąте édąн прóсик дą-сáке ут-кąмúла пąстăрмá. Знáчи, кój ки-дáде пąстă-*

рма́ уф-не́го-j си́чко, и ками́лта и па́рте" [ПД,170].

зно́се pf'однесе' ~ *"е-е, ác ќи-j-ка́жум сjáа нă-во́ота, во́ота тă-j-зно́се". "Ими, ка́жи" – ре́кăл* [ПК,291].

зоб* m'зрнеста храна за добиток' ~ *ниути вода, Недо, напујена, бре, севдо... [ниути зобе, Недо, назобана, бре севдо* [БМ,41]; ~ *Свети Тодор кон'а кове [кон'а кове зоб го зоби* [БД,11].

зо́бе(и) impf'кога добиток јаде зрнеста храна' ~ *ту́рăт-гу путре́тут фуф кама́рта и пи́ше нă-че́шмата: ко́j ки-до́jде миштурúja, ки-пи́е, ки-jáде, ко́jне ки-зо́бе, па́ри не́ма дă-се зе́ме* [ВК,283], ~ *уоj ти мили Свети Тодор [Свети Тодор кон'а кове [кон'а кове зоб го зоби [та да иди да jобиди [да jобиди зимнинине* [БД,11].

зобне* pf 'касне' ~ *бре терзијче, кесаџијче [шу ма често прогледнуваш [ни сăм крушка дă мă зобниш [ни рăкија дă мă испијаш...[ни сăм грозде дă мă зобниш [ни сам jабăлка дă мă скинăш* [БД,128-129].

зове impf'се именува, се вика' ~ *тја завчас станала пиле, што се зове "куковица", та затова тја сега л'у сносе jајцата, пак други пилета ги испил'уват* [V,PM,292]; ~ *на-Стáра плáнина гóре úмаш'а аднó сéло, што се зовé Пирúн сéлото; и нáт сéлото гóре úма пéштери от-сакалé* [V,PM, 259]; ~ *тога тја станала пиле, што сă зове "тјувка", та и ду днешнио ден ходи от даро на даро, жали сă и вреви: "Тjух! Кески да донесjах на мајкă вода"* [V,PM,292]; споменатиов гл. **зове** претставува архаизам, реликт што исчезнал од македонскиот народен јазик, но присутен во Долновардарско.

зовре pf 'затопли силно (вода), да почне да врие' ~ *малкио останал ф кăшчи и зел да вăрше кăшните работи; зоврел и вода, за да измие на мајка си главата* [ШК,5,419].

зограв m 'човек што црта икони, живописец' ~ *тја фатила еден зограв, турила го вунк на градот на портата, ја зографиса образот* [V,PM,236].

зографúсан* adj 'нацртан (лик)' ~ *ајде оттамо тројцата отидоха да ја терат и, кату отидоха на онова грат, как ја видоха зографисана, и тројцата издăхнаха* [V,PM,236].

зно́j m (f) 'она што човек (или животно) го излачува од потните жлезди – пот' ~ *гу пăтаха ...: "кáк пруминá тóс вéч'ăр, Пéтри?" – "тóс вéч'ăр млóгу знój имăх!"* [MS,t,75]; како пред малку споменатиот гл. **зове,** така и именката **зној** не се обични за македонскиот јазичен стандард, се зачувале во југоисточните говори (како периферни) и презентираат еден постар лексички пласт.

зол* adj **1.** 'злобен, лош' ~ *една момичка сираче налетјала на еднă много злă маштехă. Сјаки ден ја бахтала и боеднач ни хи давала слатак л'аб да jаде* [V,PM,286]; и: **зăл** ~ *ма дене имала, ма здраве немала... [ма шчо си ма дала на зăл харамија [на бол ќасјажија?* [БД,162]; **2.** 'негативна појава, нешто лошо' ~ *му веле на уфчарут: "А де, пубратиме, сега нимо саќи пари за житто, ами на кило двеста офци да саќиш...!" Са чини една зла скапиа, фатиа уфчарето да идат за жито* [V,PM,294]; **3.** изр.: **ém гóл, ém зóл** (= се кажува за некој што се однесува злобно и со надменост ги крие своите слабости) [ПК,2(180)].

зóла f'три четвртини од **ока** (= стара мерка за тежина)' [СК,325].

зо́лва f 'сестрата на сопругот за жена му е *зо́лва*' ~ *ка си скараја снаја ем золва [золвата веле, јас сам поарна [снајата веле, јас сам поарна* [БВ,38]; ~ *дунсе́а дупл'а́н (мạмудиа) и два́ стạмбо́ла (алтăјне) ... нạ све́курут бухчăлăк... нạ-чти́ри де́вире, нạ-си́те бухчăлăци, нạ-зо́лва, нạ-чи́н-му, нạ-вујку-му, нạ-не́гувут те́тин* [ИГ,109]; ~ *клавај са прика момина... [săс когу ке că судере ? [– săс свекор, săс свекрва и săс девер и săс золва* [БД,45]; и: **зăлви-ца*** ~ *зăлвици мили сестрици [жили зăлви та видјали [как је мило păро л'убе* [БД,73].

золвин* adj 'нешто што и́ припаѓа на золвата' ~ *там ке питаме кој е поарна [золвино лице ка ситна роса [кај што заросил се́ изникнало [снаино лице исенскла слана* [БВ, 39].

зо́р m 1. 'мака' ~ *јас, кạ сум că свикна́а са́ма, нă мо́жум ус чуве́к. Дạ и́ме ни́кој* (= некој) *зо́р, вике́, дạ тăка́* [ИГ,120]; ~ *като видел тоа зор, рекăл на царот: "Пушчи ме да ода дома"* [ШД,5436]; ~ *му вели на негу: "побратими, тиа ноги, кату ги гледаш, на некој зор куртулисуват главата"* [V,PM,67]; 2. 'сила, насилство' ~ *јазе, а́ку не купу́вах тво́јта магазиа и ву́јковата кăшта, са́каши друг да ги зе́ми, зашто ја́зе сос зо́р не зема́х* [V,PM,16]; ~ *туку ти́нака да не ми оста́виш сега́, зашто́ со зор не мо́жат да ми зе́мат от те́би* [V,PM,11]; ~ *кăрăф тич'е́ кла́јạнцу заш'то́ на кино́тита́та-ј, кино́тита́та пари́ з'е́ва săс зо́р ут сирума́си* [MS,t,40]; 3. 'страв' ~ *ету едни авџие терат един зајак да гу фатјат и, кату бегаши зајакут, праве от зор флези аф врекиту нетри* [V,PM,82]; 4. 'испуштање на воздух преку дебелото црево (кај човек или животно), прдење' [V,PM, 368]; 5. adj, indecl. 'мачен' ~ *ут гръ́чки по́-зо́р гра́мата н'е́ма* (= од грчката азбука потешка нема) [MS,s,132]; 6. adv 'тешко, мачно' ~ *кугá н'е́ма ра́бута зо́р за прумин'е́ми* [MS,s,133]; 7. изр.: **даде зор** (= изврши притисок) ~ *и така и дадох зор на мајка ми да ми кажи дали имам татку* [V,PM,59]; **чу́ве зă зо́р зạма́н** (= чува нешто за да се најде кога ќе треба повеќе) ~ *не́мум но́го, а́ма чу́вум зă зо́р зạма́н, дă că на́јде кулку зă-де́но, дă că-утстра́мум* [ПК,2(211)].

зо́р'а* (и: **зора**) f 1.'рано наутро, кога престанува ноќта и започнува денот' ~ *пруминá пуидин м'а́јăнц, си до́јди и ч'урбаџ'и́јата у зурта́* [MS,t,17]; ~ *уф су́бута пу ве́чара кăд зо́ра на иде́н де́н пу су́бута, дујде́ Мари́а* [MB,K,289]; ~ *ниту то́ј да га ви́ди, ни́ту жена́та не́гу, та утринта́ ошти по зор'ата да га оста́ви па́к жена́та са́ма* [V,PM,10]; 2. изр.: **пу́кна зо́р'а; ина́ зо́ра пу́кнува** (= се појави првата утрински светлост) [MS,s,133]; **гу-фăрл'ува на зора** – верување (некое дете што не напредува, т.е. често боледува, се лекува со бањe, или: *гу-фăрл'ват на зора*, имено во сабота наутро рано, детето ќе го изнесе од дома *прајасина жена*, т.е. таа што престанала да раѓа, и кога ќе забели зората ќе го дигне детето три пати и ќе викне: *"На ти, зоро, болно шилеже – дај ми здраво!"* [ТГ,123].

зорбалăк* m 'насилство' ~ *Полови-нгăзју рече: "и јазе ке да дојдам". Они гу ни́каа, и тојнака сос зорбалăкот му отиде* [V,PM,104].

зо́рлин adv 'насилно, со притисок' [СК, 325]; и: **зо́рле** ~ *зо́рле (зо́рлин) тă нăкăра́х дă-că-ублéчиш* [ПК,2(47)].

зорница* f 'звезда што се јавува последна, в зори (оттаму и името) – Деница'; во Гевгелиско: **голгӑза** [ПГ(Пир)] ~ *тӑ китка̀ слӑнцограв била мома млого гиздава и умна, угодила сӑ за слӑнцӑто, и ӑдна година ходили угодӑни и сӑ л'убили и миловали, а сӑтнӑ тӑ оставила слӑнцӑто и сӑ огодила за зорницӑтӑ* [V,PM,287].

зо́ро n 1. в. **'зор'а'**; 2. изр.: **чукна́ (удри́) зо́ро** (= се раздени) ~ *до́дме нӑ тит'у́но, чукна́ зо́ро* [ПК,2 (211)]; *де́к ќ-о́јш, о́ште не́-ј удри́л зо́ро* [ПК,2(47)].

зра́вец m, bot. Geranium macrorrhizum 'планинско и градинарско растение, има широки мирисливи лисје' [ВД, 72]; и: **здравец** ~ *излажах те моме, измамих те [с-една риза, с-суво грозде [однесех те моме в Шар Планина [дека цӑвте моме игличето [покрај него зелен здравец* [БК, 39].

зран* adj 'скинат, содран' ~ *повниш ли Стано, знаиш ли [на кому са си потсмјала [чи носи зрани чорапе [чи носи зрани царуле? [тој јоткраде платното* [БЗ,124]

зри́куф adj 'тој што не догледува добро' ~ *зри́куфта До́нка уд Нимаѝци* [ПК(Г)].

зроч' m 'осило - острило' (се наоѓа на задниот дел од телото на некои инсекти: пчели, оси) [ВД(1),72].

зрӑнче n 'мозолче, брунче на лицето (обично кај младите)' [ДК,103].

зубилник m 'торба направена од козина во која се става зоб на коњите – зобник'

зугра́фин* m 'зограф, сликар' ~ *ути́ди на зугра́финут, сто́ри ина́ ко́низма ут о́сим икатуми́ра драхм'а́нта* [MS,t,70]; сп. **зограв.**

зугрофа́рин m 'зограф, сликар' [MS,s, 133]; в. **зугра́фин.**

зугрофи́са* impf 'слика, црта, пр. икони' [MS,s,134]; ~ *тја фатила еден зограв, турила го вунк на градот на портата, ја зографиса образот* [V,PM,236].

зугра́на f 'вид чешел со ретки заби, жените го стават в коса' [MS,s, 134]; и: **згра́на** ~ *му ӑ да́ва та згра́нта. Си-ӑ-кла́ва нӑ-гла́вӑта и чу́пӑта па́ уми́ра* [ДК,145]; сп. **сугра́на.**

зуд prаер (= за од) ~ *а бре татко, мили татко [предно носиш, предно стое... [нека исто зуд година [зуд година с ново жито [с ново жито с ново вино* [БК,64].

зуку́м m, bot., Nerium oleander 'вид украсно, медитеранско цвеќе' [MS,s, 134].

зула́ f 'вода во која има ставено пепел, некогаш со таква вода се перело, се користела како замена за сапун' [MS,s,134]; сп. **прут'о́.**

зулепсова impf 'завидува' ~ *де́тето фати́ ве́ки ра́ботата да га го́ни мо́шни саалам, ја́ко: пе́рвиат писа́р фати́ да зуле́псова на не́гу и са́каши да на́јди вре́ме да гу утру́и* [V,PM, 153].

зулу́м m 'жестоко однесување, грабеж, злодело' ~ *и сӑ-лету времиту су густинки ут горнјут и ут долнјут кунак ки шетиа и ки чиниа зулум пу лозјӑтӑ* [ME(P),91], ~ *... или кој ки кундисӑт ув селту некуј Турци... и ки фатӑт дӑ ти правӑт зулум не испаѓӑ сӑип* [ME(P),90]; ~ *о́ни праве́ле гуле́ми зулу́ми и пакости* [BV,176]; ~ *Обӑр ки бишӑ идно време село, амӑ... ут турцките зулума́ запустену* [ME(P),78]; и: **золу́м** ~ *от Арнаутите поголем золум; испаднал Шабан Гега от Битолско, с бајрак шетаха с бил'уци* [MC(B),72].

зулумлу́к m 'злодело, грабеж' [СК, 325].

зулумџи́ја m 'тој што прави пакости' ~ *шо ув се́лу до́шлу, ма́ле, се́лцки вирґинџи́ја [се́лцки виргинџи́ја, ма́ле, мо́мин зулумџи́ја* [МЕ(Р),99].

зу́нка f 1.'шарен појас што се јавува на небото кога низ капките од дожд се разложува сончевата светлина – виножито' [ПД(130)]; [СК,325]; ~ *испа́ґе пу-до́ш нă-не́·нто, куту лăк е́j, и́ма цăрве́на, жăлта и зиле́на буја́. Кут по́ис ej;* 2.'дел од женската облека, појас, мал, црвен' [ПК(2)47]; со значење на појас се јавува и во Ениџевардарско, сп. ~ *су сăта поле шо гу имат упашано като су зунка су блаттă, су реката шо е пуслана като платно* [МЕ(Р), 70]; и во Битолско значи: 'појас – дел од облеката'.

зу́ница f 'женски појас, многу шарен'; со елизија: **зу́нца** (со исто значење) [ВД(1),73]; сп. **зунка; зу́ница** [ВД(1), 68].

зу́ки pl.tt. 'вид панталони, како потури, само потесни' [ПК(2)47].

зу́нки pl.tt. 'држачи на панталони, трегери' [СК,325].

зурла f 'дувачки музички инструмент, кларинет' [СК,325]; ~ *ја носија дури доло [дури доло на чаирот [му рипнаја тапаните [тапајнито и зурлите ... ~ ка рикнале тапајните [засвириле ем зурлите* [БВ,52]; и: **зурна:** ~ *најдјел друга нивјаста [друга нивјаста спрема него! [он си закарал девет зурни [девет зурни и девет тăпăн'а [утишел је за нивјаста* [БД,97]; ~ *ка ка-ду́·нше Штифа́н зу́рăнта, о́ро ко́лк дă-са́киш* [ПК(2),47].

зурлама́ f 'мака, оптеретеност' ~ *уд но́го зурлума́, ми сă-пудду́ ра́кта* [ПК(2),47].

зурлуди́суве (сă) impf 'работи многу, се преморува' [СК,325].

зурлуди́сăн adj 'исцрпен од работа, преморен' [ПД(116)]; [СК,325].

зăбан m 'надворешна волнена, кратка облека' [ПК(2),47].

зăбе (сă) impf 1.'се смее неприродно, изнасилено' [ПД(115)]; 2. 'си ги покажува забите' ~ *испечел едно еjце и ú го дал да еде, а мајка му нито прело сакала ниту едене. Таа само се зăбила* [ШК,5,419].

зăбе́лин adj 'се кажува за јадење што е дефинитивно приготвено (пр. кога на супа ќе ú се додаде јајце)' [СК, 325].

зăбе́л'уве impf (в. **забеле**) [СК,325].

зăбица f 1. 'болест во устата' ~ *зăбица-j бо́лис шо а-пра́ват ко́jнто (уф у́стта)*; 2.. изр.: **зăбица чини́х** (= чувствувам силна потреба за јадење) ~ *aj до·ја́дме то́о ри́бнико, зе́р зăбица чини́х* [ПК,2(164)].

зăби́тин m 'воен управител' ~ *ви́кнува иди́н зăби́тин ут пала́т'ут и му вили́: "на́-ти пе́т' ли́рă"* [MS,t,82]; в. **забит.**

зăбл'о m 'човек со големи заби' (Доj), во Пат: **дишл'а́н** и **чăка́н дишли́ја** [ПД(115)].

зăбо́jде* impf 'со притисок направи некаков предмет што има врв да навлезе некаде' ~ *лувишчето* (наколна колиба во Езерото) *и́ма со́j, со́j ги ви́кăме ти· шо сă дăбуви ко́луве, сă зăбо́ojиăт уф зе́мăта пуд во·́та* [ПД(127]; в. **забодуве.**

зăбо́рдуве (сă)* impf 'зема пари на заем' ~ *синувjту или керките се дилеле иден су другj или сă зăбурџувале* [МЕ(Р),83]; в. **заборде.**

зăбрăвувајнă n, орр. на 'памтење' (т. е. заборав) ~ *зă пăлни сурат нă во нешту нejкăт зăбрăвувајнă: царџките и селџките дăвачки* [МЕ(Р),91]; в. **забрави.**

зăбурцувајнă n 'задолжување' ~ *има околу 60 или 70 чифликj и сăтă и имă зену су зăбурцувајнă нă бејзте* [МЕ(Р),85]; в. **заборце.**

зăбăркe pf 1.'замеша, направи нешто со мешање, пр. кога од брашно се прави леб' ~ *ák нéма лéп, забăркu áјн прусăнúк, ќи-бúде вичéрта* [ПК,2 (164)]; ~ *зăбăрќ-о: фасýл'о, дạ нé сă-зạфáте, да нé зạгóре;* **2.** 'погреши' ~ *попаднала темна магла [заросила ситна роса [забркала бела Јана [забркала патиштата* [БК,154]; ~ *кó: кăшта нé ки-дójде дạ-зéме пáри да:-билéјште, дạ-ị ýдрите дáмка, дạ-нé зạбăрките, уф-тó: сạ-пá:рте* [ПД,170]; **3.** – **(сă)** 'се збуни' ~ *сă-зăбăркá дéк чéтше; зáбăрќ-о:, да не знáа дéка-ј* [ПК,2 (47)]; **4.** изр. **сă-збăркáх ус чувéци** (= почнав да се дружам со луѓе, почнав да комуницирам' ~ *уддéх нă-цăрква, и áска вáадăн сă-збăркáх ус чувéци* [ПК,2(196)].

зăбăркин adj 'човек што реагира непромислено' ~ *тóо пă алúс зăбăркин, úч нé знáа шó лáфе; зăбăркин ут кăсăвéте* [ПК,2(47)].

зăвиук m 'кривина, завој на патот' ~ *пучéќ-ме на-зăвúкут* [ПК,2(47)]; в. **завик, завој.**

зăвлăдé: pf 'стана господар на нешто' ~ *аку некуј зăвлăдé: некăде или нешто* [ПД(137)].

зăвăртнúца f (со исто значење: **буктăнúца**) 'удар со рака обично на лицето, по вратот' [ПД(Ф)]; ~ *ќи-т ýдрум аднá зăвăртнúца, тó-ј димéк: ќи-т-ýдрум пу-врáто, удсăт, ус рăкта; зăвăртј-оо нéкаа зăвăртнúца, та да рăзбéре áрăнто* [ПД (114)].

зăвăртен adj 'наместен обратно, свртен' ~ *"Блатто"-ј зăвăртено нăкриво ут ветăрут* [МЕ(Р),80].

зăгáзе pf 'настрада' ~ *глéде дă нé зăгáзе нéшто, дă не грéше* [ПК,2 (194)].

зăгáсне* pf 'престане да гори, сдносно да свети' ~ *и ину дéн дóшло зăпувéт ут цáрут: "Ќи сă зăгáснăт цéли видéла вéчер, ќи пумúне цáрут дăн гу-вúде нúкуј"* [ДК,113].

зăгáштуве impf 'заобиколува некого од сите страни, го става во тесно' [СК,325].

зăгúнин adj **1.**'убиен'; **2.** 'исчезнат, загубен' [СК,325]; ~ *кăжýве нạ дујнá ѓузилúјкăта: "Вóа умјáсе нạ нáшут чувéк. Тóлко врéме зăгúнин, ама нạ нéго умјáсе"* [ИГ,115]; ~ *цел ден гу-бăркум, гу-нема, зăгинин ej;* **3.** fig. 'кога човек е многу ослабнат и облеката му е преширока' ~ *зăгúнин уф-рý:пте, нúшто нé устанáло уд-нéго, сáмо рýби* [ПК,2 (48)].

зăгне (и: **загне**) **(сă)*** pf 'почне да трча со сета сила' ~ *Пéтро станáл да си загнá дýри на грóбут. Да ка си навидé, а глéда сáванот шо бéши сáми; да си разбигá, и си чýдиши сáм вó шо си чинúл* [MV,K,334]; ~ *удаднóш сă-зăгнá и гу-фтăсá* [ПК,(Гр)]; ~ *вúкна Вúда од висóка рúда, чу Трăпе сă зăгнá зạ чтúри зăрна* (поговорка, зн. 'крава ќ теле') [ИГ,122].

зăгнин adj 'тој што се движи многу забрзано' ~ *тă-видéх зăгнин бúше, нé-знáм кój гóнше* [ПК(2),48].

зăгнýве* impf 'одненадеж започнува да трча со голема брзина' [СК,325].

зăгрјаје pf 'прави нешто да биде топло' ~ *на Руса гојвори: [Русо мар нивјасто [кој шче се најеми [уода да ми зăгрјаје [љап да ми замеси* [БД,94].

зăгрăздăвéјн adj 'тој што зборува заripнато' [ПД(115)].

зăгăсте (сă)* pf 'се згусне' ~ *с'ётн'ạ гу клáвами у тавáта да сă варú; сă сфарú хýбав'ạ, сă зăгăстú и гу звáж'дами ут вóгн'у* [MS,t,4].

зăдójн adj **1.** 'кога новороденче почнало да учи да цица'; **2.** изр.: **нé-j зăдójн уф-ýште** (= не е човек што не расудува добро) ~ *штájш óти óн нúшто нé знáа, нé-j зăдójн уф-ýште* [ПК,2(180)]; **нă-тăрăн зăдójн** (= се кажува за човек што е многу нервозен, закачлив) ~ *нáшjо млăдéш нă-тăрăн éj зăдójн, нă-мójш доːпувéлиш, нă-мójш лáф дă-му-кájш* [ПК,2(186)].

зăдóбре* pf 'стане срдечен, добар (со некого)' ~ *е, нáпкăмтạ, кă-сă-вăрнájạ, сă-вăрнáме нúе нăнáзăт, вúке фáтине дă-си-пáстрине, дă-сă-измújш, дă-си-нăпрáвиш. И тăкá сă-зăдубрúне су-нивéстта* [БМ,206].

зăдăржин adj **1.**'тој што убаво изгледа, здраво' ~ *ус-тúа гудúни, нóго-j зăдăржин, кáм ác дă-сум кут-нéго;* **2.** 'богат, имотен' ~ *тúа сă-зăдăржини чувéци, шó имáне úмат уфсéлто* [ПК,2(48)].

зăúр m **1.**'отров' (обично од змија); ~ *су мójто úми дjáволи ки истéрат; ки прикажýват нóви изúк; змúи ки утепáле; сéкоj турл'ý зăúр шо ки пújат, не-j кабúл да му влáпса* [MV,K,333]; и: **зúир** [ПД(124)]; односно **зихúр** [MS,s,133]; **зехир** ~ *порăнчја на бабата да тури на манџјата зехир, да го утруи дјатенто... "да не јадеш, калеко, от манџјата динеска, оти ки утрујат с зехир"* [V,PM,158]; **2.** fig. 'човек со лошо ("отровно") однесување' ~ *зúир éj тóо чувéк (чýвсă уд н'óо)* [ПК(2),57]; **3** 'нешто со претеран горчлив вкус' [СК,325].

зăjрé n 'храна за стоката, обично што се чува за зимскиот период' ~ *зимувúште зạ-стóкта; вáа зúма úмум ájле зăjрé*[ПК(2),48].

зăjтинлúа adj **1.** 'нешто направено со повеќе зејтин'; **2.**'многу богат човек' ~ *удéjте кăд куjá Гóгуфци, óни сă зиjтинлúj; úмат нóго óфци, бúвуле;* **3.** 'многу итар и недофатлив' [ПК(2), 165].

зăкáжăве impf 'договорува, одредува нешто' ~ *éjн дéн пупăдúатạ и кумшúатạ решúле дă-сă-вéнчăт óнạ бéз дă-усéте пóпут. Кумшúатạ зăкáжăве вăнчáвкạ кăдạ пóпут* [ВБ, 275].

зăкáрин adj 'однесен, одведен' [СК, 325].

зăклájне pf 'почне да се клања' ~ *и кáː нóсăт прăт кýмут, кúː-м сă зăклájне три пăта* [ИГ,117]; ~ *мă прăчикáа сус лéп, му сă зăклăjнáх трú пăта, им бăкнáх пишúн нạ нúх рăка, гу бăкнáх лéбут* [ИГ,118].

зăкл'áчкини adj, pl. 'склучени, заклештени куче и кучка' (во полов акт) [СК,325].

зăкăчул'ка f **1.**'закачалка' (за оставање крпи и сл.); **2.** fig. 'немирно дете, што ги закача другите деца' ~ *árна зăкăчýл'ка-j, гу-знáм уд-детишкáр* [ПК(2),48].

зăл adj 'лош' ~ *нито ми л'убе зил'арин [ни ми свекрва мăмрица [нито ми свекăр зăл чул'ак* [БД,73]; сп. **зол.**

зăлéга* impf 'кога нешто се јаде со тешкотии, просто задавува' ~ *дúви крýши, тиː шо зăлéгăт, éсăнта шо здрăjýвăт* [ПД(124)].

зăлúсе (сă) pf **1.** 'кога човек губи здив' ~ *дéтто сă-зăлисá* (од плачење) [ПД(133)]; **2.**'изгуби контрола, се занесе'.

зăлúсăн (и: **зăлисин**) adj **1.**'збунет, занесен' ~ *зăлúсин éj пу-тóо пăлéно свúрне;* или ~ *пу-н'áа-j зăлúсин*; **2.** 'останат без здив'; в. **зăлисе (се).**

зăмáчкин adj 'нечист, извалкан' ~ *шо ó∂иш ус тóо зăмáчкин фустáн, ублéч-си чи́с* [ПК,2(48)].

зăмáчкуве impf 1.'пребојадисува нешто но провизорно'; 2. fig. 'прави нешто да биде незабележливо' [СК,325]; сп.: **зăмáжуве óчи** (нешто дава или прави за да се скрие вистината – лаже) ~ *ќи-дóнце, кýлку óчте дă-ти-j зăмáже* [ПК(2),164]; ~ *дудéк сă-сéтиш, óн ќи-ти-j зăмáчке óчте, ќи-т излăже* [ПК,2(48)].

зăмбá f 'метална направа со остар врв за отворање дупки (на метал или кожа)' [СК,325]; ~ *џилéзо зă прáвне дýпки, гу-и́мат кăцáрто, шó прáват кáци;* fig. **нóго зăмба дéте-j** (= многу немирно дете е) [ПК,2 (48)].

зăмбак m, bot., Lilium bulbiferum 'украсно цвеќе од родот на лилиите' [BV,176].

зăмóл'уве impf ~ *árно дă-гувóриш, зă сé дă-зăмóл'увиш, тăкá ус лéсно ќи-т сă-свăршáве рăбóтта* [ПК,2 (152)].

зăмóлчин adj 'кога некој не зборува' (ова може да биде карактерна особина, но исто така може да укажуава на извесни односи) [СК,325].

зăмп (и: **зăп**) m 1.'израсток од коска во устата на човек (или животно); со *зăбито* се џвака храната' ~ *и вóа бирбáтин измиќáр извадéјти гу на надворéшна темни́ца, тáмо шо сă мăчат и си трéсат зăбите* [MV,K,271]; ~ *зевáјте на нéго, и извадéјте, кладéјте на тéмно надворéшното; тáму шó ј пláч и трисéнито зăбите* [MV,K,270]; ~ *дванáјси м'áјнц'ă да рáбут'а за трú-јси и двáта зăмб'ă ни ни фтáсува* [MS,t,41]; ~ *"Да си требиш зăбито" – ми рече. – "Е, как да ги требам?" – му речех. – "На, ѓупките требат, тија мангусарките" – рече* [MC(B), 76]; 2. изр.: **зăп нé ǫбелé** (= ништо не рече); **о зé нă зăп** (= го замрази, ќе му се освети) ~ *нéмум рáат ут тóо чувéк, мă зé нă зăп, ќи-мă-свăрше* [ПК(Г)]; со исто значење: **му гу и́ма зăбут** (= го мрази, чека момент да му направи нешто лошо) [ПК(Пл)]; **кăрце зăбе** (= многу се лути); **си-j óстре зăјпто** (= се спрема да јаде нешто вкусно) ~ *си-j óструм зăјпто, зă-бáница... шо јáдне ќи-пáдне ~ óште ри́пта уф-рéкта, óн си-j óстре зăјпто* (= кога некој се фали за незавршена работа) [ПК,2(187)]; **ќи-ти-j дáм зăјпто уф рăцто** (= ќе те изнатепам, ќе ти ги искршам забите) [ПК,2(201)]; **уд-зăп нă-зăп** (= многу малку) ~ *скăрши-си óш мáлчко бéр, тóо шо-о зé уд-зăп нă-зăп нă-мójш дă-усéтиш шó си апнáл.*

зăмăрсе* pf 1. 'направи неред, разреди некои конци, или коноп и сл.'; 2. изр.: **ги-зăмăрсú кóнците** (= направи непромислена постапка) [ПК,2(149)].

зăнданцúја m 'чувар на затвор' [BV,177].

зăóдуве impf 'почнува да оди мало дете' (односно возрасен по прележана парализа) [СК,325].

зăóре* pf 'почна да ора' ~ *димéк нă-тá стрáнă, утдéкă зăфăтúл пăрвнăтă брáздă, и зăурáл дрýгă браáздă. Тăкá, кă-ă-свăршúл и вá брáздă, пák вăрнáл вулóвте и зăурáл уд-дрýгăтă стрáнă нă-нúвтă* [ДВ, 18].

зăпикасе pf 'забележи' ~ *зăпикáсј-о дéк флéве тóо чувéк, сáке да знáм* [ПК,2(48)].

зăпинáч m 'дрво со кое се оптегнува основата на разбојот' [ПК,2(48)].

зăпи́ше pf 'прегради, затвори некој премин' ~ *а-зăпишáх тáа брáздạта, вóота д-óде нă-тáм; зăпи́ш-јо бéнто дă-сă збéре óште вóда; нă-мóш дă-зăпи́шат цéла рéка* (= не можат да

ја преградат целата река) [ПК,2 (48)].

зăпи́шăн (и: **зăпишин**) adj 1.'приклучен, запишан во некој список' ~ *о́ште не́-ј зăпи́шăн нă-учили́шите* [ПД(Ф)]; [СК,325]; 2. 'прегради' ~ *ác ка́ дуjдéх бра́здата би́ше ви́ке зăпи́шина* [ПК,2(48)].

зăшну́ве* impf 'затвора надворешна врата со лост' [СК,325].

зăпо́стуве* impf 'прекинува да јаде мрсни работи во чест на некој (голем) христијански празник' [СК,325].

зăпузна́jă* pf 'научи нешто, разбере' ~ *сеа ка́ту шо сă утвури лăкăрди-jтă зă субăштă, не ки бидă лошо да зăпузнајме тро повичкă су негу-вут авăле* [МЕ(Р),90].

зăпти́суве* impf 'зема нешто под контрола' (в. **заптиса**) [СК,325].

зăпуме́туве* impf (в. **запомне**) [СК, 325].

зăпче dem. од *'зăп'* [ПК(Гр)].

зăра́зин adj 'зафатен од болести (тешки) што се пренесуваат' ~ *нă-jспумина́а си́те, нă-глида́а ко́j шо́-j зăра́зин, и ќо́-зе́мăт ќо́ фăрл'ăт* [ПК(2),340].

зăра́нта adv 'наутро' ~ *уд-зăра́нта дуjдéх* [ПК,2(48)]; в. **зарано**.

зăрвали́а m 'жител од с. Зарово' [ПК,2 (48)].

зăрно m 1.'дел од плодот на растение што го содржи зародокот' ~ ~ *му вели: "40 кила житу, ичмен, чиница, ръж..., ки ги разбăрками аф една удаја нетри... Ако можиш на еден вечар зăрно по зăрно да го одбери... тогас момата ми ки га дам* [V,PM, 97]; ~ *зан'éва на ч'арш'ијата иднó зăрну ут калúнката, з'éва д'éсит' икатуми́рја* [MS,t,86]; ~ *то у жи́тто излéве, га́т, и́ма цăрни зăрна, уд н'о пуцăрнуве бра́шнуто* [ПД(123)]; ~ *врăс го́рн'о ка́мăн дупи́рăт чăкăлда́ци, о́ни гу трéсăт жи́тто, дă-пăди́нăт за́рнăта* [ПД, 171]; 2. 'црнката во окото' [СК, 325]; 3. изр. **зăрно пу-зăрно** (= долгогодишно печалење) ~ *бе́рум а́j-го пéjс гуди́ни, тă сум гу-пичали́ла то́о шо́-о-гле́jш; шо́ си шта́jш, така́ ли că-пиче́ле, а?* [ПК(2),165].

зăру́ка* pf 'почне да зборува, да вика' ~ *на дру́гија дăн' Мару́шка пăк се́дналă пуд-дăро́ту и пи́лету пăк душло́ и зăру́кăлу: "Киндизму́шку, Мару́шку, у́мрал мăш штă-зе́меш"* [ВД,330].

зăса́ке pf 1.'почувствува силни (љубовни) возбудувања' ~ *не́каа же́на но́го зна́а дă că-пра́ве а́рна, мăжо ќа-зăса́ке но́го, ни́кој дру́к не́ призна́ве* [ПК,2(190)]; 2. – **(се)** ~ *удéх уф-еди́н гуле́м гра́д – ца́рски. Сиднéх уф-ади́н анци́ја сирума́х. Убугате́ чувéкут а́рно, éс лу́да гла́ва, се-зăсăка́х сус-ца́рската мо́ма* [ВК, 284].

зăслабéе pf 'кога организамот нема сила' ~ *бăjá вре́ме бул'дува́, бăjá би́ше зăслăбе́л, а́ма си дуjдé нă-сéбе гáаре, а́рин-ej* [ПК,2(193)].

зăстăнат adj 'кога стои, мирува' ~ *ко́ и-гле́да че́тникут зăста́на́т су-пу́шкăта тăка́ зăтскрие́но и утва́ра ут-го́ре су-пу́шкăта... Ут-пăто́но фăти́ дă-пу́ка* [В,ЕВ,299)].

зăстăну́ве* impf 'застанува, се задржува' ~ *пу-пăтут дéк удéа нăо́жцăт иднă-кру́ша... Е, ле́пи, жăлти кру́ши. И му ве́ле: "Инă-кру́ша и́ма ту́ка. Нę-зăстăну́вăме дă-jа́диме тро́ кру́ши?"* [ДК,136].

зăстра́ме pf 'почувствува срам од нешто непријатно' ~ *că-зăстрăми́х ка́ о видéх уф чăрши́ита* [ПК,2 (152)].

зăступа́л'ка f 'направа за затворање на шишиња' [СК,325].

зăсту́пин adj 'затворен' (пр. шише со тапа) [СК,325].

зăсту́пуве impf 'затвара шише (со тапа)' ~ *Ва́но зăсту́пи шушéто!* [СК,325].

зăти́лница f 'тупаница' (бидејќи се удира по тилот, по вратот) ~ *ák тă ýдрум áдна зăти́лница, ќи-ви́јш árно* [ПК,2 (48)].

зăткáе* pf 'почне да ткае' ~ *зăткáлă нивéстăтă, ká ă-нăучúл дéуту и сă-чýде, кóлку лéсну и спóрну сăткáе плáтнуту!* [ДВ,19].

зăтскриено adv, opp. на 'отворено', скришно ~ *кó и-глéда чéтникут зăстáнáт су-пýшкăта тăкá зăтскриéно и утвáра ут-гóре супýшкăта... Ут-пăтóно фăти́ дăпýка* [В,ЕВ,299)].

зăту adv 'затоа' ~ *зăту окулу 15 кукји сăл дудек бе јас бигаа кој нă Солун, кој нă Пазăр* [МЕ(Р),86].

зăтăнтин adj **1.** 'нешто скриено, недостапно, оддалечено' ~ *óрăл'то сипрáвăт грăздéлта нă зăтăнтино мéсто* [СК,325]; ~ *о-уставúли на нéкоо зăтăнтино мéсто, нă-мóјш до:-нáиш;* сп. и *зăтăнтино сéло* (= тешко достапно село); **2.**'прост, изгубен' ~ *кăкóф зăтăнтăн бúше, áма ут кá сă-жини́, му-пуглиднáа óчте* [ПК,2(49)].

зăтăнтуве* impf 'става нешто на скриено, недостапно место' [СК,325].

зăтăрчăно (место) adj 'стрмно' ~ *и кăј Кăркáнско, тáмо ăднó скéле úмăше, тáм е зăтăрчáно мéсто, ут-тáм испăднáа нáште... сесвăлúја, нóкта дујдéа уф-грáдут, уф-Пáзăр* [В,ЕВ,297)].

зăутúсе (сă) pf 'се задржа многу' ~ *нóго зăутисá ут кá-ј испăднáл, сјáа дéк дé-ј ќи си-дóо* [ПК,2(49)].

зăýше pf (в. **зăýшăве**) ~ *глéј дă-н тă зăýше* (= внимавај да не те слушне) [ПК(М)].

зăфáтук* m 'почеток' ~ *гу отфăрлăт нă зăфатукут нă лăкăрдијтă: ол м. вол, одă м. вода* [МЕ(Р),81].

зăфăркáва (си)* impf 'се потсмева' ~ *кóа глидáле нă-цáрут сúнут нă-цáмут сéди и пучнáле вúе дă-си-зăфăркáвăт, дивојчúјнăта* [В,ЕВ, 302)].

зăфăрлен* adj 'оставен' ~ *вија крајните тикмилј гу имăт зăфăрлену бугарцкјут изикј* [МЕ(Р),81].

зăчуе* pf 'слушне' ~ *кă наближúл ăдну сéлу, зăчýл уд-ăднá кýкă шкрúпшкрúп уд-нéкуј рáзбуј* [ДВ,18].

зăшáрин adj 'се кажува за оној што се напил малку алкохол' ~ *сидујдé зăшáрин, нé бúше ќуптéн пијăн* [ПК,2(49)].

зăштýре* pf 'остави нешто' ~ *зăштýро, стóпи-о нáки* (= остави го онаму) [ПК,2(49)].

зăăрéсе (сă)* pf 'се допадна' ~ *а нămóмăта чýмкин и сă-зăăрăсáло прăдéтто* [ПД,155]; ~ *и тáм сă-зăăрăсáле пóвике* [ПД,155].

S

sáдин* adj 'нешто што е назад, opp. на 'преден' ' ~ *как за битúса с'ётн'а привръ̆зувам пак на сáднуту крóсну сăс инá хóртума* [MS,t,7].

sáди adv, opp. на 'напред' ~ *já ká ќа дóнцăме: ки-нájдиш ти éдин плýк, рáло, мéчкăта ќа клáме нă-прéди и вăлко, а-jáс уд-сáди* [ПД,154]; ~ *и сăто имáнjо си гу дадé пу ики-мцúити, не можá да си лекýва ут нéкуj; си наближúй уф сáди, му фатú крáишта ут кужýхчито, и на тóа час му сă запрé крăфот* [MV,K,276].

sаднина* f 'задниот долен дел од телото, задник' ~ *да растóпиш смóлата и да ги намáкаш кóжите сос смóла и да ги залипúш на кăчовето ми (sаднúната ми)* [V,PM,124].

замалар m 'учесник во игри што се организираат за време на пости, *замаларите* се маскирани, со шарена облека, со звонци закачени за облеката' [BV,48], во Кукушко: **цăмăлар;** во Гевгелиско: **цамала** 'новогодишна маскарада'[ТГ,24].

замбýл m, bot. Narcissus 'цвеќе што цути напролет, го чуваат во градините' [Воденско]; во Кукушко: **змбýл'** [BV,K,48]; ~ *кúтка, цăфте сúничко, кул Вилúгдин, нóгоýбуво мириúсе*; сп. *змбýл' óчи* (= сини очи) ~ *áдни змбýл' óчи уд мирáк* [ПК,2(50)].

sарsава́т m, bot.'зеленчук'; и: **săрsăват** [ПК,2(50)]; [BV,49].

sáстра 1.f 'утро, в. **застра**' ~ *ката sастра на царската керка ќаата, емен ке измолзал две-три офци, ќă и гу пуштил млекото* [V,PM.295]; ~ *тáмо пúле седéло си заградú, jájца си снесé! [а ка дojдé врéме за квачéjн'е [от sáстра до плáднина сé вéтер си вée [па не мóже пúле jájца да си стóпле* [ШК,1(63)]; 2. adv 'наутро' ~ *прави кату шо му ричех и на утрата sастра ja гу дека звона на вратта* [MP,68]; ~ *ти да jодиш утре sастра [утре sастра ов разбojот [да искаеш дипл прегач [дипл прегач за свекрва* [БВ,308].

звезда f 'небесно тело коешто испушта сопствена светлина (топлина)' ~ *родило се малко дете [малко дете нишанлja [нишанлja - даровито [на челото jасна звезда [де ja зачу цар Костадин* [БД,68]; ~ *испадни моме на чардак [да видиш моме небото [колко е грозно без звезди [и jас сум грозен без тебе* [БВ,275]; ~ *ки се скитам по вичери [и по jасните звезди [ако мила не се вратам [ти да носиш црно було* [БВ,315].

звизáк m 'млад овен', dem. **звизóче** [ПК,2(50)].

свúска f 'млада овца што првпат раѓа – првостинка' [СК,324].

свизди impf 'кога кобилата пушта глас (пр. ако го бара ждребето)' ~ *до чешмата лоза насадете [кој ќе мине грозде да набере] и да рече бог да прости јунак [и до лоза којна ми вăрзејте [којн да свизди, јунак да си бара* [БВ,142].

свона impf 'создава шум притискајќи, односно движејќи ја направата *звонец*' ~ *и така ка му утида телјат он наместо да ојма кăда сакше, прави кату шо му ричех и на утрата састра ја гу дека свона на вратта* [МЕ(Р),68].

свăнцупет m 'превозно срдство со две тркала што се движат со помош на нозете' [ПД,129].

севгар m 'два вола впрегнати, пр. кога орат заедно' ~ *отпрегнал си севгар волови [отиде долу в чаршија [продаде севгар волови [купи си пушка минѕерка [и остра сабја змијеста* [БК,130]; ~ *купи си севгар волови [изори рамни двóрови [посади бела пченица* [БК,129]; и: **сивгар** ~ *кад си дочул нијни татко [си продава два сивгара [да јоткупе двојца сина [двојца сина два близнака* [БК,95]; ~ *ти за пари Стујан гајле да не бериш [пари ки ти дадам, пари триста гроша [јако не ти стигнат сивгар да пурдадам [свадба да направиш, нивеста да земиш* [БВ,47].

семна f 'тоа по што газиме – земја, во примерот: свет' ~ *нăóјґą двé брáвјą, кăту шо му кăжáла нéјнтą мóма óшче прéт дă ă пýшче нăгóрнăтą сéмнą, ăднó цăрну и ăднó бéлу* [ВВ,312].

сенгарáшка f 'направа (обично од метал) што создава шум – звонец' (Воденско), во Солунско **зангарак** 'звонец што се става на вратот на добиток' [BV,S,49],

серселúна f, bot., Prunus pseudoarmeniaca 'вид овошје (дрво и плод) – кајсија' [BV,48]; во Кукушко: **сăрсăлúна** [СК,324]; и **сăрсăлúа** [ПК,2(50)].

сúври pl.tt. 'старовремска облека, панталони со тесни ногавици (прилепени до телото)' [СК,324]; ~ *шáјăчки пăнталóне, уд абá, сус гајтáне, сă-ублéчиш уф-нúх, алúс штăркăл* [ПК,2(50]; сп. во контекстот уште еден пример за перфективен презент: *сă-ублéчиш уф-нúх.*

сúгни* pf 'крене, дигне (нешто)' ~ *и гу сúгна на рáмуту и сăс куш'úја гу зан'éси и гу фарлú пóнадлабóку* [MS,t,70]; ~ *за растувáр'ąт кóниту, за сúгнат вр'ăтиш'тăт'ą, за супрáзн'ат ж'úтуту у амбáр'ут* [MS,t,67]; ~ *амéн да-утúва мăра пăнт', пák пáж'да кóн'ут, пýкна. С'éтŀ'ą му-вилú нив'ăстата наманц'óт да-гу-сúгни мăра д'ăдуту на-грабóт* [MS,t,80].

сúгнува impf (в. **сигни**) ~ *фáш'та да стóри, демéк и сúгнува нус'ăта* [MS,t,78].

сид m 'вертикално поставена ограда, направена од тули, односно камења' ~ *прéфрли се преку сидот [преку сидот, преку плетот [ти да видиш руса Бина [руса Бина дека спије* [БВ,300]; сп. **зид**.

симбúл' m 'плетена направа (од рогоз) за пазарење – торба' (Кукушко), и: **симбул'** ~ *дунцé адúн симбýл' пăзăрлăк* [ПК,2(50)]; во Воденско: **симбúл'**; во Солунско: **зумбúл** и **симбúл** [ВК,V(S),49].

симпирé n 'немирно дете' ~ *áj симпирé и нă симпирéто, шó знáјш пă и тú да-кáжиш* [ПК,2(50)].

сингúн'у (и: **сингúнин**) adj 'богат' ~ *и тój, д'é б'ăш'и сирумáх, стáна*

sингúн'у, стóри нóва кăш'та [MS,t, 48].

sинsél' m, bot. Robinia pseudacaciia 'дрво багрем' ~ *úма цăф кут-груздák, цăфте бéло, гу-вúкат и* **тăрăн** [ПК,2(50)].

sирка* impf 'погледнува скришно, под око' ~ *вá măшчéăта и тá кéркăта, пудýента, стуéле нă-врáта, сăмо sиркáле, sиркáле... Вáа и-упикăсáла...* [ДК,120]; в. **зирка.**

súфке impf 'неочекувано, изненадно (со допир) закача некого по задникот' [СК,324]; fig. 'подбуцнува, предизвикува' ~ *óн гу-súфке, áма тóо úч нé сă сéште, си-чúне нăсăj мугувóре* [ПК,2(50)].

sрéпки pl.tt. 'очи' (само во некои синтагми) ~ *мóлчи, зéр ак стáнум sрéпките ќи-ти-j искáрум* [ПК,2(50)]].

sрăнцáла pl.tt. 'направа со оптички стакла со кои се помага човек за подобро гледање – очила' [СК,324].

sулýфи pl 'дел од косата на човек испуштена покрај ушите' [ПК(Гр)], во Воденско: **цулýфи** [BV,49].

săдин'о: дингúл' m 'дел од запрежна кола' (го зафаќа задниот дел) [ПК, 2(50)].

săдниште n 'задниот дел од патосот (душемето) на запрежна кола' [ПК, 2(50].

săнгăр interj ~ *елај Ристе па јела [не идам Донке, не идам [мајка ти е на цркви [она ки раздаде за гуша [săнгăр măнгăр гримните [рускут плускут герданот* [БВ,213].

săнsăл* m 'свест, можност за расудување' ~ *нă Вáно ká гу алаксáли пу глáавта, săнsăлут му сă зимáл* [СК,324].

И

и conj 'служи за поврзување на одделни прости реченици (во сложена), односно за поврзување на делови од реченицата' ~ *утúди на палáт'ут и гу пăта мумáта: "ш'ó стóри?"* [MS,t,82]; ~ *фл'áзуха у пујнá вáрка и трăгнаха* [MS,t,72]; ~ *вéли на нúх: Мúрба на вáс. Ка му ричé, му сạ кажá рạците и на плéшките* [MV,K,252]; сп. изр.: **и óн нé-j кéм** (= и тој не е добар, не е за фалење) [ПК,2(167)].

и́ pron (кратка форма за индиректен објект од 'таа') ~ *ут далéку тój вúд'ạ манџ'óт-и дă-j лустраџ'úја* [MS,t,72]; ~ *и гу пăта мумáта: "ш'ó стóри?" тój и́ вилú: "как ми р'éч'и, тăj стóр'ах"* [MS,t,82]; ~ *гу калосурúсаха и и́ р'éч'и на мáлката-му мóма: "идúн јунáк инá рýба имáш'и кутý слăнциту"* [MS,t,35]; сп. изр.: **и́ шáрат óчте** (се кажува за жена со неморално поведение) ~ *глéде пу чýзди мăже* [ПК,2 (167)].

и pron (кратка форма за директен објект од 'они') - наместо 'ги' ~ *они и имиа најблиските ду селту и најарните ниви* [ME(P),89]; ~ *јазика, ка и најдех овците на другар ми... и трăгнах и отидох на тăрлото – е колко еден черек имаше от Ридот до тăрлото* [MC(B),75]; ~ *и на јунак Станко и на завал Бошко, и затвори на хапсаната на темни зандани три години* [MC (B),93].

и (< е) impf (3 л. едн. од 'сум' - со редукција на неакцентираното *е* во *и*) ~ *идúн и бúл вудинч'áрин и уч'éл идúн ч'ифч'úја тамóкул вудинúцата, му ја уткрáва пампрúцата* [MS,t,43]; ~ *са причý на сúчката околúа тáмо, ча и дошéл едúн трагóвец млóгу богáт* [V,PM, 15]; ~ *р'éч'и: "е липóн, já-сă ... тójут з'éнт', тáс-и тójта мóма, ш'у úш'т'ạш'и да ја закóлиш'"* [MS,t, 87]; ~ *гу вúд'ạ ч'á фармакóсан-и* [MS,t,61] || **јu** ~ *"штó-ји нузú тáм на стр'ăш'та?" – "нóс-и парадúсу!"* [MS,t,60].

и conj 'упатува на можности алтернативни – **или**' ~ *"јас úмам трú кóни и два суварúји, ја-за ви ги дáм на вáм, за гу пúтам три пăнт'а: знáј да вр'ăј и ни знáј вр'ăј"* [MS,t,30]; ~ *гу брқа Гóспут' да пój да гу náј, да гу пúта: "пúсанóту сă распúсува и́ сă ни распúсува"* [MS,t,14]; ~ *нájди и идúн ч'ув'ăк, гу пúта: "тóс клájạнц вóда тич'é и́ крăф тич'é?"* [MS,t,40]; ~ *цáр'у му пák вилú на визúрину: "тóс умр'ăнт, умр'ăнт јú? и́ куж'áта му ја кáрат сид'ă?"* [MS,t,39].

и 'до, на' (sic!?) ~ *му ги дáва парúт'ạ nasám' цáр'у и кóниту и суварújиту, му пýш'та идúн тилиграф и тáтку-*

ju, óти "з'ént'y и тфójта мóма тук сă" (= ... испратил телеграма до татко-й) [MS,t,30].

и-и-и interj **1.** 'изразува изненаденост (непријатна)' ~ *и вó му ричé: "шó мóри ти прáвиш?" Кумúсийата глéда мéн дă-ми стрăмýвăш – фрáс, трáс, иднó шамáр. И-и-и! ти ми тéпăш, да-а нéма, гу-устăвú* [ВЕВ,305]; **2.** 'восхитеност' ~ *и-и сáмо дạ-гă-стрé-тум, дạ-гă-вúдум* [ПК(Гр)].

ибандá f (< **ебанда** - со редукција) 'земја подалеку од родниот крај, туѓина' ~ *идúн друк трăгна ут ибандá да пój у тóс зингúнину; сă прич'ý, ч'ă млóгу зингúнин-ји* [MS,t, 46].; сп. **јабандá** [MS,s,38].

иб'é* **(си)** impf 'полов акт кај луѓето, односно кај животните, иако за нив (за животните) има и посебни лексеми, пр. кравата *сă-вóде,* кучката *сă-штýе* и сл.' ~ *"да ид'é-ми, да пијéми и да си иб'éми!"* [MS,t,78]; сп. во пцости: **ебе*** ~ *и жéнă-му сjá: нă-пóпо вúке: "Му ебá:ме мájкăта, дýри сéга, нă-Лý:то". "А ричéл, нă-пóпо му ебá:ме мájкăта, нé нă Лý:то"* [ПД,163]; ~ *кá рăзбрáл, знáчи, óти нé мóже: "ебá-ти мáмăта, рăчéл, тă-фăтúх; кójно шó то: зé - јáс сум, жé:н-ти шо гă-заклáх - јáс сум* [ПД,160].

Ибраими-ефенди 'име и титула на Турчин во Ениџевардарско' ~ *Ибраими-ефенди или Ифиндијдă, ка му вел'jăт нă нашту селу, имал по гулем дел ут жентă му* [МЕ(Р),85].

ибрик (и: **ибрúк**) m 'сад за вода (вино) од *"прăс"* (= земја, глина), односно од бакар, има усте за поливање' [ПД(120)]; ~ *кату за си вăрни дома, за везми ибрúкут и една стомна, с неколко моми покриена нивјастата, с бела кошула, за подат от три чешми за вода* [V,PM,251]; ~ *да пусрешниш два младенцă [луди млади ацемии [ацемии, кајметлии [с чистă љаба, сă ибрик вину [сă ибрик вину, сă финер борна* [БД, 60].

ибрикчиа m 'прислужник, тој што со **ибрик** точи напивка' [СК,325].

ибришим m 'тенок конец, обично во боја' (од свила или памук) [V,PM, 368].

Иван м л. име (запишано во Драмско, но познато нашироко) ~ *ајде Лахор Божијо [ајде да се земиме [да идем гора зелена [– а бре Иван капидан [јас те тебе не взимам [като тебе хајдутин [хајдутин кашта не гледа* [БД,157].

ивица f 'крајна површина од нешто' (долга и тесна, пр. од материја, земја и сл.) ~ *нúм óди пу-úвицта, ќи-пáдниш* [ПК(Мор)].

ивдувéц m 'човек на кој му умрела сопругата, вдовец' ~ *бúш'и идúн ивдувéц, имáш'и инá мóма* [MS,t,61]; ~ *и на óсим м'ăјинци гу рудú сабáлин и т'á си умр'ă на вич'ерó и такá си устáнах јас ивдувéц* [MS,t,3].

ивдувица f 'жена на која ќ починал сопругот, вдовица' ~ *и пăк ми казá, чá ивдовúца - зéла ти мăтнúца; чорбаџúјка - кýни си тúнака, јáзе ки врéвјам, стáни тúнака, јáзе ки сéднам; сиромáшката - врјáви тúнака, јáзе ки си кýнам!* [V,PM, 130]; ~ *цáр Дáвид му вéли: "ти сáкат от н'áгде?" – "Ми сáкат от три местá: еднá сиромáшка мóма, дрýга чорбаџúјцка и еднá ивдовúца* [V,PM,130].

Иврејче n, dem. 'припадничка на еврејска националност' ~ *на една порта шо видох [идно дивојче Иврејче [на идно скеле седеше [руса си коса чешлаше* [БВ,247].

иврејски* adj 'нешто што се однесува на еврејската земја, или нација' ~ *дивојко, млада, убава [турчинска душа мириса [като на сено спарено*

[еврејска душа мириса [като на гнило јабауко [БМ,31];

Европа (со редукција од 'Европа') 'име на континент, но и пошироко: поим за цивилизација' ~ *пушки пукат, бомби грмат [Турци викат – Алах, алах! [Ура, викат комити [да разбере цела Европа [как се бијат комитите* [БК,116].

игидики́са* pf 'се одмазди' ~ *за гу игидики́сам* (= ќе го казнам, ќе се одмаздам) [MS,s,38].

игла f **1.** 'метална направа со врв, служи за шиење' ~ *пак и ве́лјам на ва́с: по́кула́јно да поми́ни фо́рто-мата уф и́глата, нибу́ле зинги́н'от на Господи́нова царшти́на да фле́зи* [MV,K,269]; ~ *то́с в'е́ч'ер ма́јка-ти ти кла́ди ина́ фармака́та и́гла на јата́ку да л'е́гниш', да сӑ напо́риш'* [MS,t,31]; има големи игли со кои се ниже тутун ~ *ги ту́рнува́ми ко́ш'уве́ту на зим'а́та и фа́ш'тами да ринди́ми сӑс игла́та; и́мами ма́ксус* **т'ут'у́н'уви и́гли** [MS,t,5]; има уште: **јурга́нска (игла)** – за шиење јоргани, има **плита́чка (игла)** – за плетење, **чингела́к (игла)** – за плетење со 1 игла (има **чинге́л'**), **чура́пна (игла)** – за плетење чорапи, **сӑмӑрци́цка (игла)** – многу голема, ја користат самарџиите кога го прават (шијат) мекиот дел (*сте́л'ата*) на самарот; **2.** 'јадица' [ПК,2(51]; **3.** изр.: **ус-и́гла буна́р ко́пе** (= со големи тешкотии заработува, така обично се зборува за шивачите); **и́гла не́ма де́к да па́дне** (= се кажува кога има насобрано многу луѓе) ~ *нӑ-пӑза́ро и́гла не́ма де́к дӑ-па́дне, то́-лко наро́т не́ би́ше би́ло* [ПК,2 (166)]; **те́гле и́гли** 'става инекции'; **ко́лко и́гли ти удри́а** (= колку инекции ти ставија) [ПД(Ф)].

иглин adj **1.** 'нешто што има врска со игла' ~ *ки кинисаш по мени да ми тераш, хазна алтӑни ки харџиш и железни стап колко иглин врӑх ки остани* [V,PM,90]; ~ *дури ве́ки си раска́па желе́зни чи́зме на но́зите и желе́зноју стап оста́на ко́лко и́гли́н вӑрх* [V,PM,131]; **2.** изр.: **ни и́глин врӑх** (= сосема ништо) ~ *ут ста́рте не́мме ни и́глин врӑх*; **нис и́глини у́ши дӑ-сӑ-прӑви́ре** (= клетва) ~ *дими́к дӑ-па́дне бо́лин, то́лко дӑ-услӑбе́е дӑ нис и́глини у́ши да мо́ш дӑ-пуми́не, куту ко́ниц* [ПК,2(182)]; **низ иглини уши да гу вдениш** (= се кажува за оној што е многу слаб) [ТГ,247].

иглиник m 'мал сад во кој се чуваат игли и конци, или мало перниче (може и везено) на кое се боцнуваат и чуваат игли' [ПК(Мут)].

иглика f, bot. Primula 'украсно цвеќе, јаглика' ~ *как да не жалам, как да не плачам [ката година по три бул'ука [ми испасија најрано цвеќе [најрано цвеќе бела дитилина [бела дитилина жолта иглика* [БВ,182].

игличе n, bot. dem. од **иглика** (Primula) ~ *излажах те моме, измамих те [с-една риза, с суво грозде [однесех те моме в Шар Планина [дека цӑфте моме игличето [покрај него зелен здравец* [БК,39]; ~ *поминаја три ајдуци [ја грабија малкај мома [ја носија во гората [каде цути жолто игличе* [БК,31].

иглицки adj 'нешто што се однесува на игла' ~ *о́ти по́кула́ј и́ма да си зами́ни спарти́ната курабӑрц'ка уф и́глицки у́шите, ни́биле зинги́нин да фле́зи уф царшти́ната Господи́нцка* [MV,K,279].

игра́а* impf **1.** 'прави активности за забава (обично во друштво, но може и сам) пр. кога дете се забавува' ~ *дру́гиту ма́лки игра́јаха на сука́ку* (= другите деца си играа на улица); ~ *игра́јаш'и нузи́ ма́лку та́м, Дијуни́ш' ш'ту гу ви́каха*

[MS,t,46]; ~ *едната и́маши прет не́ја јарибу́ца сос де́вет јарибу́чки, на́ тапсја́ игра́иха, и т'а́нака на́ гиргеф ве́зиши и сиу́р чи́ниши* [V, РМ.135]; **2.** 'прави некакви движења (пр. детето во стомакот на мајката во напредната бременост)' ~ *да ка си чу́ Елиса́вет на Мари́нина радува́ни, му сӑ-граја́ло де́тито не́јно уф сӑрцито, и си наблуди́ Елиса́вет ут Све́ти Ду́х* [MV,K,328]; **3.** 'учествува во некоја забавна игра со движења на нозете, според тактот на музиката – пр. игра оро' ~ *т'е́ кугá хо́ж'даха за о́да, сӑ умур'о́ваха, а хи́тра Пе́три на глава́та гу но́си и игра́ј хо́ру* [MS,t,74]; ~ *ру́сӑли ни́јӑ ви́кӑме нӑ ти́јӑ е́дно вре́ме шо ше́таа, игра́ја уз дӑрвӑни кӑлӑчки* [ПД,135]; ~ *туга́ј, е́дно вре́ме се́ нӑ-нӑто сӑ-бра́ле, игрӑја́ле н-е́јн тӑнӑн, н-е́дна га́јда, гла́вно игрӑја́ле* [ПД,151]; **4.** 'учествува во хазардна игра со карти' ~ *нӑтува́јќи та́м, гуле́ми мини́стӑре, тӑкви́ гуле́мци, пучна́ле та́м да-игра́ат ка́рти* [ПК,2(170)]; ~ *но́с в'е́ч'ер и и́ди ина́ мо́ма на удаја́та и му вили́: "игра́јми ко́мар"* [MS,t,9]; ~ *фа́шќӑт да̣ игра́ат на̣ та́бла. Тӑ́ткуто ричел: "Ко́ј ќи па́дне, ќи му искарме о́чте"* [ИГ,114]; **5.** 'фрла од една во друга рака' ~ *ка̣ фа́шќӑт д'сӑ бо́рӑт, Јарӑм-Минӑре́то сӑ умори́л. Гу игра́е куту пӑртал уф-рӑ̣цте* [ИГ,112]; **6.** 'скришно љубува' (повеќе се однесува за индивидуи и моменти кога "љубувањето" е недолично) ~ *му ве́ли па́к: "ти́нака сно́шти ми кажу́ваши, ча ја́зе сам по-ха́рна от ца́р'увата армасни́ца, а́ма ти́нака сос неа́ мо́жи да игра́иш"* [V,PM,10]; ~ *гу пита: "што ти чини лала?" – Ету лагӑм има от тука дур на мојта кӑшта под земјата. Играе сос момата ми... и гу видох, хем гу чух, как чиниши сос тјах"* [V,PM,56], ~ *играт они, ас ги-усе́штам, ама не́ да́ј бо́же дӑ-рӑзбе́ре мӑжо́-ј* [ПК (Гр)]; **7.** – **(си)** 'се шегува, односно се забавува' ~ *"о́стави м'а̣ мӑн'и'и, ми м'а̣ ба́раш' , јас уми́рам, ти сӑс газо́ си игра́ш'!"* [MS,t,13]; ~ *как ги виде така цӑрјут, им рече ошти едноч: "сос цӑрјут виа да не играјти, ча лошу ке да патити!"* [V,PM,60]; ~ *до́јдух ту́ка да си игра́јми мӑра!" "ш'о́ и́гра – вили́ – да игра́јми?"* [MS,t,78]; **8.** изр.: **но́ш ќи-игра́а** (= ќе биде употребен нож, пр. при колење добиток, односно при некаква лекарска интервенција) [ПД(Ф)]; **ки игра́а дӑрвӑн го́спут** (= некој ќе биде казнет, ќе има тепање) [ПД,137]; **му-игра́а не́коо ре́бринце** (= се однесува асоцијално, ги предизвикува другите) [ПК,2 (177)].

играва adj, f 'разиграна' ~ *таму долу трите реки [сите моми чекаја [а сонцето им извриска [трчајте по мен деца [ја сам малкабрза, луда [и играва пеперуга* [БК,29].

и́гране (и: **игрӑја́јне**) n 'активност со која се забавуваат' [ПД(Ф)]; сп. **и́гра** [MS,s,38].

игра́чка f **1.** 'форма за забава (пр. на децата), игра' [MS,s,38]; ~ *оти́де па́к на ца́р Дави́д, му ве́ли: "ох, ца́рју, Соломо́н кату дја́те си гле́да игра́чката!"* [V,PM,130]; ~ *пулијнта по кој шо са има трӑчкано су децата играјајќи мижиишо "робове", или некоа друга играчка* [МЕ(Р),68]; и: **игрӑја́чка** ~ *рабо́тта не-ј игрӑја́чка, трибу́ве да си то́чин, пуслу́шин* [ПК,2(51)]; сп. изр. **игра́чка – пла́чка** (кога играат децата, се случува да дојде и до тепачка и плачење) [ПК(Гр); **2.** 'предмет за играње (на децата)' ~ *е́м и́мше пу́но игра́чки е́м и те́јко му дунце́ ош а̣дна́* [ПК(Мут)].

игу́мин m 'великодостојник верски, старешина на манастир' [MS,s,38].

идáмц'ија m 'затвореник, осуден на доживотна робија' [MS,s,38] (в.: **идáмц'ис**).

идáмц'ис* m 'осуденик на доживотна робија' ~ *за пóјми ýтр'ạ на апсанáта, за извáјми два хапăза, ш'ту сă идáмц'иза; и тук úма идúн бóлин* [MS,t,42].

идарé (и: **идире**) n 1. 'управа, администрација'; 2. 'неопходна (домашна) потреба' ~ *аку имă грăдинă, можă дă садă сăл лук и крумид и то колку зă идире* [ME(P),87]; 3. изр.: **идарé чúни** (= управува, господари со имотот, куќата) ~ *ги викнá цáрот и троúцата, ги питá: "кóј е товá човéк, што рече: "по шејсéт пáри да рабóти, вéтко бóрч да плáшта и кăштата идарé да га чúни?"* [V,PM,118].

идвај adv 'со мака, со усилби (нешто станува), одвај' ~ *кá о видéх нăчăршúита, умрéх ут-стрáм, идвáј óде,... шó дă-т кáжум: ќорќутýк* (= сосема пијан)[ПК,2 (202)]; ~ *нéмме нúви... чéкме сáмо нă-плáта, идвáј ни стúге ут-пăрви дý-пăрви* [ПК,2(170)].

ид'é impf (< **ед'é** - со редукција) 1. 'консумира храна, јаде' ~ *му вилú Настрадúн-хóц'а на фурнáрину "јáла да ид'éми с'ă гăска!"* [MS,t,57]; ~ *úш'тиш' да дóш' сăс м'éн'ạ? за ти дáм ајлăк хил'áда и пéт' стутúна драхм'áнта и да ид'éш' и да пијéш'!* [MS,t,73]; ~ *и га вели: "марú жéну, тајá рúба га земáх динéска за едúн грóш. Гóтви динéска от нéа мăра да идáт мáлкате"* [V,PM,17]; 2. изр.: **ид'é л'ăп** 'руча, вечера' ~ *за усăмни, за стáни да сă мýј, за пúја кафé, за ид'é л'ăп* [MS,t,67]; ~ *јáдух л'áп и трăгнах ут-тáм да на-гóр'ạ в'éч'ер јаján за да си úдам* [MS,t,2].

úде (и: **иди**)* impf 1. 'се движи во правец на тој што зборува, односно на кого му се зборува – доаѓа' ~ *на трúт'ạ гудúни удгóрạ гл'éда úди идúн бенéќ на сиф кóн'* [MS,t,44]; ~ *ж'инáта гу скрúва удóл фустáниту* ; *úди гóр'ạ ман'ц'ó, брка кумутýк, кумутáм* [MS,t,10]; ~ *тój отговорú: "úдам, но тајфáта ми кáк да га чúна тука"* [V,PM,13]; 2. 'оди некаде, се оддалечува од местото каде што е' ~ *тинака, л'у да идиш таму да видиш, дека е мајката на водата, да га сечиш да не иди хич вода* [V,PM,42]; ~ *наседлá кóн'ат му и гу вјахнá, киниса да úди на цáр'ут да му кáжи, ча цáр'ут на друг грáт сед'áши* [V,PM,16]; ~ *му вéли: "нá ти тúа пáри! Иди на тájфата ти, да ги остáвиш: дýр да дójдиш тúнака, да са хрáн'ат!"* [V,PM,13]; 3. 'се враќа назад, оди таму каде што бил' ~ *стáнува сабáлин пак насáт' у с'éлуту си úди* [MS,t,9]; 4. 'дотекува вода (или др. течност)' ~ *отиде да улови, дека да најди, от чешмата мајката, и терајке-терајке га најде и га затăкна, и така вода не идиши на чешмата* [V,PM,42]; ~ *да видиш, дека е мајката на водата, да га сечиш да не иди хич вода* [V,PM,42].

идéк* m 'дел од орачката спрема, клин што се става во јаремот за да го држи гределот' ~ *за клáда кајúш'ут на бујундрýкут ... за клáда и идéкут* [MS,t,65].

иден (и: **идин**) 1. num 'еден' ~ *урвáва идúн трăн и клáва у ганsóт на мýхата* [MS,t,77]; ~ *идúн вр'éтин' т'ут'ýн' за да с'ăш' úш'ти нăјмрăва ш'éс дýш'и* [MS,t,5]; ~ *вилú : "и јáс идно́ вр'ăм'ạ имáх идúн аратлúк ат ни з'éх с'éстра-му..."* [MS,t,73]; 2. adj, num 'прв' ~ *там му дошле три абéра... [ја гу идéнјут ут винчáјне* [ME(P),95]; ~ *идејнут пăт ки одиа дă речимă 20 ралă, другјут*

пăт ки одиă други [ME(P),89]; **3.** 'втор, друг' ~ *иднó вр'ăм'ą б'ăха двá дóстуви, идúнајут им'ăш'и д'é-сит' икатумúр'а парă, идúнајут им'ăш'и двájси икатумúр'а* [MS,t,70]; **4.** 'трет' ~ *идúнајут кóн' гу јáхна д'ăдуту и идúнајут кóн' нив'ăстата и идúнајут кóн' ч'ýрбаą'ýјата* [MS, t,80]; **5.** 'единствен' ~ *Никóла, идéн сину, на мáјка [на теб те лúче, сину, младу арамúјче* [ME (P),100]; **6.** 'ист, еднаков' ~ *зарди шо му ј парталут на Пустулејна иден су куфалцкјут, бузечкјут, питровцкјут и на друјзте села удвăда уд Вардар* [ME(P),72]; **7.** pron 'неопределената заменка - некој' ~ *"ш'ó кázуваш', дăш'тир'у, ти иднá цáрцка мóма да éзмиш' идúн измиќáрин!?"* [MS, t,84]; ~ *и кăк брăкаш'и у пиш'тá, ја ą'ásна nasám' лупáта, удрúва идúн увréин* [MS,t,56].

ид'е́ни* (< **ед'е́не** - со редукција) n 'консумирање храна, јадење' [MS,s, 38]; ~ *р'ákла на-ќéрка-ú: "Е марú ќéрко, já ќе ти напрáја от чúсто брáшно питúнки и тéбе ќе-та-пýсна да-дукáраш ąлтăни; ú-далá мáче, кýче, петлé и си-утú тáмока и гаизé самá идéнето* [BCep,336]..

идести adv 'одејќи, откако отиде' ~ *úдести сáмо на пăрвиј гимицúа, му вéли: "тéбе, господúне, ки ти пóзна за тáтку, ти са мóл'а да ми зéмиш, да ми отнéсиш на нéкој далéчно мéсто"* [V,PM,108].

и́ди pl 'видови'; сп. *апó óла та úди* 'од сите видови' [MS,t,84].

иди́ја* f 'општо мислење (за нешто) - идеја' [MS,s,38]; ~ *и на двáта му сă ни л'égнувáш'и; ш'тó прáв'ат т'é, фăрл'ат ч'óп, тó за л'égни на бóлнију кривáт, амá нóс бúш'и ч'ústa, амá идújата гл'édај, ш'тó за дукáра* [MS,t,42].

идина́јсти num 'единаесет' ~ *иднá авдувúца им'ăш'и иднó д'ăтл'ą ут д'ésит', идинájсти гудúна* [MS,t,81]; ~ *и сă·т'ут бúш'и идинájсти и пулувúна стрид'ă вéч'ăр* [MS,t,83]; сп. и: **идинајситти** adj 'единаесетти' ~ *имито Сланица... ка гу писале Гăрците тогај, се лафело оша ув идинајситти век* [ME(P),76]; ~ *да станáле на тóа чáс, сą вăрнáле на Јерусалúм, да му са нáшле и на иденájсите кýп* [MV,K,252].

идина́к m 'гребен за влачење волна' [ИГ,125].

идна-две num 'еден–два' (приближен број) ~ *и ут идна-две гудини дă нăвакă сă пувелјăт ут Екзăрхијăта и пејăт нă скăлјоту и нă цăрквăтă бугарцки* [ME(P),80].

идначка num, dem. од 'една' ~ *бигала, бигала, мома Пилурјанка [бигала, бигала, кошула нимала [идначка имала, снаина му била* [ME(P),97].

идно* num, n **1.**(еден) ~ *дујдé и тó шо зé иднóто карагрóшот, ричé: Афéндо, ти пузнајáх на тéб шо си идéн скрúвин човéк* [MV,K,271] – формата за ср. род употребена во функција на машки (*иднóто карагрóшот*); **2.** изр.: **идно време** 'одамна, некогаш' ~ *старинцко тукмејне мигју бејзте и силјајнту, шо било идно времă секăдă и шој устанало сăл ув Аларе* [ME(P),87]; **сá·ту на идúн** (= еден часот) ~ *"ш'тó вилúш'?" "да сă пуч'ýд'ą тóс в'éч'ер, да ýтр'ą сá·т'у на идúн да дóш' за ти кáж'ą"* [MS,t,10].

иднóш' (и: **иднăш, иднúш**) adv 'еднаш, еден пат' ~ *и сă бáкнаха éш'ти иднóш' и сă раздилúха* [MS,t,84]; ~ *иднăш сăл утипаа идно, и на то сăл кожта маа издраа* [ME(P), 77]; ~ *јáс ти пувéлам: úспадни уф нéгу, и óшт-иднúш да не флéзиш на нéгу. И ка викá иднúш и ка гу трисé на дéтито* [MV,K,285] – во илустративниот текст среќаваме изместена употреба на предлогот

уф (= во) што се јавува наместо предлогот 'од' (за ова в. во граматичкиот дел).

иґу́пка (и: **ид'у́пка**) f 'жена припадничка на народност по потекло од Индија, живеат распрснато низ Европа, имаат темна боја на кожата, Циганка': *~ тогас една иґупка ѝ вели на кралицата: "миличка кралица, да ти кажам касметите, ама требува довечера... да гледаш сé, која мома как ки си има рӑнцјате кладена на спанету"* [V,PM, 208]; *~ три в'éч'ерóви с'é п'ӑјаш'и иґу́пката* [MS,t,53]; [MS,t,56]; *~ момата, дека беши бела и царвена, дојде исӑхнала кӑту дӑска и почарн'ала кату иґупка* [V,PM, 195].

иґуптин (**еґуптин**) m (в. **иґупка**) *~ единојут рече: "л'апот на леш мириса"; второјут речи: "јагнето на куче мириса"; третојут рекла: "море и кадиата кату на еґуптин мириса"* [V,PM,182] – случај на нерегуларна конгруенција меѓу субјектот и л-формата: *третојут рекла* (за ова в. во граматичкиот дел).

иґупче n 'дете припадник на народноста Цигани' (в. **иґупка**) *~ едно времја татко ти го беха зели на кавгата, та ми остави тука сос едно иґупче хизмиќарче, та јазе сос него са збраках* [V,PM,183].

Иеримијас m 'л. име запишано во Солунско' *~ Гу нájдуха удóл ина́ já блӑка с'ạд'ӑш'и пруфи́тис Иеримијас* [MS,t,59].

ижжеже* pf 1. 'изгоре'; 2. fig. 'упропасти' *~ уошче ли си јергеноваш [јергеноваш. левеноваш? [изгори ма, ижжежа ма [та ма стори сухо дрво [сухо дрво габероу* [БД,115].

из prep 'укажува на движење во одредени граници, одговара на предлозите **низ, по**' *~ Кал'у ле мари Калино [ни стој Калино при кон'а [ни рони сӑлзи над мен'а [чи шче си кон'а јобода [та шче из пӑтја јостана* [БД,71]; *~ днéс тӑкá ýтре тӑкá и анџиáта пупрáве си áнут, пупрáве-си стáи, купýве-си пӑјтóн и дéтто сус-пӑјтóно си-шéте изгрáдут* [ВК,282].

изӄл'ázе* pf 'стане мрзлив, не сака да работи' *~ пóрáно нé бúше такóф, ама сигá кáк сӑ-изӄл'ázил, нúшто нé пуфáште* [ПК(Кр)].

изáрце* pf 'потроши' *~ úма таквú л'ýде кá ќи-вúдат пóвиќе пáри,... ќи купýват нóго зӑ-пúјне, ќи-ј изáрӄат пáрте, сéтне ќи сӑ-пéчӑт нӑ-слӑнце* [ПК,2 (204)].

úзба f **1.** 'помошна просторија, обично под нивото на земјата, визба' *~ ричé Гóспот вá прикáзна: бéши идéн човéк стопáн, а садú лóза, и заградú óкулу на нéго, и а купá на нéго úзба, и а правú кýла* [MV,K,269]; сп. **будрýм**; **2.** 'премин под земја, вид тунел' *~ пӑнт' ут зим'áта удóл* [MS,s,41].

избáјна pf 'го измие телото со вода' *~ и цáрут нӑридýва бӑргу дӑ-сẹзéва жéнӑта, дӑ-си-измúе, дӑ-си-избáјна* [ВЕВ,303].

избакнат* adj 'кога нешто (пр. лице, икона и сл.) дошло во допир со усни во знак на почит, љубов' *~ кога се јосвестох порти јотворени [порти јотворени, гӑрди разгӑрдени [лице избакнато, пакос направено* [БВ,285].

изб'ӑли* pf 'направи нешто (пр. платно) да биде бело, обели' *~ субúрам ина́ трумбá; битúса ткан'éту, с'ӑ úш'ти плáтнуту да гу изб'ӑлими* [MS,t,7].

избега* pf **1.**'напушти некој простор, се оддалечи, најчесто намерно за да се отстрани од некоја опасност' *~ отиде дума и видел неговите жени да скокат голи, грабнал ножа и заклал всичките и напкун избегал на планината* [МС(В),72]; *~ е тóӑ,*

нă-тăкá сă-ц́ásни, нă-вáј сă-ц́ásни, пáшкăта му-сă-скинáла, вóда, знáчи, пăлăн кýпо, нé излéве, едвај избăгáл [ПД(157)]; **2.** 'замине некаде' (во ситуација кога никој не го брка) *~ лувц́иáта вéле: "А брé мóмче, нé видé нéкуј зăгáр?" "И-и, избигá нăкăт гóрта"* [ПК,2(189)]; *~ а ут ки избегăш немăш рăботă ни су нăпрежнjут мал-сăjбиjă* [МЕ(Р),88]; *~ нăд зáсрăта кă дуjдé, стáнa нивéстта сă-субличú, сă-измитú, сă-исчистú... Му-вéл'ам: ки-jájте и ки бéгне!* [ВМ,319].

избегуве impf (в. **избега**) 'се отсгранува (пр. од некоја опасност)' *~ нáj-лóш е Дубрувéно* (име на ветар што дува во Дојранско), *óн дý: ут Крýша, ут Сýрл'ăво, пó-гулéми дăлгú прáве, ги рăстýруве мáндрите, лéсите ги судéруве и тăкá рúбите избéгувăт* [ПД(129)]; *~ сă-кăчýве нă-бródo, с-избéгуве* [ПД(151)].

избере pf **1.** 'меѓу повеќе предмети дава предност на нешто, односно го претпочита она што мисли дека е подобро' *~ уддé уд дрýго сéло дă-зúме жéна, уд нéгăфто нé мужé д-избéре* [ПГ(С)]; *~ избráхa гу зa гул'áм ч'ул'áк* (= го поставија на одговорно место) [ВД(1),36]; *~ и jас си бев една на мајка [една на мајка и татко [додек сум млада зелена [побрзаа да ме оженат... [па на мен ерген избраха* [БК,161]; **2.** 'завршисо собирање на плодови (градинарски или овошни), тутун и сл.' *~ о-избráхме тит'ýнут* [ПК (Гр)]; **3.** 'земе, прибере' *~ úма на мójта цáрчина човéци, штото не можáх да зéмам от нúх двájси годúна даванúна. Таја даванúна сáкам да ми га избéриш* [V,PM,107]; **4.** 'нешто смести во одредено пространство' *~ на цар'у да му кажиш: хем кадăр сам цар да дочакам, хем сос колку аскер да дојди, аф еден чадăр нетри мога да гу изберам!* [V,PM,36]; *~ Боже, да ми помогниш, на небету што има звезди, сас слăнцето и сас месичината, да мога да ги извадја на едно кадро и да ги изберам аф лешката... ~ и на морету, што има гимиа, риби и друго нешто, да ги извад'а на едно кадро и да ги изберам аф мигдало нетри* - со еднинската форма *гимиа* се означува мн. [V,PM,89]; **4.** изр.: **гу избрá бустáно** (= се кажува за човек којшто доживеал голема неприjатност, *áк зăгáзе*) [ПД(136).

избéрăве* impf 'меѓу повеќе предмети (лица) се определува за нешто што мисли дека е подобро' *~ куту сáа ка избéрăвăт "красúва" нă свéтут, и уф стáро врéме, и тóѓи тăкá имáло дуjнá-ѓузилújка* [ИГ,110].

избúе pf **1.**'ги истепа сите (редум)' *~ сă рăзгувурúа, - рéкле: "Вóа уд нáс пó-сúлин, дa му a дáдме дa си óде - ќи нă избúе"* [ИГ,114]; *~ утúдиjа Тýрците тáм. Тúе избúле нéкуj óсум дýши, и-извадújа и-дунисéа* [ВЕВ, 297]; **2.** 'исчука млеко во бутим – за да се оддели маслото од матеницата'; **3.** сп. **избијá вóда** (некаде, пр. во нива, во двор) 'се појави вода' [ПК(Гр)].

избиган* adj 'кога некој ќе напушти некоја средина без да биде забележан' *~ и пупájăта си-ă исфăрли бýндăта у-óгнут; кóа ќ-испýл'ăт лисúцăта избигáнаа* [ДК,143].

избира* impf (в. **изберăве**) *~ му-рęклá: "Штa-ми-кáжęш с'á зaштó мaсвaлú ут-кубúлaтa, зaштó ни-úскaше дa-сa-издуú нăз óфца и зaштó избúрaшę тăj jáгн'ęтáтa"* [ВД,76].

избируа* impf 'собира предмети, ги присвојува' *~ ричé: Афéндо, ти пузнajáх на тéб шо си едéн скрúвин човéк, жнúиш дéка нé си сиáл, и*

избиру́аш де́ка не си дава́л [MV,K, 271]; сп. **изберя́ве.**

избира́н adj 'обран' (напр. орев или друго овошно дрво); сп. **субира́н** [MS,s,41].

избирлиф adj 'тој што не се задоволува со осредност, перфекционист' ~ *то́о шо са́ке се́ а́рно. Ня-не́го ня-мо́јш дя-му пуго́диш, но́го-ј избирли́ф, не́к си ку́пе са́м* [ПК,2(51)].

изби́стре pf 1.'кога некоја течност што е матна ќе стане бистра' (пр. вода, вино) ~ *ни́м дя-пи́јш дуде́к не́ ся-изби́стре*; 2. 'кога облачно време ќе се разведри' ~ *ся-избистри́ ня́кя̆д Угря̆жде́н.*

изби́струве impf 'кога плод почне да зрее (ако има тенка и провидна лушта, пр. грозје)' ~ *ня-Прября̆жде́н гро́здито ќи-по́чне дя̆-ся-изби́струве* [ПК(Мор)].

изби́че pf 'заврши со бичењето (кога од трупци се прават штици)' ~ *дя̆гу-изби́чме то́ уре́ут, ќи-испа́днят у́буви дя̆ски* [ПК(Гр)].

избл'а́е* pf 'кога овцата пушти глас' ~ *то́ј фа́тил дру́гу, пя̆к в-тузи́ вре́м'ę не́гувя̆тą ма́јкą избл'а́лą и ręкла́: "Ја́ си-и́мам са́му две́ ја́гаңца"* [ВД(1),76].

изближе* pf 1. 'со јазикот помине по некој предмет'; 2. изр.: **пря̆стто дя̆-си-изблиј́ш** (= се кажува кога се јаде многу вкусно јадење) ~ *шо-јя̆де́х уф-Бо́жа... пря̆стто дя̆-си-изблиј́ш (изе́јш)* [ПК,2(189)].

избл'уве* pf 'исфрли преку уста она што го има изедено' ~ *"... а шо и́ма дą и́ма - си́те дą и избл'у́виш, дą-ј искя́риш". Избл'ува́ла и жи́ви и умре́ни* [ИГ,109].

избо́де* pf 1.'кога со предмет што има врв допре до кожата (или до нешто др.) и така направи дупчиња (на кожата)'; 2. – **(ся̆)** 'кога со боцкање нешто се оштети' ~ *мурре́че ня̆-вя̆лко: "Ама ко:-ки-вле́зя̆ме уф-ме́не, са́мо пря̆т-те́бе дя̆-си-гле́јш, дя̆ не́ ди́гиш гла́ва ня̆-го́ре, о́ти го́ре и́ма тя̆рне и гло́же, ки-т-ся̆-избо́т о́чте"* [ВД(П),286].

избриче (си)* pf 1.'со многу остар нож (брич) ги отстрани влакната до самата кожа' ~ *она отиде на младо терзијче, си крои от цар бостанџија руба, и отиде на берберот, си избриче руса коса* [МС (В),93] – во контекстот имаме случај (според турски образец) во кој првата именка се јавува како атрибут на втората (сп.: *от цар бостанџија руба* м. 'руба од царски бостанџија'), освен тоа се потврдува и употребата на предлогот **од** "како граматички показател на односот на припадност" што претставува еден од аргументите за дејството на балканската јазична алијанса во југоисточните (егејски) македонски говори; ~ *мя̆лчи моме не ми плачи [ки си избричам белта брада [ки потстригнам мустаките [ки се сторам младо момче* [БВ,292]; ~ *му ви́ке: "Јас сум дујдел с те́бе дą ся̆ би́я̆м". – "Ајде", му ви́ке. – "Че́ки дя̆ ся̆ избри́чум"* [ИГ,112]; 2. fig. 'наплати нешто многу скапо' ~ *ня̆-То́мто зя̆ ни́што рąбо́та музе́ле но́го пари́, о-избрича́ли.*

избри́чя̆ве impf (в. **избриче**) ~ *фле́ве уф ąдин гра́т, устя́йве ко́јнут ... фле́ве уф ąди́н дуќа́н (бирбе́рин) дą ся̆ бри́че. Тама́м ся̆ избри́чя̆ве пулви́нта и гра́дут ся̆ затво́ря̆ве* [ИГ, 113]; ~ *кą ся̆ избри́чя̆ве, гу пи́те: "Ся́а, ќа́ ся́киш дя̆ ся̆ те́пме - сус ќя̆ля̆́чка или на јуна́сво, ня̆ буре́јне?"* [ИГ,113].

избрише* (и: **избя̆рше**) pf 'со крпа (или со др. предмет) ги собере капките (или прашината) што се имаат нафатено на некој предмет' ~ *Мари́а бе́ши шо му а мажа́ на Исус су ми́ро, и му избриши́ но́зити*

су ко́сата му ут гла́вата [MV,K, 286]; ~ *им дуј̣де́ла кӑрфта дă-ă-пузна́ат о́ти им-ę ма́јка, и извắдйле шắмичӣјнăта, ă-избришале, ă-бакна́ле* [ВЕВ,302]; ~ *сто́мнăта то́не, нăто́нуве, избắрш-а, о́на па́к пушти́ла ма́ллчко* [ПД(129)].

избришуве impf 'го отстранува напишаното' ~ *внăтре писало: "Предлозан да го готвиш вечар, да го јадиме!" Ка видел така Предлозан, а избришуве книгата, пишуве друго писмо* [V,PM,272]; в. **избрише**.

изброе pf **1.** 'ги изреди броевите последователно за да стигне до она што претставува крај' ~ *ка видел оти истепал фного мухи, поми лил да ги изброе. Ги избројуве и гледе: утипал читриесе мухи* [ШК,5(432)]; **2.** 'даде одредена сума пари, плати за нешто' ~ *прид свидо́ци му-ги-избрујал пăри́те, ама то: па́ не́ са́ке дă-призна́а* [ПК(Гр)].

избру́ше pf **1.**'избере плодови од дрво со чукање на гранките'; ~. изр.: **чу́зди кру́ши ни́м бру́ши** (= немој да се мешаш во туѓи работи – поговорка) [ПК(Гр)].

избуга́рин* adj 'нешто што си ја изменило основната карактеристика' (обично за семе) ~ *измиле́зин, се́мто сă-избугăри́ло* [ПК,2(51)].

избукли́ф adj 'се кажува за оној што брзо и нервозно реагира' ~ *нă-н'о́о ни́м му кăжу́ви о́т е́ј но́го избукли́ф* [ПК(Ал)].

избу́кнуве impf 'лесно се возбудува и за ситници се кара' [ПК(Ал)].

избуте́:ве impf 'кога семето фрлено в земја не никнува од преголема влажност' ~ *избуте́:ве; шо́ не́ ни́кне се́муто ут по́вике ла́дно, уд вла́гăта* [ПД(123)].

избắлва* pf 'поврати, ја исфрли низ уста храната што пред тоа ја консумирал' ~ *тој не можаши да ходи. Тогас карталите избалваха месото и гу кладоха пак на ногата му, гу оздравјаха* [V,PM,222]; ~ *му ве́ли: "кату се исфắрши месо́то, искина́х една́ парча́ от нога́та ми, ти да́дох, ја́ди". Тогас карта́лот гу избắлва, и па́к оздравја́ му и нога́та* [V,PM,136].

избắрбо́ре* pf 'прозборе нешто (непотребно) на брзина' ~ *не́што избắрбури́, а́ма ас и не́ гу рăзбра́х* [ПК (Гр)].

избắрка* pf **1.** 'изгони' ~ *едно лудо младо на мијани било [пило се јупило, ашчикот го испило... [намани му Мито на нашите цета [на нашите цета нека го избркат* [БВ,240]; ~ *ми испрати ќаја младите кијаи [ми избркаја силните јуфчари [ми истипаја јабре сите цета [ми испекоја руди јаганца* [БВ,182]; **2.**. 'измеша различни работи' (направи да бидат заедно) [ПК (Мут)].

избắрăкува* impf 'прави нешто да биде измешано'; сп. **збắрăкува** [MS,s, 41].

изва́ж'да (и: **изваги, изваѓа**) impf **1.** (в. **извади** – изнесува) ~ *го зева нас д'ун'а ѓузели от рăнката, го изваѓа вунка на сухо и мо вели ...* [V,PM,162]; ~ *напкунта иди џјавулут, и му изваги уф-сăрциту шо слушале, да не си веруат да уткинат ут грехуви* [MV,K,274]; – во првиот контекст има несоодветна употреба на предлогот **от** наместо 'за': *го зева от рăнката*; во вториот предлогот **уф** (= 'во') се јавува наместо 'од': *му изваги уф-сăрциту* (поопширно за ова во граматичкиот дел); ~ *изва́ж'да т'а́ уд џ'иб́о́ ш'иш'е́ту сăс вуда́та, му ги уми́ва уч'и́т'ą* [MS,t,24]; ~ *изва́ж'да визи́рину и му брују́ хил'а́да ли́ри, му да́ва* [MS,t,40]; **2.** 'соблекува' ~ *ги изва́ж'да н'е́јнит'ą ру́би, ги*

да́ва на про́с'ąку; про́с'ąку ги изва́ж'да н'ёгувйт'ą ру́би, ги да́ва на н'ёја [MS,t,23]; *~ дур да нэ́ј то́с да сă заóкули ... нив'ăста фустáн'у гу изва́ж'да, ут будрýм'у на јатáку пра́в'ą* [MS,t,13]; *~ и то́ј кајм'ён'ју ш'и́ч'ки ги изва́ж'да ут грăоó и си устáна сид'ă у куш'ýл'а* [MS,t,41]; **3.** 'собува (кондури)' *~ сто́р'ąха мухабе́т и сл'ази да си по́ј д'áт'ąту, ги изва́ж'да папýцит'ą ут нуга́та* [MS,t,22]; **4.** 'одерува (кожа)' *~ н'ăј нуs'ăт'ą – вили́ – куж'áта удúра ('изва́ж'да')!* [MS,t,78]; **5.** 'истава, тргнува' *~ гу зва́ж'дам ут во́гн'у* [MS,s,42]; **6.** 'извлекува' *~ гу µ'áснува мýл'ąту ут кало́ то́ј, гу изва́ж'да, гу кла́ва у бајúру да пасé* [MS,t,36]; *~ то́с ни кандúсува, изва́ж'да но́ж'у за да гу зако́ли* [MS,t,18]; **7.** 'симнува' *~ и путúр'у и гу спúва, гу устáв'ă пра́зин; изва́ж'да и прăстин'у ут н'ёјн'у прăс, си гу кла́ва на н'ёгуву прăс* [MS,t,21]; **8.** 'симнува од коњ' *~ кату за подат у зентјувата кашта, и таму си кла́ни нивјастата. Тогај излева зентјув татко, ја изваждa от кон'а... и сос две ламбади запалени... сос свјатило да влези на ,дајата* [V,PM 250]; **9.** 'поведува' *~ тогај го зева нас дјун'а ґузели от рăнката, го изваґа вунка на сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи најам: до сега не и можјал некој да ми даде каршилăк"* [V,PM,18]; **10.** 'корне' *~ зва́ж'дам ко́рин'ą;* сп. **ко́рини** [MS,s,,53]; **11.**'испира, плаьи алишта' (откако биле испрани) [ПК,2 (51)]; и: **изва́јце** [ПД(114)]; **12.** 'прави слика, копира' *~ влезé не́три само́с, земá кни́га, отво́ри пе́нцирјата, фати́ горе да изва́ждa јурне́к схе́дио* [V,PM,18]; **13.**'означува, прогласува' *~ "Колко за дадеми, толко и за езмими. Ету толко деца имам и јаз, сакат шамии, лелите и сестрите сакат кошули." Тогај на татково векu му дават нај-векu единајси гроша от. хил'адата. Другите ги изваждат фира* [V,PM,246]; *~ му флезă нă бегут пут кожă, шо не гу-јзваґă негу кипазе* (= почна да му се умилкува на бегот бидејќи премолча, не кажа дека е безобразник) [МЕ(Р),90]; **14.** изр.: **м'ą зва́ж'да** (= имам пролив); **м'ą ни зва́ж'да** (= имам тешкотии при вршење нужда) [MS,s,42].

изва́ж'дани n 'пролив'; сп. *м'ą зва́ж'да* (имам пролив) [MS,s,42].

изва́де (и: **извади**) pf **1.**'изнесе нешто од некаде' *~ е, му ве́ле, о́ди нă-то изéруто, ќи-си вăрзиш ину ќуп уsáди и ќи са нăпăлне ќýпут и ќ-у-изв́ајш* [ДК,143]; *~ Пе́три изва́ди иднó ице́ ут µ'ибóт, гу ст'ёгна ице́ту сăс ка́минут набýн и пýсна óда* [MS,t,75]; *~ фáти да кóли на л'áву на пра́ву да му сă набú рăнка́та и изва́ди ца́р'у инó ч'увре́, ш'ту гу има́ш'и дар'ёну ма́лката́-му мóма* [MS,t,35] – во контекстот наоѓаме присуство на архаичната лексема **прав** (= десен), поопширно за ова в. во граматичкиот дел; *~ ми кажаха: "твоја човек се утепа"... напкун го извадихме от долу с макината, го турихме на един табур, гу нусихме у дома и там псувиса* [МС(В),83]; **2.** 'извлече нешто што е заглибено' *~ и така тихиса на пăт'у един азмак, нетри кату батиса кон'ут, отидох, дури да гу извадам* [V,PM.55]; *~ паднала Рада в Дунава [јоттам замина мајка и [– јала ма мајо извади! – ни мога шчерко, страх м.е е [јоттам помина татково [– јала ма татко извади! – ни мога шчерко, страх ме е* [БД,154]; **3.** 'претстави, изнесе нешто' *~ о-извади́ на пазáрут, ама ни́кој не́ купú, ни адúн гро́ш не-м дадéа на рибáринут* [ПК (Ал)]: **4.** 'однесе, исфрли нешто

на брегот' ~ *оти́де аф море́ту, најдé гемúа, си пазари сос гимиџúата да гу изва́ди на едчá адá* [V,PM,23]; ~ *Кулу́ф аф море́ту а ту́ка да си ода́ви, а та́мо, ѐ алги́те гу извади́ха понапрет та́мо, дéка са́каши да излéзи, гу фъ̀рли море́ту на сухо* [V,PM,9]; ~ *кату флезé сос гимúата аф море́ту фати́ една́ стра́шна фурту́на и гу извади́ на́ кра́ј едни́ џа́рџки кона́ки* [V,PM,24]; **5.** 'откорне дрво (заб)' ~ *от мъ̀ра саат сетника Половингъ̀зју, кату са џасна еднош, га извади тополата от корин и га зема на гъ̀рбот, га закара џјала на мајка му* [V,PM, 104]; ~ *та са пусна стари џјадо [стари џјадо јот хоротo... [та јотиде до дома си [јобричи си бјала брада [извади си жъ̀лти зъ̀би* [БД,62]; ~ *му р'éкухс. : "ми т'éглиш'!" и ути́ди идна́ ла́м'а, си изва́д'ѧла иди́н дъ̀мп, си гу з'éла на граб6́т* [MS,t,75]; **6.** 'одере кожа од животно (евентуално од човек)' ~ *вазден са мъ̀чеха, не можиши некој да гу отепа; тојнака, кату фъ̀рли сос татковата му пушка, гу отепа фил'уту и му извади кожата* [V,PM,41]; ~ *ја́зе ти са́кам да ми си џја́ниш хизмиќа́рин от ку́к до ку́к и хати́р да не́ ти оста́ни, ча́ на ко́го хати́р ки му оста́ни, по една́ фа́ша царву́ли от граб6́т ки са изва́ди* [V,PM,127]; ~ *хе́м му ве́ли: "о́ј хама́ли, на́ ви пе́т гро́ша да гу изди́гнити това́ жрје́чче от ту́ка и, а́ко са́кате, зако́лите гу и изва́дите му ко́жата"* [V,PM,120]; **7.** 'симне капа' ~ *тогај стана и бъ̀лгаринот, са уму, извади капата си, са прекръ̀сти, каде угрјаи слонцето, па си надјана капата* [V,PM,179]; ~ *тогас за станат прави двата сватови, за са извадат капате каде угрјај слъ̀нце, за си прикриет три кръ̀стови и един другиго за си бацат рънџьте* [V, PM,245]; **8.** 'покаже, разголи' ~ *му риче: "верно да веруваш, ни лъ̀жам" – "е, ако не ми лъ̀жиш, извади белите џицки"* [MC(B),98]; **9.** 'се појави, никне' ~ *јади тој, даде и на жена му и на керка му, јадоха и троицата, извадили пу две рогови* [V,PM,35]; ~ *та кој ки јади од смоквите, ќе да извади рогови* [V,PM,35]; ~ *хекимџилъ̀к чинал, и тихиса един цар кату вас да има една керка, та царјут и жената му и керка му беха извадили пу две рогови на главата му* [V,PM,36]; **10.** 'истави, симне' ~ *момичката га нашли набодена на един кол наврз плетот, и така мајка и а нашла, а извадила от колот* [ШГ,5(402)]; ~ *и тјанака извади от ушите и ушниците, ги даде на оно џјате и му вели: "лудо јуначе, гледај харно да не ги запри мъ̀јот ми"* [V,PM,68]; **11.** 'потера' ~ *тогас Мајдон вјахна пак на кон'ут, гу извади вънк от протудракувот конак, и му извади сетни и свингерите от ногите и заедноч гу закара кон'ут на царјут* [V,PM, 74]; **12.** 'совлада' ~ *тамука имаши малку един јукуш на пътјут; тогас царјут му вели: "побратими, сега и двата да ходими, ке да постаними, но нади јаика да ти вјахна мъ̀ра, и сетни тинака пак ми вјахнуваш мъ̀ра – така гу извадими то јукуш!"* (печатна грешка, пишува: *гузизвадими*, на истата стр. подолу: *... и јаз да гу вјахнам негу мъ̀ра, та така да гу извадими оно јукуш*) [V,PM,54]; **13.** 'ослободи, пушти (пр. од затвор)' ~ *за по́јми у́тр'ѧ на апсана́та, за изва́јми два хапъ̀за, ш'ту съ̀ ида́мџ'иза; и тук и́ма иди́н бо́лин* [MS,t,42]; ~ *тогас кадиата позна́ нихната кри́вина прати да ги тера, ама не можа́ да ги сти́гни. И така́ гу извади́ негу от хапу́зот, гу пусна* [V,PM,9];

14. 'ангажира' ~ *виа не знаити, ча јазе имам дефови, които човек жив не оставјат, кога ки да ги извадам* [V,PM,45]; **15.** 'дезангажира од некоја обврска' ~ *и ипидúс мáјка ни имáш'и дрýгу д'ăт'ạ, м'ạ извáди ут нóс ч'урбáм'ија* [MS,t,87]; **16.** 'одреди цена' ~ *едúн дéн промúна тел'álот приз кăрпáчинот, хéм вúка, зá кăштата за педисéт хил'áди га извадúха* [V,PM,18]; **17.** 'соблече' ~ *да им чинат хизмет, да им носат таин царска софра ката ден, ката вечир, сиромашките дрехи му га извади и га примени сос царски дрехи* [V,PM,64]; ~ *"расприм'ạнú сă с'éтн'ạ, úзвади рýбит'ạ, дáј ги на м'éн'ạ, у дисáјкý клáд' ги, нáдини си ги в'éткит'ạ рýби"* [MS,t,32]; ~ *фтáса д'ăт'ạту на б'ăла вóда, си извáди рýбиту и фл'ázи на курúтуту* [MS,t,14]; **18.** 'собуе' ~ *за пóда у думá да úзвад'ạ царвýлит'ạ, скахýнит'ạ, за сă мýја* [MS,t,65]; **19.** 'принесе, постави' (јадење) ~ *тогá му извадúха, за петмúна јáстие му дадóха, гу изјáди и пáк вúка: "глáдин сам"* [V,PM,24]; **20.** 'се роди' ~ *една жена не можа да роди, вика баби от четири села... напкун са мăчиа да го извадат детето, ама не можаха* [MC(B),8]; **21.** 'приготви нешто, донесе' ~ *му вéли бáбата на нéгу; "пóстој тýка тúнака! Јазе ки извáдам жéнски дрéхи дạ си приméниш и такá да ти зéмам нéтрика!"* [V,PM,9]; ~ *извадил царјут аскер млого, ама сé крастав гу кардиса сичкото; пак извади един аскер сé арапи* [V,PM, 226]; **22.** 'допрати, занесе некого (некаде)' ~ *пóпот му вéли на барлúвоју: "извáди гу дјáтето вăнка да си рашéта!"* [V,PM,128]; ~ *рекоха меѓу них: "ајде, побратими, да го извадими по курбет, да го загубими дегонде, да му везмими парите"* [V,PM,178]; **23.** 'прогласи, означи' ~ *как не бехме рода бре бај Пустоле [как не бехме рода пет години време [рода ни извадихте бре бај Пустоле [рода ни извадихте во неделата* [БВ,138]; ~ *и тáм сă кататáксах ('зал'ạпúх') на дéкатонóгдон ш'úндагма и там м'ạ извáди епитрупúту војититикóс* [MS,t,1]; **24.** 'заработи, спечали' ~ *"ни гл'éдаш' нáш'та рáбута не дúга; кóлку за извáдиш' ут пуртукáлиту ... за т'éб'ạ ги дáвам!"* [MS,t,26]; **25.** 'изучи, совлада' ~ *детету кату пејал некои две месеци, извади га пăрвата книга и сака друга* [V,PM, 38]; **26.** 'одреди цена' ~ *едúн дéн промúна тел'álот приз кăрпáчинот, хéм вúка, зá кăштата за педисéт хил'áди га извадúха* [V,PM,18]; **27.** 'подари' ~ *пáк га чýкнова и вéли: "кутúјка, úзвади зá дéцата ми по едúн такúм дрéхи се у злáто"* [V, PM,148]; **28.** 'изнесе на позиција, приготви за акција' ~ *тогас катарциата отиде на царјут, му вели: "ади, царју, извади аскерјут, ча докарах манџа да ги наситјам фрет". Царјут извадил аскер без број* [V,PM,79]; **29.** 'оддели нешто од целоста, отсече' ~ *тој забави млогу, тјанака угладн'а, извади што е да јади, ама не можа, зашто мирисаши на човек, и, кату не можала да јади, извади една парча месу, гу фăрли под ругозината* [V, PM,62]; **30.** 'направи на некое место да тече вода (за пиење, односно за миење)' ~ *на другаре вјали и гојвори: "ој другаре, верни мои л'уде [ја шче умра, умра и загина! Ej тука ми гроба ископајте... на главă ми чошма извјадјајте* [БД,161]; **31.** 'заврши некоја работа' ~ *вó урáчут извăдúл ăднá брáздă, дигнáл рáлту, вăрнáл волóте нă-дрýгăтă странă, димéк... утдéкă зăфăтúл пăрвнăтă брáздă* [ВВ,309]; **32.** изр.: **му извади**

душата: *а.* (= го уби) ~ *едноч тихиса, еди́н чо́век му и псул ма́јката, и то́ј еди́н ју́мрук гу удри и му извади душата* [V,PM,76]; *б.* (= го измалтретира, психички го уништи) ~ *за та́а гуди́на, дуде́к се́јше пра́ де́д-му ма: извади́а ду́шта* [ПК (Мут)]; **ќи-т изва́де нă-бе́ло и́дело** (иронично: ќе имаш тешкотии од контактите со таков човек) ~ *а́рно си-кинисáл ус-не́го, ќи-т изва́де нă бе́ло* [ПК,2(201)]; сп. **извади на селемет** (= доведе до сакани околности, усреќи) ~ *от четирије́си дни сетне, за станат златни руби, и тогас за ти дојди хубав кон сос златно седло, и това за ти извади тебе на селемет* [V,PM,205]; ~ **дă сј-о: изва́де ґу́до** (= да си наплати некои сметки) [ПК,2(194)]; **си извади л'абот** (= заработи колку за гола егзистенција) ~ *тогáс жената му му ве́ли: "е, хо́лан ма́жју, што да и́диш да си мо́лиш на не́гу? То́ј не́ ти да́ва не́што, туку и́ди си дине́ска да рабо́тиш да си изва́диш л'абот!"* [V,PM,205]; ~ *ác гле́дум дă-с-изва́дум ле́бут, тă-зă дру́го не́ мă-би́ве* [ПК(Мор]; (исто: **си гу зва́ж'дам л'а́бут** [MS,s,42]); **му-јзвади́ гắрцма́ко** (= го задави) ~ *гу стисна́ зă ши́ита, му-јзвади гắрцма́ко, а́јт су здра́ве* [ПК,2(177)]; **извади на кадро** (= направи слика, фотографија) ~ *и на морету, што има гимиа, риби и друго нешто, да ги извад'а на едно кадро и да ги изберам аф мигдало нетри* [V, PM,89]; ~ *на мајка му вели: "на ти, мале, на небету, што има звезди, сас слăнцето и сас месечината, на едно кадро ги извадих и аф лешката нетри ги зберах"* [V,PM, 88]; **извади́ ќа́ро** (= изгуби нешто важно) ~ *кукóшките и́ фати́ не́каа пуразúа, ду-една́ сúте измре́а, извắди́ме ќа́ро* [ПК(Пл)]; **изва́ди (ло́ш) лаф (ими)** (за некого (= го набеди) ~ *а́ко не́ рăбо́ти не́ма дă би́ди ми́л нă-дрýзите не́јни брáтќа, или ќи му извáдăт лáф кáто не́рăбутли́во мо́мче, пă нă мо́жи дă си-же́ни* [ПК,2(292); ~ *то́ги, нă-мо́ма дă-ј извáдăт лаф (и́ме), не́ мо́јше дă-сă-мắже* [ПК(Кр)]; ~ *блазе́ му на ва́с, ко́га ви пи́змат л'у́дите, и ко́га ки вă растрắчкат, и ки ви извáдат ло́шо и́ми зарди́ Чове́шнуо Си́н* [MV,K,303]. Во последниов контекст имаме пример за проширена употреба на кратката заменска форма *му* (од 3. л. едн.), која што навлегува во сферата на 2 л. мн.: ~ *блазе́ му на ва́с*; за ова в. поопширно во додатокот "За одделни граматички прашања". Сп. уште: **му-извади́ о́кто** (= сериозно му го повреди окото, не може да гледа); ~ *мундро не седјаши: кого биши од децата, кого пл'уиши и на едно дете му извади очите* [V, PM,214].

изва́дин adj 'изнесен надвор (од некаде)' ~ *има́ш'и иди́н кајúш' на кра́сту, пари́ има́ш'и н'е́тра, но́с гу ни има́ш'и изва́дин* [MS,t,14].

изва́ја̀ ґа̀ impf (в. **извади**) ~ *и во́ изва́ја̀ ґа̀ то́ буздуга́нут – на́т! Ма́ну́ва, ă-уди́ра та́ зми́јта, ă се́че и ă-буну́ва̀* [BB,312].

изва́ле pf **1.**'направи нешто да биде нечисто – извалка'; **2.** – **(се)** 'се стркала' ~ *до:-ви́јше ка́ сă-извал'а́ пу-тре́:фта нă-до́лце* [ПК,2(51)]; **3.** изр.: **мј-о: изва́л'а́ убра́зо** (= направи да се чувствувам посрамотен) ~ *сă-скăра́л ус-учи́тăлката, не́што гна́сно и́ ричел, мј-о: изва̀л'а́ убра́зо* [ПК,2(176)].

изва́л'уве impf 'валка' (в. **извале**) [СК,325].

изва́л'ăн adj **1.**'нечист, извалкан' ~ *о́т не́ма ко́ј д-о́о пе́ре се́ о́де изва́л'ăн* [ПК(Г)]; **2.** 'посран' ~ *и́збăршјо: де́тто, изва́л'ăно-ј, но́го смắрде;*

3. изр.: **изва́л'ăн мо-j гъ́зо** ~ *ќи-мо-j стра́х, ја, изва́л'ăн мо-j гъ́зо; гувури́л и-шо́-j и шо́ не́-j* [ПК,2 (166)].

изваща* pf 'направи нешто да добие боја, бојадиса' ~ *дека седе, бабо, калеш Грозда... [калеш Грозда, бабо, бојаџија [да ми извапца, бабо два барјака... [еде1 зилен, бабо, други црвен* [БМ,62].

изведе* pf 'изнесе, заводи' ~ *Ангелино сестро [изведјај ми кон'а [за л'убе шче ида! [кажи сестро, кажи [како да зал'уба [дали сјуромашко [јели чорбаџиско* [БД,50].

изве́јн adj 'тој што зборува или постапува неразумно' ~ *цел'оо-j изве́јн, и зăкăчува́л мо́мичќте* [ПК(Грам)].

изве́нче* pf 'заврши со церемонијата склопување на брак' ~ *уттам киниса́ја, на-цăрквăтą отидо́ја. Сă-извинча́ą у́бву, ниве́сттą дăрува́* [БМ, 206].

извеси pf 'убие со стегање на јаже околу вратот така што јажето е закачено на високо место - обеси' ~ *толко времја има, от как градиме тăзи кула, и ни можеме да јă свăршиме: ден'а јă градиме, вечер сă бори, и утре царо сичките шта на извеси* [V,PM,282].

извиде* pf '(се) загледа во нешто' ~ *пумина́ме су-та́тко-ми, ни́е су-ăдно́ мăгăре́нце. Он нăдо́ле гле́да. Ја́с ути́дих и-глида́х тăка́, и-извиде́х, извăрве́х* [ВЕВ,298];

извие* pf 'направи гнездо со виткање на тревки и сл.' ~ *чујам та Јанке, слушам та [јела ни мога да стана [црна ма земја потиска [змија ми јочи испила [косă ми гн'аздо извила* [БД,104].

извине* pf 'изрази жалење за нешто што сторил' ~ *"до́бро, му-ръчел, слу́ши, ја́ тăка́ нă-страна, дă-извинте, ја́ еди́н та́ткуф печа́т дă-т у́друм нă-гъ́зо"* [ПД,150].

извијн* adj 'тој што не е прав, извиткан' ~ колку *пил'ка́н* (= штрк), има шарена боја (бело со црно), *и́ма ка́си жа́лти но́зе, жа́лта и извијна чо́пка* (станува збор за опис на езерска птица од Дојранското Езеро) [ПД(127].

извика pf 1. 'гласно повика некого (пр. да дојде)' ~ *тогај се валија насрди [извика на јузбашите [ај тргнејти го на страна [однесити го чаршија [там нек вика тилалин [нека се збере народот [тамо бре да се убесе* [БВ,128]; ~ *кадијче младу фил'дијче [он ми извика заптијче: [– јавни си којна на друмја [иди го најди Стојана [при мене да го донесиш* [БВ,196]; **2.** 'покани' (за свадба, свеченост и сл.) ~ *извика́ле се́лто, нăпрăви́ле една ве́чăр џимби́ш* [ПД(152)].

извикне* pf (в. **извика**) ~ *оф, леле, сине тука сум [тука сум сине на порти [не можам сине да влезам [прозирни сине извикни [и мајка синот да види* [БД,98]; ~ *тогајн мома се разбуди [извикнала да си плаче [молчи, молчи моме Гиро [молчи јагне нимој плачи [ки ти дајме низ фрулини* [БВ,244];

~ *ми извикнала млада Маркувица [малце ричовита, ногу гласовита [дур од гора листе пупаѓале [дури пилци песна пудзапреле* [БМ,46].

извира impf 'вода или друга течност (пр. нафта) излегува од земја' ~ *Кара-Азмак, шо извира Пајик-планина* (пр. за безпредлошка употреба на додатокот за место) *кăд с. Обăр* [МЕ(Р),72]; ~ *да викниш, да подрукниш, ке да излези мојта лел'а: да ја речиш от меника кланети, да ти даде нај-малкото саханче: онова саханче колку да јадат, толку повики извира!* [V,PM,79]; ~ *катарџиата, кату и пл'унал аф саханчиту,*

колку јадјаха, толку извираши [V, РМ,79].

извйтка* pf 'направи нешто да добие кружна форма, да не е право' ~ *у-плањи́нта ки-сéчме брéс, гáбир, дăп... и ни́е ки-си-ј-прáјме вéјки... тá-ј вéјка тóлкава ни́е ки-а-извй́ткаме, пóтéсна ки-а-прáјме* [ВМ, 318].

извитóсуве impf 'постапува неразумно, глупаво' [СК,325].

извитрéве impf 1. 'губи од своите карактеристики, пр. ракијата престанува да биде лута'; 2. fig. 'станува неразумен' [СК,325].

извитрéјн adj 'се кажува за човек што се однесува неразумно' ~ *сă нóсе кут извитрéјн, н'óо ли́че зă-гуди́нте* [ПК(Ал)].

извй́ши pf 1. 'фрли нешто на високо' ~ *кој ки привиши борчито [со сидумдесет кила жилезо [тој ки ја земе Бужана [редум по редум фăрлаја [никој не може да извише [па се потсука стар дедо* [БВ,301]; ~ *мома изникна бела лозница [лудо изникна благо јаболко [лоза полази згора над црква [јаболко извиши горе врз црква* [БВ,41]; ~ *да заросе силна ситна роса [да наваде зелено ми борче [да извише горе до небото [да се качам горе на врăшката* [БВ,293]; 2. – **(сă)*** 'се качи на високо, превисоко' (пр. за птица на небото) ~ *тó: пă-гăлắбут, шó о-нуси́л пи́смуто ă-бише извиши́л нă-не́пто* [ПК(Гр)].

извјајне* pf 'се качи на коњ, јавне' ~ *се собраја сватовите [извјајнаја мулињата [кинисаја за нивеста [ми фатија крај реката* [БВ,172].

извле́че pf 1. 'истргне нешто од некаде'; 2. 'повлече нешто по себе' ~ *го хвати и го вăрза нозете и рăцете, го извлече от одајата, го тăркал'а от скалите на долу на авлијата* [МС(В),94] – пр. за нерегуларна употреба на кратките заменски форми: проширена употреба на акузативната форма **го**; 3. – **(сă)** fig. 'побегна од некоја одговорност' ~ *с-извличе́ гắзо он, си-ј изми́ рắцто* [ПК,2(193)].

извнетре adv 'одвнатре' ~ *иди направи еден сăндăк толек, штото да можеш внетре в нег да стоиш прав, на средăтă да кладеш едно сăрче колко једно око, извнетре да сă закл'уча* [V,РМ,280].

извóзе pf 'со помош на превозно средство нешто се префрли од едно на друго место' [ПК(Ал)].

извра́ш'та (и: **зврáш'та**)* impf 'легнува, паѓа на земја' (само за животни) ~ *зврáш'та кóн'ут, ч'ув'ăкут пáж'да* [MS,s, 42].

изврие* pf 1. 'се појави вода, бликне' ~ *кăде ми крви течаха [црвен трендафил поникна [кăде му јочи истекоха [два кладенци ми изврјаха* [БД,27]; 2. 'кога вода стои долго време на силен огин и почне да испарува' [ПК(Мут)].

извриска pf 'извика силно' ~ *јас сум мала пеперутка [играм лазаренка [таму долу трите реки [сите моми чекаја [а сонцето им извриска [трчајте по мен деца* [БК,29].

и́звур m 'место од каде што излегува вода по природен пат' ~ *на зајдислắнца ут Солун са наогја истум до друмут (царцкјут пăт) уд горна страна уд негу иден гулем извур* [МЕ(Р),68].

и́звурче n, dem. од **и́звур** ~ *и́мше тáм и áдна вóјчка, јá куту и́звурче* [ПК,2 (247)].

извăн adv, praep 'надвор од' ~ *ăднă у́трин чул'áка кáзă нă-жéнăтă-си дă-и́дăт и ви́дат уфцéт'а. Кушáрăта билá дăлéч извăн сéлуту* [ВД, 331]'.

извăрве* pf 1. 'замине' ~ *а ви́ја дечи́јнăта кóа дошле, тáтку им поминáл*

и о́ни сắте гле́дăт у-та́тку им, п-у-ри́бăрут. И о́н си-извăрве́л [ВЕВ, 302]; ~ *и риба́рут си-извăрви́л по-пắтут, а ле́си́цăта скокна́ от-пă-нăго́нут и си-и-со́бра́ла ри́бицле* [ВМ (С),316]; **2.** 'помине (на брзина, без да се најави, без да поздрави)' ~ *пумина́ме су-та́тко-ми, ни́е су-ăдно́ мăгăре́нце. Он нăдо́ле гле́да. Ја́с ути́дих и-глида́х тăка́, и-извиде́х, извăрве́х* [ВЕВ,298].

извăрвăве impf 'поминува, допратува (некого)' ~ *сă симна́л во́а до́лу и зе́ме и дуне́сăве, ади́н по ади́н и извăрвăве, сă кăчу́вăт го́ре* [ИГ,114].

извăрзан* adj 'тој што нема слободни раце, што му се стегнати со јаже' ~ *се пробуди Секула добар јунак [пак си трăгна за Црното Море [што ќе виде братќа извăрзани [извăрзани, стражари ги чуваат* [БК,52].

извăрта (сă) pf 'се измести во одреден правец, се сврте' ~ *и от много вăртăнă около слăнцăто и мăкă пожăлтăла та станала китка слă-нцогрăв. От това сăга, удă грăјă слăнцăто, от там сă изварта и слăнцогрăва* [V,PM,288].

извăртуве impf **1.** 'в. **извăрте**'; **2.** fig. 'не одговара директно, преиначува нешто' [ПК(Ал)].

извăрто́ле* pf 'заобиколи' ~ *уддé, гу-извăртули́ и сă-вăрна́, уф-нắтре ич не́ прăзирна́* [ПК,2(51)].

извăрто́лин* adj 'нешто направено во кружна форма, пр. кружно заграден' ~ *ко: пузна́јш, на́што-ј извă-рто́лино ус-ту́ли* [ПК,2(51)].

извăрточин* adj, opp. на 'прав' (извртен, кружен) ~ *са́м си-направи́л ма́са уд-а́дно извăрто́чино дắрво* [ПК,2(51)]; сп. **извăртолин**.

извăрши* pf 'ги оддели зрната од класјето' (односнава дејност се врши на гумно со помош на коњи) ~ *Ра́дина мајка рано станала [рано станала леб си месила [леб си месила и го испечела [врав раширила и го извршила* [БВ,40].

и́згąви́ца f 'горушица, киселини во стомакот' [ВД(1),67].

изгąла́те pf 'извалка', односно 'зборува неубави работи' [ПК(Грам)].

изга́зе pf 'со нозе испритиска нешто' ~ *гă-изгăзи́ тре́фта* [ПК(Грам)].

изгасе* pf (в. **изга́сне**) ~ *завчас си запалила нивата. На сиромаут му тикнало* (пишува: 'тиклало'), *рекăл: "Е Господи! Грешиме! Ваа нива е на малечкото ми дете." Истум рекăл 'така, си изгасил огинут* [V ,PM,267]; ~ *тије огорели фурната и го клали детто да се пече – тије го излăжали детто: "Ел да видиш, синко, како џице!" Детто дошло и го фăрлили фă фурнăтă, фурната се изгасила* [ШК,5(438)].

изглаве* n 'предмет врз кој си ставаме главата кога спиеме - перница' ~ *тамо они век да си викуват] пустил'ачут – кујун детелина] изглавито – црквишно ми цвеќе – пукривачут два листа букуви* [ТГ,51]; ~ *мома из града испадна [' ојде в росна ливада [на којн трева косела [ка косела заспала [трн постела турила [срп изглаве кладела* [БВ, 230]; ~ *кај што жнала заспала [... срп изглаве си клала [мори, срп изглаве си клала [су трева се завила* [БМ,162].

изгла́дне* pf 'почувствува глад' ~ *о́ти дăле́к пắтут де́ца изглăдне́е, а не́ма ле́п, пучна́а дă-пла́чăт* [ПК (Гр)].

изгледе pf **1.**'внимателно и продолжително се загледа во нешто' ~ *сă богом сестро, со здравие [немам нозе да та испрата [немам рăце да да се здравовеме [немам очи да та изгледам* [БД,161]; ~ *ка го изгледа́ пи́лето, оти само́ о́но је [*

и шчо́ тук сега́ пи́лци опили́ло [ШГ,1(64)]; 'забележи' ~ *догле́да си Про́јчо пи́ле позлате́но [изгледа́ го Про́јчо де́ка седе́ло си гра́де* [ШГ,1(62)]; **2.** 'остави впечаток' ~ *ми-изгле́јш куту пи́јăн;* **3.** 'исчува дете (за да порасне)' – *Доранче сину, Доранче [хеј диги мајчин храненик [дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побелјаха* [БД,47]; ~ *тој на мене ми каза: [– иди си, иди Калинко [че ти си оште малечка...[малечка оште глупава [не може ми деца изгледаш [ќе може ми ќука вардиш* [БД,99].

изгле́дуве impf **1.**'следи некого (прикриено)' ~ *изгле́дуве де́к о-кла́виш ше́јо, се́тне ка́ не́ си до́ма ќи-фле́зе до: уткра́де;* **2.** 'набљудува отворено дрско' ~ *шо́ мă-изгле́дувиш (изгле́ждиш) то́лко, не́ ќи-мă ку́пиш; мă-изглида́ али́с во́л и си ѕăмина́;* **3.** 'оценува, прегледува внимателно' ~ *изгле́д-јо ше́јо а́рно, се́тне о-ку́пи, ним ќурлеми́чки, зе́м-јо пра́во* [ПК,2(51)].

изгни́:ве impf 'од влага дрвото се распаѓа (гние)' ~ *ут стра́ната нă кура́бо и́ма двăна́јсе нугал ки, уд дăбуво дăрво, дăбо по́ тра:* и шчи́ците дă că уд дăб, по́-а́рни că, по́ тра́:т, ча́мо ско́ро изгни́:ве [ПД (128)].

изговори* pf 'прозбори' ~ *се хвана еден ќутук. Изговорили траговците за крапачино, зашто е сиромах... за касмето му се хвана ќутук* [V, PM,243].

изго́ни pf 'грубо отстрани, набрка' ~ *лалата, кату чу така, влезе на шубе, да не гу изгони негу цар'ут и да земи на неговоту месту авџиолиата* [V,PM,41]; ~ *и на фто́риа да́де хил'а́да гро́шја и една́ халајтка и не́к испра́ти, а пак на тре́тиа рекăл: "На те́бја Го́спот не́ка да́де!" И го изгонил* [V,PM,254]; ~ *га ужéниа с еди́н гол'а́м човéк Ту́рчин. Понéжи бéши Ту́рчинат мло́гу л'ут, и от мăра вре́ме се́тни га изгони́* [V,PM,10].

изго́н'ува* impf (в. **изгони**); и. **испанд'о́ва*** [MS,s,41]; сп. ~ *гу зго́ни д'ăт'ąту* (= го набрка синот) [MS, s,41].

изгора* f 'голема жештина' ~ *хеј Викијо л'атна изгоро [л'атна изгоро, зимна ужасо [мар одде дојде едрата сипка* [БД,94].

изго́ре (и: **изгори**)* pf **1.** 'запали нешто' ~ *на тебика дојде редот да ни кортулисаш, ча ламјата позел'ала да изгорат една фурна три дни* [V,PM,46]; **2.** 'уништи со горење' ~ *гу излажаха, гу нусиха там и го отипаха и напкун гу изгориха с газе да не се нај(де)* [MC(B),86]; ~ *ре́кле: Афе́ндо, са́каш да ре́чими да сле́зи о́гин ут не́бито, да му изго́ри на ни́х, кату́ как чини́л и Или́а?* [MV,K,328] – случај на проширена употреба на кратката дативна форма **му** во функција на директен предмет (за ова в. во граматичкиот дел); ~ *фре́т ги изгорја́ и, ка́ту го́рјаха, от ни́х излева́ши си́н ди́м, че́рни ка́дови, царве́н пла́мин* [V,PM,140]; **3.** 'претрпе повреди на кожата од допир со огин' ~ *лиси́ќта ре́кла: "Дă не́ că изго́рте!" Огин нąвąли́ла, тури́ла дă că ва́ре не́што, фąсу́л'* [ПК, 2(234)]; **4.**'силна потреба за пиење, силна жед' ~ *а́дно пусто ме́сто не́ма ни́што де́к дă-că-нăпи́јш, изгуре́хме за-во́да;* ~ *да си натопи на кра́нинто прăстăн уф во́дата, да до́јди да ми că разла́ди изи́кјот; о́ти си изгуре́х на во́ о́гин* [MV,K, 274]; **5.** 'кога кожата поцрнува, особено на лицето, од силното сонце и работа в поле' ~ *изгуре́хме на то: пе́к* [ПК(М)]; **6.** fig. 'упропасти'

~ толко не можиши тука да најдеш чиста девојка да земаш, та си отишел да изгориш сам на вогино? [V,PM,166]; *~ речé ни хајдýците: "éј мóре, дéвет брáтка хајдýци, вúа млóгу дýша изгорúхти, áма мојáта дýша колáј не изгорјáва"* [V,PM,21]; *~ си вел'áха: "Гóспод да прóсти тáтка му и мáјка му óн, штó чинú тáја харнотúа, што ги утепá тúа хајдýци! Амáн земјáта ни изгор'áха"* [V,PM,2..]; клетва: **óгин до: изгóре** (= да го снема) *~ стројници ки дојдат мнóго јод далеко... [на сарај да седиш фурини да броиш [– јоґин да му изгоре нејните фурини [кога не е момче, момче спрути мене* [БВ,202].

изгоре adv 'згора' *~ гу фати, гу тепа, тепа, гу тисна уф един сол. Па си повуде офцата. По-изгоре отиде, гу прастрите Сечко и му риче: "Поможи Бог, кáа!"* [V,PM,293].

изгор'áва (са) impf 1. (в. **изгоре**) [MS,s,41]; *~ тогас кубилата му рече: тајл'акот остави го тука, чја тамо, дека ти пушта царјут, човек са изгорјава и добитоκ, што-то е аџамиа* [V,PM,187]; 2. fig. 'упропастува' *~ речé на хајдýците: "éј мóре, дéвет брáтка хајдýци, вúа млóгу дýша изгорúхти, áма мојáта дýша колáј не изгор'áва"* [V, PM,21].

изгосте pf 1.'кога некој има гости, става богата трпеза (јадење, пиење) за да се најадат гостите'; 2. 'кога се консумира богато јадење (не мора да има гости, но има друг повод)' *~ "Ад д-одиме на планна, ке закол'ум јагнито да ке та гостум! Отидеа на планината, го закла офчарут јагнито, са изгостиа адно арно* [V,PM,294]; 3. fig. 'ф изичко уживање од неморален контакт маж – жена' *~ тóо стáрјо трибýве дă сé-ј изгустúл нă-кумшúкта* [ПК (Гр)].

изготве* pf 'направи, приготви јадење' *~ тојнака га вели: "... пак тинака да сечиш от таја мрăша една парча месу, да туриш да изготвиш, кога ки дојдам, да јадеми"* [V,PM, 62]; *~ га вéли: "нá ти пéт стотúни грóша, да га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, áма на нéкој от нéја да не дáдиш". И óна, бéз да си расчýди, га заклá, га изгóтви, га кладé нéтри áф долáнјут* [V,PM, 103]; *~ ламјата си зарадувала и фати да готви секакви манџи за јадења; изготвила сичко, положи трапеза, тури манџите* [V,PM,103].

úзгага f 'киселини во стомакот'; изр.: **úзгага ми врúе** (= имам стомачни тешкотии) [ПД(115)].

изгради pf 'направи, сосида' *~ та спечалил бели меџедија [пак сă вăрнал вăв Стара Србија [та изгради високи конаци [та изгради девет ката конак* [БД,178]; *~ Јана има деветина брата [те си Јана на нек ни давахă [изградиха висока кулија [висока кулија, врата железни* [БД,84].

изградăн* adj 'направен, сторен' *~ в ăднă горă имало ăдни много убави сарајă, от голо злато изградăни, и в тјах сăдјали ду три сăстри ламии* [V,PM,290].

изгрáкą pf 'почне силно да граче' *~ удąднóш изгрăкáа гáврăнто, цăрнáва стąнá* [ПК(Ал)].

úзгревą f 'страната на светот од каде што изгрева сонцето – исток' *~ тúą бúи плăнúнцки мéста. Пăнăрлúј пу-стрăдú плăнúнта бéше. Плăнúнта сă-вúкше Дулá-тéпе. Аа, нé-е, Крýша-ј пă ут-кăд-úзгревą* [ПК,2 (247)].

изгрева impf (в. **изгрее**) *~ еден ден слăнцето не хтело да изгрее, и Бог гс питал, зашто не изгрева? – Зашто вели, да изгрем? Зер на пуста земе шта грее?* [V,PM,266];

~ зората се силно зазори [слăнцето трепти, изгрева [над Солуна града голема [БК,134]; *~ ах, да знаје мојата мајка, гроба да ми јископа, јископа [гроба на мен да ми јископа, каде слăнце јизгрева, јизгрева* [БМ,148]; и: **изгрјава** *~ слăнцето му рекло: "Този је лесно. Иди, обложите сја пак, от де јаз изгрјавам: Ти речи, чи изгрјавам от заход, а тој шта рече, чи изгрјавам от исток"* [V,PM,284].

изгрее pf 'се појави сонцето или месечината' (на хоризонтот односно од зад облаци) *~ после повелил и на слăнцето да изгрее та шта види, што ште стане. Слăнцето изгрело и си опрело зарите на бахчето* [V,PM,266]; *~ сетне утишал при слăнцето, нашел го, чи руча, зашто штало вејке да изгрејă...* [V,PM,284].

изгрej сонце 'времето рано наутро, кога изгрева сонцето' *~ си купила за пара јотрова [си месила бела погача [си најала двете луди млади [момчето умре на зајди сонцето [мома јумре на изгрej сонцето* [БВ,42].

изгубе pf 1. 'убие, уништи' *~ рекал: "Сеа ќи те отфăрл'а ја на Стамбо, ја на Прилеп. И като не знајал друга лăжа, рекал: "Ас саках да ве изгубам"* [ШД,5(437]; fig. *~ за многу пари да спечалиме [младоста наша да изгубиме [млади невести нас нé испраќаат [срце со сăлзи си истопија* [БВ,80]; 2. 'остави, односно испушти нешто и потоа не знае каде е тоа' *~ изгубúх кл'ýчуфто, нă мóжум д-утвóрум; ~ мари диуојки чирјáши јоку [сношча заминах през ваше дуори [изгубил си сăм сине шерветă [вă шерветатă врзул имјаши* [БД,59]; 3. 'лишен од нешто (без негова волја, насилно)' *~ Кајмакчалан трева изгорена [там је мајка сина изгубила [не жалај мајко, мене не тăжај [што ја јумирам за Македонија* [БК,137]; 4. – **(се)** 'неочекувано исчезне од погледот' *~ тогас му речи· "Ади сега, побратими, ету една хубавина ти сторјах: тос тас... ке ти дава по една жалтица...!" Тăј кату му рекла млада самовила и заеднош от тамо се изгубила* [V,PM,278]; 5. 'тргне во погрешен правец и не може да стигне таму каде што се упатил' *~ мáјкă-му гу причéка, а бре сúнко, шо стóри ти тóлку дéна? Јáс ém тă-прижáл'а. Си рéку: "Дă-н тă-изéде вăлк, па нóгу пăт – дă-н сă-изгýби?"* [ДК,149]; 6. изр. **изгубúл си-ýмут (акăлут)** (= се избезумил, не знае што прави) [ПК (Ал)].

изгýбин adj 1. 'нешто што е исчезнато'; 2. fig. 'за човек што изгледа како да нема волја за ништо' (пр. ако доживеал некаква несреќа) [ПК(Ал)].

изгурен adj 1.'нешто што било опфатено од силен оган, што горело, или било изложено на силно сонце' *~ сеј еден бустан пукрај некуј друм, а уф стреди заболи еден изгурен врбов кол* [ТГ,147]; *~ гу вúка нá аччúата, му вéли: "зашто́ ти са динéска мáнџите такá изгорјáни?"* [V,PM,134]; *~ Кајмакчалан трева изгорена [там је мајка сина изгубила [не жалај мајко, мене не тăжај [што ја јумирам за Македонија* [БК,137]; 2. fig. 'тој што има настрадано, т. е. што има лошо искуство, исплашен' *~ уттăквú рудни́ни два-пăти сă-úмум изгóрно* [ПК(Ал)]; *~ бéгe кут изгóрин* [ПК,2(154)].

изгутвýва* impf 'прави нешто да биде во ред, спрема' *~ сéдиа су мóмити, прáвеа смéшки, пéсни пéиа, мóмити*

вéзиа тáму, и изгутвýваа нивéстăта [КЕ,285].

изгăлáтăве impf 'извалкува' ~ *цéл'оо сă изгалатúл ут-крăф* (= се извалкал од крв, крвосан) [ГК(Гр)].

изгăсин adj 1.'се кажува за огин што престанал да гори' ~ *óгинут е изгăсин* [СК,325]; 2. 'кога на печена вар и́ се става вода *тáа сă изгăсуве, стануве изгăсина'* [ПК(Мут)].

изгăсне (и. **изгасне**) pf 1. 'огинот (ламбата и сл.) престане да гори' ~ *отиде тојнака пăрво на морету, смрăкна вода сос устата му и отиде, га изгăсна фурната* [V,PM,46]; ~ *царјувут син, как ја виде, млого си оплаши, та изгасна светилуту и са скри osat корен'ут* [V,PM,219]; ~ *му вел'ат: "и това гледај, он кога спие, кандилата му гори, тинака кандилата да га изгасниш... и да побегниш"* [V,PM,73]; 2. 'почине, умре' ~ *дудéк дă-дójме он изгăснáл, умрéл* [ПК(Мор)].

изгăсуве impf 1. (в. **изгăсне**) ~ *кученцето за инат са измочуве, го изгăсуве огинут* [V,PM,269]; 2. 'кога на печена вар и́ се става вода *тáа сă изгăсуве, стануве изгăсика'* [ПК (Мут)].

изгăчкуве impf 'иако неволно, сепак најпосле ја кажува вистината' [СК, 325].

издаве* pf 1.'умртви човек или животно со тоа што му оневозможи да дише' (пр. ако го потопи во вода, односно ако му го стисне душникот) ~ *пуштил л'уде да и испăдат. Големјут брат пуштил морето и издавил сите* [V,PM,270]; 2. – **(сă)** ~ *лисúцта штукнáла нéгде, а вăлците ăдúн пу-ăдúн прáво уф-рéкта сă-бăпнáли и с-издăвúли* [ВД,288].

издаде* pf 'наклевети некого, односно поткаже она што е тајна' ~ *да уткрадиш, да накливетиш, да издадиш - тоо е грех* [ТГ,308]; ~ *Гóце Дéлчуф... дă нé о-издáдăа, он нé умúрше. Нă-мóжăа д-о:-утéпăт нă-нéго* [ПК,2(343)].

издéбне* pf 'успее да открие, да фати нешто (што пред тоа го набљудувал)' ~ *о-издибнáх кóга испáґише ут-кăд нúх* [ПК(Грам)].

изделка* pf 'со помош на нож (или др. алат) обработи дрво' ~ *и тојнака, кату как му рече момата, така чини и, л'у што отидоха при халваџиницата, тојнака сос пилата кату изделкаши, си растури кучиата* [V, PM,56].

издéну adj 'она (нешто) што некој го изел' ~ *кáтa гудúна, прéт дă-зрée тó ăбóукуту му-гу-идéле. Ко:-удéле дă гу бéрăт, гу-нăјдувáле издéну* [ВВ,311];

издере* pf 1. 'кога со нож ја оддели кожата од телото на животно' ~ *иднăш сăл утипаа идно, и на то сăл кожта маа издраа* [МЕ(Р),77]; 2. – **(се)** 'си испокине кожата од нешто остро' ~ *дéк си-удúл, дéк си-с бутнáл дă тăкá си-с издрáл*; 3. изр. **сум си-(из)дрáла гăзут** (= сум го родила) [[ПК(Кр)].

издивка* f 'воздишка – кога човек од мака воздивнува' ~ *ќе ти пратам црно писмо ej, моме [црно писмо, бела книга ... [кога ветар ќе подујне, ej, моме... това се бре моите издивки, ej, моме [моите издивки зарад тебе* [БМ,78].

издивува* impf 'ги губи особините на питомо животно (станува диво)' ~ *ка ки си пуштăт силјајнту дубиците не си-ј припалуват цела гудина: имајнту дур издивувало* [МЕ(Р),77].

издúга* impf 'покренува нешто на високо' ~ *двé-три дéна хáрно хóдиши мúрно; едúн дéн от дéка излéзи една фуртýна толку, штóту*

гимúата га издúгаши едно минарé гóри [V,PM,23].

издигне* pf 1. 'покрене и однесе нешто некаде' ~ *оттамо пак арапинот издигнал сандукот, гу и нел на пехерот му; л'у нетри на дворут гу остави и побегнал...* ~ *тел'ал вика, н'ахто си не наемнал да гу везми. Оттам гу издигнал, гу занесе на Стамбол* [V,PM,235]; 2. потера животно' ~ *речé да го отéпи, áма пáк го сожалú, отúде викнá едни хамáли... хéм му вéли: "ój хамáли, нá ви пéт гróша да гу издúгнити товá жрјáпче от тýка"* [V,PM,120]; ~ *хамáлите рéкоа меѓу нúхка: "áјди мóре, да гу издúгними, хéм пет гróша хамалăк ке зéмиме"* [V,PM, 120]; 3. 'раскрене нешто од некаде, среди' ~ *дă-ј-издúгните мисýрте, нúм дă-устáфте тăкá*; 4. 'изгради, сосида, направи' ~ *издигнàа цéла пàлáта*; 5. fig. 'напредне материјално со помош од некого' ~ *сéтне то: пóгулéмјо брáт ги-издигнáл дрýсте* [ПК(Мор)].

издој (< 'издое' – со редукција) pf 'измолзе' ~ *за кого мају, за кого? [– за офчар керко, за офчар [пукнала мају, нишчă го [тој мен'а рана шче буди [ја да му карам козите [да хми издој мл'акото!* [БД,124]; ~ *Стојне л'убе, Стојане [как ни шчă ручок забавја: [дор да издоја, издоја [до девет крави младошни* [БД,91]; и: **издуи́** ~ *кăтó стúгнăли при-уфцéт'а мăжắ кáзăл нạ-уфчáр'а дạ-издуú мáлку мл'áку* [ВД,331]; ~ *реклá: "Штạ-ми кáжеш с'á зăштó мạ-свăли ут-кубúлăтạ, зăштó нé úскăше дạ-сạ-издуú нăз óфцạ* [ВД,331].

издојде pf 'пристигне' ~ *исдушли ми са, издушли [триста ми души с кучии [триста ми Турци с кучии [зă Јана бјала Бăлгарка [и Јана ми сă răсплака* [БД,152].

издра́ске pf 'со притисок од нешто остро, пр. нокти, остави траги, изгребе' [ПК(Мут)].

издри́ске (сă) pf 'се посере' ~ *нóго-ј плăшлúф ќи-сă-издри́ске уд-адна инцéкција. Кá ќи-ви́де зóр, ќи сă-издри́ске* [ПК(2),51].

издрăгне pf 'извади растение со сé жили, искорне' (пр. корен пченка) [ПГ(Ф)]; ~ *му кажа сé, што чини, как а издрагна туполта, ка и тăрчка дур да са пуварна* [V,PM, 296].

издрăнке pf 1.'засвири нешто на тамбура (или др. инструмент на жици)'; 2. fig. 'искаже нешто што не би требало да се зборува' ~ *пáк си-издрăнкáл нéшто, тă сéтне сă-чýдиш зăшó сă-л'ýтăт* [ПК(Гр)].

издрăува (сă)* impf 'прави здравоживо, се поздравува' ~ *дујдúја дă-ă-рýчăт. Сă-изручáја, сă-издрăувáја, нáм и си избигáја. Уттáм си-стă-нýвне су-дéцта... ричúја дă-бéгине, пá дă-бéгине* [БМ,206].

издујóвани n 1. 'кога со молзење се извлекува млекото од вимето на животно' (овца и сл.); сп. **цăрăкани**; 2. 'доење' (дете) [MS,s,41].

издý: (сă) pf 1.'си ја смени формата (ја зголеми запремнината), отече' ~ *о-бóле зăбут, зăтó: му-сă-издý убрáзут*; 2. fig. 'се однесе многу вообразено' ~ *сă-издýл алúс пижóк, нă-ил'áдо лúри мијýр уждúре* [ПК (Мор)].

издýјн adj 'деформиран, со зголемена запремнина, отечен' ~ *трибýве дóјш нă-дóктур, тó: издýјн курéм нé-ј árно* [ПК(Кр)].

издýпче* pf 'направи дупка (пр. на дрво)' ~ *о-издупчúх áмạ пá нé ујдúсе нéшто, нé флéве* [ПК(Мор)].

издýше* pf 1. 'испушти воздух преку устата (и носот)'; 2. – **(сă)** 'се одмори' ~ *сéдни мáлце дă-с издý-*

шиш; 3. fig. 'си ја искаже, довери маката (на некој пријател)' ~ *нé мójш нạ сéкуј дạ му-кáјш, дă-с издýшиш* [ПК(Г)].

издýшуве (сă) impf 'се одмара' [СК, 325].

издăлбăн adj 'нешто (пр. дрво) на кое има стореноо поголема дупка' ~ *тăвá-ј издăлбăно уд дăрво, има кăпáк и дулни́ште; уф-лýпкăта сă-тýре, ний му ви́кăме кăтăк* [ПД (120)].

издăлцен* adj , fig. 'умрен, испружен' ~ *кăснáла и óна и уми́ра, кă-си-дóшле ни́јнте, пýл'ăт пак – чýпăта издăлцéна* [ДК,145].

издăржли́ф adj 'тој што поднесува болка (или др. тешкотија)' ~ *о-мăчи́ли цéл дéн, áма ни́што нé-ин кăжáл, нóго-ј издăржли́ф* [ПК(Кр)].

издăрсе pf 1.'истресе нешто' ~ *мé-чкăта гă-издăрси́ла кру·шта* (= мечката ја истресла крушата); 2. fig. 'упати критика' ~ *и́здăрсј-оо мáлце* (= повлечи го, стреси го малку) [ПК(Ал)].

издăрýве pf 1'заврши со дарувањето' ~ *нáпкунтạ фăти́ нивéсттạ дă-дăрýве, си-издăрýве сăте, свúрки и́мише, свúрките свúрăт, низéстта дăрýве, дрéме, јá* [БМ,206]; 2. fig. 'казни некого' ~ *ќо-о издарýве адно áрно (ус-ќутéк)* [ПК(Кр)].

издăха* (и: **здăха**) impf 'издишува' [MS,s,41].

издăхни pf 1.'издивне' ~ *клала един нејн човек да чува тамо, и поринчела: "кој да промине о-тукá и да издăхни за мене, да гу везмити, да гу донесети при мене"* [V,PM,236]; ~ *га гленда змијата, чја от јабалката един дал нема, еднош издăхна и рече: "ах, јазе има девет стотини години, што сам чувал златната јабалка, да сега да ми ја открадат!* [V,PM,187]; ~ *отидоха да ја терат и, ... как ја видоха зографисана, и тројцата издăхнаха* [V,PM,236]; 2. 'почине, умре' ~ *а кату подкачил ошче да налива главата на мајка му (си) сос горештата вода, сирачката издăхнала и се озăбила* [ШГ,5(418)].

изгáсува (и: **зјáсува**)* impf 'тегне' [MS,s, 41].

изéдник m 1.'човек што покажува голема себичност, тој што заграбува од другите' ~ *адúн чурбаџúи бúше, áма гулéм изéдник, нúшто нé му стúге* [ПК(Мор)]; 2. 'тој што им прави лошо на другите, грубијан' ~ *сé мó-ј крúво, ни фнýци сáке ни снáа, гулéм изéдник* [ПК(Кр)].

изéро* (< 'езеро' – со редукција) n (в. **езер**) ~ *е, му вéле, óди на тó изéруто, ќи си вăрзиш úну ќуп уsáди и ќи сă нăпăлне ќýпут и ќ-у-извáјш... ~ и гу-фăрл'а вăлкут нăтре у-изé-рто* [ДК,143].

изжегне* pf 'запали, изгоре' ~ *сутрин сам рано станала [кош сам толопе испрела... [чиста сам љаба месила] пак си ји рано, та рано [страна сам борна изжегла [пак си ји рано, та рано!* [БД,46].

изжéне (сă)* pf 'стапи во брак' ~ *сúте врăснúци сă-изжинúја, сáмо ти устăнá* [ПК(Кр)].

изигра pf 'игра до крај (во случајот оро)' ~ *да си зевиш калуп сапун [да измијеш бело лице [ти да јодиш на јорото [да изиграш ситно јоро* [БВ,209].

изидýа* impf 'го доведе до крај она што го јаде' ~ *нýму да си бéрите за вáс стóка на зéмнјата, шо гу изидýат цăрвиц' и згýра, и арамúити шо уткопýат и крáдат* [MV,K,282]; и: **изедува*** ~ *то билбил шо пее, пее за лигнате [со житце го ранам и со вода појам [то билбил шо пее, пее за станате [него го јубивам и го изедувам* [БВ,281].

изик (изикј) m **1.** 'подвижен орган во устата на човек или животно, јазик' ~ *как си отиде попот, јаз му вел'ам на внукот: "сега ки ти сечи изикот"* [МС(В),80]; ~ *да си натóпи на крáнинто прăстин уф вóдата, да дóјди да ми сă разлáди изúкјот; óти сă изгурéх на вó óгин* [MV,K,274]; ~ *и сă чудúле сăти. И ýстата му сă утвурú на вóа сáат, и изúкјут му; да фатú да си прикажýва* [MV,K,322]; и: **инзúќ*** ~ *"ат сăс н'éгу úш'та да ж'увóвам!" мáјка-и как ч'ý, си хрăсна инзúќут* [MS,t,84]; **2.** 'говор, јазик, зборување' ~ *су во имă ("блато") на нашјут изикј не сă кăжува сăл кăллијă месту* [МЕ(Р),80]; ~ *нé прифатú друґ изúќ* (= не сакаше да зборува на друг јазик) [ПК,2 (51)]; ~ *тикмилј сă-јзгăрчија: и фăрлија везувиту и шарувиту, ријсте, калпаците, алавта буја, изикјут, адетиштата* [МЕ(Р),75]; ~ *тú хи пóискај прăст'ан ą дéту стуú пуд нéхина изúк. Тугá штą мóжąш дą-рąзбúрąш изúкą нą жуóтните* [ВД,75]; **3.** 'предмет што по формата напомнува на јазик, пр. дел од бравата' [ПД(Ф)]; **4.** bot. 'вид домашно цвеќе, напомнува на јазик'; **5.** изр.: **изúко ми сă фąтú'** ~ *с-уплашúх, изúко ми сă-фăти, лáф нé кăжáх* [ПК,2(166)]; со исто значење: **ми сă вăрсá изúќут** (= ништо не можев да одговорам); **си-гу-пугăлтнуве изúкут** (= кога човек е непријатно изненаден) [ПК,2 (201)]; со блиско значење: **сј-оо гăлтнá изúкут; сј-оо прăăшнá изúкут** (= се исплаши и престана да зборува); **ýста úма изúќ нéма** (= се кажува за мирен човек, што не се кара) [ПК(Г)]; **му сă-рăзвăрсá изúко** (= почна да зборува слободно, без ограничување) ~ *дă-вúјш, сă-нăпúх мáлце, кá-м сă-рăзвăрсá изúко* [ПК,2(176)]; **мă-сăрбе изúко** (= не можам да молчам) ~ *знáјш, мă-сăрбе изúко, кąжáх, прăгувурúх истăнá гулéма, сă-скăрáме* [ПК,2 (179)]; **му сă-плéте изúкут** (= пијан е и не може убаво да артикулира) [ПК(Пл)]; **нóго гулéм изúк úма** (= се кажува за некој што многу зборува, често и навредува) ~ *ти аднá, óн стó ќи-т кáже* [ПК,2(182)]; со исто значење: **нóго длăк изúќ úмиш; сј-о: прăстăпуве изúко** (= се кажува за некој што не артикулира јасно) ~ *кá гувóре и мójто нýче сј-о: прăстăпуве изúко* [ПК,2(195)]; **сă испутú пуд изúко** (= се кажува во иронија) ~ *ни слăнце нéма, на нéго му бúло тóпло, дă не сă-испутú пуд изúко!* [ПК,2(196)]; **пéпăл ти нă-изúќут** (= молчи, не споменувај, да не се повтори – кога е во прашање некоја непријатност); **плéсна на изúко ми никнá** (= кажува оној што е принуден многу пати да го повторува истото) [ПК,2(188)]; **пуд изúко ме-ј** (= не можам да се сетам) ~ *сéтне ќи-т кáжум, пут-изúко мé-ј, нă-мóш сă-сéтум.*

изил'éпса pf 'збесна од завист, завиди' ~ *кугá ја вúд'ą мăш'тихá-ји сăс пýлна фýта мáламу óш'ти пóпóвики изил'éпса* [MS,t,63].

изилéпсува* (и: **изулéпсува**) impf (в. **изил'епса**) ~ *мăш'тихáта изилéпсувáш'и на д'улберлúку и гл'éдаш'и, кáк, кáк да ја загýби* (= маќеата завидуваше на убавината ...) [MS,t, 61].

изим m 'дозвола, согласност' ~ *рăбојтăте сă миницјă: му сă зе пусатут (немă изим дă носăт пушки и кăлăчки а ками и револјă пăк дистур)* [МЕ(Р),88]; ~ *л'у ја виде, и му се наумило да ја залиби, але не може ништо да устори, дур не земе изим от стара си мајка... јас си ја, мале, залибих, та дојдох и от тебе изим да си терам* [V,PM,

265]; и: **изин** ~ *тој ми велише, да не јадам лук... само ми даваше изин да јадам хушаф, млеко, самкис* [МС(В),77]; ~ *и ка отидоха до сред пăтот, кладе мирак јунак Бошко, му рече: "ти се мол'ам, царско бостанџијче, ки ти питам един лаф, дали има изин?"* [МС(В),94]; и: **изун** ~ *отиде царјувото дете, му каза на татко му, и тој хатăрот му не расипа, му даде изун, кој кон сакат, да везмат от тавлаханата* [V,PM,232]; ~ *ама тој от млого ишташ, сам без таткова му изун отиде да чува, запали и тој шанданите* [V,PM,219].

изингѝја (и· **сингѝја**) f 'узенгија' (= јаже на кое човек ја става ногата кога се качува на коњ) ~ *стăпнува на изингѝјата* [MS,s,42].

изѝтре* pf 'почне да се однесува итро (снаодливо)' ~ *тóо дéтто сă-изитрѝло, нé мужéл нѝкуј дă-гу излăже* [ПК(Мут)].

изјáва impf 'изедува нешто до крај' ~ *ја з'éва јáблакáта цáрицáта ... ја улýш'тува, ја изјáва* [MS,t,31]; [MS,s,42]; ~ *и охчéре, катó чý тáзи лакардúе, ослóше-го и му однéваш'е кáта óтрина пр'áсно мл'áку, и змиéта го-изјáваш'е* [ВД, 332]; ~ *тамо в штерната имало и една кучка ламја: кој ки ходиши пешин да налеи вода, ки го изјаваши* [V,PM,156].

изјáди pf **1.** (в. **изјава**) ~ *на пăт'ут при еднá р'áка најде еднá змúа млогу голéма; сáкаши да изјáди еднá жéна сос двé мáлки* [V,PM,22]; ~ *и гн'áзду глéда да чини на нáјвисóко дарву... за да нé можи змúа да изјáди ицáта* [V,PM,30]; ~ *стана ламјата, постилала д'ушега, перници, за да легнат да спат, та тогас чиниши хесап да ги изјади* [V,PM,103]; и: **изеди** ~ *кóлко лежé, сúну, јóшче тóлко [јóшче тóлко да си лéжиш [цăрве снáга да изéдăт* [ШК,1(118)]; ~ *да си бéрити за вáс имáњо на нéбито, шо нéма за нéгу нúту цăрвиц', нúто згýра да гу изéди* [MV,K,282]; **2.** 'потроши, изгуби имот поради недомаќинско трошење' ~ *аку фáтиш, сúнку, сос пиáнсфо и сос калпéи и сос лошотии, да знáеш óти ки гу изјáдиш имáниту* [V,PM,7]; ~ *татковото му имáни около две-три годúна гу продадé, гу изјáди сос побрáтимиту му и сос посестримките* [V,PM,7]; ~ *тогáс приатéлиту му са смéјаха и му вéл'аха: "áјде бéгај от нáс! Не ти е срáм! Толку имáни што ти остáви татко ти, гу изјáди"* [V,PM,7]; **3.** 'убие, уништи' ~ *там теб та чекат грчки јандари [на мен не мéј стра од грчки јандари [на мен ми је страх од мојте другари [кога да биде мен ки ма изедат* [БВ,138]; **4.** 'гризне, касне (куче)' ~ *коледе бабо, коледе [што-ј та лица на пулица? [клади мене у трубулица! [дан м-измине дружиница [дан м-изеде пес за ножица* [БМ,25]; **5.** fig. 'земе насилно' ~ *чúниш нéшто си-му-издéл, сé ус-бéлките тă-глéде, нóго лóш чувéк* [ПК,2(205)]; **6.** изр.: **о-издé ќутéкут** 'го казнија, го натепаа' [ПК(Гр)]; **ќо-изéде гинéжо** (= ќе го снема) ~ *ќо:-утéпат нéгде, нúкуј дă нé вúде, дă нé чýу* [ПК,2(201)].

изјаха* pf 'се качи на коњ, јавна' ~ *текнала је река Дуналија [на реката кувана гемија [фăв гемија мома Вангелија [де зачуха бозденски момчета [изјахаха кони аџамии* [БД,150].

изкýпе pf 'купи многу, купи до крај (нешто)' ~ *пиликáн, дудукáн [дваж, триж наградúш [пýсто пóле, Поленин [там се бéре панаúр [да изкýпим до адúн* [ШК,1(400)].

изкăлве* pf 1. 'изнатепа' ~ *тогас отиде по шумка по тăнка, ги најде другарите му и сичките ги истепа, фрет ги исклава* [V,PM,105]; 2. 'птица изеде (нешто) со клун' ~ *умри си, јумри млад ранен јунак [да ти испијам черните јочи [да ти искăлвам белото лице* [БД,176].

излáпе* pf 'изеде нешто лакомо (до крај)' ~ *дујдéла нéка: бúвулчa, удгувé:та, гу-јзéде у-сé бýмбăрче фасýл'о, гу-јзлăпáла* [ПК,2(234)].

изл'éва (и: **испаѓе**) impf 1. 'се движи од внатре кон надвор, оди некаде, се појавува' ~ *скопóту га гу вúд'ą цáр'ут изл'éва гóл ут мур'éту и гу хиритúсува* [MS,t,78]; ~ *шитýрка, шéте, сéкăде убúжде тáа, то: пă шó нé излéве вóнка, дóма сă-вăрте, то:-ј думăшáр, áко-ј жéна – думăшáрка* [ПК,2(244)]; ~ *тој е бúл папучúа, карпáч, штото излéваши на чаршúата, кăрпиши папýци* [V, PM,16]; и: **изл'áва** (|| **зл'áва**) ~ *му дадóха úзан да фáти кăшп.а, ама да не изл'áва вăнка хич* [V,PM,12]; ~ *идúн д'éн' мéч'ката, кугá исл'áваш'и за да пój да брка јáдини, му клáваш'и и-нá рóпката на устáта, идúн гул'áм кáмин'* [MS,t,16], 2. 'се симнува' ~ *гленда горе на бр'астот, што да види? Слăнце са гленда. Ја вели да изл'ази долу, т'а не изл'ава* [V,PM.241]; ~ *и дáва инá нójма, исл'áва дóл, му утфáра пóртата и гу пúта* [MS,t,10]; ~ *извáж'да папýцит'ą ут нугáта, ги врăзува наópуку, да исл'áва дóл, си јáхнува кóн'* [MS,t,22]; 3. 'истекува (пр. крв)' ~ *јасно слăнце веч изгрјава [јунашка крв излева [ах ти мајко у дома [ах не питај за гроба* [БД,188]; 4. изр.: **уд-адно́то ми-флéве, уд-дрýкто ми излéве** (= кога некој се однесува небрежно кон нечие искажување) ~ *мéј гąлé, шо сáке нéк лумóте, уд адно́то ми-флéве уд-дрýкто ми-излéве* [ПК,2 (204)]; **ни ми флéве, ни ми излéве** (= не ми е грижа за ништо) ~ *зимáли, нéк зúмат, нă-мéн ни ми флéве, ни ми излéве* [ПК,2(182)]; **излéве (куту вăже)** (= многу често оди по голема нужда – има пролив) ~ *тóо дéтто цéл дéн излéвĕ куту вăже, шó дą му-прáвум кój знáа* [ПК,2(166)].

излее pf 1. 'се стопи нешто (пр. маст, снег и сл.) од висока температура'; 2. fig. 'кога човек просто физички ќе се смали од грижи (болест и сл.)' ~ *бело ми лице, мамо, поцрни [руса ми коса, мале, побели [широка снага, мајко, излеја* [БМ, 102].

излежуве (сă)* impf 'безделничи, го поминува времето без работа' ~ *цéла зúма ни рąбóта ни путóпа, тăкá сă-излéжувме* [ПК(Мор)].

излезе pf 1. (в. **изл'éва**) ~ *и когá излезé от гимúата, млóгу си нажалú гимициúата за негу, си простúха двáта;* ~ *"Да го дајте на бегот, и ако излези да дој с вас, харно, ако не излези и е болин, да гу качите на тезјарото и да го донсите"* [MC(B),89]; и: **изл'ази** ~ *га вéли: "жéну, снóшти засонúх, ча еднá какарáска на бéлујут ól му фл'ази от устáта му та му изл'ази от гăзот"* [V,PM,30]; 2. 'отиде некаде' ~ *и тој, што да чини, от гладиа што ки умриши, излезе сам себе си да са продава* [V,PM,58]; ~ *кога сакаши да излези на лов, без да удрие нешту не си вăрнуваши на кăштата му* [V,PM, 40]; ~ *изл'ази нóз д'éн' мéч'ката да пасé и гу нájди мáлкуту там д'é плáч'иш'и* [MS,t,16]; 3. 'отиде на прошетка' ~ *вéчăр дă-излéзме, испáднăме мáлце;* ~ *порăнчова на жената му, вел'ајке: "динеска, жену, да стории манџи харни, ч'а ки*

излеземи на трифирич дур на Караборун!" [V,PM,166]; ~ *излéгăт нă-кáфито и су-бáбăта, су-дéдуто пújăт, димéк сă-висéл'ăт* [ДК,140]; **4.** 'се појави нешто (некаде)' ~ *на нузú вр'ăм'ą изл'ázи иднó млáду д'ă-т'ą ш'ту на кув'ém'у ид'ąха рáвну сăс Крáл'у Мáрку* [MS,t,38]; ~ *двé-три дéна хáрно хóдиши мúрно; едúн дéн от дéка излéзи еднá фуртýна толку, штóту гимúата га издúгаши едно минарé гóри* [V,PM,23]; ~ *штó да чúними, ча, когá úдихми, тýка на гóрата излéзоха дéветмúна хаjдýти, на соблéкоха, на гу земáха сúчкото имáни* [V,PM,22]; **5.** 'пристигне (некаде)' ~ *гарвáнката казáла "гá", и тój и дáл од-месóто; кугá рекла "гý", ú-дáл од-млекóто. Тáк изл'ázли на-гóрната зém'á* [ВСер,337]; ~ *и кату не излези зетjут, царjут стана, jотиде при негу и му вели на зета му: што имаш, милички ми зет, што ми ти боли* [V,PM,50]; **6.** 'го заврши движењето по вода, стигне на остров (односно брег)' ~ *млóгу гу милýваши кату брáт и сос нéколку дни излезé на онája адá* [V,PM,23]; ~ *кату свăршú сúчкта му рáбота, отúде при морéту да нájди нéкој гимицúи за да излези пак на господáро му* [V,PM,24]; **7.** 'се погоди' ~ *жената му беши прокопсана и родила едно момче, гу нарасла... и момчету беши изл'алу харну и прокопсану, са чини от дьajси и пет години,*[V,PM,86]; **8.** 'влезе во употреба (нешто ново)' ~ *с'émн'ą ут мрăва вр'ăм'ą ш'ту царýваш'и óш'ти изл'ázи иднó михáнима пиш'тóф* [MS,t,39]; **9.** 'се отпечати нова книга' ~ *от малку гу пушташи на скол'уту, са учаши детету... тогас скору беха изл'али новите псалтика; детету, кату знаиши мăра от старите, сакаши да си научи и от новите* [V,PM,37]; **10.** 'се приближи' ~ *излезé при éзера, на крájут сéднал и чýиши жáбите, как кр'ákaa: му са виде хáрно тáмука* [V,PM,28]; **11.** 'се симне (од горе долу)' ~ *вúд'ą паравúд'ą мумáта утúди, фл'ázи н'émр'ą у бунáр'у и исл'ázи на дóлната з'ém'a* [MS,t,61]; ~ *Ричé Гóспот: Нúкој не си утидé гóри на нéбито, тукý сáл тóа шо ислéгąл ут нéбито* [MV,K,292]; ~ *éту и пóтрис си чúни гулém; óти Ангел Господúнуф ислéгąл ут нéбито, ка си наближúй а трăкалjá плóчата* [MV,K,289]; **12.** 'тргне' ~ *оно ден и царjут изл'ази пишак и тебдил да ходи по земjата му, да види што има* [V,PM,52]; **13.** 'се симне од коњ' ~ *и тој излезе от коњу кахирлиа, позна за брата му и речи сам себе си: "брат ми на лов дилми отиде, не е харна работа"* [V,PM, 144]; ~ *и пак на стред'а пат'у за разбии и второто колак, и третото на зент'увата кашта, кога за излези от кóн'у* [V,PM.248]; ~ *áма тój, л'у излезé от кóн'ут, заеднóч земá дисáкот и тефтérите* [V,PM,23]; **14.** 'се потврди, се докаже' ~ *кумшиита Нако мă-тужи, сакше дăми-зиме пулвинта двор, дунце кумисја, излизе друго* [ПК,2(192)]; **15.** 'се покаже (се претстави)' ~ *имам друг един деф, който е бăрзоходник. Ки гу извадам да си припуснити: кој ки излези по-јунак, да дојди по-напрет, ки му дадам момата* [V,PM,45]; ~ *и клал тел'ал да вика: "котри јунак за излези сос кон да ја прискокни дупката, он за везми царjувата мома!"* [V, PM.181]; **16.** 'изникне' ~ *излела една тикфа покрај една топола; излела и израсла дур на врвот* [ШГ,5(409)]; ~ *вели на царjут: "ах царjу, сношти засоних, ча бех аф среду морету, и таму беши изл'алу един шуп кату губерна игла... и јазе на врăх"* [V,

РМ,50]; **17.** 'влезе во некоја просторија' ~ *това кату чу царјут, сам излезе аф сиромахувата одаја, му вели на сиромаху: "а бре човек..."* [V,PM,65]; **18.**'нешто бојадисано избледе, остане без боја' ~ *трибу́ве дӑ-му ту́риш уце́т дӑ не́ му изле́зе буја́та;* ~ *та́а буја́ не изле́ве, ќис-ски́не ше́јо, ама буја́та не испа́ѓе* [ПК(М)]; **19.** 'при редење (броење) се востанови завршната единица, мерка за нешто' ~ *кога га броих, излезоха пет стотина и повики* [V,PM,40]; **20.** 'река се излие од своето корито' ~ 120 *овци ги фатила сапаница и умрели на Митровден, и да му ги дам на Георѓовден јагӑнца, и 12000 оки трева, зашто излизел Вардар и му ги удавил* [МС(В),87]; **21.** 'одреди цена' ~ *вче́ра нӑ-ме́н га-прудаде́ ри́бичкӑта за-сто́ гро́ша, да́ј-га па́ нӑ-ме́н зӑдве́ста. Дру́ги да́ват петсто́тин гро́ша, и излезе́ ри́бӑта-му ила́до гро́ша* [ВК,281]; **22.** изр.: **излезе на мегдан:** *а.* 'јавно си одмери силите со некого (во борење, скокање и сл.)' ~ *дека и чул еден дјавол, син самовилин, излезе на мегдан млат јунак кату деф, и тој отиде да скокни кал'ата* [V,PM,60]; *б.* 'она што било тајна се покажа јавно' ~ *но́го сӑ-кри́јше, а́ма се́ излезе́ (испадна́) на мигда́н* [ПК(Гр)]; **излезе́х уд-акӑл** (= се избезумив) [ПК(Гр)]; **душа му излези** (= починa) ~ *дојде време, си разбол'а, веки приближе да умре; порача на жената му... и дури речта не доречи, душа му излези* [V,PM,40]; ~ *то́ј, кату чу така́ и ка́к гу ви́де сиромахот, от стра́х ки му изл'а́зиши ду́шата, стана́ паша́та от сто́лот и ти́де* [V,PM,28]; **да не излезиш** (од некаде) – клетва (= да те снема, да умреш пред да излезеш) ~ *аку га зема момата ми за тебика, халал да ти е; ама аку га дадеш на друг, да не стигниш да излезиш от морету* [V,PM, 77].

излекува impf 'со помош на лекарства направи болниот да оздрави' ~ *друго рекло: "Јаз, като сӑ мијӑше царскӑта керка, пиках сӑ в лигено и ослепја, та боедин лекарин ни може да јӑ излекува"* [V,PM,281]; ~ *са чини́ хикимџи́а, оти́де по касаби́те, ше́тал, хем ви́каши: "хекимџи́а! – ко́ј са́ка ста́ра бо́лка да излеку́ва?" ...И то́јнака удреви́: "ја́зе, диво́јку, хе́м смо́кви прода́вам, хе́м сам хикимџи́а – ста́р мара́з излеку́вам"* [V,PM,28]; и: **излекова** ~ *та му тури малко от пиле млеко, го и намазал и заеднош побегна на дома му. И царјут фати да гленда, си излекова от него* [V,PM,161]; односно **изл'акова** ~ *на Стана си вјали: "Стани мори Стано [да ми изл'аковаш седемдесет рани [гиздава дивојко, мар наемаш ли са?* [БД,80].

изле́тке* pf 'со брзо движење се измести некој (лесен) предмет' ~ *ка си о́ре, дунӑл ӑдин ве́тӑр, а излиткӑл пе́пӑлта, коа гле́де - адно ка́мӑнче уф-о́гинут* [ИГ,110]; и: **излетне*** ~ *тој му рекӑл: "Ејгиди дедо! Колко се мӑчӑм по тија офци!" Госпо му рекӑл: "Ее! Ка си бија, нека бидӑт". Тогај излетнали чафки и зели да грачат* [ШК,5 (439)].

изливање n 'излегување, напуштање на одреден простор' ~ *еминки втасиме на Одеса (зајднаш ут карапампур да флезиме право) – изливање ут пампурут и уливање уф воднјут пампур* [МЕ(Р),68]; [МЕ(Р),172].

излиже pf **1.** 'со јазикот помине по некоја површина и ги собере ситните капки или зрнца што ги има таму' ~ *ка испаднале, детето не* (пишува 'пе') *можело да оде. Оралут му излижал местото от сиченитe ме-*

са, му уздравеле [V,PM,271]; **2.** 'направи нешто да биде потанко'; изр.: **си-ј излижа́ пи́нците** (= се кажува кога некој многу трчал, многу време потрошил за да заврши некоја работа) ~ *дуде́к да-зи́ме си-ј излижа́ (скина́) пи́нцте* [ПК,2(193)]; сп. **изближе**.

излови pf **1.** 'фати риби, односно птици или животни (со мрежа, јадица и др.)' ~ *имало на едно мјасто едно езеро, в което имало само три риби, и ни можал никој да ги излови* [V,PM,284]; ~ *лудо младо од лова си иде [море ништо лова не изловил [ми јизловил полска јаребица [да си дојде дома вăв селото* [БК,28]; **2.** fig. 'придобие љубов' ~ *и нег гу мајкă пратилă [дă ми луви дребна лова [дребнă ловă јарјебичнă... [не излуи дребнă ловă [хем излуи малкă мом.а* [БД, 17].

излоке pf 'лакомо испие нешто, со локање' ~ *гă-излука́а сắта ра̨ки́а, ни́што не́ устра̨ви́а; са́мо ма́лце ác скрија́х* [ПК(Мор)].

излопан adj 'масивен предмет на кој има голем отвор, издупчен' ~ *и фне́тре фаф-пештере́та, та́м му б'е́ше кắштата, што́то б'е́ше отади́н ка́м'ăн излопа́н фре́т кắштата, и бе́ пригизде́на фне́тре сăс-с'ака́кви прилигйа* [V,PM,260].

изл'уле (са)* pf 'со помош на лулка се движи ваму-таму' ~ *не дуј ле, не пол'ул'ај [изл'ул'ал сăм са море [по мајчини јадове [по таткови пукове* [БД,64].

изл'уши pf 'ја симне кората од нешто (пр. од јаболко и сл.)' ~ *ки-изл'у́пи не́коуку вăре́ни ја́ја* [УЕ,31].

излути (се)* pf 'покаже незадоволство, лутина' ~ *пари не даде, врата затвори [ниja се изл.утиме, назад се врнаме [ка му отидоме на нејните овци [ка му и запалиме ниje трите трла* [БВ,63].

изл'уште (си)* pf 'остане нешто без лушпа, без кожа' ~ *си-изл'ушти́х ра́кта* (= си ја одрав кожата од раката) [ПК(Ал)].

излắже* pf **1.** 'доведе некого во заблуда зборувајќи му невистини' ~ *е́ту пулуви́ната сто́ка, Афе́ндо, му да́вам на сиромáсити; и а́ку излắжа́х не́куа пу а́кут, ки ми сă вắрнам чити́ри ка́та* [MV,K,280]; ~ *сăба́линта стăна́ме, па́ тăргна́ме зă-Сăмуко́ф, не́ ќи-тă излắжум, ду Ду́пница* [ПК,2(340)]; **2.** 'измами, доведе во искушение, направи да биде неверен' ~ *господ ми је подарил еднă ступаница толко добрă и умнă што́то никак си ни може н'акој да јă излắже* [V,PM,280]; ~ *тą̆ говецо от три месеци сетне сă вắрнал пред овчаро и го питал, излắгал ли је женắтă му, ил ни је јă* [V,PM, 280]; **3.** – **(се)*** 'поверува во нешто што не е вистина и се најде во заблуда' ~ *рекла на змиата: "Свали се долу и ќи ви кажум кој има право". Змиата се излắжала та се сфалила* [ШК,5(430)]; ~ *а мо́ри же́но, зна́м о́ти не́ма да̨-вику́виш су-ме́н, ту́ку да́ј да̨-ти што́пнăм... и ва́ са излắжа́ла, о́де* [БМ,196].

излắжуве impf (в. **излắже**) ~ *утта́м, а излắжуве, сă-вăри́нăт, а но́сє до́ма. Стăна́л о́н, сă-кắчи́л нă-ко́јно, удде́л пуд да́рвуто, си-ј нăјде́л пăри́те* [ПД,152]; ~ *па иде Арапинут и му веле на којнут: "Бре коњо! Ти се чини два пăти ка ме излắжувиш!"* (погрешно: "излежуваш") [ШК,5(425)]; и: **излắжăве (сă)*** ~ *ка̨ удира́л на̨ зи́дут... гу турува́л, ра́кта прăпăжќа́ла ув зи́дут, и ва́а сă-излắжăве* [ИГ,112].

излăка́тин adj 'искршен, искривен' ~ *о-дунце́а до́ма це́лјо излăка́тин* [ПК (Гр)].

излăске* pf 'направи нешто да биде светнато (да блеска)' ~ *лăжúцте, мисýрте ги-излăскáх кут нóви* [ПК (Пл)].

излăче* pf 'оддели' (но само за јагне од мајка му, за да не го цица млекото)' ~ *ќи-излăчум óфцте* [ПК (Пл)].

излăчуве* impf (в. **излăче**) ~ *ká ќипóчнат да јáдат трéва ги излăчувме зă дă мóлзиме млéко* [ПК(Пл)].

измáцан adj 'извалкан' ~ *цéлјо бúше измáцан* [ПД(Ф)].

измаже* pf 'стави нешто (пр. маст) во тенок слој врз одредена површина' ~ *слăнцето им вéлиши: "и вúа сти хáрни, áма нáј-мáлката, Ангелúну, е нáј-хáрна". Тéнака от јáд што да чúнат? Отúдоха, га измáжаха сос óлцка лајнá* [V,PM, 132]; ~ *Марúа па а зé иднó чирéк мúру мирослúв нóгу скăпу и алúз, измажá на нозити Ис-а и а бришúла су кóсата ут глáва* [MV,K, 288].

измаме* (и: **исмами**) pf **1.** 'направи некој да биде во заблуда, излаже' ~ *излажах те моме, измамих те [с-една риза, с суво грозде [однесех те моме в Шар Планина* [БК,39]; ~ *и вилú: "бáбу, јас úш'та да úсмам'а иднá ж'éна, кáк мóга да ја úсмам'а?"* [MS,t,68]; ~ *и сă и науч'úл млóгу ут ш'úч'ку и си вıл'áш'и: "н'éма ч'ув'ăк да м'ạ исмáми!"* [MS, t,37]; **2.** – **(са)** ~ *и óн са исмáми заедóч и му речé на цáрјут: "цáрју, јáзе сношти бéх на еднó мéсто; видéх еднá дивójка"* [V,PM,9]; ~ *са исмами уврејката, гу зема, са ужениха двата, и дур на годината, уврејката родила две дечјунка от него* [V,PM,224]; сп. **смáмувам** [MS, s,50].

измели pf 'кога житни зрна со триење меѓу воденични камења ги претвори во брашно' ~ *тамо растовари товарот; водинчарот гу тури на водиницата, гу измели брашно* [V,PM,39].

измени* pf 'направи нешто да стане поинакво' ~ *и така от то време ги изминиха името, ги викаха кабанчари* [МС(В),92]; – **(са)** 'доживее промена' ~ *и заедноч са изминил на образут и онова час отидé да види неговите карагроши* [V,PM,39].

измере* pf **1.** 'одреди колку нешто е тешко, или долго и сл.' ~ *со пушка гроба измерејте [со штикови гроба ископајте [на главата цвеќе посадејте* [БВ,143]; ~ *му речел Јане: "Стој, да го измерам дал' е тамăм". Дефот му речел "Стој, јас да го измерам; ним сă мăчи ти"* [ШГ,5(112)]; **2.** 'изгледа (внимателно)' ~ *шó чувéк ќи пумúне ќо:-измéре уд-глáва ду пéти* [ПК, 2(158)].

измéсе* pf 'со мешање на брашно, вода и сол направи тесто' ~ *испăднáа двýјца чувéци и аднá жéна, нă пăрчикáа... гă-зимáа тáа врéјкта брáшăнто, уддé гă-јзмисúа вéчăрта, сабáјлинта ни дунсée самýне* [ПК, 2(339)].

измéт (и: **измéт'**) m **1.**'служење' ~ *дујдé Исус на Витаниа, тáму шо бéши Лáзар шо умрé, он шо гу кринá ут умрéшут. Му правúле вечéра... па Мариа чúниши измéт* [MV,K,288]; ~ *земи ме Струнке, земи ме [јаз шчă ти тебе јоткупја [до две ми, до три јалајки [на тебе измет да чинат [на Турчин кафе да варјат* [БД,153]; **2.** 'грижи за нешто' ~ *"é, за тузú бирéш' гајлé?, вúкни гу пунá двá вéч'éрóви... да битúса измéт'у!"* [MS,t,57]; **3.** изр.: **си-прáве измéт** (= се грижи за својата уредност, облека, чистоќа) ~ *и óна си-прăвéла измéт. А ма нúку врéме мájкă-му пá утúшла* [ДК,144]; сп. ~ *úмам мрăва измéт'*

(= зафатен сум, имам работа) [MS, s,42].

изме́те* pf 'исчисти под или нешто друго со помош на метла' ~ *кога́ дојдé врја́мето на́ врӑшила́та, тогáс то́јнака, но́вио стопáн, кладé тајфáта му да изме́тат амба́рите* [V,PM,119]; ~ *нарӑчај, моме, порӑчај [кога ки метат пулена [и твојта пулена да а изметат* [ME (P),100]; ~ *тја́нака по-на́прет оти́де, ко́лко ју́ди самови́ли и́маши та́мо, ги кладé, изме́тоха, исчи́стиха ха́рно не́јните кона́ци* [V,PM,140].

изме́тне (сӑ)* pf 'заличи многу на некој од своите претци' (по физички изглед, односно по карактерни особини) ~ *це́л нӑ-та́тко-му сӑ-јзмитна́л, уф гӑзо не́ о-гриши́л* [ПК,2(196)].

измеќар* m 'слуга, наемен работник' ~ *"Имаше друг човек с него?" – "Имаше двама измеќари, и ка не му уjдисе на исапот, ги сиктирисал"* [MC(B),83]; и: **измиќар** ~ *не́ и по́гуле́м измикjа́рут ут а́гата не́гуво* [MV,K,316]; ~ *бејзте фӑтијӑ да си-j рӑботӑт сами бијлиците су измикjарӑ* [ME(P),89]; ~ *и измиќа́рот бе́га, оти измиќа́р, и не́ му и гајле́ за о́фците на не́гу* [MV,K,311].

измеша* pf 'стави на едно место заедно различни работи, едно со друго измешани (во случајот од брашно, вода, сол и квасец и замеси тесто)' ~ *фати ќусету, гдната страна брашното го измеши́ една пита, ја кладе на вогинот да са пиче и фати да му прикажува на детенто* [V,PM,202].

измешани adj, pl 'разнородни предмети, ставени заедно' ~ *грозин бој се започна между Срби и Балгари [между Срби и Балгари напола Македонци [напола Македонци сус Германци измешани* [БМ,21].

измие pf 1.'со помошта на вода направи нешто да биде чисто' ~ *зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода, вода нали и лици измиj, и киниса да си ходи на дома* [MC(B),96]; ~ *ти да дојдиш на чешмата [да си зевиш калуп сапун [да измијеш бело лице [ти да јодиш на јорото* [БВ,209], **2.** изр.: **му-сӑ-измија́а о́чте** (= се збогати, застана на свои нозе) ~ *уддé уфгра́до, купи́ кӑшта, сjаа не нӑ пузна́ве га́аре. Му сӑ-измија́а о́чте, гуле́м чуве́к еj* [ПК,2(178)]; **му-изми́ гӑзо** (= му помогна да заврши некоја не многу чиста работа) ~ *сjа́а и ќи-т сӑ-сме́е би́ле, ут ка́ му изми́ гӑзо* [ПК,2(177)]; **си-изми́ убра́зо** (= се покажа како што треба пред луѓето – се отсрами) ~ *а́рно шо си-чу́вах не́куj дина́р дӑ-купи́х шо трибу́вше, си-прӑчика́х го́стто, си-изми́х убра́зо*; **си-j изми́ рӑцто:** *а.* 'се помири со нешто што не е добро' ~ *ви́кме не́што а́к зӑгу́биш, ја пӑ дӑ-ти прӑпа́дне има́не, тугáj ќире́чиш: а́ска си-изми́х рӑцто утто́о и то́о ше́j*; *б.* 'кога некој го откажува своето учество во работа што не е успешна' ~ *с-извличе́ гӑзо о́н, си-j изми́ рӑцто* [ПК,2(193)]; ~ *си-измија́ рӑцто (= нӑ дру́к вина́та а фӑрли́)* [ПД,137].

измиен* adj 'исчистен, освежен (со помош на вода)' ~ *шче докара врана кон'а [на кон'а ле сино седло [на седлото малка мома [малка мома Катерина [– измијена, изрешена* [БД,78].

измилезе* pf 'кога нешто се измени и изгуби од својот квалитет' ~ *то́о пипе́ро ќупте́н сӑ-измилизи́л, ни л'у́те ни ич би́ле* [ПК,2(51)].

измине pf 'нестане, заврши (нешто)' ~ *а човеко не флезел во реката, – според лафо на старецо, исчекал да претече и измине силата* [ШГ,

5(408)]; ~ *коледе бабо, коледе [што-ј та лица на пулица? [клади мене у трубулица! [дан м-измине дружиница [дан м-изеде пес за ножица* [БМ,25].

изминува impf **1.**'се движи низ некое место'; **2.** 'патот "проаѓа", е трасиран низ некои места'. ~ *преку во месту мигју селту и полјту изминува друмут* [МЕ(Р),79].

измѝслино adj, n 'добро, многу убаво направено' (нешто) ~ *а-дарувáли адин пăрстин, áма нóгу ýбуво ирабóтин, измѝслино нéшто* [ПК (Мор)].

измитлăк m 'помагање, грижа за стар човек или болен' ~ *áшколсум сѝнко, шó измитлăк му-прăувá нă-свéкурти* [ПК,2(51)].

измитчиа (и: **измичиа**) m 'човек што помага, што служи' (што прави **измет**) ~ *на вечарта му дунесле на Бога измитчијте мо (тьа биле нарăчниците) вичера (вичерта му била: што е мир на светут; су ного видоло и со ного јасте)* [V,PM, 266]; ~ *тóга ричé цáрот на измичúити: Вăрзájти на вóа рăци и нóзи, зевájте на нéго, и извадéјте* [MV, K,270]; ~ *тукý кój ут вáс сáка да си чúни гулéм на вáс, ки бúди на вáс измичúа* [MV,K,286].

измитчијка f 'девојка (жена) што помага во домашни работи' ~ *не налови диви пилци [тук налови малкај мома [та ја фати за раката [ја префрли на којнчето [ја однесе дури дома [на ти мале измитчијка [а за мене прво либе* [БК,27].

измиќáрин* m 'човек што помага дома, слуга' ~ *"ш'ó кáзуваш', дăш'тир'у, ти идна́ цáрцка мóма да éзмиш' идúн измиќáрин!?"* [MS,t,84]; ~ *"јáс за ти дáм ш'úч'куту имáни и на т'éб'ą за стáна измиќáрин!"* [MS,t,70]; ~ *дójди ги напýлни трúт'ą дугáн'ă вúца н'ăш'ту и фíти пу идúн измиќáрин* [MS,t,28]; сп. **измеќар**.

измиќáрка* f 'слугинка' (жена најмена да врши домашни работи) ~ *"и ш'то прáви там нáс мóма?" – ја пúта бáбата; "мумáта тáм јад'é, пúј сăс измиќáркит'ą, ни мóж'и да пój пуидúн нúту пúлă биле"* [MS,t, 21]; ~ *"има тóлку цáрцка д'ăцą да стáниш' пák царúца, а да éзмиш' тýс д'ăт'ą а да стáниш' измиќáрка?"* [MS,t,84].

измиќáруве* impf 'помага, работи секакви работи, слугува' ~ *óн си штáа ќи-му измиќáрувум* (= тој си мисли, се надева дека ќе му слугувам); ~ *цéл век ти измиќáруве и пá пугóдба нéма* [ПК,2(52)].

измиќąрлăк m 'работење за мала награда, слугување' ~ *уз измиќăрлăк ги-пурăснáх дéцта* [ПК,2(52)].

измóкре* pf 'натопи со вода' ~ *мăфąтú дóш, мă-измукрú, дýдле мăнăпрăвú* [ПК(Гр)].

измолзе* pf 'од вимето на овца (коза, крава и сл.) со помош на прстите го извлече млекото' ~ *ката sастра на царцката керка ќаата, емен ке измолзал две-три офци ќ-и гу пуштил млекото, за да се мие* [V,PM, 295]; сп. **измóлзувум** impf [СК,325].

измóле (сă)* pf 'кога волнена материја биде нападната од молци што ќе ја изгризат и ќе ѝ направат дупчиња' ~ *клáј-им тóс нă вăлнутújте óт ќи сă-измóл'ăт* [ПК,2(52)].

измóлче* pf 'воздржано изреагира на некој вербален предизвик' ~ *áма шó дă-т гувóре тú дă-измóлчиш пą дă-вúдме шó ќи-бúде* [ПК(Мор)].

измóран adj 'тој што имал голема активност и сега е исцрпен' ~ *дујдéх измóран, ká сиднáх цéл лéп смăкнáх* [ПК,2(210)].

изморе* pf 'почувствува исцрпеност' ~ *Стано л'о, душо л'о [јела ми јотвори [– не мога да стана [*

лозе сăм копала [декил сăм дигала [мăчно сă-изморих [ни мога да стана [БД,126]; *~ си здрубили нејни остри сабји [си скршили тешки боздогани [си изморили нејни брзи којни [се фанале с-рăце да се борат* [БК,57].

измоче pf 1.'изврши мала нужда, т.е. испушти урина'; 2. изр.: **си-измучáла нăлăно** (= се кажува за некоја жена што се однесува многу нервозно, нетолерантно) *~ ká сă-л'ýте, ká вúке нóго нéкаа жéна, ќи-ј кájш: шо мăр-ти сăбájле си-измучáла-си нăлăно, димéк нă-крúво си-стăнáла* [ПК,2(193)].

измочуве impf (в. **измоче**) *~ кученцето ú рекло: "Дај ми малце грозденце!" Она му рекла: "Што ки ти дадам, што ки устане за мене?" Не му дала. Кученцето за инат са измочуве, го изгăсуве огинут* [V,PM,269].

измрјан* adj 'тој што не е жив, умрен' *~ и когáто отишéл ханжúата да вúди измрјáни лú са, и ги нашjăл зрáви, почjýди са, та гú попúтал: "Вúдєхте ли н'áшто, катó приспáхте тýка?"* [MV,K,254].

измýшке pf 'нанесе повреди со нож' *~ снóшти нéкуј иргéнчта сă-измушкáли – зă нéкаа мóма, зăшó ќе-ј дрýго ?!* [ПК,2(52)].

измушкин adj 'изboден (насилно, со нож)' [ПК,2(52)].

измăрзне* pf 'настине човек (или животно, па и растение)' [ПД(Ф)]; *~ флезе тојнака нај-напрет ı. фати да вика...; "ади братку, елајти и виа аф фурната, ама земајти и мăра вогин, ча измразнах!"* [V,PM, 46].

измăрзнувáчка f 1.'состојба на настинка'; 2. fig. 'кога човек се чувствува многу непријатно од страв, срам и сл.' [ПК,2(52)].

измăрска f 'болест, настинка' *~ ká мej фăтúла адна измăрска , нă мóжум глáва да-дúгнум* [ПК,2(52)].

измăрсуве impf 1. 'каснува нешто мрсно (пр. месо), ако претходно постел' [СК,325]; 2. 'кога на ткаенина се допре нешто мрсно и остави трага'.

измăче* pf 'кога некој доприносува друг да чувствува мака, истоштеност' *~ нóго мă-измăчú, мă-издé, крáста до-јáде* [ПК,2(170)].

измăчин* adj 'тој што повеќе време поднесувал маки (физички и психички)' *~ нúа бижáнците нóго сме измăчини ут тóо бигýвинто* [ПК (Пл)].

измăже* pf 'стапи во брак девојка' *~ ил ме мажиш, ил ми кажи [сите друшки се измажија [молчи Митро дан-т чујат [твојте браќа поголеми [поголеми неженети* [БВ, 291].

изнąпú: (сă)* pf 'се напие убаво, до ситост' (пр. алкохол) *~ сă-изнąпúме адно árно и фąтúме кój нą-дéка* [ПК(Кр)].

изнемуштéе* pf 'изгуби од силата, од здравјето' *~ тóги сă-гладувáло, изнимуштéли л'ýјто уд-глáдус* [ПК (Гр)].

изникне* pf 'се појави (пр. цвеќе)' *~ пак сестра му пепелот гу сеја нетри устред бахчата. Тамо изникнало червен триндафил* [V,PM,15]; *~ садила Димка босилок [на бели камен мраморен [не изникнало босилок [тук изникнало гингерче* [БВ,45]; *~ и ми текнá за две млáди [да отúда да ги вúда [момчéто ми изникнáло [изникнáло блáга абýлка [невéстата изникнáла [бéла лóза с бéло грóзде* [ШК,1(118)].

износе* pf 1.'комплетно однесе нешто некаде, префрли од едно место на друго' *~ гу износú имáниту аф едúн хáн: не отúде прáве на домá*

му [V,PM,15]; ~ *ти млогу л'ап за јадеш у мени, л'у довечера ис седомдесе врјатина да ха сјаиш, да ха жниш, да ха врашеш и пшеницата на амбарот да ја износиш* [V,PM,278]; ~ *тогас ми текна и меника, господине владика, ча гаргите ги износили фрет тиа карагрошите аф нас* [V,PM,40]; **2.** 'искине алишта или кондури од долга употреба' ~ *дă-сјоо изно́сиш дắлго вре́ме, су-здра́ве дă сјоо иски́неш* (добро пожелување) [ПК(Гр)].

изно́син* adj 'нешто (пр. облека или кондури) искинати од употреба' ~ *ни дде́а адни изно́сни па̨пу́ци и адна вира́н пу́шка и а̨јде вắрви нă-фро́нто* [ПК(Мор)].

изнăмо́штăн adj 'исцрпен од болест, или многу работа' [ПД(115)]; и: **изнăмуште́јн** ~ *то́о шо́ кăпна́л га́јре. шо́ нă мо́же дă-сă-бу́гле* (= да се одржува чист) [ПК,2(52)].

изоре* (и: **изора**) pf 'заврши со орање-то (кога земјата се разрива со рало или плуг)' ~ *продаде пушка манзерка [и остра сабја змијаста [купил си севгар волови [отиде поле широко [на татковите имотје [изорал ниви, ледиње* [БК,129].

изо́стре pf **1.** 'направи некое сечило (од нож, од секира) да биде остро, да сече убаво' ~ *о-изустри́л то́о но́жут, о-на̨правѝл бри́ч;* **2.**fig. **сă-изустри́ло вре́мто** (= дошло до промена на времето, станало студено) [ПК(Мор)].

изпил'ува* impf 'кога од јајцето (врз кое лежала птица) се појавува мало птиче' ~ *ја поклела и рекла: "Дано, керко, да сă хич ни навревиш...!" Тја зафчас станала пиле, што сă зове "куковица", та затова тја сега л'у сносе јајцата, пак други пилета ги испил'ват* [V,PM,292].

изпрати* pf 'прати некого некаде (пр. да однесе нешто)' ~ *испишаха две писма – цắрно писмо, бела книга, изпратиха два чувадара* [МС(В),97].

изпắрво adv 'отпрвин' ~ *изпắрво говорили базирґаниту на гемициити, да фắрл'ат мрежите на морету зарди нихноу касмет* [V,PM,242].

изра̨боте* pf 'заврши нешто, направи' ~ *уд ме́н не чика́јте га́аре, а́с гуизра̨бути́х мо́јто* [ПК,2(152)].

израбо́тен* (и: **изрăботăн**) adj 'убаво направен' ~ *кога́ оти́доха на негова-та кӑ́шта, сиромáхот са почу́ди са́мо на скалата што и ви́дел, де́ мр'а́мори, што има́ло израбо́тени* [V,PM,13]; ~ *о́на уд дắрво би́ла кут ти· букли́·нта шо би́ли, са́мо по́-шăре́на изрăбо́тăна и по́-мăле́чка* [ПД,120].

Израили́тин m 'жител на Израел, Израелец' ~ *и ве́ли зарди́ не́го: Ету пра́вин Израили́тин, шо не́ му că наоги на не́гу кривути́а* [MV,K, 283].

израи́лцки* adj 'нешто што се однесува, што има врска со Израел' ~ *и că чини́л Пруфи́тин, и велја́л: Благусувен си, Го́споди, Бо́га нӑша Израи́лцка* [MV,K,322].

израмне* pf **1.**'прави некоја површина да биде рамна' ~ *уз-бра̨нта сăра́мне зе́мната, ни́вăта ка-а изра́мниш;* **2.** 'прави ивицата на нешто да бида еднаква, рамна' ~ *не́ тој пра́ва та́а дắска трибу́ве дă гă изра́мниш* [ПК(Мут)].

израсне* pf 'стане поголем' ~ *излела една тикфа покрај една топола; излела и израсла дур на врвот* [ШГ, 5(409)]; и: **изра́сте*** ~ *храни́ гу ма́ју, гле́дај гу! [да́вај му сахáнче про́су [да́вај му кавра́нче во́да [дурде́ му кри́ла изра́стăт* [ВД,87].

изра́стин* adj 'за млад човек со висок раст' ~ *ко́га că-вăри́не та́ткуто огле́де де́тто изра́стино* [ПК(Кр)].

изре́бруве (сă)* impf 'кога некој покажува сила, односно се прави важен' ~ *но́го с изре́брувиш, а́ма ќи-с на́јде не́кој тă ќ-о изе́диш (ќуте́кут)* [ПК(Мор)].

изре́де pf 1.'нешто се извршува по ред' ~ *нă-дру́гăта ве́чăр: вắлко, ме́чкăта, за́ј̣ците, си́те сă-изриди́ле* [ПД,154]; и: **изрјади*** ~ *три момички са на дори чудјаха [кој да иди јода да нелеје [ред по редом, фрет са изрјадиха [ред је дошло Марија да иди* [БД,122]; 2. 'раскажува, изнесува настани, случки по ред' ~ *ќи-по́чне да̨ кажу́ве шо́ би́ло, ка́к би́ло, ка́к сме бигува́ле, ќи-изре́де сăто* [ПК(Гр)].

изре́нде* pf 'кога плодови (пр. дуњи, јаболка) со помош на ренде ги стори на ситни парчиња' ~ *нă-мужéх дă-ј изре́ндум си́те, ма́лце устăна́а* [ПК(Кр)].

изресе* pf 1.'пушти цвет како реса' (пр. врбите, оревите така цутат, со реси) ~ *изриси́ле ви́ќе га́аре вắрбите*; 2. 'кога некоја ткаена материја ќе попушти, ќе се потроши и на краиштата ќе останат како реси' ~ *длӑги гуди́ни пумина́ли, сă-изриси́ло* [ПК(Гр)].

изре́че pf 'искаже (нешто)' ~ *дор да изре́че лакắрди́јата, о́фцете стана́ле чафќи и летна́ле* [ВС(Г),295].

изрешен* adj 'исчешлан' ~ *шче докара врана кон'а [на кон'а ле сино седло [на седлото малка мома [малка мома Катерина [– измијена, изрешена* [БД,78].

изри́ге* impf 'кога човек има киселини во стомакот и подждригнува' ~ *ка ја́дум фасу́л' но́го изри́гум* [ПК, 2(52)].

изриден* adj 'наредeн, ставен во ред' ~ *гу пулја сăто поле су зиличилото му, су сăта му села и курији изридени като бели и цă̆рни бамки* [МЕ(Р),71].

изризиле pf 'посрамоти, навреди со груби зборови' ~ *уз-н'а́а ним сă-зăка́чуви, ќи-т изризи́ле, та́а не́ма пирдé* [ПК(Гр)].

изридувачка* f 'низа, редица' ~ *на ва питачка му са пувă̆рџина на чувек изридувачката на сăта патки шо имам пуминатo* [МЕ(Р),67].

изри́не* pf 'со помош на земјоделска алатка (лопата, гребло) исчисти некој простор од ѓубре' ~ *о-изрина́х ѓу́бă̆рто, сéга-ј чи́сто* [ПК(Гр)].

изроди* pf 'добие рожба, стане мајка' ~ *а затварат Митра во темни зандани [во темни зандани токму три години [изродила Митра турско машко дете [си седнала Митра горе на балконот* [БВ,54].

изро́и* pf 'кога свилената буба се испили, т. е. јајцата станат инсекти, и се сторат како ројак' ~ *и пиши́м, утпă̆рвин ки-си-бе́риш ли́шче ма́уце, а́ма то́ но́гу си́тну ки-гу-дро́биш, о́ти то́ о́ште пл'у́нкичка и, ки-по́чниш да̨ си-а̨-ра́ниш ви́ќе. Дутри́те де́на ки-а-изро́иш* [ВМ,317].

изро́не pf 1.'ги оддели зрната од класот на пченка'; 2. – **(сă)** 'парче леб се направи на трошки' ~ *сă-исуши́л ле́бут и сă-изруни́л* [ПК(Кр)].

изруге pf 'искара, посоветува' ~ *у́бувo гă-изругá мӑш-ц, не́ма га́аре дă-м сă-пра́ве куџа́ба̨ши́ка. Сја́а ми дујде́ сă̆рцто нă-ме́сто* [ПК,2(175)].

изру́ка* pf 'извика' ~ *с'а́ки дӑн' мумӑ̀та̨ ути́вӑла̨ на̨-се́нка пуд-дӑро́ту да̨-киндиса̨. Аднă̆ш на̨-дӑро́ту ка́цнӑлу пи́ленци а̨ изру́кӑлу: Киндизму́шку, Мару́шку, у́мр'ал мӑш шта̨зе́меш"* [ВД(ГБ),329].

изру́се* pf 'кога нешто добива светла боја (пр. од стоење на сонце)' ~ *по́ те́мна му би́ше ко́сичката, са̀а сă-исрусила* [ПК(Гр)].

изруча (сă)* pf 'се најаде' ~ *дујду́ја̨ дă-ă-ру́чăт. Сă-изручáją, сă-издрăувáją, на́м и си избигája. Утта́м*

си-стăнýвне су-дéцта... ричúја дă-бéгине пá дă-бéгине [БМ,206].

изсипе* pf 'истури течност, песок односно други ситни предмети' ~ *нези, на котри ни може ди млеjă воденицата, да угреет един казан вода и да jă изсипат по каменето: и дjавола шта попарет, и воденицата шта замлеjă...* ~ *тja хми рекла: "Заврите един казан вода, изсипите jă вăрх каменето и шта замлеjă"* [V,PM,282].

изтенчи* pf 'направи нешто да биде тенко' ~ *хождаха, копаjаха, дjалаха, гу истенчоваха брjастот... пак еленот вечер хождаши, сос jазикот брjастот го лизноваши, гу прajши пак дебел* [V,PM,241].

изубáзе* pf 'кога се промени и прими лоши особини' ~ *ут-кá уддé уфни́хка (дéтто) кúптéн сă-изубази́* [ПК,2(52)].

изубáзин* adj 'тој што се однесува непристојно' ~ *нóго изубáзни му сă-дéцта* [ПК,2(52)].

изýме* pf 'заборави нешто' ~ *изумúх от сă-рудни́ни и му-ричéх, сéтне зăтóо óн сă-нăл'утú* [ПК(Мут)].

изумре* pf 'на живо суштество му престанат животните функции' (формата ја констатиравме само за луѓе или животни, но не и за растенија) ~ *му рекăл: "Поможи Бог, кáа!".. "Ти имише девит илjади овци, сите ти изумреа, сăлде една ти устана"* [V,PM,293]; ~ *и цaрjут го послушjа, да накарал, извадиха три харамије, да мо што му зема по малко крăв, и тројцата нос чjас са измрjали* [V,PM,168]; ~ *Тýрцте нóго пáкус прăвúа, запалúа сéлта... нóго нăрóт измрé тугáj* [ПК,2[342)].

изупáче (сă)* pf 'се смени (на лошо)' ~ *уф-грáдо сă-изупăчúл;* сп. *гу-изупăчúл рăкупúсо* (= пишува поинаку отколку порано) [ПК,2(52)].

изупáчин adj 'лош, суров човек' ~ *óпăк чувéк, изупáчин, глéде лóшо дă-т нăпрáве* [ПК(Ал)]; ~ *нóго изупáчин сă-чинúл-си* [ПК,2(52)].

изурýва* impf 'ора продолжително, завршува со орањето' ~ *jáс на нúвата jóдам, Нéдо, нúва изурýвам* [МЕ(Р),99]; ~ *кá ти вăрве, сúнку, урájнту? – Ми спóре, дéду, нóгу ми-спóре: зă-дéн изурýвăм двé пургóни* [ВВ,310].

изýсте* pf 'проговори нешто' ~ *дă нé си изустúл зă-тóо прăд нéго дăкáжиш, ќи сă-дукáче* (= ќе се налути) [ПК(Гр)].

изутиде (си)* pf 'замине некаде' ~ *вечарта като си изутишли граждането, тja влезла при мăжо си и, като усторили здраво живо, прашила го, зашто је сам* [V,PM,282].

изуче pf 'заврши некоја наобразба' ~ *дéцта му-изучúа, сă-фатúа нăрăбóта и тáкá рăбóтта му пурăснá* [ПК,2(178)]; ~ *нáште дéца изучúа, сă ижинúа, сă-измăжúа, нéмум гајлé гáаре, нăпăрчúх кóшо* [ПК,2 (185)].

изфрăкне* pf 'летна (одненадеж)' ~ *тамо си најдох идно дивојче [идно дивојче вода налива [като ја видjах, умăт ми шчукнă [сокол изфркна, конче избjагна* [БД,154].

изфăрли pf 'со брзо и силно движење измести нешто од едно на друго место' ~ *изродила Митра турско машко дете [си седнала Митра горе на балконот [поминува Ѓорѓи, на Митра гојвори [– исфăрли си Митро това мăшко дете* [БВ,54]; ~ *гимицúата га земá мáчката и киниса да úди на пăтjу. Нéтри на морéту от млóгу фуртýна гу исфăрлú сос гимúата нá еднó пусто место, вăнка от морéту* [V,PM, 241].

изчóпке* pf 'исколве нешто до крај' ~ *дéка е балтúата ? – já а на*

ковáчот [– дéка е ковáчот? [– сéе прóсо [– дéка е прóсото ? – го изчопкáа пúлците [– дéка се пилците? [– ги изедé лисúцата [ШГ,1(402)].

изчјука pf 'удри нешто повеќе пати' ~ *тогá жрјáпчето фрáкнá та изчјукá нóзите му нá кáмино, вóгин изл'áзи от кáминот* [V,PM,122].

ијлен adj 'добар, каков што треба'(?) ~ *и така викнахми Маргарит, ама тамам ијлен иким* [MC(B),77].

Икарус m (лично име) ~ *тój имáш'и и идúни сúн, Икарус гу вúкаха* [MS, t,58].

икатумúрју num 'милион' ~ *"иднó кумáч'ạ прудáдухми, з'éхми иднó икатумúрју фрáнгă"* [MS,t,86]; ~ *зан'éва на ч'арш'ијата иднó зăрну ут калúнката, з'éва д'éсит' икатумúрја* [MS,t,86].

иким m 'доктор' ~ *и така викнахми Маргарит, ама тамам ијлен иким* [MC(B),77]; в. **икимц'úја**.

икимат* m 'општинска управа' ~ *мóстут икиматут му гу дава на прикупувача и тија зеват ут чувек шо вăрва... 20 пари* [ME(P),72].

икимц'úја m 'лекар' (доктор) ~ *и р'éч'и: "брé уд'é ми дójди тóс хýбаф лạкáрин", ги згóн'ува ш'úш'кит'ạ икимц'úји дóл и си утúдуха* [MS,t,25]; ~ *идину икимц'úја му вилú: "бóлкит'ạ ни кáцат, амá на нáм ни-ндáва рăнка да рич'éми, ч'ạ ни кáцат ... и такá ни глáдни за устáними!"* [MS,t,42]; ~ *éту иднá жéна, му тéчиши крăф дванáдесет гудúни, и сăто имáнјо си гу дадé пу икимцúити* [MV,K,276].

икимцијница f 'просторија во која се продаваат лекарства, аптека' [СК,325].

икиндиа f 'времето на третата попладневна муслиманска молитва, околу 16 часот' (пред заоѓање на сонцето) ~ *и татко ú отговори: "мари керку, кату орјах на нивата, истом каде икиндиа дошел и тојнака таму, ме питал за некој близну село да му кажа"* [V,PM,54]; ~ *телал се вике на нова пазара [се продава којна на вересија [на вересија утре до икиндија [кој си име пари којна да си купе* [БК,140]; ~ *тú пá дујдé на икúндиа, прăбúр-сă пóрáнко* [ПК,2(52)].

икúс m близнак' (pl **икúз'ạ**) [MS,s,39].

икиситакса* pf 'испраша' ~ *да гу икиситáксаш да вúдиме дáли научúл нéшчу* [BV,65].

иклиж'áш'тика f 'црковен весник' [MS, s,39].

икóна f 1.'портрет на светец, служи како религиозен предмет на кој му се поклонуваат христијаните'; 2. изр.: **нă-икóна до:-клáјш** (= се кажува за многу лично дете) ~ *áдно дéте бéло, цăрвéно, нă-икóна до:-клáјш. Дă-стójш, до:-глéдиш* [ПК,2(184)].

икóпиду n 'простор до куќата (зградата)' ~ *и д'ăт'ạту купóва инó икóпиду на дијафурá* [MS,t,12]; [MS,s, 39].

икра f 1.'ситни зрна, семе, што ги исфрла женската риба и од кои се развиваат риби': со рибата што се лови во Езерото и со *икрата (ајварот)* се прави богата трговија [КД,59]; ~ *ајвéр = 'úкра уд жéнски рúби'* [ПД,128]; 2.'дебелото месо на ногата под клечката'; во солунското село Градобор ја запишавме како множинска форма: **икри;** ~ *кă удиле, удиле, истум нăближиле да испаднат, са свăршило месото, оралут викнал "Га!" Немало месо... На трите пăта ка викнал, си сичел детто от икрата, му дал да јаде* [V,PM,271].

икрáм (и: **икрăм**) m 'почитување, чест' ~ *они фатúха да плáчат, ча ги бéши стрáх, цáр'ут да не ги расипи;*

му чинѝха млóгу икрáм онóва вéчер на цáр'у [V,PM,10]; ~ *стореха двата здраво живо, седнаха двата, фатиха да зборуват, и царјут много икрам му чини на ерген цар* [V, PM,206].

иксѝ conj **1.** 'или' ~ *з'éвами нѝтиту и грѝбин'ó кóлку пасмá плáтнуту, дванáки иксѝ тринáки гу ни брујѝ?* [MS,t,7]; ~ *"заш'тó ми сă см'ăш'?! на мáн'ц'ата ми сă см'ăш' ѝкси на м'éн'ą ми сă см'ăш'?"* [MS,t,18]; **2.** 'ако' ~ *алá бирикáт ни знájат иксѝ да знájат да дóат ... да му ги умѝјат уч'ѝт'ą, утинóш' за му сă утфóр'ăт* [MS,t,24].

иксѝ́к m 'проклетство' (клетва) ~ *вилѝ : иксѝ́к да б'ăш'и и гăската, тузѝ, ш'ту гу пáт'ąх јас, н'ăј за кáзувáни!* [MS,t,57].

икунумисуве* impf 'штеди' ~ *тáткуто водѝл есáп, икунумисувáл, пурăснáли дéцта* [ПК,2(158)].

ил conj **1.** 'замена, алтернативност' ~ *нија не сакаме от бегот, нија саками от царот или место за нас да живејми, ил калăчка сега туа да ни сечи* [MC(B),89]; ~ *и му рекла: "Ил право да ми кажеш, как виде нищјана, маслинкăтă, на женăтă на това чјул'ак и как хи зе гердано, ил шта ти отсека главăтă"* [V,PM,283]; **2.** 'за дополнување, ама' ~ *и дáј му на нѝх ákут му, да зáфати да плáтиш ѝл пишѝн ут напукóшнити дур на прăвнити* [MV,K,315]; сп. **или**.

ил'ада num **1.** број 1000; **2.** изр.: **уфил'áда ќо:-пузнáм** (= така се кажува за оној што ни е многу добро познат) [ПК,2(205)].

ѝлам adv 'потребно, барем' ~ *ѝлам јас за дójда* (= потребно е јас да дојдам); ~ *ѝлам прѝкас ѝш'там да ми кáж'иш'* [MS,t,57]; сп. **тр'ăбува** [MS,s,39].

Илена (од Елена – со редукција; за односнава фонетска појава поопширно во граматичкиот дел) 'ж. л. име забележано во Воденско' ~ *ej мори моме, моме Илено [ке ти сечиме русата коса [твоја руса коса, коса до појасот* [БВ,76].

илечлѝја adj 'нешто што може да лекува - лековит' [BV,65].

илéјќ* m 'елек' (дел од облеката, pl **илéјќą**) ~ *за ми дад'éш палтó, пантанóл, илéјку, ш'ѝч'кит'ą рýби* [MS,t,41].

илéн m, zool. Cervus elaphus 'диво животно со разгранети рогови – елен' [ПГ(Ф)]; ~ *оралут, дефут и мравата утишле на лоф, утипале един илен, гу удрале. "Кој ки ни го деле?" (рекле)* [V,PM,294].

илерѝгидéн m 'тој што е високо поставен (во општествената хиерархија), првенец' [СК,325].

илéфанда f, zool. Elephas 'најголемото сувоземно животно, има сурла и два големи заба – слон' [MS,s,39].

илече n, dem. од **илејќ** (горна облека без ракави) ~ *јодоздола јиде јидно лудо младо [бело променето мори дотко, бело проминето [во бело фустанче, в глено илече* [БМ,119].

или conj 'означува алтернативност' ~ *тѝнака, тóлку пáри што ѝмаш, ѝли нéкоја цáрска хазнá стăпна или најдé нéкоја магазѝа цáрска* [V,PM,16]; сп. уште: ~ *му вилѝ: "на кумлýку нóс клájąц вóда тич'é, кăрăф тич'é?"* [MS,t,40]. Пример за редење на реченици без сврзникот 'или' односно на прашална реченица без партикулата 'ли'. Сп. **ил**.

Илија m 'л. име запишано во Долновардарско, но се среќава и пошироко' ~ *на пăтот а срете Илија, незнаена дилија, и вели: "а бре Сраулица млада, блазе-ј на тој млад јунак, што ти прегăрнува твојта бела*

примена" [MC(B),96]; *~ речи дур да доречат, Илија испадна пред них и плесна рѫци за да се бијат* [MC(B),97].

илик m 'добро дело, добрина' *~ и кату си благодари, змиата вели на негу: "сега ки ти закарам на татко ми... Тој, как ки ви.ди, на мене толкос илик што ми стори, он ки сака бакшиш да ти даде"* [V,PM.112]; *~ Га земá човéкот змúата, га кладé на пáзвата му, чинú илúк на змиáта, га куртулúса от омирáлото* [V,PM.138]; според Саќов: **иллиќ** *~ Мúцо ми нăпрăвú едúн гулéм иллúќ* [CK,325].

илик m 'специјално направен прорез на облека (порабен, направен) во кој влегува копче за да се запетла' [ПК(Грам)]

иликúја f 1.'возраст, генерација' *~ и дóјди тузú дéка ипта́ у апрúл сă пýш'таха нáш'та иликúја* [MS,t,3]; *~ един човек по дно времја ı. седјал на едно касаба, имал сирмае, харно работиши; дојде на иликиа, си ожени за една вдовица жена* [V, PM,161]; *~ кога дојде Ил'у на иликиа, рече на мајка му: "мале, што стана от башта ми за мене?"* [V,PM,170]; 2. 'век, човечки живот' [BV,65].

иликчúја* m 'кога некој не е ангажиран, не работи' (сп. **ајл'ак**) *~ нúе нéмăхме сéдба, нúй бăхме иликчúј - нéмăхме ураче, нéмăхме вóнкăшна рăбота. - Кăквá си мурú? сă пúтаа. Иликчúјка или урáчка?* [ИГ,119].

илим conj 1. 'за алтернативност – или' (укажува на различни можности) *~ му питáа Учéници нéгови, ем вéл'ат: Дидáдскале, кój и грешú, вóа, úлим тáткото, úли мájка му, да си родú слéп* [MV,K,258]; *~... ки разбúра за прикáзната, утдéка ут Гóспот, úлим јáзе уд ýм сą прикáжувам* [MV,K,256]; 2. 'за дополнување, ама' *~ и вóа Исус ка сă наближúй пуóдиши сус нúх; úлим óчити на нúх му сă стимнúле да не гу пузнáват* [MV,K,334]; *~ вéли на нéа Исус: Нúму ми фáки; óти нé си утúдох óшти гóри на Тáтко ми; úлим óди си на брáткја ми, и рéчи на нúх* [MV,K,336]; 3. 'за спротивност, ама' *~ шо виа нé гу знáјте; илим јáс гу знám, óти ут нéго сąм, да óн ми пуштú...* [MV,K,256]; *~ сéкој шо пúи ут вá вóда, пак жéдин; úлим тó шо ки пúи ут вóдата шо ки му дáдам јáс, нé ı кабúл да жéдни* [MV,K,257]; *~ и си нáшле такá катý как му сą рéкле жéните; úлим на нéго нé гу нáшле* [MV,K,252].

илúн (и: **илéн**) m 'виме' (млечни жлезди од крава); сп. **вăм'ą** [MS,s,39].

Илинден 'православен празник посветен на св. Илија (2. август), на тој ден 1903 год. македонскиот народ се кренал на востание против турското ропство' *~ рáно слáната пóпадна [прет сáми дéн Илинден [па ми пóпари, пóпари [сé по гóрата шýмата [лéлин áман шýмата* [ПК,2(236)].

илиндиса* pf (в. **ил'ăндисуве**) *~ ка усамна, пуштиха коните на зелена ливада – коните да попăсат, а они малци да илиндисăт* [MC(B),95].

илиникá adj 'грчки' (< еленика, ленски - со редукција) *~ кнúгата бúла писáна илиникá* [BV,65].

илифтерúја f 'слобода, кога може да се работи по своја волја' [MS,s, 39].

úллем adv 'веќе', 'сигурно' (на крај на краиштата) *~ мăјáтрото ки зăфáте уф 7 сáатут, úллем уф 8 мýтлăка* [CK,325].

илмéќ m 'парче јаже, свиткано во вид на круг, со него се затега – јамка' *~ клáј-мо: ил'мéко и áјде (гутóф éј)* (= задави го); сп. пог.:

Или Ста́на нă-ду́ша, и́ли ил'ме́к нă-гу́ша (= кога заљубениот за саканата е готов да се жртвува) [ПК, 2(52)]; (во текстот од Малецки среќаваме превид, односно непрецизно објаснување: 'хо́ртума') ~ *загра́ж'да ино́ м'а́сту ...има́ш'и та́м иди́н фида́н, гу м'е́тнува илме́ку ('хо́ртума́та')* [MS,t,53].

илќа́с m 'пролет' ; сп. **а́ниш'и** [MS,s, 39].

илчиа m(f) 'тој што е испратен да соопшти нешто' ~ *тогај џатенто тури на вогин от карталите мишјано, и дојде илчиа от них и му вели: "да му кажиш на карталите тас зготвиш тос вечјар да си махни оттука!"* [V,PM,158].

ил'ам m 'писмена согласност, дозвола' ~ *ама јуруџите имаха ил ам от пашата; затуј ни сардарот не можеше да направи ништо и а пушти давиата на Солун* [MC(B), 74]; ~ *как ги попалаха јуруџите козите, дојдоха на Солун и зимаха ил'ам от пашата да отепат кăде ки најдат харамиата* [MC(B),73].

ил'а́ч m 'она што се дава на болниот за да оздрави - лек' [BV,65].

ил'дисе pf 'со игла и конец направи раб на материја, но со ретки бодови, колку да добие форма, а потоа се шие (дефинитивно)' ~ *а́к са́киш да би́де тамáн, рáмно, трибу́ве пăрво до ил'ди́сиш* [ПК(Гр)].

ил'ници pl 'купчиња окосена трева на ливада' (Ник); во Пат: **кукачки** [ПД(122)].

Ил'у m 'л. име' (запишано во Долновардарско) ~ *изл'ази Ил'у применент в џарски дрехи горе на гимиата на триферич'ут. И кралицата изл'ала на диванханата* [V,PM,172].

ил'ăнди́суве сă impf 'се забавува закачајќи некого' ~ *ни́м сă ил'ăнди́суви ус-де́тто* [ПД(116)].

им pron 'им', conj 'или'(?) ~ *за то селјајнту видувајна гу оша уд далеко на аскерут ако сус кола им сус дубитук завăртуват* [ME(P),74].

и́ма* impf **1.** 'располага со нешто' ~ *богáтиот му вéли: "а бре́ кăрпáчин, е́ла да и́дими аф мо́јта кăшта: и́мам а́дни ве́тки папу́ци, да ти ги да́м да ги закăрпиш!"* [V,PM,17]; ~ *нăј гу и́мами ... сăс на́м, ала́ на́ и стра́х, и́ш'тими да гу спанди́ми, ч'ą за на уклаве́ ш'и́ч'ка!"* [MS,t,75]; **2.** 'чува' (на некое место) ~ *џарју-вут син, ја фати, ја не остави ошти еднош да влези нетри на сандукот, туку ја имаши на удаја-та му* [V,PM.235]; ~ *ми закара аф магази́ата, де́ка и́мат има́ниту; са́каши да ми дадé зла́ту и сре́бро, за да му башлади́сам живо́т* [V,PM. 22]; ~ *гу пи́та џа́р'у: "д'е́-ти ко́н'ч'ą-ту на т'е́б'ą?" "у паса́та си гу и́мам"* [MS,t,37]; **3.** 'носи, држи' ~ *видох сос учите ми, ча една гарга, кату л'аташи, гу имаши карагро-шут на устата* [V,PM,40] – јасен пример за тоа како предлозите 'во' и 'на' се мешаат во долновардарските говори, конкретно **на** се јавува во функција на 'во'; укажува дека нешто се наоѓа внатре (*карагрошут на устата*) ; **4.** 'заедно со временски термин укажува на возраст' ~ *д-и́мше, д-и́мше пе́-чиснајсăт гуди́ни* [ПК(М)]; **5.** како помошен глагол ~ *д'ăт'ąнту и́ма з'е́нту идна́ кни́га на ху́рната п'ăј* [MS,t,81], ~ *нăј та́с ра́бута ја и́мами сто́рину у дума́* [MS,t,77]; **6.** 'треба' ~ *и́мам да тря́гна* (= треба да заминам) [MS,s,39]; **7.** impers. 'постои' ~ *"да зл'а́зими на ниш'и́ту да е́змими о́да, даш'о́ и́ма е́ш'ти пе́т' дни пăнт' "* [MS,t,84]; ~ *и та́м за стујáт дур да усăхнат ... с'е́тн'ą саба́лин кугá и́ма ро́са, ум'е́кнуват ... ги пра́вими санда́лą* [MS,t,5]; ~ *как идахме на*

Солун, баш на Араплија имаше едно тъ̀рло от галичани, и там имаше братјата на владиката [MC(B)] – уште една потврда за присуството на предлогот **од** со граматичка функција (да укажува на посвојност: *едно тъ̀рло от галичани*); **8.** изр.: **ш'ту има́ш'и да има́ш'и** (= целокупност, сé) [MS,s,39]; **и́ма дъ̀ш', сн'а̀к** (= врне дожд, снег) [MS,s,39], сп. **до́жде, сне́же** [ПК(Гр)]; **и́мум ми́сл'а** (= планирам, имам намера) [СК,326]; **и́мум уму́т** (= се надевам) [СК,326]; **и́ма да ви́диш** (= ќе бидеш казнет) [ПК(Гр)]; **и́ма гръ̀п** (= има поткрепа, подршка од некого) ~ *не́ о гле́ди ти не́го, о́н и́ма гръ̀п* [ПК,2(166)]; **и́ма о́чи и нъ̀-ти́ло** (= се кажува за оној што реагира умно и брзо) ~ *сига́шните де́ца и́мат о́чи и на ти́ло, о́ј д-изла́јш* [ПК,2(166)]; **и́ма у́плак** (се кажува кога некој има претрпено голем страв) ~ *ут то́о ва́што ку́че и́мум у́плак, ме́-ј стра́х ду-дво́ро дъ̀-съ̀-дубли́жум;* сп. ирон.: *а́ска пъ̀ уд не́го но́го съ̀-бо́м, ча́к у́плак и́мум* [ПК,2(166)]; **и́ма сирми́јчка** (= се кажува за оној што има вошки - тоа е преносното значење, основното: 'има богатство') ~ *ти́а го́стто шо спа́а сно́шти уф-на́с ни устъ̀ви́ли сирми́јчка* [ПК,2(166)]; **и́ма ле́сна пулизи́а** (= се кажува за оној за кого се верува дека носи среќа) ~ *нъ̀-Варва́ра са́кум Ши́л'ка дъ̀-мъ̀-пуле́зе, от и́ма ле́сна полизи́а. Дими́к ле́сна ин-е́ј но́кта, у́буво ќи ни о́де* [ПК,2(166)]; **и́мум нъ̀ а̨ка̀л** (= мислам на тоа) ~ *и́м-сјо нъ̀ а̨ка̀л, мо́ж дъ̀ тъ̀ пи́те, дъ̀ зна́јш;* **и́мум не́ет** (= планирам) ~ *а́к не́ ва̀рне и́мум не́ет д-о́дум нъ̀-пъ̀за́р* [ПК,2(166)]; **ќи-и́миш зъ̀-зи́мне** (= така му се одговара на оној што многу пребарува и, се разбира, нема да го добие бараното) [ПК,2(201)]; **имам хабер** (= имам сознание) ~ *минува от Гроздинта куќа, демек мојта̀ керка, и́ вели: "На татку ти отиде поп Игнат да го конка. Имаш хабер или немаш?"* [MC(B), 80]; се среќава и со негација: **хабер не има** (= не знае, не му е познато) ~ *кату видоха таквии чудби од момата, забравиха... и, га отидоха на царјут, хабер не имаха, што да му кажат* [V,PM,219]; сп. *у́тре и́ма пито́к* (= утре е петок) [ИГ].

имајна̀* (и: **имајне, иман'о**) n, **1.** 'домашни животни, добиток' ~ *ка ки си пуштъ̀т силјајнту дубиците не си-ј припалуват цела гудина: имајнту дур издивувало* [ME(P),77]; **2.** 'богатството што човек го има во семејството, имот' ~ *аку́ са́каш да би́диш досто́ин, о́ди си, про́дај си има́нито, и да́-му гу на сирума́сите, и ки на́јдиш има́н'о на не́бито* [MV,K,268]; ~ *тузи́ ма́лку ш'ту съ̀ руди́ то́с в'е́ч'ер и то́с ч'урбаџ'и́ја тук ш'ту съ̀ ла́ха, тузи́ д'ъ̀т'а̨ има́ниту за му клирунуми́са* [MS,t, 16]; ~ *му да́ва ш'и́ч'куту има́ни, му да́ва д'е́сит' икатуми́р'а пара̀ и му ста́нува иси́рин* [MS,t,71]; **3.** 'пари, богатство' ~ *му вели́: " да ми плати́ти пари́те, што длаго́вати на мо́ј господа́рот, ча и́ма то́лку вре́ме, бли́зу две́ годи́ни, как сти зема́ли има́ниту"* [V,PM,21]; ~ *му вел'ат: "а́х бра́те, и ни́а инќа́р не чи́ними, што не́ сми зема́ли има́ни о-тво́ј господа́ра"* [V, PM,21]; ~ *а вика́ на измикја́рите, и му а даде́ на ни́х има́ниту му. И ко́ј ут ни́х му са̨ да́л пе́т карагро́шови, ко́ј две́, ко́ј иде́н* [MV,K,271]; **4** 'производство, предмети' ~ *кога́ фати́ха доби́ците да игра́јат, да ска́кат сто́мните, гъ̀рни́тата си растро́шиха... Кади́ата му ве́ли на барли́воју: "зашто́ си чини́л така́ ти́нака, бре́ хаирса̀з, му раси́па има́ниту на ти́а л'у́ди?"* [V,PM,126]; **5.**'дел што му следува на некого (од некое

богатство)' ~ *ету и кл'у́чот от магазúата и,... стáните да úдими аф горáта, да вúдити сáли сос учúте ви, и сéкој да си зéми имáниту му!* [V,PM,22]; **6.** 'стока (што се држи во продавница)' ~ *му вилú на измúкáриту: "исáп'у за гу дрăж'úти хýбав'ą трú гудúни, у трú гудúни с'éтн'ą ни дójдух, ш'ú-ч'куту имáни на вáс н'éка-ј!"* [MS,t, 29].

имáм бaјaлдúй 'јадење од модри патлиџани, лук и др.' (толку било вкусно што *имáмут* од многу јадење *бaјaлдисáл* = се онесвестил) [ПК(Кр)].

úм'ą (и: **имă, имја**) n **1.**'тоа што човек (односно животно и сл.) го носи како именување, како посебност' ~ *на рăкăта има до сребăрăн прстен [на прстења има имја написано [ма името мјаса като братово ми* [БД,162]; ~ *и вúкнува на им'ąнту: "јáла тýка, мáри, ш'ó-ми кáзува мáјка-ти, ш'ó сă т'éс рáбута ут т'éб'ą?!"* [MS,t,84]; ~ *да верýват на нéговóто úми; шо не-ј нúто ут крăф, нúто ут снáга, нúто ут човéк, тукý ут Гóспот са родúле* [MV,K,251]; **2.** 'фамилијарно име, прекар' ~ *мар јот ми мáју ти думаш [Димо је чума и харо [ногите му са в главните [главата му је ф пизул'а! [– мар ако Недо, мар ако [нали је кăшча богата [нали је имја чујано* [БД, 63]; **3.** 'името како сознание за личноста' ~ *остáнá сóс úм'а, ча брáт му от Стáмбол му дадé пари и са чúни богáт* [V,PM,19]; **4.** 'името како спомен по смртта на личноста' ~ *заш'тó имáш'и три ч'éтир д'ăцă, зарáт тузú сид'ă куж'áта ја зарúха, им'ąту тýк му устáна* [MS,t,41]; ~ *от неколку време сетни умр'а татко му, и остана детету сос имету пепеларув син* [V,PM,47]; **5.** 'назив на место' ~ *имито Сланица... ка гу писале Гăрците тогај, се лафело оша ув идинајситти век* [ME(P),76]; **6.** fig. 'авторитет' ~ *тóо úма úме (гулéмо), зăтóо óдат уф-нéго* (= познат е, пр. како лекар, како мајстор и сл.) ; **7.** изр.: **му-извăдúи úме** (= го набедија, пр. дека е пијаница, неморален и сл.) [ПК(Мут)]; **ки му извáди úмито** (= ќе го именува, ќе го крсти) ~ *и тфójта жéна Елисáва ки си рóди дéти на тéбе, и ки му извáдиш úмито Иван* [MV, K,294]; ~ *тó шо ки сă рóди ут нéа, ут Сфéти Дýх ј. ки сă рóди дéте, и ки му извáдиш úмиту Исус* [MV,K,305]; сп. случаи со преименување (со прекар) ~ *та она не принджаши, туку си буташи сé нетри на пипелот, седјаши; дури веки ја* **беха извадили едно имја – кутро пипелашко** [V,PM,205]; со блиско значење: **име му турија** ~ *каури глави кренаја, Цемо [турски бегови фатија [бели кадăни фатија, Цемо [лично му име турија... [Марија Белоградјанка* [БМ,69]; **нóса úмă** (= се именува) ~ *нă бáшка мéсту нóса бăшкá úмă* [ME(P),79]; **Трáјко мо-ј úмто** (во одредени моменти не треба многу да се зборува) [ПК,2(150)].

úмąла f, bot.,Viscum, Lorantus 'паразитско растение со дебели, сочни лисја, се вгнездува во кората на гранките од бор или друго дрво' ~ *рáсте пу дăрвăта, нóго а јáдат кójсте* [ПК,2(52)].

имдáт m 'помош' ~ *бéши идéн човéк... шо гу чéкат на Јерусалúм сăти за имдáт* [MV,K,314]; ~ *благусувéн си, Гóсподи, Бóга нáша Израúлц'ка, шó си умúл и си давáл, и а чинúл си имдáт и пумагáч на твóити лýди да уткúнат* [MV,K,322].

име (и. **имă**) n 'орган со млечни жлезди од крава, виме' [ПГ(Ф)].

имену́ва (са) impf 'се вика, се нарекува' ~ *му ве́ли: "аман, човече, тинака, што си дошел тука, да ти пи́там: ту́ка, што излезох јазе, ка́к са именува това́ гра́т?"* [V PM.8]; ~ *така отварјат удајата, влеват тиа двете деца. Нивјастата им бакнува ранците хем и дарува две по една перница. Тиа двете деца са именуват прокефалции* [V, PM.249]; ~ *по дно времја на еден цар му беши умрјала жената, и царјут имал на конаку́т му и еден човек нај-верен, што са именуваши чамурции* [V,PM.231].

имерулój m 'календар' (pl **имерулóја**) [MS,s,39].

ими part – варијација на 'ами' (за спротивставување односно за дополнување) ~ *ве́ли на ни́х: и́ми ка́к Да́вид му ви́ка на не́го у-ду́хот А фе́ндо, шо му ве́ли уф псалтирут* [MV,K,270]; conj ~ *а извади́ле на́двор уф ло́зата, и утипа́ле; и́ми ко́га ки дуjдел стопа́нот ут ло́зата, шо ки му чи́ни на ти́и jарацийте?* [MV,K,269] – уште една потврда за употребата на предлогот **ут** 'од' со посесивно значење *(стопа́нот ут ло́зата)*; ~ *"... ми-пắдна́ нă-ắка́ло дă-до́jдум пăр те́бе, дă-тjă-ви́дум ка́штта"*. – *"Ими, ак са́киш, ку́мчо вắлчо, aj д-о́jме, дă-т сă-чи́не ата́ро"* [ВД,286].

иминá́к* m 'тој што има исто име со некој друг' ~ *ти́и чуве́ци шо́ и́мат и́сто и́ме сă имина́ци* [ПК,2(52)].

имини́: pl 'кожени обувки' (Доj), во околните села Пат и Ник: **папуци** [ПД(118)].

Имир m 'муслиманско л. име запишано во Солунско' ~ *Имир Никола, jумрукчиja* [МС(В),93].

ими́ш' m 1.'плодови, овошје' ~ *отидоха мошне на далеку, таму беха нали една хубава бахча, штото имало на бахчата от секакво имиш, и от златните јабалки* [V,PM.206]; ~ *ахтаринот беши млогу сиромах, и нетри на дуканот му немаши млогу сирмаја: аку имаши една ока орјахи, една ока имиш* [V,PM.34]; 2. 'овошно дрво'. Малецки направил превид, имено **имиш** го дава со исто значење како и **фида́н'**, фактички 'фидан' зн. 'млада гранка што силно потерала', односно 'млада садница' [MS,s,29,39].

и́мници pl tt 'болест на вимето од кравата' (сп. **и́ме** = виме 'млечни жлезди на крава') [ПК,2(52)].

имот m 'своина, стопанство, богатство' ~ *купил си севгар волови [отиде поле широко [на татковите имотје [изорал ниви, ледење* [БК,129]; ~ *го ди́гнал ца́рја от на́зика́на касаба́ та го пу́снал на една́ дру́га, на по́-гол'а́мо мја́сто. Пак жената си и де́тето ги оста́вил на сво́јата касаба́, за да гле́дат имо́тето* [V, PM,256]; и: **и́мут** ~ *и си рече на не́хини бра́те: "Хат да и́дем да ви́дите, каде́ сам седјала фаф змиjви пе́штери и какви са негуви́ сара́е, и да зе́мем негува́та и́мут, си́чку да му ди́гнем!"* [V,PM,260] – во последниот контекст имаме нерегуларност во конгруенцијата: *да зе́мем негува́та и́мут.*

имру́к* m 'тупаница' ~ *на ца́р'у уч'и́т'а му са сă наду́ли куту́ имру́ци* [MS,t,24]; и: **тумрук** [ВД(1),67].

имрукчиа m 'митничар' ~ *да ка́к си утидо́а и заседна́ле уф ку́jата, е́ту и дру́зи но́гу имрукчи́и и гре́шни л'у́ди* [MV,K,300].

имуш'а́к adj 'скромен' ~ *и така́ сă курталиса д'улбе́р'у мо́ма и имуш'а́к ут ма́ш'тихо́вата зил'а́* [MS,t,64].

ин pron 'кратка фор. за индиректен објект од **она**' ~ *шо ни пăjа́л пи́л'то, шо́ ин ка́жува́л нă-гергефо,*

то́ă ки би́де [ПД,164]; ~ *под селото чешма шарена [на чешмата маџирка девојка [ин се моле делија незнајна [ја подај ми маџирке девојке [ја подај ми вода да-с напијам* [БК,140]; ~ *тоги жената му рекла: "Пушчи го, ќи ти дадам една златна јабулка". Ин га дадела и мăжăт излезăл* [ШК,5(441)].

ина́ 1. num 'една' ~ *за клад'е́ми иди́н криват ч'и́ста и на но́с бо́лнију, ш'ту лиж'а́ш'и, зă-сă и-два́та крива́т'а у ина́ удаја́* [MS,t,42]; ~ *му пи́ш'и ина́ кни́га ч'урбаџи́ја на А ркуду́т' и му пи́ш'и н'е́тр'ą ...* [MS, t,17]; ~ *ка киниса́л, то́а пу пăтут пу-ина́, пу-ина́ ри́ба си и фăрл'а на пăтут* [ДК,143]; при бросње се јавува со значење: 'еден' ~ *ина́, дв'ă, три́ ...* (= еден, два ...); **2.** 'прва' (adj) ~ *ја́с сă рудих на хи́л'а октако́ш'а е́нининда ин'а́* [MS,t,87], **3.** 'единствена' (adj) ~ *"ш'о́ ка́зуваш', дăш'тир'у, ти идна́ ца́рцка мо́ма да е́змиш' иди́н измика́рин!?"* [MS,t, 84]; **4.** pron 'некоја' (како неопределена заменка) ~ *как б'ăгаш'и пу сука́ку, ви́д'ą ина́ по́рта утво́рина* [MS,t,56]. Сп. изр.: **ина́ ками́ла пари́** 'многу пари – еден товар (камилски) со пари' ~ *"ш'то ана́нги да по́да ја́с скла́вус дăсапа́к, афу́ и́мам ина́ ками́ла пари́, си ни фа́там ина́ мо́ја ра́бута?"* [MS,t,14].

инак (и: **инăк**) adv 'не така, поинаку' ~ *не мо́жат и́нак да си зе́мат, но ки и́дат или на кади́ата, и́ли на хо́џата да ка́жат* [V,PM,10]; ~ *така сă-вике зă-некуј чувек шо рăботе инак, не тăка как шо требе, как шо-ј редо* [ПК,2(194)]; ~ *јс ч'изилидисуват ... ш'и́ч'ката ни́ва и с'е́тн'ą сă убрну́ват пак и́нак ја ут'е́гнуват хо́ртума́та* [MS,t,3].

инакуф* (и: **инакфу** – форма што се употребува освен за ср. и за м. род) adj 'различен' ~ *ногу инăкви (истучну бугарџки) лăкăрдиј: башта, кăштă, вонкă, искăм и ногу друзи* [ME(P),82]; ~ *да та́му шо сă мо́лиши он, му сă чини́ о́бра́зут и́накфу, па ру́ба му бе́ла сă лăскаши* [MV,K,327].

ина́т'* (и: **инат**) m **1.** 'лошо однесување, упорност, омраза (често без причини)' ~ *кученцето за инат са измочуве, го изгăсуве огинут* [V,PM,269]; ~ *ина́то мо́-ј гуле́м – плача́, плача́ дуде́к до-зи́ме, сја́а пă не́ гу са́ке; он-ej тăко́ф, ина́то мо-ј гуле́м* [ПК,2(166)]; ~ *кугá ја ви́д'ą ма́јка-и ут ина́т'у и ут нифеланґа́та-и пу́кна* [MS,t,64]; **2.** 'конфликт' ~ *виа пăк, не́ли кăжува́ме, но́го ина́те та́мо, но́го вујска́, ѳти́шле д'сă би́ăт сăс дру́зи* [ИГ,110]; **3.** изр.: **мăгăре́шки ина́т** (= некој што се однесува претерано нетолерантно) ~ *ти́ą и́мат мăгăре́шки ина́т, ич не́-че́ки дă-до́от* [ПК,2(179)].

инатла́к m 'негативна постапка, кога некој е упорен и бара сé да биде според неговата замисла' [СК,326]; и: **инăтла́к** 'нетолеранција, инает' ~ *но́го инăтла́к и́ма уф-то́о чуве́к. Инăтла́ко не́-ј а́рна рабо́та* [ПК, 2(182)].

инач'и́ја m || n 'тој што по секоја цена држи до своето, или секогаш сака да биде прв' ~ *тус ма́лку и́ј мло́гу инач'и́ја* [MS,s,39].

ин'е́ pron 'некои' ~ *и то́ј гл'е́да, н'е́ма пуидин наокул, л'у л'етну́ват ин'е́ иримби́ци и му вили́ на иримби́цит'ą* [MS,t,18].

иникатори 'други некои'(?) ~ *и му дујде́л вре́мито на Елисаве́т да си ро́ди, и сă роди́ де́ти. И слуша́ле иникато́ри шо седе́ле на та ку́ќја... о́ти му прижал'а́ Го́спот да му да́л не́гуво ра́дус на не́а* [MV,K,320].

Ингилина 'ж. л. име запишано во Драмско' (< Ангелина – со редукција и асимилација) ~ *нен'о Инги-*

лино [френгива невесто [зашчо ме лăжеше [за Карлова Гинка? [тја си јă оглавена [БД,157].

ингилиски* adj 'нешто што се однесува на Англија' ~ *на они́а дни́ са случи да дојди еден траговец од и́нгилиската стра́на сос има́ни... така́ сиромáхот остави тајфата му та отиде со́с о́нај траго́вец на и́нгилиска зе́мја* [V,PM,13].

Ингили́с* m 'Англичанец' ~ *заш'то́ ут Сулу́н на го́р'ạ ни мо́ж'иш'и да прумин'е́ш' ... а́ку н'е́маш' па́су ут Ингили́зиту* [MS,t,2].

инги́н' **1.** adv 'надолу' [MS,s,39]; **2.** adj 'надолен' ~ *инги́н ме́сто* (= стрмно, надолно место) [ПК(Ал)]; [СК,326]; ~ *нă-мо́ш сă-о́де, но́го-ј инги́н пăтут* [ПК,2(52)].

индизе́ n 'дрвена (или железна) мерка за должина, лакот' ~ *з'е́ва ино́ ж'е́л'ạзу ино́ индизе́ дла́гу и така́ сăс н'е́гу ш'тив'а́сува* [MS,t,5].

инди conj 'зашто, бидејќи' (причински) ~ *братјата рекле: "Алатувут којн е по-арин ут твојут"... Други пăт си пофалил царут душекут (по-стил'ак-от). Братјата пофалиле Алатувут инди, бил по-арин* [V,PM, 272].

инди́с adv 'наместо' [BV(S),65].

инитли́ф adj 'човек што секогаш сака да биде по негово, и кога не е во право' ~ *но́го-ј инитли́ф, и́ч не мо́же дă сă но́се ис-л'у́то* [ПГ(Ф)]; сп. **инач'и́ја.**

ини́ч'ка f, zool. 'млада крава, јуница' [ВД(1),71].

инка f **1.**'направа, од едната страна има тесен отвор, служи за ставање течност во сад што има тесна уста' [ПК(Гр)]; ~ *ти да кладиш една инка на диминикут на куќта, да низ неа да го торувиш просто, оно ке паге уф куки* [V,PM,294]; **2.** 'количина, колку што содржи една инка' ~ *ка дојде време да го вăрше, Коложек, Сечко, Марин ричеа: "А д да му го призимме бирикетут, кулку една инка шу бере да му уставиме"* [V,PM,294]; **3.** 'домашно цвеќе, има црвени и сини цветови, наутро се отвора цветот, а навечер се затвора' [ПК,2(52)].

ино́ 1. num (n) 'едно' ~ *ино́ ма́лку сă руду́ д'ăтинци и гу крăст'ạх Димитра́ку* [MS,t,3]; ~ *си ку́п'ạх ино́ магáрч'ạ, си ка́рахми дрăву́ш'ки* [MS,t,1]; и: **ину** ~ *и но́с сăс ку́ката µ'а́ска пу хо́ртумата, пра́ви ч'изи́ја ... ја удм'а́стува хо́ртума́та ину́ ме́тру по́ута́так* [MS,t,3]; **2.** pron (неопределена заменка) 'нешто' ~ *ни́ на т'е́б'ạ ти сă см'ăја, ни́ на ма́н'µ'ата ти сă см'ăја; ми т'е́кна за ино́ дру́гу* [MS,t,18].

ино́ш' adv 'еднаш' ~ *"ш'то́ и́ш'тиш', сто́р!" – "ја́с ино́ш' ни мо́га да м'е́там"* [MS,t,63]; ~ *си́га ни пра́ими ино́ш' на та́с зил'е́ната тр'ăва?* [MS,t,...];

инса́н pl 'народ, свет' ~ *вили́: "т'е́с га́лица да ста́нат с'е́ о́фцă да да́м на ш'и́ч'кајут инса́н мл'ăку!"* [MS,t, 80]; ~ *му вили́ на инса́ну: "за прумин'е́ти ш'и́ч'ки ут мо́ју дво́р за ка́ж'ити, кутро́ н'ăш'ту-ј по́ху́ваву!"* [MS,t,20]; ~ *та́м, д'е́ фл'а́ха то́с инса́ну, ш'ту гу го́ниш'и напо́сл'ат има́ш'и ина́ ж'е́на дити́н'а* [MS,t,56]; сп. изр. **то́о инса́н не́-ј се́ инса́н, пулви́нта сă-мăгăри́јна** (= има многу луѓе наоколу, но вистинскиот човек ретко се среќава) [ПК,2(52)].

инсạнла́к m 'човештина, однесување без суровости' ~ *ни́м тạка́ бре, има́јте ма́лце инсạнла́к* [ПК,2(52)].

инса́ф m 'разбирање, совест' [ПД(133); ~ *и́ми ма́лко инса́ф, пуче́к гу-ма́лце* [ПК,2(52)].

инсафлија adj 'кроток, мил, друштвен' [BV,66].

и́нска куко́шка f, zool. 'специјален вид кокошка, многу е мала, со убави

бои' ~ *та́-j шаре́нка, мале́чичка-j, ре́тко мо́ш сӑ-сре́тне ту́ка* [ПК,2(52)].

и́нски* adj 'памучен' ~ *да́j-ми сто́ дра́ма и́нска буја́* [ПК,2(52)].

интире́син adj 'необичен, занимлив' ~ *Постул ӑj от ногу страни интересин* [ME(P),82].

интири́а f 'долга женска облека' ~ *же́нте ги но́саа, бубајк би́а пӑлни, ду-куле́нта фа́штаа* [ПК,2(52)].

интифа́ f 'оглас, наредба' [СК,326].

инќа́ре impf 1. 'порекнува, откажува (да ја каже вистината)' ~ *и да си гу-виде́л, чи́м ко-пи́тиш пра́во инќа́ре* [ПК,2(52)]; 2. изр. **инќа́р (чине, праве)** = откажува, порекнува ~ *му вел'ат: "а́х бра́те, и ни́а инќа́р не чи́ними, што не́ сми земали има́ни о-тво́j господа́ра"* [V,PM,21]; ~ *кадиата му вели: "Мусо, алтините да му дадеш на тиа троица умовитни л'уди!" Мусо фати инќар да чини, чја а не најди* [V,PM,181].

инќарлӑк m 'порекнување на она што било договорено (сторено)' [BV,65].

инфие́ n 1. 'вид тутун, се користи како прашина и се мириса'; 2. изр.: **инфие́ не да́ве** (= многу е скржав) ~ *ее, до-зна́jш како́ф ej, нӑ-па́тку-мо инфие́ не му да́ве, а не пӑ дру́го дӑ-т да́де* [ПК,2(166)].

инџити(у)сува impf 'вознемирува, задева' ~ *се́днаха на ре́т, фати́ не́говата л'убо́вница да гу ба́ра, да гу инџитусува на трапе́зата, ама тој сира́к мӑлча́ши* [V,PM,10].

иншан* (веројатно: **нишан**) m 'знак' ~ *ве́ли...: За́шт'о ми виде́ верува́; блазе́ ј шо не видо́а, да верува́ле. И дру́зи но́го ви́ки иншани́ прави́ Исус кри Учени́џите, шо не са писа́ни на ва́ кни́га* [MV,K,254].

инја pron (pl) 'некои' (едни) ~ *си сы́гна нуга́та и хи́тра Пе́три па́дна ут дало́т у инја трани* ; ~ *нава на пӑнт'ут, д'е хо́ж'даха, инја га́лица мло́гу* [MS,t,78].

ипархи́ја f 'голема црковна област, управувана од владика, верска административна единица' ~ *на ш'и́ч'ки му да́ди пуина́ ипархи́ја за да дшики́сат* [MS,t,,60].

ипиди́с conj 'бидејќи' ~ *и ипиди́с ма́jка ни има́ш'и дру́гу д'ӑт'а, м'а извади ут но́с ч'урба́ц'и́ја* [MS,t,87].

ипиме́на adv 'зборувајќи, откако рече' ~ *т'а́ ипиме́на ја́з за сӑ уб'ӑсам, а́ку ни зна́j да вр'ӑj и гу пи́та па́к ... му вили́ си́га: "уш'тино́ш' за т'а пи́там ... ти да ми и́маш' гр'ахо́, за сӑ уб'ӑса jас"* [MS,t,30]; [MS,s, 40].

ипире́тин m 'слуга'; сп. **измиќа́рин** [MS,s,40].

ипси́к m 'грамада луѓе, толпа' ~ *сӑ субира́ ш'и́ч'кију ипси́к за да гу ви́дат, ка́к за гу уб'ӑсат* [MS,t,22]; ~ *и до́jди и то́j пукра́j ипси́ку и гл'е́да, ка́к сӑ мӑнч'ат за да гу jа́хнат ко́н'у* [MS,t,59].

и́псома f 1.'религиозен термин поврзан со настанот – принесување жртва на светец' ~ *на годината на четри празника са чинат тиа жертви, којто са именува од сел'аните ипсома: Димитровден, Архангеловден, Ѓурѓовден и Богородичен ден. На тиа празници на млого кашти има от тези ипсоми, што правјат и кол'ат корбани* [V,PM,251]; 2. 'дел од религиозен ритуал кога свештеникот на празникот св. Никола раздава парче леб натопен во винце - нафора' [BV,66].

ипсосова impf 'го благословува принесувањето на жртва на светецот' ~ *така сетне домакинот поклонува три поклони, и попот земува литургиата, ипсосова и псалит "достојно ест"* [V,PM,251].

иптá num ~ *и дóјди тузи́ дéка иптá (19)17 у апри́л сă пу́ш'таха на́ш'та илики́ја* [MS,t,3].

иптен adv 'многу, сосема' ~ *тóо вá-што ну́че ни ạпнáло ни сăркнáло, слáбо иптéн* [ПК,2(182)].

ипургó* m 'министер' ~ *ги калéса на ýтринáта прóтипургíту, ипургíту, стрáтигíту, дúикут'éту и му стó-ри гóзба* [MS,t,12].

ирам m 'постилка ткаена дома, служи за покривање на кревет и сл.' ~ *пустилена су негувите високи треви и реката пустредин му като гулем темин ирам* [ME(P),71]; ~ *килúмче ткáјно дóма, вăлнино-ј, ус-нéго сă-пустéл'уве кривéто. Нóго бóцке тóо ирáмо, нă-мóш дạ-спúм бис чăршáф* [ПК,2(182)].

ирáт m 'она што го раѓа земјата – летнина' ~ *нóго ирáт úмше лáни, сé нéшто бúше рудúло* [ПК,2(52)].

иризúја f 'железна шипка за затворање на надворешна врата' [КЕ,2,0]; сп. **резе.**

иримбúца* f, zool. Perdix perdix 'еребица' ~ *и тóј гл'éда, н'éма пуидúн наóкул, л'у л'етнýват ин'é иримбúци и му вилú на иримбúцит'ạ* [MS,t,, 18]; ~ *идúн д'éн' му бúха дукарáли на цáр'у ин'é иримбúци и му ги стиганúсаха* [MS,t,18]; и: **ирибица** ~ *целото село, Митро мори, ти гу запусти [за вода јодиш, Митро мори, збор ми зборува [збор ми зборува, Митро мори, као ластавица [попот ми јодиш, Митро мори као ирибица* [БМ,159].

иримбúчка f , zool. Perdix perdix 'еребиче' (dem. од **иримбúца**) [MS,s,40].

иринд'é n 'направа за рендење плодови (дуњи, јаболка и сл.)' [MS,s,40].

иринди́са* pf 'иситни плодови (дуњи, јаболка и сл.) со *иринд'е*, изренда' [MS,s,40].

ирлúја m 'староседелец, тој што живее таму каде што се родил'; сп. **ерлúја** [MS,s,40].

ирмáќ m 'крупно мелено жито – гриз' . според Малецки: 'изрендан, ситно исечен леб' (непрецизно) [MS,s,40]; кај Саќов (во Кукушко): **ирмúќ** [СК,326].

ирмиклии pl 'десерт, гурабии направени од гриз (= крупно мелено брашно), со јајца и малку сода бикарбона, полиени со зашеќерена вода - шербет' [ПК,2(53)].

ирмиклиа алва f 'вид десерт, алва правена од варен гриз, шеќер и други додавки' [ПК,2(53)].

ирмилúќ (и: **ирмилик**) m 'турска монета од 20 пари' [СК,236]; ~ *и сватувиту за метнат дар; кајто таткото, за метни алтун, на другите кој грош, кој ирмилик, спроти обичај* [V,PM,245].

Ирмúндин 'празник св. Еремија' (– со редукција и елизија од Еремиин ден) [ВД(1),73].

ирудúса pf 'тргна, се упати' ~ *да ка испаднáле дјáволити ут човéкут, флéгле уф прáфцити, и ирудúса бил'ýкјут на дóло уф блáтуту, и си удавúле* [MV,K,275].

ис adj 'еднаков' [ПК,2(206)]; ~ *пăрнáр сé-ј пăрнáр, áма плóдо мо-ј ис куту нă дăбо и му вúкăме жир и нă него* [ПД(124)].

ис praep **1.** 'од' ~ *му рекал: "Шчо правиш, побратиме, тука?" Тој имал га кăлăчката во рăцете. Тоги нашарил и рекал: "Ќо дигнам теја место, да тече ис тука"* [ШД,5 (436)]; ~ *ти млогу л'ап за јадеш у мени, л'у довечера ис седомдесе врјатина да ха сјаиш, да ха жниш, да ха врашеш и пшеницата на амбарот да ја износиш* [V,PM,278]; **2.** 'низ' ~ *добăр ти вечер јуначе [– дал ти бог добро бабичко [–*

јуначе харно, јуначе [каде се луташ ис поле? [БД,102].

иса́бин* adj 'нож (или друг вид сечило) што станал тап и не може да сече' ~ *но́жут ej-иса́бин, ни́што не́ мо́ж дă-се́чиш*; ~ *сă-исăби́ли сắрпуфто* [ПК(М)].

исап (< есап) m 1.'сметка, евиденција на приходи (и трошоци)' ~ *ми вели: "а бе кехаја, ти си ми бил харамија, што не ми кажа лирата, кога си видехме исапот?"* [МС(В),82]; ~ *и сл'а́ва то́с до́л, утфа́ра по́ртата, ути́ва на дуга́ниту; му вили́ на измика́риту: "иса́п'у за гу дрӑж'и́ти ху́бав'а̨ три́ гуди́ни"* [MS,t,29]; 2. изр.: **иса́по не́ испа́ѓе** (= не може да се усогласат сметките) ~ *ла́гигă ка́к са́киш, иса́по не́ испа́ѓе* (= како и да се прави сметката не излегува) [ПК(Гр)]; **му бир'є иса́п'у** (= му ги срамнува сметките), со исто значење: **ви́де иса́п** ~ *гу нусихме у дома и там псувиса... ка псувиса, ма фати женаta му – ама та беше бугарка, потурчена – и ка видехме исап с иснафот, останах 30 лири борцилија* [МС(В),83]; односно: **исап'у му гл'еда** ~ *ја з'е́ иди́н кихаја̨ (ч'е́лингата) за графе́а, за граматик гу з'е́; фа́ти да пи́ш'и на ки́хаја́та, фа́ти да му бир'е́ иса́п'а* [MS,t,68]; ~ *ги напу́лни три́т'а̨ дуга́н'ă ви́ца н'ắш'ту и фа́ти пу иди́н измика́рин ... то́ј ка́та м'а́ја̨нц иса́п'у му гле́даш'и* [MS,t,28].

исе́ 1. part ~ *ми ти де́к а кладе́? Ја́з дă-н ти пре́чум исе́* [ИГ,120]; 2. adv 'инаку' ~ *си-ричела уф-се́бе: "ах мо́ре, ја́с с-излăжа́х ка́ тă-пушти́х пу-кро́сно. Но́го тă-прăучи́ле те́бе, исе ја́с ќă-тă-нăу́чаах ка́к сă-рӑбо́те спрути сре́да* [ВГ,276];

исем adv 'многу, сосем' ~ *исе́м бăшка́ гувора́т грӑжда́не* [ПК,2(53)].

исенски adj 'нешто што се однесува на годишниот период *есен*' ~ *золвино лице ка ситна роса [кај што заросил се изникнало [снаино лице исенска слана* [БВ,26].

исе́нцко се́но n 'сено од второто косење' [ПК(Пл)].

иси́к (де-j) изр. (= подобро да го нема) ~ *тăкво́ да́вăне иси́к де-j, нис но́со ка-ќ тј-о: искăра̄т* [ПК,2 (182)]; ~ *ка ќи наве́лиш сто́ пăтă, иси́к де́-j тăква́ по́муш* [ПК,2(167)].

исилја́т* m 'родот од земјата' ~ *лозја́тă и пчиничките сă рӑбо́тăт су киријӑ:... аку не испаѓјӑ гу делјӑт нă пулвини исилјатут* [МЕ(Р),89].

исипе* pf 'истури течност, односно ситни предмети (жито, ориз, пари)' ~ *и му ка́зало: "Кога́ и́деш на кра́ј море́то, да иси́пеш пчени́цата, меда́, просо́то по су́хо, а пак ко́нете да сосече́ш и да расфа(р)ли́ш по су́хо полови́ната, и по вода́та полови́ната"* [V,PM,258].

иси́р m 'заробеник, роб' ~ *го рашита Солун, кладе тил'ал, борба да са боре: ако го сăборат, да го земат исир* [МС(В),97]; ~ *н'ă з'е́ха утук кути́ иси́ри, н'ă зака́раха дур у Сулу́н на ту́мбата* [MS,t,2].

иси́рин m (сп. **иси́р**) ~ *му да́ва ш'и́ч'куту има́ни, му да́ва д'е́сит' икатуми́р'а парӑ и му ста́нува иси́рин* [MS,t,71]; ~ *аскé́р'ут ... ути́духа у касаба́та нӑтр'а̨, гу фа́т'аха и ца́р'ут иси́рин* [MS,t,87].

иси́тне pf 'направи нешто на мали (ситни) парчиња' ~ *трибу́ве до:-иси́тниш о́т о́н не́ мо́же гуле́ми за́лци дă-ја́де* [ПК(Гр)].

и́ска impf 1.'бара' ~ *му вел'а́т: "а бре́ ти зашто́ гу отепа́ онова ципаирци́а тогас на гора́та? Ади е́ла. сега́ ти и́ска паша́та!"* [V,PM,27]; ~ *ти́даа и те́ на паша́та, му вел'а́т: "паша́ ефе́нди, ни́а татку на от те́би гу и́сками; на твојта зе́мја си загуби́* [V,PM,27]; ~ *и јаз му*

ричех: "Тескере не искам, јаз с уста ки му речам и тија ки дојдат" [MC(B),89]; **2.** 'сака' ~ *и кату му са собра́ мло́гу сто́ка, и́скаши да га продаде́* [V,PM,26]; ~ *ре́чја: "Го́спот да ми даде́, а то́ от ца́рја пари́ ништа́". И па́к му ка́за: "Ја́ пари́те, та а́ко и́скаш зе́ми ги, и кога́ до́јде харапи́на, ти сь ви́ш!"* [V,PM,256]; **3.** – **(са)** 'има љубовна желба' ~ *по поле ходихме цвјате сӑбирахме [л'убов зафанахме малки дор гол'ами [л'у са искахме пак ни си са зехме* [БМ,188]; **4.** изр.: **искали роб да го земат** (= недостасуваше малку за да го заробат) ~ *невестата му го пита: 'е, как стори?" И тој ја вели на неа: "ошти биз малко да не хождах, татко ти искали роб да го земат"* [V,PM,160]; **искала да роди** (= уште малку време требаше да роди) ~ *кату си ожени, припадна много сиромах, и жената му тежка си чини, веки искала да роди* [V,PM, 161]; **колкото си го искала** (= да биде соодветно казнета) ~ *разбрал оти била пиена, и га фаńал сос едно дрво, и и́ дадел по плешчите колкото си го искала* [ШГ,5(416)]; **иска да умри** (= малку недостасуваше за да умре) ~ *си навалиха наврах него четиријсите змии, го покриха. Ама и тој от страх веки искал да умри* [V,PM,176]; со исто значење: **иска да пукни** ~ *отивајке, отивајке, го извади дјатенто на едно поле. Тамо от много топло за јода искал да пукни дјатєнто, и сé му велише: "аман, јодичка да ме најдеш"* [V,PM,156]; сп. **ишти.**

иска́жи (и: **иска́за) (си)** pf **1.**'опише' ~ *детету имаши глас, толку му беши благ, којто не можи да се искажи; немаши на дјун'ата таков глас* [V,PM,37]; ~ *најде́ едно́ ги́здаво пе́ро, ама како́ ги́здаво, не́говата гиздави́на не мо́жи ве́ки да си иска́жи* [V,PM,120]; **2.** 'раскаже, соопшти' ~ *и ут та́ гра́да но́го Самари́ти верува́ле на не́го, зарди же́нцкото прика́зна, шо му искажа́ на ни́х* [MV,K,258]; ~ *цар'ут, как га виде нивјастата да е толку лична и хубава, са почуди и не можи да си искажи радоста* [V, PM,46]; ~ *Кулу́ф на не́гу са иска́за за си́чку, му ка́за и за та́ја лажа́, што ка́за на кади́ата* [V,PM.12]; **3.** 'претстави' ~ *му ричé си́нот му: Та́тко, и грешйх на не́бито и на те́бе, и не́ сам вре́дин ви́ки да си иска́жам си́н ти* [MV,K,280]; ~ *ко́ј ут ви́ј пуве́лити ви́ки ки расйпи не́куа по́мале́чката, и да иска́жи така́ на л'у́дити, на́јдо́лнин ки си ка́жи* [MV,K,298].

искад'е́н adj 'потемнет од дим, исчаден' ~ *запали се Босна , задими са [уогйн гори от четири краја... [за двјаста се тимјан искадили [за триста се уосйк изгурјали* [БД,78]; сп. **кад'е́н** [MS,s,40].

искае* pf 'од преѓа (со притискање на нишките една до друга) изработи материјал, платно (се ткае на разбој)' ~ *ти да јодиш утре sастра [утре sастра ов разбојот [да искаеш дипл прегач [дипл прегач за свекрва* [БВ,308]; ~ *извира вода студена [од Јанина градина [Јанина мајка викаше [ела си Јано ела си [килимот да го искајиш, червето да го довезеш* [БВ,298].

иска́ле (сă)* pf 'се стори нечист, извалкан од кал' ~ *ни́м о́ди ло́ш е пắтут, це́л ки-с иска́лиш* [ПК(Кр)].

искалắпе* pf 'заврши со калапењето' (= редење на тутун во калапи) ~ *се́кушпắт ду-свит-Нико́ла тит'у́но не́-ј искăлắпин, ла́ни по́-ра́но о-искăлăпи́ме* [ПК(Гр)].

искаре* pf **1.**'изнесе, извади нешто од некаде' ~ *правих чингели, пуштах нă̆три, полека, полека му а*

фатих едната рӑка, му а вӑрsах, напкун му раздробих коските, му искарах дробут [МС(В),87]; ~ *та јотлупи сандӑците [та искара баш премјана [премјани се, нареди са [та јотиде сӑс момите* [БД,125]; ~ *и пák гу попи́тал, кóлко окú вóда и́ма фаф бара́та, и хизмикáрја искáрал кратýната и акóлата та му кázал: "Сас ај тázикана кратýна примерúх и на акóлата п'ісовах"* [V,PM,256]; **2.** 'симне капа' ~ *тогас ламјата гу пл'ýна на образот и му искара капата и му вели: "ету ти а капата ти"* [V,PM,46]; **3.** 'отстрани нешто (од некаде)' ~ *и напкун турвам гӑрнето вӑрху мехот; море, што ветӑр или вода да има човек, кабил не е, ако не го искара* [МС (В),84]; **4.** 'со јаже извлече нешто од длабочина' ~ *да ми врӑзéти и да ми пýснити áф дýпката, и, когá ки гу клӑтнам вӑжето, да ми искáрати гóри* [V,PM,135]; ~ *големјут брат рекал: "Вӑрзајте ме сус една ортома, пуштејте ме уф дупката и, кога ки а дрӑснум, да ма искарите!"* [V,PM,271]; **5.** 'изведе, допрати некого' ~ *тогас ламјата искара момата, га чини теслим на авџиолиа* [V,PM,46]; ~ *ка ке в'чераме дур не и́ искараш сите ут апсаната да и́ видиме да не зафатиш да вечераме* [V,PM,46]; **6.** 'добие' ~ *уд млекӑто шо ќи-сӑ-искаре, шо ки сӑ чуке мӑтӑницӑта, то-ј масло* [ПД(119)]; **7.** 'принесе' ~ *напкун оди сестра ми да искари кабаницата да вичерами – типцијата празна!* [МС(В),92]; **8.** 'покаже, претстави' ~ *ами сегá кáк да ти искáрам от-прéт мáјка ми, чá мáјка ми е стáра самови́ла, и сéстрите ми са јýди самови́ли и, л'ý ки ти ви́дјат, ки ти изјáдат?"* [V,PM,131]; **9.** 'заработи, спечали' ~ *една от момите рекла: "Мале, царут пувил'ал да не седе никуј доцкӑна на вечера". Мајка и́ и́ рекла: "И, керко! Ако да не предиме да искариме пари, за утре лебче ки немме"* [V,PM,267]; ~ *ми, рӑчé, нáшио цáр и́ма мóма, зӑ-мóмӑта сӑ-тӑкми́чӑме кój дӑ искáрӑ пóвике пӑрú, тӑ да-зúме мóмӑта* [ПД,150]; ~ *искӑráа нóго (пáри)* (= се збогатија, спечалија многу пари); **10.** 'заврши нешто до крај' ~ *карај, карај длӑга постава [длӑга постава и широка [дано на крај искараме [на крај има до двја сјанки* [БД,30]; ~ *сáмо ýше тóо рéт до-искáрам и ќи устáвум* (= да го завршам тоа што сум го почнал и ќе оставам) [ПК (Кр)]; **11.** изр.: **нис нóсо мј-о искӑрá** (= услугата што ми ја направи ја наплати многуструко) ~ *тӑквó дáвӑне исúк де-ј, нис нóсо ká-ќ тј-о искáрӑт* [ПК,2(182)]; **искаре ил'ам** (= добие писмено одобрување, согласност) ~ *дили-Димо сам остана, виде, ча инак не можи да чини, сам на царските човеци са придади и сам влезе аф зӑнданот. Ил'ам искараат да гу обесат* [V,PM,66]; со блиско значење: **искара пусула** ~ *и сичките порти ги помаза, и така сетни искара от конаќут владички пусула за да са венчај, отиде, попови викна* [V,PM,70]; **искӑрáх си лéбут** (= спечалив колку за едно бедно живеење) [ПД(116)]; **му-искарá душáта** (= го измачи, го уништи) ~ *Јáнке, кириданке [Јáнке кисидáнке! [на кój му сечé, Јáнке [му искарá душáта* [ШД,1 (239)]; **му-искáра учúте** (= го остави без очи, но и пошироко: го уништи) ~ *"и-и, вампúрко, к'им-искáриш óчте, шó мýшкиш?" Бáбӑта с-исплашúла, избигáла* [ПК,2(234)]; ~ *дујдé гарвáнката и кáк га-вид'áла тóс чув'áк, з'ála да-му-искáра учúте. Гарванчéта реклú: "Нúмој, мáјко... тój ја утепá змиáта"* [ВСер, 337].

искáруве impf 1.'извлекува' – в. **искаре** *~ то·-j гулéм кáмăн, уд зéмăта ни́кнăн, нé сă искáруве, нé сă мăрднýве* [ПД(129)]; и: **искáрăве** *~ óде нạ ни·вта, зạфáшќе дạ óре; нạ ạднá брáзда, нạ двé - искáрăве áдна чувéчка глáва уд зéми с рáлто* [ИГ,110]; *~ кạ пáжќе дéтто, óдма пувéл'а ут цáрут дạ гу вăрзạт дéтто. Фáшќăт, гу вăрзýвăт, му-j изкáрăвăт óчте* [ИГ,1 4]; **2.** 'истерува (говеда)' *~ уддé бáба дă-јскáруве гувé·та нă-гувидáро и ни́а пу нéа* [ПК,2(248)]; **3.** 'добива' *~ ej свил'ăнта буба ка ки сă зăви·; ка ки сă зăмоте, свила ут то· шо искарувăт* [ПД(124)]; **4.** изр.: **на мигдан искарува** *а.* 'ги открива тајните'; *б.* 'успешно завршува некоја работа' *~ имаши три керки: нај-малката беши нај-хубава и на-лична, и млогу била акăлијка: што работа да фашташи, на мигдан га искаруваши* (пишува: *на-лична* наместо 'нај-лична') [V,PM,70]; *~ фати една скала да направи: тој га ковиши, он га расковиши, не можа никоја работа на мигдан да искарат* [V,PM,87]; *~ му вели: "ej море, мајстори, виде динеска как не можахми да искарами двамината една работа малка на мегдан"* [V,PM,87]; **искáрăн нă кáдро** = сликан, фотографиран); **искạрá чимичóк** (= му излезе брунче, јачменчок на окото) [ПД(Ф)].

искарăн adj 1.'изваден, изнесен од внатре надвор' *~ сă-пузнáве, о-и́миш искáрно ут стрéди;* **2.** fig. 'претставено, преведено, испишано' *~ господи́ново и сфетáго Е... на Бóга нáшаго гóлема Црăкфа Христјáноф, искáрено на бугáрцко изи́ќ* [MV,K,4].

искáстре pf 'со помош на направа што има сечило (пр. нож, секира) ги отстрани ситните гранчиња од дрво или од подебела гранка' *~ трибýве пăрво дă-j-искáстриш грáнките, тă-сéтне ус-ни́х с-исплéтуве кóшут* [ПК(Гр)].

искạтére (сă)* pf' се искачи по нешто стрмно некаде (на високо)' *~ с-искăтири сáм нáј-нạ-врăо* [ПК(Гр)].

искауне* pf 'изрази желба некого да го најде несреќа, го проколна' *~ сус друго либе, мамо, думаше [ju моите думи, мајко, думаја [јем сребрин прстин мајко менија [ju јас го луто, мајко искауна [девит години, мамо да леже* [БМ,153].

искаче (и: **искаци**) pf **1.** 'крене нешто на високо' *~ лéбут нạ-висóко ќи-м-јо· искáче* (поговорка = не е во можност да ми направи нешто лошо); **2.** – **(сă)** *а.* 'се измести и застане на повисоко место' *~ тамо има чешма и една висока топола; ти да си искачиш на тополата, јако да си дăржиш, јазе пак за са искриа на орманот* [V,PM,186]; *~ от тáмо са искáци гóри, најдé четирíјси одаи́ закл'учéни, и кл'ýчовету бéха тáмо* [V,PM,123]; *б.* 'се качи на превозно средство' *~ кату остана царјут сам на пăнтот, тихиса тамо от орманот беши изл'ал един харамиа сос остра сабја, си искачи на кучиата* [V,PM, 35].

искине* pf 1.'откршти гранка' *~ простр'а рăкáта му, искинá едúн дал сóс дéсет јáбăлки и едúн дизгúн удрú на кóн'ут, побегнá* [V,PM,113]; *~ сáкаши да пýкни и гу покăлнá такá: "áх Бóже, кój искинá далóт сóс дéсетјá јáбăлки? Ако е жéна , мăж да си чúни, и ако е мăж, жéна да си чúни"* [V,PM,113]; **2.**'отргне, откине плод од дрво' *~ тогас тој отиде пак, искина три смокви от другото дăрво и от три дни сетника отиде пак на царјут* [V, PM,35]; **3.** 'отсече дел од нешто' *~ приблúжиха да излéзат нá гóри*

áф бéла зéмја, месóто сé исфăрши... Тогáс тóјнака искинá от ногáта му еднá парчá, му дадé на картáло [V,PM,136]; **4.** 'извлече нешто од корен' ~ *рекал: "Ги завăрзах сичките пăрнаре... Ќе тăргна с-ортомата и ќе се искинат сичките"* [ШД,5(436)]; ~ *тогáс и тóјнака ги фати, му искинá по еднó влáкно от пáшка и по еднó от шиáта, влакнáта ги вăрзá нá прăстúте* [V,PM,136]; **5.** 'направи нешто на делови (пр. јаже, конец, било што)' ~ *сáкаха да искúнат вăжиту, дивójката úм вéли: "пóсле мéника úма óшти две дúвојки. Ги тегл'áха и трúте дивójки, гу искинáа вăжету* [V,PM,135]; ~ *áма двете сúнови нáс на извадúха, искинáха вăжито, та тój пáдна пák на дóлна зéмја* [V,PM,138].

искúсне* pf 'нешто останало на дожд, се измокрило' ~ *фатú адúн дóш, дудéк дă-сă-вăрнум жúва вóда стáнах, сăт искиснák* [ПК(Гр)].

исклáве* pf 'заврши со ставањето' ~ *и ки си клáвиш ут кăпúнта, ки-сạ-пóунạт, ки-сạ-лéпạт, ти клави си... ки-си-ạ-исклáвиш ду-трú дéна* [ВМ,317].

исклáсе* pf 'кога житно растение развие (пушти) клас' ~ *жúтта óште нé бúа исклạсúле, прăт свит-Кустạдúн бúше* [ПК(М)].

исклéпе* pf 'заврши со клепањето (= острење на коса и сл. со чукање на сечилото)' ~ *о-бúве зă-тăквú рạбóти, дă-т исклéпе кóса, бạлтú:* [ПК(Мут)].

исклúнче pf 'намерно отсуствува, односно ескивира од некоја обврска' ~ *нạýчин ej нạ лéсничко, сáмо удвујниклăк нé мужé д-исклúнче* [ПК (Гр)].

исклóпе* pf 'изеде нешто лакомо и во голема количина' ~ *и мójто јáдне óн гу-издé, сé исклýпá* [ПК (Мор)].

искове pf **1.** 'заврши со ковење, кога со шајки се прицврстуваат дрва, штици' ~ *моите мили браќа сандук да ми прават [сандујќ амбарлија со три мали врати [кога Бона јумре сандујќ исковале [од првата врата́ слăнце да га грее* [БК,143]; ~ *ки сă искóве уддóле душимé и пóсле нă кýшúнта ки сă пýшчăт дăрва и сă-нăпрáве кути кăшчичка* [ПД,127]; **2.** 'обработи железо (со ковење)' ~ *искувал ли си јуначи [сребарăн прстин зă-мене? [– искувал гу сăм, искувал [л'у немам хич маламу [за да си гу маламосăм* [БД,44]; ~ *не врви Герги на турцка свадба [на турцка свадба девер да бăде [девер да бăде прјапор да носи [прјапор да носи на нивјастата [да ми искове сребăрно копче* [БД,58].

исколе* pf 'убие со пресекување на грлото (на човек или животно)' ~ *а Арáпуто пá, óште сăбájлинта кá видéле тáм искóл'ăни тóлко л'ýге, пăрвјо - дóл шó бúл - óдма сăзăсýкăве, цél'o: кăрвишта сă-улупóте* [ПД,168]; ~ *пạ-тáтко – тугáј тáтко бúше куцáбашúа – тáтко вúке: "скóро бигájте, ќи-дó:т Тýрцте, ќи-вă-искóл'ăт"* [ПК,2(343)]; ~ *в пуста Македонија [горе села изгорени [стари баби исклани [нигде трева не никнало* [БВ,118].

искóл'уве impf (в. **исколе**) ~ *а глéат еднáта - мăш, дрýăгта - мăш; сúте трúјстосум - сé мăже. И искóл'уве цáрут* [ИГ,110].

ископе (и: **ископа**)* pf **1.** 'разрие земја (пр. околу посадена култура)', односно: 'со земјоделска алатка направи дупка' ~ *ут кá о-искупáме тит'ýно нóго путкăрá* [ПК,2(190)]; ~ *ах, да знаје мојата мајка, гроба да ми јископа, јископа [гроба на мен*

да ми јископа, каде сланце јизгрева, јизгрева [БМ,149]; **2.** 'извади нешто што е закопано' ~ *дошал и до дјадото, на котро лозето ни рăждало, и му казал, чи ни рăжда, зашто всред него има пари и ни га сја ископали. Тога дјадото зел да копајă* [V,PM,284]; ~ *си-кăзăлу: "Дạ-знăја тузи́ чул'ăк тăм дéту лăжи́, чи-и́мạ зăкупáну гăрн'ạ сăс пăри́, тạ-дạ-гу-искупáјạ". Тој кăтó чу́л и рăзбрáл си́чку, стáнăл и искупáл гăрнету* [ВД,331]; **3.** 'извади очи' ~ *л'-јако ма Драганке напјајеш [да ми јодрјажиш крилцата [крилцата до раменцата... [л'-јако те Драганке натпјаја [шче ти ископам јочите* [БД,184].

ископче (се) pf **1.**'кога копче ќе излезе од своето лежиште'; **2.** fig. 'напушти нешто, се отстрани' ~ *и́скóпчи-сă нéкак, глéј дă си-дóјш* [ПК,2(53)]; **3.** fig. **сă-искупчá** 'се спаси, избега од некаква опасност' [ПД(114)] ~ *тăм и́мше гулéма рạбóта, áма óн нéкак сă-искупчá;* сп. **сă искóпчуве** impf 'избегнува' [СК,326].

искорне* pf 'извлече растение од земја (со корења)' ~ *си-дукара на умут: "сеа да иăм силта на дефут!" Му дујде сила. Една едра тупола имише тамо, фати а искурна, си а прăфарли на рамуто му, са пушти на аскерут* [V,PM,2)6].

искосе* pf 'заврши со косењето' (кога тревата е искосена) ~ *жалам бре сине, како не [кога ке море изгоре [зелен ми чаир да стане [да го искосат косачи [тогај ке мајка прежали [бела шамија забради* [БК,92]; сп. ~ *рéт искóсăна трéва нăмли́а сă ви́ке* [ПД,122].

искоче* pf 'излезе' ~ *а па заецот, ка видел мечката умрела, искочил от дрмата и избегал по гората* [ШГ,5(402)]. Заб.: освен кај Шапкарев односниов глагол на др. место го немаме констатирано.

искóте (сă)* pf 'се намножи' ~ *сă-искутѝи нóго глýхци вáа гудúна* [ПК (Гр)].

и́скра f **1.** 'најмалата светликава честичка од нешто што гори' (од оган) [MS,s,40]; ~ *кути нéкаа и́скра, ќи-тлéе, ќи-тлéе, дур сéтне ќи-сă-јáве плáмин* [ПК,2(190)]; ~ *хугáто и́ма на писристéрă и́скри, парú ста са брójат* (верување) [ВД(1),85]; ~ *на третта вечар пак му донесле измитчијте малко вичера и малко видоло,... една ронка вичера и колко една искра видоло* [V,PM,266]; **2.** изр.: **и́скри му-излéвăт уд óчте** ~ *нóго-ј нăл'ýтин, бéги уд нéго* [ПК,2 (167)]

искре́ка pf 'кога кокошка ќе испушти звуци' (истото важи за жаба)' ~ *уф-тимни́цта искрикáа кукóшките* [ПК(Мор)].

искрепе (сă)* pf 'се спреми' (?) ~ *и тăкá ви́ке сă-влизéле унăтре, а нé и пукăни́ле ни́ узгóрạ, ви́ке ни́кăк. И тă‹á сă-искрипи́ле, сă-исчини́ле и ки сă-прăви́ла нивéстта азăр. árну-ма ви́е нé-сă-кăчи́ле узгóрạ и́ч* [БМ,207]. Сп. во Кукушко: **сă-скреши́** зн. 'нешто нестана, исчезна'.

искри́ва* impf 'прави нешто да биде недостапно' (в. **искри̍ị**); || **скри́ва**: *јáс гу скри́вам* [MS,s,40].

искри́ве (сă) pf 'нешто престане да биде "право' ~ *уд-вéтăро сé сă-искриви́ дрăфцăта* [ПК(М)].

искри̍ị* pf **1.**'стави на скришно место, сокрие' ~ *порача на жената му, неговата пушка да га не продадé на друг авџиа, туку да га искри̍ị аф тавануm* [V,PM,40]; ~ *и речé сам на сéбе си: "ej Бóжи, тáтко ми знáиши, оти јáзе ки запáднам от ýмот ми и затовá ги искри тука нéтри áф товá дáрву тиа драгоцéни кáмини"* [V,PM,8]; ~ *и*

а-ве́ли: "Жа́лна-ми ште́рко, уддру́сти ти-се́стри искри́х, а́ла удте́бе ни-мо́ја да-искри́ја: уд-н'а́ко вр'а́ми нава́м (погрешно гишува: 'давам'), *мо́мата-ми, фати́ха дами-ју́дат харми́и* [ВЛ,338]; **2.** – **(са)** 'најде убежиште, се сокрие' ~ *"ч'а́кај ма́литу, и́скриј са́ ту́к да по́м до́л тринда́филу да ви́ш' как за рич'е́ пи́л'ату"* [MS,t,52]; ~ *та и́м ве́ли: "ско́ро влезе́јте не́три а́ф пештја́ да́ си искри́јти, ча аске́р мло́гу дофа́да* [V,PM,140]; ~ *"аман, по́пи, д'е́ да т'а и́скрија, манџ'о́тми хло́па?!"* [MS,t,68].

искубе pf **1.**'извлече растение (со корења) од земја' ~ *та сáмо вóда-ј, и ка́ ка искýбиш нóго врéме ки сто тáка, нé са́ исýшуве лéсно* [ПД(123)]; ~ *тóо шо искубá дăрфцто, рăкта дă-му-кáпне* [ПК,2 (191)]; **2.** 'извлече влакно (коса)' ~ *сја уд ни́хка по́рни не́ма, а́дно вре́ме ко́сте си-ј-скуба́а* [ПК,2 (170)]; **3.** fig.'избегне некоја непријатност' ~ *и́мше адна рăспрăви́а, ама... сă-јскуба́х* [ПК,2(196)].

искýбуве impf (в. **искубе**) [СК,326].

искула́са* pf **1.** 'се ослободи (од некоја обврска)' ~ *искула́са Але́ксандро́ту ут скул'о́ту – и то́ј би́ш'и на ца́р'у д'ăт'ă* [MS,t,59]; **2.** 'остане без работа' ~ *с'е́днах ...у Сулу́н ... за да ра́бут'а, ама́ ни има́ш'и ра́бута и така́ искула́сах и ут на́с ра́бута* [MS,t,,1].

искула́сува (и: **скула́сува**) impf (в. **искуласа**) – 'се ослободува од училишните обврски'; 'нема ангажман' [MS,s,40].

искусин* adj 'тој што научил, што умее' ~ *имало на едно мјасто едно езеро, в което имало само три риби, и ни можал никој да ги излови. Тримина брáкă, искусни рибари, утишли да ги ловет* [V,PM, 284].

искăрке* pf 'кога некој на брзина, лакомо изеде нешто' ~ *сăто сам сј-о искăркá* [ПК,2(196)].

искăркуве impf 'изедува сé' (в. **искăрке**) [СК,326].

искăрпе pf 'на местото каде што нешто било скинато стави крпче и го сошие' ~ *му-ј искăрпи́х чурáпте и о-пушти́х дă-с óде* [ПК(Кр)].

искăрши pf 'прави нешто да биде искршено на парчиња' ~ *Тодор од кýка скокнало [сăте фăрлија на Тодор [ни еден Тодор не удри [фăрли ми Мици Касапин [Тодоров милин побратим [двете му рăци искăрши* [БВ,73]; ~ *слушај Мите, слушај кој тропе на порти [кој тропе на порти, порти ќе искрши [едно лудо младо на мијани било* [БВ,240].

искăршува* impf (в. **искăрши**) ~ *јáс на ни́вата јóдам, Не́до, ни́ва изуру́вам [ни́ва изуру́вам, ду́шо, ра́лото искăрлу́вам* [МЕ(Р),99]; ~ *на ливаѓе одам, сăрпот на рамото [пинците пуд мишка, торба на рамото [... сăрпот го искăршувам за дома да дојдам* [БВ,260].

искăце* pf (во контекстот што следува тешко се открива врската со основното значење – 'истолчи') ~ *Бре Стоја-це сино мили [чије је нова стадо [шчо је рано подранило [Драмцко Поле поцрн'ало [Сјарцко Поле побел'ало] мостове је искăцало* [БД,38].

исламче n 'припадник на исламската вероисповед, поконкретно: Турче' ~ *е бре Котен, Котен ej Никола [нели знаеш тоа исламчето [што досади на нашите л'уде... [– как да не знам това исламчето [в село Банско, в река на имотот [тутун пије на камен си седе* [БК,98-99].

исмука pf 'испие одредена количина течност', односно: некоја материја

што е порозна (пр. земја) ја прими течноста (со која е во допир) во себе' ~ *не́-ј но́го та́а во́да, зе́мта ќа-исму́ка* [ПК(Кр)].

исмăркне* pf 'вдише, силно повлече' ~ *момата га откинаха, али момата са и вăрнала назат, да гу види пак, какоф деф беши; т'ојнака заедноч га исмрăкна, га зема кату магнит* [V,PM,64].

иснаф* (< еснаф - со редукција) m 'сталеж од занаетчии' ~ *едни сă пуштиха и ми фатиха кон'от. "А ман, Трајко, да си жив, остави тој човек, што сакаш ќи ти дадими. Јазăк, Трајко, ке окепазиш иснафот!"* [МС(В),92]; ~ *викнаха тамо просицкиот иснаф, ги питат просицету за н'амојут. Те отговориха: тос н'амојут, има сега около 40 дена, што си загуби!"* [V,PM, 178]; ~ *Фа́т'ąха да ци́кат, трăч'а́ха ут о́кул иснаф'у, за да ви́д'ąт, ш'то́ј та́с гирулти́ја?* [MS,t,56].

испаѓе impf **1.**'излегува, се појавува' ~ *пăтникут што има... застанато, да гу распулја чуднјут извор, што така ич не чикано му испаѓа прид* [ME(P),69]; ~ *да бе́ши удувѝца осудéсет и читúри гудúни, што не испа́гиши уф валта́рут, дéн'а но́ка а по́стиши* [MV,K,314] – во последниот контекст имаме проширена употреба на предлогот **уф** со значење 'од' (*не испа́гиши уф валта́рут* = не излегуваше од олтарот) (за ова в. пошироко во поглавјето "За одделни граматички прашања"); ~ *што не испагиш дунадвур да видиш [што вија л'уда на наште порти, што се вртат* [ME(B),261]; и: **испа́жѓе** ~ *о́де, гу запúре на пăтут и во́а мăле́чкуто де́те, ѓа́вулут, прăфтăса́л, испа́жѓе и му кąжу́ве...* [ИГ,110]; **2.**'изникнува' ~ *ќи-по́чнăт вла́кна да испа́јѓăт, купри́на, кипо́чнąт влąкне́нца дą-испа́јѓат уд-муцкăта* [БМ,201]; **3.** 'одговара, може да се реализира' ~ *лозјăтă и пчиничките сă рăботăт су кирија́: 20 гр. лирă 100 погунут лозă и 10 кутли погунут пчиничкă, аку не испаѓјă гу делјăт нă пулвини исилјатут* [ME(P),89]; **4.** изр.: **уд акăл не́ ми испа́ѓе** (= не можам да заборавам) ~ *е, уд-акăл не́ ми испа́ѓат ти́ą ва́ште уре́е, но́го би́а гуле́ми* [ПК,2(203)]; **не́ испа́ѓă сăи́п** (не помага, не се појавува како заштитник) ~ *... кој ки кундисăт ув селту некуј Турци... и ки фатăт дă ти правăт зулум не испаѓă сăип* [ME(P),90]; **ка́ испа́ѓе прăт све́т** (= како не се срами да се јави пред луѓето) ~ *што на́муве прąви́, не́ зна́м ќа́ испа́ѓе прăт све́т* [ПК,2 (169)]; **сме́тката не́ ми испа́ѓе** 'тешко се снаоѓам во трошењето пари' [ПК,2(53)].

испадне* pf **1.** 'излезе' (в. **испаѓе**) ~ *Исус пак пикасăл што му испадна́ куве́тут ут не́гу, си-вăрте́ кăд л'у́дитѓе* [MV,K,324]; ~ *и испа́дне во́нка дă-ви́де да́ли и́ма не́где о́јгин нă-близи́на* [ПД(168)]; ~ *о́ти не́ма не́кој ше́ј скри́шно, што да не́ си чи́ни били́, ни́то ду́п по́скришно, што да не́ си пикáса, и да не испáдни на ашикире́* [MV,K,325]; **2.** 'се појави (нешто) некаде' ~ *и гла́с испадна́ уд обла́кут, што а велја́ла: Во́а и мо́јо Си́н милосли́ф, на не́гу да му слу́шити* [MV,K,327]; ~ *пуфтура́к сă ви́ке и не́ко: си́тно не́што што ки испáдне пуфто́рно, дă ре́чăме гро́зде* [ПД(122)]; ~ *сă-фăти́ла цăри́цта зă-дăржа́л'то, плúга и испăдна́ло* (= некои луѓе и малите напори тешко ги поднесуваат – поговорка) [ПК,2(198)]; **3.** 'пристигне некаде' ~ *шăта́јки дујде́л нă-не́ко: приста́нишче, испăдна́л уф-не́ко: се́ло* [ПД(151)]; ~ *мори сестро, мори моја сестро [нек ти дадат триста лакти платно [да намо-*

таш мојте болни коски [рипна којна горе до небеси [ми јиспадна на бели чаири [БВ,26]; *~ нă-двá сáта пăт, адúн сáт пучúвка. Испăднáме гáре нă-вăро* [ПД,174]; **4.** 'врши голема нужда' *~ дéтто дур вáадин испáднá (пу вóнка* [ПК, 2(53)]; **5.** 'никне' *~ испăднáа кукичúјнта* [ПК(М)]; **6.** 'роди (грозје и сл.)' *~ груздák немá д-испáдне* (да се роди) [ПК,2(53)]; **7.** 'спечали' *~ устинаа за чифлиците и фатиа да пулјăт сăл нă то кăт може дă-јспаднă повичкјă* [МЕ(Р),86]; **8.** 'се спротивстави' *~ му вел.. "не е право да сă бориш со стари л'уди, изпадни с акранот"* [МС(В),98]; **9.** 'се покаже (пр. како успешен)' *~ ги пратила да се учат [да се учат занаетчии [занатчии млади терзии [испаднали баш терзии*; **10.** изр.: **уд-акăл испăднá** (= многу се исплаши); **испăднá пу-м.јто** (= се случи тоа што го претпоставував).

испаднуве impf **1** (в. **испаѓе**) *~ ги дочуло едно старче [ми јотишло на сред гумно [на сред гумно, на сред ноќи [дваш му викна, триш му тропна [испаднувај малкај мома* [БВ,292]; **2.** 'оди по голема нужда' [СК,326].

испагјајне n 'излегување од некаде' *~ во цаде удејки се на југ и зајдислáнца пуминува прико р. Караазмак не дип далеко ут неговото испагјајне ут "блатто"* [МЕ(Р),73].

испасе* pf 'заврши со пасењето (пр. на некоја трева до крај)' *~ как да не жалам, как да не плачам [ката година по три бул'ука [ми испасија најрано цвеќе [најрано цвеќе бела дитилина* [БВ,182]; *~ немој моме, немој душо [нем да се лажиш [тамо има висока трева [немојш да дојш [ке се сторам руд› јагне [сé ке испасам* [БВ,252].

испастри* pf **1.**'среди, намести' *~ женáта му земá мéтли, отúдоха сóс мăжо и на бýн, га пометоха кăштата, га испáстриха* [V,PM,19]; *~ и л'у отидоха аф царските конаки, царјут и викнал двамина л'уди и им рече да испастрјат при неговата удаја една удаја* [V,PM,64]; *~ бáбата по-нáпред отúде, велú на момáта: "úспастри мáлко тýка, чá цáрјув сúн ка дójде áф нáзика на гóсти"* [V,PM,134]; **2.** fig. "среди" (овде со значење: убие) *~ бóг да прóсти мájка му и тáтка му óн, што га чинú таја рáбота! Ама и дрýгиот да гу испáстриши, бéши по-хáрно"* [V,PM,22].

испáстрин* adj **1.**'приготвен, среден'; **2.** fig. 'уништен, убиен' *~ му пúш'и н'éтр'ạ: "тузú д'ăт'ạ, ш'ту гу пý-ш'там сăс ж'ивúнит'ạ, дур да дójда да гу нájда испáстрину"* [MS,t,17].

испáстр'ува* impf 'исчистува, ја извaѓа внатрешноста од заклано добиче' [MS,s,41].

испат m 'доказ, потврда, сведочење' *~ да не утéпаш, да не бăркаш су дрýга жéна, да не крáдиш, да не чúниш испáт на крúво; да úмаш тимúа на тáтко*[MV,K,268]; *~ му вели на Марина и на друзите: "ако можите виа испат да ги чините това, јазе на вас да сам роб и сичкото мој имане да и вашјо"* [V,PM,166]; *~ тогас јабанџиата изважда от пазуфата му седим јазици, та испат чини отпрет сички тамо, ча тој оклава ламјата* [V,PM,222].

испате 'покрај патот' *~ колку конче да си купја [барем пеша да не ходја [– извади си шехатето [шехатето испатето [– шехате са јасни звезди [испате са рамни грдини* [БД,151].

испатландиса (сă)* pf 'се увери' *~ и пáдна, си умр'á:, и такá сă испатла-*

ндúсаха икимц'úјиту, ч'а бóлката ни кáци, сид'ă ш'убjéту прáви ш'ту прáви [MS,t,43].

испаште* impf 'поднесува тешкостии поради некоја грешка' (негова или на некој од неговите) ~ *óни шó прáвили нé знáм, áма зашó пà ác д-испáштум* [ПК(Мор)].

испее* pf 1. 'заврши со пеењето'; 2. изр.: **си-j-спијá пéсăнта** (= се кажува кога некој починал или пак ја изгубил власта) [ПК,2(194)].

испезе* pf 'искритикува (сериозно)' ~ *нóго бúше сă-нăпăрчúл, ама Тудрáкто кá о-испизú áдно áрно, дăвúјш кá мо:-прăсичé кáшлицта* [ПК, 2(177)].

исп'éкува (и: **испекова**) impf 1. (в. **испече**) ~ *тогас тој и на бабата една бозлугана ја удрива, та ја клава нетре на хурната, ја испекова* [V,PM,220]; 2. – **(сă)** ~ *а клáва у пиш'тá, сă исп'éкува хýвав'а* [MS, t,51].

исп'éнува* impf 'става метална плоча на копитото на добиче, потковува' (пр. коњ) [MS,s,41].

испепéлин adj 'извалкан, покриен со пепел, или со прашина од било што' ~ *дéк сé-j бутнáл кój знáа, сăт испепéлин си дујдé* [ПК(Мор)].

испере* pf 1.'со помошта на вода и сапун направи нешто да биде чисто' ~ *еден ден хи дала цăрнă вăлнă и хи рекла: "Иди на кладнецă да испереш тăзи вăлнă, и, дур ни стане бјала, да ни си дојдеш"* [V, PM,287]; ~ *немам мајка, татко мене да ме жалат [ајде немам либе рани да превăрзи [ајде немам сестри кăрпи да исперат* [БВ,153-154]; 2. fig. 'се оправда со тоа што вината ја префрли на друг' ~ *ác нé бих ус вáска, грéо ви на дýша, ак сáкте ус мéн дă сă испéрте* [ПК,2(157)].

испердаше pf 1. 'начин на малтерисување, со брзо триење се прави малтерот да биде мазен'; 2. fig. 'изнатепа' ~ *до:-испердáшат дóма нéма де-j тăкóф* [ПК(Кр)].

испече* (и: **испич'é**) pf 1. 'кога нешто (пр. леб, јадење) стои подолго време на оган и стане погодно за јадење' ~ *јазе сам Мајдон, што сакаши да ми испечиш на ражен да ми јадиш, туку сега јазика ки ти закарам на мој цар, он да ти изјади* [V,PM,76]; ~ *момичката утишла и, кога сă вејке убаво смрачило, испекла си еднă пепелашкă (богача) и седнала да вечарјă* [V,PM,287]; ~ *лудото, кату сфршил работата, га занесел на мајка си на кăто и дал фурката да преде и ошче испечел едно еjце и ú го дал да jеде* [ШГ,5(419)]; 2. fig. 'се кажува за некој што многу време бил на сонце, се исунчал' ~ *лéтто, óпни му сă-нă-слăнцито цéл дéн, ки-сj-спéчиш* [ПК,2(187)].

испечин adj 1.'кога нешто (пр. леб) бил доволно време на оган и станал погоден за консумирање'; 2. 'кога некој бил многу време на сонце и поцрнел'; 3. fig.'кога некој поминал низ многу искушенија и станал отпорен на тешкотии' ~ *чúк Кóл'о úма нóго прăтăрпино уд Гăрците, (ис)пéчин ej* [ПК(Гр)].

испие pf 1. 'кога некој консумира (до крај) одредена количина течност (вино, вода)' ~ *еден вечир са упи царјут и чини каул сос едни богати, ча морету да гу испие...* [V,PM,58]; ~ *по-гол'амија брат зел да ја распоре и нашал в корема хи еднă чаша. Вечарта пил с нејă вино и, катò штjал испијă виното, от устăтă му затичали алтанjă* [V, PM,285]; ~ *така зема и стомната сос виното. Изјади чопл'акот каниската, испил и виното* [V,PM,242]; 2. 'пиејќи течност голтне и нешто тврдо' ~ *пила Неда нокна вода [*

од нидела испијала [испијала л'ута змија [га зајаде на сърцето [БК,42]; сп. и: **испие очи** ~ *умри си, јумри млад ранен јунак [да ти испијам черните јочи* [БД,176]; ~ *чујам та Јанке, слушам та [јела ни мога да стана [црна ма земја потиска [змија ми јочи испила [косъ ми гн'аздо извила* [БД,104]; **3.** изр.: **си-испи́ ча́шта** (= се кажува за оној што му се ближи крајот, било на животот, било на некаква сила) [ПК,2(193)]; **уф-ча́ша до:-испи́јш** (= се кажува за лично дете, односно за убав младич или девојка) ~ *а́дно де́те шо и́мат Питру́хци, уф-ча́ша до:-испи́јш* [ПК,2 (208)]; **ќи-ти-испијам крӑфта̀** (= ќе те убијам) ~ *мечката рекла: "Ее, сега да има един сел'анин да ми донесе една топла пита, тоги ќи ти испијам крăфта"* [ШК,5(440)]; **не́ тј-о: испија́а ча́фките (акăло)** (= не си без ум) ~ *а́к сј-о: да́јш имо́то, ќи-т сă-сме́ет, не тјо: испија́а ча́фките (акăло)* [ПК,2(181)].

испива impf (в. **испие**) ~ *така младата самовила гу приуча на јунакот и гу фăрли у морету,... Ету и старата самовила прифтаса и фатила да испива морету* [V,PM, 279]; ~ *кутри́ пи́е ви́ну на гул'а́мија пе́так, крăфта́ си-испи́ва* (поговорка) [ВД(1),85]; ~ *му вели: "царју, сега дали душата да ти везма, или ми даваш триста алтăни... Хем чувај си да не викниш, ча ти закол'увам сига, ти испивам крăвта"* [V,PM,210].

испи́јна adj (m, f, pl) **1.**'течност што веќе е исконсумирана' ~ *мума́та сă разбу́ж'да, гл'е́да ш'ано́ниту м'ạн'е́нти и ш'урбе́т'у испи́јна па́к* [MS,t,21]; – за нерегуларностите во конгруенцијата в. во "Одбрани граматички прашања"; **2.** fig. 'слаб, исцрпен' ~ *сă-вăрна́а пуцăрне́ли, испи́јни, чи́ниш ле́п не́ виде́ли* [ПК (Мут)].

испика (са) pf 'се измоча' ~ *мăжă ка́зăл ня-уфча́р'а дạ-изду́и ма́лку мл'а́ку. По́чнăл то́ј дạ-ду́и, ну-уфцăтạ ре́кла: "Ти́ мạ ду́иш, ăмạ-ја́ с'а́ штạ-сạ-и́спикạ в мл'а́куту"* [ВД,331].

испиле pf **1.**'кога од јајце ќе се појави мало пиле'; **2.** 'кога од многу стоење (и несоодветно чување) од зрнца од ориз, жито и сл. ќе се појават мали пеперутки' [ПК(Мут)].

испил'ва* impf (в. **испиле**) ~ *тој на мене ми каза: [– иди си, иди Калинко [че ти си още малечка... [јас му казах деверо: – и пилето је малечко [само си пилци испил'ва [само си вије гнездото* [БД,99]; и: **испил'ува*** ~ *тја зафчас станала пиле, штото сă зове "куковица", та затова тја сега л'у сносе јајцата, пак други пилета ги испил'уват* [V,PM,290] – во контекстот имаме уште еден лексички архаизам присутен во југоисточните говори, гл. *сă зове.*

испира* impf 'измива, исплакнува со чиста вода' ~ *дали беше пране прала [пране прала, испирала [на дула нози испирала [на врба нози прустирала* [БД,20].

испита* pf **1.** 'испраша, со прашања дознае нешто' ~ *и от н'а́колко годи́ни, като́ нара́снало де́тето, испи́тало ма́јка си́ за да и́де при башта́ си, а ма́јка му ни гу пу́штала* [V,PM,256]; **2.** 'го распрашаат на суд (да се утврди вистината)' ~ *а пак ца́рја са би́л на́л'ути́л на но́зика́на, што́то му напсо́вал ма́јката,... И закла́ли но́зи, што́то са вăрнал за парта́л'а, бис да го испи́тат* [V,PM,254].

испитува impf (в.: **испита**) ~ *видела, чи от кладнецо изл'али много дјаволи, между котри имало един*

много гол'ам. Тој седнал на стол и зафатил да испитува сјако дјаволча, што је усторил на л'удето нози ден [V,PM,281]; ~ *одма и зевăт на горе децăта и и испитувăт и царут и пита: "Зашто ă-избришате таа гнăсутијăта, дă-ă-бакните?"* [ВЕВ, 302].

испише* pf 'напише нешто комплетно' ~ *и тикна за Ѓуро пијаница от Куфалову: испишаха две писма* [МС (В),97]; ~ *чи си му книга исписах [шчо прави мајка да прави [поскору при мен да дојди* [БД,101].

испишин adv 'прво' (од самиот почеток) ~ *и му однéваше кáта óтрина прјáсно млјáку и змиéта го изјáваше, та такá едéше испишúн по еднá óка, и по-сéтне по двé* [V,PM, 261].

исплакне pf 'кога со вода ќе помине низ нешто што е веќе измиено' ~ *гутóва сум, óш д-испláкнул. сăдăфто* [ПК(Гр)].

исплате* pf 'даде извесен износ од пари, да задоволи некои потреби (пр. да се раздолжи)' ~ *Кол'овице ор нивесто [извади си тешки дарои [ја бркни си у џепои [да прибројме триста гроша [борџот да го исплатиме* [БВ,46]; ~ *после ископал и нашел пари безброј. Си исплатил борџовете и се сторил фного богат* [ШГ,5(406)].

исплачкан* adj 'ограбен' (до крај) ~ *нејни деца уд далеку [уд далеку и поздравăт [татковци си непознаваш [нејнте жени затворєни [а куќите изгорени [изгорени исплачкани* [БВ,318].

испла́ше (са)* pf 'почувствува страв' ~ *уна́ са-исплашúла и казáла: "Мáченце, кýченце кáк да кáжа?" – "Кáжи, дукáрај ми чєйс"* [ВСер, 336]; ~ *сите се исплашили, зели да трчкат низ воденицата – бравот от страх от волкот се буткал уф него* [ШГ,5(404)]; ~ *гарванчéта реклú: "Нимój, мájко, да-му-ги-звáш на-нéгу учúте, тój ја утепá змиáта"... Тój са-исплашúл и тéра да-га-утéпа* [ВСер,337].

исплéве pf 'исчисти од трева и плевел' ~ *нóго трéва сă-јавúла, сáке дă-с исплéве крумúдо* [ПК(Мор)].

исплете pf 'направи нешто исплетено (пр. плетенка) со ставање на две или повеќе нишки една преку друга' ~ *што му вели џан Султана [стој, причекај Петре братчет [да исчешлам руса коса [да исплетам пет кусланки* [БК,153]; ~ *ајде глава да измије, бре џанам, коса да исчешла [коса да исчешла, леле, да исплете* [БМ,152]; ~ *јодоздола иде мома ми Руменка [вода да наполне, вода да налеје [глава да си измије, коси да исплете* [БВ,230].

исплетен* adj (сп. **исплете**) ~ *га виде тој, на космито и имало четиријсет урлиди исплетени, на секоја урлида имала по четиријсет драгоцени камини* [V,PM,261].

испливува* impf **1.**'со движење по вода стигнува до некаде'; **2.** fig. 'се појавува нешто што пред тоа не можело да се забележи' ~ *арџувиту повикјă пурăстеа, имајнту сă раздруби, борџувă фăтиа да јспливувăт* [МЕ(Р),86].

испли́ске (си)* pf 'потури мала количина течност' ~ *си-исплискáх фустáнут, бирбáт сă-чинúх* (= си го извалкав фустанот со капки од течност) [ПК(Кр)].

исплитува impf (в. **исплете**) ~ *мори варај мајко, стара мајко [каскандисаш, мајко, нивестата [јод се бело, мајко, применува [ситно, дробно исплитува* [БМ,16)].

испл'у́ске pf 'изеде голема количина од нешто на брзина' ~ *о-испл'ускá*

тéнцӑрто зӑ-ӑднóш (изеде сé што имаше во тенцерето) [ПК(Мор)].

испод prаep 'под' ~ *сите се спремиле, пушки си земале [лежат во окопи стрелат испод око [пуста да јостане Димчова Пол'ана [што там останаја сé нашите браќа* [БК,138].

испол m 'дрвена направа, црпка, стои *уф курáбо* (во Дојранското Езеро)' ~ *нӑ курáбо чýкӑме сус úспол* (за да се плашат рибите), *сус нéго и сӑ цӑрпе вó·та ут курáбо* [ПД(128]; [КД,56].

úспо̨лица f 'работа на полски имот од која добивката ја делат на половина работникот и сопственикот на земјата' ~ *имáл стóка нóго, арцúј (ураче на јарјá – úспо̨лица), нúви, зéмја* [ИГ,110].

испóркува* impf 'убива'; сп. **пóрнува*** [MS,s,41].

испоте* pf 'кога човек (или животно) од топлина и физички напори се нароси со капки пот' ~ *ни слӑнце нéма, на нéго му бúло тóпло, дӑ не сӑ-испутú пуд изúко* [ПК,2(196)].

испрáви pf 1.'нешто што е извиткано направи да биде право' ~ *éто иднá жéна беши, а úмаши тéшка бóлка гудúни осомнáдесет; да бéши навидéна брáна, нá мóжиши да се испрáви дибидуз* [MV,K,278]; 2. 'угоди' ~ *вóа па сáкаши да сӑ испрáви árно на дýшата* [MV,K,277]; 3. 'стори, направи' ~ *но арапинот ниту стана, ниту са подмести, зашто гол'ама работа исправил, уклава ламјата* [V,PM,261]; 4. изр.: **исправú пӑтут** (= си замина) ~ *глáс вел'ála уф пусталúа: исправéјти пӑтут Господúноф* [MV,K,307]; ~ *ричé: Já сам глáс шо вúкам на пустилúа: исправéјтисте пӑтут Господúново* (= тргнете по патот божји) [MV,K, 252]; **ма· исправú пáшкӑта** (= нешто му овозможи) ~ *ма· свӑрший рӑбóтта и са· не прáзнáве* [ПД(137)].

испразнӑ* pf 1. 'направи нешто да биде празно, без содржина' ~ *испразнúли о грáдут, устáнал без л'ýде; ~ кӑ-го-научúха хармúјто, шо-ј-иднá мӑра задрӑжӑн, фатúха кáта вéчер... да му пл'áнат дуќáнӑт. Уд н'á·ко вр'á·ме сéтне дуќáнӑт-му сосé си-испразнú* [ВЛ,338]; 2. – **(се)** 'се ослободи, остане без обврски' ~ *најногу он можӑ да-ј експлуатирӑ ӑјл'ӑкчијте, су секакви "обиќувачки", дӑ му дадӑ sивгар, штом ки се испразнӑ некуј од них* [МЕ(Р),89]; 3. сп. изр.: **с-прáзни рӑци** (= без ништо) ~ *с-прáзни рӑци нӑ-свáдба нé-с óде* [ПК(Гр)]; **прáзни лáфуве** (= само зборување, веќавање без исполнување на ветеното) [ПГ(С)].

испрáскуве impf, fig. 'се најадува убаво, лакомо' [СК,326]

испрати* pf 1. 'упатува, средува некој да отиде некаде' ~ *ми испрати ќаја младите кијаи [ми избркаја силните јуфчари [ми истипаја јабре сите цета [ми испекоја руди јаганца* [БВ,182]; ~ *испратете нас на чуждина [за многу пари да спичалиме [младоста наша да изгубиме [млади невести нас нé испраќаат [срце со сӑлзи си истопија* [БВ,80]; 2. 'прати писмо (и сл.)' ~ *јазе ќ-одам, кутра Митро, доло во Русија [доло во Русија, Митро во града Софија [– јоди кај ќе одиш, лудо, писмо да ми испратиш! [ако книга немаш, лудо, мојто бело лице [ако писмо немаш, лудо, моите црни јочи* [БМ,150]; ~ *бегот ми риче: "Ки испратам една пусула на коџабашијата и на субашијата, да видам, што човек си ти?* ; 3. 'организира нешто да отиде некаде' ~... *и напкун ки испратам 12 коли с бајрак, да ти кренат от Дӑрмица и да ти носӑт на Ватилак*

[МС(В),89]; **4.** 'кога некој заминува домаќинот му прави чест на тој начин што го придружува до некаде, обично до главната, надворешна врата' ~ *кату чý така́ ца́р'ут, извади́ мло́гу да́рови, му даде на јуна́кот и гу испрати́ дур вӑнка от кона́ќут му* [V,PM,22]; ~ *и тога́ зе́л ца́рја та на пӑрвиа да́де де́сјат хил'а́ди и го испра́ти, и на ѯто́риа да́де хил'а́да гро́шја и една́ хала́јтка и не́к испра́ти* [V,PM,254]; ~ *му дадé еди́н ха́рин ко́н и пари́ бе́з бро́ј и дру́ги да́рови, и сос мло́гу пла́ч гу и́спрати ду́р вӑнка от градо́т* [V,PM,25]; **5.** 'учествува во погребна церемонија' ~ *прӑд Бужи́к гă-испрӑти́ме ма́јка* (= починала пред Божик) [ПК(Пл)]; **6.** – **(се)** 'се поздравува, се збогува' ~ *"До́бро, де́до, спула́ј-ти, збо́гум". "Збо́гум, су здра́ве". Că-испра́шчӑт* [ПД,150]; **7.** изр.: **ус-пи́нци дујдé, ус-пи́нци гу испрати́а** (= се кажува кога некој не успеал да се пэстави, да успее) [ПК,2(206)].

испрашќе impf (в. **испрате**, т. **4**) ~ *ре́кле: "Во́а уд на́с по́-си́лин, да̣ му а да́дме да̣ си о́де - ќи нă изби́е" И мо а да́ват, гу испра́шќӑт, си о́де* [ИГ,114]; и: **испраќа*** ~ *татко, мајка и роднини [сите мен ме испраќат [само мојто верно либе [покрај мене го нема ...*

испраќајне n 'поздравување, односно придружување од домаќинот на гостинот до дворот, односно до портата' ~ *ој ти мори Марку Кралевиќе [не ме-ј тешку од твојте госте [уд причикувајне уд испраќајне [на мен ми е тешко за мојта мајка [девет години, ни она дошла, ни јас сам отишла* [БМ, 45].

испрева́ре* pf 'стигне прв, пред другите (односно заврши некоја работа пред другите)' ~ *нă-ни́жне т'итýн ни́кој нă-мо́же ус-ме́не, си́те г-испрӑва́рум* [ПК(Гр)].

испревӑрте* pf 'работите ги стави наопаку, во обратен ред' ~ *бӑрка́л па́ри и се́ испревӑрте́л, до́ма но́ждум се́ испревӑртено* [ПК(Грам)].

испреде* pf **1.**'заврши со предење (= активност со која од волна се прави преѓа)' ~ *сутрин сам рано станала [кош сам толопе испрела [шиник вритина напрела* [БД,46]; ~ *ставајте зулум ставајте [свекрва ви је станала [кош је тулупе испрела [шиник вретена напрела* [БД,123]; **2.** fig.'кога некој од пакост измислува работи' ~ *уд н'аа-ј испа́днино то́о, о́на го-ј исприде́ла* [ПК,Гр].

испреден* adj 'преработен памук (волна) и претворен во нишки' ~ *догде да испреде адна чунка, фного време врвело; а сега фного веќе работа – пушчувала од вечер воф врчувата испредената чунка пред мӑжо и́... ~ си рекал: "Фного чунки има жената ми испредени, ајде сега да га накарам да ми ткае една кушул'а"* [ШГ,5(422)].

испримину́ва* impf 'облекува некого во нешто ново' ~ *ој ти Марко, Марко Кралевиќе [чудно чудо, Марко, си направил [му испримину́ват помалата ќерка [му-ј качиле на нејнта брза којна* [БМ,18].

исприши́и pf 'кога со игла и конец ќе помине повторно покрај веќе сошиеното' ~ *нă-не́кој ме́ста ей сла́бо фатно, ши́јно зă то́о трибу́ве дă că исприши́и* [ПК,Гр].

испри́ште pf 'кога покрај устата ќе се појават мали брунчиња од температура или некое напрегање (обично психичко)' ~ *де́тто се-ј испри́штило, зе́р ей има́ло о́јгин* [ПК(Мут)].

испро́бе* f 'провери дали нешто е направено како што треба (пр. дали е според мерката)' ~ *пӑрво ќ-о́*

испро́бум да́л' ej тъ́ма́н, тъ́ се́тне ќи-т-пла́тум [ПК(Гр)].

испроводи pf 'допрати' ~ *тогас ка-дѝата фати, ја заколи мајка му, да са въ́рна пак на конаќ,т му, даде на трите л'уди... и други дарови му и дарил, да ги испроводи о-тамо* [V,PM,183].

испрода́ди pf 'прави размена: даде стока – добие пари' ~ *трагóвецат седна́ тáмо óколо двé мéсици, дýр да испрода́ди има́ниту* [V,PM,13].

испроси* pf 'измоли' (да добие нешто) ~ *башта ни много ки си радува сос нас и сос тебе, хем за ти даде многу дар, ама ти да не си земал ништу, туку најсетне да испросиш от него едно каминче, што има удол јазикот му!* [V,PM, 169].

испрудýпчин* adj 'кога нешто има дупчиња (пр. од куршуми)' ~ *врáтта би́ше цéлта испрăдýпчина* [ПК (Мут)].

испрýже (сă)* pf **1.** 'се постави во легната положба' ~ *прăбéр-се, си сă-испружи́л си, чи́ниш сáм си уфудáата;* **2.** изр.: **испрýжи си- нóјсто спýрти чéргата** (= немој да трошиш повеќе отколку што можеш) [ПК (Мут)].

испрăске impf 'потури, исипе капки од течност' (пр. од вода, од плувачка) ~ *кóга лáфе сăт ќи-т нăпрáве пл'ýнки, ќи-т-испрăске* [ПК(Гр)].

испрăвýва (сă) impf (в. **исправи**) 'престанува да криви' ~ *и зéва́ тó мéсуту му-гу-дáва́, му-гу-залипýва́ тáму и сă-испрăвýва́ тó дéјтту, кинисýва́* [ВВ,313].

испрăснува* impf 'почнува силно да трча' ~ *и сă-трăгнаха т'éс, му-гу-дáдуха кóн'у на-н'éгу, гу-врăтнува кумý слăнциту да-гл'éда... испрăснува кóн'у да-б'áга* [MS,t,41]; || **спрăснува** (*кóн'у*) [MS,s,41].

испрăхне* pf 'се исуши, остане без влага' ~ *испрăхнáл лéбут, рóнки сă-чинúл* (= се исушил лебот та се сторил на трошки) [ПК(Грам)].

испувјидува (си) impf 'верникот си ги кажува греовите пред свештеник (исповедник) со надеж дека ќе му бидат опростени' ~ *на вáа сáат си радувáл Исус уф сăрцито, да ричé: на тéбе, Тáтко, си испувјидýвам, Стопáн на нéбито и пу зéмнјата* [MV,K,292]; ~ *и пуудúле нáдвор сăта Јудéа сéлото, и Јерусалúмцки; и си крăстаа сăти на Јордáна рéка ут нéгу, ка си-спувјидýаа грéхови* [MV,K,307].

испудéруве impf 'прави нешто на парчиња, испокинува' [СК,326].

испука* pf **1.**'заврши со пукањето (стрелање)' ~ *на султана јодговори: – ој султања, цар султања [колку пушки сам испукал [толку Турци сам истепал* [БД,172]; **2.** fig. 'цркне, умре' ~ *фл'ала ми је мома ăв равна градинка [цвјате да набере, китка да јовије... [јунак стадо вије и го л'уто кăлне: [– стадо пусто, стадо, да но испукали* [БД,36].

испукăрши* pf 'направи нешто на парчиња – искрши многу работи' ~ *фатúл адин вéтăр сé испукăршúл* [ПК(Мут)].

испýле* pf 'се загледа' ~ *и пупáјăта си-ă исфăрли бýндăта у-óгнут; кóа ќ-испýл'ăт лисúцăта избигáнааа* [ДК,143]; ~ *а лęсúцăта скокнá ǫтпăнăгóнут и си-и-сǫбрáла рúбите и си-и-зăнęсéла дóма... И отúшăл кумо-вóлче нą-гóсте у-лęсúцăта, испулúл нą-гóре* [ВМ,316]; ~ *а брé вăлк, да дójш у мéне да вúш, áма нéма да са испýлиш нă тáвăнут úч, зăшó úма пúпер, ќи ти пáдне у óчите* [ДК,143].

испулајти 'изрази благодарност' ~ *стујá и за нéгу вúа си мóлиши: Гóспот, исполájти, шо нé сąм катý*

дру́зити л'у́ди, ло́ши, кри́ви, пу́шти, ја́ кату ва́ јумбрукчи́ата [MV,K, 280]; ~ *и му западна́ при не́гу ду но́зити му, му ве́лиши: Испула́јти на те́бе* [MV,K,278].

испу́л'уве impf 'загледува провокативно' (в. **испуле**) ~ *ни́м са́-испу́л'уви то́лко, ќи-са́-на́л'у́те* [ПК(Мут)].

испумине* pf 1.'претекне, излезе напред'; 2. 'прегледа, провери редум' ~ *на́-јспумина́а си́те, на́-глида́а ко́ј шо́-ј за́ра́зин и ќо-зе́мат ќо-фа́рл'а́т у-ва́рта* [ПК,2(340)].

испусте* pf 'направи нешто да биде запустено, уништено' ~ *таму он си најде до тримина Геги [до тримина Геги, Геги јарнаути [ја елајте долу јас да ве упитам [зошто испустите сиромашки седби* [БВ,95].

испучи́нуве * impf 'одмара' ~ *ути́дух на-н'и́ва, ра́нуту паси́х улои́ти ко́лку два́ саха́ти, се́тн'и спригна́х, ура́х, испучинува́х, ми-са-прија́ди. .*

испушти* pf 1. 'испрати' ~ *да му но́сими џиа́п на ти́и шо ни испушти́ле: шо ве́лиш за́рди те́бе?* [MV, K,252]; 2. 'ослободи' ~ *и през на́шта натоварва ги нез мулета умр'алите и ги испусне ка́де искат да идат мулетата* [ВД,335]; ~ *кату наближила крај ниха, накарала сел'ането да го испушчат заецот пред л'удето* [ШК,5(424)]; 3. 'она што го држи в рака го остава да падне, да се најде долу' ~ *шчом кату се сфалило доле, то от горе му рекло: "Ја дај ми лишанут, ја пак ки ти испушчам, да останиш доло'* [ШК,5(425)]; 4. – **(са́)** 'почне да тече, потече' ~ *та јотиде дрво билижито [што извади сабја колаклија [го присече дрво билижито [с-испуштика дванајсет извори* [БВ,28].

испу́шча́н* adj 'нешто стрчи настрана, издадено' ~ *ча́та́л ка́ту буква Т, еди́нјо де́л о́де пра́во на́ го́ре, а ут стра́нта и́ма испу́шча́но де́ка ле́же купи́та* (= веслото) [ПД(128].

испа́де* pf 1. 'принуди некого да напушти одредено место, го набрка' ~ *царут им рекал: "Манајте се ут тука, голоташе!" Пуштил л'уде да и́ испа́дат* [V,PM,270]; ~*"Што на тузи пънт седиш, џјадо, да ти плачиш?" – "Што да праја, сину. Имах три синуви, ги пораснах, ги ужених, сега ми испандиха"* [V,PM, 175]; и: **испа́нди***: ~ *ама е́ла ма́жо́т ми не тихи́са да е ха́рин, ме испанди́ и па́к сега́ са́ка да ми зе́ми* [V, PM,11]; ~ *"ч'у́т'-са́ ху́бају, за т'а и́спанд'а го́ла и н'е́гу за гу и́спанд'а"* [MS,t,84]; ~ *то́с ч'ув'а́к тр'а́бува да гу спанди́ми уту́ка* [MS,s,40]; 2. 'ослободи (некого) од ангажментот, го набрка од работа' ~ *ка́штта не́дупра́вена, ра́бо́тта не́ сва́ршена, а он ги испа́ди́л дул'ге́рто* [ПК (Мор)].

испа́да́н adj 'кога некој е присилен да замине, набркан (од некаде)' ~ *не-ј испа́да́н, са́м си удде́л* [ПК (Мут)].

испа́лне pf 1. 'кога нешто ќе се пополни, односно престане да биде празно' (пр. шише, соба, плоштад) ~ *та изгради девет ката конак [испа́лниха тија клети Турци [запалиха девет ката конак* [БД,179]; fig. ~ *млади невести нас не́ испраќаат [срце со са́лзи си истопија [кога невести ќе не́ пречекаат [срце су радост ќе си исполнат* [БВ,80]; 2. 'кога нешто предвидено се реализира' ~ *шо ра́че́ле на́ре́чните, то му са́ испа́лни́ло* [ПД (152)]; ~ *а момчето, от страх, да не се испа́лни таја нара́џба и најстина, станало от рано и, немаќи тука никој, а зел момичката... и а забодел на един кол на плетот* [ШГ,5(401]; 3. изр.: **са́-испа́лни́ле**

дѐнуфто, то́лко би́ло (= дошол крајот); **цена ќе испа̀лне** (= ќе даде пари (за нешто), колку што заслужува' ~ *ќе идме није двамата [на това пусти панаѓир [там ќе те Руске продадам [воденица мори ќе купам... [на това ќе те продадам [кој ќе ни цена испа̀лне* [БК,63].

испа̀лнуве impf 1. (в. **испа̀лне**); 2. – **(сѐ)** изр.: **сѐ-испа̀лнуве вре́муто** (= одминува одреден термин) ~ *ка̀ сѐ-испа̀лнуве вре́муто дуде́ка му ра̀че́л де́уто, нѐ-та̀ да̀та дѐ-сѐ-на̀јда̀т на̀ та́м, о-зѐпи́ре пр̀а̀хо́до* [ПД(150)].

испа̀рже* pf 'приготви јадење што се пржи на оган' ~ *за ра̀чо́к ќи-испа̀ржум ја́ја* [ПК(Гр)].

испа̀рле pf 'кога влакна (пр. од коса) или мали пердувчиња (пр. од искубена кокошка) дојдат во допир со оган и се подгорат' [ПК(Гр)].

испа̀рлин* adj 'подгорени влакна од нешто' ~ *ве́јште ми сѐ испа̀рлини (ут пла́мин)* [ПК,2(53)].

исслушва impf 'слуша до крај (она што се зборува)' ~ *като ја чешла, кѐлнеше: ["Да даде господ Рате ле [црна циганка да станеш... [за вода Ратке да идеш [од студен бистар кладенец" [тихо си Ратка исслушва [грабнала стомни вѐв раце* [БД,70].

иста̀лчи pf 'удри, убие' ~ *и зми́јата сѐ-удви́, зѐста́на нѐ-пѐтут... "Абре́ - ве́ле - се́га у́дри су га́гѐта." Та́ап то́ су-га́гѐта, уфча́рчито, ѐ-иста̀лчи, ѐ-уте́па зми́јѐта* [ДК,138].

исфа̀рли* pf 'отстрани нешто со фрлање' ~ *сретнал ја Кол'о сокаче [подујнал силин ми ветар [му го исфрли дулбенче [белото лице му видел* [БВ,205]. Заб.: во контекстот среќаваме уште еден случај на безпредлошки додаток за место (што се вклучува во широкиот спектар на балканизми во Долновардарско): *сретнал ја Кол'о сокаче* (место: 'во сокаче').

истакми pf 'заклучи, среди (стокми)' ~ *тогас единојут рече: "на главата му има кату гребен и пашката му е крива кату сѐрп". Второјут речи: "н'ашто̀то има и пера". Третојут го истакми пак: "тос н'ашто е пентел"* [V,PM,175].

исте́гле* pf 1. 'кога нешто оптегне, исправи' ~ *ми гѐ истигл'а́ ра̀кта*; 2. – **(сѐ)** 'некој се повлече назад' *а.* (како воен термин) ~ *Гѐрцте пѐртисна́а, ни́а сѐ-истигл'а́ме нѐ-Кру́ша пла́нна* [ПК(Гр)]; *б.* 'ескивира, намерно избегнува контакти' ~ *он се́ сѐ-исте́гл'уве, не́ сѐ-бѐ́рке ус-ни́хка* [ПК(Грам)]; 3. fig. 'претрпе тешкотии, се измачи' ~ *е́с не́ зна́м при́кѐски, но што сум истегл'а́л – тува́ ки си ка́жум. То́о си-зафати́ ут-пѐ́рво* [ВК,284]

истегнал* adj 'испружен (мртовец)' ~ *најсе́тне, ка̀то сти́гна̀ја ду-се́тна̀та ста́ја ви́д'а̀ја на-сре́т ста́ја̀та исте́гна̀ли, умр'а́л ма̀ш* [ВД(1),77].

исте́пе* (и: **истепа**) pf 'уништи, убие' ~ *"Ајде, ви́ке нѐ-ма̀јшто, ила́јте", же́нте фѐ̀ти́а дѐ-плакѐ̀т. "Ej, ги́ди бо́же, ќ-исте́пѐ̀т сја́а на́ште"* [ПК,2(53)]; ~ *царут пуштил аскерут мо, да и истепе. Тоги стреднјут брат пуштил ногата,... И малечкјут пуштил воденичарскјут камин, сѐ̀т аскер и царут и истепале* [V,PM,9]; ~ *Кулужек, Сечко, Мартин и Април ка удиле, рекле: "Аде да му истепиме на тоа ќаа девит ил'ади офци!"* [V,PM,293]; и: **изтрепа*** ~ *друго рекло: "Јаз днеска, дѐ̀мина бра̀та на едно лозе дел'аха една̀ лоза̀, седнах вѐ̀рх нејѐ̀, и ни может никак си да јѐ̀ разделет и шта сѐ̀ изтрепат от карание'* [V,PM,281]; ~ *ej такова железо*

имахме ние, токмак го викахме. А ј тăј железо, на дăрво навр'ано. Отјува –... та ги истрепал [ВД, 336].

истепуве* impf (в. **истепе**) ~ *куга гледат на барјакут му пише: "На едно мануване четријсе души истепувам"* [ШК,5(433)].

истéрă* pf (в. **истеруа**) ~ *тамо видоме една невеста [... сватовите мајко них истераме [зетот вăрзаме горе на патот [а невестата пот пат вăрзаме* [БВ,62]; ~ *дă тогăј и можиа, да дојше ред, дă му сă пожал'ăт нă бегут и да гу истерăт субăштă* [МЕ(Р),90]; ~ *да чýдби на тúи шо ки верувáле таквúи ки си чúнат за нúх: су мójто úми дјáволи ки истéрат* [MV,K,333].

истеру́а impf 'прави некој под присила да замине' ~ *ем велјáле: дýри сéја нé а видóми такфá чýдба на Из... Па Фар... вéлеа: мóжи суз дјáволити а истеру́а лошотúити* [MV,K, 266].

истече (и: **истăча**)* pf 1. 'кога ~ечност (или нешто полутечно, пр. смола, или нешто зрнесто, пр. ориз) од еден простор помине во друг, што стои пониско' ~ *ама они го одриха на десната рăнка, малко истече крăв. И тогај царјут извади сирвета царска да му врăза раката* [V,PM,295]; ~ *ил ме мажиш, ил ми кажи [не е река да истече [не е јајце да се скрие* [БВ,291]; ~ *и от много боликă кý зăмăт да хрипат в ăзăрото, та тиă кý услăкнат, пак ăзăрото кý истăча прăз онă дупкă* [V,PM,290]; 2. 'искажува мисла, артикулира зборови' ~ *на тóа врéми си чудúле л'ýдите за дарувáнити прикáзни шо истичéле уф ýстата Исусува, да вéлеа...* [MV,K,325] – случај на нерегуларна употреба на предлогот **уф** наместо **од** *(шо истичéле уф ýстата)*; 3. изр. **истичéе ми óчте** (= од плачење, од грижи како да ослепев) ~ *јокапаха ти русите коси [русите коси по вăзглавници! [истекаха ти црните уочи [пригорјаха ти тенките бăрни* [БД,95]; ~ *Доранче сину, Доранче [хеј диги мајчин храненик [дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побељаха... [јочите ле истекоха* [БД,47]; сп. уште: *нóго врéме истичé ут-тугáјн* [ПК(Мут)].

истизáве impf 'прави некој да има тешкотии' ~ *нóго го мăче, гујстизáве, живóто мо-ј куту нăжáр до:-пéче (нă-шúш до:-вăрте)* [ПК,2(186)]; сп. ~ *гулемá истизá видéме уд бéгинто* [ПК,2(53)].

истиклим adv 'намерно' ~ *ти се трача, оти то шо а правил ва дујната истиклим гу избрал стридурекут ув Постол* [МЕ(Р),71].

истина f 1.'тоа што одговара на фактите, opp. на 'лага' ~ *ним плакасте, лăжа е, одејте на селото, ва не верувам да е истина* [МС(В),80]; ~ *вúд'ą, ч'ą сăс паш'áта сă ни сл'áва нáглава и му вилú: "на т'éб'ą ланнц'á ни станýва, за ти кáж'а на úстина"* [MS,t,48]; ~ *за да му покажи истината, за која причина требува ногите да имат човеците на по-ихтибар, а не главата* [V,PM, 66]; 2. изр.: **зą-теп лăжа, зă-мéн úстина** *ádно гăрне пáри нăјдéли* (= вистина е, иако изгледа неверојатно) [ПК,2(164)].

истиндакт m 'распитување на суд' [СК,326].

исти́не pf 1. 'се прелади, остана без топлина' ~ *глéде прăд-вудни́цта ăднá тáва сус-кáша. Вудничáро ă-искăрáл дă-истúне. Лисúцта ă-грăбнáла тáвта и сј-ă-истурúла кáшта нăглáвта* [ВД(П),286]; 2. fig. изр.: **ми истинá** (= чувствувам одбојност, немам желба за нешто) ~ *тóо чувéк*

м-истина́, нă-мо́ж дă-живе́ем ус не́го га́аре [ПК,2(175)].

исти́нува* impf (в. **истине**) [MS,s,41]; *~ ќ-и гу пуштил млекото, за да се мие, истум ка ке стане ут сонут. А пак тиа, што гу чусиле, зашто било дилеко, истинувало, дур да го носат* [V,PM,295].

истинцки adj 'она што не е лажно, што одговара на вистината – вистински' *~ ут шо колко за да му сă бијăт пеза на истинцките Гăрци* [МЕ(Р),83]; *~ му удупу́ су муздра́к на ре́брити, и на ча́с му испадна́л кра́ф и во́да. И то́ шо и виде́ искажа́; и кажа́нито му бе́ши исти́нц'ко* [MV,K,294]; *~ во́а и учени́кјут шо кажу́ва за ви́и, и шо писа́л би́а; и пикаса́ми о́ти исти́нцко во́ не́говуто кажа́ни* [MV,K,295]. Во последнава илустрација имаме присуство на глаголска именка од перфективен глагол – *кажа́ни*, што веројатно има врска со расколебаната граница во употребата на перфективните и имперфективните глаголи во презентот. За ова види во одделот "Одбрани граматички прашања".

истичен adj 'нешто (пр. течност, односно зрнеста материја), што по законот на земјината тежа ќе се најде од повисоко на пониско место' *~ и му ве́ле о́на: "Ви́ди ка́ко ми е гла́вăта, мо́зукут ми е истичен, ја́с ут-шо́ ме-бо́ле гла́вăта н-е́-зна́м шо́ ла́фăм"* [ВМ(С),316];

исткаа* pf 'заврши со ткаењето' *~ она зиме да ткае; а шчо ќе ткае? Само адин рăкав едвај исткала и му го облекла, па отишла на орото* [ШГ,5(422].

истле́е* pf 'се стопи, помине во течна состојба (пр. мраз, маст и сл.)' *~ се́ бирба́т стана́ло, о́т е́ј то́пло, истлија́ла ма́ста* [ПК(Ал)].

ис(т)* adj 'со еднакви особини' *~ и́сто-ј то: тре́ва, широ́чки ли́ста да́ве; ка́ ќо: путрăгниш о́дма куту ко́нци сă чину́вăт; ли́сто сă туру́ве нă ра́на, да: те́гле гно́јта* [ПД(122)].

истокми pf 'спреми, приготви' *~ тогај отиде џатенто, му вели на царју: "да ме дадиш 40 товарја просо, и 40 товарја мет...!" И царјут ги истокми тиа работи и му и дал; и киниса џатенто* [V,PM,157].

исто́пе* pf 1. 'направи нешто да биде намокрено' *~ испратете нас на чуждина [за многу пари да спичалиме [младоста наша да изгубиме [млади невести нас не́ испраќаат [срце со сăлзи си истопија* [БВ,80]; 2. 'со помош на средина од леб измака течност (пр. сок од јадење)' *~ и́стоп-га та́фта усма́лко ле́п, да не́ сто́о та́а ма́нџичкăта* [ПК,2(53)].

исто́пин adj 1.'намокрен, наврнат' (пр. од дожд) *~ дујде́ сăт исто́пин*; 2. 'кога во сад за јадење сокот (течноста) е измацан' (пр. со средина од леб) *~ исто́пина-ј (ду́ри и) та́фта, не́ устави́ле ни́што* [ПК,2(53)].

исто́пува impf 'полива со вода, прави нешто да биде наводенето' [СК,326].

источе pf 1. 'префрли вино од еден во друг сад', во случајот: 'стави вино од бу́ре во *карта*' (= специјален сад за вино) *~ си забравил милиот вујко [неговјот вујко Крали Марко [си источил млад Секула [си источил карта вино [си јотиде да го кани* [БК,54-55]; 2. 'извлече нешто од лежиште' *~ изважда от пазуфата му седим јазици, та испат чини отпрет сички тамо, ча тој оклава ламјата... та тогас јабанџијата источи неговата остра сабја отпрет царјут, му зема на арапинот цăрната глава* [V,PM, 222]; *~ тогај џадото источи ос-*

тра сабја, да ја посечи змиата от стредја [V,PM,174]; ~ *и те му вел'ат: "на пусна царјут,. . кога за проминеш, да ти изјадеми". Тогас малкото дете источи неговата остра сабја, да еднош јурудиса на врăх ламите* [V,PM,225].

истóчуве impf (в. **источе** под 1.) [СК,326].

истрáаве impf 1.'се кажува за човек што се воздржува, што не реагира (пр. на некоректно однесување' ~ *óна нóго истрáаве, нé удгувóруве ák нé-j прăкúпе*; 2.'издржува на болка, на мака – без обжалување' ~ *истрáаве на сé нéшто, нé сă бóо кут мéне* [ПК,2(53)]; сп. **истрáјуве*** ~ *истрăјáх нă гулéмјут зóр* [СК,326].

истрáда* pf 'се измачи' ~ *и ми казá сúчко, што истрадáл от тúа цифаирцúе, нó не чини хáрно, што му дадé прáвина на тиа, а ња товá човéк сиромáх крúвината* [V,PM,9].

истребе pf 1. 'направи нешто да биде чисто, без примеси' ~ *о-истрибúх фасул'о, кóт тýрум дă-с-вáре*; ~ *истрибúх урúзут;* ~ *истрибúх клáнцут* (= го исчистив кладенецот) [СК,326]; 2. 'уништи' ~ *..ăрцте уф-вујнáта сé истрибúли, ду-чувéк, ду-ýше* [ПК(Кр)].

истребуве impf (в. **истребе**) [СК,326].

истрéсе* pf 1.'со брзи движења направи нешто да се ослободи од она што го придружува' ~ *и тигл'áјќи кýпо му-сă-скинá пáшкăта. Излизé уд-вóта, сă-истрисé ц сă-спугнá пулисúцта дă-ă-фáте и дă-ă-удáве* [ВД,286]; ~ *дă-гă истрéсим таа крýшта, ќи-цăрвéсе;* 2. изр.: **истрисée му цéбуфто** (= му ги зедоа сите пари) [ПК,2(167)].

истрéсин adj 1. 'кога со тресење нешто остане чисто, без придружни елементи'; 2. fig. 'несериозен, неумен' ~ *ќуптéн-ej истрéсин, ич не знáа маабéт дă-т напрáа* [ПК(Гр)].

истрéсук* m 'дете родено последно во бракот' ~ *Кóл'то мé-j истрéсуко (нă стáри гудúни с-рудúх)* [ПК,2 (53)]; сп. **истăрсóк** 'последно дете на многудетни родители' [СК,326].

истрие* pf 1.'со триење (низ вода) направи нешто да биде чисто' ~ *да помијат Хајринито [Хајринито мило дјате [јомиха го, истриха го [истриха го, повиха го* [БД,18]; 2. изр.: **úстриј-му мýцкăта** (= изнатепај го) ~ *ká-ќ мо истрúјш адно árно мýцкăта не-ќ му тéкне ош аднóш да пцýу* [ПК,2(167)].

истрúже (си)* pf 'си ја скрати косата' ~ *нăбрáа-се óра. Тáа се нăпрăвú нă-măш – истрижá си-кóста* [ВД, 283].

истроши* pf 'направи нешто на парчиња, искрши' ~ *Ангелино милна снăхо [уот са снăхо не јоглавиш [не јоглавиш, не јожениш... [чифчијето по нивите [јоралата иструшили [фрет јот тебја, фрет за тебја [дрварето по баира [брадвите си истрошили* [БД,89].

истрýжуве impf 1.'изострува' (пр. молив); 2. 'прави нешто да биде мазно' [СК,326].

истрăгне* pf 1.'повлече (нешто што е притиснато)' ~ *истăргн'о то дóлнуто пáрче* [ПК(М)]; 2. 'насилно одземе' ~ *европејите ду сеа гледаа сăл ка да истрăгнат нешто ут там ако са имаше најдено* [МЕ(Р), 69];

истрăгнуве (сă) impf, fig. 'се крие, избегнува конфликти' ~ *ká úма таквú рабóти он сéкугăш сăистрăгнуве;* сп. уште: ~ *сј-о истăргнá гăзут* [ПК(Гр)].

истýм adv 1. 'точно' ~ *селту сă наогја туку речи истум нă стредин мигју кăрцкуту и полцкуту месту* [МЕ(Р),79]; 'веднаш' ~ *токмо на*

читърдесит километра на зајдислънца ут Солун са наогја истум до друмут [ME(P),58]; ~ *царцкјут път Солун-Битоља-Драч вързва истум пуд Постул* [ME(P),71]; и: **истом** ~ *на крај морету имаши един гол'ам камин, та истом по ручокот хождаши чобанинот, седјаши на камино да ручјаши* [V,PM,169]; **2.** conj 'кога, штом' ~ *ќ-и гу пуштил млекото, за да се мие, истум ке стане ут сонут. А пак тиа, што гу нусиле, зашто било дилеко, истинувало, дур да го носат* [V,PM,295]; ~ *сеа истум ки дојдă времиту зă урајнă зă уров, арнăујтту шо а имăт кăшлăтă, не уставăт дă стăпнă ралу* [ME(P), 88]; и: **истом** ~ *истом веке дошли на стреду морету, тогај чилиби Теодорак си содврузова нејнот кораб да ја пусна на морету самичка* [V,PM,166].

иступл'ава* impf 'прави нешто да биде топло, загрева' ~ *иступл'овами вода, фърл'ами мрăва брăш ну н'ётр'ą гу забрăкувăми кутý кăш'а* [MS,t,6].

иступо́ре (сă) pf **1.** 'се искачи на високо' ~ *сă-иступурúл нă-кирмúјте;* **2.** 'зафати висока позиција (власт и сл.)' [ПД(Ф)].

истý́ре pf **1.** 'исипе нешто (пр. вино)' ~ *глéде прăд-вудни́ца ăднá тáва сус-кáша. Вудничáро ă-искăрáл дă-истúне. Лисúца ă-грăбнáла тáвта и сј-ă-истурúла кáшта нă-глáвта* [ВД(П),286]; ~ *истурúх жúто уф амбáрут* [СК,326]; **2.** – **(се)** 'се исипе, истече (од некој сад или нешто друго)' ~ *дăрвоту е бúло хрáлопо, хем е било пăлно сос драгоцени и млогу скăпи кáмини штото, когá си разби врăхот от дарвоту, са беха истурúли млогу џифаири* [V,PM,7]; **3.** 'врне многу силно' ~ *истурú се дóш;* **4.** fig. 'ако овошката роди многу' ~ *ваа гудúна сă-истурúи слúфте;* исто: 'кога некој ќе плати нешто многу скапо, односно ќе даде многу пари' ~ *Мúтто сă-истурú* [ПК,2(167)]; **5.** изр. **истуре коски** 'умре' ~ *Богдане бре сине слушај што ти думам [девет години сине болен как си лежиш [уште девет Богдан, болен да ми лежиш] болен да ми лежиш, коски да истурии* [БК,88].

истý́руве impf (в. **истуре**) [СК,326];

истý́рăн adj **1.** 'неприбран, неспастрен човек'; **2.** 'човек што има хернија, килав' ~ *óде алúс истý́рăн* [ПК,2 (167)].

истăже* pf 'сожали за нешто' ~ *на јурајне јодам, рало гу скăршувам [тебе те смислувам дома да те најдам [белкин ки те најдам тăга да истăжам* (погрешно запишано: 'тага да истажам') [БВ,260].

истăрбуше* pf 'извади внатрешни органи на животно (откако му го расече стомакот)' ~ *тóа јáгăнто о-рăстурбушúх, о-устăвúх нă-дéцта д-оо спáстрăт* [ПК(Пл)].

истăрси pf 'истресе' ~ *помниш ли мари, знаиш ли [куга бјах у васратăјче [та си са бол'ăн разбул'ах [та си пошетах, потерах [коматче љапче и јодă [та ти истрси трухите* [БД,22]; ~ *сéга ќи-ј извáгум и ќи-ги-истăрсум рýбите* [ПК(Пл)].

исќари* pf 'спечали' ~ *сам јотиде на Стара Србија [да ми ќари бјали мјаждадии [там сидјаше сја уосем години [исќарие бјали межадии* [БД,178].

Исýв m 'машко муслиманско име запишано во Солунско' ~ *напкун ка ми риче така Кимо, отидох на Исув паша* [МС(В),87].

Исýс m 'име на светец (Исус Христос)' [MS,s,41].

ису́ше (сă)* pf **1.** 'ја изгуби влажноста, стане суво' ~ *сă-исушúла зéмта*; ~ *нас гудúна с'ăх мрăва т'ут'ун', гу субирáх, гу исуш'úх, гу закáц'ạх на бинáта* [MS,t,3]; ~ *кá ќа: искýбиш нóго врéме ќи стó: тăкá, нé сă исýшуве лéсно* [ПД,123]; **2.** 'престане да вегетира растение' ~ *слúвạта сă-исушúла* [ПГ(Ф)]; сп. ~ *јо дă дујне морски ветар [да ја крене пуста сламка [да се здружат криватите [да јогреје летно сонце [да исуше росна китка* [БВ,208]; **3.** fig.: **исуши ме** (= ме упропасти) ~ *карамфилој мало моме [изгорја ма, исуши ма [ти ма стори како дрво [како дрво јаворово [земи пушка та ме јуби* [БД, 138]; клетва: **рăкта дă-му-сă исýше** (= да не може да прави злодела) [ПК,2(191)].

исýшуве impf (в. **исуше**) ~ *то: сáмо вóда-ј, и ká ќа: искýбиш нóго врéме ки сто: тăкá, нé сă исýшуве лéсно* [ПД(123)].

исфáр'ă* pf 'приготви, зготви јадење' (ставајќи го на оган) ~ *јáс гу исфáр'ăм (: пикмéс)* [MS,s,41]; сп. **варú**.

исфирóсуве impf 'исчезнува незабележливо и ненајавено' [СК,326].

исфрáске* pf **1.**'изнатепа (силно и брзо)' ~ *дујдé áдно áрно гу-исфрăскá дéтто, сј-уддé;* **2.** 'изеде (нешто) лакомо' ~ *исфрăскá сé нăăднóш, за сéтне ќи-нéма нúшто...*

исфăрке* pf 'отстрани, фрли на страна' ~ *кóга сă кóсе ливáта, шо ќа: исфăркат трéвăта и мăкáр то: чúсто мéсто нăмлúа сă вúке* [ПД(122)]; и: **исфăрле*** ~ *лежал што лежал петнајс години [па дошло време Стојан да јумре [го однесоја, го погребаја [земја не декса, па го исфăрлила* [БВ,63]; ~ *и ноз ден сја забахтало морето и исфăрлило на островичкăтă толко жјувини, штото сја напăлнило сичко на там* [V,PM,285]; ~ *а по-пăтут лесúцăта станáла и ко-да-вúде рúби у кóшојте и-фăтúла рúба по-рúба му-исфăрлúла пулувúнта рúби* [ВМ,316].

исфăрши* pf **1.**'направи, заврши нешто' ~ *му вéли: "é, мájстори, за товá гаилé бéрити?* (пишува: 'бериши' – ?) *Јáзе тája рáбота га исфăршем, л'ý úди нá цáрјут да му кáжиш, двájси и чéтири саáта мјухлéт да ти дáди!"* [V,PM,137]; ~ *аку можите марифетите да ги исвăршите виа, да ви га дам момата* [V,PM,45]; ~ *кату чу јунакут, това вечерот отите* (sic?, веројатно 'отиде'), *зема камшикот, исварши долапите и пак тамо остави камшикот* [V,PM,278]; **2.** 'снема нешто' ~ *забравéха да гу пúтат на гимицúата, кáк ки си исвăршат мúшките сéтни, што ки јáди* [V,PM,169]; ~ *му дават највеки единајси гроша от хил'адата. Другите ги изваждат фира. И така, кату за си исфирши зборот, клават мизенти благи и пијат ракиа, хем и вину* [V,PM,246]; ~ *приближихá да излéзат нá гóри áф бéла зéмја, месóто сé исфăрши... Тогáс тójнака искинá от ногáта му еднá парчá, му дадé на картáло* [V,PM,136]; **3.** 'помине одредено време' ~ *са цени на един чорбациа за три алтăни да му работи три година. И фати да работи сос млогу вера, дури векн са исфаршиха трите години* [V,PM, 92].

исхáркува impf 'каса' ~ *исхáркува кýч'ạ-ту* (= кучето каса) [MS,s,41].

исходи* pf 'заврши со одењето во одредена регија' ~ *бил Богдан, бил харамија [дор осем - девет години [осом е гори исходил [осом е трла изгорил* [БД,164].

исхрани* pf 'даде храна, нахрани некого' ~ *дур тога јасното сонце хи даде златните дрехи..., ја децата останали при змевита звезда, та тија ги исхранила* [V,PM,265]; ~ *Доранче сину, Доранче [хеј диги мајчин храненик [дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побелјаха* [БД,4/].

исце́де pf 1. 'кога млеко или некоја друга течност се прочисти со тоа што ќе помине низ цедило'; 2. fig. **сă-исциди́** (= се кажува за човек што многу ослабнал) [ПК,2(196)].

исце́ре (сă)* pf 'се излечи' ~ *ус-то́о мăјле́м ќи-сă-исце́ре* (= со оваа маст ќе се излекува) [ПК,2(53)].

исцибре* pf 'ослабне, пожолте' ~ *то́о де́тинцито ипте́н сă-исцибри́ло, зе́р еј бо́лничко* [ПК(Мор)].

исцинсы́лин adj 'кога материјата ќе изгуби од својата цврстина, ќе се истенчи' ~ *то́о ира́мо но́го-ј исцинсы́лин, ско́ро ќи-сă ски́не* [ПК,2(53)].

исци́це* pf 'го исмука млекото што го има во вимето' ~ *не́ма, не́ устăна́ло ни́што, сắто мле́ко о-исцица́ло те́л'то* [ПК(Кр)].

исцăрка* pf 'од вимето на овца (коза, крава) со помош на прстите од рацете го извлече млекото – измолзе' ~ *влакна́та ги вăрза́ на́ прăсти́те му и тури́ со́с де́вет ѓачи́цки каза́но, и куби́лите са чини́ха кро́тки кату о́фци, и то́и ги исцă(р)ка́л* (пишува: 'исцăкал' – ?)[V,PM,124].

исцăрпе* pf 'со помош на сад односно лопата изнесе нешто (течност или нешто ситно, пр. зрна)' ~ *и ти рăбутни́ците а-бре́, у-бре́, а-бре́, у-бре́, а исцăрпе́ле та ко́па зла́то* [ПД,150].

исчека* pf (в. **исчикувă**) ~ *а човеко не флезел во реката, – според лафо на старецо, исчекал да пре́пече и измине сила́та* [ШГ,5(408)].

исчете* pf 'сознае што е напишано, прочита' ~ *би́ло нăпи́сăну: "Кăто́ пручăте́ш тăс кни́гą, ја́ штą ста́ną и штą-сą-о́жăн'ą зą-те́б'а". Че́ląМąру́шкą три́ дни́ и три́ нăшти. Ага́ ја исче́ла, умр'а́лија ма́ш сąсąжуви́л* [ВД,330].

исчешла* pf 'ја подреди косата со помош на чешел' ~ *што му веле џан Султана [стој, причекај Петре братчет [да исчешлам руса коса [да исплетам пет кусланки* [БК,153]; ~ *вода да налије, леле, глава да измије [ајде глава да измије, бре џанам, коса да исчешла [коса да исчешла, леле, да исплете* [БМ,152].

исчикувă impf 'не презема активност, чека' ~ *субăшувите пријатил'ă му кăжувăт нă негу, ă он пă сăлдă исчикувă, коа нă кој ки му дојдă редут дă си а тегл'ă џизатă* [МЕ(Р),91].

исчи́не (сă)* pf 'нешто се стори, се приготви (било што)' ~ *и тăка́ ви́ќе сă-влизе́ле унăтре,... И тăка́ сă-искрипи́ле, сă-исчини́ле и ки-сă-прăви́ла ниве́сттą азăр. а́рну-ма ви́е не́-сă-кăчи́ле узго́рą и́ч* [БМ,207]; ~ *ка и ве́лиши ви́а ла́фови о́н, си пустрами́ле сăти шо би́ле та́му су не́гу; и сắто инса́н си радува́ле за сăти ви́а чу́дби шо си исчини́ле ут не́гу* [MV,K,278].

исчисте* pf 1.'направи нешто да биде чисто' ~ *тја́нака по-на́прет оти́де, ко́лко ју́ди самови́ли и́маши та́мо, ги кладе́, изме́тоха, исчи́стиха ха́рно не́јните коња́ци* [V,PM,140]; ~ *гу најдо́ха едни́ чоба́ни и гу земаха, ... фати́ли гу, приминѝли гу, исчисти́ли гу и и́мето му тури́ли Мицан* [V,PM,195]; 2. 'уништи инсекти' ~ *ус-то́о пăрскине сă-исчи́сте ба́лсąрта* [ПК(Гр)].

исчи́стина (ни́ва) adj 'новоотворена нива'; исто: **стре́мина** [ПК,2(53)].

исчо́пкуве impf 'кога птица со клунот собира зрнца – исколвува' [СК,326].

исчјука pf 'уништи' ~ *татко ми и сичката тајфа и сел'ани изл'азоха на нашта нива на бижин'а, и таму отиде панукла, та исчјука; сичките сел'ани беха умрјали таму и не можаха да си зарăјат* [V,PM,182].

исчуван adj 'запазен во првобитна состојба, зачуван' ~ *гласут* **а** *исчуван ăј јасин, сăл су удрувачка на него* [МЕ(Р),82]; ~ *имиту Обăр сеа ăј сăл за извурут исчувано* [МЕ Р),78]; ~ *да најда сăл неколко трага кату во шо гу има пăтувачут прид очите су неговото... исчувана има "Пел"* [МЕ(Р),69].

исчувă pf 'заштити' ~ *он ăј убличен су силă, секăдă ки дојде нешту ду негуву селу дă-јспаднă сăип и да му-ј' исчувă интересите нă бегут* [МЕ(Р),90].

исчуди (си)* pf 'се изненади' ~ *и а́рно но́си и ло́шо но́си. Па́ си-исчуди́ја, не́-и-уједисá, ни́кăк. Е, нăпрăви́а руч*о́*к* [ВЕВ,304].

исчуке pf 1. 'со удирање направи нешто да биде ситно' ~ *до исчу́киш то́о ме́сто ќи-пра́вме ќуфте́та* [ПК(Мор)]; 2. 'уништи, убие' ~ *царјут от мăра дни сетне са беши разбол'ал от тешка болка и са фати от вăрла чума; кату гу изчука, падна четиредесјат дни болин и после умрја* [V,PM,195].

исчу́шке* pf 1.'изчисти грав, ги оддели зрната од чешулките'; 2. fig. 'набрка' ~ *мă-исчушкáа утсе́где, ни́што не́-м дăдéе* [ПК(Гр)].

и(с)ши́ле* pf 'направи врв (**ши́лка**) на нешто' ~ *гришúх, трéбише до-исши́л'ум то́о ко́лчито за-да-вле́зе* [ПК (Кр)].

исăăне (и: **исăхне**) pf 1.'стане суво нешто што било влажно (пр. облека)'; 2. 'кога растение престане да вегетира' ~ *от Бога да најдат, што ни разделиха от пăрво ми л'уби... Исăхнејти дăрви, пукнејти камини!"* [V,PM,91]; ~ *кога си китка погледна [китка му је јовјахнала [јовјахнала, исăхнала* [БД,72]; ~ *и така тикфата фанала от ден на ден да сăхне и иссăхнала* [ШГ,5(409)]; 3. fig. 'многу заслабне' ~ *момата, дека беши бела и црвена, дојде исăхнала кăту дăска и почарн'ала кату иґупка* [V,PM, 195].

Итали́ји pl 'Италијани' ~ *си до́јдух туќá; и тук на́јдух Англи, Гáли, Итали́ји, Срăби на сулу́нската перифе́р'а* [MS,t,2].

итер adj 'снаодлив, со брзи реакции' ~ *не́ма да са испу́лиш нă та́вăнут и́ч, зăшо́ и́ма пи́пер, ќи ти па́дне у о́чите ... а́ма и́тер вăлкут, путро́, пу-тро́ сă-испули́ пригóр* [ДК, 143].

и́ти conj 'алтернативно, или' ~ *и за фáтиш' да уре́ш' , за фăрли́ш' с'ăм'ą на ина́ л'аха и́ти пш'ини́ца, и́ти ич'уме́н* [MS,t,6]; ~ *за и ка́ж'иш' на н'éја за да м'ą ни ч'áка и ш'ту за руди́ и́ти мо́ма и́ти д'ăт'ą да гу крăстити Инсáф* [MS,t,48].

итил'дисуве impf 'со пегла прави облеката да биде мазна, ја пегла' [СК,326].

итиран m 'вид кожна болест' ~ *испáґе нă-прăстто нă-рăцто, кут си́нката-ј. Но́го-ј ло́ш, уд не́го и но́хут па́ґе. Сă-ло́же ус-ле́нно се́ме за да пуми́не. Се́тне устáнуве лишáн уд не́го* [ПК,2(53)].

итăрва* f 'жените од два браќа се **итăрви**' ~ *ти́а бра́ќа ути́шле нă-гурбе́т и си-устăви́ле же́јнте са́ми. То́лку вре́ме ти́а итăрвите не́-ă-сака́ле та́а по́мăле́чкăта ниве́ста* [ДК,150].

ифа́зма* f 'материја за облека' [MS, s,41]; ~ *за псуни́саш' има́ни ... за*

дрýгију дугáн' ифáзмата митаксутá [MS,t,28].

ифиндијă* m 'господар, бег (во турската хиерархија)' ~ *... нă них су друбните бези или ифиндиј* [ME(P), 86].

ифкирúја f 'способност, возможност (нешто да се направи, да се има)' ~ *ифкирúјата самáс си дóјди* [MS, s,38].

ифколúја f 'помилување, згода' [MS,s, 38].

ифрит m 'што има особини на огин'; fig. 'силна нервоза, лутење (како огин)' ~ *ká чý шó лафúл ифрúт сă-чинú чувéко.* Сп. уште: ~ *тáа пипéркăта ифрúт, л'ýте нóго* [ПК,2(53)]; кај Саќов: **ифрúт** 'бегање со паника' [СК,326].

Ифтúм'у m 'сопствено име, запишано во Солунско' ~ *си удрúва Ифтúм'у т'уфéјќу на рáмуту, прумúна прис главн'áтạ, ги глéда главн'атạ сă пýснали филúз'ạ (дáлч'анта)* [MS, t,44].

ифтúм'уф* adj 'нешто што му припаѓа на **Ифтúм'у** ~ *т'éс ифтúм'увúт'ạ глáвн'ạ стáнаха млóгу рáвни дрăвé, стáнаха диб'éли, с'é за гр'éнди* [MS,t,44].

ифтира f **1.** 'лажно обвинување, набедување, клевета' ~ *тукý за прикáзната шо и писáна да сă стóкми на нúнјото нóмо: Шо ми пизмúле ифтирá* [MV,K,318]; **2.** изр.: **нé-ј такá, нé му фăрл'áјте ифтирá нăчувéко** (= не е виновен тој немој да го обвинувате). Сп. уште: ~ *тóо па сé нă-мéн гă-фăрќе ифтирáта* (= секогаш мене ме обвинува) [ПК,2 (53)]; [ПД(133)]; и: **ифтера** ~ *се паднали турцко село [турцко село, турцка кукá [им фăрлиле зло ифтера [дека л'убат турски моми [ги фанале двоица браќа [ги фанале затвориле* [БК,95].

ифќé* n 'инает, одмазда' (?) ~ *дúфуту вилú: "áх брé пýста мúш'ка! на т'éб'ạ да ти гу звáм ифќету!"* [MS,t,50]; [MS,s,38].

их interj 'изразува незадоволство' ~ *их, ибáти думăќúнут шó нéма рăкúа дóма* [ПК(Грам)].

ихтибар m **1.**'почит, чест' ~ *там дека сă ногу имăт алăш-вириш су Гăрците и дека сé шо е гăрцку имă гулем ихтибар* [ME(P),82]; ~ *ако ја не просат млого и заеднош да ја дадат, онаја дивојка нема ихтибар* [V,PM,245]; ~ *кату видé такá гимицúјата, млóгу на ихтибáр гу úмал јунáкот, штóто гу земá сос нéгу аф еднá трапéза да јадáт двáта* [V,PM,23] – уште еден случај на нерегуларна употреба на предлозите: **аф** ('во') наместо **на** *(сос нéгу аф еднá трапéза)*; **2.** 'благослов' ~ *рече на мајка му: "мале, јазе ке да идам на чуздина да работам.... да земам малку ихтибар"* [V,PM,48]; **3.**'признание (за нешто)' ~ *и па на третоју ѓавол го питат: "ами ти, зарзарик, што стори?" И он отговори: "е!, јазе..." Та и на него му даде гол'амоју ѓавол гол'ам ихтибар* [V, PM,167]; **4.** 'грижа, почит (кон нешто)' ~ *вели на негу: "ej гиди, побратими де, ногите требува човек да ги има на ихтибар, а не главата" ... за која причина требува ногите да имат човеците на поихтибар, а не главата* [V,PM,66]; ~ *ету една хубавина ти сторјах: тоа тас да гу имаш млогу на ихтибар и... кој ки иди да мели на воденицата, хак да не зеваш* [V,PM, 278].

ихтибарлиа adj 'човек што е ценет од средината, почитуван' ~ *и понéже, кату бéши млóгу ихтибарлúа човéкот, му úдиха млóгу гóсти на дóма му* [V,PM,25]; ~ *и тój, кату бéши млóгу ихтибарлúа човéк, как*

гу и бил кадúата, гу бéши стрáм да излéва прéд човéците [V,PM,27]; и: **ихтибалиа** ~ *и му вели: "царју, ету на нас земја има една кралска мома, кату неа нема на земјата; ти, ако можиш да ја везмиш, млого ихтибалиа ки са чиниш"* [V,PM,210].

ихтиза f 'потреба (голема)' ~ *за това добро, што ми чини тинака на меника, да ти дам и јазе едно перо, и кога ки ти стани ихтиза жива вода, перото да гу туриш на вогино* [V,PM,96]; ~ *тă терăт су силă дă гу којсш и аку не ти-ј ихтиза* [ME(P),89]; ~ *нéмум ихтизá ни уд нúкуј* [ПК(М)]; во Воденско: **истизá** [BV,66].

ихтизалиа* adj 'она што е многу потребно' ~ *за то прид кинисувајнето му удрих иден телј: шо права да права, да си ј зева по ихтизалијте шејва и поскоро да са најда на Питирбург* [ME(P),67]; ~ *за друмут ут риченто мадаф арно да са кажа, от он му-ј ихтизалија на кираџијта* [ME(P),74]; ~ *таквијăт људă... не правăт ногу ѓрџува, сами работăт и не сă ногу ихтизалиј уд јăрџијте* [ME(P),87].

ихăр m 'покриена просторија за добиток' ~ *фатúха, чинúха двáта збóр, пăрво да дéл'ат олóвиту и крáвите; чинúха едúн нóв ихăр и едúн имáха: кój добúтук ке да флéзи áф ловијут ахăр, да é на барлúвоју сúн, кój ке да флéзи áф вéткио ихăр, да é нá умовúтију син* [V,PM,124].

ицé n 'она што го снесува птица и од што се испилува птиче (= јајце)' ~ *Пéтри извáди иднó ицé ут џ'ибóт, гу ст'éгна ицéту сăс кáминут набýн и пýсна óда* [MS,t,75]; ~ *и гн'áзду глéда да чини на нáј-висóко дарву... за да нé можи змúа да изјáди ицáта* [V,PM,30]; ~ *ја зева лудојут, ја отпира на фтисот и, кату беши зинанта устата ú, зева тој едно ице та ја клава на устата ú* [V,PM, 228].

ич' 1. adv 'никако, воопшто' ~ *да ти кáж'и д'áду: "ич' ми утúваш' да са клавéш', да пóш' да му рич'éш' на ч'урбаџ'ијата ..."* [MS,t,14]; ~ *пăтникут шо има... застанато, да гу распулја чуднјут извор, шо така ич не чикано му испаѓа прид* [ME(P), 69]; ~ *му вилú на ступáниту: "тузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а млóгу, дад'ăти гу на м'éн'а заш'тó ич' н'éмам мáлки"* [MS,t,16]; ~ *úч ајл'áк не устáнувум* [СК,317]; 2. 'сосема ништо' (opp. **нешто**) ~ *и утúди гóстину да си л'éгни; ж'ината-му вилú на маџ'ó-ји: "тóс тфóју аратлúк млóгу страмлúф, úч' ни јáди"* [MS,t,37]; ~ *Георги как зе страх, как си натика там на тиквите и ич не сборувами* [МС (В),80]; 3. 'до крајна степен' ~ *рече: "тето, ти сă мол'ам да ми даиш кл'учовете да отворам млади килари и темни зандани, да разгледам вашата дăржава, оти сă чини 9-10 години, што не видех ич ништо"* [МС(В),95]; 4. изр.: **ич мă нéма** (= многу сум заборавен) ~ *дéк ќитýрум не о нóждум, сјáа ќо:-клáм шéјо, нă мóж до:-нáм* [ПК,2(167)]; **úч нé гу бúве** (= тешко е болен) [ПК,2(54)].

ич-олмáс adv 'барем малку' ~ *да нéмам на пýшката ич-олмáс...* [BV, 65].

ич'илúк m 'крупно мелено брашно, гриз и др. што се става меѓу корите на баклавата' ~ *за да прустúрат инó лúсту на тапс'áта и удгóр'а фăрл'ами на врăх лúстуту ич'илúк* [MS,x,8].

ичкадија m 'некаков судија (?)' ~ *един друг си отромоне: – хајт да бирем, да убирем [да убирем чирашница [та да идем ф чуздо надалечно:*

ти да бӑдеш ичкадија [ја да бӑдӑ пак сӑдија [БМ,188]

ички́а f 'жесток алкохолен напиток' [СК,326].

ичумен (**ич'уме́н**) m, bot., Hordeum 'вид житно растение, јачмен' ~ *субашта́ нема ак на ништу повика́ ут 2 кила́ жито и на 1,5 ичумен* [ME(P), 90]; ~ *кӑрцка́тӑ земја́ дӑрӑдиса за секаква турлија жито, ичумен, уров, овес, лозја, бубакј* [ME(P),78]; ~ *и за фа́тиш' да уре́ш' , за фӑрли́ш' с'ӑм'ạ на ина́ л'а́ха и́ти пш'ини́ца, и́ти ич'уме́н* [MS,t,6]; и: **ичме́н** ~ *се́дбӑта зна́чи тӑва́ сии́дбӑта шо́-ј, шо́ сӑ-жни́и, шо сӑ-вӑрше: чини́ца, рӑш, ичме́н, увес* [ПК,2 (247).

ич(у)мини́чница f 'слама од јачмен, се користи за покривање на трла и сл., се добива со тресење на класјето, а не со газење од коњите врз сламата на гумното' [Г.К(М)].

ичумини́ште n 'нива од која е ожниен јачменот' [ПК(М)].

ицел' m 'судбина, предодреденост' ~ *ти дујде́ и нӑ-те́п ице́л'о, нӑ мо́јш га́аре* [ПК,2(54)]; ~ *калугеро му огдговари: "моја една врева една флурина е". Тогај му дава единоу алтин. да калугер му рече: 'е сину, без ицел човек не омира"* [V,PM, 162]; ~ *хем киниса, си отиде тамо на вода та гленда, водата си наберала като ѓол', и он си рече: "Боже, ако ми е от тука ицел'у да умра, нека умра!"* [V,PM,162].

ицирет m 'принуда' (?) ~ *рӑботӑт су ицирет* [ME(P),172].

иш interj 'извик со кој се бркаат птици' ~ *Бог да бије жетварките [иш, иш пуста јаребицо [дујда бујда сиво сокле* [БВ,245].

и́шạла interj 1.'дај боже' (со среќа) ~ *и́шạла - ма́шạла* (ајде аирлија); 2. 'како да не' (со иронија) ~ *гузима́ ли о́н? - и́шạла ко:-вӑрне* (= никогаш нема да го врати) [ПК,2 (54)]; кај Саќов: **и́шалла** (= божја работа, ако господ рече) [СК,326].

ишире́т (и: **ишӑре́т**) m 'разбирање преку договорен знак' ~ *му-дадé ишире́т да мо́лче;* сп. уште: *ус-ишире́те сӑ-рӑзби́рат* [ПК,2(54)]; ~ *Го́це ми дӑдé ишире́т дӑ о́дум прӑ не́го* [СК,326].

ишихиса (са) (и: **ишийа́са**) pf 'се одмори' [BV,67].

ишкија f 'врсничка, лика' ~ *и јунак Бошко, как зе такоф џухап, пушти една книга и вели: "или да земиш една нивеста или да најдиш една твоја прилика, твоја ишкија"* [МС (В),93].

ишки́н m 'начин на трчање на коњ' [СК,326].

иш'кити́ја m 'пустелник, тој што живее сам'; сп. **ашкити́ја** [MS,s,41]; **сфе́тиц ашкити́а** [BV,67].

ишта́х m 'мерак, желба (пр. за јадење)' ~ *по-гул'а́мојут бра́т га изја́ди смо́квата, на по-ма́лкојут ишта́х му оста́на, ка́к и то́јнака не можа́ да не ку́си от смо́квата* [V,PM,28]; и **иштаф** ~ *ус-ишта́ф сӑ-нӑја́дé* (= со добар апетит се најаде); ~ *ишта́ф ме́-ј дӑ-т ви́дум* [ПК,2(54)]; кај Малецки: **иш'та́х** 'гнев, лутина'(?) [MS,s,41].

иш'тахли́ја m 'злобник, лош човек' [MS,s,41].

иште part 'ете' ~ *и́ште га́аре кӑздиса́х; ~ не́јкум и́ште* [ПК,2(54)]; ~ *му кӑжу́ве иште́ тиа сӑ по́-јуна́ци утте́бе* [ИГ,112]; уште: **ишче** ~ *и́шче ја́с сум ут Стру́мица, дӑ-ка́жӑме* [ПД,150].

и́ш'ти impf **1.** 'сака' ~ *му вил'а́т: "иди́н про́с'ạк и́ш'ти, да т'ạ ви́ди, л'а́к да ти дад'е́"* [MS,s,24]; ~ *и до́јди вр'ӑм'ạту џа́р'у да ги токми́ мо́мит'ạ. Дијата́ксува да пруминат ш'и́ч'кит'ạ јуна́ци прис по́ртата да ви́д'ӑт мо́мит'ạ, да си удбира́т,*

кутри́ гу и́ш'тат [MS,t,34]; ~ *ма́јка-и ка́зува с'е́тн'ạ на та́тка-и: "на́ш'та мо́ма и́ш'ти да е́зми на кафеџ'и́јата измика́ринут за мӑнч'"* [MS,t,84]; **2.** 'треба' ~ *и́ш'ти иди́н да џ'а́ска ч'изи́јци* [MS,t,5]; ~ *с'ӑ на крусно́ту гу нави́хми, и́ш'ти да сӑ приврăз'е́ на разбо́ју* [MS,t,7]; ~ *иди́н вр'е́тин' т'ут'у́н' за да с'ӑш' и́ш'ти на́јмрăва ш'е́с ду́ш'и* [MS,t,5]; **3.** 'бара' ~ *му р'е́ч'и на д'ӑт'ạнту, ко́лку парӑ за и́ш'ти у гуди́ната?* [MS,t,81]; ~ *з'е́ пуна́ стути́на ко́зи и ерке́ч'а и и́ш'тиш'и да му ги зака́рат на с'е́луто́му* [MS,t,17]; ~ *ви сӑ мо́л'а мло́гу, дад'ӑти гу на м'е́н'ạ заш'то́ јас ич' н'е́мам ма́лки, ко́лку пари́ и́ш'тити за ви да́м!"* [MS,t,16]; **4.** 'се допаѓа' ~ *и до́јди вр'ӑм'ạту ца́р'у да ги токми́ мо́мит'ạ. Дијата́ксува да пруминá́т ш'и́ч'кит'ạ јуна́ци прис по́ртата да ви́д'ӑт мо́мит'ạ, да си ус̀бира́т, кутри́ гу и́ш'тат* [MS,t,34]; **5.** 'зема' ~ *му вил'а́т: "ш'о́ ха и́ш'тиш' смокфат'ạ сӑс т'е́б'ạ набу́н?!"* [MS, t,86]; **6.** изр.: **и́ш'тиш'и да умр'е́** 'малку недостасуваше за да умре' [MS,s,41]; ~ *рибата... му вели на Ил'а: "што сакаш да ти да..., тузи добро што стори на мене? Јазе вунка по суха земја иштах да умра"* [V,PM,172]; со исто значење: **иштиши да ми изл'ази душата** ~ *царјут, колко беши страшлив, ошти толко си оплаши от харамиата, и без мӑра иштиши да му изл'ази душата* [V,PM,210].

иштра́ке* pf, onom. 'при извесна дејност ќе се создаде силен шум' ~ *иштрака́-гу це́лто шпи́рто* [ПК (Мор)].

ишур m 'данок (= десеток од производството) што селаните го давале на бегот' ~ *гу извагјӑт: ундăлӑкут, семиту и субăшлӑкут... испаднӑ да речиме две килӑ ишур* [ME(P),87].

J

ja pron **1.** 'л. зам. за 1. л. едн. - **јас**' *~ му вили: "ја-сă устáв'ах гудини́цата на с'élуту и имáх р'éч'ину да м'ą ч'áка"* [MS,t,19]; *~ му утфáра пóртата и гу пúта: "ш'тó брκаш'?" Ја кáзува фóтографúјата: "н'ă-си ти?" т'á вили́: "ја-сă"* [MS,t,10]; *~ му вили́: "ја сă устáв'ах гудинúцата на с'élуту и имáх р'éч'ину да м'ą ч'áка"* [MS,t,19]; **2.** 'кратка форма за директен објект од **она, таа**' *~ ја урáт нúвата ч'étир, пét' уралá, стáнува хýбаф надáс* [MS,t,,3]; *~ му дáва идна́ лúра; д'ăт'ąнту ја зан'éва лúрата на афиндикóту* [MS,t,82]; *~ ја гл'éнда мáјка-и и сă ч'ýди кăк стáна тóлку диб'éла* [MS,t,,84]; *~* **3.** 'кратка форма за директен објект од **оно, тоа**' *~ "да ја вúда книгата!" и ја гл'éда н'éгувóту писмó и тój си млăкна пак* [MS,t,17]; **4.** 'кратка форма за индиректен објект од **таа, она**' *~ изл'ази гранчаровата мајка, му вели: "дека хождаш?" И тој ја вели: "касмет сакам"* [V,PM,230] (м. 'и́ вели'); *~ си содрузова нејнот кораб да ја пусна на морету самичка, хем ја вели: "ајде с здрави л'убов! Ако си чинила харно, Бог харно да ти даде..."* [V,PM,166].

ja part (за потврдување) 'да' *~ нáпкунтą фăтú нивéстта дă-дăрýве, си-издăрýве сăте, свúрки úмише, свúрките свúрăт, нивéстта дăрýве, дрéме, já!* [ВМ,319]; *~ му вéли: "áку не веруваш, цáр'у, пýсни л'ýди и, аку не ти докáрат алтăните, ја кифил мојата глава!"* [V,PM,32].

ja part 'ете' (за посочување на предметот, односно за засилување) *~ цáснува куш'ýл'ата на гóр'ą, му укáзува ниш'áнин на кур'ému: "ја тáс ми ћениáта, тóс ми сóју!"* [MS,t,15]; *~ да ја сигá стана́ касмéт, да ја в'éна мумáта-ти и да ти кáж'а ш'ту ми р'éч'и Гóспут'* [MS,t,15]; *~ "ја за умр'ăнтију сă науч'ú, ш'ту куж'áта-ј сид'ă?"* [MS,t,24]; *~ ја-ти-ги прумúнат з'éнтуфцéту и му вил'áт: "áјди-бé Ќел'éш', óш'ти тук си?"* [MS,t,36] - во илустративниот текст имаме употреба на презент од перфективни глаголи: *ја-ти-ги прумúнат з'éнтуфцéту.*

ja conj 'или' *~ дали си гладна, ја жадна [јели си гола, јел боса [дал ти је л'убе зилјарин* [БД,72].

ja - ja conj 'или - или (алтернативно)' [ВК(1),68]; *~ на нас гора има една бела, бесна кубила, штото ч'увек не остави жив, ниту добици, ја да ја фатиш, ја да ја оклавиш* [V, PM,186].

јаалúја (кревет) adj 'кревет со пружина, на федери' *~ плитинúца не вúке - туку плéт. Ус пăрте. Јаалúа кривéте* [ИГ,120].

јаба f 'земјоделска алатка што личи на вила, се користи при вршење (односно веење) на житото' ~ *кути лупáта, цéла нăпрáвăна уд дăрво, зă вéјне нă врáо; сă упутрéбуве кá ки дó: жúтто дă сă пудвé:* [ПД(122)], (разновидност: **јава** Ник); ~ *тá-ј вúла, дăрвăна, ус-штúри зăба (рóга), зă-збúрне, зă-убрăштине слáмта – кá вăршиме нă-гýмăнто* [АЌ], со исто значење во Грам: **кăрпăлоќ** [ПК,2(55)]; кај Малецки **јáба** 'даска на која има прицврстено кремен камења, служи при зршење на житото' [MS,s,42], веројатно погрешно, направата што ја споменува тој во повеќе долновардарски говори се вика **диќана**.

јабандá (|| **ибандá**) f 'туѓина' ; сп. **кш'инитjá** [MS,s,42]; ~ *ним ме пити да ти кáжам: ["имах мóмче малечкáву [на дванáјсет гудúњи [он утúде на јабандá"* [ME(P),95]; ~ *пушчéјте нă двéте на јабандá* [BV,68].

јабанџиа m 'туѓинец, непознат човек' ~ *си разл'ути млого и му вели на гостот: "а бре јабанџиа гидиа, зашто не стануваш прав и ниту се поклони на мене, кога си дошол"* [V,PM.222]; ~ *oj јабанџии слепи и криви* [BV,68]; ~ *му вéли на сајбúата: "господúне, éла дур на хáнот! Ти вúка едúн јабанџúа трăгóвец"* [V,PM,15]; кај Малецки: **јабанџ'úја** m 'туѓинец' [MS,s,42].

јабанџијче n, dem. од **јабанџиа** ~ *телал се вике на нова пазара [се продава којна на вересија [на вересија утре до икиндија [кој си име пари којна да си купи [најмело се ј дете јабанџијче* [БК,140].

јаблок m 'опклада, облок' ~ *мори, јаблок ми фатиле, јунак јем дивојка [јунак јем дивојка... [заидно да нуќеват, да не се бураат* [БМ,131].

јáблăка (и: **áблăка**, односно **јăбýлка**) f, bot., (Pirus malus) **1.** 'јаболкница' (дрво) ~ *простр'а рăкáта му, искинá едúн дал сóс дéсет јáбăлки и едúн дизгúн удрú на кóн'ут, побегнá* [V,PM,113]; ~ *"јáс јáм, јá ут тáс јáблăка пујнó лúсту си лú-знувам и тузú-ми јáдин'éту!"* [MS,t,59]; ~ *гу нájдуха удóл инá јáблăка с'ăд'ăш'и пруфúтис Иеримúјас* [MS,t,59]; **2.** (плод) ~ *дјáвулу идúн д'éн' уткрáва инá јáблăка ут парáдиса и исл'áва на зим'áта* [MS,t,30]; ~ *пák нájди инá јáблăкă сăс јáблăки тувáрина.*

јабре interj ~ *Торунџа војвода, јабре, Турунџа војвода [што си толко нажалано [јем си толко јустрашнало* [БМ,75]; ~ *седи јабре лудо младо [седи ним јоди [ка ки миниш Шар Планина [полна ајдути* [БВ,250]; ~ *на чешма има три млади моми [полнеја јабре врвеја [јоздола лудо на којн качено* [БВ,178].

јаваш-јаваш adv 'полека-полека, постепено' ~ *ридиштă и долиштă сă јзрăмнувăт и кăту рăмнинă (јаваш-јаваш), не пузнăјату се спушкăт нă долу* [ME(P),79]; ~ *Постол се наогја на иден рид шо јаваш-јаваш се чина по нисук ут кăда-ј селто* [ME(P),70].

јаве* pf **1.**'соопшти' ~ *брáт-ij бúл óдăн уф-тóо мумéнт нă-Сóлăн, пукирúа. Му-јăвúли. Брáт-ij úде* [ПК,2(337)]; **2.** – **(се)*** 'се покажа, се појави' ~ *ка се јава от Аранлијте Ѓуро, ети тăрчаха солунските граѓани да го причекат* [MC(B),97]; ~ *тýка скáла, тáму скáла - нéма. Вúкăт пăндăрут дă-му-сă-јáве, дă-му-ă-дáде скáлта, нúкуј нéма* [BM,323]; ~ *Стамено пиле шарено [јави си глава пинџере [да ти го*

видам лицето [да го запишам на пушка [БВ,163].

јаве n 'вистина' ~ *јаве ил' сон* (= вистина или сон); сп. **на-јаве** adv 'навистина' ~ *тој што ми даде прстинот [низ прстен да го провираат [тој што ми бакна лицето [тој, дај го боже на јаве* [БВ,310].

јавор m, bot., Acer pseudop atanus 'шумско дрво, расте високо, има лисја што личат на дланка; кората му е белузнава' ~ *ни набрала зилен здравец [ам сăпасала ален појас [врзала го за јавора* [БД,88]; ~ *надвор од Гуменџа покрај реката [на дрво јавор Грк је убесен [нека разберат Турци и Гриџи* [БВ,74].

јавроф* adj 'нешто што има врска со дрвото **јавор**' ~ *ej ти Голаш, Голаш земја опустена [земја опустена крăф је облијена [дојранџките моми за Гăркот зборуват [Гăркот је обесен за дăрво јавровo* [ГД,135].

јавуве (се) impf 'се јавува, се пријавува' ~ *и вóа чувéк разглáсăве низнéговта околúја дали кą-се-нáјде нéкуј дą-а-унúште мéчкатı нóго кe-гу-нąгráде. Нą-тóа се јавýве едúн чувéк сус-éдно мąлéчко кýчęнце* [В,273].

јáганче n, dem. од 'јагне' ~ *утринта отúде бишкáринот да пáси кубилата и жрјáпчинто. Тáм, дéка пасјáха, са чинúха óфца сóс јáганче* [V,PM,117]; в. **јáгн'ą**.

јаглăк m 'крпа шарена, везена, обично од свила' ~ *ела мене изваси ме [га са жен'а шче та дарја [тăнка риза куприпена [тăнăк јаглăк и тој такăв...* ; ~ *повниш ли друшке, знаш ли [кога в градина сıдјахме [и тежăк јаглăк везјахме [мар ти са млого фал'аша [че ни шче мајка јоставиш* [БД,43]; ~ *седнала је Рума Ленка [долу - долу в градината [в градината под дун'ата [там ми везе тенăк јаглăк* [БД,109].

јáгн'ą n (pl: **јáгн'анта**; dem. **јáгнич'ą**) 'малото од овца' [MS,s,42]; ~ 120 *овци ги фатила сапаница и умрели на Митровден, и да му ги дам на Георґовден јагăнца, и 12000 оки трева, зашто излизел Вардар и му ги удавил* [МС(В),87]; ~ *"от мóјта цáрчина да побéгниш, учúте ми да ти не вúдат тýка óшти едноч! Јазе сакáх да ти закол'ам. кáту јáгне, ама пак ти сожалúх"* [V,PM, 10].

јагне (сă) impf 'кога овца раѓа јагне' [ПД(Ф)]; ~ *флегăл Април, офцата не му а утипал. Му сă јагнила мăшко јагне* [V,PM,293].

јагăнце dem. од 'јагне' ~ *јáгăнце, бéгăнце, дáл си глáдно или жéдно* [ПК,2(233)].

јад m 1.'душевна мака' ~ *как гу и бил кадúата, гу бéши стрáм да излéва прéд човéците, и такá от јáд си разбол'á* [V,PM,26]; ~ *убава си мори горо [мирисаш на младост...[ако еднаш те погледнам [само јад и жалост* [БВ,235]; 2. 'лутина, завист' ~ *тогас другарите му фатиха, гу вразаха за една тополa, от јадови ги земаха заинцитy... си фал'аха, ча они утепаха 40 заинци* [V,PM,104]; (случај на паралелна употреба на кратките заменски форми еднаш за прав, друг пат за неправ предмет во истата синтаксичка конструкција: *другарите му фатиха, гу вразаха* – за ова поопширно во граматичкиот дел); ~ *и од јад дур векu му идиши на владиката да плачи* [V,PM,39]; ~ *пак лалата от јад сакаши да пукни и пак му вели...* [V,PM,42]; 3. 'непријатност, грижа' ~ *не дуј, не л'ул'ej ма [мили ле ветро[јаз са сăма л'ул'ам [по*

мајчин јадове [по татком пукнице [БД,64].

јад part 'ајде' ~ *јад да дојдиш, мило либе, да ме видиш [да ме видиш, мило либе, на какво сам [на какво сам, мило либе, дириџије* [ЅМ,82].

јад'е́ impf 1. 'консумира храна' ~ *сиднáл ми е Мáрку и Јанкýла [јáдат, пúјат, лăкăрдúја чúнат* [МЕ(Р),95]; ~ *"и ш'то прáви там нáс мóма?" – ја пúта бáбата; "мумáла тáм јад'е́, пúј сăс измикáркит'ą, ни мóжи да пój пуидúн нúту пúлă биле́"* [MS,t,21]; ~ *"ти ш'тó јадéш'?" – "јáс јáм, ја́ ут тáс јáблăка пујнó лúсту си лúзнувам и тузú-ми јáдин'ету!"* [MS,t,59]. ~ *úди и м'éч'ката, сă курдúсува да јąдé* [MS,t,51]; и: **јид'е́** (< 'еде' – со редукција) ~ *ш'ист'ăх м'ăсници да рáбути, дванájси м'ăсници да јид'é* [MS,t,24]; ~ *ýтр'ą да пój з'éнт'у ут кóзит'ą да в'éни идúн ерќéч' да закóлими, да јид'éми, да пúјми* [MS,t,17]; ~ *му р'é'и: "... мájка-ти ти клáди záхрсна на мáнџ'ата да јид'éш' да да сă захрáниш' "* [MS,t,31]; и **једе** ~ *тој казал: "ми се једе, зашчо бравот шчо исках да го зема, г. зели"* [ШС,5,416]; 2. 'зема нешто што не е негово, што не му следува' ~ *тој ми рече, колај е та работа; му дунсех 2-3 мисирока, напкун па му дунсех. Ма лăжа два месца и ми јаде 12 мисирока* [МС(В),87]; 3. изр.: **зájно јáдат лéп** (илч: **едúн лéп јáдат**) (= во постојан контакт се, се договараат) ~ *ним сă-зăкáчуви уз-Аргúр, óт он едúн лéп јáде уз-тó·* [ПК(Мор)]; **јáди имáни** (= прави големи издатоци, троши богатство) ~ *éту дјáтето гу јáди имáниту нá чорбаџúата, кату кáк прéди рéкоха нáречниците* [V,PM,146]; **јáл, нé јáл трú и пул сă-фáште** (= се кажува кога изборот е ограничен а резултатите се исти, независно од постапките) [ПК,2(168)]; **нóго лéп сáке дă-јáде** (= треба многу време и труд за да се заврши некоја работа) ~ *дудéк дă стáне дóктурка нóго лéп сáке дă-јáде* [ПК,2(182)]; **јăдéјте бижáнци бáница биз лéп** (= потсмешливо обраќање од староседелците кон бегалците *"бижáнците"* дојдени од Кукушко) ~ *кá дујдéме ут–Кýкушко, уд дóлце, тýкашните ни сă-смéјаа óти сме прăвúли нóго кăтăк, димéк сме штидúли, шу-вúкат сјáа, ѓóо сме јăдéли бáница ус лéп. И сјáа тăкá ни сă-смéет; гáаре не сте сирумáси, димéк јадéјте бижáнци бáница биз лéп* [ПК,2(168)]; **мо:-јáде скăрничкăта** (= му ги зема скромните материјални можности) ~ *тóлко гудúни мо:-јáде скăрничкăта, сјáа нéјќе до:-чýве* [ПК,2(176)]; **јид'е́ сă** (= многу се нервира, се лути) ~ *já-сă úмам разид'éну* (= се имам разгневено)'; *сă разјадúх* (= се разгневив) [MS,s,43]; **сј-о: јáде џиéро (дрóбо)** (= премногу се коси поради некоја непријатност) ~ *зă нúшто сј-о: јáдиш џиéро, дéтто ќи-си-уздăрвéе куту нúшто, ти ќи си устáниш ус-плáко* [ПК,2(195)]; **јăдé ќутéк** (= го изнатепаа) ~ *е, тугáј, ká-с-зăпăлú Кăлúнуво, тáтко нóго јăдé ќутéк ут-Тýрџите. Гу-кăлвáа, нúą ричéме тáтко ќ-о:-утéпăт* [ПК,2(342-343)]; **тă-јáде** 'постојано досадува' [ПК,2(152)]; сп. **јáдиш'т'éм** 'јадејќи' [MS,s,43].

јадиво n 'храна приготвена за јадење' [ВД(1),68]; сп. **јадин'и**.

ја́дин'и* n **1** 'храна' (приготвена за јадење) ~ *"јáс јáм, ја́ ут тáс јáблăка пујнó лúсту си лúзнувам и тузú-ми јáдин'ету!"* [MS,t,59]; ~ *идúн д'éн' мéч'ката, кугá исл'áваш'и за да пój да брќа јáдини, му клáваш и и-нá*

рóпката на устáта, идúн гул'ám кáмин' [MS,t,16]; и: **јадне** ~ *летто нă-мојш уд-них јадне дă-уставиш нă-мигдано, сé туку шават* [ПК,2(193)]; односно: **јадина** ~ *и тој ја извади кабачката, ја отвори. Га гленда мајка му, што да види: јадена, манџи, штото царју̀п нема таквии манџи* [V,PM.176]; **2.** изр.: **шó јáдне ќи-пáдне** (= ќе се најадам убаво) ~ *уд-уфчéра си-j-ќструм зăјпто зă-бáница... шó јáдне ќипáдне* [ПК,2(194)]; **срце јадејне** (= болки во стомакот): коњот болен од *срце-јадејне* од болки се препелка по земјата *(се вргале)*, за да го излекува газдата му става во грлото црн пипер истолчен, помешан со ракија [ТГ,384].

јадец m 'грбна коска од кокошка' ~ *тó-j ут-кукóшка, кут-чатал, фáтка-j, ус-нéго сă-кăршăхме. Ак măизлăјш ќи-т кýпум бăкшúш, ак тăизлăжум ти ќи ми-кýпиш. Му-вúкме и* **јадéц** *и* **кăршáло** [ПК,2(55)].

јадлив adj 'злобен, лош' (сп. **јад** = отров) ~ *дојдох тука аф градо, са научиќ, ча твој мăж да е јадлив и да не остави друг мăж да ти види* [V,PM.68]; ~ *ама и царјут беши млогу јадлив, ча гледати, колку марифети чини Мајдон* [V,PM.74]; ~ *сетни заборавила, от каква сиромаштија ја покаци Господот, да си зини царица: от много јадлива, што била, сакаши царјувата мома да ја погуби* [V,PM.275].

јаз (и: **јас**) pron **1.** 'л. зам. за 1л. едн.' ~ *утúдуха, пúтаха: "тó ч'ýка на пóртата?" "јáс сă идúн ѓеч'кинџ'ија, м'ạ ни ш'т'éти тóс в'éч'ер...?"* [MS,t,15]; ~ *да в'éни идúн ерќéч' да закóлими, да јид'éми, да пúјми и да сă нарáдувам и јáс* [MS,t,17]; ~ *л'у за дój да т'ạ упáда... јáсă кадúја, јáз за т'ạ сурталúсам т'éб'ạ* [MS,t,56]; **2.** **'мене'** ~ *как вúд'ạх турбúци да пáж'дат на главúци; б'ăгај, б'ăгај, јас кускýн'у ми сă урвá, дур с'ă си úда* [MS,t,43]; ~ *речę он: "Ај, ки одиме на кунакут, ки кажими". Па јаз му рекох: "Јаз ми е страх, ако не, јаз сам ки одах"* [MC(B),85] – во случајот имаме номинатив употребен со значење на долга форма за (во случајот) индиректен објект – 'мене'.

јазде* impf 'јава' ~ *как дă ни вехнам и сăхна [куга шчă дојди јов село [на черно муле јаздеше [на червен килим сјадеше [руба му јоган гореше* [БД,108].

јáзе pron 'л. зам. за 1л. едн. – јас, проширена со партикулата *-зе*' ~ *му вéли: "амáн, човéче, тинака, што си дошéл тука, да ти пúтам: тýка, што излéзох јáзе, кáк са именýва товá грáт?"* [V,PM.8]; ~ *му велú: "амáн господúне, да дójда и јáзе сос тéбика на Цариграт!* [V,PM,151]; ~ *брáтќа, јáзе ва викнáх тýка да ви кáжам ...* [V,PM,22].

јазека (и: **јазика**) pron 'л. зам. за 1л. едн. – јас, проширена со партикулите *-зе* и *-ка*' ~ *бег ут тука, море [море врашко чедо! [јазека си имам [и татко и мајка* [ТГ,102]; ~ *јазика, ка и најдех овците на другар ми... и трăгнах и отидох на тăрлото – е колко един черек имаше от Ридот до тăрлото* [MC(B),75]; ~ *му вéли на по-гол'ámojут: "бráте, áди тúнака úди си дóма, јáзика ки остáнам тука, ки чáкам дýр на другата годúна да си чúнат смóквите"* [V,PM,28].

јазúк m **1.** 'орган (подвижен) во устата на човек или животно'; **2.** 'средство за комуникација меѓу луѓето, говор' ~ *излезé при ézера, на крájут сéднал*

и чýиши жáбите, как кр'áкаа:... и сáкаши и тójнака да си наýчи жáбин јазúк [V,PM,28]; ~ *и тојнака пл'унката га лижна, и си научил да вреви секаков јазик и да ,лознава секаква врјава* [V,PM,81]; 3. изр.: **си хапнá јазúкот** (= се исплаши, се изнервира од некое сознание) ~ *кату чý такá пóпот, му фтекнá за мéчката, штó чинú сос нéа, и за еднóч си хáпна јазúкот* [V,PM, 106]; в. **изик**.

јазлик m 'летно живеалиште' [V,PM, 384]; ~ *кога стана царјут утрината по неговот јазлик да са шета, кога гленда, што да види. Прогледнот му са зé* [V,PM]; сп. **јăзлá**.

јазăк adv 1. 'жалосно, напразно' ~ *си пл'éсна рăнц'ăт'ą ч'урбаџ'ијата: "јазăк утúди д'ăт'ąту"* [MS,t,18] ~ *едни сă пуштиха и ми сватиха кон'от. "Аман, Трајко, да си жив, остави тој човек, што сакаш ки ти дадими. Јазăк, Трајко, ке окепазиш иснафот!"* [MC(B),91]; 2. 'срамно' ~ *и му вилú "јазăк б'ă на вáс, идúн кóн' да ни мóж'ити да гу јáхнити"* [MS,t,59]; и: **јазик** ~ *Марин му вели: "ах господине Теодораки, много ти жал'ам, хем јазик на тебе! Отдека ја најде таја кахпеа та ја зема за стопаница"* [V,PM,166].

јаика pron 'л. зам. за 1 л. ед. – јаз' ~ *му вели: 'побратими, сега и двата да ходими, ке да постаними, но нади јаика да тц вјахна мăра, и сетни тинака пак ми вјахнуваш мăра"* [V,PM,54].

јај part 'ајде' (изразува подбуда да се стори нешто) ~ *ај стани, моме, јај стани [јај стига што си, моме, пуспало[моме ле јубаво. Погледни, черни моме, јучинки* [БМ,154]; ~ *сăнце, бăнце [богоо јајце! Дека е јајцето? Јај го ув огинот* [БГ.1,402].

јај part 'ете' ~ *јај дека идат наште тукмари [нашите тукмари сăте ракијари* [БВ,172].

јајáн adv 'се движи само со помош на нозете (без превозно средство) – пеш(ки)' ~ *јáдух л'áп и трăгнах ут-тáм да на-гóр'ą в'éч'ер јајáн за да си úдам* [MS,t,2]; ~ *сигá и визúрину у гáш'ти и у куш'ýл'а си утúди јајáн ('бис кóн' ') на с'élутó-му* [MS,t,41].

јајце n 1. 'она што го снесува птица и од кое се испилува мала птичка' ~ *кáк гу вúде чифýтино јáјцету, ча врéдиши, дрýгио дéн му вéли...* [V,PM,9]; ~ *уф-лýпкăта сă-тýре, ний му вúкăме кăтăк, ýрда, пăржăни јáјца, шо бúло, ги нóса уфчáрто* [ПД(120)]; ~ *ки-изл'ýпи некóуку вăрéни јáјца* [УЕ,31]; и: **јехцé** ~ *кокóшка ако снéсе недонóсено јахцé, лóшо је* [ВД(1),85]; ~ *бре Димитри, бјал Димитри [ни калви ми дăруону [ни си ми хори гн'аздону [ни си ми троши јехцана* [БД,67]; 2. изр.: **сăнки шăрéно (вилигдéнско) јáјце** (= се кажува за нешто што премногу се чува) [ПК,2(197)]; **јáјце му сă пéче нă-гăзо** (= многу е преоптеретен, има голема мака) [ПК,2(148)]; ~ *нúм гу чéпки, úма мáстуре, кăшта прáве – јáјце му сă-пéче нă-гăзо*; **јáјцто мó-ј нă гăзо** (= многу му се брза, се решава нешто важно) [ПК,2(168)].

јајцăнце* n, dem. од 'јајце' [ПК(Ал)]; ~ *да ми дадеш клучеви] да отклучам ковчези [да дарувам лазарки [по две, по три јаболка [и по едно јајценце* [БК,16].

ják* adj 1.'силен' ~ *кату ги удрúха аф áзмáку, четритјá магáрита, кату бéха слáби, постáнаха, шестјá*

по-јáките úзлéзоха [V,PM,114]; ~ *аку сакаш меника да куртулисаш, по-скору јаки л'уди да пратиш, от зетјут да ми куртулисаш* [V,PM,63]; ~ *молила и вəйвила; "Нимој ма, прийтăл'у, трăпаш, та јаз ќу та направй да си много јак, хăм да зăмăш царјувăтă дăштарă"* [V,PM,288]; **2.** 'здрав' ~ *јáко вăже му турú* (= го врза со здаво јаже); ~ *óна и-вăрзáла со синцúре јáк'и; му-кладéле на-ýште бубáк за-данé-му-се-слýша* [ВС,295]; ~ *бијала вијеш, римејне стегаш [римејне стегаш пинците јаки [сабја си точиш, пушка си мажиш* [БВ,169]; **3.** 'тврд' ~ *ж'ел'ąзу јáку-ј* [MS,s,43]; ~ *úмше цăрно грóзде, јáка шл'ýпка, дибéла, нé сă-јáјше, зă-вúнс бúше, áдно цăрно вúно – вăпцýвише сé дéк ќи-пáдне* [ПК,2(197)]; **4.** 'голем, дебел' ~ *тогас Мајдон му вели: "сега тинака си, протудраку, кату негу јак. Влези аф сандăко да ти закл'учам и да си цасниш, да докимашими... дали си чини сандăкот јаку"* [V,PM,77]; **5.** 'плодороден, тој што има можности' (пр. поле, нива) ~ *јáк бăúр и тăквú гáбере úмше* [ПК,2(247)]; ~ *тáа нúва-ј јáка, дáве гулéм бустáн* [ПК,2(55)]; **6.** 'важечки, што има значење' ~ *му и рекла на них: "јазе ја ско нувам, ама сакам пăрво сос царјут да чинам здрав и јак пазарлик сос писмо и сос мјухурја* [V,PM,185]; **7.** 'храбар' ~ *тóјнака сóс млóгу јáко сăрце и речé на хајдýците: "éј мóре, дéвет брáтќа хајдýци, вúа млóгу дýша изгорúхти, áма цојáта дýша колáј не изгор'áва"* [V,PM,21]; **6.** изр.: **јáка му дýша** (= изложен е на големи тешкотии) ~ *јáка ú дýша нă-свăкăрвăта, ká-ј тăрпе тóлко дéца* [ПК,2(168)].

јакá f **1.** 'дел од облеката, се носи околу вратот'; **2.** изр.: **јáка трéсе** (= многу се жали од некого) ~ *кумшúјте уд нúхка јáка трéсат* [ПК,2(168)]; сп. **на јакáта** (= *на висóку м'áсту*) 'подигнато, стрмно место' [MS,s,43].

јако conj 'ако' ~ *јако су глава , тето, завăртам [главата да ми, тето јукапе [јако со јоко, тето, погледнам [очите да ми, тето, ослепат* [БМ,113]; ~ *јако не те земам млада нивестица [тогајн ки те зевам млада ивдовица* [БВ,188]; ~ *јако не ја дават ти да не си дојдиш] ти да не си дојдиш јабер да не донсиш* [БВ,189].

јако **1.** adv 'многу, силно' ~ *на сички даде по една јабăлка [нà наша Кал'а до две јабăлки [оти е Кал'а јако хубава [јако хубава, јако гиздава* [БД,110]; ~ *дéтето фатú вéки рáботата да га гóни мóшни саалáм, јáко; пéрвиат писáр фатú да зулéпсова на нéго* [V,PM,293]; **2.** adj 'здрав' ~ *тогас Мајдон му вели: "сега тинака си, протудраку, кату негу јак. Влези аф сандăко да ти закл'учам и да си цасниш, да докимашими... дали си чини сандăкот јаку"* [V,PM,77]; **3.** 'вистински' ~ *тогас те фатиха јако давацилук сос него, га алтуниту от него ги сакат* [V,PM,181].

јаковит* adj 'нешто што дава сила' ~ *змийăта му сă примолила да идат зайдно в йднă горă, от там да му набăрă јаковитă билкă и за сăвдă* [V,PM,181].

јáкос(т) f 'сила, моќ' ~ *и на ониа дни úмаши кавгá сос дрýг цáр, беши собрал ојска. Тогá отúде и Кулýф на ójска, и Гóспод му дадé јáкос млогу и марифет* [V,PM,9]; ~ *змийăтă набрăла билки и му дала, като му казала, чи йднăтă ă за јакост,*

и кога ă носи, ќу можјă цалă планинă да тарколи [V,PM,283].

јáкто* adv 'многу' ~ *ти пą јáкто мусă-уплąшúй* [ПК,2(55)].

јакýш' m 'угорница, стрмно место, подножје (на планина)' [MS,s,43]; и: **јукуш** ~ *киниса да идат; тамука имаши малку еден јукуш на пăтјут. Тогас царјут му вели: "... јаика да ти вјахна мăра, и сетни тинака пак ми вјахнуваш мăра - така да гу (з)извадими то јукуш"* [V,PM,54].

јáла pf (само во императив) 'дојди' (ела) ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси снú, н'émами дрýгă удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и тú!"* [MS,t,15]; ~ *и вúкнува на им'ąнту: "јáла тýка, мáри, ш'ó-ми кáзува мáјка-ти, ш'ó сă т'éс рáбута ут т'éб'ą?!"* [MS,t,84]; и: **јела** ~ *мар дојде врјаме, врјаме пладнина [врјаме пладнина, да пласнуваме [љап си имаме, уода немаме [мар јела земи бăклă на рамо [бăклă на рамо, стовни в рăки* [БД,68].

јаланц'úја m 'човек што се однесува несериозно, што лаже, лажливец' [MS,s,43]; [ПК,2(55)]; ~ *и тóо кут тéјк-му, гулéм јаланцúја* (= и тој како татко му, голем лажливец) [ПК(Кр)]; ~ *на царјут му вели: "царју, таков јаланциа не ти знајах, за еден ден ми даде тјумјусук"* [V,PM,293].

јалдăз m 1. 'име на ѕвезда'; 2. bot. 'име на градинарско цвеќе'; сп. **јалдăз казаси** (= ѕвезден округ) ~ *му рекла: "јас не можум да та земум, току имам една сестра уф јалдăз казаси, оди, неа а зими"* [V,PM,293].

јали conj 'или – алтернативно' ~ *Пеперинке малка моме [чула ли си, јали не си? [порăчал је господарја [господарја, Разман-Алија [да му зберат јергенето [јергенето с јергенките* [БД,28]; ~ *Ленке Румалинке [мари чула ли си [мари јали ни си? [засвирили ми са [двја загорцки свирки* [БД,32]; и: **јели** ~ *бре Стојане, сино мили [шчо ти стадо вечер блјаје [вечер, утрин низ јегрека ...[дал ти мјасто трава нема [јели извора студена уода?* [БД,36]; и: **јел** ~ *дали си гладна, ја жадна [јели си гола, јел боса [дал ти је л'убе зилјарин* [БД,72].

јаликá f 'некаков вид стока што се продава во дуќан...?' ~ *идúн дугáн' бакáлски имáни, дрýгију дугáн' јаликá, хрисавикá* [MS,s,43].

јаловица f 'крава (овца и сл.) што не раѓа' ~ *да поиска от царја 40 товарја просо, и 40 товара мет, и 100 крави јаловици* [V,PM,157]; ~ *да úдиш нá цáрјут да му кáжиш, да ти дадé еднá крáва јаловúца, и да га закóлиш* [V,PM,136].

јалувар m 'овчар што пасе овци, јаловици' ~ *удде́х ас нă-нéго јąлувáр, сто и седąмсéт јалувúци пáсех* [ПК,2(55)].

јалувини pl 'овци што не раѓаат, јаловици' [ПК,2(55)].

јалăва (жена, крава) adj 1.'неплодна' ~ *тáа шо нé рóжде* (само една год.), **штирица** 'неплодна повеќе години' [ПД(Ф)]; ~ *тáа јáлуфта* (за жена) *гувурúла зă-мéн и шó бúло и шó нé бúло* [ПК,2(55)]; ~ *Јевреје сватба правјаха [на самовилцко вăршило [та са заклали, заклали [до девет крави јалови* [БД,26]; ~ *двајс-дéвит гудúни јáлува бúј и сéга са чинú тú па и сéа дă-та зąкóл'ат – арáм дą му бúде* [БМ,199]; и: **јалов** ~ *па нéкој дéти нé му сă чинúло, óти Елисавéт бéши јáлоф, и на гудúнити бúле*

устаре́ле [MV,K,294] - очигледна потврда дека во солунските говори категоријата род не функционира, во случајот имаме нарушена конгруенција, имено придавката е од м. род иако се однесува на жена *(јалоф Елисавет)*; за ова в. поопширно во граматичкиот дел; **2.** fig. 'неуспешно, напразно' ~ *уддéх, ама рабóтта јáлува испаднá* [ПК, 2(55)].

јалăжă f 'вид ткаенина, памучна, со црти' ~ *мар та ми фл'ази до тевни кил'аре [мар та уотлупјај Златина сандăк [мар та искарај Златина јалăжă [л'у јошиена, ни надјаната* [БД,71].

јалăк m **1.** 'парче неострижена волна на главата на овен' ~ *Румјанɔ кузум хубава [моје са стадо познава [цăрăн ги јовен уодјаше [рогове му са сребрени [јалăци му са маламни* [БД,38]; **2. јăлак** 'петно' ~ *јăлáци, јăлáци тé-ј фустáно*; односно: 'модрица' ~ *ká сă-удрúх, цéл јăлáк ми-сă-чинúл нă-нóкта* [ПК,(55)].

јáма f **1.** 'длабока дупка, односно удолница' [MS,s,43]; ~ *и царјут му даде писмо сос негов мјухјур: ако да скокни јамата, да му даде момата и половина царчина* [V,PM, 185]; ~ *на пăтјут најдé áф горáта еднá дăлбóка јáма, гу фăрлú тáмо. Аф јáмата úмаши шýми* (гранки, лисја) [V,PM,157]; **2.** 'крадење, грабеж' ~ *арăпláне пýкат, нарóдо, нéкуј, удрúл на-јáма, шо ќи-фтáсе – грáбе;* **3.** fig. 'кога за нешто се дава многу евтина цена (како да е грабеж)' ~ *шó си штáјш, нé-ј тóо јáма* [ПК,2(55)].

јама conj 'ама' ~ *"нáзăт, вéле, вăрни сă"! "јáма приăтéли снă!" "нé снă приăтéли", веле* [ДК,142].

јаман interj ~ *право ми јоде во гардина, ох аман [вав Јанината гардина... [Јана ми цветја налива, ох јаман* [БМ,156].

јáман-јáман adv 'набрзина, веднаш' ~ *му ја дáди и книгата, ја уп'ăха и јáман, јáман му прáват идúн брáк* [MS,t,17].

јамболче n 'дебела волнена покривка, со реси' ~ *перница немаме, перница за него [перница ќе биде мојта десна рака [килимче немаме, килимче за него [килимче ќе биде белото јамболче* [БВ,241].

јамиј* adj 'јамин, нешто што е во врска со јама' ~ *испаднаха, излезеха солунчани пехливани е там на јамијта порта* (веројатно станува збор за име на место во Солун) [MC(B),97].

Јана 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *што си веле Јана [веле ем гуворе* [ТГ,330]; ~ *елај си Јано, елај си [килимот Јано да ткаиш [чевреto Јано да везиш* [БВ,71]..

јан adj **1.** 'наведнат, крив' ~ *јáн бúше тóо мéстто;* **2.** adv *нă-јáн* (= накриво) ~ *нúм сéди нă јáн* [ПД(134)]; *нóго на-јáн óде дéтто;* **3.** изр. **(ваадин) нă-јáн стăнáл тóо** (*сé сă-л'ýте*) (= се кажува кога некој видливо е нерасположен) [ПК,2(55)].

јанадолиц* m 'човек од Анадолија, Турчин' ~ *се свалила доле јо градина [ја фатиле Турци јанадолци [ја носија дури на конакот [ја питаја чија вера сака* [БВ,54]; ~ *Пазарското Поле, Пазарското Блато [Блато сардисано Турци јанадолци [Турци јанадолци сé сос бели капи* [БВ,88].

Јане m 'м. л. име запишано во Воденско' ~ *јаска ки ти купам крушково фустанче [зевај ме Донке, зевај ме [Ни фустанче сакам, ни тебе те сакам [те нејќам Јане, те нејќам* [БВ,253]; ~ *дефот речел:*

"Јане беше то, ваа вечер шчо ми го зема јорганот" [ШС,5,4 0]..

Јангличан* m 'припадник на англиска националност' ~ *ej ти Голаш, Голаш земја опустена [твојта трева Голаш крăф је облејана [а вов тебе лежат Французе, Германци [Французе, Германци, жăлти Јангличане* [БК,135]; и: **Јѧнглез*** ~ *кăрвава је, мило либе, не се плива [ја прид мене, мило либе, Јарапите [ја по мене, мило либе Јанглезите* [БМ,82].

јангула f, zool. Оваа риба ја викаат и **змиорка** (според формата). Се лови само со јадици. Таа е мрсна и вкусна, но ретко ја има [..Д,59]; ~ *ај ќе си ојме на нови пазар [там ке купиме риба јангула [там ке купиме жива јотрова [ке направиме рибник енгулник* [БК,75].

јангăн m 'запален голем оган што уништува имоти, пожар' ~ *гулéм јăнгăн, сé изгурé уф-Кукýи. 1913 гудúна* [ПК,2(55)]; и: **јангин** ~ *и на ониа дни си разбрăка на маха-лата около един јангин... от пусто-то јангин ме и страх* [V,PM.165]; во Воденско: **јанган** [ВК,V,68].

јáнґозлúа adj 'разрок, тој што со едното око гледа на една, а со другото на др. страна' Пат, во Дој: **шишúк,** а во Ник: **шăшкăн** [ПД(115)].

Јанúнка 'ж. л. име запишано во серско-драмската регија' ~ *Јанинке моме каматно [нали ти пита мајка ти [шта ли та даде за мене? [– јас ни сам мајка пи'ала [мене си мајка не дава [като на тебе комитин* [БД,156]; ~ *качи си горе бела Јанинке [качи се горе, горе чардакот [ти да разгледаш бела Јанинке [ти да разгледаш гора зелена* [БВ,50].

јаничарче n, dem. од **јаничар** (= турски војник од потурчени христијански деца) ~ *е море Митре, Митре протугерче [абер да му чиниш на Кара Ґорґија [вечер ки дуфтаса Јасан јаничарче [с петстотини души лоши јаничари* [БМ,49].

Јанка 'ж. л. име запишано во серско-драмската регија' ~ *не билă лоза винена, но билă Јанка девојкă* [ВД(1)(84)].

јанкесеџија m 'крадач, разбојник' [BV,68].

Јанкула 'л. м. име, запишано во Солунско' ~ *ка и види книгите, плесна рăци на неговото внуче Јанкула: "скоро да ми направиш конàт да одам да откинам града Солуна"* [МС(В),97].

јанлăш adv 'погрешно, несоодветно' (кога некој застапува погрешен став) ~ *јăнлăш си дă-знăјш* (зн.= не си во право) [ПК,2(55)]; во Воденско: **јангла́ш** [ВК,V,68].

Јано 'л. м. име, запишано во Гевгелиско' ~ *па назад се врати у града Стамбола [да си дојде у града Едрене, уф Јано демирџија [па се разговарат со Јано демирџија* [ШГ, 1,64].

јапостол* m 'од христијанската терминологија, ученик на Христос' ~ *застанало летно саонце [на среде небо [ми јотишле јапостолите [да го молат [го молиле три дни и ноќи* [БМ,14].

јаптирдиса pf 'направи порачка' [V,PM. 384]; и: **јарадиса** 'одговара' ~ *úли трéвата уф чиúрут, ваден лúчи, и ýтри си клáл у-фýрната, Гóспот такá му јарадисá, да нé ј пóвики на вáс, málаверни* [MV,K(264)].

јáр m 'стрмно место со брегови што се истураат' ~ *на инó грăмнó, тýрнанту сă вилú јáр: áку сă урвé нóс јáр за пáдни за нàă змáчка* (= ако се истури она урвиште, ќе падне, ќе не смачка) [MS,s,43].

ја́р'ạ || ја́р'ч'ạ n, zool. 'јаре' (pl. *ја́р'ạнта, ја́рч'анта*) [MS,s,43].

ја́рбица f, zool., Perdix perdix 'птица еребица (горска и полска)' [ПГ(Ф)]; *~ едната и́маши прет не́ја јариби́ца сос де́вет јариби́чки, на́ тапсја́ игра́иха, и т'а́нака на́ гиргеф ве́зиши и сиі́р чи́ниши* [V,PM.135]; *~ го́рскăта ја́рбица еј шăре́на, а по́лската си́ва* [ПД(126]; и **јарибица** *~ ки се сторам јарибица [и пак ки дојдам [седи моме ним са лăжи [не мож да дојдиш* [БВ,25(].

јаргениче n, dem. од 'ерген' *~ бре јуначе јаргениче [мили тја ти черни јочи [черни, черни като трăнка* [БД,54].

јаргенка f 'девојка' *~ тука ми кажоваха [има мома јаргенка [да изл'ази отвăнка [нешчо шчă ја попитам [добрă шчă ја подарјă* [БД,11]; сп. **ерген.**

јаре n, zool. 'малото од коза' [ПГ(Ф)]; *~ закарал Иван, закарал [сивичко стадо гулјамо [... гласе му сă се прочули [Иван се чјудом чјудеше [дали е јагне сугаре [или е јаре бизале* [БД,84].

јарем m 1. 'дрвена направа во која се впрегнува добитокот кога се ора' *~ от тридесе до педесе - волски живот, си клава јаремот на вратот, работа и се мăчи, за да рани жена и деца* [ШВ,5,400]; 2. fig. 'тешкотија' *~ зевајте ј іремут наврạс вас, и ки си научити ут мене шо сạм кротук и на сăрцито чист ...*

јарја 'кога некој работи на туѓа нива а приходот се дели на половина' *~ тоа чурбаџиạта имал ạдно дете и ạдна момa. Имал стока ногс, арџиіі (ураче на јарја - испọлица), ниви, земја* [ИГ,110].

јарјебичнă adj 'она што има врска со **јарбица**' *~ и негă гу мајка пратилă [дă ми луви дребна лова [дребнă ловă јарјебичнă* [БД,17]; сп. **јăрбково**.

јарибичка f, dem. од **јарбица** *~ едната и́маши прет не́ја јариби́ца сос де́вет јариби́чки, на́ тапсја́ игра́иха, и т'а́нака на́ гиргеф ве́зиши и сиі́р чи́ниши* [V,PM.135].

јарина f 'волна од есенското стрижење на овците' *~ гă-испра́хме ја́ринта, ќ-а-вла́чиме* [ПК,2(55)]; и: **ја́рени́на** [ВД(1),71].

ја́рипче* n, dem. од **јариби́ца** *~ да ми чи́ниш една́ типси́а от сре́бро со́с една́ јариби́ца и де́вет ја́рипчета да игра́јат не́три* [V,PM.136].

јарма́ f 'зрнеста храна за добиток, крупно мелена' *~ ч'умéн'у гу м'élат éндру* (= јачменот го мелат крупно) [MS,s,43].

јарман m 'поле, шума, орман' *~ ја стани синко Малине [да видиш синко, да видиш [како са хора л'ул'аша [крај мелничките јармане! [и тоjата главеница [– тја хорото водјаша* [БД,74].

јарнаутски* adj 'нешто што е во врка со **Јарнаутин** (= Албанец)' *~ над амбарот седе тоска Исин - бекче [ем нога врз нога, ем тамбура свире [ем песна си пеје, песна јарнаутска* [БВ,60]*; ~ бегај Ѓорѓи теб те ловат [теб те ловат путерата [потерата јарнаутска [јарнаутска сé дибрани [сé дибрани, сé јодбрани* [БВ,126].

јаро n погрден збор за стар човек, старчиште' *~ како да гу берам да носам [сношти сам било на свадба [сите момчин'а там бија [и мојто јаро там беше [глава му бише у кланикот [нози му бија у пепелта* [БМ,42].

јарџиа* m 'земјоделец – исполичар' [ПД(134); и: **јарации́а** *~ наричé Гóспот на вáа прикáзна: испадна́*

јарамúата да си сéи сéмито му [MV,K(272)]; ~ *а садú лóза... и му дадé на јарамúити, и си утúде па пу чуздúна* [MV,K(269)].

јас m 'широка и релативно длабока бразда по која се "тера" вода до воденицата, *му вúкме и* **јáс** и **áрк'** [ПК,2(55)].

јасáк adj 'забранет' ~ *јасáк-и ут тóс пăнт'* (= *н'éма да прумин'éш'*) 'забрането е да се оди по тој пат' [MS,s,43].

јасакчија m 'придружник, чувар' ~ *напкун имах един ортак, Ќор Есин. Тој ми беше като јасакчија, ами му давах по един дел од стоката* [MC(B),82]; ~ *и кату свършиха работата, стана та вели на бабата: "и јазе, бабу, ки дојдам на свадбата кату јасакчиа"* [V,PM.94].

јáска pron (л. зам. за 1 л. едн.) [MS,s,43]; во Воденско: **јаскă** ~ *јáскă виздидéн сăм типáл, пá сéгă да сéднăм дă ти мéсăм* [ДВ,18]; сп. **јáз**.

јасла́* f (|| **јáсил'**) 'направа слична на корито во која се става храна на домашните животни' ~ *ч'áка кóн'у, ч'áка, да пój да гу вúди Алéксандрус дóл на јасла́та, гу н'éма* [MS,t,61]; ~ *вич'ęрóт и врăзęвáш'и и-пý-ш'таш'и... идúн вéч'ер сójдęха пч'éл'ити: идна́ јáсла прáзна, капúстрата тáмę, пч'éлата а-н'éма* [ВБ,344]; ~ *растовариха , вăрзаха кон'ут на јасилут* [V,PM.172]. Еднинската форма **јасла́ (јасил)*** претставува регионализам поврзан со Долновардарско (Солунс̀о, Кукушкэ), во други македонски говори, така и во Гевгелиско се јавува како pl.tt.: **јасли** ~ *сáа - кýкта: нạ дéсно сóфа с уụáк. Гóре, нăврăс бинáта - двá диминúка. Дóлу - гувéата. На лéạвта стрáна сă јáслите* [ИГ118].

јаскер m 'турска војска' ~ *книга ми ти дојде на јаскер да јодиш [твоја стара мајка ручок ки ти готве [ручок ки ти готве дробни салзи рони* [БВ,102].

јáсна adj (m || f) **1.** 'ведар, бистар' ~ *мар та изл'ази вăн на чардаци [мар та са уопри честом пармаци [мар та погл'адни низ јасно небе* [БД,95]; *јáсну нибéту; јáсну вр'ăм'ạ;* **2.** 'чист, пријатен, разбирлив' ~ *јáсна глáс* [MS,s,43]; ~ *гласут а исчуван ăј јасин, сăл су удрувачка на него* [ME(P),82]; **3.** 'светол, сјаен' ~ *родило се малко дете [малко дете нишанлија [нишанлија - даровито [на челото јасна звезда* [БД,68]; ~ *Марушко, Марушко [летна пеперушко [зимна темјанушко! [шчо је Маро, шчо је [јасна месечина... [за моми грабене!* [БД,72]; ~ *загледало че на крај морето си оставила златните дрехи, та си спуснало јасните зари и хи зело дрехите* [V,PM. 265]; (за нерегуларната конгруенција во случаите од типот: **јасна глас** има различни искажувања, често и противречни, поопширно за ова в. во граматичкиот дел).

јаснина f 'виделина, светлина' ~ *грăмни боже пролјатна гăрма [и залити пролјатна дăжда [да сахориш висока кулија [висока кулија врата железни [да излезам на бјала јаснина* [БД,84]; ~ *једăн да на пуснат, та да си идиме [та да си идиме на родното мјасто [там да си походим, там да си видиме [бјалата јаснина и родното мјасто* [БД,86].

јасница f 'виделина' ~ *јаште и пијте кардашлар [на тăзи бјала јасница [на това бјало видјало [сăс добрјам да са заповним!* [БД,105].

јаспра f (в. **аспра**) 'ситна монета, симбол за ситна монета' ~ *и тој го зема дарот, го и врáзал на вракозун'ут и дал една јаспра дар* [V,PM. 172].

јасрăк m, zool. Astur palumbarius 'птица јастреб' [ВД(1),72].

јạстẹли́т adj 'лаком, изеслив' [ВД(1), 74]; и: **јăстулит** (обично се однесува на животно) [ПК,2(55)].

ја́стие n 'јадење' ~ *"ско́ру да ми дадéти да јáм, ча мóшни сам глáдин! И нéмој глéдаш кебáрски мáнци: што да е јаз јáм, ча мójут стомáх нóси сéкакво ја́стие"* [V,PM, 24]; и: **јасте** *на вечарта му дунесле на Бога измитчијте мо (тиа биле нарăчниците) вичера (вичерта му била што е мир на светут; су ного видоло и су ного іасте)* [V,PM.266]; – во истражувањата во Кукушко исто така ја констатиравме именката **ја́сте,** но само како термин во врска со исхраната на свилената буба ~ *бу́:бта пишúн ќ-а:-клáјш нă мăлéнко ја́сте, сéтне на-гулéмо* [ПК,2(55)]; в. **јадине.**

јасăн m, bot., Fraxinus 'шумско дрво со назабени лисја – јасен' [ПД(Ф)].

јатагáн m 'старинско оружје, голем завиткан нож' [BV,68]; ~ *тóкмо у-полýнош палхúрăт фатú да-трóпка, и мóмата дијнá јатагáнăт и застанá прáфцом* [ВЛ,338].

јатăк m 'постела' ~ *утúди гóр'ạ ж'инáта, му пустилá идúн јатăк за да си л'éгни* [MS,t,37]; ~ *дур да пój тóс да сă заóкули ... нив'ăста фустáн'у гу извáж'да, ут будрýм'у на јатăку прáв'ạ* [MS,t,13]; ~ *тóс в'éч'ер мáјка-ти ти клáси инá фармакáта úгла на јатăку да л'éгниш', да сă напóриш'* [MS,t,31]; во Енице-вардарско: 'покриен простор за добиток' [КЕ,268]; се јавува и со значење на 'помошна просторија'.

јатка f 'семка во коската од плодот на овошје (слива, кајсија и сл.)' [ПД(124)].

јаýрт m 'кисело млеко, јогурт' [MS,s,43].

јаурч'и́ја (и: **јурч'и́ја**) m 'тој што прави и продава кисело млеко, млекар' [MS,s,43].

јаха impf 'се движи, качен на коњ (или магаре), јава' ~ *Димовице мар нивјасто [ја му долу брза кон'а! [– Арнауте молни братја [тој си има до два којна [- једăн јаха, друг му стои* [БД,170].

јахнáнт adj 'качен на добиток (коњ, магаре), јавнат' ~ *сă вăрна назáт' да ви́ди, ш'ó да ви́ди: идúн пóп сăс иднó магáр'ạ јахнáнт и врави́ пăнт'ут* [MS,t,70].

ја́хни* pf **1.** 'се качи' (на брод) ~ *ги спрáтиха дур на пампóру сăс с'é пóпи, сăс с'é калитáта и ја́хнаха на пампóру з'éнт'у и нив'ăстата* [MS,t,13] – во долновардарските говори честа е употребата на множинската наставка *-и* кај едносложните зборови, што се третира за архаизам *(сăс с'é пóпи),* поопширно за ова в. во граматичкиот дел; ~ *с'ăканд'ạ имáш'и дијадóсану ('му имáш'и пурăнч'ину') ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги ни устáв'ат да ја́хнат на гимúјата* [MS,t,58]; ~ *ја́хнува на инá вáрка* [MS,t,2]; ~ 'се качи на кола, пајтон' ~ *ја́с ја́хнах на фајтóну, утúдух пăк у Сулýн* [MS,t,3]; *'се качи на воз'* ~ *ут Димúр-Исáр н'ă дúгнаха за у Кавáла, ја́хнахми на трéнуту* [MS,t,2]; **2.** 'се качи, јавне' (коњ, магаре) ~ *ја́хнахми магáр'ạнтата* [MS,t,3]; ~ *куме, млад Јоване [закарај колата [да јахнем нивјастта* [БД,51[; ~ *сă мăн'ч'аха да гу ја́хнат*

кóн'у, кóн'у сă плáш'иш'и ут с'ăнката-му [MS,t,59]; и: **јехни*** ~ *кош ти подхлупјăт, кǫн ти пригаждăт [на кош да стăпниш, на кон да јехниш [на пăт да идиш на цузда кăшчă* [БД,55].

јáхнува impf ~ *гу јáхнува на врăх, му стăпнува инáта нóга сăс нуз'ăт'ǫ* [MS,t,61]; ~ *јáхнува д'ăт'ǫ кóн'у, прумúна прис силáта, м'áп.ı парú и л'уд'éту ут дóлу бирáт* [MS,t,20]; ~ *амéн ('мóлис') јáхнува д'ăдуту, хóж'да д'есит вр'ăтин'а надалéку, пáж'да и другајут кон'* [ВБ,341].

јǫхч'úнка n, dem. од **јǫхцé** [ВД(1),68].

јахăр m 'просторија за добитокот' [ВД(1),68].

јаче adv 'силно' ~ *маличкото хи братле си играло по-доро... го ударила јаче по рăкăтă с једно дăро* [V,PM,292]; и **јачо** 'гласно' ~ *и хи казал полечка: "От змијă је, жено!" Тја рукнала јачо: "От змијă ли је, мăжјо?"* [V,PM,283]; ~ *като сăдјали и плакали там јачо, дошал свăти Ѓорги с ăдăн буздуган* [V,PM,288].

јачи impf 'силно вика, бучи' ~ *като тă поскала, заспал тој, пак ламјăта зăла страшно да јачи и да излăзă от морăто* [V,PM,288].

је (е) impf '3 л. едн. од **сум**' ~ *таја какарáска је пúле, којáто кáта годúна са мин'ýва гн'áздуту-ú и гн'áзду глéда да чини на нáј-висóко дарву* [V,PM,30]; ~ *блúзу úма еднá нúва, на товá човéк је* [V,PM,32]; ~ *млóгу богáт јé и чýл, ча сми нúа сиромáси, затовá ми вúка да ми дадé мăра парú* [V,PM,18]; сп. **је** > **ји** (со редукција) ~ *там д'é прикáзуваха идúн такá-ји стóрǫл ... дóјди риндó и на д'ăт'ǫту да кáж'и* [MS,t,12]; ~ *гу ји пúтал гул'áмију дјáвул: "ш'тó рáбута?" "úма инá ќупрúја, ја рáбуп.ат ут дин'ó, јас на вич'ерó утúвам, ја тýрнувам"* [MS,t,24]; и само **ј**: ~ *ут млóгу вр'ăм'ǫ с'éтн'а фáти мумáта да сă пузнáва ч'ǫ-ј т'éш'ка* [MS,t,84]; ~ *хрисухóту утúва у ц'ár'у, му сă змóл'ува: "дáј-ми мрăва стр'ébру и мáламу, пак тфój зá-ј"* [MS,t,19]; ~ *Постол се наогја на иден рид шо јаваш-јаваш се чина по нисук ут кăда-ј селто* [ME(P), 70].

је pron **1.** 'кратка форма за индиректен објект од **она (таа)**, наместо **ѝ**' ~ *лисицата и рекла: "Дајте ми месо". Је казали: "Ако ни дадеш едно лисиче, ќи ти дадеме месо". Она му дадела едно лисиче и је дадели месо* [ШС,5,412]; **2.** 'кратка форма за директен објект од **она (таа)** наместо **ја**' ~ *и дор да је изречи лакардијата, чафките станале офце* [ШС,5,412]; ~ *му рекле: "није месихме от пепел погача"... рекăл: "извадејте ја, не је от пепел". Тије је извадиле и сфетела кат сăлнце* [ШС,5,415].

јевреjцки* adj 'нешто што има врска, што се однесува на Евреите' ~ *мар та ги назоби бјала пчиница [мар та ги напој до рујно вино [мар та натоварјај тешка кирија [тешка кирија чихутско злато [чихутско злато, јевреjцка пцоха* [БД,95].

јегрек m 'сточарски термин – летно трло, заграден простор во нивите каде што спијат овците (за да се ѓубрат нивите)' ~ *бре Стојане, сино мили [шчо ти стадо вечер блјаје [вечер, утрин низ јегрека ...[дал ти мјасто трава нема [јели извора студена уода?* [БД,36].

једúн (и: **едúн**) num, pron (како неопределена заменка – некој) ~ *кату сед'áши на хáнот, едúн ден чý једúн тел'ál да продáва еднá кăшта, да*

га тéра трúста хил'áда грóша [V,PM,15] – употребата на сврзникот **да** во интенсионални реченици (наместо **дека, оти:** *чý једúн тел'ál да продáва*) во југоисточните говори има широка примена, се среќава и во текстовите на Мисирков, за ова има различни мислења, поопширно в. во граматичкиот дел; сı . **ѝдин, ѝдно** ~ *оти он имаше нает пишин да ода на ѝдно руско село кăд иден му другар* [ME(P),67]; ~ *и него ки гу зем или ки гу пуштам (демек ки му платам пăтните арџови) на Постол за ѝдно видувајне* [ME(P),67]; ~ *мухтарут нем.ă изим ни ѝдин, дă удрă селцки мијур* [ME(P),91].

ję̀днéк adj 'единствен' [ВД(1),74].

једничко num. dem. од 'едно' ~ *"смили са боже над мене [јој дај ми боже, јој дај ми [једничко чедо јот срце [једничкош мају да рече [једничкош мају и тати!"* [ЗД,92]; ~ *отде дојде пуста сипка [та осипа тојто стадо [та јиспука до једничко [та остана дор једничко [и то бјаша бре краставо* [БД,38].

једничкош adv 'еднаш' ~ *"смили са боже над мене [јој дај ми боже, јој дај ми [једничко чедо јст срце [једничкош мају да рече [једничкош мају и тати!"* [БД,92]; сп. **једнăч**.

једнăч adv 'еднаш' ~ *једнăч, кáто си л'ýбеше гúздавáта девójка* [В,СД, 81].

једничăк m 'единец' (син) ~ *та стăкми гозба, ни стигна [дор си заклаха, заклаха [једничăк сина у мајка [тога хми гозба стигнала [кăде му кăрви течаха [цăрвен трендафил поникна* [БД,27].

јежовина f 'кожа од еж' ~ *л'у мен мајка даде [на чуздо село море [на сјурмашка кăшча [на старо, на харо...[брјадта му боде [като јежовина* [БД,64].

јéкне pf 'се слушна силен шум' ~ *пýкна пýшка, лéле [пýшка пýкна, пúле Стáно [дýри гóра јéкна - јунăк си пáдна* [ИГ,108].

јела f, bot. Alnus glutinosa 'шумско, листопадно дрво' ~ *гă-сéчат за кристé* (= се користи за градежен материјал) [ПК,2(55)].

ję̀лáтă adj 'неплодна, штира (овца, коза)' [ВД(1),71].

јелек* m 'надворешна облека без ракави' ~ *да навал'ме еден голем огин [да одлепме пушки од кебијна [ја кебијна од сăрма јелеци [ја елеци од свилени кошули* [БК,86].

јеленче n, dem. од **јелен** ~ *чи шче далек забјагна [приз девет гори зилени [десета Стара Планина [шче стана суро јеленче* [БД,113].

јéлин (и: **éлин**) m, zool. Cervus elaphus 'диво животно, елен' [MS,s,43].

јелха* f , bot. Abies alba 'зимзелено шумско дрво, со куси игловидни лисја' ~ *вăрзаха му златна л'ул'ка [за два бора, за два брата [за двја јелхи, за двја сестри* [БД,19]; ~ *јелху л'у, мари Илену [мари јелха ли си гледала [та си ми толко нарасла [тенка, висока боринка* [БД,47]; ~ *моме, моме ле хубава [ни ходи вечер на уода [чи је удăта далеко [– между два дола длибоки [срешчу двја јелхи високи* [БД,123]

јем conj 'и' ~ *шо је воје чудо, чудо јем големо [блато јоградено на четири страни... [со четири реда Турци јаничари* [БВ,88]; ~ *дотекла е мила маме, Сава јем Морава [донела је, донела је, две нови дуќани [во дуќани, мила мамо, две братја јиргени* [БМ,125]; ~ *што је врева јем грамова [горе - доло средна мала [средна мала јов Кирове*

[БК,47]; ~ *oj нивесто калишава [нимо стои крај реката [река тече матна вода [матна вода јем студена* []БВ,166].

jéндра (и: **éндра**) adj 'јадар — со формата за женскиот се покрива и машкиот род' ~ *jéндру бра́ш'ну* (= крупно мелено брашно); ~ *éндра фасу́л'* (= јадар грав) [MS,s,43] – односнава нерегуларност во конгруенцијата им дала повод на некои слависти (пр. J. Ива́ѓов) да бараат решенија во една необична појава – чување на крајниот "ер"; нашите истражувања упатуваат на друго, попросто но и пореално решение (в. во граматичкиот дел).

Јени Маале top. – турска населба во Стар Дојран [ПД(135).

jéниш' m 'термин од лекарската пракса' ~ *сă ка́зах на иди́н икимц'и́ја ... ми сто́ри иди́н jéниш', ми да́ди ина́ ш'индагу́, ути́дух на фармаки́јун* [MS,t,3].

jéнтрăва* (и: **éнтрăва**) f 'жените од два браќа се *jéнтрăви'* ~ *"на т'éб'ą дру́га ц'иза́ н'éма за ти да́л пара́, за ти гу в'éна ш'и́ч'куту има́ни ... за ги да́м на jéнтрава́-ти"* [MS,t,48].

jер conj 'дека, оти' ~ *дej гиди болен Кара Мустафа [кој ќи ти л'уби младата невеста? [нека је л'уби тој Ајдут Велко [јер је боли јунак од мене!* [БМ,58] – освен во односнава песна од Мегленско свȩзникот **јер** во останатите материјали не успеавме да го регистрираме.

јергениче n, dem. од **јерген** ~ *бре јуначе јергениче [јошче ли си јергеноваш [јергеноваш, левеноваш? [немаш ли си стара мајка [да та глави и јожени* [БД,112].

јергенова* impf 'живее како ерген, неженет' ~ *бре јуначе јергениче [јошче ли си јергеноваш [јергеноваш, левеноваш? [немаш ли си стара мајка [да та глави и јожени* [БД,112].

јер фасул' m, bot. 'грав што расте високо, се лози, го садат покрај корења од пченка' [ПК,2(55)].

Јерусалим top. 'име на град што често се споменува во Библијата' ~ *и си уди́ле та́ткови му ка́та гуди́на на Јерусали́м на пра́зник Вилиде́нц'ко* [MV,K,308].

јето part 'еве' ~ *јето го Делчо војвода [сăс пјатшеснајсте момчета [прăснал ми Делчо дăбјата* [БД,159] – уште еден случај на беспредлошки додаток за место: *прăснал ми Делчо дăбјата* (особеност што го потврдува фактот дека овие говори биле силно опфатени од влијанието на балканската јазична алијанса).

јéфтин adj (opp. на 'скап') [MS,s,43].

јéфтину adv 'opp. на 'скапо' ~ *и цáр'у гу пи́та: "заш'то́ и то́лкус јéфтину прудáваш'?"* [MS,t,28].

јечи impf 'гласно вика (телал)' ~ *мар Тодоро, жан Тодоро [чула ли си, јели ни си? [– телал јечи по селата [по селата, в градишчата* [БД,77]

јéш' (и: **éш'**) m, zool. Erinaceus europaeus 'еж'; сп. **éжиј** [MS,s,43].

ізвада pf **1.** 'изнесе, извлече дел од нешто' ~ *то шо ки устанă ут ка ки сă ізвада семиту ки се делјă нă пулувини* [ME(P),87]; **2.** и: **извади** 'искорени' ~ *мо-извади́ ко́ринут (нă-во́нка);* **3.** 'собере род од земјоделски култури' ~ *вá гуди́на ма́лце ръ́киа извади́ме (уд гро́јсто);* **4.** 'спечали' ~ *ут-титунут с-јо извăдиме лебут* (= заработивме за живеачка од продажбата на тутун); **5.** 'добива некаков документ' ~ *трибуве д-извадум нова лична карта*; **6.** 'добие прекар (со негативна конотација)' ~ *чаршѝта ак ти изва́де и́ме гутóв си, трибу́ве*

дъ̆-с се́лиш, дру́го не-т пе́ре [ПК(Гр)].

ѝзгъ̆рчи (съ̆)* pf 'ја прифати грчката кауза, се погрчи' ~ *бугајрјту, шо живиа тува, туку речи, тикмилј съ̆-ѝзгъ̆рчија* [МЕ(Р),75].

ѝзлъ̆жуве impf 'не го исполнува ветеното' ~ *ќи-ви́киш: "не́ зна́м ни́што, те́ле дујде́х, во́л ќи-с-ју́дум, ќи-лъ̆жиш от-ќи-т изе́дум". Де́тто ричёл "а́рно", а́ма се́тне гу-ѝзлъ̆жуве* [ПК,2(255)].

ѝзреде* pf 'спомене некои работи по ред' ~ *ут-та́м ма́чкъта нъ̆-ми́шут, ми́шут нъ̆-уфча́рут, уфча́рут нъ̆-въ̆лкут, въ̆лкут нъ̆-би́вулут, би́вулут нъ̆-ре́кта... ги-ѝзриди́л и ду-кру́шъта дујде́л* [ПК,2(287)].

ѝзръ̆мнувъ̆ (съ̆)* impf 'станува рамен, изедначен' ~ *истум пут селту... ридиштта и долиштта съ̆ ѝзръ̆мнувъ̆т* [МЕ(Р),79].

ја pron 1.'кратка заменска форма за директен објект од **тие**' ~ *зъ̆то везувиту и шарувиту и аку не къ̆ту уф Вардъ̆ријта ошъ̆ ја дѝржъ̆т* [МЕ(Р),81]; 2.'кратка форма за индиректен објект од **она, таа**' ~ *кугá ја ви́д'ạ мъ̆ш'тихá-ји съ̆с пу́лна фу́та ма́ламу о́ш'ти по́по́вики изил'е́нса* [MS,t,63]; ~ *дур да по́да јас сабáлин, дур да с'е́дна, ја́-ти-гу ман'ц'о́-ји* [MS,t,10]; ~ *ји вили́: "сто́ј-ти туќá, јас за по́ја та́м на стр'ъ̆ш'та и́ма иди́н во́гни да в'е́на ина́ гла́вн'а"* [MS,t,23]; ~ *гл'е́да на главáта-ји иди́н ш'андáн' сф'ъ̆ти; и на нуs'ъ̆т'ạ друк ш'андáн' сф'ъ̆ти* [MS,t,21].

јиска* impf 'бара, предлага' ~ *човекот чул че от цáрот ќерката била слепа и нема, и отишел при цáрот и јискал тој да ја лекува* [ШС,5,416]; ~ *тој казал: "ми се једе, зашчо бравот шчо исках да го зема, го зели"* [ШС,5,416].

јиспадне* pf 'излезе' ~ *јиспаднала бела Рада [ја од тука чобан Димо [јету-ј дома мојте браќа [јадат пијат, теб те мислат* [БВ,35].

јиспука pf 'угине, пцовиса' ~ *отде дојде пуста сипка [та осипа тојто стадо [та јиспука до једничко [та остана дор једничко [и то бјаша бре краставо* [БД,38].

јо praep 'во' ~ *се свалила доле јо градина [ја фатиле Турци јанадолци [ја носија дури на конакот [ја питаја чија вера сака* [БВ,54]; ~ *ка прнаме, ка летнаме [ка паднаме јо бавчите [ка кълваме бели цреши* [БВ,245].

јо̩ pron 'кратка форма за директен објект од **он (тоо)**' ~ *ác нусúх лéп, к'и-м-јо̩-дáат: áјдее, въ̆рвум áска, нéма шó* [ПК,2(342-343)].

Јоани 'м. л. име запишано во Солунско' ~ *Јоáни бéши убличéн ут влáтно камúлцко* [MV,K,307]; од Драмско ~ *куме, млад Јоване [закарај колата [да јахнем нивјастта* [БД,51]; од Воденско: ~ *ја најнапред јодише [ја најнапред вървеше [тој Јованче војвода [ја по него вървеше тој Апостол постари* [БВ,136]; од Еницевардарско ~ *ако сте дујдени за арно [Свети Јован арно да ви дада* [МЕ,В(261)]; од Кукушпко ~ *ej Јувáне, дуј Јувáне [злáтен пóкан, копадáме [ни ерúца, ни панúца![дал' ти мéле воденúца?* [ШК,1,400].

јобагрен adj 'обоен' (обично со црвена боја, оттаму кога рацете ќе се вцрват од допир со врућа вода се вика дека се *избагрени)* ~ *мар та искарај Златина клашник [мар л'у јошиен, та нинадјанат [мар та искарај Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан* [БД,71].

јобада (са) pf 'се јави, одговори' ~ *писна Катја да заплака [де ја дочу нехината [нехината стара свекӑрва [та јотиде при мӑртвеца [та писнаха, заплакаха [никој хми са ни јобада* [БД,77].

јобесен* adj 'убиен со бесење' *таму над Гумењиа долу во реката [на јавор дӑрво Гӑрче јобесено...[него је обесил Апостол војвода* [БК,127].

јобиди* pf 'посети' ~ *кон'а кове зоб го зоби [та да иди да јобиди [да јобиди зимнине [зимнине л'атнинине [шӑнен јојде, срден дојде* [БД,11]; ~ *фрет сме кережије [сӑс кирија ходим [јоткрај, накрај земја [и при теп шче дојдим [тебја да јобидим!* [БД,90]; и: **јубиди** ~ *подранил ми бјал Димитар...[та си ми тера дӑруону [дӑруоно, калинуу [калинуу, маслинуу [ѓут си гуратӑ јубида [ни си ми најди дӑруону* [БД,66].

јобите num 'обете' ~ *там кӑд сӑ свӑршувӑ пустолцкуту поле мигју дветӑ блатӑ,... и дека јобите сӑ свӑршувӑт* [МЕ(Р),80]; ~ *да тӑрчаниќ хо́диа јо́бити за́јно, да дру́јут Ученијќ си ути́ди по́скору* MV,K, 336].

јобиколи* pf 'посети, наврати' ~ *Стојанова мајка [жјува разделница [жјува бездушница! [дваш кон'а ковала [триш го зоб зобила [триш градӑ јобишла [мома да ми тера* [БД,94].

јоблачина f 'облачно време, opp. на **јаснина**' ~ *мар нимој ходи вечер на уода [по месечина, по јоблачина [чи тамо има сакви потакви [сакви потакви селцки сејмене* [БД, 123].

јободе* pf 1.'зободне, потера' (гоњ со боцкање) ~ *Кал'у ле мари Калино [ни стој Калино при кон'а [ни рони сӑлзи над мен'а [чи шче си кон'а јобода [та шче из пӑтја јостана* [БД,71]; 2. 'со притисок со остар предмет направи отвор на кожата, убие' ~ *море, чуде јуме кучка Павлувица [какво чудо она да направе [мори, ми јуболи нејнто машко дете [кладе ножот во нејното палто* [БМ,98]; ~ *јазе синоќ там беше [на малата вратничка [под белата лозничка [чини нает да влезам [да јубодам мајка ти [да јубодам татко ти* [БВ,304]; 3. – **(се)** 'се самоубие' ~ *синојк су седел на баџа [сијот сам џумбуш го гледал [кога ти прстен менија [јас сакав да се јубодам* [БВ,184]; ~ *се излага млад собаша [му подаде врашко ноже [не си сече бел бисерче [си јободи бела гуша [да не умре во турцка вера* [БМ,100].

јободен* adj 'удрен со нешто остро (пр. со нож)' ~ *вила се гора, вила, развила [само едно дрво не је развило [под дрво лежи млад ранен јунак [млад ранен јунак сӑс девет рани [десета рана с нож јободена* [БД,176].

Јовелија 'м. л. име од серско-драмската регија' ~ *Јовелија, сирак Јовелија [писали го сирак Јовелија [писали го на аскер да иде [тера чувјак бјаделин да пусне [пуста јоскја бјаделин ни шче* [БД,186].

јовије pf 'стави цвеќе едно до друго, направи китка – букет' ~ *фл'ала ми је мома ӑв равна градинка [цвјате да набере, китка да јовије [китка да јовије јунаком да пусни* [БД,36].

јоврзан* adj 'тој што нема слободни раце, нозе – изврзан' ~ *Бојана му се присмјала: - шчо ти прилјага терзијче [јоковано, јоврзано - [дребен шинжир на шијата [като на мома гердани* [БД,118].

јоглавја (са)* pf 'се сврши' ~ *Ангелино пăро л'убе [јод мен прошка - јоглавјај са [јоглавјај са, јожен'ај са [та и мен'а да калесаш [на тојата силна свадба* [БД,'2]; ~ *Јангелино милна снăхо [уот са снăхо не јоглавиш [не јоглавиш, не јожениш [да са л'уде не зборуваат* [БД,88].

јоглева (се) impf 'се гледа на огледало' ~ *кон ми уода не пијаша [јам ми тăпа с десна нога] с десна нога на бјал камен [на камен'а јогледало [јогледало сребрјано [та седнала, јоглева се* [БД,116].

јограда f 'градина во близина на селото' ~ *Јанке ле, Јанке хубава! [Заспала ми Јанинка [на мајчини си скутове [на таткови си огради* [БД,88].

јогрјаје pf 'се појави сонце (или месечина), изгрее' ~ *на кавала нарицаше: ["зајди, зајди јасно слăнце [да јогрјаје мјасечина [мјасечина јот барчина [да изл'ази бјала Неда"* [БД,37]; ~ *јогрјала месе ина [Јованови равни двори [Јован сиди на портите [мајка му го порукваше* [БД,113].

јодаја f 'просторија, соба' ~ *на сон те сонувам шарена јодаја [шарена јодаја на мека постела [на мека постела на жилезен кревет* [БВ, 198].

јодари pf 1. 'нанесе удар, убие со пушка' ~ *прва је пушка пукнала [јодари Делчо војвода [падна си Делчо на мјасто* [БД,170]; 2. изр.: **суша јодари** (= сушен период, кога не врне дожд) ~ *богом са помоли [суша да јодари [рјаки да присуши [јоттам шче поминат* [БД,116].

јодбули* pf 'насилно ѝ отргне фереце на Турќина' ~ *нел ме питаш пашо-ј, море, право ке ти кажам [право ке ти кажам, пашо-ј, море, без да те јизлажа [много булки, пашо-ј море, булки сам јодбулау [булки сам јодбулао, пашој, море [БМ,49].*

јодбран* adj 'нешто што се истакнува, што е одбрано' ~ *бегај Ѓорѓи теб те ловат [теб те ловат путерата [потерата јарнаутска [јарнаутска сé дибрани [сé дибрани, сé јодбрани* [БВ,126].

јоде* impf 'се движи, оди (некаде)' ~ *нимо јоди рано вонка [не са гледе санр меѓа [санр меѓа црна веѓа* [ТГ,54]; ~ *теле дујдех, вол ќи-с-јодум* [ПК,2(269)] ~ *кóга да јóда, кóга да утвóра [трéва никнáлу мăшката врáта* [МЕ(Р),95]; ~ *акут да ми платиш, што сум ти работил...[оти ки си јодам на мојут вилијат* [ТГ,157].

јод praep 'од' ~ *пијан идам јод града [Велико мори!* [ТГ,345].

јодир* m 'дрвена направа за седење, лежење – одар' ~ *јунак седи на јодира [јодира са л'ул'еeши [гăрло му са белееши [ка ино турцка бела книга* [БД,152]; и **јодер*** ~ *лýдо сéде на јодéрут [на јодéрут т'ут'ун пúе [т'ут'ун пúе, мóма глéде* [ШГ,1,235].

јодмене* pf 'замени, ја преземе работата од некој друг' ~ *чекај, чекај, руса Дојке, нешто да ти кажам [нешто да ти кажам [стомни ти поднесам, Дојке, раци ти јодменам [раци ти јодменам* [БМ,150].

јодоздола adv 'оздола' ~ *јодоздола јиде, мори, дотко, јодоздола јиде [јодоздола јиде јидно лудо младо* [БМ,119]; ~ *јодоздола иде мома ми Руменка [вода да наполне, вода да налеје [глава да си измије, коси да исплете* [БВ,230].

јодрјаза pf 'отсече' ~ *на Јана гојвори: [– "Јано бјала, Јано [сăс кого зборуваш [тука хора нема?" [Јани-*

ното л'убе [глава хи јодрјаза [БД,90].

јодрјазан* adj 'отсечен' ~ *де си догледаха [Јана бјала, Јана [с кăрви јобл'аена [с глава јодрјазана* [БД,90].

јодромон'а pf 'прозбори, одговори' ~ *мома седи на градина [на градина ду калина [уттам мина лудо младо [на дивојка јодромон'а: [– пуснăх л'уде, терăх тă [терăх тă, не те дават* [БД,12]; и: **јудромо́не** ~ *калтатана вели [вели јудромоне: [- "кумови, сватови [зăлви ли девирјувци [дукарајти кола...[да качим нивјастă"* [БД,51]; ~ *та си и веле јудромоне [– душа си давам, Јана не давам [па си му са осакатили левата рака [левата рака, десната нога* [БД,161].

јожинет* adj 'тој што е во брак, што има жена' ~ *ти да се набелиш, мори, Недо, ти да са нацрвениш [и да и залудиш, мори Недо, сите момчин'а...[ем најповеќе, мори Недо, јожинетите* [БМ,150].

јоздола adv 'одоздола' ~ *на чешма има три млади моми [полнеја јабре врвеја [јоздола лудо на којн качено* [БВ,178].

јозрја pf 'созрее' ~ *мари Рујне моме, Рујне [мар дојде си веке јесен [веке јесен Димитровден [мар јозрја си бјало грозде [згăчиха сă рујно вино* [БД,72].

јој interj 'ej' (повикува, но изразува и силно чувство) ~ *и му вели, хем хем говори: "јој ти, царју, да ми дадеш златна гимиа сос секакви кăтки, в неа да има мјасто за триферич"* [V,PM.172]; 'оф' (во случајов што следува се изразува тага) ~ *свети Тодор јодгојвара: [- јој ти мају, мила мају [зимнини са загинали [л'тнини са иссăхнали* [БД,11].

јојде pf 'отиде' ~ *кон'а кове зоб го зоби [та да иди да јобиди [да јобиди зимнине [зимнине л'атнинине [шăнен јојде, срден дојде* [БД,11].

јо́к part 1.'не' (никако, во решително негативен одговор) ~ *пујно́ вр'ăм'ą три икимц'и́ји сă развр'ăваха за бо́лкит'ą: "јо́к ка́цат бо́лкит'ą ут иди́н ч'ув'ăк за дру́к"* [MS,t,42]; ~ *фа́тиха да сă ка́рат: "јо́к ја́с за ја в'е́нам, јо́к ти́ за ја в'е́ниш'"* [MS,t,19]; ~ *гу удри́ва ина́ ја́блăкă мума́та, фа́ш'тат да сă ка́рат и дру́ги јуна́ци, та́м ш'ту има́ш'и: "јо́к! м'е́н'ą м'ą удри́!" "јо́к! т'е́б'ą т'е́ удри́!"* [MS,t,34]; и **јук** ~ *"аман, Трајко, да си жив, остави тој човек, што сакаш ки ти дадими". "Јук, кератијата ке го носам на Солун"* [MC(B),92]; **2.** изр, **јо́к дăсă-чи́не и чуве́ко, (шо́ мă-уплаши́)** (клетва = да исчезне, да го нема) [ПК,2(55)]; **јо́к до чи́не** ~ *е́е, ăди́н и́мше сăјме́нин, јо́к до чи́не, се́ ше́тше пу-ре́кта* [ПК,2(342-343)]; **јо́к ста́ни** (= бегај одовде) ~ *јо́к ста́ни, џиндимо́си се. Ка́ не-т слу́ше де́тто, мăшко-ли, же́нцко-ли, ќи му ре́чиш тăка́* [ПК,2(164)].

јокапа* pf 'нешто се истргне од местото каде што било прикрепено' ~ *дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побел'аха [зăбите хи јокапаха [јочите ле истекаха* [БД,47].

јокове* pf 'со клинци прицврсти плочи на нозете на добиче' ~ *барабани бијат редом по селата [редом по селата и по градовите [ќе се зберат младите налбати [младите налбати врагот да јоковат* [БК, 138].

јокопа* f 'ископан ров што служи како заклон во воени судири' ~ *во Битола, во јокопи [млад војник*

леже [ја до него милна сестра [сенка му дăрже [БВ,152].

јомијан* adj 'исчистен, измиен' ~ *мома јиде јот бан'ата [јомијана, јоплетјана* [БД,12].

јомие* pf 'исчисти со вода, измие' ~ *уогăн кладăт, уода топл'ат [уода топл'ат да помијат [да помијат Хајринито [Хајринито мило дјате [јомиха го, истриха го* [БД,19]; ~ *Дафино грозна нивјаѝто [земи си снăхо, јомии са] јомиј са снăхо прјамени [с нивјастинцката прјамена* [БД,77].

јомăрси* pf 1. 'во време на пости касне нешто мрсно' ~ *ќ-ó умăрсии, ама на тéп ќé-j грéо* [ПК(М)]; 2. 'извалка нешто, го направи нечисто' ~ *подранила за водица [чешма-л нема јуф селото [има, има как да нема [клети Турци јомăрсиле [детинцка крăф помазале* [БВ,123].

Јоно (м. л. име запишано вс Воденско) ~ *пукна пушка во гора зелена [пушка пукна јунак там ми падна [Јоно викна, бог да прости јунак [ко ки умре гроба ископајте* [БВ,142].

јоно pron 'л. зам. за 3 л. едн., ср. род' ~ *пусакала понудица [понудица жалта дујна [жалта дујна бело грозје [што го нема на сред лето [јоно бара на сред зимо* [БВ,226].

јонцă f, bot. 'специјален вид трева, слу̀жи за исхрана на добиците – детелина' ~ *вéтăрут дýе, сéвăрут, сă-зàпáл'ăт тúа дăрвăта, а уд дăрвàта јóнцăта* [ПК,2(261)].

јопасан adj 'стегнат со појас' ~ *мар та искарај Златина клашник [мар л'у јошиен, та нинадјанат [мар та искарај Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан* [БД,71].

јошитува* impf 'испрашува' ~ *намúнувам, навалувам [на бел камен починувам [и за Грозда јопитувам [дека седе Делјан Грозда* [БВ,150].

јоплетјана adj, f 'девојка што има коси собрани во плетенки' ~ *мома јиде јот бан'ата [јомијана, јоплетјана* [БД,12].

јопусти* pf 'да се запусти' (клетва) ~ *мајка му го порукваше: ["јела сино да вечерјаме [чиста пита и плакета!" ["јопустјала чиста пита [чиста пита и плакета [јоткак нема малка мома"* [БД,113].

јоран m 'нива што се ора, во др. говори **оранúца**' ~ *Стојан и ништо не јодрече [та си ми пусна јолове [та прегна хубава Стана [цјал ден ми јоран јорала [кога ја остен бодеше [бело и млеко фркаше* [БД,101].

Јордан 'м. л. име запишано во серско-драмската регија' ~ *оште си Цемо говори [ето го Јордан кат иде [заметнал пушка берданка [припасал колан фишеци* [БД,16)].

јоре interj 'море' ~ *јоре момчин'а, леле, мои браќа [това со лудба не бива [кладејте прстен, леле, на бука [земајте пушки, леле, во рака* [БМ,74]; ~ *јоре срца ме тргнало, бре мајно, море [каурка да станам [калеш мајно, ја бре, каурка да станам* [БМ,52].

јорс m 'наковална за острење коса' (со чукање) [ВД(1),71].

јосамнате n 'зора, самнување' ~ *петли пејат на јосамнате [ке станам јаребицо ки-с јодам [вија петли абре се лажовни [јоца вике на јосамнате* [БВ,211]; во случајов имаме употреба на гл. именка од свршен гл. Во истата регија (јужна) често се среќаваат и форми на перфективен презент; може да се допушти дека и двете појави се во извесна спрега и сигнализираат дека категоријата гл. вид во овие говори

не се јавува со оние посебности што ги среќаваме во другите македонски говори.

јосвести (се)* 'се пробуди' ~ *порти да затвориш да-н ти некој дојде...[некој од комшии, некој касканџии [кога се јосвестох порти јотворени [порти јотворени грди разгрдени* [БВ,285].

Јосиф (м. л. име запишано во Гевгелиско) ~ *шамијка бела, ва·цана [Ленка на Јосиф таксана* [ТГ,142].

јосипа pf 'добие кожна болест сипаница' (најчесто ги напаѓа децата) ~ *мар одде дојде едрата сипка [едрата сипка и дребната [та јосипа тојте друшки [тојте друшки мој другаре* [БД,94 .

јоскӑ f 'вооружена група млади луѓе, организирани од државата – војска' ~ *та фл'азја Кал'а в градина [та набра цвјатле сјакакво [јовиму китка златена [та му је кладе в пазува [та стана Петар јотиде [отиде на вӑрла јоскӑ* [БД 72]; и: **јојскӑ** - *телал јечи по селата [по селата, в градишчата [сички на јојскӑ да идат* [БД,77].

јостре impf 'прави некој предмет (пр. нож и сл.) да биде остар' ~ *мори сестро, мори моја сестро [јоди јостри мојта јостра сабја [ми отиде она да ми јострє [му сакајат нејното бело лице* [БВ,26].

јостӑр adj 'предмет што може да сече, со острило' ~ *не можам мајко да станам [турски ме куршум прониза [црна ме земја посипа [јостри камејна крај мене [мермерска плоча над мене* [БВ,156].

јот conj (< оти) 'дека' ~ *била Кал'а хубава [била Кал'а гиздава [јот шчо је била хубава [јот шчо је била гиздава [неја мајка не пушча [ни на јода на пл'ава* [БД,76].

јот adv (прашално) 'зошто' ~ *мене ме армасале за една вдовица [за една вдовица млада чорбаџијка [јот нг ми казаја оти мен ме сакеш* [БВ,187]; и: **јоти** ~ *зошто не ме питаш јоти си ги носам [јоти си ги носам шарени пантофли [мене ми ги купи нашијот кумшија* [БВ,176].

јотврatки pl 'првата посета по свадбата на младоженците кај родителите на невестата' ~ *јој ти Вело, моме Вело [ја шче стана пахун перо [да ма кладеш на главатӑ [та да идем у мајка ти [ју мајка ти мар на јотврatки [на јотврatки, на вӑзврatки* [БД,69].

јотвори pf 'направи некоја просторија да биде достапна' ~ *јодоздола јиде јидно лудо младо... дал да му јотворам, мори дотко, дал да му јотворам* [БМ,119]; ~ *а-бре Пено, шпиун Пено [ја свали се да ни утвориш [није сме ти Хаџи табур [се излага шпиун Пено [му јотвори на војвода* [БВ,130].

јотвӑнка adv 'однадвор' ~ *тука ми кажоваха [има мома јаргенка [да изл'ази отвӑнка [нешчо шчӑ ја попитам [добрӑ шчӑ ја подарјӑ* [БД,11].

јотгледа pf 'исчува (дете)' ~ *дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побел'аха [зӑбите хи јокапаха [јочите ле истекаха [теб да исхрани, јотгледа* [БД,47].

јоткак adv 'откако' ~ *бре Јоване болно дјате [болно дјате пӑро л'убе! [јоткак сме са неја зели [л'у си бол'ӑн, та си болен [ни јумираш, ни стануваш* [БД,81]; ~ *Стојано снӑхо, Стојано [гиди габрофцка нивјасто [јоткак си ми дома дошла [дома дошла, фнетре флјала... [кучета ми грозно лајат* [БД,92].

јоткупи* pf 'даде пари за да биде ослободен од некоја обврска, во случајот од затворска казна; во вториот контекст даде пари за да добие право врз некого' ~ *ги фанале двоица браќа [ги фанале затвориле [кад си дочул нијни татко [си продава два sивгара [да јоткупе двајца сина* [БК,95]; ~ *земи ме Струнке, земи ме [јаз шчă ти тебе јоткупја [до две ми до три јалајки [на тебе измет да чинат* [БД,152].

јотлупи pf 'покрене капак, отвори нешто' ~ *Пеперинка мајка не слуша [та ми стана, та јотиде [долни, долни килерова [та јотлупи сандăците [сандăците мај ини си [та искара баш примјана* [БД,28].

јоторја* pf 'отвори' ~ *на портите чукат [Јанините братја [– "Јано бјала, Јано [Јано наша сестро [сјлази јоторјај ни [на госте дојдохме"* [БД,90].

јотпрегне* (волови, коњи)* pf 'ослободи', орр. на **впрегне** ~ *моми пејат тува горе, леле [ми дочуло стари дедо, доз, доз [ми јотпрегнал воловите, доз, доз [ми јотишол при момите, доз, доз* [БМ,105].

јотпусни pf 'ослободи, извади (рака)' ~ *јудутзгорја, јудутзгорја [Радината мајка [– тичај мамо, тичај мамо [змија в пазува ми... [јотпусни си рăка мамо [јела извади ја* [БД,84].

јотрјази pf 'отсече' ~ *"повниш ли мари, знаиш ли [кога бех у вас ратајче [мар та са болăн побол'ах...[мар пăк ти јода потерах [пăк ти си јоми рăките [на мен'а даде скăрните?" [та си искара нохчето [та хи главата јотрјаза* [БД,23].

јотрова f 'средство што ако се консумира може да отруе човек (или животно)' ~ *ај ќе си ојме на нови пазар [там ке купиме риба јангула [там ке купиме жива јотрова* [БК,75]; ~ *си научила пустата макеја [макејата кучка магиснарка [си отишла на нови пазарѝ [си купила за пари јотрова* [БВ,42].

јотровено adj, n 'нешто што содржи отров, отровно' ~ *Стојан свадба бăхте [мајка му бил'е бере [бил'е јотровено [Стојка да јотрови* [БД,95].

јотрови pf 'на некого му даде отров, го труе' ~ *Стојан свадба бăхте [мајка му бил'е бере [бил'е јотровено [Стојка да јотрови* [БД,95]; **јотруе**.

јотроди (са)* pf 'се оддели, напушти роднинство' ~ *јотродјај са момин рода [като пепел јот јогнишче [като кăклă јот пчиница* [БД,56].

јотруе pf 1. **'убие со давање отров'** ~ *да ми зéвиш, бéла снáо, да ми зéвиш л'ýта бúл'ка [да јутрýјам, бéла снáо, да јутрýјам л'ýта змúја* [МЕ(Р),98]; 2. - **(се)** 'се напие течност во која има отров' ~ *отрују се јотруј, Митро мори, жива ним шетај [жива ним шетај, Митро мори, по црна земја [ного нивести, Митро мори, јоставија [ного јиргени, Митро мори, не се жинети* [БМ, 158].

јоттам adv 'оттаму' ~ *бјали си рăки мијаха [и ногите си тријаха [ма л'у кој јоттам помина [сички си мају јумрјаха [и срико ма јоттам помина [и срико мају там јумрја* [БД,112].

јоттатăк adv 'оттаму' ~ *истекаха ти цăрните уочи [пригорјаха ти тенките бăрни! [јоттатăк вăрви тојта свекрва [тојта свекрва фăф рăки носи [фăф рăки носи тешка понуда* [БД,95].

јоттук adv 'одовде' ~ *јот му мома не терати [ни терати, ни питате? [– нас на мома ни хареса , потерахме, попитахме [јоттук, јоттам јот силата* [БД,15].

јотчепи* pf 'откине, оддели, открши' ~ *легнала Рада заспала [под едно дрво маслино [дунал, поддунал ветерот [јотчепил гранка маслина [удрила Рада по грло* [ЊВ,310]; сп. **чепче** 'гранче од цвеќе'.

јохапи* pf 'касне' ~ *пустото ви куче [на скалта лижи [мен'а страшно гледа [мен'а криво гледа [мен'а шче јохапи* [БД,113]; ~ *на това бјало видјало [сăс добрјам да са заповним! [зăл си сăм сăн'а сăнила [ф сăбота срешчу нидел'а [цăрно ма куче јохапа* [БД,105].

јочинка* f, dem. од **око** ~ *аj стани, моме, јаj стани [јаj стига што си, моме, пуспало[моме ле јубаво. Погледни, черни моме, јучинки* [БМ,154].

јоџа m 'верски поглавар кај муслиманите' ~ *петли пејат на јосамнате [ке станам јаребицо ки-с јодам [– вија петли абре се лажовни [јоџа вике на јосамнате* [БВ,211].

јошиен adj 'добиен со составување на две парчиња (со игла и конец), односно на два краја од извесна материја' ~ *мар та искараj Златина клашник [мар л'у јошиен, та нинаџјанат [мар та искараj Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан* [БД,71].

јошче adv 'уште' ~ *ез направи́л голе́м хаи́р: на два па́ка, на два дру́ма [ма́ла че́шма бурмали́ја [јо́шче, ма́ле, сум направи́л в стред Стамбо́ла ма́ла ца́рква* [ШГ,1,233].

јсуши (< исуши) pf 'стане суво она што било влажно' ~ *дека по приказната са напија вода Аџ таксеркувјут аскер, ут коа се јсуши Галик* [ME(P),72].

јсчуван adj 'останат во првичната состојба, запазен' ~ *сеа дă вијме какви сă друзте тукмечки, и ка сă-јсчувани они нă Постул* [ME(P),87].

ју prаep 'во' ~ *право ке ми кажиш, кои војводи беја [кои војводи беја ју вас на вечера [дали Толе Паша или Доде Кол'о* [БК,113]; ~ *право иде ју цркватa [да се венча да ја земе [поповите онемели* [БК,60].

јуведе pf 'внесе, стави нешто во затворен простор' ~ *додека Иванчо изрече [татко му глава одрежа [и го јуведе вăв фурна [Иванчо да се испече* [БК,78].

јувйе* pf 'завие, свитка' ~ *нă-мо́жăм, ли́бе, дă-ста́нăм, ту́рцки ку́ршум мă-пруни́за [нă-ле́ва стра́на дусăрце, те́шка ми зе́мја нăд ме́не [змија ми гла́ва јуви́ла, ко́ски ле́сно струши́ла* [ДК,167].

Јувреј* m 'припадник на еврејска националност' ~ *му вели на јувреиту: "зашто, син'ори, така го биити тузи христианско гроб?"* [V,PM. 173]; и: **Јеврej*** ~ *Јевреје сватба правјаха [на самовицко вăршило [та са заклали, заклали [до девет крави јалови* [БД,26].

јувчера adv 'денот непосредно пред денешниот – вчера' ~ *оj нивесто калешава [дека беше ти јувчера [јас си беше ју градинче [јас си берej дробни китки [да ти пуштам здраво живо* [БВ,261].

југасна pf **1.** 'престана да гори нешто, згасна'; **2.** fig. 'престана да функционира живот (сила)' ~ *веќе Трпковски се проштава [од планини, долини [шпиунски куршум те пронижа [твојата сила југасна* [БВ,316]; **3.** fig.'престана, згасна некоја желба' ~ *вода Ленке да ми*

дадеш, вода да-с напијам [грло да разлада срце да јогаснам [БВ,176].

југо n 'јужен ветар' ~ *дýу јýго, ќ-и́ма до́ш* [ПК,2(55)]; ~ *дујни југо, дујни ветар гурјанине [да разнесиш југо глас в Македонија [да разнесиш југо нашите мајки...[да јиспратат југо кăрпи ем вăрзалки [да превăрзиме југо лутите рани* [БК112].

југуви́на f 1.'меко (топло) време во зимски период' ~ *ќи-фа́те не́коо југуви́на, ќи-уме́кне тит'у́но, то́ги ќи-ди́плиме*; 2. 'лесна дебивка, изобилство' ~ *таква́ југуви́на ни́где гă-не́ма* [ПК,2(55)].

јуда f 1.'зол дух; *"јудите* ги носи ветарот што се врти во круг" ' (според митологијата) ~ *и си́чки оти́доха на хо́ро... и игра́еха мло́гу кату на Вили́гден. И на чеса́ пуду́ ти́хан в'а́тар, ју́ди са-сви́-а сас в'а́тар* [ВД,327]; ~ *да бе бра́ла ју́да [овни́ над овни́те [... та бе́ше сабра́ла [доле́ напăлни́ла [ам е бра́ла ју́да [јунак над јунаци.* [ВД1(83]; ~ *фре́т кăштата, и бе́ пригизде́на фне́тре сăс с'а́ка́кви прилигйа, штото не-мо́ж'а ч'ул'а́к да-отбере́ направа́та-хи, о́ти ни-е ч'уле́шта на́права, ами от-ју́ди, змиу́ве* [ВД,328]; 2. fig. 'зол човек' ~ *ка́ ќи-фле́зе уф-кăшти, али́с ју́да ќи-фле́зе* [ПК,2(55)].

јудари pf 1. 'убие со куршум' ~ *пушка пукна Горно Родиво [го јудари Исин бего* [БК,108]; ~ *црна се чума зададе] долу ми Македонија [Првата пушка пукнала [Саев во срце јудари* [БВ,84]; и: **јудре** ~ *ниту книга пушќа, нито пари пушќа [ако кафе пије на здравје да му је [ако друго л'убе куршум да го јудре* [БВ,162]; 2. – **(се)** 'биде убиен' ~ *пăрва пушка кога пукна [нашјод војвода се јудрило [ти не жалај и не плачи [јас ки бидам војвода* [БВ,132].

јуде adv 'откаде' ~ *дегоде да подат, на што сахат да го викновали, он хатăр не расипуваше. Јуде гу дочуха јуди самовили, си разедиха* [V,РМ. 227].

јудинцко* adj 'нешто што ѝ припаѓа на **јуда**' ~ *туку да поими на јудинцкото поле; тамо има чешма и една висока топола; ти да си искачиш на тополата..., јазе пак за са искриа на орманот* [V, РМ.186]; и: **јудинско** ~ *мајка му му вели: "ти, мили сину, кату захождаш на пăто, ки проминиш приз јудинско село. Тамо да гледаш, некој да не те смами"* [V,РМ. 155].

јудувит* adj 'отровен' ~ *ни свăртај ми стаду [пукрај езерото [чи е езерото [мошну јудувиту [и е поморлиу!* [ВД(1),83]; многу е веројатно дека се работи за следнава промена *јадовит* > *јадувит* (со редукција) > *јудувит* (со асимилација), тоа значи дека лексемата *јад* во серско-драмската регија сé уште го чува архаичното значење 'отров', впрочем познато и во подалечните словенски јазици, пр. во чешкиот; во нашите говори го констатиравме при анкетирањето на источните говори во Струмичко (во подножјето на Огражден) како **јадич** 'отров од змија' исто така и во некои постари текстови од Велешко.

јудутгорја adv 'одозгора' ~ *јудутзгорја, јудутзгорја [Радината мајка [– тичај мамо, тичај мамо [змија в пазува ми... [јотпусни си рăка мамо [јела извади ја* [БД,84].

ју́ж'ина f (и: **икинди́ја**) 'јадење привечер, кога ќе падне првиот мрак' [ВД(1),69].

јужăн ветăр m 'ветар што дува во Јојранско од *Бело* (Егејско) *Море'* [ПД(129)]; 'дува од кај морето; почнува од март и трае до Крстовден. Речиси секој ден ги раздвижува *(расклатува)* водите на Езерото. Не е опасен' [КД,63].

јуз prаер 'од' ~ *котлите му светат като јасно слăнце [тенка снага крше като мрена риба [руса коса метке јуз рамо на рамо* [БВ,191].

јýзбашúа m 'титула во турската воена хиерархија' ~ *му викнá на јýзбашúјата, распитá на нѣго дал си умрé ут вáкăт. Да как пузнајá ут јýзбашúјата, му башладисá снáгата на Јосúф* [MV,K(255)]; ~ *тогá отúде и Кулýф на óјска, и Гóспод му дадé јáкос млогу и марифет: са чинú онбашúа, от онбашúа јýзбашúа* [V,PM,9]; и: **јусбашu** ~ *ферман се врати од Стамбол [А лексо да се убије [отидоја до А лексо [некој шес души јусбаши [и тријсит мина јаскери* [БВ,128].

јýзда f 'направа од кожа којашто се става на главата на коњ и служи за водење и управување на коњот' ~ *тогáс тóјнака га кладѣ прет цáрјут самáр и јýзда; га вјахнá и побéгнал* [V,PM,29]; ~ *фати татко ми един бăлх, му тури на гăрбот седлото, на устата му јузда, та и вјахнал* [V,PM,202]; сп. **узда.**

јука f 'навика' ~ *млада нивеста да бидам [на тујѓа кујќа да ѯдам [чуждински јуки да јучам [на свекор диван да правам* [БВ,207].

јукаден* adj 'исчаден, поцрнет' ~ *нашите браќа сăте на сурѓун се [нашите сестри турцки алајки [нашите мајки црно јукадени [нашите мајки црно јуплакани* [ГМ,73].

јукапе pf 'падне' ~ *јако су глава , тето, завăртам [главата да ми, тето јукапе [јако со јоко, тето, погледнам [очите да ми, тето, услепат* [БМ,113].

јукумат (и: **јукýмат**) m 'административна, државна институција' ~ *ув село Грубивци за бегов борч гу бра ув селто пазарцкјут јукумат* [МЕ(Р),86]; ~ *... или на јукýматут ки ти нăправă некуј кедăр* [МЕ (Р),90].

Јулван 'м. л. име' ~ *грăмни боже пролјатна гăрма [... да сахориш висока кулија [висока кулија врата железни [да излезам на бјала јаснина [да си видја Јулвана јунака* [БД,84].

јулкен m 'платно со чија помош се движи брод кога дува ветар' [V,PM, 7].

јулмéк* m 'јамка' (од јаже за врзување) ~ *турú от дóл едúн кóш, си качú на кóшут, тури јулмéкот на гăрлото му, го пéрна кóшот да са обéси* [V,PM.7].

јýл'ус m 'месец јули' ~ *там с'ạд'ăхми пу на с'éдим, óсим м'ăјинц'ạ и дóјди вр'ăм'ạ на јýл'ус нам да н'ă пýснат* [MS,t,2].

Јумер m (мусл. м. л. име) ~ *Јумер си јоде на аскер [кутал пари ки си носе [шиник вошки ки дунесе* [ТГ,369].

јуме (се)* impf 'се чуди, мисли' (како да стори нешто) ~ *седам, се чудам, се јумам [как да ја, боже, разбудам [суз вода да ја попрăскам [страх ми је да не замрăзне* [БМ,144]; ~ *мори, чуде јуме кучка Павлувица [какво чудо она да направе [море, да јумрăзне сестра уд два брата* [БМ,98].

јумјаси pf 'замеси брашно (тесто)' ~ *дăл си гола, ил си боса [запретни са, засукни са [да јумјасиш чисти љабе [да наточиш и баница* [БД,96].

јуморен adj 'тој што имал голема активност и чувствува умор' ~ *стани ми постели јаска да си легнам [многу сум јуморен јод Пазарско поле [– не ми са станува јаска ти са лутам* [БМ,44].

јумрејне n 'умирачка' ~ *мојто либе болно леже [болно леже на јумрејне [ни јумира ни станува [ни на мене прошка дава* [БМ,156]; во споменатиов контекст срекаваме уште една потврда за присуството гл. именка од перфективни глаголи – посебност констатирана порано од други истражувачи, но повеќе за говорите во југозападниот дел.

јумрук m (и: **буктăница**) 'удар, тупаница' ~ *влезе аф халету да си турни водата Дили-Димо, најде време, си сотвăрза рăците и, кату излезе вăнка, сос един јумрук утепа един џелатин* [V,PM,66]; ~ *ка-ќ сј-а: збе́риш ша́кта, да:-сти́сниш, то:-ј јумру́к. Ак тă у́друм а́јн јумру́к, ќи-рăзбе́риш а́ ăнто* [ПК,2(55)]; ~ *гу втаса гул'амото дете, не можа да гу познај, ама он гу позна него, та един јумрук му дава на увреј̀нот, гу оклава* [V,PM,231].

јумрукчија (и: **јумбрукчиа**) m 'тој што работи на митница' ~ *Имир Никола, јумрукчија* [MC(B),93]; ~ *иде́нјут бе́ши фарисе́и, па дру́ѓут јумбрукчи́а... си мо́лиши: Го́спот, испула́јти, шо не́ сам кату дру́зити л'у́ди... ја кату ва јумбрукчи́ата* [MV,K(28)].

јумрăзне pf 'почне да мрази некого' ~ *мори, чуде јуме кучка Павлувица [какво чудо она да направе [море, да јумрăзне сестра уд два брата* [БМ,98]. .

јунак m 1. 'младич, млад човек' ~ *"ни́а и́мами за́кон: мăж човек не кла́вами не́три аф това́ конак! А ма ти́нака, зашто́ си ха́рин јунак, ке ти зе́мам не́три* [V,PM,9]; ~ *на пăтот а срете Илија, незнаена дилија, и вели: "а бре Сраулица млада, блазе-ј на тој млад јунак, што ти прегăрнува твојта бела примена"* [MC(B),96]; ~ *и до́јди вр'ăм'ąту џа́р'у да ги токми́ мо́мит'ą. Дијатáксува да пруминáт ш'и́ч'кит'ą јуна́ци прис по́ртата да ви́д'ăт мо́мит'ą, да си удбира́т, кутри́ гу и́ш'тат ...* ~ *гул'а́мата мо́ма си удбира́ ида́ин јунáк, фăрли́ ина́ ја́блăкă, гу удри́ и си гу з'е́ дума́* [MS,t,34]; 2. 'силен, млад човек' ~ *на пăт'у најде еден јунак, на гората букити га свиишш* [V,PM,43]; ~ *и клал тел'ал да вика: "котри јунак за излези сос кон да ја прискокни дупката, он за везми џарјувата мома!"* [V,PM.181].

јунакуф* adj 'нешто што му припаѓа, што има врска со јунак' ~ *јунакува старă мајкă [има сина зă главени [зă главени, за женити [јот му мома ни терате* [БД,16]; ~ *уф јуна́кăви дво́ри [слăце прăпичéло [уф мо́мини дво́ри [ро́са зăрусúла* [БМ,117]; ~ *за си собрат родниците и от двете страни, јуначките на јунаковата кашта, дивојкините на дивојката* [V,PM.246].

јунацко* n 'храброст, јунаштина' ~ *тогас тојнака викна балтациите и им вели: "а сега да ва вид'а јунацкуто!"* [V,PM,42]; и: **јуна́чво** ~ *"ти́а пари́ , што́ бера́ от та́му, си́чките да са́ твója: халáл не́ка ти са за твójто јуна́чво!"* [V,PM,25]; ~ *кату чу́ џа́р'ут не́говото јуна́чво, гу зема́ на коња́ќут му* [V,PM,22] – во контекстот е испуштен предлогот **за;** би требало: *за не́говото... ;* ~ *"ти́а пари́ , што́ бера́ от та́му, си́чките да са́ твója: халáл не́ка ти са за твójто*

јунáчво!" [V,PM,25]; и: **јунашко** ~ *риче: "и јаз палах или нивеста или мома, сă направих царско ѕостанџијче и дојдех да ви земам; немах друг колај – сă смеам с мојто јунашко, што сила ми даде господ, па плакам ваште мăки"* [MC(B),94]; и: **јуначку** ~ *мајка му му вели: "чини си работата, синку, немој веруваш на мома да има толку јуначку"* [V,PM.71]; и: **јунáцтво** 'машкост, убавина' ~ *тáмо тój úзвади жéнските дрéхи и стáна прáв. Когá гу видéха, мóмите се почýдеха на неговото јунáцтво* [V,PM,9];

јуначе n, dem. (односно vok) од 'јунак' ~ *ej јуначе, младо гарматиче [што ти јуста, јуста п: гурела* [ТГ,178].

јунáч'ки* adj 'нешто што се однесува на јунак' ~ *млóгу здрáви úмаш' ут бóлин Дујич'úн, да натóч'иш' тас калăч'ка за јунáч'ка верасúја ('бис парú')* [MS,t,51]; ~ *за си собрат роднините и от двете стран:, јунáчките на јунаковата кашта, дивójкините на дивójката* [V,PM.246].

јун'ạ n 'тригодишно теле' (pl. *јýн'анта*) [MS,s,43].

јунер m 'умешност' ~ *натурили девет коли трăн'е [кој е јунак трăн'е да прескоче [никој неме јунер да покаже* [БК,53].

јунерџика f 'жена што покажува умешност, во случајот негативна' ~ *не ја канил от је сиромашка [сиромашка гиди јунерџијка [јунерџии много кавгации* [БК,53].

јуница f 'млада неотелена крава' ~ *таː-ј јуница, как дă ти ːажум, женско теле, по-гулемко, дăначка викуме,* **јуница** *викуме, пу нашо повике мојш дă гу нăпишиш* **дăначка** [ПД(125].

јупита pf 'распраша' ~ *да не ми пушки фрлате [да не ми песни пејите [дан ве дучује мајка ми] дан ве јупита за мене* [БМ,71].

јуплакан* adj 'натажен, расплачен' ~ *нашите браќа сăте на сургýн се [нашите сестри турцки алајки [нашите мајки црно јукадени [нашите мајки црно јуплакани* [БМ,73].

јургáн m 1.'дебела покривка со која се покриваме кога спиеме, исполнета е со памук' ~ *стáнува ж'инáта-му, клáва идúн прускéфал дóл јургáн'у, гу пукрúва дур гóр'ạ* [MS,t,13]; ~ *да на вич'éро фл'ăзи у јургáн'у* [MS,t,55] – во последниов контекст имаме нерегуларна употреба на предлогот **у**, т.е. мешање со други предлози, во конкретниот случај со предлогот 'под'; за ова в. поопширно во граматичкиот дел; нерегуларноста на редукцијата на неакцентираните вокали за којашто зборуваме во граматичкиот дел се потврдува и во оваа лексема, имено во материјалите од Малецки освен редуцираната форма **јургáн** има регистрирано и **јоргáн** ~ *"м'éн'ạ мájка м'ạ úма науч'éну сăс лúрину јоргáн да м'ạ пукрúва"* [MS,t,50]; 2. сп. изр. **јургáн пилива́н** 'потсмешлив назив за човек што се прави важен, а во суштина е плашливец' [ПК,2(55)]; со исто значење: **јургáн планúна** ~ *нúм сăпрáви нóго, тă-знáм кăкóф јургáн планúна си* [ПК,2(55)]; **пýшти-си-ј нójсто спруму јургáно** ~ *нé глéди шо úмат л'ýјто, глéди кóлко мóжиш ти, пýшти-си-ј нójсто кóлко тé-ј длăк (спруму) јургáно* [ПК,2(190)].

јурнéк m 1.'нешто што служи за образец (модел, копија)' ~ *га вели: "жену, да ти кажа, динеска дојде едно младо јуначе, ми докара един чифт ушници јурнек... хализи кату твојте"* [V,PM,69]; ~ *земá кнúга, отвóри пéнџирјата, фатú горе да*

изва́ждa јурне́к схе́дио [V,PM,18]; **2.** 'вид' ~ *бе́ла-ј чини́цта, ама цăрно кла́се. Дру́·ăгто - цăрвенка. Са́ткă-та па три јурне́ка сă* (пченицата *сатка* ја има од три вида) [ИГ,119]; **3.** изр.: **зă-јурне́к ли ќо·-чу́виш** (се кажува кога некој претерано се грижи и чува нешто) [ПК,2(165)].

јурони (сауза)* pf 'капне солза' ~ *туку ти да дојдиш [на мојата гроба [свеќа да запалиш [саузи да јуроншш* [БМ,123]; ~ *лежев, се долежав, веќе ке се јумре [бар да дојдиш моме на мојата гроба [свеќа да запалиш, солза да јороншш* [БВ,213].

јурт m 'говедарник' [ВД(1),71].

јуртчиа m 'човек што поткиселува и продава кисело млеко' ~ *то́о шо прудáве јурт. Уф Струмица јуртчи́а би́ше Али́ Ко́ч* [ПК,2(55)].

јуругун* m 'дел од пушката' ~ *па гајрет чиниш, моме, ле, простум стануваш [простум стануваш, моме, ле, којна ми фаќаш [којна ми фаќаш, моме, ле, за рагаванот [пушка ми фаќаш, моме, ле, за јуругуна* [БМ,142].

јурудиса pf 'се нафрли' (врз некого) ~ *тогас малкото дете ıсточи неговата остра сабја, да еднош јурудиса на врăх ламите... посечи* [V,PM,225]; ~ *и заедноч јуродиса на врăх тјах и посечи от них осоммина* [V,PM,21].

јурук* m 'турски сточар што живее по планините' ~ *как ги пс палаха јуруците козите, дојдоха на Солун и зимаха ил'ам от пашата да отепат кăде ки најдат харамиата* [МС(В),73].

јуруш m 'напад, притисок' ~ *ки си упиат, тогас балтациите да са хазăр, заеднош јуруш да чинат сос балтиите* [V,PM,42].

јурушшиса* pf 'оди заедно', овде: 'се нафрли' (сп. **јурудиса**) ~ *и они, кату јурушшисаха сос балтиите, сичките филдишите ги утепаха* [V,PM,42]; со исто значење: **јушши́са** ~ *земáха си́чки кój сáбја, кój дăрво, јушши́саа на врăх нéгу да гу отéпат* [V,PM,24].

јусма m 'тепач, убиец' ~ *фати да вика: "Хеј, бре Хасан, ела бе тука, ја јусма (што убива луѓе – убиец) има"* [МС(В),93].

јусојница f 'нешто што се однесува на осој' (= место што не го фаќа сонце); сп. **змија усојница** ~ *хајт да идиме ăв гора зилена [там шче берем биле и корене [там шче најдем змија усојница* [БД,53]; **чума усојница** ~ *Јана боли бело гăрло, не е гăрло како гăрло [Јане гăрло вăрла чума [вăрла чума јусојница* [БД,182].

јуста́ве* pf 'прекине брачен однос, се разведе' ~ *дáли си чýла, рaзбрáла [от ќи-т тéбе јустáват[от ќи те тéбе јустáват [óти ти нé си јýбава [кáто прăвната годи́на* [БМ,107].

јустрашше (си)* pf 'се исплаши' ~ *Торунца војвода, јабре, Турунца војвода [што си толко нажалано [јем си толко јустрашнало* [БМ,75].

јусăмнуван'е n 'рано наутро, зора' ~ *петлите пејат [котлите дрнкат [петлите пејат на јусăмнуван'е [котлите дрнкат по кладенците* [БК,145].

јут prаep 'од' ~ *дивójко, мáри , úзгору лéле [јут бóга нáшла твójата мáјка* [ПС(З),145].

јуткине* pf '(се) спаси од некоја неугодна ситуација' ~ *аку сам си братче, на кривина [да запалиш воја силин огајн...[да изгорам млада ем зилена [мори ако сам си братче на*

правина...[море, да заросе, братче, сиуна ситна роса [да јоткинам млада ем зилена [БМ,99].

јутре adv 'не денеска, наредниот ден' ~ *динеска сум тука, Злато [јутре ки си јодам [на мој ми вилајет, Злато* [ТГ,178].

јутӑрпне* pf 'кога дел од телото (рака, нога) поради притисок (што траел повеќе време) не функционира добро' ~ *Ангели́но мо́ја пӑ́рва л'у́бо [са́ношт ми си на ра́ка лежа́ла [дури ми е ра́ка јутӑрпна́ла* [ШГ,1, 235].

јучи impf 'советува' ~ *што е ова мили сино [карај јучи нивастата [невеста се променува [се́ сос жолто се прикрива [не се толку применувај девет пати ју нидела* [БВ,217].

јуч калмас, јуч калур 'секако, обавезно' ~ *рече он: "Аj, ки осиме на кунакут, ки кажими". Па јаз му рекох: "Јаз ми е страх, ако не, јаз сам ки одах". "Јуч калмас, јуч калур – ки дојдеш"* [МС(В),85] – во контекстот имаме евидентен пример дека деклинацијата кај заменките не функционира, имено номинативната форма **јаз** се јавува на местото на долгата форма (во случајот) од неправ предмет 'мене': *јаз ми е страх.*

јӑ part 'ами' (= категорично тврдење) ~ *на́што се́ло би́ше. Дисти́н ду́ши другаре́ би́а, јӑ-ка́к. Си́чко им да́вӑхме* [ПК,2(323-324)].

јӑвудиа pf 'скржавец, Евреин, лош човек' [ПК,2(55)].

јӑвудицка игличка f 'игла со главче, уште се вика и **тупузли́а и́гличка** [ПК,2(55)].

јӑвӑшлӑ́к m 'мрзливост' ~ *ка́ ме́-ј фати́л а́јн јӑвӑшлӑ́к, а́ма не́-ј нӑа́рно* [ПК,2(55)].

јӑдиници pl 'јадења (повеќе, различни)' ~ *искара́ли на со́фрӑта јӑдини́ци, не́ зна́јш што́ пӑ́рво* [ПК,2(55)].

јӑзла́ f 'пасиште' (далечно) ~ *де́к па́сӑт о́фците нӑ дӑле́ко, нӑ при́мер зи́мно вре́ме де́к ги сле́вӑт;* називот го запишавме при анкетирање во Дојран, додека во соседното село Николич запишавме: **кӑшла́** [ПД,126].

јӑкӑлӑ́к m 'дел од облеката, јака без шпицеви' [ПД,130].

јӑла́к m 1. 'петно' ~ *јӑла́ци, јӑла́ци те́-ј фуста́но*; 2. 'модрица' ~ *ка́ сӑ-удри́х, це́л јӑла́к ми-сӑ-чини́л нӑно́кта* [ПК,2(55)].

јӑлса́ f 'пламен, огин' [ПД,119].

јӑли́а adj, fig. 'богат' ~ *јалли́а-ј та́тку-ј, зӑто́о са́ке дӑ-с-же́не ус-н'а́а* [ПК,2(55)]; основното значење: 'дебел, мрсен'.

Јӑлӑ́мо top. 'име на рид со пештери во околината на Стар Дојран' [ПД, 135].

јӑнак adv 'накриво' ~ *о́т тӑка́ (нӑ)-јӑнак сј-о-тивари́л?;* сп. **јан** [ПК,2 (55)].

Јӑна́к 'м. л. име' [ПК,2(55)].

јӑнакли́а adj 'искривен' [ПК,2(55)].

јӑпиа f 'голема куќа, палата' ~ *нӑпрӑви́л адна ка́шта це́ла јӑпи́а, зӑ се́куј башка́ уда́а* [ПК,2(55)].

јӑрбиќово јајце n 1. 'јајце од еребица'; 2. fig. 'нешто мало' ~ *то́о пӑ адно јӑрбичо́во ја́јце, и о́н кут та́тку-му* [ПК,2(55)].

јӑрдисе pf 'погодува' ~ *нӑ-тит'у́но ка́р ме́сто но́го му јӑрди́се;* сп. уште: *ти́ ут ка́ дуј де́ но́го ми јӑрди́се* [ПК,2(55)].

јӑрдӑ́м m 'помош' ~ *јӑрдӑ́м кумши́ј, изгуре́ме* [ПК,2(55)].

јӑрдӑмџиа m 'тој што има волја да помага' ~ *пумухчи́а (те́јко би́ше но́го јӑрдӑмџи́а, на-си́те пума́гше* [ПК,2(55)].

jăрли́ą adj, m 1. 'богат, богаташ'; 2. бегалците од Кукушко на староседелците во Струмичко им викаа: **jăрли́jте** [ПК,2(55)].

jăсник m 'зимно време кога е многу студено, небото е чисто без облаци, без магли' ~ *ка́-j фати́л а́jн jасни́к, се́ зале́дуве, не́ сă-сно́се* [ПК,2(55)].

jăстăк m 'дел од запрежна кола' ~ *и́ма пре́дин и сăдин jăстăк. Пре́дн'оо jăстăк сă-вăрте, нă сăдн'оо сто́от кунлу́чките* [ПК,2(55)].

jăшлăци pl 'вид облека' ~ *о́ни сă ут алăцá, тка́jни, памý чни сă* [ПК,2 (55)].

К

ка conj 1. (временски) 'кога' ~ *на сахатот Имир Никола пушти Бошко и завал Станко; и ка ги виде царско бостанџијче, ги грабна, ван'а кон'ут* [МС(В),94]; ~ *то: само вода-ј, и ка ќа: искубиш ного време ки сто: тăка, не сă исушуве лесно* [ПД (123)]; ~ *ка-ја вид'ă тој, трач'á и ангул'áса и сă-спузнáха* [MS,t,26]; 'откако' ~ *ка сă науч'и да п'ăј, утиди пак на цáрувата мома* [MS,t, 26]; ~ *му го открал, и Алате са пуштил пу него. от ка префăрлил вагичката, на мужел вике да оде пу него* [V,PM,272]; 2. (исказно) 'дека, оти' ~ *édно врéме слушăт ká плáче вóнка, нă-кóло нăдéнна* [ПД(151)]; 3. (со условна нијанса – ако) ~ *ká сă-л'ýте, ká вúке нóго нéкаа жéна, ќи-ј кăјш: шó мăр-ти сăбăјле си-измучáла-си нăлăно* [ПК,2(193)].

ка:вине́* (и: **ка:вăне́**) n 'просторија во која се точи алкохол и каде што се собираат граѓани (обично мажи) на разговор и пијачка' [ПД(Ф)]; ~ *"јас ýтри за пóда на кавин'éту и ти за дóш' тáм куми ш'ијата на инá кăш'та"* [MS,t,27]; во последниов контекст среќаваме додаток за место без предлог (*тáм куми ш'ијата*); за ова в. поопширно во граматичкиот дел. Сп. и: **кајвене** ~ *и тој зема после нос пăнт, отиде на Стамбол и да тихиса пак касмет да пои на нејното кајвене, да пие кајве. Она кајве му служи, тој не можа да ја познај* [V,PM, 239]; односно **кафин'е*** ~ *за с'édна на óгн'ут, за пи́ја кафéту и за и́да на кафин'éту* [MS,t,65]; ~ *с'éтн'ą кáк сă уж'éни, утúди на кафинéту, сид'ăха ас парéата* [MS,t,70]; ~ *"и́диш' у м'éн'ą да рáбутиш'? јáс и́мам кафинé и за пумáгаш' на гул'ăмăт'ă гарсóни!"* [MS,t,81]...сп.: **сто́ри мло́гу гуди́на у ну́с кафине́** 'одмина многу време во онаа кафеана' [MS,s,107].

каапе́ conj 'ама' ~ *дă-нé им-кáји зăрăбóта, каапé дéцта нă Ил'о дáл' нé слýшат, ká видéе зóр!* [ПК (Мут)].

каафпити́на* f, рej. 'девојка со лошо поведение' ~ *áк ти стáнум каафпити́но и нă каафпити́нта, ќи-ви́јш áрăнто*; уште и: **мумити́на** [ПК,2 (57)].

каба adj 1.'дебел, груб' ~ *кабá ч'ув'ăк* 'груб човек'; *кабá кни́га ...* [MS, s,44]; 2. **каба месо** 'дебелото месо на ногата од човек, под клечката, во други говори **икра, прасе**' ~ *и тој са чуди, што да стори, л'у си науми та изважда остро ношче и отсече от ногата му кабата месо, гу дава на карталите* [V,PM,222].

кабаа́т* (и: **каба̀т**) m 1.'сторена грешка, виновност' ~ *му пиша книга молена: "или кабаатот да ми простиш или глоба ки ни глобиш, или глава ки ни сечиш"* [MC(B),93]; ~ *им ве́ли сос за́тресна гла́с и со́с раси́пано о́браз: "господа́ри, дине́ска ви приказу́вам и казу́вам прет ва́с, ча то́с сирома́х не́ма н'а́кој кабаа́т!"* [V,PM,28]; ~ *му вили́ "ха́ди, ха́ди, баш'ладу́сај му гу каба̀т'у, ниш'та́м ни да ми гу зва́ди, ни да му гу зва́ја!"* [MS,t,57]; **кабахат*** ~ *"јазе ки најдам от тебика, ама и тинака ки најдиш от друг". Кату чу така царју́т, му прости кабахатут и не гу заклаха* [V,PM,106]; **2.**изр.: **чини кабаат** (= покажа неубаво, невоспитано однесување) ~ *о́ни ка-ту видо́ха, ча та́тку му не зна́и да му са ка́ра, кога́ чи́наха кабаа́т, фати́ха са чини́ха безу́мни* [V,PM, 25].

каба́к m 1 'кочан од пченка, без зрна '; сп. **кубала́чка, каба́к, кукума́ра** [MS,s,44]; **2. каба́к ко́за** f 'коза без рогови, шута' [MS,s,44].

кабаница f 'јадење од сукани кори, зелник' ~ *свадбата стана баш на запост, и жените правиха за нас една кабаница за да запостиме* [MC(B),92].

кабанчар* m 'прекар на оној што јадел многу **кабаница** (= зелник, баница)' ~ *и така от то време ги изминиха името, ги викаха кабанчари* [MC(B), 92].

кабатли́ја adj 'виновен' [MS,s,44]; и: **ка̀ба̀тли́а** ~ *"дали пристапнахти царјувата порака, што ви порачи?" Сиромахут кату кабатлија са куниши, немаши што да отговори, пак човекот царскиј му даде малку тарос да отговори без шубе* [V,PM,65]; ~ *ка́ утиди во́, зе́ глави, изи́ци и му-и-но́си. А бе́, ка́ ти ричé, ричé ја́с. Они са́ка̀т дӑ-гу-фа́на̀т зӑ-ка̀ба̀а́т, ка̀ба̀тли́ја не́што* [B,EB,304].

каба́чка f , bot. 'вид тиква, којашто, откако ќе се издлаби, се користи како сад' (= лејка) [MS,s,44]; ~ *утрината фати старата змиа, му дава млого бакшиш, алтини и пари с товара. Тој нифтја да земи ништу, л'у и рекла: "аку ми дадети една кабачка, што имати, харно, ако н'а за си пода"* [V,PM,176].

каби́л (и: **кабил'**) adv **1.**'возможно' ~ *и от тогáс насáм не é каби́л сéкој вéчир дýр да не дóјди на спанéто ми нéговата крáв да ми ви́ка* [V,PM,28]; ~ *а́ку ти е каби́л', éла и ти́ ус мéне* [CK,328]; ~ *бејзте фа̀тијӑ дӑ си-ј рӑботà̆т сами бијлиците... амӑ па кабилј не биише да пуминà̆т тикмилј без ӑнгӑријà̆* [ME(P),89]; ~ *и напкун турвам гӑрнето вӑрху мехот; море, што ветà̆р или вода да има човек, кабил не е, ако не го искара* [MC(B),84]; **2.**. изр.: **каби́л ej свéто до-зéме** (= многу е лаком, незаситен) [ПК,2 (172)].

кабули (и: **кабу́ле**)* impf **1.**'прифаќа, поднесува' ~ *кога ти питах, ти ми риче: "дӑлмо, не ги фатих с рӑка̀та, не сӑм харамија, ама мене душата не ми кабули"* [MC(B),82]; ~ *и́ч не́ ка̀бу́л'ум та̀кви́ рӑбо́ти, не́јкум дӑ-с-бӑркум уф чу́зди рӑбо́ти* [ПК(Мут)]; **2.** 'сака, почитува некого' ~ *жената му фати да не гу кабу́ли, гу спӑжда, гу не́ки не́три да вле́зи* [V,PM,15]; ~ *не можам лудо да станам [руса ми коса под татко [– подземи Лено ножици [потсечи Лено косата [јас те кабул'ам и без коса* [БВ,228]; **3.** изр.: **кабул не гу чини** *а.* (= не го зема за сериозно) ~ *нузи дете сакаши царјут да гу научи да пеи*

книга, ама са чудиши, как да стори, ка некој учител кабул не гу чиниши [V,PM,276]; *б.* (= не се согласува, не дозволува) ~ *да л'у отидеха на царју, Зарзавилата рече: "јаз кабул не чина, тој с мојта невеста да говори. Да го заколити!"* [V,PM, 158]; исто: **прави кабул** ~ *му вили́: "н'е́-м'а-пра́ити кабу́л да-до́јде то́с в'е́ч'ăр у-ва́м да-про́мина, зири́м са́-мо́кра ут-да́ш!"* [ВБ,340].

кавад* m 'голем сад (обично дрвен, но во примерите што следуваат од злато)' ~ *ја вели на кралицата: "за гул'амата мома, кралица, гајле ми да береш, зашто она пак царица ки си чини, туку да ја сториш три кавадја се у злато и ут алтăн, да и ги дадеш и да ја пусниш, сама, да си брăка кăсмет"* [V,PM, 208] – има употреба на кратката заменска форма за директен објект **ја** во функција на индиректен, наместо **и́** (*да ја сториш три кавадја*); ~ *ханџиата кату и видел такос кавад, речи сам себе си: "кавадјут вреднова за три хана, а не за еден". Зева кавадјут от момата, та ја остави да си пои тја на пăнтјут* [V,PM,209].

кавазин (и: **кава́з**) m 'чувар, надзорник' [MS,s,49]; ~ *до́л кава́зину ја го́ни ут по́ртата: "б'а́гај утту́к скắрн'у!"* [MS,t,,24]; ~ *си разуми́а а́рно, и на кава́зити и даде́ле па́ри но́гу* [MV,K,290].

Кавазово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Езерото (во Дојран), семејството Кавазови таму имале **лувиште** – рибарска колиба'; се наоѓа во локалитетот **Манастир** [КД,65].

кавак m, bot., Populus pyramidalis 'дрво што најчесто го има покрај вода, топола' ~ *ч'уљака станал чаплок, та утишал в селото си и кондисал дома си; на дорă му имало еден кавак (топола), на нег направил гн'аздо* [V,PM,285]; ~ *тој хи рекал: "Јаз си бех тук и ката ден си та гледах от кавакă през гн'аздото"* [V,PM,286].

кавал m 'дрвена направа за свирење (со дување) – шупелка' ~ *ке капниш мајко, ке капниш [пу кирајџии питајне [дали сте вишле мојот син [– видеме бабо, видеме [крај Црно Море сидеше [су шарен кавал свиреше* [БВ,215]; ~ *змија покрај ходи, мома и се моли [пушти мене змијо дома да си ида [моите девет брата сé кавали правјат [ала с тех не свират, мене жива жал'ат* [БД,70]; и: **кăвал** ~ *српăт си јуставих [тебе да заслушам [која песна пејаш [и јас да ја пејам... [нă кăвал да свирја* [БД, 147]; во Воденско: **кавул**.

каварџик adj, indecl. 'кадрав, завиткан' [V,PM,369].

кавга (и: **кавга́**) f 1. 'нервозна расправија меѓу луѓе што немаат меѓусебна почит' ~ *отидоха на чешмата царски л'уди, да напујат царските кони, му вел'ат: "бегај дете, да пијат коните вода". Детенто не бегаши; чинили една кавга тамо сос детенто царцките л'уди, извадили сабите, да гу заколат* [V,PM,369]; 2. 'судрување на војски од различни држави, војна' ~ *и калеку през друг пăт отиде на валтата, си пусна бăрза кон'а и вјахнува на кривото муле та си хожда ошти на кавгата* [V,PM, 160]; ~ *тихиса еден пăнт да гу викат на кавга, да са бијсос друг цар; кату чу тој, млого са оплаши и гу беши страх, как да пои на кавгата* [V,PM,210]; 3. изр.: **кавга фатиле** (= влегле во конфликт) ~ *греови имам милна дружина [Велигден ќи правам с мојата мајка [она ми кажа да га заколам [*

зошто си они кавга фатиле [БК, 70]; **кавга се прави** (= се војува) ~ *тýрскăта вójска и-зăгрăдú тáм. Пучнá стрăжéние, кáвга дă-се прáви, дă се-бúјат и тăрчат вójските. Апустóл вујвóда гу-зăгрăдúме* [В,ЕВ,298].

кавгациа m 'човек што лесно се лути и се кара со луѓето' [V,PM,369].

кавшилăк m 'неморално однесување на жена, неверство' ~ *иднá жéна а фатúле кăт чинăла кавпилăк; и а кладéле на нéа уфстрéт* [MV,K, 316].

кạврáк 1. m 'вид свилена шамија' ~ *купри́нна шăмúја зă зăбрáдувне. Ус кăврáко нé сă зăбрáдувăт ýште, сáмо кóста. Жéнте кăврáко гу нóсат кá сă прăмéнувăт* [ПК,2(63)]; ~ *дунсéа дупл'áн (мạмудúа) и двá стạмбóла (алтăјне), пăпýци, чурáпе, кạврáк, едúн зạ клạјнáјне, два, зạ пукријувáјне* [ИГ,116]; ~ *свéкурут, дéвирут, ќи донéсăт ạлтăјне, пăпýци, купри́нин кăврáк, шăмúа, кóлба, сенка, спăлéто* [ИГ,116]; 2. adj, indecl. 'убав, елегантен' ~ *тú Вáно нóсиш сé кăврáк кудýре... кăврáк кубúла* [СК,327].

кавран m 'сад во кој се чува вода' ~ *хранили су гу, гледали [давали му ф сахан просу [поили гу с кавран уода* [БД,30]; **кабрáн'** 'дрвена мерка за брашно, личи на решето (но нема дупки), собира 1,5 оки' [MS,s,44]; со блиско значење го констатиравме во селата под Беласица (Струмичко) **кабран** = воденичарски термин, мерка за жито.

кавранче n, dem. од **кавран** ~ *храни гу мају, гледај гу [давај му саханче просу [давај му кавранче уода* [БД,30].

кавурски adj 'нешто што се однесува на **кавур'** (= немуслиман) ~ *Јано л'о бела Бăлгарко [распл'ати Јано, распл'ати [кавурски једри пличонки [јопл'ати Јано, јопл'ати [кадăнски дребни пличонки* [БД,152]; и: **каурски** ~ *седи си мајо слободна [каурска пушка ни рани [каурско ноже ни сјаче [оште си Цемо говори [ето го Јордан кат иде [заметнал пушка берданка [припасал колан фишеци* [БД,160].

кавăрмá f 1. 'запршка со кромид, брашно и црвен пипер, се става во гравот и др. јадења'; 2. 'јадење од пржен прас со свинско месо' [ПК, 2(57)].

кад* m 'дим' (в. **кадéш**) ~ *вúа дéка ки вúдити сúн дúм, чéрни кáдови, царвéн плáмин, тáмо да дójдити... фрéт ги изгорјá и, кату горјáха, от них излéваши сúн дúм, чéрни кáдови,* [V,PM,140]; (чл. **кадó**) [MS,s,48]; ~ *запали голем вогин, нетре на вогинот беши турнал тимјан и осокот. И от млогото кад кадот отиде дур на цăрăн бога. На цăрăн бога забот гу и бол'ал, от кадот са беши оздравјал* [V,PM, 229].

кáде impf 1. кога нешто запалено пушта чад, чади' ~ *нóго кáде, сáќ сă-истрéсе тáа ќурсúита; ~ бạцáта кáде* [СК,327]; ~ *нема да ходиш сутрина рано [свјашти да палиш, тимјан да кадиш [збогум, проштавај мила нивесту [јаска утивам на далечин пăт* [БД,176]; 2. 'пуши цигари' ~ *áј гу úма двáјс гудúни кá о кáдум* [ПК,2(50)].

кадемлиа adj 'среќен, тој што носи добри вести' ~ *говори: "е, здрави, добр'а ви најдох, свато, да са здрави и живи, да му и чистито! хајрли и кадемли да бидат"* [V,PM, 245].

кад'é (и: **кад**) 1. adv ~ *кад'é хóж'дащ'?* (= каде одиш?); ~ *пуштих два-троица мина от вечерта: "А да оти да ги најдите, они сега*

варат месо, кад ки бӑдат, ки ги најдите " [MC(B),91]; сп. **д'е́**, **канд'а́**, **канди́**, **канду́** [MS,s,44]; и: **кӑд** ~ *кӑд сӑ сáа? Ку́ зна́, кӑквá курúа е пуштинúа* [ИГ,102]; ~ *кӑде о́диш, мури лу́до! [кӑде о́диш во́ја вре́ме?* [ME(P),99]. Заб.: интересна употреба на безпредлошка конструкција (*кӑде о́диш во́ја вре́ме?* место: *во* ова време); **2.** prаер 'накај' (насока на глаголското дејство) ~ *гимици́ата пусна една́ ша́јка каде́ не́гу, сос вӑ́жи га вӑрзá* [V,PM,24]; ~ *ве́ли зе́тју̀т на ца́рју̀т: дја́до ца́рју, зашто́ си кату разиде́н тс не ми врја́виш? Тогáс ца́рју̀т му вели́ на́ зе́т му: "мло́го разиде́н сам каде́ те́бика* [V,PM,115]; ~ *вратејке, вратејке, пак излезе на друмот, идејке каде д'атенто сајá кату пезадром* [V,PM,155]; и: **кӑ̀д(а)** ~ *оти он имаше нает пишин да ода на јдно руско село кӑд и̯ден му другар...* ~ *там да пуседа тро* [ME(P),67]; ~ *Постол се наогја на иден рид шо јаваш-јаваш се чина по нисук ут кӑда селто* [ME(P),70]; односно **ка́ди** 'кај, до' ~ *н'икна́ до́л, фати́ да расте́ идна́ власти́нка, ка́ди ѓо́лǫ̀т, пуле́ка пуле́ка нара́сна, ти́ди ута́так ѓо́лǫ̀т* [ВБ,344].

кад'ён adj 'исчаден' (= потемнет од чад); сп. **искад'ён** [MS,s,44].

кад'éна f 'ланче на кое има нанижено златни пари, обично ги носат девојките' [MS,s,44].

кӑдéш* m 'мешавина од гасови и прав од саѓи што се изделуваат при горење – дим' ~ *тјанака познала, ча за носо и така вревиши гостут, и заедноч му дала каршилӑк, му вели: "ej господине, ӆако е крив, но кадешут изл'ава праве"* [V,PM, 54]; и: **кӑдéш*** ~ *зи́дӑно нӑд ӆако* (зн. над огништето), *дéкӑ о́де кӑдéжо* [ПД(119)].

кадешница f 'специјална метална (сребрена) направа во која се става запален темјан и се прекадува' (црковен реквизит) ~ *на тиа празници... кол'ат корбани, сé овни, не друг добитук... увенот за го дражи един на ранката, за езми домакинот на една кадешница за кладе вогин и тимјан, за го прикади около три пӑнтја* [V,PM,251] – во текстот имаме случај на уште една нерегуларна употреба на предлогот **на** наместо **со:** *увенот за го дражи един на ранката.*

кадиа (и: **кадија**)* m 'судија во турскиот период' ~ *кадиата му вели на троицата: "излезејте вунк, и јазе да скрием едно њашто, дали ки можите да познаите!"* [V,PM. 12]; ~ *си утúди парапунúсану д'ӑ́т'ạту, утúди да си кáж'и хáлу на кадúјата* [MS,t,54]... *л'у за дój да т'ạ упáда... јáсӑ кадúја, јáз за т'ạ курталúсам т'éб'ạ* [MS,t,56]; сп. vok. **кади** ~ *на кадúата и му вéли: "кади ефéнди, јáзе ... по крáј морé-ту и гу најдéх товá човéк тáмо, и ми казá сúчко, што истрадáл от тúа ӆифаирӆúе* [V,PM.9].

кадијка* f 'жена на кадија' (= судија во турскиот период) ~ *кадúата напӑлнá казáн сос вóда, гу кладé до нéгу, седнáл сóс кадúјката му. Барлúвоју фати да свúри, фати кадúата сос кадиúката да игрáјат* [V,PM.127].

кади̯ски̯ adj 'она што му припаѓа на кадијата' ~ *ету дојдé кадúјски̯ човéк, му вéли: "ej Кулуф, не глéдаш ли, ча угреá слӑнцето, да излéзиш от удајата, спроти пазарлӑкот"* [V,PM,11]; ~ *тој вéли на кадúјски̯ човéк: "на мéника, брáте, не ми трéбуват алтӑни; жéна ми требуваши"* [V,PM,11].

кадијче n, dem. од **кадиа** ~ *кадијче младу фил'дијче [ти се молиме тебика [три села прајме давција [од тој ми сирак Стојана [он ни пол'уби момите [и тија калеш нивести* [БВ,196].

кадилук m 'судска административна единица во турскиот период, каде што управува (суди) кадија' ~ *Тја му искала нова кадилук, от де тја била... и двесте души ојсќă, да јă отведат ду градо хи. Царс благодарно приел това хи прошение и хи дал ферман, штото нова кадилук да је нихин* [V,PM,282].

кадиов* adj 'нешто што му припаѓа на кадијата' ~ *тогас Мус отиде, товари казанот сос алтуните на дно муле, ги донесе на кадиов кунак, му а даде на ониа трите ум ювитни л'уди* [V,PM,182].

кадифе́ n 'вид светликава ткаенина' [MS,s,44]; во примерот што следува се јавува како атрибут (наместо 'кадифен') ~ *ни фустанче сакам, ни тебе те сакам [те нејќам Јане, те нејќам [– јаска ки ти купам кадифе пригачче [зевај ме јагне, зевај ме* [БВ,253]; има и др. случаи во кои именки (според турски образец) вршат функција на придавска определба – за ова поопширно во граматичкиот дел.

кадро́суве (се) impf 'се фотографира' [ПК,2(50)].

ка́дру* n 'фотографија' ~ *р'е́ч'и: "ми́лата сфита́ Бугурдийца! у гура́та т'а́ еи́д'ах и ка́друту ти гу сă кла́ли на кла́јаицу" ;* и: **ка́дро**: ~ *да му кажиш на твој сина магаре-шка глава, ако можи на небето, што звезда има, сос слăнцето и сос месечината, да га изб ри на едно кадро... и пак, што има на земјата дăрва, кăтки цвете и друго нешто, да ги извади на едно кадро* [V,PM,88,89]; сп. изр. **испа́днин нă-ка́дро** (= фотографиран) [ПК,2(50)]; сп. **фо́туграфч'и́ја** [MS,t,25].

кадăнфа́тм'а f (сп. **кадăна** = жена на Турчин) ~ *гу з'е́, гу закара́ на кадăнфа́тм'а, да гу клад'е́ на пиш'та́* [MS,t,51].

кадăнски adj 'нешто што се однесува на **кадăна**' ~ *Јано л'о бела Бăлгарко [распл'ати Јано, распл'ати [кавурски једри пличонки [јопл'ати Јано, јопл'ати [кадăнски дребни пличонки* [БД,152].

кадăр adj (indecl.) **1.** 'способен' [MS,s, 44]; ~ *му ве́ли: "а бре́ ти́нака не си кадăр сам се́бе си да хра́ниш, а́ми как ке да хра́ниш таква́ една́ же́на бео́фка?"* [V,PM.12]; ~ *ако сакăш дă си гу платиш борџут он ки тă извадă бурчлијă повикјă ут колку си кăдăр дă платиш* [ME(P), 88]; ~ *му вели: "ету колај, џарју, јазе да ти кажа: кумшиата твој, што седи покрај тебе, кадăр је тој, да ти ја донесе дур тука"* [V,PM.210]; **2.** 'дораснат' ~ *иди да му кажиш, ча ошти не е кадăр тојнака џар да дочака аф кăштата му* [V,PM,36].

каже (и: **ка́ж'и**) pf **1.** 'соопшти нешто со зборови, рече' ~ *мајка му му вели; "иди на ахăр'ут! Има таму едно жр'апче от едно време, татку ти гу беши оставил, тој ке да ти кажи!"* [V,PM.215]; ~ *и му вили́ стра́тигóту на инса́нут: ко́гу зна́ј га́ч'ица да ка́ж'и?* [MS,t,73]; ~ *"да му сто́р'ạ ина́ го́зба за да ка́зуват такфе́с ра́бути, ш'ту и́ма сто́рину с'а́кутри, за да ка́ж'и и д'ăт'ạту"* [MS,t,12]; **2.** 'покаже, упати' ~ *и она отиде да му вели на џарјут: "тате, да дојди и калек да тја види, белки ки има подин л'ак да ти кажи"* [V,PM,161]; ~ *ре́кăл: "ди́-л'ми са́кте че́до, ки-ви-да́ам по една јабу́лка, куту ва́а шо тă а кăжу́вум"*

[ИГ,109]; ~ *тојнака му вели: "не сакам да ми отнесиш дур тамука, стига да ми кажиш сокакут, јазе типăра сам утивам"* [V,PM,34]; **3.** 'се пожали' ~ *но ки ѝдат или на кадѝата, ѝли на хо́ата да ка́жат* [V,PM,10]; **4.** 'пријави' ~ *му вели: "брате, на владиката му са загуби-ха толку карагроши, хем има на нас двата шубе, и аку не кажими карагрошите, ке да ни ако́реса"* [V,PM,39]; **5.** 'посочи' (нешто) ~ *влезе́ не́три, си најде́ си́чките де́лви пăлни алтăни, кату ка́к му ги каза́ напре́т бога́тиот* [V,PM,18]; **6.** 'запее' ~ *ка́жи а́дна пе́сна* [ПК(Гр)]; **7.** 'претскаже' ~ *сто́ј дă-ви́дум ва: ве́чăр шо ки-до́јдăт, нă та: мо́ма шо ки ка́жăт* (= каква судбина ќе ѝ претскажат); **8.** – **(сă)** 'се покаже, се појави' ~ *ка́ж-сă на̣ ба̣лко́нут дă-т пи́тум не́шту* [ПК(Мут)]; **9.** – **(сă)** 'се спомене' ~ *од них мадав имă ошă идно нешто сакă да сă кажă, а то је ăнгăријтă* [ME(P), 89]; **10.** – **(си)** 'си помисли' ~ *на̣ та́а гла́вта пиша́ло: "чти́рсăт ду́ши ќи за̣ги́нăт ут ва́а гла́ва". И во́а де́тто си кăжа́ло: шо ќи за̣ги́нăт уд не́а чти́рсăт ду́ши ка: изго́рум* [ИГ,111]; ~ *не и да кажи и нога или глава – киликатно нешто е* (станува збор за окото дека е "нешто деликатно", односно *киликатно* како што вика стариот овчар од солунското село Ватилак); **11.** изр.: **и го́рно и до́лно си кăжа́а** (= се навредија многу) ~ *шо́-ќ си-гувора́т, сă-л'у́тат, и го́рно и до́лно си кăжа́а* [ПК,2(166)]; **ка́ж-ми дă-т ка́жум** (= не сум паметен што да ти одговорам) ~ *шо́ не́ сă-мӑже та́а тво́јта ште́рка? – Е, ка́ж-ми, дă-ти ка́жум* [ПК,2(169)].

кажувајне n 1.'она што се зборува, зборување'; и: **ка́зува́ни** ~ *му вили́: ѝксѝќ да б'ăш'и и гăската, тузи́, ш'ту гу на́т'а̣х јас, н'ăј за ка́зува́ни!*[MS,t,57]; ~ *га викна: "ела тука, попадика! Што тераш?" "Ох, царју, јазе што терам, не е за кажувани"* [V,PM,88]; 2. изр.: **не су кажувајне** (= не може да се опише со зборови) ~ *кога сеал, кога работил, вел'ал: "На Богувто име и на дедувто касмет!" Ту си рудила една седба, не су кажувајне* [V,PM,267].

кажувѝтин adj 'тој што пророкува' ~ *на Сфе́тиц Та́тко на́ш... кажувѝтин* [MV,K,298].

каза f 'област, административна единица во турската држава' ~ *ги дадела на занајат [да се учат занатчији [занатчији баш терзии [си јучили најучили [и тргнали по селата [по селата, по казата* [БК,94]; и: **каазá** ~ *и они ти́даа на една́ чу́зда каазá, фати́а еди́н сирома́х чове́к от ни́вата* [V,PM,27].

ка́за pf 1. 'рече' (в. **каж'и**) ~ *на ж'ина́таму хич' и ни ка́за* [MS,t,70]; ~ *си гу кла́ди у пи́ч'ката, да ја згури́, ш'у ка́за, о́ти ја иба́ дирминц'и́јата* [MS,t,78]; **2.** – **сă** 'отиде на преглед' (кај лекар) ~ *и как ути́дух, сă ка́зах на иди́н икимц'и́ја* [MS,t,3]. **3.** – **сă** 'се претстави' ~ *н'ăм сă ка́за* 'се претстави како нем' [MS,t,15,29].

каза́лка f 'стебло од пченка'; сп. **бастарắк** [MS,s,49].

казан (и: **каза́н'**) m 1.'голем бакарен сад, поголем од **ха́ркума**' [MS,s,49]; ~ *напкун ја зави у рогозини и тури Илиевата глава врӑз неја и тури еден казан смола и га запали* [MC(B),97]; ~ *"то́с ве́ч'ер за му ту́рними варе́на о́да!" ... вари́ха иди́н гул'а́м каза́н' о́да* [MS,t,75]; ~ *за субира́т лајна́ ут кра́ват'а̣, за ха клада́т у каза́н', за ту́рнат*

óда нăтр'ạ у казáн'ут [MS,t,66]; **2.** 'специјален бакарен сад за варење ракија' ~ *цúпур'éту ш'ту устáнуват ... ги звáж'дами ... и утúвами на ракиц'úјскију казáн'*; ~ *нóс, ш'ту гу звáд'ạхми за пикмéс гу лáвами у казáниту, гу фăрл'ами и пéп'ạл н'éтр'ạ* [MS,t,4]; **3.** Освен тоа се јавува и со значење на: содржината што се наоѓа во казанот; сп. ~ *ги тýрнувáми у казáн'у, ги вулóсувáми сăс капáјќу и запáл'увáми вóгн'у и варú казáн'у* [MS,x,4].

казандíса pf 'зема, добие ~ *А лéксандрóту, кугá умр'ăй тáтку-му стáна цáр' тój и ја казандíса ш'ú·ч'ката з'éм'а* (= ја доои сета земја) [MS,t,59]; ~ *вéли на нéгу: Афéндо, пéт карагрóшови ми сă дáл, éту дрýзи пéт карагрóшови казандисáх су нúх* [MV,K,271]; ~ *"тинака колку да си мăчиш, не можиш от това повики да артирисаш. Туку требува ката година да си идиш на вилеетут. Колку си казандисал, сос толку да си идиш!"* [V,PM,87].

каздíса pf (в. **каздисува**) ~ *и тój каздíса и му клáди фармáјќ на винóто за да пúј* [MS,t,60]; ~ *прумúна идúн Фрăнк, му вилú на Тýрч'ину ќелќóр! Тýрч'ину каздíса, му вилú "сéнќóр!"* [MS,t,54]; и: **кăздисе*** 'се разбесни' ~ *кăздисáх вúки гáаре* [ПК,2(63)].

каздíсан adj 'налутен' ~ *с'éдна на суфрáта пáк каздíсан и тój билизнójут-му аратлúк му дś́ва вúно сăс фармáјќ* [MS,t,60].

каздíсува impf 'се лути, се нервира' ~ *напóсл'ат имáш'и инá ж'éна дитúн'а, ут стрáха сă удбúва и т'á; каздíсува ман'ц'ó-и, гу грáмнува и тój* [MS,t,56]; сп. **хаздíсува** [MS,s,49].

казма f 'земјоделска алатка за копање дупки во земјата' ~ *тогај детето отишел на царјут, му и рекла: "царју, да ми дадеш 40 камили, товарени вину, и 40 казми и 40 човеци!"* [V,PM,171] – уште еден случај на нарушена конгруенција: субјектот во ср. род, а предикатот (л-формата) во ж. род *(детето ... му и рекла)*; во Воденско според Будишевска: = голем чекан (веројатно станува збор за превид) [BV,83].

казмир m 'волнен материјал со убав изглед' [BV,82].

казува* impf **1.** (в. **каза, каже**) ~ *им вéли сос зáтресна глáс и сóс расúпано óбраз: "господáри, динéска ви приказýвам и казýвам прет вáс, ча тóс сиромáх нéма н'ákој кабаáт!"* [V,PM,28]; ~ *алá ни ж'инáта му казýва ... ч'а кш'énудóхину и-ị̀ мăнч' нúту кш'énудóхину му вилú ... ч'ạ нáс ми-ị̀ ж'éна* [MS,t,12]; и: **кạжýве*** ~ *кату оплашен му вели: "варај, господине владика, што и това што ми кажуваш?"* [V,PM,39]; ~ *тạкá сă-кạжýве нă-нéкаа жéна шó né-ј кăштóвница, шó óде ус-мăже* [ПК,2(191)]; **2.** 'покажува нешто' ~ *му утфáра пóртата и гу пúта: "ш'тó брқаш'?" Ја кázува фóтографúјата: "н'ă-си ти?" т'á вилú: "јасă"* [MS,x,10]; ~ *и тјáнака кату жéна са исмáми, га извадú от сандăкот. óнája кутúјка и га кázува нá хентрава и: "ету, мáри сéстру, сос тáја кутúјка сúчку добúхми!"* [V,PM,149]; ~ *сиромáхот му вéли на трагóвецат: "ej гиди трагóвец, господáр мој" – му казýва брáтувата му кăшта – "ету глéдаш онáја кăшта, што је кату цáрски конак крáсна?"* [V,PM,13]; **3.** 'означува, потврдува' ~ *лăкăрдијăтă "блату" ј токму су турцкăтă "ѓолј" и кăжувă зă ногу месту пукриено...*

су вода [МЕ(Р),80]; ~ *имиту "Слајнца", сувите сулени бари и тревите, шо и велјат сулило кажуват оти идно време полјно било мора* [МЕ(Р),76]; **4.** 'пренесува, соопштува' ~ *зă сé шо сă имă ричену, гирек нă цăрквă, гирек на анут или неѓдин нă другу месту, субăшувите пријатил'ă му кăжувăт нă негу* [МЕ(Р),91]; **5.** – **(си)** 'се претставува' ~ *стăнýве ут тáм, к'инúсăве, óде уф ạднó сéло. Сă кăжýве бис тáтко, биз мáјка* [ИГ, .14]; ~ *пак от таму киниса, нататак отиде, најде на пăтју еден цар. Царјут е бил мома, ама не си кажуваши* [V,PM,99]; **6.** – **(са)** 'изгледа' ~ *фил'у – тој е добитак, кату малка камила; кожата му е лăскава кату златна са кажува* [V,PM,47]; **7.** изр.: **не си кажува сăрцетс** (= не зборува за своите работи, ги држи во тајност) ~ *тојнака е будала, барлиф, сака да кажи на жената му сăрцето му; јазика имам четириси жени, ама на никоја не си кажувам сăрцето ми* [V,PM,82].

каик (и: **кајúк**) m 'направа за движење по вода, чун' ~ *усред ѓол'от имаше една нисија, ... и овците зимаха кад нисијата. Ка загинаха они и ни зимахме и еден каик рибăрски, му најдохме тракта* [МС(В),81]; ~ *дојдох крај Вардар, викнах, дојде ќаикот и заминах овците на една нисиа* [МС(В),87]; [MS,s,45 .

каикчиа* m 'сопственик на каик, односно тој што го управува каикот' ~ *зимахме и еден каик рибăрски, му најдохме тракта... напкун дојдоха и каикчиите. Сă карахми. Они викат: "Залудо зехте каикот!"* [МС (В),82].

каил' adj, indecl. **1.** 'согласен' *и нă-ќóрво дéте дă-рóде ќи-сă-рăдýве, ќе-ј каúл', тáа шо нé-ј чудúла* [ПК,2(152)]; ~ *Стојан си тихо продума:[– Ти не си каил да гледаш [да гледаш мајко две млади [туку си каил два гроба [два гроба мајко да редиш* [БК,68]; **2.**изр. – особено честа е синтагмата: **чини каил** (= се согласи): ~ *"На ти една грăст!" Тоги, куту му тикнало на човекут, са чинил каил да земе толко пари, да да даде јајцата* [V,PM,274]; ~ *човекут нај-пешин не сакал да а заколе. Чифутинут му таксал пари. Напкум човекут са чинил каил, а заклал* [V,PM,274]; **гу чиних каил** (го убедив, го натерав да се согласи) ~ *му вéли; "брáте Панóл, јáзе гу чинúх каúл на цáрјут да ти дáди мóмата му: хéм ýтри úмами свáдба"* [V,PM,140]; **каил се стори** (= се погрижи за нешто) ~ *дејгиди луди, млади години [летнавте како сиви галаби [паднавте во момини дворови [легнавте на момини скутови [за мене каил не се сторивте* [БВ,275].

каинчо n, dem. од **каин** 'роднинско име – на жената брат, шура' ~ *назат, назат чузди јунак [мои брата јокрај гледа! – Л'ако гледа, нека гледа [на теб брата мен каинчо* [БД,120]; исто и **каинче** ~ *така фатиха, каул чиниха сос царјувото дете, негово каинче: ако познаи царјувото дете, што пиши на кипарисут, пак да ја везми сестра му назат* [V,PM,198].

кај adv 'каде' (во индиректни прашања) ~ *кај ки најдох, на која арна нива одих, и пуштах овците нăтри* [МС (В),92]; ~ *и киниса крајта ѓол'от, и друзите станаха и кинисаха с нéј, ... напкун нија гледахме сеир, кај ки одат – од двете страни вода, само борунот е сухо* [МС(В),81].

кајá f 'скала' [MS,s,45].

кајама́ти impf 'жали' (?) ~ *гу вид'а ш'ту спи́; кајама́ти да гу разбу́ди* [MS,t,17].

кајамет (и: **кајаме́т**) m 'чудесија, нешто за чудење (во случајот поради дебелината)' ~ *му вели: "старчу, да ти питам, дур кога можиш да га сечиш таја бука?" Ча буката беши за чудо дибела еди̯н кајамет* [V,PM,83]; adv 'многу, множество од нешто' ~ *кајме́т дрѐва* (= многу дрва); *кајме́т пѐнт'а* (= многу пати, често); ~ *ско́ро ко-иско́пне, ви́а кајме́т сте* (= многу народ сте, бргу ќе завршите со копањето) [ПК, 2(63)]; сп. *кајмети́ло* (голем број од нешто) [MS,s,45].

кајгана f 'јадење од пржени јајца' [BV,72].

кајдиа f 'свирка, песна, мелодија' ~ *му ве́ли: "а бе ширланџи́а, да́ј ми една́ пара́ да ти чи́нам една́ кајди́а сос сви́рката ми"* [V,PM,126]; ~ *кату виде така гранчаринот, ча зјан чини толко стока, му вели на лудојут да папса, да не свири. Тој му вел'аши – ошти не дсврѐши кајдиата му* [V,PM,230].

кајди́сува* impf (= се решава; сп. **кајдиса**) [MS,t,14]; ~ *това владика беши млогу ... среброл'убец: не кајдисуваши на некој да даде една пара* [V,PM,37].

кајма́ f 'месо ситно исечено, направено на парчиња' (пр. за ќофтиња) [ПК (Гр)].

кајма́к m 1.'кората што се фаќа на варено (или кисело) млеко' ~ *кога бех дети, порастнах с млеко, кајмак и масло* [MC(B),77]; ~ *ка́к ви́дѐ така́, жрја́пчето фати́ да ви́ка: "о́х ма́јко, то́лко кѐјмак са чи́ни ма́јка на чѐдото!"* [V,PM,1‹3]; во слўчајот што следува: "кора се фатило" од стоење, од прашина на вода ~ *три години са сакахме [три месеци невидени [само еднаш на чешмата [сланцето там не́ зајдело [водата ја кајмак фати* [БВ,210]; 2. fig.'она што претставува врвен квалитет' ~ *гу-збра́ кѐјмако и с-уддѐ* [ПК(Гр)].

кајмака́м m 'управител околиски' [СК, 327]; ~ *ја елајте долу јас да ве упитам [зошто испуштите сиромашки седби [не си ти падарот назе да не судиш [ја не сум падарин, туку сам кајмакам* [БВ, 95]; и: **кајмакан** ~ *црква да запалиш бре бај Постоле [црква да запалиш да не не́ разделиш [што Апостол беше стара ле мајко [што А постол беше, а што кајмакан* [БВ, 138].

кајме́нт (и: **ка(ј)ме́нију**) adj 'несреќен, сиромав' [MS,s,45].

кајмо́ n 'мака, несреќа' ~ *сид'ӑ ина́ фо́тографи́ја и з'е́ и до́јди дума́, сӑ разбул'а́ ут нузи́ кајмо́* [MS,t,9].

кајник (и: **кајнӑк**) m 'извор со чиста вода (погодна за пиење)' [ПД(129)]; [ПК,2(57)].

кајну adv 'каде' ~ *мар вранџице, вранџице [кајну си ми л'атјӑлӑ?[– Л'атјӑла сӑм, л'атјӑла [по букууи корење* [БД,26].

кајнӑш m, bot. ~ (вид) *трѐва, ра́сте висо́ко, ли́стто-и́ се́чат, а́к ги те́глиш. Сто́кта а́к гӑ-ја́де но́го, сӑ-изду́ве, уми́ре* [ПК,2(57)].

кајсá f 'врвка со која се стегаат **царву́л'ӑ-та**' (= опинците) [MS,s,45].

как I. conj 1.'кога' (временски) ~ *и вили́ ... : "ни фарл'о́вам на дӑнуту, за фӑрл'а на стрид'а́ !" т'е́ как ч'у́ха, л'е́гнаха на дӑнуту* [MS,t,69]; ~ *им рече на хизмиќарите: "как ки идити на пѐтјут, да земити конски мухи, да им кладети на мӑлитата, за да ходат по-скору"* [V,PM,49]; ~ *му ве́ли на џа́р'у: "а́ми џа́р'у, о́ни как ки ти ви́дат те́бика,*

не́ма да чи́нат кату сношти џимбии́, зашто ки га и стрлм" [V, PM,10]; **2.** 'штом' ~ *и как а чистих хубаво на жената, отивам на мăжот: "хајде стани си, оди на работа, твојта жена оздраве"* [MC (B),87]; **3.** 'дека, оти' ~ *му вели́: "така́ не би́ва, господи́не, ами́ и́ди да докáраш дéсет хил'áди гро́ша пéј та да знајми, кáк му́лак га купи кăштата"* [V,PM,18]; **4.** 'бидејќи' ~ *гу клáј на дýпката ш'ш'ét'у, как ии́т'ăш'и да хри́пни на го́р'ạ за да гу тáса* [MS,t,50]; ~ *кажа на сејмените по грăцки, да го забикол'ат; ... сејмените, как знаеха гăрцки, го забиколија и го зăрзиха* [MC(B),74]; ~ *напкун как имах овци пуштено там на Куритин да пасат, напкун вел'ам на Киро: "јаз си сакам овците,..."* [MC(B),86]; **5.** 'додека' ~ *как б'ăгаш'и пу сукáку, ви́д'ạ ина́ по́рта утво́рина* [MS,t,56]; **6.** 'што' ~ *и така́ Дéдалáта сă чýдиш'и, кáк да сто́ри, за да си по́ј на патри́дата* [MS,t,58]; ~ *"ч'ákај мáлиту, и́скриј сă чýк да по́м до́л тридáфилу да ви́ш' как за рич'é пи́л'ạту"* [MS,t,52]; **II** adv **1.** 'како' *а.* (во директни прашања) ~ *ми рече: "Сега, што си млад, не можиш да ги јадиш, ам как ки остариш, как ки ги јадиш?"* [MC(B),75]; *б.* (во индиректни прашања) ~ *му вили́ на н'égу: "по́т' мáјч'ин-ти! ... ч'ạ з'éнт'у спи́ о́ш'ти; кáк да гу разбуди́ми"* [MS,t,17]; ~ *кáк да си покáжи заедно́ч богáт, чини таквá еднá дипломáтик: казá, ча и́ма брáт на Стáмбол* [V,PM.21]; ~ *нăј ... пи́јăми идна́ ниd'ăл'а, мój как ја спи́ за идно́ш'!* [MS,t.74]. **2.** 'каде' ~ *ами кажи ми, господине владика, как га имаши карагрошите и какво това чудо, как си загубиха?* [V,PM,39]; **3.** 'колку' ~ *излези најмалката мома да купи и му вели: "как ги продаваш вретената?"* [V,PM,72]; **4.** изр.: **не́ ви́ки ка́к сум, тук ка́к ќи би́дум** (= немој да се занесуваш, т.е. да ја преценуваш моменталната позитивна ситуација) ~ *ним сă-фáли óти си вáадăн áрăн, туки мúсли шо мóже да-т сă-дéсе ýтре* [ПК,2(180)].

какара́ска f, zool., Pica rustica **1.**'птица со црно-бели перја, со кречлив глас – стрaчка' ~ *какараска је пиле, којато ката година са мин'ува гн'аздуто* [V,PM,540]; ~ *га вéли: "жéну, сноштu засонúх, ча еднá какарáска на бéлујут ól му фл'ázи от устáта му та му изл'ázи от гăзот"* [V,PM,30] – во илустративниот пример среќаваме несоодветна употреба на предлогот **от** (*му фл'ázи от устáта* наместо 'низ устата'), за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *фати́ гу, закла́, гу удерá оти́де на кру́шата, гу убéси. месóто. Дојдóха гáрки, какарáски, ви́каха на врăк кру́шата "крá, крá!"* [V,PM,124]; **2.** fig. 'слаба, но подвижна жена' ~ *árна сýу кăкăрáска си-зимáл* [ПК,2(63)].

кака́ч'ка* f 'кака (измет) од дете' ~ *му дáј иднá смóкфа, уп'и́ј на ч'и́ш'ката и дáј óш'ти иднá, утúј на кака́ч'ката* [MS,t,50]; сп. **гумно́** [MS,s,45].

какија f, bot., Robinia pseudoacacia 'растение од родот на пеперудоцветните, има боцки – багрем' [BV, 72]; во Кукушко: **тăрăн** и **синсел'** (со исто значење).

какфо́ (и: **како́**)* **1.** adj, pron 'каков' ~ *вили́ д'ăдуту: "како́ ч'ýдо стáна тýс?!"* [MS,t,80]; **2.** 'кој' ~ *"д'éј мумáта?" – пúта, "гóр'ạ спи́ сăс з'éнт'у". "Какфо́-з'éнт' ?" – пúта ч'урбаџи́јата* [MS,t,17]; **3.** 'што' ~ *по́сле оти́де пéрвиат писáр да ви́ди, дéтето какво́ пи́ше* [V,PM,152].

како adv (за споредување) ~ *"на м'ён'а ми кла́ди идѝн трӑн, на н'е́ја, ко́гу зна́ј, пуидѝн како́ ко́л и кла́ди!"* [MS,t,78] – во примерот имаме употреба на формата за директен предмет **когу** (знај) со значење на номинатив 'кој' (знај); прашањето е елаборирано во граматичкиот дел, во партијата за заменките.

как-си (и: **ксѝ**) ... израз (adv) 'нешто неочекувано многу, многу силно' ~ *ино́ д'ӑ́т'ạ гу фа́т'ạха, гу би́ха, има́ха и ино́ ку́ч'ạ гу схáркаха такси* [MS,s,45], [MS,t,2].

кал* m 1.'земја и вода измешани' ~ *"а́ку зна́јат да до́ат да в'е́нат ут то́с кла́ј̣ањ ут кало́ мрӑ́ва да да нама́ж'ат ч'етирт'ӑ́х ку́м'а́нта на ќупри́јата ..."* [MS,t,24]; ~ *сӑ ви́ке де́к и́ма тресѝлиште, не́ко кáл, не́ко дýпка, де́ка гнија́ло та́мка сӑ́то, зна́чи де́ка прӑпа́жде* [ПД (129)]; ~ *и прави́ кáл ут пл'ýнката, да му а липѝ ка́лот уф о́чите на сле́н'от* [MV,K,258] – уште еден случај на необична употреба на предлогот **уф** (=во) кога упатува на површина, а не на внатрешност, наместо предлогот **на** ; прашањето е обработено во граматичкиот дел; ~ *"да знајат они да дојдат от тука, от нируј̣ата да земат малко вода да го умуј̣ат, царскиј син оздравј̣ава, и да земат маслоритy малко кал да лепј̣ат на водиницата, е биде, си не турнова!"* [V,PM,167]; во Драмско среќаваме интересна множинска форма **калуви** ~ *Гергину млада нивјасту [мар сл'агни порти утуори [чи сӑ Димитар уморил [од длега пӑтја врвјаши [дребни камине тептјаши [чести калуви бркјаши!* [БД,60]; **2.** изр.: **устӑ́ви гу уф-ка́лта (уф-бӑта́кут)** (= се понесе нечовечно, го напушти кога му беше многу потребен) [ПК(Мор)].

кал'а f 'крепост, висок ѕид од камења' ~ *имаши таму еден калкан кал'а ветка. Тил'ал тури да вика: "кој јунак ки изл'ази калканот да гу растури сос стрјалка, негу зет ке да чини, момата му ки га дај"* [V, PM,102]; ~ *кладе тил'ал по сичката му земја да вика да си собрат сичките јунаци, ча цар̣јут чини една кал'а меѓу една вода: кој јунак ке да скокни кал'ата, на негу ке да даде нај-гол'амата му керка* [V,PM, 61].

Кал'а Тепе – највисокиот рид над Нов и Стар Дојран (top.) [ПД(135).

калабалӑ́к m 1.'толпа, множество од луѓе' ~ *и тој, кату излезе еден ден заран вӑ́нка, ету гленда еден калабалӑ́к да иде каде неговата златна кула и... за да си научи толкос калабилик што сака...* [V,PM,216]; **2.** 'голема количина од нешто (во случајот: вреќи со жито)' ~ *му вели: "добар ден, побратими!" – "Дај ти Бог добро! Добрја дојди. Ади растовари де!" Тој му вели: "не растоварјам тука: калабалӑ́к има. За пода на дол на друга водиница"* [V,PM,202].

калака́нзар m 'митолошко суштество, чудовиште' ~ *кугá са стемнú, л'á-гнаха да-спúат. Дуј̣дé калака́нзар и ви́ка: "Трáс, трáс, дев̣ójко, от̣óри, ќа та-јáда, ќа-та-пýл'а!"* [ВС,336].

кала́м* (и: **калем**) m **1.** 'парче трска на кое се намотува преѓа' ~ *усӑ́хнува ут сла́нциту пре́луту ... и з'е́вами руда́н'у и вра́тката и кала́миту... и каламѝсами* [MS,t,6]; ~ *на еден калам го нанижјат, от едната страна на богазиата, сос бела книга прајат еден кра́ст... На каламј̣ут от гори сос едини лимон и две јабилки прајат кра́ст* [V,PM,248]; ~ *они смуќаха є каламот и пл'уќаха на ра́ката и велиха:*

"на, број!" [МС(В),76]; **2.** 'растение што се среќава во мочуриштата, со празна срцевина' (во други говори – трска) ~ *дојдé врјáме, рúбата дéка бéши зарúена, от очúте и зникнали двé калáми, заéднóч нáраснали до сúн'у нéбо... и пак мéѓу нúх збóр чинúха дá утсéчат и онúа дветé калáми* [V,PM,144]; **3. калем** 'перо за пишување' [ВV,73]; **4.** fig. 'долгата коска од коленото до стапалото' [ПК(Гр)]; **5.** изр.: **у́дри му кăлéмут** (= направи сметка колку чини) ~ *е, сјáа јадéме, пúме, у́дри му кăлéмут дă-вúдме кóлко-ј* [ПК,2(205)]

каламар m 'молив, писалка' ~ *напкун и му рече на Петре занданжијче: "да ми дадеш бела книга и едно каламар да изписам една молба на Имир Никола"* [МС(В),93].

каламúса* pf 'навитка преѓа' (за основа – за ткаење) ~ *и з'éвами рудáн'у и врăтката и калáмиту и фáш'тами да каламúсами* [MS,t,6].

Каламита top. 'име на река во Солунско' ~ *оттам напкун кинисах накаде Ватилăк. Една река има Каламита ја вел'ат; покрај та река одејќи еден черн шеј излизе, киниса по мене* [МС(В),87].

каламóта f, bot. 'трска' [MS,s,46].

каламфир m, bot. 'вид цвеќе' (карамфил ?) ~ *Кал'у мар Калино [шчо си повехнала [като лен за уода [босилек за сјанка [каламфир за слăнце* [БД,122].

Калан top. 'име на локалитет покрај брегот на Езерото (Дојранско), таму има повеќе *лувúшта* (= рибарски колиби)' [КД,65].

калауз m 'човек што има задача да посредува и да организира, посредник' ~ *пет пати пу теп јас дујдех [пусија на теб ти кладех [калаузи верни јас нимах [зар и теб ки те истребих* [БВ,128].

калдисува impf 'кога нешто тешко се стекнува' [ВV,73].

калдарăм m 'пат (тротоар) поплочен со камења' [MS,s,46]; **калдăрăм** ~ *гол'áмата рéчи: "áко мóжи дá гу покрúј конáкут сóс еднó плáтно... и пăк áко мóжи да чúни едúн калдăрăм от нéгов конăк дýр нá нáшот от карагрóши, тогáс ки гу зéмам"* [V,PM,130]; ~ *на черно муле, мамо јаздеше [на червен килим сјадеше [руба му јоган, мале, гореше [лико му слăнце грејаше [муле му пиле фăркаше [кăлдрмјато трошаше* [БД,158]; в. **кăлдăрма.**

калеко (и: **калек**) m 'роднинско име – зет (= маж на сестра) или тетин (маж на сестра од мајка)' ~ *фатили пак да проминат јунаци; тогај промина и калеко неприменент, неоружент; на него метнала нај-малката јабалката* [V,PM,159]; ~ *и на пăтју го најдоха, калеко пасиши мулинту на една валта, и кату го фтасаха, му вел'ат: "с здрави калеко"* [V,PM, 160]; ~ *фати да ражи тајчинто вел'ајке: "да не јадеш, калеко, от манџ'ата динеска, оти ки те утрујат с зехир!"* [V,PM,158].

калеков* adj 'нешто што му припаѓа на *калеко*' (= зет) ~ *тогас невестата калекова отиде, на калека му вели: "рече татко ми да земиш кривото муле и два дена по-напрет да кинисаш"* [V,PM,159].

кален adj 'она што е извалкано од кал' ~ *царјут кату чу така, млогу са миракландиса за момата. И таму, дека зборува, ету и дјадоту дојде от воденицата кален, мокар и тој, и кон'ут* [V,PM,55]; сп. **каллија** и **каллив.**

каленчица f, bot. 'име на растение' ~ *изникнала каленчица [над вратата на два друма [поминале дома д-*

одат [кој ке најде една гранка [една гранка каленчица [БК,45].

калéса pf 1. 'покани (некого на гости)' ~ *дóјди нид'ăл'ата, ги калéса тáтку-ји на óтбрăтки* [MS,t,15]; ~ *твójте сéстри, брé нивéсто [твójте сéстри кулáк мéсат [кулáк мéсат да калéсат* [ME(P),94]; ~ *гу калéса гиритлúцкију цáр, за да му стóри идúн кунáјќ* [MS,t,58]; 2. 'повика' ~ *ковал хи Турчин, ковал хи [сребăран прстен да носи [калеса Турчин, калеса [дур двестја були кадăни [а триста Турци катлии* [БД,142]; ~ *ут дóдека дур на дéка пéнде н'ă устáви ел'фтери и на дéка пéнде м'ą калéса на аскé-р'у* [MS,t,1].

калéсува impf (в. **калеса**) ~ *на ýтринáта стáнува Настрáдин-хóџ'а, ги калéсува паш'áта и валúту за да ги густú* [MS,t,54].

кăлеша adj 1.'овца со парче црна волна на главата' (со исто значење: **кăрăбаша** и **мăрка**); 2. fig. ~ *ýбува, здрáва, цăрнумýрна жéна* [ПК,2 (64)]; кај Будишевска: **калéш** indecl. 'со црни очи и црни веѓи' [BV,74]; ~ *кадијче младу фил'дијче [ти се молиме тебика [три села прајме давија [од тој ми сирак Стујана [он ни пол'уби момите [и тија калеш нивести* [БВ,196]; ~ *Рада има девет браќа [јарамии, батакчии [му донесе калеш јовин [викна, тропна на портата* [БВ,36].

калешти* adj (в. **калеш**) ~ *бележил јунак, бележил [калешто јагне в трлото [убава мома в селсто [и росна китка в градина* [БК,22].

калешув* adj (в. **калеш**) ~ *мор невесто калешова [каде ти је твојто момче [– Оj бре лудо, ти бре младо [мојто момче у чуждина [нилти писмо тој испраќа [нилти него па го има* [БВ,165]; и **калишав*** ~ *оj невесто калишава [нимо стои крај реката [река тече матна вода [матна вода јем студена [ќе те смăкне, ќе те крене* [БВ,166].

калимáна* f 'кума' [MS,s,46]; и: **калмана** ~ *л'у ми прил'агаша Хрисо [млад стопанин да уодиш [мајшки дечинки да гледаш [кăшчата си да редиш [да срешчаш Хрисо калтата [калтата с калманата* [БД, 42]; ~ *взела Јана кошничката [да набере бјало грозде [бјало грозде л'сичино...[ни нăбрала јут нихното [а јотишла јот комшицко* [БД,44].

калимáнка f 1. 'крстеното девојче на кумовите им паѓа: *калимáнка'*; 2. 'буба мара' (zool. Coccinella) [MS, s,46].

калимера 1. (поздрав) 'добар ден'; сп. **дóбруýтру** [MS,s,46]; 2. изр. **рăсипáа кąлимéрта** (= се скараа) ~ *тăкá нé сă гувóре, зéм-сі лáфо нăсăт, úнăк ќи-рăсúпме кăлимéрта* [ПК,2(164)].

калимерúсува impf 'поздравува' (зборува: **калимéра**, односно **дóбруýтру**) [MS,s,46].

Калин 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *ја бре дели, дели Калин [шчо ми сјадиш на јондјара [та си чешаш черјан чамбјер [черјан чамбос ду петите* [БД,148].

Калина 'ж. л. име запишано во Драмско' ~ *Калино моме хубава [шчу ходиш милно вăз двори [нажалено, намилено? дăли тă мајка карала [ил тă сă братја бедили?* [БД,154]; во Воденско: **Кал'а*** ~ *скриј се Кал'о, скриј се лудо ќе помине [тебе ке те виде, дома ќе ни дојде [това ке посака л'утица ракија* [БВ,239].

калинúхта израз (поздрав) 'добра ноќ' ~ *и калинúхта си р'éкуха, утúди, си л'éгна* [MS,t,11].

кали́нка f , 1. bot., Punica granatum 'медитеранско овошје' ~ *"с'ётн'ạ кăк за дójдиш', за-ти нáпăлн'а јáс зимби́л'ут пуртукáл'ạ и кали́нка"* [MS,t,86]; ~ *најдé кали́нки прода́ват, купи́ една́ кали́нка да га прати́ на ма́јка му пону́да* [V, PM,109]; ~ *јáзе пáри не прати́х на вáс, ту́ку една́ ма́чка и една́ кали́нка* [V,PM,jjJ]; и: **калина** ~ *мома седи на градина [на градина ду калина [уттам, мина лудомладо [на дивојка јодромєн'а:[– Пуснах л'уде, терăх тă [терăх тă, не те дават* [БД,12]; 2. zool. 'инсект со црвени крилца и црни точки – буба мара' [ЛС(К)].

калинуу adj, n 'дрво од **калина** (Punica granatum)' ~ *бре Димитри, бјал Димитри! [подранил ми бјал Димитар [сутрин рано аф ·едјалје [та си ми тера дăруону, калинуу [калинуу, маслинуу* [БД,67]; и: **калинково*** ~ *што ти лице путимнело [како платно не билено [што уста ти подгорела [како кора калинкова* [БВ,254].

калита́та m 'кум' 'тој што крстил, односно венчал – кум' ~ *кал патана вели: [– "докарајте кола [кола и биволе [невеста да качем" [крцнаха колата [крцнаха, строшиха [ревнаха биволе [ревнаха, пукнаха* [БД,130]; ~ *ошти не беши седнал да почини, ету дујде еди негов крештенлик, му вели: "кал·тати, ти са мол'а да ми дајш пвојта кубила да ида на воденица, да мел'а едно кило чиница!"* [V,PM,94]; и: **калитат**, кај Саќов: **кăлитато** [СК, 328]; в. **кăлиман**.

калита́ч'ạ (и: **калита́тлạ**) n 'крстеното дете на кумовите им паѓа: *калита́ч'ạ* или *калита́тлạ'* [MS,s,46].

калишник (го викаат и **беласички**) m 'ветар што дува од север, најчесто се јавува во месец февруари. Прави многу големи бранови, но тие не се опасни за рибарите; ако дува кога Езерото (Дојранско) е замрзнато тогаш се топи мразот' [КД,63].

калкан m 'висок ѕид (не е дебел)' ~ *имащи таму еди калкан кал'а ветка. Тил'ал тури да вика: "кој јунак ки изл'ази калканот да гу растури сос стрјалка, негу зет ке да чини, момата му ки га дај"* [V,PM,102].

калкандилиа m 'јунак, делија, тој што може да прескокне преку *кал'а* (= висок ѕид), односно со удар да го растури' ~ *тил'ал тури да вика: "кој јунак ки изл'ази калканот да гу растури сос стрјалка, негу зет ке да чини, момата му ки га дај!"... Зема стрелата и заедноч гу растури калканот. Тогас са и причул на сичката земја сос имја калкандилиа* [V,PM,102].

калкуд'е́та f 'држач на чорапи' (жартиера) [MS,s,46].

кạллија* adj 'кално' ~ *су во имă ("блато") на нашјут изикј не сă кăжува сăл кăллијă месту* [ME(P), 80].

кạлли́ф adj 'нешто што е извалкано со кал' ~ *кạлли́ф пăт* [ПК(Мут)].

калосури́са pf 'пречека, поздрави' ~ *ути́духа мо́мит'а, гу калосури́саха (цáр'у)... и манџи́ó-ји си дójди, гу калосури́са и н'éгу* [MS,s,35].

калосури́сува impf (в. **калосури́са**) 'поздравува' [MS,s,46].

калша́к m 1. 'машка капа од кожа' ~ *му вели: "а бре ахмаци хем будали, хич клавам јазе на калпакот пари?"* [V,PM.189]; ~ *тикмилј сăјзгăрчија: и фăрлија везувиту и шарувиту, рујсте, калпаците, алавта буја, изикјут, адетиштата* [ME(P),75]; ~ *кату ги занеси на еди тјасин сокак, тамо најде вре-*

мја да му тури една куцулја, да падна просикут на земјата, му падна калпакот на земјата [V,PM, 188]; **2.** 'вид капа што ја носат "**м'е́руфци-те**"– учесници на карневалските игри'; **3.** 'гребен на петел' [MS,s,46].

калпе́а* f 'нечесна постапка' ~ *аку фа́тиш, си́нку, сос пиа́нсфо и сос калпе́и и сос лошотии, да зна́еш о́ти ки гу изја́диш има́ниту* [V, PM,7].

калта́к m 'седло за коњ' (од кожа) [MS,s,46].

калтатув* adj 'она што му припаѓа на **кал'тата** (= кум)' ~ *калтатана вели [вели утрумоне: "Кумуви, сватуви [зӑлви ли, девирјувци [докарајте кон'е [кон'е ли калтатува* [БД,51].

калуге́р* (и: **калу́јер, калу́јар**) m 'православен духовник што живее во манастир' [MS,s,46]; ~ *му вели сиромахот на калугера: "зашто, татку, не вревиш с мене?" Калугеро му отговари: "моја една врева една флурина е"* [V,PM.162]; ~ *калугириту земаха ракиата, пијаха сос детенто, дури веки гу опиха, гу сториха дип ќор ќутук* [V,PM,56]; ~ *царјут дванајси човеци негови ги стори калугери, сос калугерски дрехи ги примени, и ги пусна да ги бӑркат* [V,PM,238].

калуге́рица f 1.'православна духовничка што живее во манастир' ~ *стани, стани малкај моме [стига си спало [либето што си го л'убиш [ти се армаса [– Ак се армаса, нек се армаса [просто да му је [јас ки јодам Света Гора [калугерица* [БВ,222]; **2.** zool. Vanellus cristatum 'птица, напред зеленоцрвеникава и сјајна, на стомакот и од страните бела, а на секаде на друго место по телото црна. На главата има капулче, а клунот ѝ е кус. На нозете има по три прста'[КД,57].

калугери́чка f, bot., Iris 'цвеќе перуника' [BV,74].

калугерски adj 'нешто што се однесува на **калуге́р**' ~ *царјут дванајси човеци негови ги стори калугери, сос калугерски дрехи ги примени, и ги пусна да ги бӑркат* [V,PM,238].

Калутка 'ж. л. име запишано во Воденско' ~ *оздола иде Калутка [Калутка мома јубава [под гушка подврзана [чичо му дума думаше [Калутке мома јубава* [БВ,274].

калфа m 'помошник во занаетчиска работилница' ~ *терзиата са почуди и на млого гајле влезе за тоа. Тогас му вели тос гнуснојут калфа: "што мајсторе, гајле имаш? дурде сам јазе"... Калфата му вели: "мајстори, јазе за го стор'а тос фустан!"* [V,PM,223].

ка́лци pl 'дебели волнени чорапи, дома плетени' [ПК,2(50)]; в. **ка̏лчуне**.

калч'а̏к m 'ситни влакненца (реси) на житниот клас' [MS,s,46].

кала̏п m **1.** 'одредена форма' ~ *уса̏хнува ху́бав'а, гу суби́рат, гу дипло́суват ... гу пра́в'ат ина́ тру́мба за да фа́ти кала̏п* [MS,t,8]; ~ *зӑрди шо му личӑ кӑлӑпут на "блатто" ки сӑ имӑ ричену блату* [ME(P),80]; ~ *ангаријата за пӑтиштата като коа сӑ сиче, иако оша живи сӑл ув оша полош кӑлӑп като – пӑт-параси;* **2.** 'образец, начин' ~ *Бугарјто повикја сӑ бӑркаа су Гӑрците, и сӗкуј идно́ не́шту гу приправувиа на гӑрцки кӑлӑп* [ME(P),75]; **3.** 'парче сапун, обично од домашно производство' ~ *мојте јочи црни чирјаши... [моите вјажди два златни гајтане [тојте рӑки два калӑпа бјали [мојте рӑки два симидја бјали* [БД,178]; ~ *јоттам шче поминат [луковицки моми [бјали*

кат патки [калъ̆п сапун држат [рък̆и да си мијат [БД,116]; и: **калуп** *~ три нидели јармасани [јармасани невидени [ти да дојдиш на чешмата [да си зевиш калуп сапун [да измијеш бело лице* [БВ,208]; **4.** 'направена дрвена форма за изработка на цигли' [MS,s,46]; **5.** 'парче дрво направено во форма на чевел, го користат кондураџиите при изработка на чевли' [ПК(М)] **6.** изр.: **а́рно тъ̆-турѝли нъ̆-къ̆лъ̆п,** *(нъ̆мо́јш дъ̆-съ̆-мръ̆дниш)* (= сериозно те притиснале) [ПК,2(184)].

калъ̆ч'ка* f **1.** 'специјален нож со острила од двете страни, сабја' *~ но́з бо́лин Дујич'и́н и р'е́ч'и на с'е́тра му да по́ј на димирџ'и́јата, да му наточ'и калъ̆ч'ката* [MS,t,51]; *~ нија не сакаме от бегот, нија саками от царот или место за нас да живејми, ил калъ̆чка сега туа да ни сечи* [МС(В),89]; и: *~ рък̆ојтъ̆те съ̆ минијъ̆: му съ̆ зе пусатут (немъ̆ изим дъ̆ носъ̆т пушки и кък̆лъ̆чки а ками и револјъ̆ пък̆ дистур)* [МЕ(Р),88]; **2.** fig. 'кога нешто стои настрана' *~ ни́м се́ди нъ̆-кък̆лъ̆чка, и́справ-се, и́ма ме́сто, се́дни а́рно* [ПК,2(63)]; в. **кък̆лъ̆ч.**

ка́м adv 'каде' *~ папучи́ата му вели́: "абе́ ка́м гу бра́т-и, не до́јди?"* [V, РМ,19]. Сп. *~ ка́м де́-ј кут ка́ ви́киш, чу́л-те го́спо!* (= би сакал да биде како што зборуваш...) [ПК, 2(211)].

ка́ма но́ш' f 'нож со острило од двете страни' *~ но́ш' у-дв'ъ̆ стра́ни ш'ту сич'е́* [MS,s,46].

кама́ра f **1.** 'специјална длабнатина во ѕидот од кујната, таму се чува кафето, шеќерот, ѓезвето'; во примеров што следува конкретно: 'длабнатина во ѕидана чешма' *~ "ми́лата сфита́ Бугурди́ца, ш'ту п'ъ̆ ви́д'ъ̆х у гура́та ... и с'ъ̆ т'ъ̆ гл'е́дам на врък̆ кама́рата*** [MS,t,25]. Во **Речникот** на Малецки: 'сенка, стреа **козирка** над чешма' [MS,s,46] (веројатно погрешно сфатено бидејќи **камарата** (отворот) одозгора има испуштено како сенка, па двата поима се измешани – превид); **2.**'дупка во ѕидот, под стреата во "**пичалто**" (= помошна просторија во дворот) во која кокошките носат јајца' [ПК,2(64)]; **3.** 'куп дрва, наредени' *~ адна къ̆мара дъ̆рва изгуре́еме* [ПК(Гр)]; *~ ва́а зи́ма не́ съ̆ пла́ше ут-сту́д, ви́ј ко́лкува къ̆ма́ра дъ̆рва дунце́ме* [ПК, 2(64)].

камарка f, dem. од **камара** *~ там наградила едни сарајъ̆ на котри доварето били от голо злато, потонето от сърче, и на сјакъ̆ къ̆марк̆ъ̆ светил златен свештник* [V,PM,285].

камба́на f 'направа од месинг – големо ѕвоно во црквите, со чукањето на камбаната на верниците им се најавува дека настапува празник, односно дека во населбата некој починал' [ПД(Фур)]; [MS,s,46]; *~ а́ј го, къ̆мба́нта чу́ке зъ̆-не́кој шо́м съ̆-ѕкуси́ли де́нуфто* [ПК,2(178)]; *~ "Јој Велини до двја снъ̆хи [мајка ми је змеј л'убила [на мен го је прика дала..." [јошче Вела ни јодрича [зачукаха камбаните [да заведат мома Вела* [БД,68]; *~ твојата мајка песни пеје [а пак мојта солзи леје [теб ти чукат тапаните [а пак мене камбаните* [БМ,113].

камбу́р adj, indecl. **1.** 'грбав – маж (или жена) со грпка' [MS,s,46]; и: **камбу́ра** *~ фарли́ камбу́ра* (= стана грбав, *съ̆ камбуре́сува)* [MS,s,46] *~ кути къ̆мбу́р о́диш* – ако е поднаведнат [ПД(134)]; **2.** 'специјално дрво, извиткано (како со грпка) го користат шивачите за пеглање' [ПД(134)].

камена adj, f 'нешто направено од камен' ~ *стани Боно стани, на вода да одме [ја одете сестри мене не чекајте [мене не ме пуште камена свекрва [камена свекрва, дрвени девере* [БК,142].

ками́ла* f, zool. Camilus **1.** 'товарно животно од редот на преживарите, во минатото се користеле како превозно средство во југоисточна Македонија, имале грпка (една или две), ги има во тропските или суптропските краишта, издржуваат горештини' ~ *цáр'ут ги земá онúа кни́ги и писá дру́га кни́га, сс ˙ не́гов човéк прати́ ино ками́ли, гу земáха Кулу́фа* [V,PM,12]; ~ *напкун работиха каравание, демек камили; одиха зад камилите, сечи сиџимите на камилата, земи вреките* [MC(B), 85]; ~ *и ста́на сабáлин, му нагутф'о́ва ина́ ками́ла, му тувáра во́да* [MS,t,14]; **2.** 'камилски товар, количина што може да ја носи камила' (во овој случај пари) ~ ***ш'то ананги да по́да ја́с склáвус дăсапáк, афу́ и́мам ина́ ками́ла пари́, си ни фáтам ина́ мо́ја рáбута?*** [MS,t,14]; **3.** 'става (= наредени снопје) од 'ржени снопје'; **4.** fig. 'висока грда жена' [ПК,2(4)]; **5.** изр.: **сăкáјќи кąми́лта рăго́ве и бизу́ши устąна́ла** (= сакајќи многу остана и без малку) ~ *кут не́каа мо́ма шо́ не́ аре́се ерге́н. Удби́ре, удби́ре и нă-крáјта ко:-зи́ме нáјне́áрн'оо* [ПК,2(196)]; **чи́ниш кąми́л'те му сă-рăстувăри́ли** (= се кажува за некој што се однесува надмено, како да добил богатство) ~ *Кул'у́шкуфци но́го сă-ше́н, чи́ниш кąми́л'те им сă рăстуварúą* [ПК,2(211)].

камиларин m 'човек што врши превоз со камили' ~ *то́ камила́ринот и́маш'и ина́ топу́ска на-рака́та а-удри́ ина́ топу́ска си-рацип ˙ либи-н'и́ата, пл'и́сна ина́ о́да* [ВБ,344]; ~ *фатих ножјут да брăкам; ножјут кату брăках, најдох еден камиларин та на него му вел'ам: што сакаш, побратими, тука?* [V, PM,202].

камилџки* adj 'нешто што се однесува на камила' ~ *Јоáни бе́ши убличе́н ут вла́тно ками́лцко, и по́јас ко́жа на пулуви́ната, и скра́пли јаде́л и ут ди́ви пче́ли ме́т* [MV,K,307] – во контекстот имаме употреба на именка во служба на атрибут: *појас кожа* (м. 'кожен појас') – за ова в. во граматичкиот дел.

камилишче n 'место каде што одмарале, пладнувале камилите' ~ *Атанасо мо:ме, Атанасо [Атанаса бире бели китки [Аргир чека на камилишчето [Атанаса брала бели китки [та ги дава кришом на Аргира* [БД,156].

ка́мин (и: **камăн**) m **1.** 'тежок и тврд минерал, составен дел на земјината кора, камен' ~ *ти: áчкувуто* (птиците), *ти: сă но́го ло́ши и пăјџи́нат уф бла́тто, уф трăскăта уд го́ре кути ка́măн* [ПД(128]; ~ *иди́н д'е́н' ме́ч'ката, кугá исл'áваш'и за да по́ј да брка ја́дини, му кла́ваш'и и-на́ ро́пката на уста́та, иди́н гул'а́м ка́мин'* [MS,t,16]; ~ *пр'е́луту ... гу прусти́рами на иди́н дрăнк и удо́л му прумúнами иди́н дру́к дрăнк, му врăзувами и два ка́мин'а* [MS,t,6]; **2.** 'острило' (камен за острење) ~ *ни има́ш'и ка́мин' да тăрăгни* [MS,t,52]; **3.** изр.: **два́ о́стри ка́măне кăрма пра́вăт, бра́шно не́ ме́л'ăт** (= нетолерантните луѓе тешко доаѓаат до компромис и предизвикуваат штети) [ПД(137)]; **ка́мин ми сă свąли́ уд ду́шта** (= нешто се разреши позитивно); со исто значење: **ми пăдна́ ка́мин ут сắрцто** ~ *да:-мăжум о́ште Ру́шка, и о́на дă сă удо́ме, ми́сл'ум ќи-ми-*

па́дне ка́мин ут-са́рцто [ПК,2(176)]; **а́к фи́рлиш на́-се́ко: ку́че ка́мин, ка́мине не́ ќи-уста́нат** (= не треба да се влегува во расправија со секого) [ПК,(Ал)]; **ка́мин да́-сти́сне во́да ќ-испа́дне** ~ *но́го е си́л'ан;* **ка́мино уд бли́зо по́ бо́ле** ~ *ка́-ќ ти ка́же ло́шо бли́сук по́вќе бо́ле;* **ка́мино си те́же на́-ме́стто** (= човек треба да се држи до родното место и огништето) ~ *тацка́ се́-j, не́ са́ се́де по́вќе вре́ме на́-чу́здо ме́сто* [ПК,2 (169)]; **не́ сум фа́рли́л ка́мин** (= не сум прекинал за секогаш) ~ *о́дум и уф гуле́мјо си́н ча́т-па́т, ка́ не́-ќ-о́дум, не́ сум фа́рли́ла ка́мин;* **не́ фа́рли ка́мин уф ну́жнико, о́т ќи-т испа́рске** (= не влегувај во расправија со лош човек) [ПК,2 (181)]; **пут ка́мин да́-уста́не** (= се кажува после некој непријатен настан – да не се повтори) [ПК,2 (190)]; **ус-тво́ј ка́ма́н пу-гла́ва** (= кога некој ви прави пакости со работи што сте му ги подариле) [ПК,2(206)]; **уф-не́го-j и ка́ма́но и уре́о** (= се кажува за некој што има големо влијание и моќ) ~ *то́о шо кума́нде не́где, шо́ мо́ж, да ре́чум, да та́ ту́ре на́ рабо́та ил' па́ да ти сва́рше не́каа друга рабо́та* [ПК,2(207)]; **ка́мин от небе́ту** 'гром' ~ *фарли́ о́спот ка́мин от небе́ту, гу гра́мна сос ко́н'ут му наедно́, ги загуби́ от земјата* [V,PM,16]; со исто значење: **ка́ма́н ут тра́сну́ва́не** 'постои верување кај нардот за некој специјален, поцрнет камен дека е од гром'; сепак информаторот заклучува: ~ *не́ о́т гу и́ма* [ПГ (129)]. Сп. **ска́п ка́мин** (= драгоцен, украсен камен) ~ *н'а́кој вр'а́ме ималу еди́н мло́гу бога́т чове́к и бил цифаирци́а, санким и прода́вал мло́гу ска́пи ка́мини* [V,PM,26]; ~ *кога́ виде́ ха́рно, да́рвоту е би́ло хра́лопо, хем е било па́лно сос драгоце́ни и млогу ска́пи ка́мини* [V,PM,7].

каминлиф* adj 'место (пр. пат) каде што има многу камења' ~ *и, кога дојде време, чиницата са чинила мутлак кату мори и, кој да проминаши приз таму, са чудиши, как стана таја чиница на таков каминливо место* [V,PM,86].

ка́минч'а (и: **ка́ма́нче**) n, 1.'dem. од камен – каменче' ~ *фати царјут да му дава дар злата..., а он не зема туку и рекла на царјут да му даде нос каминче, што имал одол јазикот* [V,PM,170]; ~ *ка си о́ре, дуна́л ади́н ве́та́р, а излитка́л пе́па́лта, ко́а гле́де – адно ка́ма́нче уф о́г'инут. На́ мужа́л д'са́ нагле́де на не́го – то́лко шо би́ло ли́чно ка́ма́нчто* [ИГ,110]; **2.** 'брадавица на градите' [MS,s,46].

камничка* f, dem. од **камин** ~ *којнот го пасеше на белите чешми [којнот му заигра по бели друмови [камнички скокаја, мене ме удрија* [БВ,197]; ~ *каменичке фрлат наврз нашта кујќа [нимој керко нимој, надвор ним испаѓај [надвор ним испаѓај, тебе ки те зема* [БВ,240].

кампи́на (**капина**) f, bot., Pubus 'растение што се лози, има трње, дава сочни црни плодови' ~ *има́ш'и ина́ кампи́на; си с'е́дна н'е́тр'а у кампи́ната и та́м-си мла́ч'а́ш'и* [MS,t, 24] ; ~ *јаз флизех на орманут, са скрих на́три на една капина* [MC (B),86]; ~ *прсна мома ле да бјага [по зилено ле ливаде [јунак хи са ле мол'аше [– постој моме, ле ни бјагај! [закачи ја капинана* [БД, 120]; и **ка́пина:** ~ *ут та́а ка́пи́нто ли́сто на́јде́х пу́фка, гу-ва́рsа́х, петна́јс де́на ни́где не уди́х, по́сле а́јд Бела́сца, да́рва но́сах* [ПК,2 (240)].

камуха f 'тенка, свилена материја' ~ *нашиот базирѓанин* (сака) *... тенко кату камуха, штото мăра драмови да има, млого пари да сече* [V,PM. 188]; ~ *дојдоха ја земаха нијаста момата. Остана камухата неткаена на старолакот: нихто, њахто не знаиши да влези на старолакот, да ја ткаи* [V,PM, 195]; ~ *и Госпот послуша неговата молба, гу стори пиле, и летнал, отиде, ја најде нетре на бахчата, дека беш. везила тенка камуха* [V,PM,227].

камшик m 'направа од сплетени ленти од кожа со која се тераат коњи' ~ *и тојата главеница – тја хорото водјаша [между двамина јунака [бјали хи рăки кршаха [прстенето хи капјаха [та ги јунаци ·бираха [та ги камшици нижаха* [БД,74]: ~ *му вели: "Што плачиш? Колај има за тас работа: довечира татку ми как ки спии, покрај негу има един камшик... седим направо, и три ·на л'аво да удриш сос камшикот, долапите сами ке си чинат!"* [V,PM,278] – во конːекстот го среќаваме уште еднаш архаизмот **прав** 'десен' *(седим направо, и три на л'аво да удриш)*; и: **кăмăши́к** [ПД(Ф)].

камăнци pl 'име на детска игра со кːменчиња' [ПД(Ф)].

ка́на f 'тркалезен сад за вино (со него канат гости за на свадба)' ~ *вели на жената му: "иди мари жену долу на старата кăшта, от бăчвите да извадиш вино!" И тјанака зема канатата отиде вино да извади* [V,PM,94]; сп. **кана́та** [ПК,2(57)].

Кана 'ж. л. име запишано во Дˌамско' ~ *сама е Кана јустанала [сички момц продадени [продадени, заложени [сама е Кана јустанала* [БД,154].

кана́п'* m, bot.,Cannabis sativa 1. 'индустриско растение од кое се добиваат конци што се користат за изработка на јажиња'; ~ *му рекăл: "Ч'о́рбаџи́, на џа́рја јас шта му ка́жа: "пу́сни еди́н тел'а́л по касаба́та, л'у ко́лко има сижи́ме, кана́ја, хо́ртоми, та ги пре́копи!"* [V,PM,256]; 2. 'врвка за нижење тутун' ~ *и́мами ма́ксус т'ут'у́н'уви и́гли; ја напулн'ува́ми игла́та,... ги прумѝнами на кана́п'у листа́та* [MS, t,5].

кан'а́т m 'капак на прозорец'; сп. **капа́ј**ќ [MS,s,46].

кана́та f ('сад', в. **кана**) [MS,s,46]; ~ *вели на жената му: "иди, мари жену, долу на старата кăшта, от бăчвите да извадиш вино!" И тјанака зема каната та отиде вино да извади, и га гледа дјатето тамо* [V,PM,94]; ~ *служи ме, Сано, мори, служи ме [лута ракија, Сано, негошка [шарени чаши, Сано, воденцки [бели канати, Сано, солунцки* [БМ,137].

каначиче n, bot., Impatiens balsamina 'вид украсно цвеќе, го има во дворовите, но и во бавчите' [ПК(Гр)].

кан'е́ла f bot. (Cinnamomum) 'вид мирудија, се става во колачи за да добијат мирис' [MS,s,47].

канда́р' (и: **кăнтар**) m 1.'направа за мерење тежина (до 100 кгр.)'; кај Малецки: 'вага за мерење жито'; 2. 'најголемата тежина (крајна) што може да се мери со кантар' ~ *Гркина веле говоре [земајте мене јуначе [јас тебе ке ти донесам [триста кантари куприна* [БВ,287]; 3. изр.: **бис канда́р' гр'а́хуви** (се кажува за некој што нема хумано однесување) [MS,s,47]; **кăнта́р не́ о-фа́ште** (= се кажува за човек со несериозно однесување) ~ *но́го-ј ликуша́н, кăнта́р не́ о фа́ште* [ПК, 2(172)]; **кут-кăнта́р тупу́ска д-и́ма**

на́-га́зо (= се кажува за многу лежерен човек) ~ *не́кој гу-ма́рзе епте́н, не́-м са́-ста́ну́ве, ќи-му-ре́чиш: е, па ти кут ка̀нта́р тупу́ска д-и́миш на́ га́зо* [ПК,2 (171)]; **н-а́јн ка̀нта́р ќи-до́от** (= исто размислуваат) ~ *да́-ј кла́јш на́-пала́нца, н-а́јн ка̀нта́р ќи-до́от* [ПК,2 (180)].

канд'а́ adv (в. **кад'е́**) ~ *канд'а́ ути́ваш'?* (= каде одиш?) [MS,s,46]; ~ *канд'а́ хо́ж'даш'?* [MS,s,44]; и: **ка̀нд'ạ** ~ *ут ка̀нд'ạ ко́гу си ти?* (= за која партија навиваш?); *ка̀нд'ạ ту́к, ка̀нд'ạ та́м* (= овде, онде); сп. **канди́** и **куму́** [MS,s,53]; односно. **ка̀нду́** 'каде' ~ *ка̀нду́ за по́јми с'а́?* (= каде ќе одиме сега) [MS,s,47].

канди́ praep 'кон' ~ *и вили́: "ми трукули́ ко́н'ут, ми разби́ ку́рут, гл'е́нда канди́ т'е́б'ạ!"* [MS,t,78].

канди́лчиче́к m, bot., Aguilegia vulgaris 'вид украсно цвеќе' [BV, 5]; во Кукушко: **кандилце**.

кандиса pf 1.'се согласи' ~ *и сиромаху кандиса, са чини каил, му баца ра̀ката на владиката и си отиде* [V,PM,37]; ~ *ма̀нц'о́ вили́: "да гу дад'е́ми!", ж'ината ји са̀ ни да́ва, нас'е́тнина канди́саха и два́ѓа и гу да́духа ма́лкуту* [MS,x,16]; ~ *поскоро се врни абер да ми стории [ако не-т ја дадат седи да поседиш [седи да поседиш белкин ки кандисат* [БВ,191]; **2.** 'наговори' ~ *му рекал на син мо: "Товари един товар праматиа, оди продави на тоа село! На вечарта оди нс. госте на тоа човек и гледи да го кандисаш, да а заколе кокошката"* [V,PM, 274]; **3.** 'се одлучи да направи нешто лошо' ~ *ко ќе види, што да види [старо момче с бела брада [море старче, старо аро [старо аро врколако [как кандиса на мојта младост* [БВ,292].

канди́сува impf **1.** (в. **кандиса,1**) ~ *то́с ни канди́сува, изва́ж'да но́ж'у за да гу зако́ли* [ТФ,х,18]; ~ *е, ка̀нди́сува̀т, о́да̀т* [ПД(152)]; и: **2.** – **(се)*** 'наговара, убедува' ~ *тогај јас на него се ка̀ндисувих да не бера гајле: нека пучека оша ва гудина* [ME(P),68].

кандарди́се pf 'наговори некого (да дојде, односно да сврши некоја работа)' [ПК(Гр)].

ка́ни impf **1.** 'повикува некого да дојде (на гости)' ~ *а чо́ику, са́ка̀л-не́ќа̀л и-ка́на̀л сил'а́јнте на̀-го́сти, а и сил'а́јнте за̀-а́та̀р се́ му гриде́ле* [ДК,153]; ~ *жента оди, на тоа дулап чукни, излези измитчии, оди на друѓут, излези манџи, оди на друѓут... напкум и канил и них царувуд син* [V,PM,268]; **2.**'повикува некого да земе нешто' ~ *ма́јка-му ко́лку гу ка́ни: "ја́ш' ма́јч'ин ма́нџ'а!"* [MS,s,47]; **3.** 'повикува некого да стори нешто' ~ *пусто да е мојто бело лице [га си немам в село либовница [една беше и тја се ожени [канеха ме кум да хи венчам* [БД,130]; ~ *курба́н не́ќам, о́ти не́ дуј до́х ту́ка ја́с да ка́нам на пра́винти, туку на гре́шинти да са̀ пука́јат* [MV,K,300]; **4.** – **(са)** 'планира нешто да направи' ~ *пуканувачката на Г. Лавров за ва работа, на коа му са каних јас оша утдамна* [ME (P),70].

кани́са pf 'покани' ~ *напкун Милош каниса род роднини, да ги гости, и побратиме* [MC(B),97].

Кангали́чко блато top. 'име на блато во Ениџевардарско' ~ *да не забрам да кажа̀м уздолу ут селто Кангали́ч... имало блато, шо му велја̀т "Кангали́чко блато"* [ME(P),77].

Канли Армут (top. во Дојранско) 'црвена (крвава) круша' – таму се

фрла *грип* (вид рибарска мрежа) [ПД(135)].

канóн (и: **канóна**) m (|| f) **отпуштање на греовите при исповед** [MS,s, 47].

каноса* pf 'бојадиса коса со кана' (= препарат за заздравување на косата, има жолтеникава боја) ~ *ни ја зимал ле за ваја [јам ја зимал за кадăна: [наденăл хи црна фережă [каносал хи црните коси [и хи каносал бјалите некте [направил ја млада кадăна* [БД,106].

кануштисувă impf 'отседнува (пр. во конак)' [МЕ(Р),172].

канца f 'остра железна кука, ја користат шивачите' [СК,327] (?.

канăн 1.'повикан да дојде некаде или да учествува во нешто'; 2. изр.: **нéканăн гóс зăд врáтта сéде** (= за да биде добредојден дома гостинот треба да биде поканет) ~ *шó áк н'о: кáниш, óн ќи си дójде. – Е, ќи-си дójде, тýки нé кáнăн гóс зăд врáтта сéде* [ПК,2(180)].

кáпа f 1.'дел од облеката, се носи на глава. шапка' ~ *друг му велиши: "от умó ти такá стрáдаш"; друг му вéлиши: "таквá глáва úмаш, таквá кáпа ти перл'áга"* [V,PM,7]; ~ *тоги момата и детто а прагăрнале и рекле: "Ти си нашта мајка!" Си свалиле капите, косата да му виде* (погрешно запишано: *камите* место 'капите') [V,PM,268]; ~ *т'анака отиде на неин бăрзоходника, му вели: "гледај да гу успиш таму, да му земиш капата и по-напрет да дојдиш"* [V,PM,45]; [MS,s, 7]; 2. изр.: **си нăкривú кáпта** (= се кажува кога некој ќе заврши некоја важна работа) ~ *прудде́ árно пипéро, зúма бајá пáри и си нăкривú кáпта* [ПК,2(194)]; **сј-а: úме мýта нă кáпта** ~ *úма тăквú чувéци, си-штáат сé зă-нúх сă-гувóре, óти сј-а: úмат мý·та нă-кáпта* [ПК,2(194)]; **кáпа му-свáл'увум** (= признавам дека е поумешен, односно поспособен); **мудадé пóкапта** (= го набрка, го изнатепа по капата, по главата) [ПК(Мут)].

капáјќ* (и: **кăпáк**) m 1.'направа со која се покрива сад, кутија и сл.' ~ *утúвами на ракиц'ијскију казáн' да сфарúми ракúја; ги тýрнувáми у казáн'у, ги вулóсувáми сăс капáјќу* [MS,t,4]; ~ *тăвá-ј издăлбăно уд дăрво, има кăпáк и дулнúште; уфлýпкăта сă-тýре, ниă му вúкăме кăтăк* [ПД(120)]; ~ *кату и дошел на самовил(с)киот бунар, беши ожадн'ал за вода, и бунарјут кова не имаши, туку капак имаши, што си затвариши* [V,PM,207]; 2. 'покривка' (било каква); 3. 'направа од даски со која се заштитува отворот на ѕидот – наместо прозорец' ~ *кój мóже клáве µам нă диминúкут, кój нé – гу фráске вéтăрут. Еднú пă – кăпáци, вăрзани ус сицúм зă зúдут* [ИГ,119]; (сп. **канáт'**); 4. 'оклоп од желка'; 5. 'струп на рана' [MS,s,47]; 6. изр.: **сă-тăркăл'áло гắрнито си-нăјдéло кăпáко** (= кога ќе се најдат двајца слични); ~ *сă-нăјдéли и-мăжо и-жéнта, кăкóф тóо, тăквá тáа, ни адн'óо ни пó-гóре, ни пó-дóле* [ПК,2(198)]

капáн m 'направа за фаќање глувци – фак' [MS,s,47]; и: **кăпáн** ~ *мúшо фл'ăзéл уф кăпáно* (= глушецот се фатил во факот) [ПД(121)] ; сп. **пахúда**.

кáпари (рýби) adj, pl (и: **в'éтки, расч'éкнанти**) 'стари, искинати алишта' [MS,s,47].

капа сандра 'затворено, покриено' ~ *му наринчја: "кога сакаш да ја отвариш, да велиш: "ач асандра" – ки си отвари сама и пак:' "капа сандра" – ки си затвари* [V,PM,176].

капа́че* n, dem. од **капајќ** (= поклопче); сп. изр. ~ *... сј-оо најдéло кăпáчто* (= кога ќе се воспостави врска меѓу луѓе што си одговараат) [ПК (Мор)].

ка́пе (и: **ка́пи**) impf 1. 'тече по малку, на капки' ~ *манџ'ó ја пúта. "ш'тó имáш'и у синдýку, сă тýра, гл'éдам кáпи?"* [MS,t,11]; 2. 'крши' – во некои регии *сă-кáпат* оние предмети на коишто може да се отвори дупка, пр. тенџере, чаша, кондури, чорапи, глава и сл. ~ *сă-скăпá бăрдáко; му-скăпá глáвăта* (Ник), она што е масивно не *сă-кáпе*, пр. камен, дрво и сл., сепак во Дој запишавме: *дă-ј кáпăт грýјте* = да ги кршат грутките [ПД(116)]; а во песна од Драмско *сă-капе* и прстенот ~ *и тојата главеница – тја хорото водјаша [между двамина јунака [бјали хи рăки кр иаха [прстенето хи капјаха [та ги јунаци збираха* [БД,74]; 3. 'паѓа' ~ *мар вăскачај са горе чардаци [горе чардаци, честом пармаци [мар та погледај горја и долу [из јасно небо пушки са пукат! [куршуми капјат като градушка* [БД,171]; ~ *тихăн вјатер дујеше [миг с але са л'ул'аха [цветлето хми капјаха [по моја бјало грло* [БД,108]; 4. 'со длабоко орање отвора нова нива на место каде што била ледина' [ПД(121)] ~ *гă-скăпáх цéлинта*; 5. 'одзема дел од нешто цело' ~ *нúм гă-кáпи тáфта* (= немој да одземеш од јадењето испечено во тава ; исто: *нúм гу кáпи мличнúкут* (пита правена со јајца и млеко) [ПК(Гр)]; 6. изр.: **крăф ка́пе** (= многу е студено); **му-ка́пат ме́са** (= се кажува за организам што се распаѓа) [ПК,2(57)].

капе́ла f 'вид шапка (женска)' [MS,s, 47].

капиа f 1. 'ограден премин од каде се влегува или излегува' ~ *и л'у отиде слепиот на капиата му, отворил вункашната капиа, влезе нетри на дворот, та не и знаел, ча и друг човек иди после него* [V,PM,188]; ~ *гу зема детенто, киниса, излезе кату от* **Вардарската капиа** (топ. во Солун), *чја за појдим на панагир* [V,PM,173]; 2. изр. **са вăрнува на друга капиа** (= се обидува повторно да стори нешто но на др. место) ~ *вели на мајка му· "иди тинака, мале, да ја тераш! Ако ти га даде, харно, ако не, пак вăрни си дома! Ниа просими: ако на дадат, харно ако не, пак са вăрнувами на друга капиа"* [V,PM,88].

капида́н(ут)* m 'водач на вооружена група комити' [BV,76]; ~ *а бре А лексо капидан [шо ке те питам ки кажиш [дилми ме питаш ки кажам [шо зулум имам правено* [БВ,128]: ~ *а бре Иван капидан [јас те тебе не взимам [като тебе хајдутин [хајдутин кашта не гледа [хајдутин деца не гледа* [БД,156]; ~ *ја излези шпиун Пено [– Не излевам, мои братќа [не излевам на полноќи [тогајн викна Јован капидан* [БК,102]; сп. **капита́нин**.

каписи́ капанăк 'сé што има останува (затворено)' ~ *тój му дадé сáмо кутúјката, а пáк брáт му му дадé сúчката кăшта сос сúчко нéшто: парá, нúви, лóзја, сúчко каписи́ капанăк, што вéл'ат Тýрците* [V,PM, 149].

капи́стра f 'огламник, јаже за водење коњ, магаре и сл.' ~ *тогăс јазе да вăзма две д'али, ти едно, ама знаиш, тес магаринта, как за ти а дам така без капистрə, сал самарја да му сториш* [V,PM,180]; ~ *за пóда јáс, за му звáд'ă ут*

магáр'ạту капúстрата, за ја над'ắнам јáс [MS,t,55]; ~ *вели....: "тате, јазе ки си чинал еден кон...тогас ки сакат да ми купјат от тебе и ти да ми продадеш за колко гроша можиш, сал капистрата назат да ја земиш"* [V,PM,217].

капита́нин* m 'капетан на брод' ~ *фл'ázи у идна́ вáрка, утúди на пампóр'ут, нáва капитáнинут* [MS,t, 84]; [MS,s,47]; и: **капитан*** - *с'éстрит'ắму д'éн' и н'éса óш'ти ж'úви сă б'ắли, сă сл'ávали утпрắт' пампóру и ги сă пúтали капитáниту* [MS, t,61].

капицúа* m 'чувар, тој што стои на врата' ~ *на нéгу му утфáра капицúата, и óфците му слýшат нéгувуто глáс* [MV,K,319].

ка́пка f 1. 'мала количина од течност, во форма на топче' ~ *кáпка ут дắш'*; ~ *лúцто му бúше кáпки пóт;* ~ *дај-ми капка вино [грло да натопам* [ТГ,330]; ~ *вино се пије, вино ем ракија [капка по капка чеша си пăлни [кој пије вино без нивеста спије* [БВ,174]; 2. 'петно' пр. *кáпка ут варó(т)*; 3. изр.: **ка́пка пу ка́пка ц'ál го́л' стану́ва** (поговорка: 'со штедливост може многу да се постигне') [MS,s,47]: 4. fig. 'млад и убав' (обично за момче или девојче)' ~ *кáпка дéте, шó сă вúке*; 5. fig. 'нешто во мала количина' ~ *áнцăк две кáпки ли ддé* [ПК(М)].

капне pf 1.'истече сосема мала количина од нешто, во вид на капка' ~ *сéтнека т'á пучнáла да-плáче. Еднá слắза и-капнáла на-лицéто-му* [ВС,337]; 2 'падне – во клетва': ~ *ке ти сечиме рăце јод рамијна [– Сичејте рăци Турци џилати [рăци да ви капнат јас не гу знајам [ке ти сечиме ноги јод кулена* [БВ,66]; ~ *тóо шо искубá дắрфцто, рắкта дă-му-кáпне* [ПК,2(191)]; 3. 'почувствува силна умора' ~ *пилишта бегат, пак идат [јаска ки бегам, не идам [ке капниш мајко, ќе капниш [пу патишта мајко стујајне [пу кирајџии питајне* [БВ,215]; ~ *кăпнáх гáаре, нă-мóжум пóвќе д-óдум* [ПК(Гр)]; 4. изр.: **кạпнáла ти ýста** (клетва: – да не се оствари тоа што го зборуваш) ~ *мерак ме тргнало анăмка да бидам [на сарај да седам фирице да носам [фирице да носам жăлтици да бројам [– Капнала ти уста, немој тука вели* [БК,85]; **кáпни зáледи** (= многу е студено) ~ *вáа вéчăр éј кáпни-зáледи, кýчто и мáчто ќи-сă-зáадно*; **ќи-кáпне нéшто** (= ќе добиеме некоја пара, макар малку); со исто значење: **ќи-пáдне нéшто** [ПК,2(201)].

ка́пнин adj 1. 'преморен (од работа или од др. активност)' ~ *си-дујдé кáпнин, прáво лигнá*; 2. 'стар, болен' ~ *кáпнин гáаре тóо чувéк, шó чéкиш ти уд-нéго* [ПК,2(57)].

кạпнýве impf 'многу се исцрпува, чувствува силен замор' [ИГ,125]; ~ *кạпнýвум уд рăбóта и пá нé сă пугóжде* [ПК(Гр)]; сп. **капне, 3.**

капус m 'кога човек не може да оди по голема нужда, запек' [СК,327].

капýш' m 'паразит што го има во кожата на коњите' (= вид крлеж) [MS,s,47].

капци pl 'купчиња од собрано сено на ливада' [ПК,2(57)].

кащула f 'направа што го активира барутното полнење' ~ *елбет су то пусат они шу гу имиа тогај: пушки кримичлиј или су капцули... можиа сăл да-ј заплашат на дивите прасијна* [МЕ(Р),77].

капче n, dem. од **капа** ~ *нејќам ви јазе виното [туку ви го сакам момчето [то што ви го воде*

крванот [то што му-ј капче над очи [БК,146].

ка́пш' m 'тврда столица (не може да оди по голема нужда)' ~ *и́ма ка́пш'* ; сп. *изва́ж'да зо́рт* [MS,s,47]; сп. **капус.**

Кара-азмак top. 'име на место во Ениџевардарско' (*азмак* = влажно место, *кара* = црн) ~ *су Кара-азмак, шо испагја ут блатто* [ME(P),71].

кара adj **1.**'со темна боја, црн' ~ *Богдане, кара Богдане [бил Богдан, бил харамија [сем - восјам - девет години [девјат е гори исгодил [девјат е мандри запалил* [БД,162]; сп. **кара боја** 'црна боја' [BV,76]; **2.** fig. 'лош, опасен' ~ *Бог да бије Стефанке твојта стара мајка [што ми те пратила теб рано за вода [ја уздол иде кара турски аскер* [БК,83]; **3.** изр.: **кара севда** 'несреќна љубов' ~ *на срце ме јаде како лута змија [како лута змија, како кара севда [сега ки помине нашето кумшијче [нашето кумшијче ѓузел бела Мара* [БВ,190].

ка́ра (и: **каре**) impf **1.** 'упрекнува некого' ~ *мăр сја сăм Јанице дошло [сја тă сăм Јанице нашло [сé жална, сé разжелена [дăли тă мајка карала [ел тă сă братја бедили* [БД,183]; ~ *гу продáдох месóто нá гáргите и нá какарáските, áма крýшата си чинú кифúл да ми платú парúте! Кату чý такá брáт му, млóгу му са и кáрал* [V,PM,125]; **2.** 'советува' ~ *тамо си најдох идно дивојче [... като ја видјах, умăт ми шчукнă [сокол исфркна, конче избјага [– учи мă, карај по кого да врвја [дали по конче или по дивојче* [БД,154]; ~ *што е ова мили сино [карај, јучи нивастата [невеста се прс менува [сé сос жолто се прикрива [кога јоде на чешмата [накитена, направена* [БВ,217]; **3.** – **(сă)** 'грубо се расправа (на висок глас)' ~ *сă ж'éни за идúн кујимц'ија (***хрисóкóс***); фáтиха да сă кáрат* [MS,t,19]; ~ *тојнака така сос мајка му кога вревиха, пак нив'астата сос цар'ут са караши, зашто цар'ут беши стар* [V,PM,46]; ~ *станáха сéтника мирахчúе, фатúха да си кáрат, кój пóвики да зéми; делúха што делúха, вúки кăштата нé си дéлиши* [V,PM,17].

ка́ра (и: **каре**) impf **1.** 'носи' (дотерува нешто со превозно средство) ~ *úш'ти ... друк да бóцка кóрин'ạ, друк да вáди кóрин'éту, друк да кáра вóда сăс кóн'у* [MS,t,5]; ~ *си кýп'ạх инó магáрч'ạ, си кáрахми дрăвýш'ки* [MS,t,1]; **2.** 'носи нешто сам, без превозно средство' ~ *гу фáш'тат мăн'ч' и ж'éна синдýку и гу кáрат по скалáта на дóл* [MS,t, 11]; ~ *"и инá книга кáрам"* [MS,t, 17]; **3.** 'јава, вози, управува (превозно средство)' ~ *и тој сетне ја зема кралицата, за да му види гимиата. И кату влезоха в гимиата, 40 човеци карат гимиата* [V,PM, 172]; ~ *ја клáва на кóн'у на кăч'у ... си прул'éтнува утáм и кáрат, кáрат, з'éха млóгу пăнт'* [MS,t,23]; **4.** 'прави нешто да биде некомпактно' ~ *гл'éдаш' анáва катáва гу кáрат с'éлуту* (го претресуваат – крстосуваат одозгора до долу) [MS, t,2]; **5.** 'оди' ~ *трăгна пу пăнт' да úди, д'é да нájди с'éлу да пój. Кáраш'и ш'úч'ка д'éн' , дójди дур на крајó на с'éлуту и ја замрач'á* [MS,t,23]; ~ *ако ја открадн некој сестра ни, сетне чохап не можиш да на дадеш. Ајди, карај по-скоро да појми,...* [V,PM,233]; **6.** 'тера' (животно, односно живина, обично со стап) ~ *му вилú: "д'é утúваш' ,*

ш'то́ ка́раш'?" "ути́вам на ч'урба-џ'и́јата, ж'иви́нит'а ги ка́рам и ина́ кни́га ка́рам" [MS,t,17]; **7.** изр.: **сус си́ла трибу́ве доо-ка́риш, тă дă-свăрше не́што** (*ни́што не́ пуфа́ште са́м*) [ПК(Гр)]; **ка́ри си му́л'то ус ме́н не́миш ръ́бо́та** (= гледај си ја работата, не се закачај) [ПД(135); со слично значење: **ка́р-сј-о́ мăга́рто** [ПК,2(169)].

карава́на f 'големо плитко тенџере' ~ *џе́ла карава́на ја́дне си-напрăви́ла* [ПК,2(57)].

Караач top. во Дојранско – место со лозја (има и брестови од каде што доаѓа името) [ПД(135).

Кара́бали́ top. (црн рид) – рид над Стар Дојран [ПД(135).

Караборун top.'име на излетничко место' (во околината на Солун?) ~ *порăнчова на жената му, вел'а-јке: "динеска, жену, да сториш манџи харни, ч'а ки излеземи на трифирич дур на Караборун!"* [V, РМ,166].

карава́н m 'коли (или коњи) наредени во колона со кои се врши превоз' ~ *бил кондиса́н никуи карава́н баздриѓа́ни чифу́ти* [BV,78]; и: **крван*** ~ *там поминало крванот [крвано белограждане [кротко тирајте крванот [да не ми платно згазите* [БК,146].

каравание n 'превоз со животни, коњи, камили' ~ *напкун работиха каравание, демек камили; одиха зад камилите, сечи сиџимите на камилата, земи вреките* [МС(В),85].

Каравлашко 'регија (држава, каде што живеат Власи – Романија' ~ *се јармасала, леле, мома Влајина [од Каравлашко, леле, дури во Грчко [влашки му зборува, леле, јони не знајат [грчки му лафат, леле, јона не знаје* [БМ,101].

Кара́да top. ~ *са разбрăкаха мухараб'ăнта: Кара́да, Ш'е́рвија, Булгари́ја и Ела́да ста́наха и ч'итерт'ăх идно́* [MS,t,1]. Малецки во "Речникот" дал погрешно објаснување: *Кара́да* (= "Turcja"), фактички станува збор за една од сојузничките земји што се бореле против Турција (*Црна Гора?*) [MS,s,47].

карагрош m 'мала турска монета' ~ *вели на мајкаму: "варај, мила мале, тука кату плачах, падна отгори ету това карагрош"...* [V,PM,38]; ~ *кату чу така владиката, поверува харну, зашто... дека га имаши карагрошите, имаши тамо гн'азда от гарги без број; и тогас позна, ча наистина гаргите га износиха карагрошите* [V,PM,40].

караѓоз m, zool. **1.**'вид дива птица' ~ *гуле́м е́ј ко́лку скулувра́ницут. Нă-си́во би́е; нă-вра́то уддо́л и́ма бе́ло*; **2.** adj, indecl. 'човек со црни очи и црна коса – калеш' ~ *бр'ит ни би́ше кăрăѓо́с, џăрнуо́к* [ПК,2(65)]; со исто значење **караѓозлија** ~ *Маро, Марију, караѓозлију [малка си била, много си знала [момче да лăжиш, момче да мамиш* [БД,156]; ~ *милој, милој караѓозли [немој беги од мајка ти [ќе ти флезам в градината [ке ти сечам калинката* [БК,41]; кај Будишевска: (= остроумен) [BV,77] – веројатно се работи за превид до кој е дојдено поради мешање со **ачиѓос** (= тој што оди со отворени очи).

карај prаер 'покрај, до' ~ *тој Иванчо војвода [и тој Постол' постарјот [су Лазарев карај него [пушките си пукаја [малихери пукаја* [БВ,84].

каракашлиа adj 'човек со црни веѓи' [V,PM,370].

Каракировото лувиште top. 'име на место на брегот на Дојранското Езеро, сопственост на семејството Каракирови (таму имале **лувиште**

= рибарска колиба)'; се наоѓа во реонот на локалитетот **Рăт** [КД,65].

каралúја adj 'грозје фатено од слана, поцрнето' ~ *услан'éнту грóзди прин да угр'ăји слăнци* [MS,s,47].

караман m 1.'преселник од малоазиската област Караман'; 2. 'назив за силен коњ' (веројатно се работи за вторично значење) [BV,77]; 3. 'име на куче' ~ *вржи Бојчо кучка канза [кучка канза за жинжира [Карамана за пајвана [да тн. дојдем на мандрата* [БД,168].

карамáрску кафé n 'кафе измешано со печена 'рж, јачмен' – подбивно, според името на селото **Карамáру**, сп. **мáгарéш'ку кајвé** [MS,s,48].

карание n 'грубо расправање; сп. гл. **се кара**' ~ *друго рекло: "Јаз днеска, двамина брăта на едно лозе дел'аха еднă лозă, седнах вăрх нејă, и ни может никак си да јă разделет и шта сă изтрепат от карание"* [V,PM,280].

Каранфилка* 'ж. л. име запишано во Драмско' ~ *Каранфилке, гıрăндафилке [ошче ли си ергенуваш [хергенуваш, сербезоваш? [ти ми одне имането [имането шестотини [и сто гроша дребна пара* [БД,151]; ~ *Карамфилој мало моме [изгорја ма, исуши ма [ти ма стори како дрво [како дрво јаворово! [земи пушка та ме јуѓи* [БД, 138].

карапампур m 'воз' (за разлика од бродот којшто е *водин пампур*, возот е *карапампур* – црн пампур) ~ *така си а уjдисама работта за кинисувајтто ут тува, шо еминки втасиме на Одеса (заjднăш ут карапампур да флезиме гıраво)* [ME(P),68].

карáр m 1.'одредена мерка, точно колку што треба' ~ *áдна чéша вúно и áдно крáпче пéчино нă-жáр карáр мéj* [ПК,2(57)]; ~ *нă мен еднá рикúа ми е кăрáрут... трăбýве нă-сúчко дă úмиш кăрáр* [СК,428]; 2. кај Малецки 'препорака, заповед' ~ *с'ă цáр'у дáва идúн карáр да гу уб'ăсат* [MS,t,22],[MS,s,48]; 3. кај Саќов: 'состојба' (во негативна смисла) ~ *тá рăбóта нă кăкóф кăрáр мă дукăрá* [СК,428].

карáтаýк m, zool. 'птица кос' [СК,327].

караќéл m 'рачка за отворање, повлекување на вратичка од комода' [MS, s,47].

караул m 'одредена точка на граница каде што има стражарница и војници' ~ *оттаму тăргна, отиде на един караул. Четиријсет царски арапи чуваха, да гу оклават, и на них така им стори кату ламите и ги остави* [V,PM,225].

караулциа m 'војник, стражар од караула (на граница)' [V,PM,370].

караца adj 'човек со црн тен' [V,PM, 370].

каргелин m 1. 'стадо диви животно (пр. од диви коњи)'; 2. fig. 'човек со сурово однесување' [V,PM,371].

кардаш m 'машко суштество родено од иста мајка, брат; пошироко: другар' [V,PM,371]; и: **кардашлар** ~ *јаште и пијте кардашлар [на тăзи бјала јасница [на това бјало видјало [сăс добрјам да са заповним* [БД,104].

кардиса pf 'уништи, остави' (?) ~ *извадил царјут аскер млого, ама сé крастав гу кардиса сичкото, пак извади един аскер сé арапи* [V,PM, 226].

карéгла* f 'столица' ~ *стáна забúтинут да пój пáк нă кáфи-нéту, с'éднува на карéглата* [MS,t,82]; ~ *трăгнува ... хóж'да на кáфинéту ... с'éднува на карéглата* [MS,t,83]; кај Саќов: **кăрекло** 'стол со стра-

нични потпирачи' [СК,328]; сп. **ско́мин** [MS,s,48].

карга f, zool., Corvus monedula 'црна птица, грабливка, живее во населени места – чавка' [BD,78].

кармá* f 'крупно мелена зрнеста храна за добитокот' ~ *за му дáм и на óлувéту да идáт, за му дáм пл'áва, за му дáм кармáта* [MS,t,65].

кармеж m 'лек против сипаница, има темно црвена боја, се добива од некој вид растенија' [BV,78].

каро* n 'кола на две тркала, двоколка' ~ *и тија зеват... ут кари (концки коли су две тракал ција) 2 гроша* [ME(P),72] – независно како ќе ја изведеме еднинската форма, од м. или ср. род (**кар** или **каро**), сепак множинската форма **кари** не е обична и упатува на архаизам; за ова в. во граматичкиот дел.

кароца f [V,PM,137]; 'запрежна кола, убаво опремена, за превоз на луѓе' ~ *и éту едúн господáр голéм, ас еднá карóца сос чéтри кóни опрегнáнти, сóс кушúа дохóждаши... тогáс му вéли господáрот: "éла, вjáхни на карóцата ми да úдими на домá ми!"* [V,PM,152]; сп. **каро**.

кáрпа f 'голем, неподвижен камен' (обично в планина) [MS,s,48]; ~ *а на стредú блáто úма éдна вúшна кáрпа* [ШГ,1(64)].

карпáч m (в. **кăрпачин**) ~ *тој е бúл папучúа, карпáч, штото излéваши на чаршúата, кăрпиши папýци* [V,PM,16].

карпус m, bot. Citrullus vulgaris 'градинарска култура со голем и сочен плод (од родот на тиквите) – лубеница' ~ *по-напред да пијах вода не можах, не можах да јадам хлеб; да јадах карпус, ми трăпнуваха* [MC(B),76].

карта 1.'специјален дрвен сад за вино' ~ *стáрте вúка, нéко вréме кáрти имáло, вúно шó турувáли, кáрти ги викăт. И óна уд дăрво бúла кут ти буклúнта шо бúли, сáмо пó-шăрéна изрăбóтăна и пó-мăлéчка* [ПД(120)]; ~ *кинисала мома желка [на орање, на копање [на главата зелен зелник [в раце држе карта вино [на пăт стрете ежот момче* [БК,160]; 2.'сад за мерење на зејтин, течни масла' [СК,327].

картáл m, zool., Vultur monachus 1.'голема птица, мршојадец, вид орел' ~ *картáлу јид'é услéкнанти ж'úвини* (орелот се храни со мртви птици) [MS,s,48]; ~ *ету на онова сахат дошли карталите, сакаха човекот да го изјадат. Пилците фатиха да викат на мајка си: "сакăн мајко..."* [V,PM,222]; ~ *ги зема, ги закара на карталот, ги товари, и тој вјахна и киниса, фрăкна* [V,PM, 137]; 2. fig. 'човек што има обичај да приграбува' ~ *ká-ќ сă-здáде кут нéкуј кăртáл* [ПК,2(64)].

карталчи* n, zool. dem. од *картал* (= орел) ~ *и киниса да си úди и, кату отúваши на пăтјут, нájдé нá едúн брјáст от гóри úмаши гн'áздо от картáл, úмаши áф гн'áздото мáлка картáлчита* [V,PM, 136].

картáлкондýу m 'карпи каде што живеат орли' [СК,327].

картоп m, bot. Vibirnum opulus sterile 'многугодишно растение со убави бели цветови' ~ *тáа кúтка-ј кут тóпка, úма бéла буjá, цéлта-ј удмалéнкички лúхчита* [ПК,2(57)].

карýл'ка* f 'дел од разбојот, вид макара на која се закачуваат нишките при ткаење' (во кукушкиот говор: **убéтки**) ~ *гу з'éвам и крусно́ту, субúрам и масýр'ą да-сă гóтуф ... ги врăзувам нúтит'ą ут патú-*

трит'а, ги вра́зувам кару́л'китѧ ут ни́тит'а [MS,t,7]; ~ *напу́лнува́ми два́јси, три́јси кала́м'а ... з'е́вами пра́нч'ки, кару́л'ки, ко́ли и мутуви́луту и пр'е́луту* [MS,t,6] – уште еден случај на необична множинска форма со наставка *-и*, ка еднозложни именки *(коли)*.

каруфи́л m bot. (Dianthus caryophyllus) 'домашно цвеќе, цутот има убав мирис' [MS,s,48] ; и: **каранфил** ~ *мома мете рамни двори [сос две са́лби бел босилок [сос три са́лби каранфил* [БК,37]; односно **карамфи́л** ~ *земи пушка та ме јуби [да ме праеш парче, парче [да ме фрлиш на градини [там ке никнам ран босилек [ран босилек и карамфил* [БД,138]; односно **карнфил** ~ *слези ми си долу в бавча [там ке најдеш ал - карнфил [ка момини ал - јанаци* [БК,150].

карфи́ца f 1. 'специјален вид игла, служи за придржување, а не за шиење, *безопа́сна'* [MS,s,48]; 2. 'брош' ~ *зă а́рмасо све́куро мă дарува́ зла́тна кӑрфи́ца* [ПК,2(65)].

карш'и́ adv и prаep 'спроти' ~ *арасла́нут гл'е́да ут карш'и́ и вили́* [MS,t, 78]; ~ *везден ја дражаха на ·лăнцето; вечер ја зеваха нетре, на вогинот карши ја печаха около девет дни ја прајаха така, ја мăнчеха* [V,PM,195]; ~ *сетне си отиде Ил'у до крај онова град, што седјаши кралицата, карши неините конаци си запрја гимиата, и ошти рано, рано изл'ази* [V,PM, 172].

каршила́к (и: **кӑршила́к**) m 1. 'одговор' ~ *му вели́ на не́го скри́хом: "сакӑн това ла́ф на дру́г да не́ го ка́жиш, за́што ја́зе ке да ви́кнам на мо́ите л'у́ди, да ги пи́там, дали́ ке мо́жат каршила́к да ми да́дат за ти́а лакарди́и"* [V,PM,118]; ~ *и така са куниха и двата, и не знаџши сиромахут да му даде каршилăк ... тојнака ми рече, да ми(му) вјахна мăра, и јаз да гу вјахна него мăра, та така да гу извадими оно јукуш. Јазе на това каршилăк не можах да му дам* [V,PM,54]; 2. **каршилик** 'мислење' ~ *кату зема јунакот каршилик от тајл'акот, отиде на царјут му вели: "царју, да ми дадеш 40 сунгарја и 40 товара вину"* [V,PM,185]; 3. 'отпор' ~ *го изваѓа вунка на сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи најам: до сега не и мож'ал некој да ми даде каршилăк"* [V,PM,162]; 4. 'договор меѓу закрепостените селани и беговите во врска со давачките' ~ *во е кӑршилăкут: семиту се вагјă ут стредин, т.е. то шо ки устанă ут ка ки сă јзвада семиту ки се делјă нă пулувини* [ME(P), 87]; [ME(P),173].

карăк m 'тесен простор, леа во градина' [MS,s,48].

касаба́ f 'урбана населба, град' ~ *пујно́ вр'ăм'ѧ и би́л иди́н ч'урбаџи́ја и таки'иде́псувал ут с'е́лу на с'е́лу, ут касаба́ на касаба́* [MS,t,9]; ~ *д'ăт'ѧнту и р'е́ч'и на ма́јка-му: "јас за по́да на касаба́та да брăкам ра́бута"* [MS,t,81]; и: **кăсăбă*** ~ *мен си ми жално и милно [че сички терзии шче идат [на Драма, на кăсăбăтă [и ти шчиш либе да идеш { мен на кој шче ме оставиш?* [БД,148].

касабалиа* m 'човек граѓанин' [V,PM, 371]; ~ *и кату го виде царјут, не имал дек да го кладе, му и дал еден товар алтини бакшиш; и касабалииту фатили да му носат от радос кој сто алтини, кој двеста, кој хил'ади* [V,PM,163].

касабалијски adj 'нешто што упатува на касаба (= град), конкретно станува збор за градска облека' ~ *и он,*

дур да дојдат даскалите, на терзии кроил касабалијски руби за армасницата му [V,PM,164].

касáп* m 'занаетчија којшто коле добиток и продава месо, месар' ~ *за езми домакинот на една кадешница за кладе вогин и тимјан, за го приклади... Тогај касапот за го труколи увенот, да го заколи* [V,PM,163]; ~ *не си моме кај мајка ти [тук си моме кај пашата [– Дај ми паша касап ношче [да си сечам јас бисерче [да нанижам форините [да приумјасам на кадăна* [БВ,52] – во контекстот имаме случај кога атрибутската одредница е претставена со именка наместо со придавка: **касап ношче** (место касапско ноже), што претставува позајмен образец од турскиот јазик (за ова поопширно во граматичкиот дел); и: **касáпин*** ~ *бре Петко, бре касапине [колиш ли крави јалови? [ја имам крава јалова [јелај ја Петко за,арај [закарај Петко, заколи* [БД,91]; сп. *касáпскију нóш'* (= голем нож) [MS,s,47].

кáскамáт adv 'намерно, умислено' ~ *тú кáскамáт не дујдé дóма* [СК, 327].

касканџијка f 'жена што многу завидува' ~ *Димитрија мили сино [покарај нивестата [да не оде горе-долу [горе-долу по чешмите...[– мори мале, стара мале [нека оде, нека шета [што си многу касканџијка* [БК,72]; ~ *кога јоде на чешмата [накитена, направена [кога с-иде јод чешмата [растурена, разбушена [ој ти мајкс стара мајко [што си толко касканџијка* [БВ,218]; в. **кăскăнциа**.

каснáк m **1.** 'дрвената рамка на сито, *луб*'; **2.** 'големиот жлеб на дното на бочвата каде што влегуваат страничните штици' (М. Малецки, и покрај високиот степен на професионалност, како човек на кој македонскиот јазик не му е роден, направил превид и односнава единица ја објаснува како: 'големиот обрач на дното на бочвата'; **3.** 'лак, дага, арка'; **4.** дрвениот дел (рамката на тапанот) [MS,s,48]; **5. кăснáци** pl 'ламариште што го оградуваат каменот во воденицата за да не се растура брашното' [ПК,2(65)].

кáстру n 'крепост, тврдина' [MS,s,48].

кáт m **1.** 'спрат', сп. **партимéнт, пáтума, табакá**; ~ *дур да дójда, да гу најда уж'éн'ạнту сăс мумáта и да гу клад'éти на гóрнију кáт, тáм да с'ạдú* [MS,t,17]; **2.** 'комплет облека' ~ *"кога ки ми сакаш мене, да ги лизнуваш, та јаз ки идам да ми вјахнуваш; та сториши един кат харни руби, да си имаш по тебе"* [V,PM,159]; ~ *тогас от трите л'ашка идната разби ја, и от неа му дошла един кат такăм руба, штото царјут не имал таквас руба* [V,PM,222]; **3.** 'свиткано платно, трабо' [MS,s,48].

кáт'а* f 'голем дрвен сад за ставање комиње, расол и сл.' ~ *цúпур'éту ш'ту устáнуват у пáтусу, ги звáж'дами у катúт'ạ и утúвами на ракаџ'ијскију казан' да сфарими ракúја* [MS,t,4]; и: **кад'а** ~ *дв'ă кáд'ạ* [MS,s,48]; ~ *пák трéтоју дéн киниса́а да úдат да са шéтат, порăнчаа: "да напăлниш двé кáдја сăлзи динéска!" ... Пák змéјут казá на нéја: "да зéмиш две кáдја, да тýриш áф тјáх по једнá кутúа сóл"* [V,PM, 132]; во Кукушко: **каца** ~ *кăци, кăци бабичка [напрела је бабичка [до две, до три вретенца [на каца ги ставила [дошла маца бутнала* [БК,161].

кат adv 'како' ~ *седи си мајо слободна [каурска пушка ни рани [каурско*

ноже ни сјаче [оште си Цемо говори [ето го Јордан кат иде [заметнал пушка берданска [припасал колан фишеци [БД,160].

кат conj 'кога' ~ *не е ни од Бога, не е ни од л'уде [кат сам била мала, мала ем малечка [многу сум плакала, мајка ме проколна* [БК,76].

Ката* (и: **Кате**) 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *дал' си чула Като, или разбрала [твојот вујко, Като свадба ки праве* [ТГ,156]; исто и во Драмско ~ *Като, Като, Катерино [хајде Като да бјагаме [в долно село Кобалишча! [– Бјагај Кочо, јас ни мога [братја имам, ни ма пушчат* [БД,120].

ката* indecl. **1.** 'секој' (пред зборови што означуваат време) ~ *ка́та д'ен' хо́ж'даха са сара́ лам'а́т'ạ за дрӑва́* [MS,t,75]; ~ *ка́та сто́ гуди́ни стану́ва и пујно́ та́вма - тфо́јта гӑ́ска прул'е́тна, ути́ди да ти напра́ви пӑнт'о́* [MS,t,57]; ~ *т'а́ му вили́: "бро́ј ги ро́гуве́ту! ко́лку ч'ата́л'ạ и́ма, то́лкус гуди́ни и́ма; ка́та гуди́на ино́ ч'ата́лч'ạ пу́ш'та"* [MS,t,19]; поретко и во други состави: *ката фамилиа, ката кука* [В,80]; **2.** (оди со бројка и означува "пати" – колку пати е нешто повторено, зголемено) ~ *дадé Го́спод, гу прода́доха онова́ има́ни три ката по́вики, кату што му гу дадé господа́рот ... тојнака на Цариграт кату добу́ три ката от има́ниту, па́к сос она́ пари́ купи дру́га* [V,PM,14]; **два ка́та** 'двојно' (двапати) ~ *дéтето, кату зема́ а́ф ра́ки има́ниту, со́с мӑ́ра вре́ме гу чини́ две ка́та по́вики* [V,PM,153]; ~ *два ка́та пари́ дипо́ж'иту* (= двојна сума пари како депозит) [MS,s,48]; **3.** 'кога *ката* "пати" се однесува на оддалеченост' ~ *на́што се́ло е три́ ка́та по́диле́ко ут ва́што* [СК,327].

ката́ва adv 'одозгора' ~ *гл'е́даш' ана́ва ката́ва гу ка́рат с'е́луту* (го крстосуваат одозгора до долу) [MS,t,2]; [MS,s,49].

ка́тадéн adv 'секој ден' [СК,327].

каталаху́ 'секоја година' ~ *каталаху́ на но́с сирума́х жина́та-му би́ши дити́н'а, ја фа́тиха були́ки за да сӑ руди́ ма́лкуту* [MS,t,15].

каталетинка f 'крава што раѓа секоја година' [ПД(114)].

катанд'а́ f 'потребни работи (лични, но и за домаќинството)' ~ *бра́т му фати́ да запа́днува, фати́ да прода́ва ни́ви, да прода́ва офци, о́лови и други катанд'а́* [V,PM,15]... ~ *што н'а́шту му аре́саши за кӑ́штата, и купи́л: по́стел'а, перници и дру́ги рабо́ти... тој и купи́л катанд'а́, што́то ги не́маши ни́кој бога́т на не́гов вилае́т* [V,PM,18]; ~ *и ка́к ги ви́де жена́та му, са почуди и му́ ве́ли на мӑ́жо́ и́: "чи́а са ти́а катанд'а, мӑ́жу?"* [V,PM,19].

катандиса pf 'се снајде' ~ *катандиса́, во де́тето, ка не́маше јаде́јне, фати́ од мо́мата да му купува со паричк'и* [BV,80].

катарџиа m 'човек што врши превоз со мазги, коњи и др.' ~ *едно време еден катарџиа, кату отиваши на горат,а да бери дӑ́рва, на пӑтјут најде една желка млогу причудна, га зема, га товари аф едноту муле, га докара на дома му* [V,PM,78] – во случајот имаме уште една потврда за нерегуларната употреба на предлозите во Долновардарско, за мешањето на **во** и **на**, имено во нормативниот израз "се товари" **на** нешто, а не како што е овде **во (аф)** нешто (в. во граматичкиот дел); и: **катӑржиа** 'коњар' ~ *пи́ет ви́но и така́ го-благосла́вет: да е жи́во, да е здра́во и да нара́сне гол'а́мо, да-би́ди на-башибе́го катӑ-*

ржи́а с-пе́т муле́та – три́ бе́гови, две́ не́гови [ВД,326].

катата́кса (сă)* pf 'се приключи' ~ *ути́дух на Дими́р-Иса́р и та́м б'ăш'и е́драта на ш'и́н-дагма́та ... и та́м сă катата́ксах ('зал'ạпи́х') на де́катоно́гдон ш'и́ндагма* [MS,t,1]; сп. *сă катата́ксувам аскé́р* (или: *о́ж'дам ве́јќи аскé́р*) = станувам веќе војник [MS,s,49].

катафе́ра pf 'успее да заврши (направи) нешто' ~ *то́ мо́жи да катафе́ра за-да утфо́ри по́ртата?* (= кој ќе успее да ја отвори портата?); ~ *мо́гам да ја катафе́рам та́: ра́бута?* (= можам ли да ја завршам таа работа ?) [MS,s,48].

катафруни́са* pf 'загуби' (?) ~ *гледа́јтисте, да не́ катафруни́сите иде́н ут ви́а сирома́сите* [MV,K,262].

каташ'кино́са* pf 'остане на логорување, се задржа' ~ *каташ'кино́саха та́м и ути́ди Але́ксандро́т, ... да на́јдат л'а́п да ку́п'ат* [MS,t,59].

катерги́са* pf 'укине, оддалечи' ~ *бирика́т ут мрăва вр'ăм'ạ ги катерги́саха па́сунта́та, еле́фтера б'ăш'и пант'о́* [MS,t,2].

катиги́тис m 'учен човек' ~ *има́ш'и иди́н катиги́тис и ш'ета́л д'ињата ш'и́ч'ка и сă и науч'и́л мло́гу ут ш'и́ч'ку* [MS,t,37].

катигури́са* pf 'обвини, нападне' ~ *ричé на не́а: Же́на, кăт са ти́и шо ти катигури́саа? Не́кој не ти сăди́?* [MV,K,317]; ~ *блазé му на ва́с, ко́га ви пи́змат л'у́дите, и ко́га ки ви растрăчкат, и ки катигури́сат, и ки ви изва́дат ло́ло и́ми* [MV,K,303].

катил' adj, indecl. 'лош (човек)' [BV, 80]; ~ *Кулиман испадна поле да расшета [поле да расшета, саракинско место[таму он си најде Геги Арнаути [Арнаути катил седби што си пасат* [БВ,93]; ~ *еднó вр'áме са-билú дв'á сéсри. Едната билá ác сéсра, едната дукáрăна. Мạштéạта билá кăтúл' жéна* [ВС,336].

катина f 'направа за затворање врата, катанец' [BV,81].

ка́тина f 'крупен, висок коњ, од убава порода' [СК,327].

катири́нкину бắли n, bot. (= катеринкино билје) Mentha ; со исто значење: **катири́нна ду́ш'а** 'нане' (миродија) [MS,s,48].

катли* adj 'лош, бездушник' (сп. **катил**) ~ *ковал хи Турчин, ковал хи [сребăран прстен да носи [Јана гу шака чин'аше [ја Турчин шака ни знаје [калеса Турчин, калеса [дур двестја були кадăни [а триста Турци катлии* [БД,142].

катма* adv 'нешто заедно' (додадено, зголемено) ~ *у нидел'а рано от цăрква сетне пак за си собрат жени и моми, за занесат от зентјут на нивјастата катандја та што две шамии, фес, скахуни, папуци, појас, катмата* [V,PM,249].

катмадо́х (|| **катнаду́ф**) m 'мал тавански прозорец' [MS,s,48].

като (и: **кату́**) **1.** adv *а.* 'колку' (укажува на степен, размер) ~ *еден сон соних, една змија ка се пушти да ми хапни, като вратот ми дебела* [МС(В),95]; *б.* 'како' (за споредување) ~ *"за ш'éтати пу сукáциту, кату́ прóсјац'éту ут кăш'та на кăш'та!"* [MS,t,84]; *д'ăм'ạту пáк утúва, кáту прăвнију в'éч'ер* (= младичот пак отишол како првата ноќ) [MS,s,49]; **2.** conj (укажува на време) *а.* 'кога' ~ *и кату гу видé барлúвојут речé: "брате, éту на мáјка ми и вратéното, што и принд'ála!"* [V,PM.241]; ~ *кату чу такá женáта му, му вéли: "мăжу, тóлку годúни има, што сми женéти сос тéбика, нéкој пăт не ми кáза, ча úмаш брáт на Стáмбол"* [V,PM,18];

б. 'додека – истовремено вршење на дејствата' ~ *макеха Ратка чешлаше [като ја чешла кăлнеше:[– Да дае Господ Рате ле [црна Циганка да станеш [Циганка црна катунка* [БД,70]; ~ *и татко ѝ отговори: "мари керку, кату орјах на нивата, истом каде икиндиа дошел и тојнака таму, ме питал за некој близну село"* [V,PM,54]; ~ *фчера мојту дете кату плачаши на дворут, сакајке от мајка му пари... падна от неботу еден карагрош от прет негу* [V,PM,38]; *в.* 'откако, штом' ~ *тогáс децáта, кату чýха такá от тáткс им, и троúцата спăлзнáха рăка и излéзоха от тáтковата му кăшта* [V,PM, 19]; ~ *и кату си свăрши тój рáботата му от онáја адá, стана та отиде на дрýго мéсто* [V,PM,23]; **3.** 'бидејќи' (укажува на причина) ~ *кату беха торфанда смоквите, друк не можи да га купи, цар'ут га купи* [V,PM,35]; ~ *си научи харно царковниј рет и кату му беши харин гласот, и кату немаха рахат от аскерите, побегнали от таму* [V,PM,40]; ~ *и тój, кату бéши млóгу ихтибарлúа човéк, как гу и бил кадúата, гу бéши ст.áм да излéва прéд човéците* [V,PM,26].

катóх m 'килер, подрум' [MS,s,48]; во Воденско: **катој** 'ограден простор за крупен добиток' [BV,81].

катрáн m **1.**'црна маст за подмачкување' ~ *јаска тебе свеќа ќе ти светам [зеде Марко жалта ругузина [ја намачка со црна к ітрана [а запали она да изгори* [БМ,46]; ~ *мóш' да клад'éш' ниш'áн'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку катрáн за гу намáж'иш'* [MS,t,22]; ~ *ак те личе за младина, лице] ќи те ранам лице] цăрвен шикер, сухо грозде] ако не те личе, лице] ќи те мажам лице смола и катран* [ИГ,101]; **2.** fig. opp. на "рај" (= пекол) [ПК,2 (65)] ~ *уф-кăтрáно ќи-врúи* (= ќе биде на вечна мака во пеколот).

кạтрáнин adj 'нешто што содржи катран' ~ *é шó кулáј нạјдéте: кạтрáнин кạзáн турúте, тáм дạ-прạпáдне уфкạзáно. Дóбро, прạпạднá мó: гáзда, áма дудéка му зạгúне глáвạта, ác мо:-зéх и нạ мужéте до:-пузнáјте кój чувéк е* [ПД,171].

катý катáм (|| **хатýк хатáм**) adv 'овде, онде' (= а-тука, а-таму) [MS,s,49].

катука adv 'тука' ~ *дали некоја чума почукала катука?* [V,PM,276].

кату-как 'како што' ~ *затова, кату как ви кажа цар'ут, такá да чинити* [V,PM,32].

катуна* f 'времено живеалиште, пр. планинска колиба за сточарите' (во случајот што следува: **черга** = циганска колиба) ~ *грабнала стомни вăв раце [за вода Ратка отишла [таму си Ратка намери[до три ми црни Цигани... катуни Ратка завлекле [клетвите Ратка стигнали] Циганка црна станала [Циганка црна катунка* [БД,70].

катунка f 'Циганка од оние групи што немат постојано живеалиште, што спијат во **катуни** (= колиби); споменативе Цигани уште ги викаат и **чергари**' ~ *макеха Ратка чешлаше [като ја чешла кăлнеше:[– Да дае Господ Рате ле [црна Циганка да станеш [Циганка црна катунка... ~ грабнала стомни вăв раце [за вода Ратка отишла [таму си Ратка намери[до три ми црни Цигани... катуни Ратка завлекле [клетвите Ратка стигнали] Циганка црна станала [Циганка црна катунка* [БД,70].

катăричка f , zool. Sciunus vulgaris 'мало шумско животно – верверица'

~ о́на и́ма гуле́ма у́бува па́шка, ја́де но́го ле́шки [ПК,2(58)].

каўл* m 'опклада' – се среќава во повеќе синтагми со различни глаголи, сите со значење = се обложи, сп. изр.: **фати каул** *~ "хич' ни вид'а д'ăгунд'а во́гни?" "Вид',:х". "Е, ти са си нагр'ăл, сă ни фа́ш'та каўлу!" и гу згóни* [MS,t,54]; *~ каул се фатија јунак ем дивојче [заидно да спијат да не се бураваат [момче му такцало гердан од ил'ада [мома му такцала колан ут петстотини* [БВ,213]; **чини каул** *~ на ѓăтјут гу срете един цăрн арапин, сакаши да му земи нивјастата. Каул чиниха сос негу да са борјат: кој ке надбори, он да земи нивјастата* [V, PM,78]; *~ му-вили́ дирминц'и́јата: "Ка ч'и́н'ими кавў́л, кój ка-ка́ж'и по́гол'а́ма лаж'а́, ка-и-зе́ми и три́те товáра пш'ен'и́ца"* [ВБ,344]. *~ на онаја водиница фатиха, каул чиниха сос водинчарот: да сторјат една пита, и, от двата кои ки смами, на него да е питата* [V,PM,200]; **каул стори** *~ каул стори кеманциата сос царјут: ако не гу стори на н'амојут да отговори, царјут да му везми главата* [V,PM.,192].

ка(ј)урин* m 'назив за христијанин, немуслиман' [V,PM,371]; *~ но уверинот еднош гу беши нал на чаршиата и еднош му вели: "а бре кајурин, ја парите дај ми, или за ти занја на пашата, да ти заторја!"* [V,PM,193]; сп. **ка(ј)урка** 'жена христијанка' [BV,82]; *~ што ме срце тргна кајурка да станам [кајурка да бидам на црква да јодам [– А к те срце тргна бегај по меника* [БВ,56].

каурски* adj 'нешто што стои во врска со **каурин**' *~ засфирил Марку, засфирил [сас тенка бјала пишчалка [ваз горна - долна махалс. [ваз каурската механа* [БД,24]; *~ тогај си Ратка дочула [дочула песна кајурска [тогај се Ратка покаја [зашто се млада потурчи* [БК,81]; *~ седи си мајо слободна [каурска пушка ни рани [каурско ноже ни сјачеа* [БД,160].

кафе (и: **кајвé,** односно **каавé**) n, bot. Coffea arabica 'зрна од тропско растение од кои се прави пијачка за освежување' *~ ги кираáса пу инó кајвé и прáв'ат мухабéт, ч'ákат да сă сфарú мáнц'ата* (pl *каје'ăнта*) [MS,s,45]; *~ си пустил'áха да пуч'и́нат и бáбата сăс гул'áма рáдус му стóри кафé* [MS,t,84]; *~ не одăт ув таквијă кăвинијнă, кăдă имă ... којнак... ами поминува су 1 улнук (1 копејка) кафе* [ME(P),87]; *~ éс пúм сáмо ác каавé* [СК,318].

кафе-ода 'послужување кафе, фактички се мисли на разговор пропратен со пиење кафе' *~ напкун отидех на кафе-ода, ма питаха: "што сакам?" – "Ej така и така ми халот"* [MC(B),89].

кафеџ'и́ја* m 'тој што служи во кафеана, крчмар' *~ мáјка-и кáзува с'é-тн'а на тáтка-и: "нáш'та мóма и́ш'ти да é́зми на кафеџ'и́јата измикáринут за мăнч' "* [MS,t,84]; *~ го виждаши ч'унки пак тес троицата: единојут му беши кафеџиа, второјут сиизин, третојут ахчиа – му готвјаши манџи* [V,PM,177].

кафи* n (в. **кáвинé**) *~ и́днă вéчер излéгăт нă-кáфито и су бáбăта, су дéдуто пúјат, димéк, сă-висéл'ăт* [ДК,140].

кафиџ'и́к m 'метален сад (со долга рачка) за верење кафе'; сп.: **кăвăлăк, џ'узвé** [MS,s,45].

кафказ(ин)* m 'човек од Кавказ' (= симбол за тврд, суров карактер?) *~ кажи Маро враго кое момче сакаш [Маро мор кафказко кое*

момче сакаш [јас го сакам мамо тое калеш Томо [БВ,263].

кахарлиа adj, indecl. 1.'загрижен, нерасположен' ~ *как гу виде мајка му, така гу пита кротку-кротку: "вараj, синку на мајка, што си толку кахарлиа?"* [V,PM,43]; ~ *му ја зе главата и побегнала, оставила котката само бл'удуту на софрата. Стана тој кахарлиа, котката да ја тера и тука, и тамо* [V,PM,210]; односно: **кăхăрлиа (кахăрлиа)** ~ *Јангелино прво л'убе [шчо ми са си кахăрлиа [дăл си гола, ил си боса [запретни са, засукни са [да јумјасиш чисти ljабе* [БД,96]; и: **кахирлиа**: ~ *му и рекла царјут, да му донесе филдиша. Ја тој посака три дни мјухлет... Тогај отиде на мајка му кахирлиа* [V,PM,jл'j]; **2.** 'измачен' ~ *нóго мáка видéме устóо бéгинто, кăхăрлúj л'ýде сме нúа бижáнците* [ПК,2(173)].

кахпеа f'девојка (жена) со неморално поведение' ~ *и отиде с много радос на Марин базирґан и на другите да му вели: "е море господари, де она є била кахпеа! Играj с секаков човек. Ету јазе хем ја фатих и едну мишjан земах от неа, ако не верувати"* [V,PM,166]; и: **кахпе** ~ *и он ја отговори да ја вели на бабата: "е море бабо, де она е била халис кахпе! Хем ја сам фатил, и ету ме даде и един алтăн"* [V,PM,165].

кахăр m **1.**'грижа, жалост' ~ *сирáк Кулýф от кахăр и от жáлбата му са чини́ кату ни́какоф човéк* [V, PM,10]; ~ *така кату на млого кахăр што си наваши кралицата, ету един ден едни ґупки маесни шетаха по градот, та проминали приз кралицата* [V,PM,208]; **2.** изр.: **кахăр бере** (= се жалости) ~ *царúца тáмо мóшни кахăр берjáши и млóгу са жáлиши. Пóсле нéколко дéна родúла еднó мóмче и са хрáниши тамо сóс зелéни трéви и зéље* [V,PM,154]; ~ *тогас кату от гробот глас са и чуло: "Ej керку, мила керку! Ти за това кахăр ми бериш: тебе Госпот ке ти чува, ке ти брани!* [V,PM,274].

кахăрландисува (са) impf 'многу се грижи, се коси' ~ *"да идиш, от протудрако да ми докараш гăлăбите му!" Кату чу така Мајдон, пак фати да са кахăрландисува* [V, PM,74].

кацарá кóсми adj, n 'кадрава коса' [MS,s,44]; во Кукушко: 'парче кадрава коса што паѓа над очите' ~ *тáа кăцăрáта óчте ќи-ти-j извáде* [ПК,2(66)].

каца* impf **1.** 'застанува, допира' ~ *папаруда л'аташи, л'аташи [ут дăб, нă дăб кацăши, кацăши [и сă Богу мол'аши:[– Фати боже росицă, росицă* [БД,24]; **2.** 'се пренесува болеста – од човек на човек' ~ *три икимц'ји сă развр'ă-в'ąха за бóлкит'ą: "jóк кáцат бóлкит'ą ут идúн ч'ув'ăк на дрýк!"* [MS,t,42].

каци (сă) pf'се поткачи (на повисоко)' ~ *дúрата гóр'ą сă кáци, алá да си пój дúрата nasám' н'ă-си уч'илá* [MS,t,22] (в. **кăцне**).

кација f'мала лопатка со која се чисти огништето, односно печката' ~ *па си го пратила дури на Амерка [пари да пичали, руба да ти купе [вршник ем пудница, маша и кација [маша и кација, копан и корито* [БВ,181].

каче* pf **1.** 'стави нешто (некаде) со поткревање' ~ *"Да го дајте на бегот, и ако излези да дој с вас, харно, ако не излези и е болин, да гу качите на тезјарото и да го донсите"* [МС(В),89]; **2.** 'обеси

нешто (стави да виси)' ~ *носиш ли кемер през крста? [Струмка му порти јотварја [дено Стојан конче врзува [и тој там конче врзува [дено Стојан пушка каче [и тој там пушка закаче* [БД,100]; **3.** 'покрене некого (или нешто) и го стави на коњ или др. превозно средство, за да биде пренесен' ~ *ќа а кáчăт нạ кóјнут, ќа а искáрạт ут сéлто нạ вóнка, ќи că прóсте ус тáткуто, ус мáјкạта, ќи чúне митáјне, ќи бáкне рăка, дă тăкá ќа а кáчạт нạ кóјнут* [ИГ,117]; ~ *"вудничáро мј-ă скăпá глáвта дă ми-тéче мóзуко. Амáн, рицá-идéрăм, кáчи-ме нă-гăрбо и уднéси ме дóма!" Вăлко ă-кăчúл лисúцта нă-гăрбо и ă-нóсе дóма* [ВД(П),286]; **4.** – **(си), (că)** 'се измести, в. т. **1.**' ~ *тогас мајка му си качи на тавану и му извади татковата му пушка* [V,PM, 41]; ~ *земá еднó вăжи ... да си обеси, фăрли вăжито на врăх дăрвóто, турú от-дóл едúн кóш, си качú тој на кóшот* [V,PM,7]; **5.** – **(са)** (в. т. **3**) ~ *напкун отидох дома, са обличих, са качих на конʹут и си дојдох тука право на митрополијата* [МС(В),87]; ~ *сите мен ме испраќат [само мојто верно либе [покрај мене го нема [јас сє качив параходот [и извикнах на сáт глас* [БВ,315]; **6.** изр.: **óш нé că-кăчúл нă-мăгáрто нójсто си-j-мáа** (= се кажува за некој што се фали пред време, пред да се заврши работата) [ПК,2(187)]; **нă-висэко ќимj-о-кáче лéбо сăнкин** (= не зависам од неговата добрина, не може да ми стори ништо) [ПК,2(183)].

качувă* (că) (и: **качуве**) impf **1.** (в. **каче**) ~ *оралут му рекал: "Една змиа иде ката гудина, ми јаде пилиците..." Тоги детето а удире змиата, ка са качувала по дȑвото, а утепуве* [V,PM,271]; **2.** 'додава, става повеќе' ~ *кăдă-j ногу семиту там гу скусувă, кăдă-j малцă там гу качувă* [МЕ(Р),90]; **3.** – **(că)** 'се подместува, се движи кон повисоко место' ~ *нă-мóш că-кăчýвум нă-дăрву* [ПК (М)]; ~ *на лулката се качува [дилбер Босилка [оздол иде лудо младо [с брза којна [шо ин пејат нинте друшки* [БК,43].

кáш'-ми (< кажи ми) – зап. н. ~ *жинáта-му вилú: "брé мăнц'и, кáш' ми ... ш'то брқаш', да си ни загубú умó?" – "млăч'! нимój вр'ă-виш'! "* [MS,t,11].

кáш'а f **1.**'варено јадење од брашно и вода измешани – ретко' ~ *иступл'óвами вóда, фăрл'ами мрăва брáш'ну н'éтр'ạ гу забрăкувáми кутý кáш'а* [MS,t,6]; ~ *грозде да дават сус туваре [да си варме слатук пикмез [да си варме блага каша* [ТГ,435]; ~ *бигáјки пумúнá уддéка ăднá вуденúца зă-дă-că-скрú. Глéде прăд вудни́цта ăднá тáва сус-кáша* [ВД,286]; **2.** fig. 'нешто измешано, неуредно' ~ *кату фатиха сички тамо да играјат, и казанот кату фати да играе, водата и каминиту си турнаха наврах кадиата. Кадиата са чини вода, каша* [V,PM,230].

кашичка f, dem. од **каша** ~ *пеперуда л'атала [под букови корени [две са змии кл'уцаха [кои ша земи бабичка [да му вари кашичка* [БД,26].

кашле impf 'испушта специфични звуци при дразнење на дишните органи и грлото' ~ *кáшле кýту стáр* [ПД(Ф)]; во Солунско: **кáш'ли (că)** 'се кашла' [MS,s,48].

кашлица f **1.**'испуштање на специфични звуци при дразнење на дишните органи и грлото' ~ *мă-фăтú áдна кáшлица нă-мóш că-издýшум*; во Солунско: **кáш'лица** [MS,s,48]; сп. **цắрна кáшлица** (= болест кај децата

со мн. силно кашлање, коешто граничи со задушување) ~ *нéкуј ѝ ви́кат цъ̆рна ка́шлица, нéкуј па магаре́шка* [ПК(Г)]; 2. изр.: **мо-прăсичé ка́шлицта** (= го принуди да биде смирен со пореални амбиции) ~ *но́го би́ше сă-нăпăрчи́л, а́ма Тудăра́кто ка́ о-испизи́ а́дно а́рно, дă-ви́јш ка́ мо-прăсичé ка́шлицта* [ПК,2(177)].

кашмер m 'потсмев' ~ *му-вел'ат: "дека хождаш, калеко?" – "На кавгата". – Тогај веке на кашмер го са зевали дип, вел'ајке: "калеко хожда, и си вăрновами"* [V,PM,160].

каш'ту́рка f 'куќичка' (dem. од **ка́ш'та**) [MS,s,48].

каш'ќéта f 'вид капа, со сенка напред, повеќе е обична во медитеранските земји' [MS,s,48].

кặр m 1. (в. **кахăр**); 2. изр.: **нă-тéп ạтăр, нă-мен кặр** (= се кажува кога некој претерано се грижи за другите и со тоа си прави штета за себе) ~ *не си глејш дă-си-свăршиш твојта рăбота, туки нă-теп ạтăр, нă-мене кăр, си-правиш* [ПК,2(186)].

ква́кне pf 'заседне' ~ *амáн уд нéго, ка́ ќи-ква́кне, нă-мójш дó-скóрниш, цéл дéн д-о-уста́виш – цéл дéн ќи-сéде* [ПК,2(169)]; ~ *цéл мéсиц ка́ј квакна́л, нé му тики́не да-с óде* [ПК,2(58)].

квас m 'средство за потквасување, содржи габички за ферментација' ~ *рет сторили л'ап да мјасат [рет је дошло Мара да мјаси [квасă хи са закл'учили – [та и квасι, та и солтă* [БД,94]; ~ *тој ден четвăртук на нивјастинската кашта рано викат попот, им пеј водосвјатение млого пате, и они на понеделн'ак и на читвăртук за фаштат квас* [V,PM,248].

квạса́рник m 'глинен сад во кој домаќинките го чуваат квасот' ~ *гăрнче ут-прăс, висóко кулк áдна пéда, ус-кăпáче, зă-квáс* [ПК,2(58)].

квасини́к m 'леб месен со квас' [ПК, 2(268)].

квачка f 'кокошка што води мали пиленца, се грижи за нив' [ПГ(Ф)]; ~ *нáјдоха áф еднá дýпка еднá лешúца. Човéкот вéли на лéшицата: "лéшицо, да ни сăдиш прáво, јáзе ке ти докáрам еднá квáчка сóс дéсет пúлца бакшúш!*[V,PM,41]; ~ *малко ли ви сам донела [донела и докарала: [шарăна крава с теленце [и теленцето шарăно [шарăна квачка с пилета* [БД,64]; и: **кфачка** ~ *а-е, јáс нă-тéбе ќи-ти-пудáрăм иднă-кфáчка су-читирдéсит пилúна* [ВК,326].

Квачката f име на созвездие' ~ *тúа сă нóго звéзди, излéват пу Кирвáнката* (**Караванка** – име на др. звезда) [ПК,2(58)].

квечери 1. 'јадење навечер – вечера' (независно од формата лексичката единица претставува предмет во реченицата) ~ *Никола постаци [да пусниш Елена [кăдăни са болни [прогимă да зготви...[* ***Елена остана [квечери да зготви*** [БД,34]; 2 'вечер' (во вториот случај споменатава единица има улога на субјект) ~ *да пусниш Елена [кăдăни са болни [прогимă да зготви...[Елена остана [квечери да зготви [* ***квечери дојде*** *[Елена не дојде* [БД, 34].

квиче impf 1. 'кога свињата испушта глас' [ПГ(Ф)]; 2. изр.: **ти́ гу-чéшиш, óно квúче** ~ *ти му-прáвиш áрно, а он зă лóшо о-зúме* [ПК,2(199)].

ке part (за образување на идно време) ~ *гу-чинúхми хајдамáк, éту сéга кáту си нарáсти не кé да рабóти*]V,PM,150].

квăкну́ве impf 'заседнува, се задржува долго време' [СК,327]; сп. **квакне**.

кеба́рски adj 'нешто што е со висок квалитет (што му припаѓа на великодостојник)' ~ *"ско́ру да ми даде́ти да ја́м, ча мо́шни сам гла́дин! И не́мој гле́даш кеба́рски ма́ѓии: што да е ја́з ја́м"* [V,PM,24].

кебе* n 'дебел (волнен) покривач' ~ *погоди се дрчува година [дење врне, ноќум заледува [залепили им се пушки за кебијна [ја кеџијна за срма јелеци* [БК,86].

кеверниja f 'трошоци околу издржувањето на болен човек' [BV, 85].

кедăр m 'пакост, штета' ~... *или на јуќуматут ки ти нăправă некуј кедăр* [ME(P),90].

кедерлиа adj 'болникав' ~ *но́гэ кедерли́а му сă-пугуди́ же́нта* [ПК(Кр)].

кејф (и: **кеф, кјеф**) m **1**.'пријатно доживување' ~ *и ка́к гу ви́деха мо́мите Кулу́фа, си́чки на́ нога стана́ха от ра́дост и која́ по-напрет да му рече́: "добрја до́јди!" Ама Кулу́ф не́маши ке́ф, зашто от не́гу по-гол'а́м има́л го кра́ј не́гу* [V,PM,10]; **2.** 'волја, располагање (со нешто)' ~ *да се ръзберă ва ръботă сакă да се кажă најнаприд, оти сăтă лăгачки му стоат на кјефут нă бегут* [ME(P),85]; **3.** 'задоволство' ~ *му вели на цар'ут: "харну ти докара авџиолиı таја кожа,... да направиш една удаја и да га постелиш... да пирл'ага за три кефа!"* [V,PM,41]; **4.** изр.: **сигле́де ке́јфут** (= живее слободно, по своја волја) ~ *о́на ше́те, пра́ве, си-гле́де ке́јфут, и́ч не́ да́ве пе́т па́ри* [ПК,2(197)]; **немам кеф** (не сум добро расположен) ~ *утринта, кату стана от одăрот, си уму лицето, вели на жена му: "варај, жену, динеска, кату немам кеф, нека дојди едната дивојка с мене на овците!"* [V,PM, 169]; со исто значење: **не́ сум нă-ке́јф,** односно: **не́ сум кифли́а** (= не сум расположен) ~ *е́ла друг пăт, ва́адăн не́ сум кифли́а* [ПК,2 (181)]; **ти расипа́х ке́фут** (= направив нешто против твојата желба, те нерасположив) ~ *е́ту то́лку гуди́ни шо ти рабо́там, и не́кој пăт не́ ти расипа́х ке́фут* [MV,K,281]; ~ *же́ната му ве́ли: "е, џани́м ма́ѓу, кату гу ви́дох со́с момата пригăрнат, нифтја́х да му ра́сипа ке́јфот, пу́снах на́ше дја́ца* [V,PM, 146]; со блиско значење: **му скрши кефут** (= не му ја исполни желбата) ~ ... *ăмă ја скăрши му гу сăл тро кефут дă видиш тогăј колку пари чинă* [ME (P),90].

Кекаро m 'име, прекар (?) од Солунско' ~ *напкун питами: "Кој излезе сега наскоро от свадбата?" "Што, излезе Кекаро и Бојко, двојца"* [MC(B),92].

кел'а́к m 'неплодна земја' ~ *ме́сто шо́ не́ ро́жде, уф-не́го лижа́ла во́да, зе́мта-ј кут ке́л'ува* [ПК,2(58)].

кел'гире́н m 'неплодна земја' ~ *ло́ша зе́мна, ни́што не́ да́ве, пăрста-ј кут суле́на, а-бли́жат о́вците* [ПК,2 (58)].

келе́ш m 'погрден збор: неугледен, тој што не заслужува внимание' [ПК (Гр)].

ке́л'уф adj 'тој што има рани на кожата – лепрозен' ~ *по́сле, дă-зе́ме ут-та́ во́да, ца́рувута ке́рка-ј ке́л'ува, дă но́се (ле́кува ут се́кăде бăркăм, нă мо́жăт да: изл'ăку́вăт), дă му но́се ки-се изле́че, и па́ри ки му да́: о́ште удго́ра ца́ро* [ПД(166)]; ~ *еме́н да фле́зи на идно́ се́ло, гу причикува́ле де́сет ми́на ке́л'ови* [MV,K,Кл'ѧ]; и: **келев*** ~ *отде дојде пуста сипка [та осипа тојто стадо ... [та остана дор једничко*

[и то бјаша бре краставо [и то бјаша бре келево [БД,38].

кем impf 'сакам' (од *хътати*) ~ *му показаха и карагрошите, ама тојнака рече: "дурде не видам пӷет меника да падни некој, не кем да верувам!"* [V,PM,38]; ~ *тójнака вéли: "нé сáкам јáзе злáто и срéбро, туку сáкам кóн'у хендéк атлатáн. Аку ми гу дадéш, хáрно, аку нé, не кém ни́шту"* [V,PM,112].

кем adj, indecl. **1.**'нешто многу добро' (во изразот: *и óн нé-ј кém* = и тој не е идеален) [ПК(Гр)]; **2.** 'работен, прокопсан' ~ *тá мóма нé е к'ém* [СК,327].

кем pron 'кого' ~ *диуојку мари диуојку [ни гледај мари диуојку [с кем стă зимоваш диуојку [с кем стă л'атоваш* [БД,52].

кемер m 'кожено кесе за пари' [BV, 84]; ~ *н'акој ми чука на порти [дăл порти да си јотвора? [– Струмке ле младо невесто [питај го Струмке, питај го [носи ли кемер през крста [тогај му порти јотвори* [БД,100].

кемерлија adj 'нешто што се однесува на кемер = кожен појас во кој се чуваат пари' ~ *сон сонило лудс младо [на сон дошла малкај мома [да му легне на раката [на раката, на ракавот [ракаво му кемерлија* [БД,40].

кеманеџиа m 'музикант' ~ *ѝ е еден ден царјут за денот мо и имал гозба и гостјал гости, в трапезата му имал и еден кеманеџиа. Тос кеманеџиата, кату гу виде н'амојут...* [V,PM,192].

кенди́халăна́ adj, indecl. 'човек со тврд, непопустлив карактер' [СК,327].

кеносе pf 'послужи, стави на маса јадење (пиење)' ~ *вечерот, кога си дојде манжот и́, и штаха да јадат, кладе жената софрата и кеноса на еден сахан едната јарибица и биската и́, и го кладе саханот на софрата* [V,PM,240].

кепе n 'дебела облека, ја носат овчарите' ~ *"не мога, синку, сос што да ти благодар'ам, туку на́ ти о това кесе и това кепе дар от меника"* [V,PM,33]; ~ *ви́куме ти уфча́рто шó-ј нóсăт,... áко-ј пă тýпăно, áко-ј вáл'ăно* **кéпе** *сă ви́ке* [ПД(118)]; ~ *тогас ахтаринот му каза сукако, и тојнака си зàви сос кепету и отиде при царјувут конак* [V,PM,34].

кепче n **1.** 'дел од ралото – крајниот издигнат дел од **арăшот** (гределот), што се спојува со **бондруќоț** (јаремот)'; **2.** 'мал дрвен сад, црпка' [ПК,2(58)].

керамида* f 'глинена плоча, добро печена, служи за покривање на куќи' ~ *и хи рéче: "Мáјку, аку мóжеш да приспи́ш тази нăш на керами́дите отгóре на кăштата, шта та оженем"* [V,PM,264]; и: **кирамида*** ~ *един ден, кату идех от вăнк, видох на врăх кирамидите лăскаши едно нешту* [V,PM,40].

керасува impf 'почестува гости, им подава кафе, слаткиши, овошје и др.' [BS, 84].

кератија* m 'погрден збор, нераниајко' ~ *"Аман, Трајко, да си жив, остави тој човек, што сакаш ки ти дадими". "Јук, кератијата ке го носам на Солун"* [MC(B),92].

Керванжијцка 'име на ѕвезда Деница' (кога ќе се појави таа ѕвезда тргнуваат керваните) ~ *мар та запали финер борна [мар та изл'ази вăн на чардаци [мар та са уопри честом пармаци [мар та погл'адни низ јасно небе [мар изл'азл'а ли ја звјазда деница [звјазда деница, баш керванжијцка* [БД,95]; и: **кирва́нка** ~ *испáѓе сабáјле рáно, нă-кирџи́јте*

(= тие што превезуваат стока) *дим свéте дудéк сă-прăвúде* (сп. **керван** [ПК,2(58)],

керестe (и: **киристе**) n 'дрвен материјал што се вградува во куќата, особено во кровот' [ПК(Ал)].

кéрка f 'женско чедо во однос на родителите' ~ *цáр'увата кéрка гу чý, кáк вúкаши, излезé дури на пóртата* [V,PM,29]; ~ *ма скриј ма, скриј ма миличка мају![– Де да та скрија миличка керку?[– На твојано си десничку крилу [десничку крилу, десна пазува* [БД,56]; ~ *Танка Арнаутка излизе на пазарот, тури един тел'ал и викаха, и така не испадна никој луд да продај керка за многу пари* [МС(В),93]. Сп. **керо** vok. од **керка** ~ *на сички дава по једно цвјатленце [на мен си дава ја једнă хурка [кришом ма поглева. Дали да го зема [дали да го зема мају, јели немој? [– Керо мари, керо, ти кого ни земиш [мар ја шче го зема, татко да ти стани* [БД,36].

керпич m 'тула што не е печена' ~ *та фати мајстори, му сечеха керпичи, и на секој керпич турил по един камен џифаир* [V,PM,190].

керханé n 'куќа во која има девојки што се занимаваат со проституција, јавна куќа' [СК,327].

кесат adv 'нешто во мала мерка, недоволно' [СК,327].

кесе n 1.'сошиено платно како торбиче, во него се чуваат парите – паричник, има поголеми кесиња со кои децата одат на училиште' ~ *старио му вели: "синку, аф това кесе колку дребни пари да туриш, сé алтăни ке да си чинат"* [V,PM, 33]; ~ *извади теслата му и фати да дјалка едно другу и, кату дјалкаши, му падна кеситу сос парите аф водата, кату на Струмс. нетри* [V,PM,87]; ~ *"не мога, синку, сос што да ти благодар'ам, туку нá ти о това кесе и това кепе дар от меника"* [V,PM,33]; 2. изр.: **мистăнá уртáк нă-кé:сто** (= многу често бара и му давам пари) [ПК,2 (176)].

кесаџијче n, dem. од **кесаџиа** ~ *бре терзијче, кесаџијче [шу ма често прогледнуваш [ни сăм крушка дă мă зобниш [ни рăкија дă мă испијаш* [БД,128].

кесиџиа (и: **кисиџиа**) m 'тој што ограбува, разбојник' ~ *изл'ава сама на сокаќут и нала един арапин кисиџиа. Кисиџиата ú рекла на неа "ајде л'убов да са уженими двата!"* [V,PM,235]; ~ *ма дене имала [ма здраве немала...[ма шчо си ма дала [на зăл харамија [на боил ќасјажија* [БД,162]; ~ *слушнале гу клети арамии [арамии до триесет души [четиријсет души кесиџии [фанале гу Коста врзале гу* [БД,168].

кесим m 'времено користење на нешто (пр. на нива) со соодветна наплата, аренда' ~ *гу пувелjă чифликјут или су људă шо-ј пушкjă низ пăтă или пă гу давă кесим* [МЕ(Р),85]; ~ *сеа имă кулибă и сă давă су кесим (наем) 25 л.т. нă гудинă* [МЕ(Р),89]; ~ *тијă шо сакăт дă ловăт су потискă или су мрежи му плајкăт нă мајстурут нă кулибăтă кесим* [МЕ(Р),89].

кефлијă adj 'весел, расположен' (обично по пиење алкохол) ~ *като вăрвјал по пăто радостан и кефлијă, срештнал един овчар с три хил'ади все бјали овци* [V,PM,280]; изр.: (**нé сум**) **кејфлúа** [СК,327]; сп. **кејф.**

кефсиз adj 'нерасположен, налутен' [V, PM,372]; ~ *веч'ар го пита жената му: "дек си бил толко дни? Што си загоби?" Ја он ја вели: "бех на*

един приател на гости и, кату бех малко кефсиз, не можјах да дојда" [V,PM,170]; *~ тáа нивéстта кефсáс сă-чинúла* (= невестата се нерасположила) [ПК(Мут)].

кехаја* m 'сточар, в. **кихája**' *~ на дружина вјали [вјали и гојвори:["Дружини, дружини [Димови дружини [ја мă каде је Димо [Димо кехајата?"* [БД,35].

кехајув* adj 'нешто што му припаѓа на **кехајата**' *~ от хорото праве станува, сам отива на Лиму кехајувата куќа на гости. И, кату си напиха ракиа, фати чилиби Теодорак да му вели на Лиму кехаја* [V,PM,163].

кечибујнази n , bot., Ceratonia siliqua 'сладок овошен плод на средоземноморско растение, има рокчиња' [BV, 83].

кéше (сă)* impf 'се дотерува (премногу), кокетира' [СК,327].

кешки (и: **кески**) part 'нека, ѝ̀добро да' *~ тога тја станала пиле, што сă зове "тјувка", та и ду днешниo ден ходи от даро на даро, жали сă и вреви: "Тјух! Кески да донесјах на мајкă вода! Тјух! Кески да давах на татко царвулето!"* [V,PM,292]; *~ вели старата самовила: "Ej мăжу, падарин беши наша керка, бостан'ут беши јунакут, кешќа да урвиши една либиница* [V,PM,279].

ки part *~ тогај калек му кажува раната, што и била врăзана, хем му вели на царју: "таја сирвета да не и, што ми вăрза?" Га го виде царјут, позна ки, как он бѣше* [V, PM,161].

кивернúса pf 'уреди (нешто)' [MS,s,50].

кивернисýва impf 'се грижи за болен' [BV,87].

кивор m 'гроб' [BV,87].

киврак adj 'извиткан, кадрав' [V,PM, 372].

кизáп m 'запаллива течност, се користи при бојадисување' [BV,88].

кикóте (сă)* impf 'се смее прегласно' [СК,327].

килав adj **1.**'тој што има хернија, што му попуштила стомашната кошулица' (со исто значење: **истýрăн**); **2.** изр.: **нă-нóго бáби дéтто кúлаво испáѓе** *~ уф нéкаа рăбóта кá сăбăркат нóго л'ýде, рăбóтта нé а бúве* [ПК,2(185)].

кил'аф m **1.**'вид капа'; **2.** изр.: **мо: скрујá кил'áфо** (= го поткажа, му намести некоја непријатност) [ПК,2 (177)]; **вúд-мо: глá:фта, крój мо: кил'áфо** (= преку постапките се покажува кој каков е) [ПК,2(155)]; сп. **кил'афка**.

кил'афка f (в. **килаф**) *~ кáпа утцăрăн сатéн, бес-кузúрка, нóшше тéјко, нóсаа и пóпуфто нáши* (мисли на католичките свештеници) [ПК,2(58)]. Заб.: еден дел од кукушките семејства во настојување да се ослободат од притисокот на грчката црква го прифатиле унијатството, католицизмот; в. во уводниот дел на монографијата "Кукушкиот говор" од К. Пеев.

килар (и: **килéр**) m 'помошна просторија во која се чуваат различни работи, вид визба: *мали́чка удájка, уф-н'аа си-устáваа шéјвето шо нéј кулундрúсат* [ПК,2(58)]; [ПД(119)]' *~ тогај му вика кутра ми Лена:[– Скрíј се бре, скрíј се братче бре Таше [скрíј се бре, скрíј се в земни кирали [в земни кирали в шаренјо синдýк* [БВ,66]; *~ бегут му дава нă јăрăцијтă; кукјă су тремиштă, килар, аăрă, кушуварник и сăмăлăк* [МЕ(Р),87]; *~ един ден Сраулица рече на млада Милошица: "тето, ти сă мол'ам да ми даиш кл'учовете да отворам млади килари и темни зандани"* [МС(В),95]; во југозападниот егејски дел се јавува

со различни значења: 'пивница каде што се точи вино', натаму 'кујна' и др. – Долна Преспа [В,8-].

кила́рче n, dem. од **кила́р** 'помошна просторија' ~ *кă ќи флéјш уф кýќта, нă дéсно úма удájка (за гóсте), нàпрáво трéмче, нă лéво кила́рче. Кила́рчто зà синдýцте, пустéл'та нăридéна тáм* [ИГ,119].

килеров* adj 'нешто што се однесува на **килар**' ~ *Фида мајка ни послуша [ами стана, та јотиде [долни кăшчи килерови [та јотлупи сандăците [та искара баш премјана* [БД,124].

кили́ја f 'орман во ѕидот, плакар' [КЕ,270].

кили́м m 'постилка исткаена од волнени нишки' ~ *дунсéме п-áјн јурган и нéкуј кили́м, и ни́х уф-Дубруши́нци си-ј устăви́ме, си устави́ме ко́лта и шéјфто* [ПК,2(339)]; ~ *пусти да му останат нејните форинти [кога-ј мила мајко момчето малечко [дали да го кладам у мојто пригачче [дал да го завијам у тој пусти килим* [БВ,175]; ~ *как дă ни вехнам, мале ле, и сăхна [куга шчă дојди, мале, јов село [на черно муле, мамо јаздеше [на червен килим сјадеше* [БД,158]; сп. **ресен килим** 'покривач со многу реси, јамболија' ~ *чекај ме мамо почекај [што лудо врве по друмот [на сива којна вјанато [на ресен кили́м седнато* [БВ,272].

кили́мчă n, dem. од **килим** ~ *чăргáре, ус-кили́мчăта, дă нé-нă вăрне дóш, вéтăр дă нé нă дý·* [ПК,2(2..0)]; ~ *перница немаме, перница за него [перница ќе биде мојта десна рака [килимче немаме, килимче за него [килимче ќе биде белото јамболче* [БВ,241].

килипу́р m 'корист (парична но и др.) од извесна трансакција' ~ *ш5 килипу́р шó бу́фтум цéл живóт* [ПК,2 (58)]; ~ *лисúцта си-ги-збрáла фă-рл'ạнте ри́би пу-пăто и си-ги-уднисéла дóма. Ги-убисúла ри́бите нă-тăвáно... и пá си излизéла дă-бăрке нéкуј дрýк килипýр* [ВД,286]; често се употребува со ирониј ~ *гулéм килипýр!* (= голема добивка! – подбивно); ~ *ти́ сáкиш килипýр дă о зéмиш* 'без пари, бесплатно' [СК,327].

кило n **1.**'мерка за тежина' (1.000 гр.) ~ *зă пи́не вóда, мóж дă би́де уд бăкăр, алми́н, ус рăчка, суби́ре пулви́н ки́ло* [ПД(120)]; ~ *тинака не помниш, каков татку имаши, ама сос твојта прокопиа за три или четри години си добил сос кила алтăни* [V,PM,51]; ~ *и-с-нучи́а фнáс от úма рăки́а, вáрăхме пу пéтстóтни ки́ла рăки́й ут цăрни́ци* [ПК,2(223)]; **2.** 'дрвена направа за мерење жито' (до 15 кгр.) ~ *и тóјнака кини́са да úди да зéми ки́лото от пóпа, на пăтју сé вéл'аши: "прóсо-парú, прóсо-парú"* [V,PM,125]; ~ *му вéли: "цáрју ти са мóл'а да ми дáдиш вáшто ки́ло да мéрими алтăните" ... цáрјут му намáза дăното на ки́лото сóс катрáн и гу дадé... Гу земá и тјáнака ги зáлепú трите алтăни на ки́лото... мéрихми сос нéгу дéвет ки́ла алтăни* [V,PM,140]; изр.: **да ти удри некулку килă (по)кусу** (= да не ти даде тоа што ти следува) ~ *нă вăѓајнту сноп, ки ти утберă баштă снопувă дă ти удрă некулку килă кусу* [МЕ(Р),90]; **3.** 'коњски товар = стара мерка за житни култури' ~ *му веле на уфчарут: "А јде, пубратиме, сега нимо сак'и пари за житто, ами на кило двеста офци да сак'иш, пак да си натамамиш офците!"* [V,PM,294]; ~ *ошти не беши седнал да почини,*

ету дуйде един негов крештенлик, му вели: "калитати, ти са мол'а да ми дајш твојта кубила да ида на воденица, да мел'а еднo кило чиница!" [V,PM,94].

километӑр m 'мерка за должина' (= 1000 м.) ~ *токмо на читардесит километра на зајдислаңца ут Солун са наогја истум до друмут* [ME(P),68].

киман'е́* n 'инструмент за свирење, виолина' ~ *на скалата как исл'а́ваш'и кугá тугас фáти киман'éту да гагари́са* [MS,t,27]; ~ *засвираа кимани́нта, зачукáа тапанто* [ПК, 2(58)].

киманија f 'музички инструмент, виолина' [MS,s,50]; сп. **киман'е́**.

киманиса* impf 'свири на виолина' ~ *да ти дам с'а́ о́ш'ти пари́ да по́ш' да на́јдиш' иди́н киманиц'и́ја да са науч'и́ш' да киманиса́ш'?* [MS,t,27]; ~ *ч'а́ка, ча́ка мумáта да фáти да киманиса, н'е́ма да фáти; мрáкна* [MS,t,27].

киманисува* impf (в. **киманиса**) [MS,s,50].

киманиц'и́ја (од 'кеманеција' – со редукција) m 'тој што свири на инструмент **киман'е́** (= виолина)' ~ *да ти дам с'а́ о́ш'ти пари́ да по́ш' да на́јдиш' иди́н киманиц'и́ја да са науч'и́ш' да киманиса́ш'?* [MS,t,27]; ~ *царјут за денот мо имал гозба и гостјал гости, в трапезата му имал и еден кеманецциа. Тос кеманецциата, кату гу виде н'амојут, и рекла на царјут* [V,PM,192] – случај во кој нема сложување меѓу субјектот и предикатот (л-формата): ***тој рекла,*** што дало повод за тврдење дека во овие говори се вокализирал крајниот ер (за овој превид в. во граматичкиот дел).

ки́мѧну (и: **ки́мну**) n bot. Carum carvi 'ким' (служи како додавка кон јадењето, вид мирудија) [MS,s,50].

кимер m 'дел од плугот' ~ *то: зави́нто шо гу да́рже те́глуто за напре́ди и плу́го шо́ са влече пу не́го; киме́ро ej спо́јн за глави́нта и за те́глуто, уд цале́зо-ј* [ПД(121)].

ки́миси pron 'некој' [MS,s,50].

кинатă n, гл. именка 'отворање нова нива – *кинење* од необработена ледина' ~ *и имат чифт бивујлји за надвурешни работи, кату за дарвă, вудиници,... и за кинатă новини* [ME(P),88].

ки́ндија f 'времето пред да зајде сонцето' (тогаш е третата муслиманска молитва) [BV,86]; сп. **икиндија**.

киндисан adj 'сошиен, извезен' ~ *мар и искарај Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан [мар и искарај Златина скутник [мар л'у киндисан, та ни јопасан [мар и искарај Златина шарфета [мар л'у купена, та ни врзана* [БД,87].

киндиси́сува* impf 'шие, бродира' [MS, s,50]; и: **киндисва*** 'везе' ~ *јој ти л'ел'у, л'ел'у Вело [л'у ти ли си мома била [л'у теб ли са момци терали? [нито предеш, нито тачеш [ни на гергеф киндисваш [и неја сме моми били [и предехме и тачахме [и на гергеф киндисвахме* [БД,69].

ки́не impf 'прави нешто да биде на парчиња, разделува (пр. хартија, конец и сл.)' [СК,327]; ~ *бу́бичката ки-стáне пу́-гулéма, сéква нидéл'а ки-ма а-мéни стéл'ката... и сé тáка, а ут-тá стéл'ката тóлкуви кумáти ки-ки́ниш* [ВМ,317]; ~ *ámă-ká глéдăм, чéду, нé-ти-спóре... Оти сé уд-ăднá стрáнă ткájш и ки́ниш кóницут – вáтукут?* [ВВ,309].

кини́на pl 'ситна чипка со монистра за украсување на шамиите (**чимбе́рто**) што ги носеле младите невести во Кукушко' [ПК,2(58)].

кинисе (и: **кини́са**) * pf 1. 'тргне, замине' ~ *и стана да си бега, и змиата по негу киниса. Татко и́ га вели: "дека ке да идиш гинака, керку?"* [V,PM,81]; ~ *и троѝцата спа̀лзна́ха ра̀ка и излѐзоха от та́тковата му ка̀шта, кини́саха и троѝцата да те́рат ка̀сме́т* [V,PM,20]; ~ *кинисаха на пѝтот; там, дека са̀ смеише, там плачеше* [M(B),94]; 2. fig. 'се занесе во мислите' ~ *де́к си-киниса́л, дур не́ слу́шиш шо́ ла́фме* [ПК,2(58)]; 3. изр.: **кинисал ус-не́го** (= тој му е образец, тргнал да го имитира) ~ *а́рно си-киниса́л ус-не́го, ќи-т изва́де на̀ бе́ло* [ПК,2(201)].

кинисувајне* n 'заминување од некаде)' ~ *за то прид кинисувајнето му удрих иден телј: шо права да права... поскоро да да са најда на Питирбург* [ME(P),67]; в. **кинисувате.**

кинисувајте* (и: **кинисувата**)* n 'тргнување, заминување (од некаде)' (гл. именка со наставка **-јте**) ~ *нијќајки ногу да са моткама пу Одеса нија су негу така си а уџдисама работта за кинисувајтто...*[ME (P),68]; ~ *видема шо видема, пулима шо пулима ама и времиту се чини за кинисувата* [ME(P),68].

кинисуве impf 'тргнува' ~ *"Ти, риче, имише девит ил'ади офци, јас флизех, ти утипах две ил'ади и деветстотини и деведесит и девит, ти устана ушт една". – "Да ти си бил мој душман!" Фа̀ке и него го натепуве коту друзите, па си кинисуве* [V,PM,293].

кино́тита́та f 'општинска управа, општина' ~ *пујно́ вр'а̀м'ѧ изл'а́зи ца̀р'у са̀с визи́рину са са̀ ше́тат пу силата; до́јдуха да ка́жѝми кутó на на́ш'ију кла́јанц, на кумлу́ку и кла́јанцу и бил на кино́тита́та. Ца́р'у ви́д'ѧ та́му, шту пи́ш'и на кино́тита́та* [MS,t,39].

кипазе n 'бесрамник, човек со ниски квалитети' ~ *му флезѝ на̀ бегут пут кожѝ, шо не гу-јзваќѝ негу кипазе* [ME(P),90].

кипарис m, bot., Cupressus sempervirens 'јужно, зимзелено дрво, го има во парковите' ~ *утрината, га стана от спанету, и видел тамо, дека ја имаши закопана, биши зникнало еден висок кипарис. На кипарисот, на коренот имало писа̀но едни букви, штото нјахто не знаиши да ги пеи* [V,PM,198]; ~ *хождаши царјут сос тајфата му пот сјанката да седи. Кипарисот сос даловето му ги бијши, не ги сакаши пот сјанката му* [V,PM,241].

кипе impf 'бавно, полека врие' [ПД (119)]; ~ *о́стаj-о не́к иски́пе, да̀-н са̀-ра̀си́пе се́тне...*

кипре (са̀) impf 'се прави важен' ~ *но́го са̀-ки́пре, чи́ниш ки зна́ко́ја-j* [ПК,2(151)].

кипа̀р* adj 'привлечен, убав' (повеќе за жена) ~ *што се вртиш, море, што се кршиш? [како змија, море кујнашница [като рипче, мори, ју водата [имам жена... ќи ја уставам... зарам твојта, мори, кипра снага* [БМ,146].

кир f (m) 'нечистотија' ~ *ништо Гано не се пуле [сал се пуле едно дрво [под дрвото лудо младо [лудо младо болно леже [кир фатила кошулата* [БВ,194].

кирли́ф adj 'тој што не е чист, односно тој што оди со валкани алишта' [ПК(Гр)].

Кирана 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *а́к са̀-стра̀му́ве на̀–Кира́на га́ште да̀-мо-ј уб*е́*сме* (iron.) [ПК,2(184)]; ~ *на̀-Кира́на ин-ej у́ста али́с...* [ПК,2(151)].

кира́са pf 'почести' ~ *ги кале́сува паш'а́та и вали́ту за да ги густи́; с'е́днаха дума́, ги кира́са ѓу ино́ кајве́* [MS,t,54].

кирациа m 1.'тој што користи нешто (пр. стан) по договор – со плаќање' [V,PM,372]; 2. 'тој што превезува стока за пари (во минатото тоа го правеле со запрежни коли, односно со камили)' ~ *оде Стоје крај сукаци [крај сукаци, крај друмови [да ми чека кирациии [да ми прати црно писмо [црно писмо до Ѓоргија* [БВ,164]; ~ *и тојнака еден ден отиде да си рашета ... и, кату шеташи таму-нака, ету и едни кирације проминаха приз таму и вел'аха: "ама чиница ола̀ таја нива!"* [V,PM,86]; ~ *фатил сос брадвата да дјала – не отгори да сече дарвото, туку фатил удол да дјала. Нос час замина от тамо един кирациа. Как го виде, ча за падни, му вели: ...* [V,PM,233].

кирацијцки adj 'нешто што сѐ однесува на кирација' (= тој што превезува стока и луѓе за пари) ~ *и тија зеват... толку ут кирацијцки бра̀чки* [ME(P),72]; и: **кераџијски*** ~ *мари Димко̀, моме Димко! [Димка бјали бјало платно [на рјакана кираџиска [кераџијска, разлоганцка [јоттам минат кераџије* [БД,116].

кирацилак* m 'занимање со превоз на стока' ~ *и ут ка са напа̀лни Пазар су мацири, кирацилакут пумина за Бугарјту, Френците и мацирјто му зеа кјарут* [ME(P),73].

кирван* m 'група кирации што вршат превоз на стока и луѓе (со коњи, односно со камили)'; сп. ~ **Вардино** (= име на место на патот Стојаково (Гевгелија) – Солун. Овде се менува *небетчијата* – тој што го води *кирванот* од арабации [ТГ,423] – станува збор за периодот пр̀д Балканските војни, кога не постоела граница меѓу Вардарска и Егејска Македонија.

кирдисе pf 'разбие, скрши' [V,PM,372].

кирдо́се pf 1. 'нешто заврши среќно' ~ *са̀-зе́е и са̀-кирдуса́а* (= се венчаа и имаат среќен брак) [ПК,2(58)]; ~ *Македонка веле гојворе [земајте мене јуначе [јаска сам сама прикија [јунак му веле гојворе [кој ке приплива Дунава [та ке ме мене кирдоса* [БВ,286]; 2. 'спечали' ~ *и то́а чове́к шо си уставѝ ку́ки, или бра́тќа... или же́на, или де́ца сто́ ка́та ки си зе́ми да́р, и ки кирдо́са жи́вот ду ве́ка* [MV,K,263]; 3. – **(са̀)** 'се спаси' ~ *и си ре́че: "Сега́ нека́ са ко́ртоли́сам, и се́тне пак шта са ва̀рна да си о́берам зми́јуви сара́е и си́нку да си кердо́сам"* [V,PM,260]; 4. сп. клетва: **да̀-н са̀-кирдо́сат** (= да не видат среќа); освен тоа се среќава во благослови, кога се пожелува среќа: **не́к са̀ кердо́са̀т** – се однесува на свршеници [ПД(133); ~ *не́к ве́-ј ајѐрли́а, мла́јте не́к са̀-кердо́сат* [ПК(Мут)]

кирек m 'воиште, дрвото со кое се влече ралото, колата – гредел, ок' (?) [ME(P),172]; ~ *имајнту дур издивувало, оти не припалано дур на ва̀ка̀т на учејна, кирек на ралто, кирек на колта* [ME(P),77].

кираса (са̀)* pf 'се погосподини, почна во разговор да се обраќа со **кирјос**' ~ *утѝди у ч'урбаџ'ѝјата дума́, с'една́ха, пуч'ина́ха, са̀ кира́саха* [MS,t,48].

кири́ја (и: **ќери́ја**) f 1. 'учителка' (поретко: **даска́ла**); 2. 'назив за обраќање кон било која жена'; 3. 'госпоѓа' ~ *му вили́: "а́финдико́, на кири́јата и ги дука́раха т'е́с н'а̣ш'та́ за два́јси и́-пит ли́ри да ги запр'е́ми, ш'то́ вили́ш'?"* [MS,t,12].

кири́ја f 1.'наплата за користење на изнајмени работи, пр. за простории (стан) и др.' ~ *јăрăщ или чифчиј сă тија силајнă, шо имăт sивгар, а ајлăкчиј – тија шо немăт, и шо си рăботăт су кири́ја* [ME(P),85]; ~ *фáт'ạха идна́ кăш'та сăс кири́ја* [MS,t,84]; ~ *лозјăтă и пчиничките сă рăботăт су кири́ја* (во случајов се наплаќа за отстапена нива) [ME (P),89]; и: **кирио** ~ *го товари на хамалино та го занесе на чилиби Теодораќовата куќа... Та излева пак и учела дии да брăка кăлтја с кирио* [V,PM,165]; **2.**. 'занимање со превоз на стока или луѓе (поретко) со коњи, со запрежни коли, односно со камили' ~ *бивише љуту, ка ки јспаниа су којлте су кирија, ниделја, две и три не са вăријни дома* [ME(P),73]; ~ *неја ли сме Јано [фрет сме кережије [сăс кирија ходим [јоткрај накрај земја [и при теп шче дојдим* [БД,90]; ~ *брáт-иј би́л о́дăн уф-тóо мумéнт нă-Со́лăн, пу-кири́а* [ПК(Кр)].

кирики́ка f, bot. Arashis hupogea 'растение, индустриска култура со плодови како зрна што се нафаг аат на корењата, завиткани во мешунка – кикиритка' [СК,327].

Кири́т top. 'остров Крит' ~ *утíди у Кири́т...и тáм ги накáра цáр'у, стóр'ạха идúн будрýм лави́ринту* [MS,t,58].

ки́рјос (и: **кири**) m 'господин'; сп. **афиндико́** [MS,s,50]; ~ *влезоха на една магазиа, му вел'ат на трговецот: "кири господине, нашиот базирганин сека има пи тенко кату камуха, штото мăра драмови да има, млого пари да сече"* [V,PM, 110]; **кира** 'госпоѓа' ~ *са мóлја, кирá, на вáс, да остáним товá вéчјар* [V,PM,110]; сп. **кирија**.

киркинес m, zool. 'вид птица' ~ *пи́леј тăвá, пó-măлéчко уд чáфкăта, óн éј сúво, пăпăл'áво, кá ќи-ви́де ми́ш сă-фắрле кут-тóпка;* fig. **киркинеéс** *сă ви́ке и зă чувéк шо гувóре тéнко* [ПД(126)]; [ПК,2(58)].

кирфи́: (и: **к(а)ăрфиа**) f 'метална направа, има врв, служи за ковање – голем клинец' ~ *истум го изваге жента, му факе, а клаве неа уф казанут. Ајмалиата била закачена на една кăрфиа, а зел Предлозан, си бегал* [V,PM,273]; ~ *пустолцкуту поле ј кăтă иднă кăрфија забудена уд угри слăнцă нă зајди-слăнцă* [ME (P),80]; ~ *и óн му речé: акý не ви́дам на рắците му ништáните ут карфи́ите,... и акý нé клáдам рắката ми на рéбруто му, нé ќ-повéрувам* [MV,K,252]; кај Саќов: **кăрфи́а** [СК,329]; сп. изр.: **кирфи́: ми-зăбудé** (= многу ме насекира).

кислачка f, bot. 'јаболкница со ситни, кисели плодови' ~ *та:-ј ди́ва јабýлка* [ПД(124)]; сп. **кисл'ачки** pl ~ *си́тни ја̨бýлки, г-и́ма уф-Ограждéн, ки́сăли-сă, мáлце нăгóрнуват, си́тни сă* [ПК,2(58)].

кисне impf **1.** 'кога тестото, во кое има квасец, се остава да стои за да се развијат квасните габи, се вика дека *ки́сне*, а потоа се пече' ~ *втората му веле: пушти ме дедо [пушти ме дедо, бобот ми се варе [– Ако ти се варе нек ти заварe [третата му веле: пушти ме дедо [пушти ме дедо лебот ми се кисне [– Ако ти се кисне, нека ти прикисне* [БВ,176]; **2.** 'кога нешто стои потопено во вода' ~ *ги устăви́х дă-ки́снат рýбте;* **3.** 'кога некој (или нешто) продолжително е оставено да го врне дожд' ~ *тýр-го нắтре, дă-н-ки́сне нă дóждут;* **4.** fig. 'стои многу време на исто место' ~ *устави́-ме дă-*

ки́снум нă-чу́здо ме́сто ус-де́нуве, до:-че́кум...

киснăна пугача f ~ (така се вика) *áко-j ки́снăна, а пугáча* (леб) *бес квас е* **присни́к пугáча** [ПД(118)].

кисăт adj 'тој што дава малку, шкрт' ~ *тă терăт су силă дă гу којсш и аку не ти-j ихтиза, аку j пă кисăт гудинтă бегут му гу прудава скăпу* [МЕ(Р),89]; сп. **кисăт сă (гудинтă)** impf 'се кусат годините, одминуваат' [МЕ(Р),172].

кисăл'ак m, bot. 'трева киселец' ~ *Мил'у са жалба нажали: [–"Мар нека Кал'у, мар нека [шча изл'азиме на л'ато [шче изл'ази зелен кисăл'ак"* [БД,74].

китап m 'книга во која се пишуваат сметките' ~ *ка к'и дојдат к'и отворăм к'итапут* [BV,89].

китен* adj 'украсен, накитен (со цветови)' ~ *играј, играј Лазаре [у ва куќа богата [полна, рамна до врата [сос босилок китена [сос карамфил прскана* [БМ,15]; ~ *Сепето село големо [над село дрва китени [на дрва пајак стоеше* [БВ,22].

ки́тка f, bot. **1.** 'цвеќе' ~ *тáм ви́д'ạ ин'é ч'ајúр'ạ сăс хýбави ки́тки* [MS, t,61]; ~ *мене си давам, китка не давам [нăшчја ја клавам ăдж чаша уода [ден'а ја носам на десна пазва [мене си давам, китка не давам* [БД,114]; и: **кăтка:** ~ *тогас тој јунак, кату даде Госпот, са чини мăнж, ја кладе јабалката на кăтка мјасто на главата му* [V, PM,187]; ~ *тој ден ... прајат бајракот наричјан хла(м)бор. Тој хламбор го чинат с алава богазиа и сос зелени кăтки* [V,PM,248]; **2.** 'цвет' ~ *кугá за фáти да пýш'та ки́тка удгóр'ạ и тугáс* (го береме); ~ *ситури́ла нă-ýхто áдна ки́тка* **3.** 'дел од раката – меѓу прстите и големиот зглоб'; **4.** изр.: **ки́тка му зăкăчи́** (= го посрамоти) ~ *момта нă Мито арна китка му зăкăчи* [ПК,2(152)]; **и ти́ нé си ки́тка (за мири́сне)** (= и ти не си подобар од оној што го критикуваш) [ПК,2(58)].

киткичка* f, dem. од **китка** = цвет; сп. ~ *та:j трéва зă би́шките, ни́ско рáсте, пу-зéмăта-j то:, жăлти ки́ткички си́тни цăфте, и дáве нóго сéме, цăрно си́тно* [ПД(123)].

китук m 'дебело парче отсечено дрво, пењушка' ~ *а мéсуту... убису́ва на адну китýк* [BV,87].

кифи́л m 'гаранција, лице што гарантира, пр. во опклада' ~ *пáк вели́ на кру́шата: "кифи́л са чи́ниш ти́нака, кру́шо, за пари́те?" И кру́шата от вéтеро си кла́тјаши ли́стите* [V,PM,125]; ~ *му вéли: "áку не веруваш, цáр'у, пýсни л'ýди и, аку не ти докáрат алтăните, ја кифил мојата глава!"* [V,PM,32]; ~ *јáзе гу заколи́х óлот, гу продáдох месóто нá гáргите ... áма кру́шата си чини́ кифи́л да ми плати́ пари́те!* [V,PM,125].

ки́фка (и: **ки́хка**) f 'кијавица, кивање' [MS,s,50]; сп. **кифкавица.**

ки́фка (и: **ки́хка, кифке**) impf 'испушта специфични звуци (како експлозија) при дразнење на дишните органи и грлото – кива' [ПГ(Ф)] [MS,s,50].

ки́фкави́ца* (и: **ки́хави́ца**) f 'испуштање на специфични звуци при дразнење на дишните органи и грлото – кивање' [ПГ(Ф)]; ~ *аj пýста н'áадна и ки́хави́цта, ка мă-зафатú вáадин, нé мă-пýште* [ПК, 2(58)].

кихајá m 'богат сточар, тој што има многу овци' ~ *утúди ж'ината у иднó с'éлу да брăка рáбута; ја з'é идúн кихајá (ч'élингáта) за графéа*

[MS,t,68]; ~ *раж'ани́ната устáнува на ни́вата, ја з'éват ки́хајúту, ја зан'éват на мáдрата* [MS,t,67]; ~ *ој кихаја, млад кихаја [изврзи си кучетăтă [шче ти дојдат харни гости [харни гости туј ларито* [БД,165]; сп. **ќеајá** [MS,s,50]; уште: **кехаја** 'управител на кралски двор' [V,PM,372].

кихна pf (сп. **кихка**) ~ *момата от пиперот кату си попари, еднош кихна; прăстенот кајдиса, излезе от устата, и гу зева мишката, гу дава на котката* [V,PM,20·].

кичен* adj 'украсен, накитен' ~ *млого гледам да те видја [да ти простја моја нишан [моја нишан главеникоф – благи смокви и стафиди; [ти на мен'а – киченúте [киченúте бјали крпи* [БД,76].

Кичо 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *Галăпке моме, Галăпко оште ли мома ште ходиш [хората мали да лажеш [на стари баби дедовци [на млади булки мажето? [оттам замина Галăпка [Кичо си на друм седеше* [БД,141].

кичýк adj 'мал' ~ *ни́сук, малéчук чувéк, ич нéма бój* [ПК,2(5?)].

кишилúа adj 1.'некаков предмет со ќошиња'; 2. fig.'нетолерантен, избувлив, без смисла за комуникација' ~ *ус-н'óо маабéт нé сă-прáве* [ПК, 2(58)].

клáва (и: **клáве**) impf 1. 'става нешто некаде, сместува' ~ *загрáж'да инó м'áсту, ги клáва н'éтр'ą гăскит'ą и затфáра хýбав'ą* [MS,t,53]; ~ *там д'é сп'ăш'и на н'éгуóту м'ăсту клáва идúн ч'áнкур* [MS,t,75]; ~ *ни́кој нé гу запал'ýа кандúл'ут, да гу завúва, туку нáврąс сфетúлоту гу клáва, да му си глéдат вúделот* [MV,K, 325]; 2. 'поставува, приготвува трпеза' ~ *клáвам суфрá* (поставувам јадење на маса) [MS,s,51]; ~ *и ни вúд'увáш'а момáта фаф-конáка дрýк будúн от-змúа башкá, ни́ту вид'увáш'а кój клáва софрá и кój донéва мáнжите фаф-сарáе* [ВД,328]; 3. 'дава, става како залог' ~ *ги казандúсува н'éјнит'ą парú ... ги казандúсува и н'éгувит'ą ... на с'éтнина гу клáва и киш'énудухújуту мумáта* [MS,t,10]; 4. 'ангажира' ~ *киш'énудóхину клáва мáстур да му стóри кăш'тата* [MS,t,12]; ~ *и татко и клаваши негови л'уди да ја питат, дали аресова некој јунак от ониа царски синови. Но тја, кој да отиде да ја пита, всите ги закол'уваши* [V,PM,190]; 5. 'придава' ~ *кој sивгар имă малцă тајфă, нă негу клавă другă тајфă* [ME(P),90]; ~ *напкум и уставијă дă-ј рăботăт бијлиците сами, оти субајште му клавиа нă исапут нă бејзте ногу мăстраф* [ME(P),89]; 6. 'пушта' ~ *јазе ки извáдем жéнски дрéхи да си приméниш и такá да ти зéмам нéтрика, ча ни́а úмами зáкон: мăж човéк не клáвами нéтри аф товá конáк* [V,PM,9]; 7. – **(сă)** 'се мачи, се труди' ~ *да ти кáж'и д'áду: "ич' ми утúваш' да са клавéш', да пóш' да му рич'éш' на ч'урба-џ'ијата ..."* [MS,t,14]; ~ *тój ми р'éч'и: "úч' ми сă клавéш', врни сă, пóци (пóт' си)"* [MS,t,15]; ~ **сă клавáх** = *сă умурúх* [MS,s,51]; 8. изр.: **на-сăрце клáве** (= се кажува за човек што многу ги преживува работите); сп. ~ *нé си зúми сé нă-сăрце, ќи-сă-рăзбóлиш* [ПК,2(186)]; **клавам на рăка** (нешто) (= става под контрола) ~ *Сетни нај-малкиот син сакаши да поди на воденицата, но татко му и рекла: "Синко, постој мăра да пода јаз, белким ја клавам на рăнка самовилата!"* [V,PM,277], в. **кладе рăка**; **клáва на úм** (= помислува) ~ *са причú на сúчкиот*

гра́т ве́ки, ча е дошёл тако́с еди́н траго́вец... тогáс чу́л бра́т му за не́гу, а́ма не зна́ши и ни́ту кла́ваши на умо́т да е не́гов бра́т траго́вец [V,PM,15]; в. **си кла́ј сăс умо́**.

кла́де (и: **кла́ди, кла́ј, кла́а**) pf **1.** (в. **клава, 1**) ~ *им рече на хизмика́рите: "как ки идити на пăтју́т, да земити конски мухи, да им кладети на мăлитата, за да ходат по-скору"* [V,PM,49]; ~ *сă примо́ли на на́с ж'е́на да спи́ вич'аро́т та́му и ко́низма́та да клад'е́ нӑтр'ạ* [MS,t,71]; ~ *ве́ли на же́на му: "мари́ же́ну, у́три да ми кладе́ш л'а́п аф то́рбата! Јазе ки си и́да да те́рам кăсме́т'ут ми"* [V,PM,31]; **2.** (в. **клава,4**) ~ *отидеха на царју, Зарзавилата рече: "јаз кабул не чина, тој с мојта невеста да говори. Да го заколити!" И кладе царју́т л'уди, го заклаха отпрет Зарзавилата* [V,PM,158]; ~ *го рашита Солун, кладе тил'ал, борба да са боре: ако го сăборат, да го земат исир* [MC(B),97]; **3.** 'назначи' ~ *рекле: "Уште две пăта имаме адет, па така да чиниме: уште на двата пăта пил'то ак ти застане на главата, теб ке та кладиме цар"* [V,PM,274]; ~ *и са случи, паша́та си разбол'а́ и умр'а́; по́сле са чу́деа, ко́го да клада́т паша́. Ре́коа едни́ бога́ти ме́ѓу ни́х: "ади да кладе́ми това́ јабанџи́а еди́н паша!"* [V,PM,27]; **4.** 'закова плоча на нога на коњ, на магаре' ~ *а пу́сна бра́т-и да по́ј да му клад'е́ пе́тала на ко́н'у* [MS,t,51]; **5.** 'зададе задачи на ученици' ~... *да́скалу м'ạ кла́ди мло́гу ма́тима* (учителот ми зададе многу лекции – задолженија) [MS,s,51]; **6.** 'тера' ~ *гу кла́ват ... по́фтур да прумин'е́* (= го тераат да помине повторно) [MS,s,51]; **7.** изр.: **уф-пре́сол ќо кла́м** (= се кажува со иронија за нешто што не ни е потребно) ~ *шо́ ми-ј но́сиш... уф пре́сол ќи-ј кла́м* [ПК,2 (208)]; **уф-мăле́чкуто це́пче мо́ж до кла́де** (= се кажува кога некој има поголеми можности во споредба со другите) ~ *не́кој шо́-ј но́го ве́ш, но́го рăбутни́к, ус-не́го нă-мо́ж сă-ме́ре ни́кој* [ПК,2(207)]; **си кла́ј сăс умо́** (= си помисли) ~ *ч'урбаџ'и́јата си кла́ј сăс умо́, о́ти Го́спут' сă ни нахо́ж'да, за ш'е́та ... и за сă загу́би* [MS,t,14]; ~ *и то́ј си кла́ј на умо́: "јас тузи́ д'ăт'ạ за гу в'е́на за гу укла́ва"* [MS,t,16]; и: **си-кладе́х нă акăло** (= си помислив); **кладе́ мира́к** (= се заинтересира) ~ *и ка отидоха до сред пăтот, кладе мирак јунак Бошко, му рече: "ти се мол'ам, царско бостанџијче, ки ти питам еден лаф, дали има изин?"* [MC (B),94]; **клади уф рӑци** (= завладее нешто, се збогати) ~ *сă утвуријӑ кăсăбајте Пазăр и Солу́н; кој шо клади некој паричкă ув рӑци, бегај нă Пазăр* [ME(P),88]; со исто значење: **кладе́ рӑка** (на нешто) (= стана сопственик); и варијанта: **а кăлде́ на рӑка** (= ја има под свое, ја командува) ~ *Милкано-ј моме Милкано [дејгиди пиле шарено [дејгиди јагне ругушо [чифликот ки си продадам [тебе на рака ке кладам* [БВ,286]; ~ *му вели на протудрако: "ej море, протудраку де! Јазика от кога са мăчах да ти клам аф рӑката ми!* [V,PM,76].

кла́дин* adj 'ставен' ~ *јај има́ш'и ма́нџ'ата кла́дину да сă вари́ бакӑру на т'ạп'ăту на тупо́лата зака́џин* [MS,t,55]; ~ *напкун отидоха тија чувадаре; софрата кладена, ама не прекрăстил да фани да јади* [MC(B),97]; и: **кладен**: ~ *и га сл'азуха прис скале́те на врата́та, чи*

ви́деха на врата́та кла́ден ади́н ка́мен пе́ндесе́т хил'ади оки́ [V,PM, 260].

кла́ја̨нц (< кладенец) m 'извор со чиста вода' ~ *там'а́ има́ш'и иди́н кла́ја̨нц и ина́ тупо́ла гул'а́ма* [MS, t,24]; ~ *н'е́тр'а̨ има́ш'и иди́н кла́ја̨нц, ш'ту тич'а́ш'и ... и ино́ пи́л'а̨ ви́каш'и* [MS,t,60]; ~ *пуј но́ вр'ӑ́м'а̨ изл'а́зи ца́р'у сӑс визи́рину са сӑ ше́тат пу силата́; до́ј духа да ка́ж'ими куто́ на на́ш'ију кла́ја̨нц, на кумлу́ку* [MS,t,39]; и: **кланец** ~ *кату хождаши на пантјут, младата самовила са чини кланец (чешма). Старата самовила пила от водата и заеднош пукнала* [V,PM,280]; и: **кладниц*** ~ *Соломо́н ми каза́: "дја́до, гора́та побел'а́, кла́дниците присуши́ха, две́ биз три́ не́ чи́нат* [V,PM,130].

Кла́јнска Ре́ка top. 'име на река во Кукушко' (сп. **кла́ја̨нц**) ~ *а дна́ сӑви́кше Вампи́рска Ре́ка, адна́ сӑви́кше Кла́јнска Ре́ка, дру́га сӑви́кше Бизи́мска Ре́ка* [ПК,2(223)].

Клајнци top 'име на место во с. Мораруи, Кукушко' ~ *а пă и́мше и Кла́јнци – вудни́ште, буна́рче тӑкво́, кӑјна́че, сӑ-цӑрпе во́да уд ни́х* [ПК,2(216)].

кламбу́ш'ка f 'клопче, топче преѓа' [MS,s,51]; сп. **клӑмбу**.

клане (сӑ) impf 1. 'се поклонува, изразува длабока почит' ~ *и си ја хитро учаша:["Мар кога идиш Данинка [на свекрови си дуорове [да се клан'аш, поклан'аш"* [ЗД,45]; ~ *кату за подат у зенјувата кашта, и тамо си клани нивјастата. Тогај излева зентјув татко, ја изважда от кон'а на пехера...* [V,PM,250]; ~ *с неколко моми покриена нивјастата,... за подат от три чешми за вода; на чешмите си клани околу по три пан·ја* [V, PM,251]; 2. 'се моли' ~ *има некуј ки-ј молиш, ки-с-кланиш, тӑ дӑ-т свӑршат рӑбота* [ПК,2(205)]; ~ *един бајр'амна ден отидоха сичките Турци на џамиата, да клан'ат Бајрамот* [V,PM,181].

клан'а* impf 'дава поклон, поклонува' ~ *клан'ај, поклан'ај Калино нивесто [гости ти дадат дванајсет кл'учеи [да си откл'учеш темно темници [да си испуштиш твоите браќа...[мустаките ха са дур на лактето* [БД,61]; во илустративниот пример има употреба на перфективен презент: *гости ти дадат* (за ова поопширно во граматичкиот дел).

кланети n 'поздрав, порака' ~ *и вели на мајка му: "мале, ти са мол'а, иди на цар'ут да му чиниш от меника кланети"* [V,PM,48]; ~ *му вели: "годподар мој, цар'ут ти пушта кланети и ми речи да ти кажа как не си кадӑр"* [V,PM,36]; ~ *да викниш, да подрукниш, ке дс излези мојта лел'а: да ја речиш от меника кланети, да ти даде нај-малкото саханче*; и: **кланенти:** ~ *и тој: "добрја ти најдох керко! Хуба е и мајка, и тја кланенти ти пушташи, и ету една кошничка грозди ти и пуснала"* [V,PM,214]; ~ *и они му вел'ат: "сос здрави да си појте, добар пант, кланенти да заневати на сватќата"* [V,PM, 245]; во Градобор (Солунско) запишавме: **клӑн'ате;** сп. **кланне.**

кланик m 'место каде што гори оганот – огниште' ~ *сношти сам било на свадба [сите момчин'а там бија [и мојто јаро там беше [глава му бише у кланикот [нози му бија у пепелта* [БМ,42].

кланне (клајне, в. **кланети)** n 'поздрав' ~ *дӑ носиш ного кланне на мӑјкати дома* [ПД(114)]; [СК,327]; ~ *клајне и здраве имате уд татко и*

мајка, да знајте оти уф нидел'а ки треба да доите да венчите [ТГ, 160].

кланче n, dem. од **кла́ја̨нц** 'извор со чиста вода, обично се користи за пиење' [ПД(Ф)].

кла́па f **1.** 'парче дрво што се врзува за ногата на животно за да не бега' [MS,s,51]; ~ *вӑрѕ-и́ нӑ-куко́шката а́дна кла́па нӑ-но́кта дӑ-не́ бе́ге. Ни́а му-вӑрзу́вме нӑ-куко́шките кла́пи ка́ сӑ-но́ви ку́пини*; **2.** 'напречна греда во ѕидот' (за стабилност); ја викаат уште: **ку́ндури др'а̨ва́** [MS, s,51].

кла́пе impf **1.** 'стои нестабилно, се движи' ~ *ми-кла́пат па̨пу́ѫто* (зн.: чевлите ми се големи и на нозете не ми стојат стабилно); **2.** 'блада, зборува неконтролирано' ~ *це́ла ве́-чӑр де́тто кла́пе уд но́го о́гин* [ПК,2(58)]; [СК,327].

кла́пне* pf **1.** 'остари, стане изнемоштен' (за човек, цвеќе, животно, т.е. сé што е живо) ~ *клӑпна́л чуве́ко н'оо би́ве*; **2.** 'легне, се намести, си го најде местото' [ПК(Мор)].

кларино n 'музички инструмент, кларинет' [BV,90].

кла́с m 'лебни зрна наредени на врвот на стебленцето од житно растение' ~ *жи́то се́а̨т, ичуме́н, рӑш, уве́с, уро́ф, ле́шта, уса́тка – за̨ чини́ѫта – жи́то. Има ѫӑрно кла́с* [ИГ,119]; ~ *там да си походим, там да си видиме [бјалата јаснина и родното мјасто [ја л'ако је л'ато, та да си наберем [та да си наберем до жӑлти ми класе* [БД,86]; ~ *пу́снаха кла́с с'ӑдбит'а̨* (засадените жита почнаа да развиваат клас) [MS,s,51].

класе impf 'се кажува за житото кога цвета, пред да се оформи класјето' ~ *жи́то се́а̨т, ичуме́н, рӑш, уве́с, уро́ф, ле́шта уса́тка – за̨ чини́ѫта – жи́то. Има ѫӑрно кла́с Бе́ла ј чини́ѫта, а́ма ѫӑрно кла́се* [ИГ,119]; ~ *класи́ха с'ӑдбит'а̨* (засадените жита почнаа да развиваат клас) [MS,s,51].

класица f, bot. 'вид пченица' ~ *сӑбрал ми беше Никола [до девет моми хубави [десетта Стана гиздава [одвел си беше Никола [на нӑзи нива гол'ама [на нӑзи бјала пчиница [на нӑзи црна класица* [БД,102].

клати́ (сӑ)* impf 'се движи нешто, мрда' ~ *то́ј стуја́ш'и халу́с ма́рмару, хи́ч' сӑ ни клат'ӑш'и ... ~ гу гл'е́ндат, хи́ч' сӑ ни клати́* [MS,t,78]; ~ *они́а бра́тка има́ли две́ ко́ни, ко́ните ги назо́беха, и, ка́к клатја́ха ко́ните гла́вите, му па́ждаши чуме́нот* [V,PM,116]; в. **клапе.**

клатне* pf 'се придвижи, мрдне' ~ *малкајут брат им вели на гол'амите: "ади братја, за ва врӑза сос ортома и да ви пусна нетри на дупката, да терати ламјата и, ако си оплашите нетри да клатнити ортомата, да ви извадам пак вӑн"* [V,PM,251]; и: **клӑтни** ~ *ут иди́н саха́т' гл'е́нда, н'е́ма да сӑ клӑтни н'ӑфту ут трит'а́* [MS,t,70]; ~ *да ми врӑзе́ти и да ми пу́снити а́ф ду́пката, и, кога́ ки гу клӑтнам вӑжето, да ми иска́рати го́ри* [V,PM,135].

клашче n, dem. од **клас** ~ *плодо после му стӑнуве куту уд чиничка клашче, мал'ка уд чиничка, ѫӑрвено, расте пу кӑрувӑто'* (станува збор за тревата **змијанӑц**) [ПД(122)]; во Кукушко: **клахче.**

клашник m 'волнена облека, од шајак' ~ *мар и искараj Златина клашник [мар л'у јошиен, та ни надјанат [мар и искараj Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан* [БД,87].

кл'а́ш'ти pl.tt. 'железна направа за вадење шајки' [MS,s,51].

клéвета f 'кажување лажни аргументи за некого, со цел да биде оцрнет' ~ *тогáс тój му вели: "брáте, от твójта клéвета и мизавирлǐк, штó ки чúниш на мéника, не ми е стрáх на мéни"* [V,PM,16].

клекне* pf (в. **клекнува**) ~ *как го садат пиперот [така, така, сади го [дупни, клади коренче [как го вадат пиперот [така, така, вади го [клекни, копни, лии го* [ГВ,174]; ~ *как го берат пиперот [така, така, бери го [клекни, скини, пушти го* [БВ,174].

клéкнува* impf 1.'се наведнува и останува на коленици' [MS,s,51]; 2. fig. 'станува инфериорен' ~ *коските ни кршат [жилите ни ги сечат] и крфта ни ја пијат [нúје не клекнуваме [нúје ќе се бориме* [БМ, 90].

клéнтфа (и: **клéтфа**) f 1.'израз што упатува проклетство кон некој што ни направил лошо' [MS,s,51]; ~ *тó-j клéтва: уф-чéрга да го дóнцат* (= изразува желба некој да настрада толку многу што дома да го донесат како мртовец); ~ *тóо дéте-j кут билéк, нă-нéго нúшто нé офáште, ни куршýм, ни клéтва* [ПК, 2(206)]; ~ *сă прăдáаве и гу вăрзýве зạ врáтут ус синцúрут зạ кójнут, кинúсăве. Тáа се j клéтвата – другá нéма* [ИГ,113]; 2. 'давање збор, јавно или лично, дека нешто треба да се заврши како што е договорено' ~ *и ја пусна книгата сос сајата, ја занесе книгата на татко му, ја даде. Ала он не пристапна клентвата, што си и закăлнал на бунаро* [V,PM,156]; ~ *и тојнака га пусна, и са чиниха брат. и сестра, и тјанака от клетвата си не вăрна* [ПК,2(139)]; ~ *и тогас фати да казува на вујку му, ча... "и на чели добро чиних и ме чиниха, и на картал добро чиних и он ми донеси жива вода и ужувјах. И така не стапнах клетвата, што си закăлнах"* [V,PM,98]; 3. 'оставање задолжителна порака' ~ *јодоздола иде мома ми Руменка ... [над јамбарот седе тоска Исин-бегче [море ја подај ми вода јас да пијам [море клетва јимам јод мојата мајка [вода да не давам на Турчин да пије* [БВ,230]; 4. изр.: **клетва зема** (= се обврза, се заколна) ~ *ми продума Секула добар јунак [рипај кон'у да прерипаме [да прерипаме девет коли трн'е [клетва земах Варадин да влезме* [БК,52]; ~ *варај Чону, кротко јагне [се лажаме три години [лоша клетва си зедоме [да не си се јармасаме* [БВ,255].

клęпáло n 1. сп. **клепка, 1**; 2. 'влакненцето од очниот капак, трепка'; 3. 'примитивна направа од железо на кое се чука за да се соопшти нешто' ~ *клипáлто чýкше зă-рăчóк – кá бúхме уф-куликтúво* [ПК,2(59)].

клепе impf 1. 'чука клепало, камбана'; 2. 'остри коса (или др.) со удирање' [ИГ,125]; 3. 'намигнува, дава знак со затворање и отворање на окото'; сп. **намúгнува** [MS,t,78]; 4. fig.'клевети' ~ *сă-чý óти Кúро го-j клипнáл* (= го наклеветил) [ПК(Гр)].

клепка 1. 'кожниот капак со кој се покрива окото' [MS,s,51]; ~ *цáр Давúд му вéли: "брадáта ти и кóсмите от главáта ти побел'á, очúте ти присошúха клéпките, нóгите ти без стáп не чúнат* [V,PM,130]; 2.'котелец' (при плетење) ~ *чéк сјáа фáтум клéпката марú, ми-с-испуштú* [ПК,2(59)]; 3. изр.: **ми тéжат клéпките** (= многу ми се спие) ~ *ај пустéли, клéпките ми утижнáа гáаре* [ПК,2(176)]; **нă-клéпките мé-j** (= се кажува за некој што многу ни пречи, што го мрази-

ме) ~ *тóо чувéк нă клéпките мé-j, нă мóж дo-глéдум гáаре* [ПК,2 (184)].

клéпни* pf (сп. **клепе**) ~ *пóпут, кăк тимн'акóсувáш'и, утúди при н'éја, и кл'éпна ас укóту* [MS,t,67].

клет adj 1.'проклет, лош' ~ *са не и писано, Боже, подин брат на самоeилски рăнци да промине кату мене! Жива ки ми изјадат, пусти клети самовили!* [V,PM,195]; ~ *га вели: "е, ади вăрни си, да идими на домата му, ке да ти кажа!" Толку клета била, са и вăрнала от пăтјут* [V,PM,82]; ~ *и кató си отúде, запúта е нéхина стáра мáјка и нéхин си тáтку: "Как си дójде, мúлно чéду? Кăк та пúсна клéти змијý?"* [V,PM,260]; сп. **клéта гудúна** (= година со непогоди, обично временски, пр. голема суша и сл.); 2. 'наостpен предмет, во случајот *сорче* = мал срп' ~ *си научила пуста макеа [ка си зела клетото сорче [си пресекла две луди млади [две луди млади, две неженети* [БВ,42].

клече impf 'стои на колена' [ПД(Ф)]; ~ *цăрно мéче на чикóрче клéче* (поговорка = лозница со грозје) [ИГ,122].

клечка f 1. 'дрвце од кибрит' 2. fig. 'човек што има власт **клéчка-j'** [ПД (Ф)].

климастáр' (и: **кримастáр**) m 'закачалка, вешалка за алишта' [MS,s, 51].

климúа f 'дрвце што ги придржува страниците (**лóтрите**) на запрежна кола' [ПК,2(59)]; [СК,327].

клúн m 1.'парче железо со остар врв, се користи при цепење дрва и сл.'; 2. 'дрво со кое се чукаат алиштата кога се перат – копан'; 3. 'долниот дел од облеката, што го покрива бедрото', пр. детето се држи на мајка си *за клúно*; 4. 'парче штоф во форма на клин, се става во ногавицата од панталоните' [MS,s, 51].

клиника m, bot., Astragalus 'растение' [ПГ(Ф)].

клиниц m 1. 'желевце со остар врв со кој се коват коњи и др.'; 2. изр.: **кój нă-клúниц, кój нă-плóча** (= се кажува за семејство во кое секој тера по свое) ~ *нúјнта кăшта-j кój нă-клúниц, кój нă-плóча, úч си нéмат слóга. Уф кăштта кá нéма нáредба, рéт;* со исто значење: **кój нă-дéк** ~ *димéк сéкуј си-фáште нă-дéк ќи-стúгне* [ПК,2(169)].

клинка impf 'потскокнува на една нога', односно 'оди, се влечка по некого' [ПК(Гр)].

клирономус m 'наследник' ~ *и такá си устáна Аркудýт' клирономус на имáниту* [MS,t,18].

клирунумúса pf 'наследи' ~ *тузú мáлку ш'ту сă рудú тóс в'éч'ер и тóс ч'урбаџ'úја тук ш'ту сă лáха, тузú д'ăт'ą имáниту за му клирунумúса* [MS,t,16].

клисáр m 'човек што работи в црква, ја чука камбаната и сл.' [ПК,2(59)].

клóка* impf 'создава шум при вриење вода, пр. кога се варат јајца' ~ *клóкат ицá* [MS,s,51]; и: *кл'óкąт кустéнто* [ПК(Гр)].

клон m 'највисоката греда од покривот на *лувúшчето* (= рибарска колиба во Дојранското Езерото)' ~ *ка ќа-чăтúсиш ус читúри ќушéта, сă пукрúве уд гóре и ут стрáните су трăска; висóкăта грéда сă вúке* **клóн** [ПД(128].

клопце n 'преѓа замотена како топка' ~ *ú рекле: "Оди си скоро, да не дојде мајка ни, да та изеде!" Одештими са момата и паднало едно клопце от конци; она одила оно са мотало по неа* [V,PM,269]; ~ *самовилта го нашла клопцето. Одеки по конецут, утишла на колибата*

хáде момата [V,PM,269]; сп. **клáмбу**.

клóца* f 'удар со нога најчесто по задникот на некого (како освета, како казна)' ~ *му викнá тóгăј во бéгут нă-рáпинот су клóци* [ДВ(1), 17]; ~ *брго којно, вăлкот ки те удаве [ак не дојдиш со ··ăбе ки те изедам [го достигна којна пеливана [со зăбите месото го кубе [а со клоци пердујте му летат* [БВ,28].

клóцка f 'кога човек олцка, олцкавица'; сп. **клăцка** [MS,s,51].

клочи impf ('создава шум', сп. **клока**) ~ *зе да точи листата [тенки, тенки, тенички [като нашта вратата [зе да вие краишта [тенки, тенки, тенички [като наште гредúте [зе да клочи зелито [като жаба фаф море* [БД,65].

клупа f 'направа за седење за повеќе души' [ПК(Гр)].

клуптар m 1.'направа од месинг (голем звонец), се закачува на вратот на овенот (водич) – со звонење да ги води овците, односно да сигнализира каде се наоѓа стадото' [ПД (125]; направа со иста намена што се става на вратот на доѓитокот се вика **звон** [ПД(Ф)]; 2. 'расипано, маток јајце'; 3. фиг. 'млад човек што не сака да работи, скитник' ~ *клупутáр и на клупутáро, цéл дéн шкúтиш пу пăтиштa, нé фáштиш нéкаа рăбóта* [ПК,2(59)].

кл'áнке impf 'дрдори, зборува нејасно, неразбрано' [СК,327]; 'зборува непријатни работи' ~ *нóго, нóго нúм кл'áнки* [ПК,2(59)].

кл'афке impf 'кога ловциско куче гони дивеч лае испрекинато' [СК,327]; ~ *загáро кл'áфке, пудгунúл éј нéкуј зáјц* [ПК,2(59)].

кл'окуф* adj 'многу слаб' (рej.) ~ *кл'óкува кубúло н'áадна* (се кажува за некоја слаба жена) [ПК,2(59)].

кл'уке impf 1. 'каснува змија' ~ *пеперуда л'атала [под букови корени [две са змии кл'уцаха [кои ша земи бабичка [да му вари кашичка* [БД, 26]; 2. 'чувство на силна болка' ~ *кл'уке пăрсто* (= ме боли прстот од гноење) [ПД(124)].

кл'ýкувиц (и: **кăлвáч**) m, zool. Pucus varius 'птица клукајдрвец' [ПК,2 (59)].

кл'ýске impf 'оди зад другите, настојува да држи чекор' ~ *тóо па сé пу дóд-му кл'ýске* [ПК,2(59)]; според Саќов: **кл'óске** 'се движи со трчање, но не силно' [СК,327].

кл'ýста f 'вид детска играчка со две дрвца (со едното дрвце се удира другото)'; во други источни говори: **чилúк и мáчка** [СК,327].

кл'учáрка f 'вид старовремска брава' [ПД(119)].

кл'уч'áрница f 1. 'метална направа за заклучување (катанец)'; 2. 'брава намонтирана на врата' ~ *му вели: "ej синку, куумџиовата кăшта има девет порти железжани сос кл'учарници, штото некој човек не може да ги отвори"* [V,PM,68]; сп. **фрăнцка кл'уч'áрница** 'здрава, солидна брава, увезена од "Франција" (= Европа) [MS,s,52].

кл'уч m 1.'метална направа со која се заклучува (и отклучува) вратата' ~ *гл'éнда ч'итирúјси удајá, гл'éнда инá гр'éнда ч'итирúјси кл'ýч'а* [MS,t, 53]; ~ *вилú: "заштó дójди ти тóс сáт'?" "ги забрáх кл'ýч'увéту"* [MS,t, 10]; ~ *да ки ти дáдам кл'ýчити ут небéсинта цáрштина* [MV,K,322] – интересна множинска форма кај еднослоложни именки од м. род на -*и*: *кл'учи* (исто: *пу две гроши, двáнадесет коши*), од др. страна има

случаи кога повеќесложни именки од м. род се јавуваат со наставката *-ови*: *пет карагрошови*, па дури и *писмови* [MV,K, 88] (за ова прашање види поопширно во граматичкиот дел); **2.** 'направа за вклучување на било каков механизам' ~ *и ко́н'у би́ш'и сăс кл'у́ч'уви, врăтна кл'у́ч'у, прулéтна ко́н'у, утúди* [MS,t,20]; **3.** 'вид трн, глог' (?) ~ *забиха гребенот на земјата и на Бога се верно молиха двата: "Боже тос гребен тука да са чинит тес зимби сите трăни и кл'уча, та да не можи човек да промине приз тука"* [V,PM,260]; **4.**'зглобот на ногата'; сп. **ко́кăлч'ạ** [MS,s,52]; **5.** изр.: **кл'у́ч врúе (во́·та)** зн. 'силно врие водата' [ПК,2(59)].

кл'уче impf 'врие силно' ~ *во́ота кл'у́че, ту́р-ги ко́·рте* [ПК,2(59)].

кл'у́чуве pl.tt. 'украсни пафти од сребро за женски колан' [СК,327].

клăмбу n 'клопко' ~ *клăмбу пр'élу* (= клопче волнена преѓа) [MS,s,51].

клăйнуве impf – според Саќов: 'си вообразува, си замислува нешто и ништо друго не гледа и не признава' [СК,327]; в. **клапе, 2.**

кни́га f **1.** 'печатен труд, со корици и подврзани лисја' ~ *ма ш'то́ за јид'е́ми? трăбува́ш'и да би́ш'и халúс баклава́, ни на кни́гата пúсана* [MS,t,8]; ~ *га гл'éнда, д'ăт'ạнту и з'élу идна́ кни́га на ранка́та, п'ăј* [MS,t,81]; **2.** 'учебник' ~ *јазе не сам кадăр да гу хран'а негу, нели ки да плаштам ајлăк, да куповам книги; това не ке да биди* [V,PM, 37]; **3.** 'писмо' ~ *тогáс о́н писá еднá кни́га кадé женáта му и вéли: "жéну, то́ва дјáте, што ви гу пу́штам динéска, заéдноч дá гу погу́бити* [V,PM,146]; ~ *сă ч'у́д'ạш'и кáк да му кáжи сăс кни́га и сăс у́ста?* [MS,t,82]; ~ *му пи́ш'и ина́ кни́га ч'урбаџи́ја на Аркуду́т' и му пи́ш'и н'éтр'ạ ...* [MS,t,17]; **4.** 'хартија за пишување' ~ *напкун и му рече на Петре занданжијче: "да ми дадеш бела книга и едно каламар да изписам една молба на Имир Никола"... ~ му пиша книга молена: "или кабаатот да ми простиш или глоба ки ни глобиш, или глава ки ни сечиш"* [MC(B),93]; **5.** 'украсна хартија' ~ *на един калам го нанижјат, от едната страна на богазиата, сос бела книга прајат един крăст... На каламјут от гори сос едини лимон и две јабăлки прајат крăст* [V,PM,248]; **6.** 'документи' ~ *сто́ри кни́ги* (= приготви документи) [MS,s,51]; **7.** fig.'бледо лице' ~ *кни́га му-стана́ ли́цто* (од страв или возбуда) [ПК,2(59)]; **8.** изр.: **игра книги** (= игра карти – хазардна игра) ~ *стана́х и пăк излéгух накавинéту, најдо́х другáри, играхми кни́ги, ма-тракáлиха, платúх јáс кавé·тта* [ВБ,339].

книговит* adj 'тој што денот го поминува со книги, учен човек' ~ *и ричé: Ти сă пукајýам, Тáтко, Стопáн на нéбито и на зéмн'ата, шо си а скри́л ви́а ут книгови́ти и разбрáни л'у́ди* [MV,K,324].

ко conj 'ако, штом' ~ *на мајка му пак вели: "ами мале, ко татко ми беши авџиа, дека му са пушките и другите посати?"* [V,PM,41].

Кобалишча 'top.– име на село запишано во Драмско' ~ *Като, Като, Катерино [хајде Като да бјагаме [в долно село Кобалишча! [– Бјагај Кочо, јас ни мога [братја имам, ни ма пушчат* [БД,120].

кова (и: **кове**) impf **1.** 'става плочи (со помошта на клинци) на копитата на коњ и сл.' ~ *нили видја слăнце [мојте девет брата [мојта стара мајка? [– Видјах си ги Јано [*

тојта стара мајка [колаци мјасеше [тојте девет брата [кон'а си коваха [БД,90]; *~ кăлтјато коне ковеше [кал'мана хлеба месеше [– Врни ма мајко, врни ма [че сам још мала малечка!* [БД,90]; во Солунско: **кувé** *~ вóлувéту сă кувáт* (= воловите се потковуваат) [MS,s,59]; *~ ко́вам ко́н'у* (= му ставам плочи на копитата) [MS,s ,53]; **2.**. 'обработува железо (обично загреано) давајќи му одредена форма' *~ ковал хи Турчин, ковăл хи [сребăран прстен да носи [Јана гу шака чин'аше [ја Турчин шака ни знаје* [БД,142]; *~ штици се бичат, спици се прават [на Македонци под нокти клават [железа се коват, пранги се прават [на Македонци на нози клават* [БМ,62]; **3.** 'со удирање става, забива клинец некаде (пр. во дрво)' *~ фати една скала да направи: тој га ковиши, он га расковиши, не можа никоја работа на мигдан да искарат* [V,PM,86]; *~ ка гу придавáле на нéгу Книгувúтити и Старéити нáши на тéшко умрéш, и гу кувЛáле нáврąс дăрвото* [MV,K,334].

ко́ва f **1.**'метална направа, сад за вода, основната намена ѝ е за вадење вода од бунар' *~ го изваѓа на един бунар: вăнжи има, кова нема да извадат вода. Тогај дјатенто му вели: "искарај малко ј.да да пиа!"; ~ вéли на нéго жéната: А фéндо, нúто ко́ва úмаш, и буна́рот мо́шни дąлбо́ко* [MV,K,257]; *~ ... и му вели: "тука господарју, вăнжи има, кова нема. Ако сакаш, да те врăза и да ти пусна нетре на бунаро да пиш"* [V,PM,156]; **2.** 'направа за фаќање риби': се земаат два полукружни стапа, на средина се прицврстуваат, а на четирите краишта од стаповите се закачува мрежа, која станува како дно, и целата направа личи на 'кофа' (овде **кова**) – оттаму направата освен **врта́л'ка** ја викаат и **кова.** Таму каде што се вкрстуваат стаповите се прицврстува една подолга мотка (2-3 аршина), којашто служи како рачка. Со **кова** (или **врта́л'ка**) се ловат риби кога водата е матна и тоа на овој начин: лека-полека **врта́л'ката** ќе ја стават под тревата што расте на брегот, ќе ги исплашат рибите што се сокриени таму, тие ќе запливаат кон средината но таму ќе ги дочекаат со **врта́л'ката** [ТГ,397] – начин на ловење риби на р. Вардар во Гевгелиско.

ковчег m 'направа (обично од дрво) во која се чуваат ствари, има капак' *~ еден човек ловештими са риби уф ѓол'ут, ковчегут са фатил на мрежети, го отворил; децата, как плакале, пăлн бисер* [V,PM,268]; *~ постој, почекај пауне [да ми дадеш клучеви [да отклучам ковчези [да дарувам лазарки [по две, по три јаболки* [БК,16].

кожа (и: **ко́ж'а,** чл.: **куж'а́та**) f **1.**'надворешна обвивка на телото (на човек или животно)' *~ тојнака, кату фăрли сос татковата му пушка, гу отепа фил'уту и му извади кожата* [V,PM,41]; *~ убличéн ут влáтно камúлцко, и пóјас уф кóжа на пулувúната* [MV,K,307]; *~ сă ч'ýди, ш'ó да и стóри на лиш'úцата? фáш'та, ж'ýва ја удрúва куж'áта* [MS,t,77]; **2** 'мев направен од кожа' *~ и рекохá...: "Товá чјол'ак е бúл по-врјáдан от нáс". И станá адúна змúј та зé аднá бúволцка кóже, та отúде та е напăлни óда* [V,PM,262]; *~ пак тój рéче чјол'áка нá змиéта: "Кóпам, óти на мéн аднá кóже óда ни ми стúга да пúем* [V,PM,262]; **3.** 'горниот, мрсен дел од млеко (пресно или кисело)'; **4.** изр.: **áдна кóжа пúнци** *~ ка сă-*

нăл'у́те не́кој, му-ви́кат деме́к ќи-му изва́дат уд га́рбо ко́жа кулку зă-адни пи́нци [ПК,2(170)]; **ко́:жта ма́:-удра́а** (= претерано ск‹по му наплатија) [ПК,2(150)]; **сј-а: чу́ве ко́:жта** (= се кажува за човек што многу внимава да не згреши нешто) ~ *гле́де дă не́ зăга́зе не́што, дă не́ гре́ше* [ПК,2(194)]; **уд-адна́ о́фца две ко́жи бắрке** (= се кажува за оној што сака од сé да има корист) ~ *и́ма чуве́ци шо сă-но́го тăмă-хќа́р... уд адно́то две́ пра́ват, ду́р и уд адна́ о́фца две́ ко́жи бắркат* [ПК,2(203)]; **ут-ко́:жта ќ-и-спа́дне** (= се кажува кога некој е опфатен од завист и јад) ~ *ка́ ќи-чу́ут ко́лко па́ри зе́хме ут-ко́:жта ќи-с-испа́днат, кут ка́ сă-зăвидли́ви* [ПК,2 (204)]; **ко́ска и ко́жа стăна́л** (= многу ослабнал); **и́ма би́вулцка ко́жа** (= не се возбудува, не се засрамува) [ПК(Гр)]; **му-флизе́л пут ко́:жта** ~ *дă-ре́чум не́каа же́на но́го зна́а дă сă-пра́ве а́рна мắжо ќа:-зăса́ке но́го, ни́кој друк не призна́ве. Ил' пă и́ма и тăкви́ ма́јки шо́ им фле́ват пут ко́:шта нă-си́нуфто* [ПК,2(190)].

кожуфа́рин (и: **кожуфа́р**) m, zool. 'езерска птица, *има кắси но́зи, те́мна пăпăло́ва* боја, шија *кắса*, клун *кắс*, широк, црвени очи, лов‹ ноќно време како и *ќури́ците, и ал'гуто*, а сите други птици гледаат само дење; *кожуфа́рино* е голем колку една кокошка. Ја има во Дојранското Езеро [ПД(127)].

коза f, zool., Capra 1. 'домашно животно, големо колку овца, има рогови, покриена е со остри злакна (козата се чува главно заради млекото)' ~ *пујно́ вр'ăм'ą иди́н туџ'а́рин, жи́вини ш'ту бир'е́, ко́зи, о́фци, кра́ви, о́јди на ино́ се́лу* [MS,t,15]; ~ *офчарката кату веела на козата, ту одила пешак, сус козата меѓу нозето, ту подигала си нозето и веела на козата* [ШГ5,424]; ~ *е́ту то́лку гуди́ни шо ти рабо́там, и не́кој пăт не́ ти расипа́х ке́фут, и не ми и дадé и на ме́н идна́ ко́за* [MV,K,281]; 2. изр.: **лу́да ко́за пре́сна ра́на** ~ *ви́кме нă де́чкăта, ка́-ќ сă-у́драт, ка́-ќ фа́тат да пла́чат, да-ј замо́лчиме ќи-м ка́жме: лу́да ко́за, пре́сна ра́на. И та́м де́к пăдна́ло де́тто три пăти ќи-пл'у́кне* [ПК,2(174)].

козар* m 'тој што има, односно пасе кози' ~ *малко ли сăм донела [мар донела и докарала [бил'ук хергел' с хергележија [бил'ук говеда с говедар [бул'ук кози с козаре [бил'ук јофчици с јофчаре* [БД,92].

козарче n, dem. од **козар** ~ *дали та братја бедјаха [јели та мајка корјаша [јели та татко главјаша? [– Учино мила сричина] нито ма братја бедјаха [нито ма мајка корјаша [л'у си ма татко главјаша [за зилјамвото козарче* [БД,108].

ко́зина f 1. 'волна од коза' [MS,s,53]; ~ *ут ко́зина сă-пра́ват диса́јги* [ПК,2(59)]; 2. 'влакна со кои е покриено телото на животните' ~ *колида бабо колида [шо си имаш на пулица [да ми кладиш у торбица [да си одам сус дружина [дă-н мă изеде пес кузина* [БВ,15].

козино (млеко) adj 'млеко од коза' ~ *но́го-ј а́рно за- де́цта ко́зино мле́ко, а́ма ко́јсте и сутре́е га́аре* [ПК,2(59)].

козица* f, zool., Capra, dem. од **коза** ~ *тă му тога дадјă пари, и тој си накупил кон'ă, воловјă, козици и овци, и бидăл много чорбаџија, ожјăнил сă* [V,PM,291].

козичко (млеко) adj 'млеко од коза, козјо' [ПД(130)]; в. **козино (млеко)**.

козјак m 'дебела волнена покривка, ќилим' [СК,327].

кóгу pron 'кој' (употреба на акузативната форма во функција на номинативна) ~ *и му вилú стрáти-гóту на инсáнут : "кóгу знáј гáч'ица да кáж'и?"* [MS,t,73]; ~ *му вилú: "кáта трú дни за стуúш' гóл, кóгу за прумúна н'éма да вр'ăвиш' хúч' "* [MS,t,78]; ~ *с'ă ја пăта: "пúч'ку, кóгу т'ą ибá?"* [MS,t,78]. За ова и за др. нерегуларности кај заменките в. во граматичкиот дел.

кој (< 'кога') conj 'штом' ~ ... *или кој ки кундисăт ув селту некуј Турци... и ки фатăт дă ти правăт зулум не испаґă сăип* [ME(P),90].

кој 1.pron 'некој, кој' ~ *ети тăрчаха солунските граґани да го причекат, кој нога му бацува, кој рăка, кој полта* [MC(B),98]; **2.** pron, adj 'каков' ~ *когá чýха гражáдните, ча тój ги утепá хајдýтите, нéмаха сóс кóја слáва да гу слáвјат* [V,PM,22].

којнак m 'силна алкохолна ракија' ~ *не одăт ув таквијă кăвинијнă, кăдă имă екимлијнă, биро, којнак, скăпи вина* [ME(P),86].

којнче n, zool. **1.** dem. од **кој (кон)** ~ *вáјн си купúле нúвичка, ýтре кójнче, рáло и – тăкá пучнáле бугáти дăсă-чинýвăт* [ПД,152]; **2.**'инсект што многу брзо се движи (обично над води), има убави бои, голем е околу 3-4 см. – вилино коњче'; кај Саќов: 'мравка што се движи брзо' [СК,327].

којнцки adj 'нешто што се однесува на коњ' ~ *кójнцка кóла* [ПГ(Ф)]; ~ *адна-две којнцки или вуловцки коли* [УЕ,6].

кójто conj '(така) што' – укажува на последица ~ *úмаши на еднá касаба едúн човéк; млóгу бéши богат, кóјто иман'ето нéгову немаши крáј* [V,PM,7].

којто pron 'којшто' ~ *кату отиваха на пăт'у, три-четри дни нстатак најдоха еден јунак, којто морету гу смрăкаши сос устата му* [V,PM, 44].

кójчки adj 'нешто од коза, козји' ~ *кójчка кóжа* (= кожа од коза) [ПГ(Ф)].

кок pron 'кого' ~ *телал јечи по села-та [по селата, в градишчата [сички на јојскă да идат [стари бано, стари крал'у [л'у тој нема кок да пусни [кок да пусни, кој да иде* [БД,76].

кокал'ка f, zool. ~ *кокал'ката* е езерска птица со долг врат и кус клун. Пердувите на главата и на трупот од горната страна ѝ се црни, со зелен матен сјај, а одоздола имаат беж боја. Прсти има три и се поврзани со посебна кожичка за пливање. Ја ловат поради кожата која се продава по 10 гроша [**КД, 57**]. Се разбира дека станува збор за минатото кога Дојран (и цела Македонија) биле под турска доминација (кога *грошот* бил платежно средство).

кокалоса pf 'премрзне' ~ *са кокалосах* (= од студ станав како **кокал** 'коска') [BV,90].

кокона* f 'жена што премногу се дотерува' ~ *Лисаво, Лисаво, Лисаво коконо [џан бела кадăно, солунска коконо [ти кога запејиш далеку се чује* [БВ,233]; ~ *ој, удиничарче, баш пријателче [моите тонки веѓи твои нека бидат [смели ми го житџито [– Је мори нивесто делбел коконо [мене не ме устават моите другари [да ти смелам житџито* [БМ,130]; и: **кукона** ~ *гојори на куконата: "е! џјаним кукона јаз, да сам кату тебе млада, тос јунак, што промина от тука, го викнувам еден вечјар да поигра с него!"* [V,PM,165].

кокош (чл.: **кокошта**) f, zool., Gallina 'најраспространета домашна птица

– кокошка' ~ *му вели: "ади, братку, јазе ке да пусна човек сос тебика... да не ти гибни некој ниту кокошта ти, а не́ те́бика"* [V,PM,32]; ~ *да ти да́м една́ ко́кош да ти сне́ва по едно́ ја́јце ка́та де́н* [V,PM,129]; ~ *вика: ..."чујте, сел'ани, от цар'ут има повелиа, на тој сиромах никој ништо да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби"* [V,PM, 33]; в. **кукошка**..

кокошкин* adj 'нешто од кокошка, кокошји' ~ *жената кату јс чисти харно кокошта, кога гленда гол'амото дете, на кокошкината глава пишиши, ча кој за ја јаде главата, цар ки си чини* [V,PM,231].

ко́куш'а (и: **ко́куш'ка**) f, zool., в. **кокош** [MS,s,52].

ко́куш'куф* adj 'нешто од кокошка, кокошји' ~ *и то́с ги напра́ви крила́та... ги сто́ри ут ко́куш'ко́ви пира́* [MS,t,58].

кока́л* (и: **кокал**) m 1. 'тврд дел во телото на човек или животно, коска' ~ *едно дете от млогуту сипка, што имаши, дури векн кокалиту му са гледаха* [V,PM,40]; *и как ути́дух, са́ ка́зах на иди́н икимџ'и́ја и м'ạ ви́д'ạ, ми р'е́ч'и: "тас тфо́јта тр'е́ска и́ма фл'а́зину у ко́кале́ту"* [MS,t,3]; ~ *му вели на цар'ут: "харну ти докара авџиолиа таја кожа, ама сега да имаш и од филдишите кокалиту, да нс·гравиш една удаја!"... "харну ми велиш, цана́м лала, ами кој можи да отепи филдишите и да ми докара на меника кокалиту?"* [V,PM,41]; 2. 'глужд на нотата, меѓу стапалото и долгата коска' [ПК,2(59)]; 3. 'семка со тврдата кора од плодот од слива, кајсија и сл.' [ПД(124,]; [MS, s,52]; ~ *ви́ј ко́лкаф ко́ка́л и́ма та́а сли́фта* [ПК,2(59)]; 4. изр.: **га́рбна́ ко́ка́ло** (= се кажува за човек што успеал да се збогати) [ПК,2(149)]; **му-нạмисти́ ко́ка́л'то** (= го изнатепа); **му-фа́рли́и ади́н ко́ка́л** (= му дадоа нешто и го замолчаа) [ПК(Гр)]; **ко́кạл'то му-са́-бро́от** (= се кажува за претерано слаб човек) [ПК,2(150)].

кока́лче n 1.'коската отстрана на големиот *разглоп* кај стапалото на нотата' [ПД(Ф)]; во Солунско: **ко́калч'ạ**, сп. **кл'уч'** [MS,s,52]; ~ *шо́ ма́-бо́ле ко́ка́лчто на-но́жта* [ПК,2(59)]; 2. 'зглоб (општо)'; 3. 'коската на грлото кај мажите, адамово јаболко' [ПД(113)]; 4.'семка од овошен плод (од кајсија, црешна и сл.)' [СК,327].

кока́лес* adj 'многу слаб' (= му се назираат *ко́ка́л'то*, коските) ~ *зе́ адна кокале́ста же́на* (= се ожени за една слаба жена) [ПК,2(59)].

ко́ка́лци pl.tt. 'тврди остатоци од овршени класја на гумното' [СК, 327].

кол m 1.'парче право дрво што на едниот крај е заострено за да може (при потреба) да се набие в земја'; се користи и за чукање пченка (чл.: *куло́*) ~ *"на м'е́н'а ми кла́ди иди́н тра́н, на н'е́ја, ко́гу зна́ј, пуиди́н како́ ко́л и кла́ди!"* [MS,t,78]; ~ *луви́шчето* (= наколна колиба во Езерото) *и́ма со́ј, со́ј ги ви́ка́ме ти· шо́ са́ да́буви ко́луве, са́ за́бо́ји́ат уф зе́ма́та пуд во́·та* [ПД, 127]; ~ *напу́лнува́ми два́јси, три́јси кала́м'а ... з'е́вами пра́нч'ки, кару́л'ки, ко́ли и мутуви́луту и пр'е́луту* [MS,t,6]; ~ *влезе чамурџиолу нетри, закова колите, фати ја враза за женџириту, и заеднош вјахна навра́х неа* [V,PM,233]; 2.. изр.: **ко́ј ут-ко́л, ко́ј ут-ва́же** (= луѓе од кои не може да се очекува ништо добро, без норми, без воспитание); **ко́л тара́л два́ наје́л** (= се однесува предизвикувачки, бара закачки, за што се разбира ќе биде казнет) –

изразите веројатно потекнуваат од стариот обичај смртната казна да се извршува со набивање на кол [ПК(АЌ)].

кóла (и: **кóлă**) f **1.** 'направа за превоз на луѓе и стока, има тркала, ја влечат коњи (или др. добиток)' ~ *си-уставúме кóлта и шéјфто, зéме вăлójфто, магáрто туварúме áдна врéјка и адúн кутéл* [ПК,2(339)]; ~ *калтатана вели: [– "докарајте кола [кола и биволе [невеста да качем" [крцнаха колата [крцнаха, строшиха [ревнаха биволе [ревнаха, пукнаха* [БД,130]; **2.** 'онаа количина што може да ја понесе една кола (товарена)' ~ *дéтто му кăжýве: "Мă купú ти мéне, дмá áдна кóла трăјне ќи úмиш нд гăрбут"* [ИГ,111]; **3.** изр.: **он нека носе сус кола, ако она ваѓе низ иглиќи уши пá ки сă сврше** (= ако домаќинката работи расипнички, колку и да заработува мажот пак ќе бидат сиромаси) [ТГ,269]; **сă-убăрнáла кóлта** (= работата завршила несреќно) [ПК(Гр)].

кола f 'опклада' ~ *косачи косат ливада [сладок ми ручок ручаја [голема кола фаќаја:[кој ќи привиши борчито [со сидумдесет кила жилезо [тој ќи ја земе Божана* [БВ,301].

колаин* adj 'тоа што има назнака на лежерност, без тешкотии' ~ *тојнака отиде на жената му, га вели: "мари жену, царјут сака да му најда педа човек лакот брада да има". Тогас жената му му вели: "за това гајле бериш? Това е најколајна работа"* [V,PM,80].

колај **1.** m 'начин' ~ *тój úскаш'а дата-грáбне, пак јá, óти му надвúвам и привáрих та тá обзéх, и сегá тój ма-млóгу гарезú и тéр.. колáј да-ма-отрéпе* [ВД,328]; **2.** adv 'лесно, на лесен начин' (в. **колаин**) ~ *одоздола иде едно лудо младо [ајде да го зејме вечер у назе [– колај да го зејме, вечера немаме [нејната вечера мојто бело лице* [БВ,238].

колак* m 'печено тесто, вид слаткиш' ~ *слăнце мило пиле [като грееш слăнце [јоткрај, накрај земја [нили видја слăнце [мојте девет брата [мојта стара мајка? [– Видјах си ги Јано [тојта стара мајка [колаци мјасеше* [БД,90].

колаклиа* adj (се среќава како атрибут на *сабја* = свиткана, полукружна како млад месец) ~ *де зачухă босненски делии [босненски делии, босненски конари [изјахахă кони ацамии [објасихă саби колаклии [отидохă на крај Бјал Дунава* [БД,110]; според Малецки: *кулаклúја нóш' , дрăвá* (= извиткан нож, извиткани дрва) [MS,s,56].

колан m **1.**'ремен (украсен), се носи на појасот' ~ *"Јано бела, Јано [нимој така думај" [и тој така дума: [Свилен колан кове [да гу ни докове да гу ни јопаше [на Јанино кршче [на тăнкото кршче* [БД,36]; **2.**'кожен ремен на кој се наредени куршуми; ~ *седи си мајо слободна [каурска пушка ни рани [каурско ноже ни сјаче [оште си Цемо говори [ето го Јордан кат иде [заметнал пушка берданска [припасал колан фишеци* [БД,160].

коланче n, dem. од **колан** ~ *мама ми купила [шарено фустанче [ни она го носе [ни на мен го даве [мама ми купила [свилено коланче [ни она го носе [ни на мен го даве* [БК,18]; ~ *мома си легнала, сон не ми ја фаќа [само се префрла како мренка риба [стани лудо, стани да би не станало [коланче е твојо и јас сам ти твоја* [БВ,213].

колачи* n (dem. од *колак*) 'лепче што при свадбени и религиозни ритуали се носи в црква' ~ *да така ки фати да меси, па другите около за пејат песми свадбарски... прајат много колачинта шарени и един гол'ам л'ап* [V,PM,247]; на истата стр. ја среќаваме и множинската форма *коланчинта* : ~ *на четвърток рано зентјут ки акалеса десетина моми, и род꞉ини и нероднини. Сички ки дојдат, за фатат да месјат коланчинта, и таја, што ки мјаси, да е дева сос мајка, сос татку, а не сирачка* [V,PM,247].

ко́лаш'* (чл.: **куласта́**)* f 'темната страна на задгробниот живот, пекол (според верувањето)' ~ *и гу пи́та пруфи́тис Иерими́јас : "на́с мра̏ч'ува ш'то́-ји ?" – "на́с-и ко́лаш'у"* [MS,t,60]; ~ *и фатила уврјајката да го пита: "е, господине, што има, што нема гори?" И он фати да казува за коласта, ча млого мака тегл'ат грешните л'у и, пак на рај боже млого рахат имат правате л'уди* [V,PM,224].

колба f 1.'златен (или сребрен) украс, алка што ја носат жените (девојките) на раката, гривна' ~ *свéкурут, дéвирут, ќи донéсат а̨лта̏јне, па̏пу̏ци, купри́нин ка̏вра̏к, ша̏ми́а, ко́лба, сенка, спа̏ле́то* [ИГ,116]; ~ *на̏-а́рма̏со дéвиро га-дарува́л зла́тна ко́лба;* **2.** ~ *ко́лба-ј и ту́ка, ме́стто дéк са̏ вар̏те ша́кта на̏-ра̏кта;* сп. *ут-ко́пинто ма̏-бо́л'ат ко́лбите* (?) [ПК,2(59)].

ко́лдва́р m 'висока ограда на двор од камења' [ПК,2(59)].

Ко́л'де 'религиозен (христијански) празник – утрото пред Божик, кога **коледарите** одат по куќите и пеат песни' [ПК,2(59)]; и: **колида** ~ *колида бабо колида [шо си имаш на пулица [да ми кладиш у торбица [да си одам сус дружина [да̏-н ма̏ изеде пес кузина* [БВ,15].

коледар m 'дете што наутро на Коледе (утрото пред Божик) оди по куќите (обично во група со др. деца) и пее коледарски песни' [ПД(118)].

ко́ли (и: **коле**) impf 1. 'убива со нож – со пресекување на грлото' [MS,s,52] ~ *а бре Ту́рци, ви́а̏ мо́ј душма́не] и́ли ма̏ кул'а́јте, и́ли ма̏-ба̏се́јте] ја́ска не́мум ни една́ ли́ра* [ПД,155]; ~ *ако́ на́е (на́јде) ни́кој дуќа́н утво́рин, ќи на̏ за̏ко́ле. Во́а ре́ка̏л: "о́н ко́ле и ја́с ко́л'ум!"* [ИГ,113]; ~ *на тиа празници... кол'ат корбани, се́ овни, не друг добитук... увенот за го дражи един на ранката* [V,PM,251]; **2.** 'измачува, уништува' ~ *дали та глава боли [или та срце коли! [– Мајо, мила, мајо [ни ма глава боли [нит ма срце коли! [хабер ми е дошел [от главеницата: [за друг са̏ и главила* [БД,84].

колко (и: **ко́лку**) adv **1.** 'колкаво количество, колкав број' ~ *он му хва̏рли кл'учовете и га вели: "отвори хазната, повади колко пари сакаш"* [MC(B),94]; ~ *ви са̏ мо́л'а мло́гу, дад'а̏ти гу на м'е́н'а̨ заш'то́ јас ич' н'е́мам ма́лки, ко́лку пари́ и́ш'тити за ви да́м!* [MS,t,16]; **2.** 'до која степен' ~ *да нама́ж'ат ч'етирт'а̏х ќуш'а́нта на ќупри́јата, ти с'е́тн'а̨ ко́лку да па̏хкаш', ни мо́ш' да ја ту́рниш'* [MS,t,24];... *ко́лко де-ја̨ ста́р па́ те́-ја̨ та́тко* [ПК(Ал)]; **3.** во директни прашања: ~ *ко́лко па̏ти еја̨ дува̨ждал уф-на́ска?!* ~ *"ко́лку вр'а̏м'а и́ма ут тугас?" т'а́ му вили́: "бро́ја̨ ги ро́гуве́ту! ко́лку ч'ата́л'а̨ и́ма, то́лкус гуди́ни и́ма"* [MS,t,19]. Сп. *ко́лку кусти́сува?* (= колку чини?); сп. **кош'ти́сува** [MS,s,58]; **4.** 'било колку' ~ *ко́лко и д-и́миш,*

ко́лко и дӑ-му-да́ӷш пак мо́-ӷ ма́лко [ПК(Ал)], **5.** 'колку многу' ~ *как са позна́ха та́му, зна́ите ко́лку ра́дос са чини́ меѓу ни́х* [V,PM,24].

ко́луве pl, fig. 'предните, очни заби' [ПК,2(59)].

колужег m 'името на најстудениот месец во годината' ~ *Април дујде, му вели: ... "дек ки замине Ристос да му речиш: "Даскале! Ти са мол'ум, воа леп да е ноф, да гу благословиш да е благ!" Офчарут чини коту как му повел'а Април... Тоги ричеа Коложег, Сечко и Мартин: "Ах, кој му кажа на в а, ниа ричеме да го фӑрле сӑт бирикет"* [V,PM,294].

колумбӑра́ m 'човек (маж) со хомосексуални склоности' [СК,327].

колчим adv 'секогаш, колку пати' ~ *колко за богатлака, толко оште и за чашата, чи, л'у колчим пила с нејӑ, сја напӑлнела алтӑнјӑ, расчјула сја на сјакаде* [V,PM,285]; ~ *овчаро го запитал...: "л'у колчиш поминеш през тука, все си радостан и засмјан. Кажи ми, мол'ӑ ти сӑ, от што ти дохожда тӑзи радост?"* [V,PM,280]; – со завршок *-и* наместо *-м* (*колчиш* наместо 'колчим'), според *аднаш (еднош), дваш, триш* [V,PM,543].

колцичку adv, dem. од 'колку' ~ *ко́лку, кулци́нӑ, ко́лцичку* [ME(P),82].

колцијница f 'стражарница, царинарница' ~ *на вардарцкјут мос (има) и колцијница за тутунут* [ME(P),73].

кол'ано n 'големиот зглоб на ногата' ~ *и хич немој бериш гајле за царицата! Јазе да га чинам да дојди, пак на кол'аното ти да седни самас"* [V,PM,60]; ~ *јогӑн гори постелата [кога нема малка мома [да ми седне на кол'ано да се брои на гол'амо* [БД,152].

кол'анца* n, dem. од **кол'ано** ~ *Драганке, ранобудниче [шче ти са њашчо помол'а [ти да ма Драганке послушаш: [да ми јоставиш крилцата [крилцата до раменцата [крачката до кол'анцата* [БД,184].

Кол'у 'м. л. име, запишано во Драмско' ~ *та си ми јахна на кон, на капула [Кол'у си знае криви пӑтишча [криви пӑтишча, криви друмишча [та си ми тргна и си јотиди* [БД,150]; и: **Кол'о** ~ *да даде Господ бре Кол'о [млади војници да зберат [и тебе Кол'о да зеват [на фронтот да те занесат [првната пушка да пукне [и тебе Кол'о да јудре* [БВ,212].

команда f 'наредба од овластено лице, односно од некој што има поголеми можности' ~ *сардисаја ми четата [там во село Капинан [Крсте Кумановски [команда си даве* [БК, 116]; и: **куманда** ~ *тој Апостол постарјот [куманда си даваше [на порти си седеше [Турците ги плашеше* [БВ,135].

ко́мка (сӑ) impf 'се причестува' ~ *сӑ ко́мкам ... сӑ ко́мкувам* 'се причестувам' [MS,t,9].

комка f 'причесна – религиозен, христијански ритуал по постите, кога верниците в црква земаат *нафора* (лепче) и винце' [ПК,2(59)]; ~ *срце ме тргнало на цркве да одам [на цркве да одам свеќа да запал'ам [крстот да си крстам комка да си зевам* [БВ,57].

кому pron – во примерот што следува има употреба на дативната форма (*кому*) во акузативна конструкција: ~ *детенто кога достигна дур на ламите, от далеку ошти здравоживо чини хем им вели: "варај страшни лами, кому чекати тука?"* [V,PM,225]. За споменатава нерегуларна употреба на заменските фо-

рми во југоисточните говори в. поопширно во граматичкиот дел.

комшиа* m 'тој што живее во близина, сосед' ~ *утрината за го варјат да на една тапсја хлеп месјат от цӑрква, сетне на ручокот за викнат комшијте си и роднините* [V,PM, 295]; ~ *пусти да му останат нејните форинти [кога-ј мила мајко момчето малечко [дали да го кладам у мојто пригачче [молчи, молчи ќерко комшијте ке слушат* [БВ,175]; ~ *нáјдоха еднó нéшту кату јáјце, гу земáха и с пúдоха да гу пúтат на комшúите, заштó óни не бéа вúдели такóф нéшту* [V,PM,119].

комшицки* adj 'нешто што се однесува на соседите' ~ *взела Јана кошничката [да набере бјало грозде [бјало грозде л'сичино...[ни нäбрала јут нихното [а ј тишла јот комшицко* [БД,44].

комáр m, zool. Culex 1.'вид инсект со долги крилца и долги нозе, со ситни бодежи шмука крв од човек – комарец' [ПД(130)]; 2. 'хазардна игра, со карти' [ПК,2(59)].

кон (и: **кóн'**, **којн**) 1. m, zool, Equus 'големо домашно животно од редот на копитарите, коњ' ~ *базирѓáнинот му купú едúн хáрин кóн, му дадé и тефтéрите... отúде на еднá касабá, кондúса на хáнот* [V,PM,20]; ~ *пујнó в'р'ăм'ą на македóнскију цáр' на Фúлипáта му пýсна... идúн кóн' сăс вóлска глáва* [MS,t,59]; ~ *за тузú ми бирéш' гајлé* (васáну), *јáс за ти дáм идúн кóнў* [MS,t,19] (овде имаме употреба на дативна форма со значење на акузатив); 2. изр.: **уддé кójно уф рéкта** (= се случи несреќа, направи погрешен потез) ~ *тăкá кăжýвме ká ќи-биḋ нéкуј зијáн. Ká-ќ сă-зăгýбе, ká-ќ сă-скăрше нéшто* [ПК,2 (204)]; **árн'o: кójн пуд вéтќo: чýл сă пузнáве** (= вистинскиот квалитет (независно од сé) сепак се забележува) [ПД(137)].

конар* m 'човек што чува коњи' ~ *де зачухă босненски делии [босненски делии, босненски конари [изјахахă кони аџамии [објасихă саби колаклии [отидохă на крај Бјал Дунава* [БД,110].

кондиса* pf 1.'отседне (остане на ноќевање)' ~ *шо ув селто ако кондисат Турџи и нејкјат да оат пишак ду друго место* [ME(P),73]; и: **кундиса:** ~ *базирѓáнинот му купú едúн хáрин кóн, му дадé и тефтéрите... отúде на еднá касабá, кондúса на хáнот* [V,PM,20]; ~ *... или кој ки кундисăт ув селту некуј Турџи... и ки фатăт дă ти правăт зулум не испаѓă сăип* [ME(P),90] 2. 'застане (кацне птица)' ~ *ету и дојдóха дрýгите пúлџја, кондúсаа на просóто, фатúха да јáдат прóсу. Голéмото пúле отúде, кондúса на врăх óлот* [V,PM,121]; и: **киндúса** ~ *с'áки дăн' мумăта утúвăлą нą-сéнка пуд-дăрóту дą-киндúсą* [ВД,329].

кондúсан adj 'сместен, прифатен за живеење и ноќевање' ~ *и óни, л'у чýха, ча дојдé таксилдáр мáксус за нúх, станáха, отидóха тáму, дéка бéши óн кондúсан* [V,PM,23].

конéц m 'крај' ~ *гу земáха Кулýфа сос женáта му, гу дукарáха при цáрјут, та сéтни са казá цáрјут на нéго, как са чинú рáботата. И седнá Кулýф при царјá до конéц живóта му* [V,PM,12]; сп. изр.: **удúгла ду-кóниц** (се употребува со значење: целокупност од нешто; се мисли дека првичното значење е: од почеток до крај) [ПК(Гр)].

кóнизма f 1. 'икона, слика од светец рамка' ~ *утúди на зугрáфинут, стóри инá кóнизма ут óсим икатумúра драхм'áнта...* 2. 'специјален сандак' ~ *"јас стóрих иднá кóнизма,*

за фл'áза нăтр'ạ, ти за м'ạ ш'éташ' на идúн хамáлин на врăх" [MS,t,70].

Коникуву top. 'име на село во Енице-вардарско' ~ *да зăфатимă уд уздолу: на угри-слăнцă Долнăтă Малă,... биз мегјă су Постул ... Кушинуву и Коникуву* [ME(P),81].

кониц* m 1. 'нишка со која се шие, се плете – направена од волна, памук' ~ *биз аршин нужици ти да ми гу кроиш [биз игла и конац да ми гу сушиеш* [ТГ,204]; ~ *и рекле: "Оди си скоро, да не дојде мајка ни, да та изеде!" Одештими са момата и паднало едно клопце от конци; она одила оно са мотало по неа* [V,PM,269]; ~ *самовилта го нашла клопцето. Одеки по конецут, утишла на колибата хăде момата* [V,PM,269]; и: **кун'éц** [MS,s, 57]; 2. изр.: **нă-кóниц му-вьсе живóто** (= сериозно му е загрозен животот) ~ *ák né бúше бáч Тýше, нă-Вáно нă-кóниц му вúшише живóто, ко-зăкóл'аа Гăрцте;* **ги-зăмăрсúа кóнците** (= се кажува кога некои се во конфликт, кога се сериозно налутени) [ПК,2(184)]; **вăлнин кóниц, нé сă кúне** (= издржлив човек, отпорен, не се предава) [ПК (АЌ)]; **дéк ќи-сă-скúне, тáм ќи-гувăрзиш (кóницо)** (поговорка што упатува на толеранција во однесувањето, т.е. избегнување на конфликти).

кондури pl 'тоа што се става на нозете кога се движиме надвор од куќата – обувки' [BV,92]; ~ *јиспаднала, Станка да расшета [да расшета, Станка, горе долу [горе, долу, Станка низ тој поле [си загуби Станка кондурите* [БМ,139]; Саќов во Кукушко запишал: **кудýре** [СК, 327].

кóница f 'направа (вид сад) од исплетени гранки, со рачка, погоден за носење, пр. грозје' [MS,s,52](в: **кó-ш'ница**).

конски adj 'нешто што има врска со коњ' ~ *им рече на хизмиќарите: "как ки идити на пăтјут, да земити конски мухи, да им кладети на мăлитата, за да ходат по-скору"* [V,PM,49].

контратате n 'писмен договор' ~ *тój му дадé сáмо кутúјката, а пák брáт му му дадé сúчката кăшта сос сúчко нéшто: парá, нúви, лóзја, сúчко капúсú капанăк, што вéл'ат Тýрците. Направúли контрáтате, са подписáли сúчки, дýри и владúката*[V,PM,149]; и: **кондрати** ~ *тогај му вели на Марина и на друзите: "ако можите виа испат да го чините това, јазе на вас да сам роб и сичкото мој имане да и вашјо. Хем пăрво да чинúми кондрати"* [V,PM,166].

конуп (и: **кăнап**) m, bot., Cannabis sativa 'културно растение од кое се прават јажиња'...

кóн'ч'ă n (dem. од 'коњ') ~ *и сл'ázи дóлу, си јáхна кóн'ч'ạту* [MS,t,21]; ~ *тáм ш'ту му бúш'и н'égувóту кóн'ч'ă удгóр'ạ* [MS,t,22]; ~ *тамо си најдох идно дивојче [идно дивојче вода налива [като ја видјах, умăт ми шчукнă [сокол исфркна, конче избјага [– учи мă, карај по кого да врвја [дали чо конче или по дивојче* [БД,154].

копа f 1. 'голем куп сено, слама'; 2. 'повеќе предмети заедно, на едно место' ~ *и-зимáле, а-дигнáле; нéли бóжа пувилú, шу вéл'ат, а-прăпăрчúле плóчăта, испăднáло сé злáто, уддóло... И ти рăбутнúците а-бре у-бре, а-бре у-бре, а исцăрпéле та кóпа злáто* [ПД,150].

кóпан' m 1.'дрво со кое се чука платно кога се бели' (се употребува и при чукање на 'рж или пченка за да се одделат зрната од класот, исто

така за гмечење грозје) ~ *па си го пратила дури на Амерка [пари да пичали, руба да ти купе [вршник ем пудница, маша и кацица [маша и кацица, копан и корито* [БВ,181]; ~ *утúвами на студ'éната вóда да гу б'ăлими, гу пир'éми у курúтуту, гу чýками на врăх кáмин'у удгóр'ą сăс кóпан'ету* [MS,t,8]; ~ *раш'тá ја ч'ýками на враш'úлуту сăс кóпани* [MS,t,67]; [ПД(133); **2.** 'батак, горниот дел од нога на живина' [СК, 327]; **3.** fig. 'нога од дете, од девојка' [ПК,2(59)]; ~ *копан немам да и чукам [да и чукам кошулити [твојте носи две купајна* [БВ,256].

копе (и: **копа**) impf **1.** 'со алатка (пр. со мотика) ја обработува земјата' ~ *то: нăпрéт шо жниé, мăкáр áк кóпе нăпрéт и óро áк игрá:* [ПД (122)]; **2.** 'со помош на копач (и др. алатки) прави дупка во земјата' ~ *му вели на лудојут: "ајди да ја здигниш мајка сега на гăрбот, да ја занесеми на гробиту, и јазе да копам гроб, да ја заријми тамо!"* [V,PM,229]; ~ *и óн купú с ѣван, и гу уткувá, да му завú су сáванут; да гу купá уф грóбут, шо бéши чинéту ут кáмин* [MV,K,255]; ~ *сон сум сонила, мојте два ми братќа [два бунара копат и двата биз вода* [ТГ,171]; и: **купáј** ~ *фáти да купáј ахýр'у, гу скýмнува в ѣдúлуту и сă грáмнува, утúва и кóн'у* [MS,t, 61]; **3.** fig. 'кога вошки или др. инсекти прават рани по телото' ~ *тă-јáат пу-снáгата, тă-кóпат* [ПК, 2(340)].

копач* m **1.**'човек што со направа (алатка) копа' (во случајот ров) ~ *млада Јана ми умрела [заведна се, целива е[нејзините црни јочи [и си каза на копаче; "Оj копаче, оj носаче [копајте си широк гроба [широк гроба за двамина"* [БД,182]; и: **купач** ~ *Никола јабре Никола [што ти порача мајка ми [што работа да посвршиш? [Марике либе, Марике [полни се ниви јурачи [полни се лозја купачи* [БВ,288]; **2.** 'алатка, копачка' ~ *уд-вујнúцте зимáа купáче, лупáти, гă-зăкупáа*; **3.** изр.: **удрú купáч** (= почна да прави куќа, т. е. да копа темели) ~ *т'á му р'éч'и: "кугá удрúхми прăву, прăву купáч' на кăштата, тугáс ја з'éхми"* [MS,t,19].

кóпи (< копе, со редукција) n 'долго, тенко дрво со метален, шилест врв; во минатото го користеле како оружје' ~ *"Јас, вéле, дујдéх д'сă бúăм ус тéбе". "Кá сáкиш д'сă бúјме ус кóпи (копија) úли дă сă бóрме?" "А, рéкăл, чýм ме е ус кóпи!"* [ИГ,112].

кóпила n 'дете родено од вонбрачни врски' [MS,s,52].

копинов* adj 'нешто од капина' ~ *нека исто з-уд година [з-уд година с ново жито [с ново жито, с ново вино [с ново вино копиново [с ново жито грашиново* [БК,64].

копне pf, dem. од **копе** 'ископа малку' ~ *тој ангел му каза: "ету от тука да копниш, на царјувата керка ки изл'азиш". И тојнака закопа малко и флезе таму аф онаја удаја, дек и била царјувата керка* [V,PM,150]; ~ *как го садат пиперот [така, така, сади го [дупни, клади коренче [как го вадат пиперот [така, така, вади го [клекни, копни, лии го* [БВ,174].

коприн'ан* adj 'нешто направено од **коприна** (= свила)' ~ *та раскапа три постели [три постели бубакерни [... три покриве коприн'ани* [БД,98]; ~ *лелјо, лелјо сива гон'о [сива гон'о лазарова [стегни ма, лелјо, погости [сăс ситото копринено* [БД,17]; и: **купринин** ~ *фати*

да тегле на пусти бели рацци [купринин гајтан да скине [ЊВ,262]; *~ ќи дунесăт ăлтăјне, пăпýци, купри́нин кăвра́к, шăми́а, ко́лба, се́нка, спăле́то* [ИГ,116].

копче* n 'мала округла направа сошиена на облеката, спојува два краја (со тоа што влегува во дупче) и ја држи облеката прибрана' *~ длибоко си је заспала [рукам, рукам, ни чује [јоткопчих хи је копчето [пак си мома ле ни чује* [БД,118]; *~ ej Герги, Герги, Герги златају! [не врви Герги на турцка свадба [на турцка свадба девер да бăде [девер да бăде пријапор да носи [пјапор да носи на нивјастата [да ми искове сребăрно копче* [БД,58].

копăне n 'обработка на земјата (пр. со мотика)' *~ ут ко́пăнто бис рăци устăна́х га́аре* [ПК,2(154)]; и: **копане́** *~ у утрина́та стана́ от со́нот му ве́ли на́ де́тето: "Аиде, си́нку, на копане́* [V,PM,150].

ко́ра f **1.** 'надворешен тврд слој од нешто (пр. од дрво, од леб и сл.)' *~ што ти лице путимнело [како платно не билено [што уста ти подгорела [како кора калинкова* [БВ,254]; *~ ај дајти ми една кора лепче [да јадам да-с јодам [за теб има чиста погача [да јадиш, да-с јодиш* [БВ,180]; *~ там, дека ручеха леб покрај една рекичка, кривоју една суха кора кату ја тури да си накăсни аф водата, реката га зема кората на дол* [V, PM,91]; **2.** 'струп (од рана)' *ко́ра фа́ш'та рана́та* [MS,s,52]; сп. **кора во срце** (= душевна мака) *~ врбу, ле врбу, зилена врбу [што си навела грани надолу? [дал и ти жалиш за прво либе? [тој ме напушти, тој ме остави [тој ме остави с кора во срце* [БМ,150]; **3.** 'сукан лист од тесто (за ·аница, баклава и сл.)' *~ ко́ри ису́кăни ут стра́на, нӑтре ко́ри и мле́ко бăркăни, друбăни́к* [ПД(119)]; **4.** 'сукано јадење од лиснато тесто (пита, баница), сè прави со урда, сирење, зелје, тиква и др.' *~ ва́адин за рăчо́к и́мме ко́ра ус си́рне* [ПК,2(59)]; **5.** 'исушени сливи' [СК,327].

корабар* m 'тој што има кораб, односно врши превоз со кораб' *~ фати една страшна фуртýна, корабјут сакаши и да са загуби, на морету да са издави́. Тогај фатили корабариту да ви́кат на траговциту, вел'ајке на них да метнат по-малко имáни на море́ту, за да уле́кни корабјут* [V,PM,191].

корабче n, dem. од **кораб (кураб)** 'направа за движење по вода' *~ магесницата му вели на царјут: "дај ми кадроту да ида да докарам и стопанката!" Царјут му даде кадроту, и тјанака зема нејноту корабче, влезе аф морету, сос магиите га најде и Цăрнодрехата* [V,PM,53].

корда f **1.**'покриено трло' *~ сă ви́ке нă тăрлуто шо́-ј зăгра́дăно, шо́ ле́жăт о́фците, пукри́јно-ј то:, уд една́та стра́на-ј ди́гнăно, сус тăрска кăд на́с и́ пра́вме. И тăка́ има пу́штăно, кулку еди́н, пулви́н ме́тăр ут пре́ди. По́криво нă тăрăлто сă ви́ке ко́рда, пукри́јно тăрло* [ПД(125]; **2.** 'јаженце, конопод направата за навивање на преѓа' (кога се приготвува за ткаење) [MS, s,53].

кори pl.tt. 'развлечено тесто во вид на тенки листови, исушени, искршени на парчиња – јувки'. Зимно време (обично наутро) се варат за јадење, или пак се стават во пита' [ПД (119)]; *~ сука́ме ко́ри зă-зи́мта* [ПК, 2(59)]

кори* impf 'прави забелешки (укорува некого)' *~ дали та братја бедјаха*

[јели та мајка корјаша [јели та татко главјаша? [– Учино мила сричина] нито ма братја бедјаха [нито ма мајка корјаша [БД,108].

ко́рин' (и: **корӑн**)* m 1. 'дел од растение што се наоѓа в земја, има жили и преку нив се храни' [ПД (Ф)]; *~ пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ина́ мо́тика; л'у за нараст'е́ дур на кул'а́нуту ... гу зари́вами курин'о́* [MS,t,5]; *~ и́ш'ти на́јмрӑва ш'е́с ду́ш'и, и́ш'ти иди́н да џ'а́ска ч'изи́ји, друк да пу́ш'та ко́р'ин'а* [MS,t,5]; *~ и то́јнака га извади́ кру́шата, отдо́л ко́ринот најде́ еди́н каза́н алтӑни; ги остави́ та́мо алтӑните и оти́де на до́ма, на бра́та му* [V,PM,286]; 2. 'дрво што вегетира' *~ отидоха аф баи́рот, та́мука најде́ли две́ ко́рини смо́кви... еди́нојут ко́рин и́маши са́л една́ смоква* [V,PM,28]; *~ на раната беши зникнал орјах еден корин, и си чини гол'ам орехот, хем и врӑзал орјаха млого* [V,PM, 202]; *~ тамо, дека чуваши, едвам дојде една страшна ламја, ревјаши ешти от далеку; џарјувут син, как ја виде, млого си оплаши... и са скри osat корен'ут* [V,PM,19]; 3. 'потомство' *~ имало една жена, штото са беши уженила, поднош не и родила и млого пожалена ходиши на земјата, зашто нема да остави и тја кату свјатот корин на нејното место* [V,PM,218]; 4. 'основа од каде нешто потекнува' *~ кату ходиши по реката, на крајут беши видел да носи реката три златни јабӑлки... и рекла на л'удето му: "карај ди, моја л'уди, по реката да ловими, да најдими коренот на тиа јабӑлки"* [V,PM, 218]; 5. 'утроба, место каде што мајката го носи плодот' *кога бех малечка многу сум плакала [мама ме кӑлнала [расти да порасниш Јано милно чедо [и ти да се мажиш чедо да не видиш [в корен да си носиш в раце да не држиш* [БК,75]; 6. изр.: **(та́м) пушти́ ко́рне** (= кога некој остане некаде многу време и добро се ситуира) [ПК(Грам)].

коренче n, dem. од **корин'** *~ как го садат пиперот [така, така, сади го [дупни, клади коренче [как го вадат пиперот [така, така, вади го [клекни, копни, лии го* [БВ,174].

ко́рини impf 'изваѓа корења, корне' *~ зва́ж'дам ко́рин'а* [MS,s,53]; и: **корне*** *~ пушките си пукаја [бумбите се фрлаја [буките се корнија* [БВ,83]; *~ не пеј си песна л'убовна[тук пеј си песна жалосна [либето ти је рането [в левата страна срцето [Рада си фрли тантелче [руса си коса корнеше* [БВ,159].

коринкӑ* f 'краен, тврд дел од леб, кора' *~ Марко хи вјали гојвори:[– Повниш ли мари, знаиш ли [кога бех у вас ратајче [мар та са бол'ӑн побол'ах [пӑк ти ми даде коринки* [БД,23]; *~ кога сӑ вејке убаво смрачило, испекла си еднӑ пепелашкӑ (погача) и седнала да вечарјӑ; на петелчето и на коткато̆ давала средјӑто̆ и ги миловала, пак тја јала коринките* [V,PM,286].

коркак m 'плашливец' [СК,327]; кај Малецки: **најкуркак**.

коркоди́лус (и: **крокоди́лус**) m, zool., Crocodilium 'големо животно од родот на гуштерите, живее во водите на тропските предели, крокодил' [MS,s,53].

короконцјур* m 'митско суштество, вампир' *~ една жена си имала сојă дјӑтерја и другă пак завареничӑ; нехинјӑто̆ си миловала, пак завареничӑто̆ бахтала и ја праштала на воденичӑто̆ да млејӑ наштја,*

белки ја изјадат короконџјуре [V, РМ,286].

Корун 'м. л. име запишано во Меглено' ~ *ајде ми јизлегал, јабре, Корун арамија [Корун ар мија [ајде ми јиспадна, јабре, три дни пред Благовец* [БМ,57].

кортолуш m 'спас' ~ *дăволчато сă-дрăпновало и сă мăчило да побăгнă, ал как видăло, чи нăма кортолуш, трăбвало да изгори, рăкло на чљаку: "как ќу ма изгориш, што ќу сă научиш?"* [V,РМ,290].

кóса f **1.** 'направа за косење трева (има сечило и долга рачка)' ~ *устата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жáр, рăцúте му като кóси, што косјáт чаúриту* [V,РМ,24]; [MS,s,53]; **2.** fig. 'косач' ~ *пушти колку сакăш коси и некă косăт колку сакăт, ти сăл сакă да нојсш пу јднă колă сену* [МЕ(Р),88].

кóса f **1.**'влакна на горниот дел на главата на човек (жена)' ~ *му а мажá на Исус су мúро, и му избрúш нóзити су кóсата му ут глáвата* [MV,K,286]; ~ *нај-малечката рекла: "мен да ми земе, да му родум едно дете, косата да му е ут злато, и кога ки плака, бисер сăлзи да роне"* [V,РМ,267]; ~ *она отиде на младо терзијче, си крои от цар бостанџија руба, и отиде на берберот, си избриче руса коса* [МС(В),93]; **2.** 'влакно' ~ *úскуб-ми áдна кóса* [ПК,2(59)]; сп. pl : ~ *дор да та мајка исхрани [исхрани јошче изгледа [косите хи побелјаха [зăбите хи јокапаха* [БД,46]; **3.** изр.: **кóсте си-ј-скубáа** (= е скарале, дошло дури до тепачка) ~ *сја уд нúхка пóарни нéма, áдно врéме кóсте си-ј-скубáа* [ПК,2(170)]; со исто значење: **сă-фатúа зă-кóсте**.

косáр m 'направа, алатка за режење лозја' (АЌ), во Гр: **кусéр** ~ *уснéго сă-кóсат дăрмăлăцте пу ендéцте* [ПК,2(60)].

кóсе (се) impf 'многу се тревожи за нешто' ~ *сă-кóсме кá тă-нéма дă-с вăрниш цéла нóш* [ПК(М)]; ~ *ним сă коси* (= не се секирај) [ПД (116)]; ~ *кýсјо вăлк сус-нăвéдăна глáва им-рăскăжáл шó ál гу нăјдéло, а дрýгите вăлци му-ричéли: "Нúм сă кóси, пубрáтиме, ќă-фáтме тá: фушкúа и пăрчá пу-пăрчá ќă-нăпрáвăме!"* [ВД,287].

кóсе* impf 'реже трева со замавнување на косата' ~ *устата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жáр, рăцúте му като кóси, што косјáт чаúриту* [V,РМ, 24]; ~ *кóга сă кóсе ливá:та, шо ќа: исфăркат трéвăта и мăкáр то: чúсто мéсто нăмлúа сă вúке* [ПД(122)]; ~ *селту по-наприд да менă субашă, да си удредă коа ки сă косă* [МЕ(Р),91]; и: **кусú** 'сече трева, коси' [MS,s,52].

кóсим* m 'влакно' ~ *ја разгóл'ува, гл'éнда на прáвата бúска три кóсим'а злáт'ана* [MS,t,71].

коска f **1.** 'тврдиот дел од телото на човек (или животно), од коските е составен скелетот' ~ *дома да си дојдам, тебе да пригрнам [деца да приберам, на кревет да легнам [коски да размрзнам од големи снегои* [БВ,276]*;* **2.** 'обувалка (лажица) за обување чевли' [СК,327]; **3.** изр.: **устáви (фăрлú) кóски** (= умре) ~ *избигá уф Амéрка и тáм устáвú кóски;* со исто значење: **истури коски** ~ *девет години сине болен как си лежиш [уште девет Богдан, болен да ми лежиш [болен да ми лежиш, коски да истуриш* [БК,88]; **фатúл се ду (мрăсна) кóска** (= се збогатил); **сăфú кóска**

и кóжа сă-чинúл (= многу ослабнал); **ќи му нăмéсте кóсќте** (= ќе го изнатепа) ~ *áрин ej мăжóт-ú, áк рăзбéре ќи-j нăмéсте кóсќте* [ПК(Гр)].

коскин adj 'нешто направено од коска' ~ *на ти врано, коскин зăб, да ми дajиш сребрин* – така се кажува кога детето ги менува запчињата, и забот што ќе падне се фрла на ќерамидите со споменатиот израз [ТГ,131]; веројатно во врска со ваквата употреба на синтагмата *коскин зăб* Саќов ќе запише дека **коскин зăп** значи 'млечен заб' [СК,327].

кóскоцá adv 'големо множество' [СК,327].

кóсми n (< *косме* – со редукција) 1.'влакно' ~ *зентjут го бричjат, и сичките жени стоjат около него, пеjат, и jунациту даржат тавлата, да не падни на земjата некоj косми* [V,PM,248]; ~ *аскерот промина и отиде на кавгата. Фатили да си биат. Тогај калеко лизнува кс смиту, мо дojде тajчиту с се таким и, кату го вjахна ветер си чини* [V,PM,160]; 2. pl *кóсминта:* 'влакната што ги имаат луѓето на главата, коса' [MS,s,52]; 3. 'влакна со кои е покриена кожата на коњ (или др. животно)' ~ *отиде, усе ли белата бесна кобила... да ме вjахниш и да ми припушташ перво две саата по зелено поли, да си назноја, дур еднош ми косми вода да капи* [V,PM,187]; 4. 'грива' (овде од ламја) ~ *ламjата, така кату чула, заедноч пуснала от кал'ата на дол нejните длăги косми и му вели на царjувут син: "фати си, синку, за мojте косми да да ти тегл'а на гори"* [V,PM,51].

Кóстата m (членувано лично име, запишано во Солунско) ~ *утúди при Кóста и Кóстата му вилú пáк: "кáк дójди пóпут у вр'áтиш'т'éту н'éтр'ą"* [MS,t,70]; в. **Кунстантини**.

костурски adj 'нешто што има врска со Костур – град во југозападна Македонија (во егејскиот дел)' ~ *снагата ин рамна [морска тенка трска [лицето ин бело [тиквешка погача [очите ин црни [костурски череши* [БК,33].

костăлиц m 'котелец од плетка' [СК, 327].

кoтарáк m , zool. Felis domestica 'домашно животно, машка мачка – мачор' ~ *адúн стáр кoтарáк* [ПК,2 (60)]; и: **кутурóк*** ~ *тóо мáчто уф-нăтре глéде тáм áдни глýхци, áдни мúше, свáдба прáвăт и гу фáште кутурóко нă-кýмо, кутурóко, мáчто ájн гулéм стáфуриц фáште* [ПК,2(264)] сп. **кóтур'**.

коте n 'малото од мачка – маче' ~ *малко ли ви сам донела [донела и докарала: [шарăна крава с теленце [и теленцето шарăно [шарăна квачка с пилета [шарăна котка с котета* [БД,64].

котец m 'последен дел од *мáндрата* – ограден простор во Дојранското Езеро во кој птиците ги гонат рибите, рибите исплашени од птиците се собираат во *кóтецо* – тоа е простор колку еден поголем кревет, заграден со леси, има форма на срце, ќошињата на *кóтецо* се викаат *кăтове,* личи на *пиликáтнико* (простор во Езерото заграден со леси, во вид на круг, одозгора има мрежа, во него рибарите ги фаќаат птиците)' [ПД,127].

кóтка* f, zool., Felis domestica 1.'домашно животно, што лови глувци – мачка' ~ *момичката утишла и, кога сă вејке убаво смрачило, испекла си еднă пепелашкă (богача) и седнала да вечарjă; на петелчето и на коткăтă давала средăтă* [V, PM,286]; ~ *и жената му ги*

исчисти хубаве и клала да и готви. Тамо, дека ха готвјаши, дошла една котка, едната јарибица ја зема отамо [V,PM,240]; ~ *кату седна сос тајфата да вичерат, дошла котката, му ја зе главата и побегнала, оставила котката само бл'удуту на софрата* [V,PM,2..1]; **2.** 'железна потпорка, се користи кога се навива кросното, кога се снове' ~ *з'éват крснóту, з'éват ц'ăпувéту, з'éват кóтката и курдúсуват крснóту* [MS,t,7].

коткоригне* pf 'запее петел, кукурикне' ~ *в сред нăшт дошли хороконцјурето, зели да хлопат на вратăтă и да рукат... , момичката тога боднала с една иглă петелчето и тој коткоригнало, боднала и коткăтă, и тја мјакнала* [V,PM,287]; и: **кукурикни*** ~ *кукурúкна пинт'élиту и сă пуб'ágнаха дјáвулéту* [MS,t,24]

кóтл'ạ n; (и: **кóтлинка** f) (dem. од **кóтка**) 'маче, маченце' [MS,s,53].

котле* n, dem. од **кутèл** ~ *кинисала Милка за вода да јоде [котлите му светат като јасно слăнце [тенка снага крше като мрена риба* [БВ,191].

котри pron 'кој' ~ *там наградила едни сарајă, на котри доверето били от голо злато, потонето от сăрче, и на сјакă камаркă светил златен свештник... ~ тја му се тога указала, чи му је керка и чи зарад тăзи чаша сја је сходила с нози, от котри ја је зел: и је затрудн'ала* [V,PM,285]; и: **кутри** ~ *хи рéче: "Мájку, ка штá та óжене, катó не мóже ниту да хóдиш, нúту да глéдаш. И кутрú шта е тозú человéк, дéту шта та зéме?"* [V,PM,264]; односно **котăр** ~ *јуначе ле, јуначе [хубаво, гиздаво [шчо вăз друм ст(ш... [и са чудом чудиш [котăр пăт да фатиш [јел долăн, јел горăн* [БД, 118]; за ж. род: **кутрá** ~ *с'ăканд'ạ имáш'и дијадóсану ('му имáш'и пурăнч'ину') ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги ни устáв'ат да јáхнат на гимúјата* [MS,t,58]; ~ *сид'ăха сăс дирминџ'ијата, си м'ă-р'ạха пúлкат'ạ, кутрá ји пóгул'áма* [MS,t,,78]; за ср. род: **кутрó** ~ *му вилú на инсáну: "за прумин'éти ш'úч'ки ут мóју двóр за кáж'ити, кутрó н'ăш'ту-ј пóхýваву!"* – односнава заменка претставува потврда за тоа дека во периферните говори се чуваат повеќе лексички архаизми, коишто укажуваат на "единството" на словенскиот лексички систем, но (во конкретниот случај) со прекинати изоглоси [MS, t,20].

кóтур' m, zool., Felis domestica 'домашно животно, што лови глувци – машка мачка, мачор' [MS,s,53]; сп. **кọтарáк**.

котăр* m 'направа од дрва и гранки врз која се одгледува свилена буба' ~ *тá-ј вéјка тóлкạва нúе ки-а-извúткạме, пýтéсна ки-ạ-прájме и тáкạ ки-а-клájме пу-крájта и стредúна éт пу тóлкуви кóтăри* [ВМ, 318].

коферче* n 'сандаче во кое војниците ги чуваат алиштата' ~ *ти да дојдиш да ме испратиш [да ме испратиш, либе, ду станица [до станица, либе, до граница [ја подај ми, либе, ја подај ми [ја подај ми, либе, коферчето* [БМ,79].

кофнида f 'направа сплетена од тенки гранки, кошница' ~ *јаз кý ти дам ăднă билкă за сăвдă, ти зăми ă, стани тивдил, зăми в ăднă конфидă смокви и иди в градо, дă сăди нози цар, рукај по пăтиштăтă, чи продаваш смокви* [V,PM,289].

коч' (и. **браф**) m, zool., **1.** 'нескастрирано машко од овца, овен' (сп. Ovis 'овца') [ПД(125]; [MS,s,52]; ~ *пунатáмка си-нáјдéл еднó кóч и-му-вéле на-мăгáрто: "Дéка побрáтиме к-óјш?"... ~ ут- стрáк шо-сеуплашúле мăгáрето фăтúло да-рúка, кóчот фăтúл да-бýца на-дрéците* [ВМ,315]; **2.** fig. 'награда' ~ *чúниш кóчо ки-мо дáдаа, та уддéл дăкажýве* [ПК,2(60)].

ко́ч'ина f 'заградена (евентуално и покриена) просторија во која се чуваат свињи' [MS,s,52].

ко́ч'ман m 'складиште за пченка во форма на голем кош'. Во Солунско не се употребува, но знаат дека го има во *"С'áрску пóли"* [MS,s,52].

Кочо 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *Като, Като, Катерино [хајде Като да бјагаме [в долно село Кобалишча! [– Бјагај Кочо, јас ни мога [братја имам, ни ма пушчат* [БД,120]; ~ *јотвори Лено вратничка [сос твојата десна рачичка [не можам Кочо да станам [мама ми лежи крај мене [широк ми фустан под мајка* [БВ,227].

ко́чуве pl 'распукани зрна од пченка што ги јадат дечињата – пуканки' [СК,327].

коџја adj, indecl. 'голем' ~ *тој как виде коџја дете сос неа да спии, рече на умот: "а! тас, как виде јаз што аргесах да дојда, и зела по-млат мăж"* [V,PM,163] **куџ'á** 'силен, од прва категорија' ~ *нарáсти, млóгу гудúни пруминáха, стáна куџ'á јунáк'* (= силен, голем јунак) [MS,s,55]; сп. прекар: *Куџ'á Вáно* (= Голем Вано – станува збор за висок, крупен човек) [ПК(Гр)] в.: **коџамити.**

коџа́башија* m 'главен управител на регија во турската Империја' ~ *коџабашиата конак не даде на неа, и тја се разедила, да отиде вăнка от селото на една пл'амн'а да спии. Ја запали пл'амн'ата, ја згорја* [V, PM,209]; ~ *за да си покáжи, ча тój га чинú тáја рáбота, úм вéли на онúја човéци: "ви са мóл'ам , нéка úди едúн човéк да вúкни коџабашијата"* [V,PM,22]; ~ *коџабашиата фати сос момата да си кара, момата му даде и на него единојут кавад и си куртулиса* [V,PM,209]; и: **куџа́бăшúа** ~ *уф-Кýкуш и-нусúа, и-зăтвурúа тáм уф-сăрáј. Ут-тóо бúа скукнáли двýјца. Избигáли, уфнáс дујдéа. Па-тáтко – тугáј тáтко бúше куџабăшúа – тáтко вúке: "Скóро бигájте, ки-дóт Тýрџте, ки-вă-искóл'ăт"* [ПК,2(343)].

коџабашиов* adj 'нешто што му припаѓа на коџабашијата' ~ *отиде вăнка от селото на една пл'амн'а да спии. Ја запали пл'амн'ата, ја згорја. Утрината, га глендат сел'аниту, коџабашиовата пл'амн'а са изгорјала* [V,PM,209].

коџа́мити* adj 'голем, преголем' ~ *му вéли на децáта му: "а брé сúнку, вúа сегá са чинúхти коџáмити јунáци; не úдити да си глáвити на н'ákои чорбаџúи, да си насăтити л'áп"* [V,PM,209] (образувано од тур. *коџа* 'голем' + заменките *ми* и *ти*) [V,PM,542].

ко́ш' m **1.** 'направа за носење различни работи, сплетена од гранки, собира околу 50 кгр.' ~ *на пазар се продаваха [черни череши в кошове [черни череши, черни ти јочи [кој замине, купува си* [БД,144]; ~ *да такá за пójми да ја с'ăјми ашламáта на нúвата; субúрами идúн кóш', двá, спрутú л'уд'éту, спрутú аргáтиту ш'ту за úмаш* [MS,t,4]; ~ *и шо артирисувáле кумáти, и кринáле, и убрáле дванáдесет кóши пăлни* [MV,K,266] (во множинската

форма **коши** повторно среќаваме случај на проширена употреба на наставката *-и* кај еднослоżни именки од м. р. – за ова пооширно во граматичиот дел); **2.** 'голема направа од сплетени гранки (измачкана со кал) во која се чува жито – замена за амбар' ~ *и нă друјзте аку не повикă бăрăм целă гудинă му биа пăлни кошувјту ранă* [МЕ (Р),90]; **3.** 'специјален сплетен кош во вид на конус, намачкан со земја, во него се чуваат пчели' ~ *тоː éј éдна трéва шó мирúсе, чéл'те шо ги збúрăт; кóшувуто ги нăмáчкувăт, чéлăта, ká ки сă рóе, дă флéзе у нăтре, и́ мирúсе нă слáтко* [ПД(123)]; ~ *фати детенто, му вели една прикажна на ќусету: "побратими! татко ми едно времја беши имал педесет кошови пчели; ката ден мухате, кога хошдаха да пасат, ха бројаши"* [V, РМ,202]; **4.** 'дел од воденицата, во **кóшут** стои житото пред да почне да се меле' [ПК,2(60)]; ~ *ɛ ɔăс гóрн'оː кáмăн дупúрăт чăкăлдáци, óни гу-трéсăт жúтто, дă-пăдúнăт зăрнăта. Чăкăлдáците сă-вăрзани на кóшо* [ПД,171]; **5.** изр.: **нăпăрчúкóшо** (= се кажува кога човек ќе ги заврши главните обврски) ~ *нáште дéца изучúа, сă ижúнúа, сăизмăжúа, нéмум гаjлé гáарс нăпăрчúх кóшо* [ПК,2(185)].

кошáра (и: **кушáра**) f **1.**'вид амбар' ~ *зă-чýвне мисúрка ká-j срóнина, ká нéj нă-кубáци* [ПК,2(60)]; **2.** 'помошна просторија' ~ *глéде дéтто, áдна змúа прăкăршăна, лáзе низ адúн ендéк. Тóо дéте гă-ђáште зă-глáфта, сjáа клáа уф цéбо. Вéчăрта гă нóсе дóма, и́ нaпрáве áдна кушáра гулéма* [ПК,2(262)]; **3.** 'заградена и покриена просторија за овци – трло' ~ *ăднă ýтрин ч'ул'áка кáзăл нa-женăтa-си дa-и́дaт и вúдaт уфцéт'a. Кушáрăтa билá дaлéч и́звăн сéлуту* [ВД,331].

кош-мара interj 'извик кога се мамат пчелите' ~ *мат матице, мат матице [кош мару, кош мару [кош мару [фиу, фиу, фиу* [БМ,35].

кошница f **1.** 'плетена направа (како длабок сад), за носење работи, пр. грозје' ~ *ут прибруждејнă дур нă тригускатă, sастрă и катă вечăр пăдajрjту носăт пу две кошници гроздă* [МЕ(Р),91]; ~ *кога ки влезиш во кралув конака в удајата, там да ги туриш силну на бун сос кошницата, а они ки си разбојат, ки хванат да бегат* [V,PM,243]; **2.** изр.: **си-сплитé кóшницта** (= се кажува за некој што искористил извесни погодности за лична корист) [ПК,2(194)].

кóшничка f, dem. од **кошница** ~ *отúде, земá от другата смóква еднá кóшничка смóкви, отúде пák на оновá грáт, са чинú тевдúл и фатúл да продáва смóкви* [V,PM,29]; ~ *момата не знаими, дали жува е или умрјала; но ти са мол'а, везми таја пита и тас кошничка сос това грозди, да поиш да најдиш момата, да ја дадеш грозди* [V,PM, 243]; ~ *взела Јана кошничката [да набере бјало грозде [бјало грозде л'сичино...[ни нăбрала јут нихното [а јотишла јот комшицко* [БД,44].

кошничарка f 'девојче што на св. Лазар оди по куќите, заедно со други девојчиња и пеат лазарски песни, носат и **кошнички** во кои ги стават подароците, оттаму и името' ~ *Лазар си иде од Стамбол града [па носи коли, три коли полни [првата кола сребро и злато [втората кола машко и женско [третата кола сé се лазарки [сé лазарки, сé кошничарки* [БК,23]; освен девојчина, поретко и машки

деца пеат "Лазаре", пр. ~ *кажи Лени кој гу сакаш [јас гу сакам китка Ристо [Костивото кошничарче [кошничарче лазичарче* [БВ,299].

кошнички pl 'дрвена направа (дел од разбојот), на нив се прицврстуваат *скрипчи́јнта'* ~ *рäзбо́јут: бäрдо и́ма, нäбäрди́ла, кро́сно – са́дно и пре́дно... Скрипчи́јна на ко́шничките, шо сä зäка́чäвät на ни́шäлките* [ИГ,121].

ко́шно n 'обраќање кон мало, уште некрстено бебе' [СК,327].

кош'ти́сува impf 'чини' ~ *ко́лку ко-ш'ти́сува*? (= колку чини?); зп. **кусти́сува** [MS,s,53].

ко́штури́ца f, zool. 'вид влекач, *змиа, цäрна кут кạтрáн, ák тä-клу́кне гутóф-си'* [ПК,2(60)].

ко́шув-а adj 'неисчешлан-а' ~ *тáа па се́ таквá о́де, ко́шува, кут бисче́шäл' дä-сä-до́ма*, со исто значење: **ро́шува** [ПК,2(60)]; кај Саќов: **ко́шуф** 'тој што има разбушавена коса' [СК,327].

ко́шуви́ца f, bot. 'паразитско растение' ~ *уф-урíјсто рáсте, трéва-ј, гаплéват да-не́ му прéче уф-рáстинто на-уризо* [ПК,2(60)].

кошулка f, dem. од **кошул'а** ~ *молчи бабо не плачи [ти ки вјаниш петлето [јас ќе вјанам кутрето [на пазар ки одиме [ки ти купам кошулка* [БК,162].

кошул'че n, dem. од **кошул'а** ~ *мене ми ги купи нашиот кумшија [за мојто меракче, за твојто лнатче [јотн си го носам мојето кошул'че [на менка го купи нашиот кумшија* [БВ,176].

кошута f, zool. Cervus elaphus 'женското од елен' (диво шумско животно со разгранети рогови) ~ *та си поискај, потерај [от кошута прјасно млјако [от дива коза сирене [кутри сä наем наеми [да ти донесе, донесе [от кошута прјасно млјако* [БД,158]; ~ *понуда да ми донесе [лута ракија негошка [црвено вино владешко [ем од кошута благота [од дива коза сирејне* [БВ,297].

ко́шäр m (в. **кошара**) 'голема плетена направа во која се стават ствари, кош' [ПД(130)].

кра f, zool. 'езерска птица, голема колку *пил'ка́н* (= штрк), шарена боја (бело со црно), *и́ма ка́си жäлти но́зе, жäлта и извијна чóпка* [ПД (127].

кра interj 'подржување на гласот што го пушта орелот, страчката' ~ *и ти да вјáхниш от го́ри; и, когá ки ви́кам "крá!", да ми дáваш по еднá парчá мéсо, когá ки ви́кам "кро́", да ми дáваш по мäра вóда да пúа* [V,PM,136]; ~ *фати́ гу, заклá, гу удерá оти́де на кру́шата, гу убéси месóто. Дојдóха гáрки, какарáски, ви́каха на врäк кру́шата "крá, крá!"* [V,PM,124].

крава* f, zool., Bos vacca **1.** 'домашен рогат добиток, женско говедо'; ~ *пујнó вр'äм'ạ идúн туџ'áрин, жúвини ш'ту бир'é, кóзи, óфци, крáви, óјди на инó сéлу* [MS,t,15]; ~ *утишла и рäкла на говäдарä, да закол'ä от тäхнитја крави дäсät нај-убавитја и да кажјä сätнä на мäжјä хи* [V,PM,291]; ~ *за субирáт лајнá ут крáват'ạ, за ха кладáт у казáн', за тýрнат óда нäтр'ạ у казáн'ут* [MS,t,66]; **2.** изр.. **нé си уд шäрéнта крáва** (= се кажува за човек кој за себе бара привилегии) ~ *зäшó дä-т дáат нä-тéп пóвиќе и пóáрäнто, тú нé-си ут шäрéнта крáва* [ПК,2(181)].

кравичка f, zool., dem. од крава [ПД (Ф)].

кравичко (млеко) adj 'млеко од крава, кравјо' [ПД(130)]; и: **кра́вчко** ~ *кра́вчкуто мле́ко-ej по́-а́рно от не́-j дибе́ло* [ПК,2(60)].

крадач m 'тој што присвојува туѓо, крадец' ~ *бе́ши крада́ч, о́ти он а дрӑжиши ке́сито, и па́рити он а и́маши* [MV,K288].

кра́дба f 'кражба, крадење' [MS,s,54].

кра́де (и: **крад'е́, кра́ди**)* impf **1.** 'присвојува, зема насилно она што не е негово, на кое нема право' ~... *или ки-j кладй сијменту ут пътут дй ти-j зътворът дубицте, дй ти крадът некуй овцй* [ME (P),90]; [MS,s,54]; ~ *арами́ата за дру́го не и́ди, туку́ да кра́ди, и да ски́ни, и да уте́па* [MV,K,299]; ~ *а-пй га́здйта крӑде́л, чинувл, а́ма по́вике ут-сирмй̆шти́-те... ме-j мй̆ка, вика́л, зй̆шо́ дй̆-кра́де пу-сирмашчи́j* [ПД,169]; **2.** 'грабнува, зема девојка за жена без согласност на нејзините родители' ~ *ке дом Мушке, ки те крадам [– не мојш Мици да ме крадиш [јас си имам стари татко [саноќ седе, тутун пије [тутун пије, ќерка чува* [БВ,292].

краден* adj 'нешто присвоено, земено нерегуларно – во случајот: девојка грабена од дома, без согласност на родителите' ~ *сношчи дојдоха од Битола града [доведоха крадено девојча [сички вечерјат, пја не вечерја* [БД,187]; ~ *завел ми јунак крадено дивојча [та ја води приз гори зјилени [приз води студени, приз сјанки дибели* [БД,58].

краин* adj 'последен' ~ *и тијй... сй̆тй се нй̆ плйнинтй и сй уткупени нај ногу зй̆ вијй крајните 5(гудини* [ME(P),84]; ~ *вија крајните тикмилј гу имй̆т зй̆фй̆рлену бугарцкјут изикј* [ME(P),81]; ~ *сй̆тй ристенцки мала нй̆ Пазй̆р сй̆ туку речи сй̆л ут сил'ајнй̆ шо имй̆т утидено там за крајните 40 гудини* [ME(P),91]; ~ *утива дур на идину кол, сй̆ врнува на другију пак, утива дур на крајнију кол* [MS,t,6].

крај* m **1.** 'завршок на некој простор пр. на населено место' ~ *навал'йве адин о́г'ин нй̆ крајта на нййвта, а клйве глӑвта дй̆ го́ре* [ИГ,111]; ~ *сй̆ фй̆рли́ д'й̆т'ятту сй̆с ко́н'у как л'ат'аш'и на ина́ дру́га царч'ина и си ути́ди на крајо́ с'е́луту* [MS,t,20]; ~ *тогај крајта блатто пустолци, елбет и друјзте села шо сй̆ крајта блатто, садиа пчинички* [ME(P),77] – овде имаме беспредлошка синтагма кај додатокот за место: ... *крајта блатто* (м. ... на крајот од блатото); **2.** 'завршок на некој предмет' ~ *надјанала сина риза [син'а риза и бјал хустан [препасала ален појас...[преврзала тенй̆к тјулбен [пуснала му двата краја* [БД,36]; ~ *з'е́ват ко́тката и курди́сувӑт крусно́ту, закува́ват два ко́ли, кла́ват и пу ди́н ка́мин' на крајо́* [MS,t,7]; ~ *и два л'у́ди дрӑж'а́т хо́ртума́та, ди́н ут ди́ну кра́j, дру́гију ут дру́гију кра́j* [MS,t,3]; **3.** 'освен крај означува и почеток' ~ *вечерта, дошел неин мй̆ж, увреинот, фатила тја да му кажува на манжот, как станала работата от крај до крај* [V,PM,224]; ~ *и тој му каза сичко, што и трй̆гнал, от крај до крај, и нај-после му вели на слй̆нцето: "слй̆нце, мило слй̆нце, мол'ам ти, колај да кажиш на мене"* [V,PM,199]; ~ *ут кра́j ча́с му бе́ши Сло́ва, пак Сло́ва бе́ши кра́j Бо́га, и Го́спот бе́ши сло́ва* [MV,K,1]; ~ *ут кра́j ут Еванге́л'от* [MV,K,307]; односно интересно значење на лексемата **крај** го констатирал и Малецки: ~ *ут крајо́* 'од почетокот' [MS,t,70]; **4.** 'ивица, брег' (таму каде што свршува

водата и почнува копното) *излезé при éзера, на крáјут сéднал и чýиши жáбите, как кр'áкаа: му са виде хáрно тáмука* [V,PM,28]; ~ *и му чúни харно врéме, и пóсле трú-четúри днú излéзоха на крајут* [V, PM,24]; ~ *пампóр'ут сă зал'ạпú на крајóт на ниш'úту* [MS,t,84]; **5.** 'орр. на центар, периферија' ~ *заеднóч са укáчи гóри и фл'ázи аф цáр'увата удајá, му са поклонú и са трăгнá на едúн крáј* [V,PM,31]; **6.** 'крај на некаков временски интервал' ~ *на крајта на ланцката скалјацка гудина сă стукмих су брат ми Лазар па да си ом на патриата* [ME(P),67]; **7** 'крај на животот'... *брójни урée сă мójте, ми сă глéде крáјта дýрмин* [ПК,2 (154)]; **8.** 'витка од баница' ~ *зе да точи листата [тенки, тенки, тенички [като нашта вратата [зе да вие краишта [тенки, тенки, тенички [като наште гредите* [БД,65]; **9.** изр.: **нáјди му крáјут** (= тешко се доаѓа до решение на некој замрсен проблем); или: **му-најдé крáјут** (= заврши некоја работа што изгледа комплицирана) [ПК (Гр)]; **ки-му нáјде крáј** (= ќе го убие) ~ *ки-и нăчéкăт нéкăје и су вúла или лáчка ки му нáјдăт крáј* (станува збор за убивање на кучиња); **о-извличé дибéл'јо крáј** (= тој ги понесе тешкотиите во некоја работа); **áс сум нă-крáјта** (= не ми остана уште многу од животот) [ПК,2(149)]; **нă-крáј ќи-т из áде** (= врските што ги имаш не веќаваат добар крај) ~ *árно си-тăргнáл устáа жéна, нă-крáј ќи-т извáде, ќисă-чýдиш шó тé-ј нăјдéло* [ПК, 2(184)]; **нема крај** (= нешто во голема количина) ~ *úмаши на еднá касаба едúн човéк; млóгу бéши богат, кóјто иман'то нéгову емаши крáј* [V,PM,7]; **ут-крај ду-крај** (= уште од почеток (е таков) [ПК(Гр)]; **крáј ус крáј нă-мóш дă-вăрзум** ~ *нéмме нúви... чéкме сáмо нă-плáта, идвáј ни стúге ут-пăрви ду-пăрви* (= живееме со материјални тешкотии) [ПК,2(170)].

крај prаер 'покрај, во близина' ~ *кога ј суо ногу-ј тепа дубиците и зарди то којлјте оат повике крај друмут пу идната или пу другата страна* [ME(P),74]; ~ *казал: "Да са вăрнеш, синко, да му потераш пет кон'а натоварени: ..." И му казало: "Кога идеш крај морето, да исипеш пченицата"* [V,PM,258]; ~ *да и зел и дивојката негова, отишли крај морету да и пасат. Он ја речи на дивојката: "да поглендаш овците!* [V,PM,169]; ~ *зăрди шо се нăогјăт некуј уд них крајтă Вардăр... и облеклуту гу крăстăт су имиту "вăрдарцки пăртал"* (сп.: присуство на чл. морфема – **крајта**!) [ME(P), 80].

крајче n, dem. од 'крај' (= место на периферија, орр. на 'центар') ~ *и такá влезé нéтри áф градó, фатú, заседнá на еднó кýшé, на еднó крáјче прóсиши* [V,PM,152].

кр'áка impf 'жабата испушта глас, крека' ~ *излезé при éзера, на крáјут сéднал и чýиши жáбите, как крјákаа: му са виде хáрно тáмука и сáкаши и тójнака да си наýчи жáбин јазúк да врéви* [Ч,Т,КЈ].

крал m **1.**'раководител на држава, монарх; функцијата е наследна' ~ *Дефа станал пăрв крал на земета, и дур да се наплодет л'удето, сăдил на пилетата и на жјувините* [V, PM,266]; ~ *едно времја имало на крај земја един крал, којто имал жена много дјулбер. Когато излевала по горста да се шета, и дивите живини стојали умајани* [V, PM,264]; **2.** 'управител на регија,

великодостојник' ~ *телал јечи по селата [по селата, в градишчата [сички на јојскă да идат [стари бано, стари крал'у* [БД,76]

Крал 'м. л. име во Солунско' ~ *имаше еднă дедо, Крал Колју сă-велише* [MC,B(75].

крáли Мáркува рáбута f 'изостаната работа, од старо време' [MS,s,53].

кралица f 'жена на кралот' ~ *така кату на млого кахăр што си чаваши кралицата, ету еден ден едни ґупки маесни шетаха по градот, та проминали приз кралицата* [V,PM, 208]; ~ *пак тој ја забави кралицата нетре в гимиата, шаштиса и, га изл'аваш горе на триферич, кога гленда кралицата – градот си загуби, сал мори гленда* [V,P.M,172].

кралски adj 'нешто што се однесува на крал' ~ *царјут гу викна кумшиата му и му вели: "кумшиа, ету на нас земја има една кралска мома; сакам да пошиш, да ми ја донесеш на мене, ја, ако не, ти зевам главата"* [V,PM,211]; ~ *сл.йнцето изгрело и си опрело зарите на бахчето. Как гледало, видело, че на сред бахчето стои едно момче и една мома, облечени со кралски дрехи* [V,PM,266]; ~ *излела девојката, да помети рамни двори еден ден. Проминали кралски сеизи приз рамни и́ двори, да напујат бăрза кон'а* [V,PM,243].

крал'уф* adj 'нешто што му припаѓа на кралот' ~ *като си качиши на скалата, дур да влезе на крал'увата одаја, детето от три дана като беши хванал да мо дава каршилик на крал'а* [V,PM,244].

крáнин* (и: **краин**) adj 'последен' ~ *на крáнинта дéн на гулéмата уф прáзник, дéка стóиши Исус а викнá, éм и вел'á: – Аку ј жéдин нéкој нéка дójди* [MV,K,261]; ~ *тáтко А враáм, прóсти ми, и пýшти на Лáзар, да си натóпи на крáнинто прăстин уф вóдата, да дójди да ми си разлáди изúкот* [MV,K,274]; ~ *áма сéгăг димéк, вúја крáјните гóсти шó си óдăт, на пуздравéјнто сéкуј аднó уд нúх му-ј răскопчýвăт кóпчите на сăгúјта* [УЕ,23].

крап m, zool. Cuprinus **1.**'риба што живее во езерата и реките' ~ *ут ногуту турлиј риби шо-ј има ув блатту ки-ј речиме вија:* **сом, јăнгулjă, крап** [ME(P),77]; ~ *лисúцта ут крáјта му-вúка: "тéгли, кýмчо вăлче, сé сóмуве и крáпуве"* [ВД,286]; рибата **крап** ја викаат уште и **шаран**. Таа е најголемата риба што живее во Дојранското Езеро Должината ѝ достига до 1 м., а тежината до 12 оки (= турска мерка за тежина, поголема од кгр.). Целото тело ѝ е покриено со големи крлушки, со исклучок на главата која е гола. Од двете страни на горната челуст ѝ висат по еден пар мустаќи. Заби нема; **2.** fig. hip. 'убаво, здраво детенце' ~ *óј нă-бáба крáпчито* [ПК,2(60)].

крапоф* adj 'нешто што се однесува на рибата крап' ~ *кăрпáчинот, л'у отúде, му вéли на рибáринот: "колку га сáкаш, господúне, тáја рúба крáпова?"* [V,PM,17]; ~ *пóмниш, когá земáх еднá голéма крáпова риба, éту онáја рúба ги докарá тúа алтăни на нáс* [V,PM,19].

красе impf **1.** 'разубавува'; **2.** изр.: **рýба крáсе, рýба гнăсе** ~ *рý·пта о-прáве чувéко, ак сă-ублéчиш уфýбува рýба пó-árин ќи-си* [ПК,2 (191)].

красна* adj (m \\ f) 'убав-а' ~ *сиромáхот му вéли на трагóвецат: "ej гиди трагóвец, господáр мој" – му казýва брáтувата му кăшта – "ету*

гле́даш онáја кăшта, што е кату цáрски конак крáсна?" [V,PM,13].

красовит* adj 'убав' ~ *оj пиленце гласовито [гласовито красовито [што си толко нажалано [нажалано, наплакано* [БВ,119]; ~ *оj пиленце гласовито [гласовито, красовито [нахрани се; напоји се [пак речиси една песна* [БВ,120].

краста (и: **шуга**) f, Scabies 1.'кожна болест, се прифаќа од човек на човек, предизвикува силен србеж' [ПД(Ф)]; 2. изр.: **крáста до:-јáде** (клетва) ~ *нóго мă-измăчи, мă-издé, крáста до:-јáде* [ПК,2(170)]; [MS,s, 54].

краста f 'лошо, непогодно место (со ситни камења)' ~ *ела да ме видиш на какво сам поле [поле е широко близу до Битола [село Карамани jу страшни jокопи [jу страшни jокопи, краста до колена* [БВ,153].

крáстаф* adj 'тој што има рани по кожата' [MS,s,54]; ~ *бóлни л'ýди да и лекýвати, крáстави да и чúстите, умрéни да и крéнити* [MV,K,297]; ~ *а, мори Калино, ја дај ми тро вода [уста да натопам, срце да разладам [– Аj оттука Турче краставо кученце [клетва ја си имам од мојата мајка [на Турчина вода јас да не му дадам* [БВ,60]; ~ *отде дојде пуста сипка [та осипа тојто стадо [та јиспука до једничко [та остана дор једничко [и то бјаша бре краставо [и то бјаша бре келево* [БД,38]; и: **крăстав** ~ *бабата завела и нејă, откарала ја дома си, товарила хи двă сăндăкă на једин крăстав кон и, ...* [V,PM,286].

крáстивца f, bot., Cucumis sativus 'зеленчуково растение, од него се прави салата' [ПК(Гр)], и: **крастави́ца** [MS,s,54].

крастóсќу (< крстовскиот – според празникот Крстовден) m 'месец септември' [MS,s,54].

крастóсува* impf **1.** 'става на крст, распнува'; сп. **ставрóсува** [MS,s,54]; **2.** 'со нож пресекува некој предмет во вид на крст' (на пр. баклава) ~ *сид'ă на-с'ăкуj лúсту му-фăрл'ат по-мрăва máслу. И такá с'éтн'ą з'éват нóж'у, ја-крастóсуват тапс'áта и с'éтн'а фáш'тат да-с'ąкáт кумáт'ą баклавá* [ВБ,342].

крастăва жаба f, zool. 'голема жаба со петна по кожата, се крие во влажни дупки, но не во вода' [ПД (Ф)].

крати pf 'уништи, убие' ~ *Никола сино, Никола [миличăк мајчин главеник![от де са најде Никола [болестă црна Никола [болестă црнă Никола [та си та тебја тја крати!* [БД,42].

кратýна f, bot. 'сад за црпење, направен од вид тиква' (Lagenaria vulgaris) [MS,s,54]; ~ *и зел хизмикáрја еднá акóла книга та е напăлнил фсé нýли, и зéл еднá кратýна кóлко еднá окá да бéре, запáсал е на нóјаса* [V,PM,256]; ~ *искáрал кратýната и акóлата та му кáзал: "Сас аj тáзикана кратýна примéрих и на акóлата пúсовах"* [V,PM,256].

кратунка f, bot. dem. од **кратуна** ~ *та јотиде до дома си [јобричи си бјала брада [извади си жăлти зăби [та си турна јот кратунка [та јотиде на хорото* [БД,63]; ~ *нај-после чини една кратунка, га издјалка добре, га тури аф чешмата* [V,PM,67].

крáтус* m 'држава, крај' ~ *вúкна с'élуту да гу пш'ифúсат и да гу звáдат прóедрус на крáтусут* [MS,t, 86].

краќéл m 'рачка, кукичка за затворање на прозорецот'; сп. **ч'инѓéл** [MS,t,54].

кра́фски* adj 'нешто што потекнува од крава, кравји' ~ *с'ă и́ш'ти пла́тнуту да гу изб'ắлими; з'é вами мрắва кра́фски лајна́* [MS,t,7]; сп. **кра́фску ма́слу** (= кајмак од кравјо млеко) [MS,s,54].

крачка* f 'дел од телото, долен екстремитет, нога' ~ *Драганке, ранобудниче [шче ти са њашчо помол'а [ти да ма Драганке послушаш: [да ми јоставиш крилцата [крилцата до раменцата [крачката до кол'анцата* [БД,184].

крашник (и: **кра́ш'ник**) m **1.** 'парче од крајот на лебот, корка, односно крајниот дел од баклава, пита и сл.' [MS,t,54]; **2.** 'вид баница со повеќе кори собрани на крајот од тепсијата, а во средината придодадено нешто според кое се додава и втората компонента на називот', сп. **кра́шник-мле́чник** – во средината се става млеко ~ *(ко́ри ису́кăни ут стра́на, нắтре ко́ри и мле́ко бắркăни, друбăни́к)* [ПД(118-9)]; или **кра́шник-зе́лник** 'вид баница со повеќе кори собрани на крајот од тепсијата, а во средината придодадено зелје' [ПД(119)]; *áко-j уф-стре́т ус-ри́би – то́-j* **ри́бник-кра́шник** [ПК,2(60)]; ~ *Ручо́кут. Ко́j шо и́ма – аднăш сука́но ќи би́де – кра́шник, ури́зник, зе́лник* [ИГ,120]; **3.** 'така се вика крајниот, кружен дел од **подница** (= црепна)': кога се изработува **подница** калта се прави како погача, а периферниот, кружен дел се **вије** и сосема на крај се **исправа** (тоа се вика **крашник**) и добива форма на голема тепсија [ТГ,357].

кра́пка* f 'дел од разбојот, дрво што го оптегнува кросното' ~ *и с'ă за гу приврăз'е́ми на разбо́ју; з'е́вам цило́фтину, ги з'е́вам пати́трит'ă, ги з'е́вам хумо́титу, ја з'е́вам кр'ắпката* [MS,t,7]; сп. во Кукушко: **утига́чка**.

крвнина* f 'крвав настан' ~ *јотишли са двата брата [двата брата, два сирака [отишли са двата ф једнắч [један друг са ни познали [направили двја крвнини* [БД,84].

крева́ impf **1.**'дига нешто од пониско на повисоко место' ~ *но́го-j гуле́м не́ сă-кре́вă; ~ ка́-ки-до́јде у-гуле́му но́гу и ки-по́чне о́на ви́ќе ки-а-кре́ве гла́вта* [ВМ,317]; **2.** 'средува нешто дома, раскрева пр. маса или кревет' ~ *са́мо о́на раскре́ва, ни́кој не́ пуфа́ште;* **3.** 'зема' ~ *или ки тă нăкливетă нă бегут... или кој ки гу кревă делут ки ти нăтписă некуј килу повика́* [МЕ(Р),90]; **4.** – **(сă)** fig. 'се развива, напредува' ~ *су секуа менă нă субăштă и селту или паѓă или сă кревă* [МЕ(Р),90].

креи m, zool. Fuligula lerina 'вид езерска птица'. Оваа птица е голема колку птицата шатка. Кај нас (се мисли на Дојранско) доаѓаат само во зимно време. Се движат во ред или во куп и претпазливо се доближуваат до брегот. ја ловат поради нејзиното вкусно месо. Ги има два вида: едните се со пепелави пердуви, а другите црнобелузлави [КД, 58].

крека **1.** 'испушта кречливи гласови'; **2.** изр.: **ни́т ми-вре́кат, ни́т ми кре́кат** (= се кажува кога дома нема мали деца) ~ *не́ сă-ва́ркум дă-сј-о́дум до́ма, ни́т ми-вре́кат, ни́т ми-кре́кат, са́ма сум* [ПК,2(182)].

кремăнче n 'вид камен' [ПД(Ф)].

кренă (и: **крене**) pf (в. **крева**) **1.**'истави, тргне' ~ *нă-де́к о-крина́ то́о ше́j ко́j зна́а; ~ и шо артирисува́ле кума́ти, и крина́ле, и убра́ле двана́десет ко́ши пăлни* [MV,K,266]; **2.** 'исели' ~ *или ки тă нăкливетă нă бегут и ки тă кренă ут куќăтă*

[ME(P),90]; **3** 'земе' ~ *декӑ сӑ терише идно време бијлик и дека си гу берат бејзте делут, ут ка ки гу кренат* [ME(P),85]; **4.** 'врати во живот, оживи' ~ *бо́лни л'у́ди да и леку́вати, кра́стави да и чи́стите, умре́ни да и кре́нити* [MV, K,297]; **5.** 'однесе' ~ *па дошло време Стојан да јумре [го однесоја, го погребаја, земја не декс.. па ги исфрлила [од там кренаја в море фрлија [три дни од Стојан море бегало* [БВ,63]; ~ *ој невесто калишава [нимо стои крај реката [река тече матна вода [матна вода јем студена [ќе те смăкне, ќе те крене* [БВ,166]; **6.** - **(сӑ)*** 'замине, тргне' ~ *сăта вијă пари, бегут си-ј сакашă, кој ки сӑ кренише јăрăцијтă му да одă нă друкј чифликј* [ME(P),88]; **7.** изр. **крене глава** (= се бунтува) ~ *не оди Цемо, слободен Цемо [каури глава кренаја, Цемо [турски бегови фатија [су оки злато земаја* [.)M,69].

кре̨нка́ло n 'човек кој постојано се жали и им досадува на другите' [ПК,2(60)].

кре́нке impf 'офка, стенка, се жали' ~ *шо́ мо-ј на-то́о де́те, ва́адин це́л де́н кре́нке* [ПК,2(60)].

кренува impf 'зема со себе, во придружба' ~ *и чиниха свадбата, тамо на Богариово си венч'аха. После свадбата неколко дена ја кренува невестата, ја занева на Солун на неговите куќа* [V,PM,164].

крепа (се) impf 'се одржува, опстојува' ~ *ама не ја сăл за тăрг вијата арин во пăт; оша повикја... се крепа и ув турцко време* [ME(P),72]; изр. **кре́пе ду́ша** (= слаб е со здравјето, но опстојува) [ПК (Гр)].

креп m 'женска крпа за глава' [СК, 327].

кре́п-бӑјно́ n 'свилено платно за домашни потреби' [ПК,2(60)].

кре́ска f 'црвениот израсток на петелот на главата'; со исто значење: **ќуфќу́л'** и **гре́бин** [ПК,2(60)].

крехто adj **1.**'нешто лесно кршливо' [ПГ(Ф)]; **2. крефко** 'умилно, нежно' ~ *в раци носи лудо младо [до две китки [до две китки гороцвете... [ај земи ми мор Босилке [китка гороцвете [јона му се насмејала [крефко, крефко* [БК,43]; ~ *слăнце изгрева, зраците попаѓаат [Дојранско Језеро страшно се валнуве [дојранските моми крефко ми се смејат [крефко ми се смејат, луто Голаш колнат* [БК,134].

креч m, zool. 'инсект, летно време со крилјата прави силен шум; си ја менува обвивката и затоа викаат: *пукна́л ку́ту кре́ч;* во др. источни говори: **же́же-пе́че** [ПД(124)]; кај Саќов **креч** (= штурец) [СК,327].

Кречево лувиште top.'име на место покрај брегот на Езерото, семејството Кречеви таму имале *лувиште'*; се наоѓа во локалитетот **Рӑт** [КД,65].

крештенлик* m 'крстениот на кумот му паѓа *крештенлик'* ~ *ету дујде еден негов крештенлик, му вели: "калитати, ти са мол'а да ми дајш твојта кубила да ида на воденица, да мел'а едно кило чиница!"* [V,PM, 94]; ~ *виде тојнака, ча аргиса жена му да дојди, пусна бабата да види, и тјанака остана тамо; му вели на крешченлико: "иди и тинака да видиш што чинат жените долу!"* [V,PM,95]; и: **криштанлăк** ~ *му фтекна, што му рекла дјадоту: ако има харин кон, на чузд да гу не даде ... и му вели на криштанлăко му: "братко, хатăр да не ти остани, јазе, кубилата ми е трудна, не ти га давам!"* [V, PM,94].

кривак m 'вид бастун – специјално дрво, на едниот крај здебелено, со него се помагаат кога се движат слепи, односно стари луѓе' ~ *тој им вели́: "ја́зе, бра́тќа мо́и, ету провали́х крива́кот ми, гу сто́рех сос дламбо́ка ду́пка, та ту́ка не́три ги кла́вам алтуните, што́то дека да пода, се сос не́го на ра̏нка́та"* [V,PM,189]; ~ *вјахна и кꙋ́ч'ут и пак отиде на хоруту кату дју́н'а ѓузели, беши сторила млого чудби, кого сос кон'а гу тераши, на татка и́ му разби ногата сос кривакот* [V,PM,206].

крива́т* m 'направа на која луѓето спијат, легло' ~ *си ути́ди думá ... и си л'е́гна на крива́т'у да спи́* [MS,t,21]; ~ *кој не знаје не верува [не верува луд ме прави [луд ќе шетам за комшијка [зид ни граде дворовите [сламка граде кривати́те* [БВ,208]; ~ *ни́кој не́ гу запал'у́а канди́л'ут, да гу зави́ва со ни́што, ни́ту гу кла́ва пу кри̏за́тут, туку наврас свети́лоту гу кла́ва* [MV,K,325]; и: **кревит*** ~ *и чу́пата си лигна́ла на кре́витут...Та̏ква́ ле́па шу-би́ла му-до́шло гре́ д-а̏-ра̏збу́да̏т* [ДК,144]; ~ *ја да дујне морски ветер [да ја летне пуста сламка [да се здружат кревати̏е* [БВ, 209].

криве impf 1.'има проблеми, го болат нозете, се движи со тешкотии' [СК, 327]; ~ *ка̏-фа̏ти́л да̏-о́де во јуна́кут, он кри́ве. Пи́л'ту гу-пита́л: "Што́ кри́виш?"* [ВВ,313]; 2. изр.: **кри́ве у́ста** (= изразува незадоволство, прави гримаси) [ПК(Гр)].

кривец m 'име на ветар, во Дојран доаѓа *уд Га̏рцко'* [ПД(114)]; 'тој е источен ветар, дува од Породско. Предвесник е на дожд затоа се вика и **дождовник**'. Вообичаено дува преку зимата, а понекогаш се задржува цел месец. Не е опасен за рибарите бидејќи не прави големи бранови [КД,63].

кривдалник m 'тој што ја држи главата настрана, што има крив врат' [ПД(115)].

кри́вина* f 'виновност' (кривица, нечесност) ~ *о́ни побегна́ха. Тогас кадиата позна́ нихната кри́вина, прати да ги тера, ама не можа́ да ги сти́гни* [V,PM,9]; [MS,s,54]; ~ *му ве́ли: "кади ефе́нди,... гу најдех това́ чове́к та́мо и ми каза сичко, што истрадал... не чини ха́рно, што му даде́ пра́вина на тиа, а на това́ чове́к сирома́х кри́вината"* [V,PM,9]; ~ *тогајн му веле нејнта миуна сестра:[– Аку сам си, братче, на кривина [да запалиш воја силин огајн [да пуддувне идин силен ветар [да изгорам млада ем зилена* [БМ,99]; сп. **кривотиа**.

кривогледа̏с adj 'човек со недостаток во очите, што гледа настрана' [ПД (Ф)].

кривоти́а f 'виновност, кривица' ~ *то́ па што́ па́ла сла́ва ут то́ што́ гу пушти́, во́а ӣ исти́нцко, и кривоти́а на не́го не́ са̏ наоѓи* [MV,K,256]; в. **кривина**.

кривули́ца f 'свијок на пат, кривина' ~ *то́с па̏нт' кривули́ца ути́ва* (= тој пат има многу кривини) [MS,s, 54].

криен adj 'тој што не е достапен, што не се гледа, невидлив' ~ *Јанкула тога одише си криен, ама ка го дигна Шамлијче делијче на Ѓуро пијаница, напкун ка виде така ...* [MC(B),98].

кри̏ӣ* impf 'става нешто на место каде што не може да биде забележано' [MS,s,54]; ~ *чјунки мајка хми ни могла да ги крија̏, сградила хми в та̏зи гора̏ златни сараја̏ и ги оставила там да са̏дјат* [V,PM, 290]; **кри̏ (са̏)*** 'се труди да остане

незабележан' ~ *в ăднă горĕ имало ăдни много убави сарајă, ... и в тјах сăдјали ду три сăстри ламии много гол'ами, котри ошта от маличкu сă крили там* [V,PM,290]; ~ *така от малко дојде времето, увреинот му даде зорт млого за парите, христианинот не имал пари, са крииши от него* [V,PM,193].

крилат* adj 'суштество што има крила' ~ *орле крилато високо леташ [високо леташ далеку пулиш [што пушки пукаат Турци се ухат* [БВ,98]; ~ *оj ти бре јорле, јорле крилато [високо леташ, широко гледаш* [БВ,100]; ~ *орле крилато, пиринско пиле [дали го гледаш нашто родно место* [БМ,103].

кри́лу (и: **кри́ло**) n **1.** 'орган со кој летаат птиците или инсектите'; (pl **крила́**) [MS,s,54] ~ *и така́ му згур'а́ва крило́ту на ко́н'у, уста́нува сăс ино́ кри́лу ко́н'у и фа́и.'та да си па́ж'да на зим'а́та* [MS,t,23]; ~ *за у питна́јси дни́ но́с ку́цур гу пра́ви иди́н ко́н' сăс крила́ да л'а́та* [MS,t,20]; ~ *и кату стигнаха на стредја пăнтјут, ету отпрет них излезе една страшна змиа сос златни крили, летна наврăх нивја стата,* [V,PM,207]; — уште еден случај со проширена употреба на наставка *-и* во множинската форма *крили,* што е необична за именки од ср. род (за ова в. поопширно во граматичкиот дел); **2.** 'дел од човечко тело, една страна од скутот' ~ *ма скриј ма, скриј ма миличка мају![– де да та скрија миличка керку?[– На твојано си десничку крилу [десничку крилу, десна пазува* [БД,56]; **3.** изр..: **му-пурăснаа крила** (= се здоби со авторитет – пр. ако му се случиле пријатни работи, успеси, особено кај децата) [ПК (Грам)]; **му-ј пăрсичéа кри́лта** (= го оневозможија) [ПД(Ф)].

крилце* n, dem. од **крилу** ~ *Драганке, ранобудниче [шче ти са њашчо помол'а [ти да ма Драганке послушаш: [да ми јоставиш крилцата [крилцата до раменцата [крачката до кол'анцата* [БД,184].

криминлија* adj 'оружје што функционира со помош од кременна запалка' ~ *елбет су то пусат они шу гу имиа тогај: пушки криминлиј или су капцули... можиа сăл да-ј заплашат на дивите прасијна* [МЕ (Р),77].

кристјáн* (и: **кристéн**) m 'припадник на христијанската вера' ~ *кристјáнто нéмаа зéмна úч. Уф-Тýрцте рăбóтаа, тă-дă-живéет. Измикáре, нéкуј ќи-му-óре, нéкуј ќи-му цилúни кáпе...*

кри́у (< **криво**) adv **1.**'она што не е правично, што не одговара на вистината' ~ *áку úмаш' прáу, на прáу да т'ạ звáди Гóспут', áку-ј на кри́у, у дăнуту у мур'éту да т'ạ фăрлú Гóспут'* [MS,t,68]; **2.** 'нешто сторено со злоба' ~ *кога ма Демире миловаше [менја ми пăк л'ак падаша [от де са врниш повриш [и да ни ти је зготвено [хич ми на криу погледна [хич ми нифелну не рече* [БД,40].

криф* adj **1.** 'предмет што не е прав, што е извиткан, несиметричен' ~ *момата му беши нај-харна и најпрокопсана от сичките свјатски моми; саде един кусур имаши момата му: носо ú беши малку крив* [V,PM,53]; ~ *тój бéши едúн дúв кату жúва чýма; устата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жáр* [V,PM,24]; ~ *тогас единојут рече: "на главата му има кату гребен и пашката му е крива кату сăрп"* [V,PM,182]; **2.**. 'човек (или животно) што има недостаток,

мана во ногата (или нозете)' ~ *и калеку през друг пăт отиде на валтата, си пусна бăрза кон'а и вјахнува на кривото муле та си хожда ошти на кавгата* [V,PM, 160]; ~ *на ви́и ле́жија но́го л'у́ди бо́лни, сле́пи, кри́ви, фате́ни, шо че́ка во́дата ко́га си рази́граши* [MV, K,255]; ~ *испадни ско́ро пу дру́мишти и уф паза́рут уф гра́т, и шо ки на́јдиш сироми́аси, кри́ви, сле́пи, ло́ши, а́рни за́нси а ва́ка* [MV,K,278]; **3.** 'нешто што не е во права линија' ~ *кри́ф пăт*; **4.** 'погрешен' (пр. за сметка) ~ *кри́ф те-ј иса́пут* (= неточна ти е сметката); **5.** 'виновен, неправичен, што се огрешил' ~ *зати́н за си́чко ме́н мă пра́фте криф* [ПК(М)]; ~ *оти се́ е кă што трибувă ув селту, и оти зă се́ криви силјајнту* [ME(P),86]; ~ *него го искăраа криф;* **6.** изр.: **кри́ви пăтишта фăти́** (= почна да не ги почитува општествените норми) ~ *та си ми јахна на кон, на капула [Кол'у си знае криви пăтишча [криви пăтишча, криви друмишча [та си ми тргна и си јотиди* [БД, 150]; **кри́во дăрво** (= се однесува на нервозен, претерано импулсивен човек, со лош карактер) [ПК,2 (170)]; ~ *на кри́фто дăрво а́к гу изго́риш па́ пе́пăлта мо-ј кри́ва* [ПК(Гр)]; **крив-куц** (= начин на одење – потсмешливо) ~ *една суха кора кату ја тури да си накăсни аф водата, реката га зема кората на дол. И тој фати крив-куц да га тера та, терајќе кората, отиде дури на едно пусто и сŕашно место* [V,PM,91]; **криво сăди** opp. на "право" т.е. така како што не треба ~ *но они му да́ли мло́гу драгоце́ни ка́мина на кадиата, та кри́во са сắдиха: о́ни зема́ха пра́вината, па́к Кулу́фа гу тури́ха ха́пуз* [V,PM,8]; ~ *ни́м на кри́во сắдити, туку́ на пра́во да сắдити* [MV,K, 256].

криво adv 'нељубезно, со злоба (гледа)' ~ *што ми је мило ју вас да дојдам [тебе да гледам на црните јочи [твојата мајка мене криво гледа [мене криво гледа, ју вас не зима* [БД,136].

крилес* adj 'нешто што има крилја' ~ *пиле шарено, пиле крилесто [високо леташ, широко гледаш [широко гледаш Македонија [Македонија на град Јенице* [БВ,137].

кри́лцăнце (покрај **кри́лце**) n, dem. од 'крило' [ПГ(Ф)].

кринос m, bot., Iris 'домашно украсно цвеќе, вид перуника' [BV,93].

кришом adv 'кога се настојува нешто да остане незабележано' ~ *Атанасо моме, Атанасо [Атанаса бире бели китки [Аргир чека на камилишчето [Атанаса брала бели китки [та ги дава кришом на Аргира* [БД,156]; ~ *на сички дава по једно цвјатленце [на мен си дава ја једнă хурка [кришом ма поглева. Дали да го зема [дали да го зема мају, јели немој?* [БД,36].

кро interj 'подржување на гракањето на орел' ~ *и ти да вјáхниш от го́ри; и, кога́ ки ви́кам "кра́!", да ми да́ваш по една́ парча́ ме́со, кога́ ки ви́кам "кро́!", да ми да́ваш по мắра во́да да пи́а* [V,PM,136].

крои (и: **крујй**)* impf **1.**'по одреден размер сече парчиња од штоф или кожа за шиење алишта (или чевли)' ~ *и с'ётн'а кугá и́ш'тат, з'éват, крујáт куш'ýл'а и гáш'ти* [MS,t,8]; ~ *биз аршин нужици ти да ми гу кроиш [биз игла и конац да ми гу сушиеш* [ТГ,204]; ~ *напкун она отиде на младо терзијче, си крои от цар бостанџија руба, и отиде на берберот, си избриче* [MC(B),93];

2. изр.: **му крóо кáпта (нá нéкој)** 'му спрема некоја непријатност' [ПК,2(157)]; **плануви кроје** (= прави стратегија за остварување на некои цели) ~ *Султан Мухамед седе и се чуде [седе и се чуде, плануви кроје [кој да коле, кој да убесе [дали Ерменци ил Македонци* [БВ, 169].

кромидарка f , zool., Gryllotalpa vulgaris 'црв што ги јаде корењата на кромидот' [BV,93].

крондир m 'сад за вино и ракија' ~ *ки си собрат десетина жени да подат на повиш, за занесат една зја папуци, скахуни,... един крондир вину и един ракиа* [V,PM,246]; ~ *хазурлук чинат, за да трăгнат за нивјаста. Пăрво пуштат две деца сос един крондир вино, да акалесат нивјастата* [V,PM,249]; ~ *ако има јунакот татку, татко му за везми лингерот сос нештата и крондирјут сос ракиата* [V,PM,245]; и: **крундир** ~ *тугај се Јана променила [променила наредила [напунила крундир вину [уднел ја у татко си* [БД,96]; кај Саќов: 'украсен бокал за вино, со него канат за на свадба' [СК,327].

крондирче n, dem. од **крондир** 'украсено (шарено) бокалче за вино или ракија' ~ *после хорото си собират и акалесанити сватови, зеват ракиа едно крондирче и ририф едно бл'удо, и зентјут сос них, сос тăмпани ч'укајке, хождат да земат кумот* [V,PM,248].

крóсну* n 'дел од разбојот, округло дрво, има **пр'ăдну и сáдну**', на едното се намотува основата (преѓата), а на другото исткаената материја' ~ *з'éвам цилóфтину, ги з'éвам патúтрит'ą, ги з'éвам хумóтиту, ја з'éвам кр'ăпката, гу з'éвам и крусно́ту* [MS,t,7]; ~ *з'éват крусно́ту, з'éват ц'ăпувéту, з'éват кóтката и курдúсуват крусно́ту* [MS,t,7]; ~ *úма нăбăрдúла, крóсно – сáдно и прéдно. На шо ќи гу зăвијш крóсното – зăвăртáл'ка* [ИГ,120].

крóтка adj (m || f) 'мирен, -рна, спокоен, -јна'; сп. **мăндра** [MS,s,54]. Со формата за ж. род се покрива и машкиот, за ова поопширно во партијата "Одбрани граматички прашања". Сепак има случаи (и говори во Долновардарско) во кои е употребена и формата за м. род **крóтук** ~ *чунким-ј тăка, елбетен мирбă ки имăт сил'ајнту сăл аку имăт некуј кротук субăшă* [ME(P),90]; ~ *зевájте јáремут наврáс вáс, и ки си наýчити ут мéне шó сам крóтук и на сăрцито чúст* [MV, K,310]; ~ *влакнáта ги вăрзá нá прăстúте му и турú сóс девет рачúцки казáно, и кубúлите са чинúха крóтки кату óфци* [V,PM, 124].

кротку* adv 'тивко, мило' ~ *тојнака отиде млогу кахарлиа на дома му. Как гу виде мајка му, така гу пита кротку-кротку: "варај, синку на мајка, што си толку кахарлиа"?* [V,PM,43]; ~ *ој Голаш, Голаш планино проклета [трева до колена, коски до колена [дојранските моми кротко ми се смејат [кротко ми се смејат и на Голаш думат* [БК,135-136].

крумид m, bot. Allium cepa 'зеленчуково растение со проширен корен, се користи за салата за разлика од лукот којшто е бел, кромидот има црвеникава боја, има вкус што налутнува' ~ *аку имă грăдинă, можă дă садă сăл лук и крумид и то колку зă идире* [ME(P),87]; во Солунско: **крумúт'** [MS,s,55].

крумидáрник m 'јадење, се прави со кромид и риба и се пече' [ПК,2 (60)].

крумитче n, dem. од **крумит** ~ *шó árno ни бúше, ќ-óјш ќи-си-нăбéриш уд-двóро сé нéшто (крумúтче, лýкче, măгдăнóхче)* [ПК,2(2)5)].

крундир m 'висулка мраз на стреа' [BG,93].

Крундúрци top.'име на село во Кукушко' ~ *тувăрúме нă-кóлта мáлко шéј и áдна врéјка брáшно, дујдéме ду Крундúрци* [ПК,2(339)]; сп. прекар на баба според името на споменатото село (од каде е дојдена) ~ *бáпта Крундúрка сéче дạлáк, сáмо óна гу-ликýве дạлáкут* (= болест на кожата) [ПК,2(60)]; ~ *пуминáл, тáм úма édно céло, Крундúрци, нăтáа стрáна, óн си-вăрве, нé знáни óн дéк óде* [ПД,147].

крутуштúна f 'мило однесување, кроткост' ~ *тóа па шо паднá на árната зéмн'а, вúи са шо слýшат су сé сăрци árno и чúста прикáзната, а дрăжат, и кирдосýат су крутуштúна* [MV,K,274],

круша f, bot. Pirus communis **1.** 'овошно дрво што дава убави сочни плодови (така се именува и плодот)' ~ *на нúвата му тихáса да úма еднá стáра крýша, и тójнака, кату ориши млогу саат, са умурú и отúде, легна пот крýшата мăра да поспúе* [V,PM,30]; [MS,s,55]; ~ *фатú гу, заклá, гу удерá отúде на крýшата, гу убéси месóто. Дојдóха гáрки, какарáски, вúкаха на врăк крýшата "крá, крá!"* [V,PM,124];~ **пáк велú на крýшата: "кифúл са чúниш тúнака, крýшо, за парúте?"** ***[V,PM,125]; 2. изр.:*** *édна дýша, édна крýша* ***(= човек што живее сам)*** ~ **нă-мéн нúшто нé ми трибýве, édна дýша, édна крýша** ***[ПК,2(162)];*** *кój сéде пут-крýшта (јáде крýши)* ***(= тој што ги има близу благодетите може лесно да ги ужива); сп. со исто значење:*** *кój éj уф-мéдо – јáде мéд* ***[ПК,2(169)];*** *крý:шта пут кóрăно си пăјџúне* ***(= какви родители – такви деца) [ПД(138)];*** *стигнá ду крú:фта крýша* ***(= се кажува за некој со големи амбиции, што, сепак, не успеал да ги реализира) [ПК,2(195)].***

крушка f, bot. Pirus communis, dem. од **круша** ~ *бре терзијче, кесаџијче [шу ма често прогледнуваш [ни сăм крушка дă мă зобниш [ни рăкија дă мă испијаш* [БД,128]; ~ *имáло нéкọо дéте, сиднáло ду нéкăа крýшка. Сă зăкăчúло крýшкăта зăџăнгăрлáчто. Мă-гă-зимáла крýшкăта џăнгăрлáчто* [ПК,2(287)].

крушница f **1.**'измет од птици' ~ *úзмети-ј крýшниците, фăрли-ј нă-буни́штто;* **2.** fig. 'мало, неугледно суштество' ~ *крушни́чко н'áадна* [ПК,2(60)].

крушов* adj 'нешто што стои во врска со круша' ~ *Јанка по горă ходјаша [с крушово листо свирјаша [и на горăта думаша:["Горо ле, горо зилена [имаш ли уода студена [имаш ли трјава зилена?"...* и: **крушков*** ~ *стани ми постели, јаска да си легнам [не ми се станува јаска ти се лутам [оти ка беше на града Солуна [оти не ми купи крушково фустанче [крушково фустанче чејли јуд видело* [БВ,44].

крăбла f 'голем дрвен сад, има форма на елипса', служи за носење, односно за гмечење на грозје' [ПК(60)].

крăдач m 'тој што присвојува туѓи работи, крадец' ~ *он ej билижúта óвца, дéк д-óде нé о-прăúмат... óт ej крăдáч* [ПК,2(154)].

крăднина f 'група луѓе крвно поврзани, роднини' ~ *тúа сă áдна крăднина, áјн сój, áдна крăф. Мóш и думăзлăк сă-рéче. Тúа сạ áјн думăзлăк* [ПК(60)].

крăк m 'округла, дебела штица на која се меси тесто, се сучат кори или се принесува леб кога се става во фурна' ~ *нă то: сýкăт, уд дăска-j нăпрáвăно, цéло дăрво-j дéлкăно; и сă турýве нă скýто, гу турýвăт жéнте и сýкăт нă нéго бáјнца, кóри сýкăт. Имá рăчка до: фáштăт, дăрвăна рăчка, па уд нéго, сé-j уд еднá штúца то:, вăртăлóк ej, длăгнăвéсто мáлко* [ПД(120)]; во Солунско: **крăнк**: ~ *сéтн'ą за гу зам'áсат ч'áстуту ... за гу зм'áсат хýбавúч'ка, да сéтн'ą за в'énат крăнгу* [MS,t,8].

крăнч'ą n (dem. од **крăнк**) 'мала округла даска на која се меси тесто, или се сучат кори' [MS,t,8].

крăпче n, dem. од **кăрпа** 'парче материјал' (во контекстот конгруенцијата е нарушена, именo наспрема именка од ср. род стои оп ределба од ж. р.: *иднá крăпче*, – за ова поопширно во граматичкиот дел) ~ *кá ки дójде Велúгдин, ки-си-иклájме тúе кутúјте, ки-j-тýрме у-иднá крăпче, ки-j-зăвúјме и ки-си-гу-дăржме нą тóпло* [ВМ,317].

крăс* m **1.** 'фигура од 2 црти што се сечат под прав агол'; основана фигура претставува симбол на христијанството ~ *кугá гу фáтиха Исус Христос и гу дикáсаха за да гу ставрóсат и брăкаха дрăвé да му стóр'ąт крăс* [MS,t,8]; ~ *на един калам го нанижјат, от ѓдната страна на богазиата, сос бела книга прајат един крăст...* [V,PM, 248]; ~ *и а нóсише сáм крăстут на рáмото; испаднáле да утидéле на мéстото шо му вéлиа Глáва, чифýцки му вéл'ат Голготá* [MV,K, 292]; **2.** 'дел од човечкото тело, задниот дел на половината' *мúти дијафурá имáш'и идúн кајúш' на крăсту, парú имăш'и н'étрą* [MS,t, 14]; ~ *носиш ли кемер през крста? [Струмка му порти јотварја [дено Стојан конче врзува [и тој там конче врзува* [БД,100]; ~ *фăрли инá хóртума да сă врăзам ут крăсту да м'ą µ'áсниш'* [MS,t,53] – случај на проширена употреба на предлогот **ут** наместо предлогот 'за': **сă врăзам ут крăсту**; ~ *и с'étн'ą за нараст'é аналóгус на нúвата на кувéт'у мóж'и да стáни дур на крăсту* [MS,t,5] – уште еден (друг) случај во кој предлогот **на** се јавува со проширена употреба, овој пат наместо предлогојт 'до': **дур на крăсту**; **3.** изр.: **мижду нáс чéсин крăс** (= клетва) [ПК(Гр)].

крăсáто adj 'пријатен вкус што не е ниту кисел, ниту благ, а е и едно и друго' ~ *мáлко кúсло и мáлко бláго: јăбýлкта-j крăсáта – áко-j кúсла ус бláго* [ПД(119)]; ~ *нáј сáкум крăсáти јăбýлки. Уд нúх данапрáвиш бáјнца – аднóто нéшто* (зн. многу убаво) [ПК,2(61)]; ~ *пуснете ми рăцете [да си достигна Бојана [ништичко њама да и направја [бузите шă и одрпам [като крсата јабăлка* [БД,118]; кај Саќов: **кăрсáт** [СК,329]; пр. вишната е *кăрсата*'.

крăсúва f 'убавица' ~ *куту сáа ка избéрăвăт "крăсúва" нă свéтут, и уф стáро врéме, и тóг'и тăкá имáло, дујнá ѓузилúјка* [ИГ,112]; сп. **крáсна** (**конак**).

крăснúк m 'болест, настинка' ~ *нăчувéк кá ки настúне гу-бóле налăжúчката, пуврăште зилéно, вúкме гу-фатúл крăснúк* [ПК,2(61)].

крăстен* adj 'ако има поминато низ црквенскиот ритуал на крштевање (= кога се добива име)' ~ *не сам од Бога паднала [туку ме мајка родила [на ден Велигден родена [на ден Ѓурѓовден крстена* [БВ,266];

~ на сред Велигден крстена [с ѓурѓевско млеко доена [со ран босилок прскана [БВ,267].

крăсти* pf 1. 'учествува во обредот на крштавање' *~ áко-j дéтто бóлно и áк нéма пóп мóже и бис пóп дăсă крăсте* [ПК(Мут)]; *~ "Кój тăвúка?" – "Ма-вúкăт, вéле, дăкрăстăм". Оде óна, јáде мéт* [ДК, 139]; *~ и пák, кóга сákаха да гу крăстјат, отúде бабата и на пóпот му вéли: "пóпе, ке да докáрами цáрјувото мáлко да гу крăстими* [V,PM,111]; 2. 'даде име на дете' *~ на-врăх дв'ăт'ạ гудúни ми дáди Гóспут' инá мумýш'ка, ја крăст'ạх Рисáнта* [MS,t,3]; *~ р'éч'и да фл'ázи и д'ăтинцéту, гу фáтиха ч'у.áниту, гу з'éха на мáндрата и гу крăст'аха Аркудýт'* [MS,t,16]; 3. 'давање име на нешто, пр. на облека' *~ зăрди шо се нăогјăт некуј уд них крајтă Вардăр... и облеклуту гу крăстăт су имиту "вăрдарцки пăртал"* (во претходниот пример имаме употреба на перфективен презент – *гу крăстăт*) [ME(P),80]; 4. fig. 'млекото го направил неквалитетно додавајќи му вода' *~ árно сј-оо крăстúл млéкто, бăр ус чúста вóда ли бúше?;* 5. – **(се)** 'допирајќи ги прстите од раката до челото, стомакот и градите прави (набележува) крст – религиозен ритуал на христијаните' [ПК(Гр)] *~ и тó шо не сă крăсти за мójто úми. и úди пу мéни и тó нé ми и достóин* [MV,K,263]; *~ срце ме тргнало на цркве да одам [на цркве да одам свеќа да запал'ам [крстот да си крстам комка да си зевам* [БВ,57]; сп. изр. **нáјдé цăрква дéк дă-сă-прăкрăстиш** (= партнерот што си го избрал не е соодветен) [ПК(Гр)].

Крăстју 'м. л. име запишано во Дрмско' *~ фрет жените на нивата [сăс мăжето, сăс деверето [л'у ја Крстју самă самичкă [снопе збирам и ги тварја [тојата Марушка Крстју [шче ја видиш на крмилто [задјаната з брјамја сăчки* [БД,40].

крăстом* adv 'во форма на крст' *~ виде го Јанке, виде го [на Стамбол града седеше [девет дукана држеше [крстом си нозе држеше [жăлти жăлтици броеше* [БД,182]; в. **крăстома**.

крăстома adv 1.'држи нешто во опсада' *~ ч'ухми, оти имаш јунак зент... молим на вашо величество да го пусните: на нашито поли има една страшна змија, штото седăм саати место даржи крăстома* [V, PM,187]; 2. **крăстума** 'нешто се прави во форма на крст' *~ с'éтн'ạ сă убрнýват пак úнак ја ут'égнуват хóртумáта за да дójдат ч'изúјиту крăстума* [MS,t,3]; односно: **кăрăстума** (и: **ч'алдúсани нóс'ạ** = крснозе – начин на седење') [MS,s,55].

крăстóсан* adj 'нешто што има вид на крст' *~ от стрáх ки му изл'ázиши дýшата, стáна пашáта от стóлот и тúде, стојá при сиромáхот сос крăстóсани рăци кату харамúа* [V, PM,28]; *~ и кату заспаха кралицата глендаши на них: најмалката ха имаши рăнцјате си крастосана, стр'адната ха имаши на гори...*[V,PM,208].

крăстувичáр m 1. 'тој што произведува и продава краставици'; 2. изр.: **нă-крăстувичáр крáстăвци ним прудáви** (= немој да лажеш пред оној што знае повеќе од тебе) [ПК,2 (184)].

крăтитúра f, zool. Talpa europea 'животно што прави ходничиња под земја – кртица' [MS,s,54].

крăф f 1. 'црвена течност што се движи низ жилите (вените и артериите) на човек или животно и го одржува животот' *~ подранила за водица [*

чешма-л нема јуф селото [јуф селото на мегданот [има, има как да нема [клети Турци јомрсиле [детинцка крв помазале [БВ,124]; *~ на sастрата станале, рекле: "Да одиме по крăвта, што тичела, да го најдиме тоа враг!"* [V,PM,271]; во Драмско ја констатиравме множинската форма **крви:** *~ зăл си сăм сăн'а сăнила [ф сăбота срешчу нидел'а [црно ма куче јохапа [црни ми крви л'ајнаха* [БД,104]; сп.*~ си-пу́ште крăф* (= со пробивање на крвен сад прави да му истече извесна количина крв – тоа прави од здравствени причини): *~ до́д Ра́јна, о́ти а-бо́ле гла́фта, че́сто си пуштýве крăф ус-пи́ивици, се́тне по́-а́рно и́ е́j* [ПК,2(194)]; и: (чл. **крăфта́**) [MS,s,53]; **2.** во синтагмата *~ адна́ крăф сă* укажува на 'сродство, потекло' (= роднини се) [ПК(М)]; **3.** изр.: **бла́га мо-j кăрфта** (= добар е, комуникативен) [ПК, 2(148)]; **крăф ка́пе** (= многу е студено) *~ сидéjте си до́ма, зе́р во́нка крăф ка́пе* [ПК,2(170)]; **кăрфта сj-а: виде́х** (се кажува кога ќе се сретнат двајца што многу се мразат) *~ ка́-j гле́дум, чи́нум кăрфта сj-а: гле́дум прăд ме́не* [ПК,2(172)]; **сăта крăф уф-гла́фта ми-с кăчи́** (= бев крајно изненаден и изнервиран) [ПК(Гр)]; **сă-напи́ла во́шкăта крăф** (= се кажува за некој што си го сменил статусот и се однесува многу важно и арогантно) *~ како́в би́ше, го́спо дă-тă чу́ве, а́ма сă напи́ла во́шкăта крăф, пурăсна́ла, сă-надýла* [ПК,2(197)]; **ус-бубájк крăфта мj-а: пи́jш** (= многу ме измачуваш без некој да знае, тивко и бавно) [ПК,2(205)]; **се́ нă-крăф гле́де** (= секогаш е готов да се тепа – без особени причини) [ПК,2(193)]; **му-ва́ри крăфта** (= се кажува за млад човек – за неговиот немир, агресивност, нестрпливост) [ПГ(С)]; **уф-крăфта мо-j** (= има недобро однесување од кое не може да се ослободи) [ПК(Гр)]; **се́ крăф дă-т сă-чи́не** (= пожелување: да бидеш здрав, она што го каснуваш крв да ти се стори) [ПК,2(192)]; сп. **кăрăф.**

крăхч'а n **1.** 'крсте' (dem. од *крст*); **2.** 'точка каде што се крстосуваат линии (во вид на крст) што се обележуваат на нивата кога се сее лозје' [MS,s,53]; *~ и з'éват двами́на дýш'а пуина́ фитифти́ра и ут крăхч'а на крăхч'а прувáл'ат ро́пки* [MS,t,3]; **3.** и: **кршче** 'дел од човечкото тело – појас, половина' *~ "Јано бела, Јано [нимој така думај"[и тој така дума:[Свилне колан кове [да гу ни докове да гу ни јопаше [на Јанино кршче [на тăнкото кршче* [БД,36];

крăцне* pf 'нешто се скрши и се направи шум' *~ калтатана вели: [– "докарајте кола [кола и биволе [невеста да качем" [крцнаха колата [крцнаха, строшиха [ревнаха биволе [ревнаха, пукнаха* [БД,130]; *~ куме, млад Јоване [закарај колата [да јахнем нивјастăта [јахнали нивјастăта [крăцнăла, срушилă сă* [БД,50]..

крăчке impf 'негодува, изразува несогласување' *~ тáткуто фăти́л дă крăчке* (= такото почнал да возразува) [ПД(152)].

крăчмарица* f 'жена што работи в кафеана' *~ тури моме чеша бира [јаска моме да попијам [ти ке станеш крчмарица [јас ке станам пијаница* [БМ,37]; сп. изр.: **прáве исáп биз крăчмáр** (не се сообразува со реалноста) [ПК(Гр)].

крăшманик (и: **крăшмалик**) m 'човек што работи в кафеана, крчмар' [V, PM,372]; *~ ти́а дветé брáтка нé бéха човéци, туку бéха змéjуви,*

има́ха и побра́тими крăшмали́ци (миханеми́е) ... и оти́де ју́р на крăшманли́ците и ги пита́: бра́тќа крăшманли́ци, дали сти ви́дели да промине́ е́ди́н ара́пин со́с една́ дивојка? [V,PM,116].

крăш'та́ва* impf 'дава име преку обредот крштевање' [MS,s,54].

крăш'т'ạнли́к (и: **крăш'тилњи́к**) m 'крстениот на кумот му паѓа **крăш'т'ạнли́к**' [MS,s,54]; во северната регија (од Долновардарско): *крăштăни́к* [ПД(117)].

крăштејне n 'свечен чин (в црква) кога се дава име на новороденче' ~ *ваја гудина винчајне – ду гудина крштејне* (пожелување што го искажуваат свирачите на свадба во Гевгелиско) [ТГ,189]; ~ *там му дошле три абе́ра... [ја гу иде́њут ут винча́јне [ја гу друг'јут имал арма́с [ја гу друг'јут ут крăште́јне* [МЕ(Р),95]. Заб.: во јужните (егејски) говори среќаваме интересна употреба на глаголски именки од перфективни глаголи, што не е познато во другите македонски говори. Возможно е дека ова има врска со една друга специфичност: употреба на презентски форми од свршени глаголи; за ова в. во граматичкиот дел.

ксуде́псува* impf 'ги плаќа погребните трошоци'; сп. **харџ'итúсува** [MS,s, 55]; ~ *тфо́ју мăн'ч' умр'ă, да јас ксуде́псах за тфо́ју мăн'ч' дв'ă хил'á:рки, да ми ги плати́ш'!* [MS,t,46].

куба́к m 'клас (кочан) од пченка заедно со зрна' (Пат), во Ник: **ма́л'ка**, во Фур: **пиче́нка** [ПД(123)]; во Солунско: **кукума́ра** [MS,s,55].

кубе́ n 'највисоката точка, врвот на покривот на куќа' [ПД(119)].

кубе* impf **1.** 'изваѓа нешто со корења' ~ *куга за Јана ојдоха [што да видјат за Јана: [руси си коси кубеше [бели си раце гъшеше* [БД,142]; **2.** 'каса' ~ *брго којно, вăлкот ки те удаве [ак не дојдиш со зăбе ки те изедам [го достигна којна пеливана [со зăбите месото го кубе* [БВ,28].

куби́ла f **1.** 'крупно домашно животно, "женски коњ" – копитар' ~ *молими да на го пуснеш, на нашта гора има една бела кубила бјасна: ниту чувек жив остави, ниту добитук* [V,PM,186]; ~ *дојде и мăжо и, хазăр сă чиниха, вјахна тјанака на кубилата, тојнака на жрјапчиту* [V,PM,81]; **куби́лта-ј па́сăна** (ако носи ждребе во утробата), бременоста кај различните животни си носи своја номинација, пр.: ~ *крáвăта-ј сте́лна;* **2.** fig. 'крупна жена' (со негативен чувствен однос) [MS,s, 55].

кувạнла́к m 'задниот дел од секира, тилје – со него се кова' [ПК,2(61)].

кован* adj 'железен предмет изработен со ковање' ~ *текнала је река Дуналија [на реката кована гемија [фăв гемија мома Вангелија* [БД,150].

кувачница f 'работилница во која се обработува железо'; со исто значење: **димирџијница** [ПД(Ф)].

кувéт m **1.**'сила, моќ' ~ *нájгул'ámата лáм'а му р'éч'и на хи́тра Пе́три: "јáла, хи́тра Пе́три, да си ви́дими кувéт!"* [MS,t,75]; ~ *не́мум кувéт дă-с-испрáвум* 'немам сила да се покренам' [ПК(М)]; ~ *Исус па ричé: Ми фати́ иде́н; о́ти јас пикасáх шо испадна́ кувéт уд ме́не* [MV,K, 276]; **2.** 'можности' (материјални) ~ *бахчеванџи́ата му ве́ли: "ej гити, господáр мо́ј, ги пу́штам така́ на про́сти учи́тели... зашто́ јáзе не́мам кувéт за да ги пу́штам мло́гу вре́ме на сколи́ите"* [V,PM,149]; **3.** fig. 'плодородност на нивата' ~ *л'у за нараст'е́ дур на кул'áнуту ... гу*

зарúвами курин'ó и с'éтн'ạ за нараст'é аналóгус на нúвата на кувéт'у [MS,t,5].

куветлиндúсува (сă)* impf 'се одмора, собира сили' ~ *да сă куветлиндúса зимáта* (= да соберам сили ьо текот на зимата) [MS,s,55].

кувитлúja adj 'силен' ~ *идúн д'éн' ги затфóри мéчката пак такá сăс кáмин'у, амá д'ăт'ạту стáна кувитлúja, гу пăхна кáмин'у* [MS,t,16].

кугá I conj **1.** 'кога' ~ *кугá за пуб'ạлáj хýбав'ạ гу прустúрат на плитó* [MS,t,8]; ~ *кугá ja вúд'ạ мăш'тихájи сăс пýлна фýта máламу óш'ти пóпóвики изил'énса* [MS,t,,63]; ~ *гу звáд'ạхми за пикмéс гу клáвами у казáниту ... кугá úш'тими, jад'éми сăс кач'амáк* [MS,t,4]; **2.** 'штом' ~ *"ти кугá úш'тиш' да сă уж'éниш', úма тóлку цáрцка д'ăцạ"*[MS,t,84]; **3.** 'бидејќи' ~ *"кугá битúса – вилú – браш'нóту, хáди, пóт'!"* [MS,t,78]; **II** adv ~ *кугá – тугáс* (= когаш – тогаш) [MS,s,55].

кудóш m 'тој што поткажува, доушник' [BV,90].

кужáк (и: **куцáк**) m **1.**'нешто што се зема со двете раце, заграб' ~ *зúми ájн кужáк jóнца* (или: *сăчки* и сл.); **2.** 'скут' ~ *сéдни ми уф-кужáко дă-т пукăцкум* [ПК,2(61)].

кужýрка (и: **кужýра**) f 'тенката обвивка на телото од човек (или животно) – кожа' [MS,s,59].

кужурук m, bot., Ceratonia siliqua 'плод од суптропско растение, има форма на рог, со сладников вкус' [СК,327].

кужýрци pl, zool. 'буби од кои се добива свила, се одгледуваат во Јужна Македонија, ги хранат со лисја од црница' ~ *ки-пóчнạт влạкнéнца дạ-испájґạт уд-мýцкạта, сạ-знáе дéка сáке дạ-вúе кужýрци и ки-ójме у-плạнúнта ки-сéчме брéс, гáбир, дăп* [BM,318]; и: **кужури*** ~ *и пичáлиши да си најáди ут кужýрити шо jадéле сфúните* [MV, K,280] (?).

кужýф (и: **кужух**) m 'горна зимска облека од кожа (заедно со волната)' [MS,s,59]; ~ *ка си а чý за Исус, утúшла уф инсáнут ут нáзот, му а фатúла кужýхут* [MV,K,324] – пр. за нерегуларна употреба на кратките заменски форми: со формата за директен објект ж. род **а (ја)** се покрива кратката форма за м. род **го** (*а фатúла кужýхут*).

кужух(ф)ар m 'мајстор што изработува кожуви' [ПК(М)].

кужуфáрка f 'голема водена птица, слетува покрај барите' [ПК,2(61)]; сп. **кожуфарин**.

кузинóф* adj 'нешто направено од козина' [ПД(130)]; *кузинóви дисájги, кузинóва врéjка* [ПК,2(61)].

кузирка f 'издаден дел од капата, којшто служи како сенка' [ПК(Гр)].

кузум m 'галовно обраќање кон помлад човек' ~ *ного ти сă мол'ам, кузум баче Митре [Ти да ме послушиш јазе шо-ќ ти речум* [ТГ,204]; ~ *на чешма има три млади моми [полнеја јабре врвеја [јоздола лудо на којн качено [јодеше кузум врвеше* [БВ,178]; ~ *Румјано кузум хубава [мар като беша на дрва [нили ми видја стадото?[– Стојане, море Стојане [бре и да сам го видјала [јела ни сăм го познала* [БД,38].

кузăл m ~ *'ут кóзина вăлна'* (= козја волна) [MS,s,59].

куиаре n, zool.'вид риба' од Дојранското Езеро. Оваа риба е всушност мала **платúца** [КД,59].

куjимц'úja m 'мајстор што изработува златни предмети, златар' ~ *сă ж'éни за идúн куjимц'úja (хрисóкóс); фáтиха да сă кáрат* [MS,t,19]; сп. **хрисокóс** [MS,s,55]; и: **куемжиа***

~ да ни ти строша гердан-о! [– Кога го строшиш, строши го [ја имам братја куемжии [шта го направјат похубавичек [БД,110]; односно: **кујумџиа** *~ тогáс цáрјут викнá сúчките кујумџúи, úм вéли, да му стóрјат éднá типсúа сóс еднá јáрибица и дéвет јáрчпчéта* [V,PM,136]; *~ и кујумџиата му вели: "работа, што да е за занајатут ми, мога да ти га чинам, али друга работа не знам"... куумџиата, кату ги виде ушниците, рече сос умот да са на жена му, али пак сос друг ум велиши, кој можи да влези аф неговата кăшта* [V,PM, 69] (примери за присуството на сврзникот **али** со адверсативно значење во Долновардарско, в. во граматичкиот дел).

кујнак ракија f 'вид ракија': некои стават **кори** од **калинка** ... трети стават гранче од зелено јаболко – за да добие црвенкасто-колтеникава боја – оваа ракија ја викаат **кујнак ракија**. Некои стават **чам сакăс** (за да добие мирис) [ТГ,355].

кујнáрин m, pl *(кујнáри)* 1. 'Турци од околината на Солун (таму дојдени од областа **Којна**)' *~ ш'у сă дóш'ли ут Кóјна* [MS,s,55]; 2. 'човек што *пáсе кóјне' ~ úде кујнáро прă гáздăта, плáче, му вéле: "Гáзда, éдно злó, вéле, нă-најдé вáјн и нéма как дă-т сă-јávум сéга прăт тéбе"* [ПД,143].

кујнашница f 'просторија каде што ги чуваат коњите – коњушница' *~ Марку му веле на млада Марковица: [– Ej ти мори млада Марковице [ај тури се темна кујнашница [да наружаш мојта брза којна* [БМ,44]; *~ мори, чуде, јуме кучка Павлувица [какво чудо она да направе [море, да јумрзне сестра уд два брата [ми си влезе у нејна кујнашница* [БМ,99].

кујрýк m 'опашка од животно'; сп. **пáшка** [MS,s,55].

ку(ј)умџиов* adj 'нешто што му припаѓа на кујумџијата' *~ да имам толку пари, јазика хождам да открадам куумџиовата жена, а не да чинам тука чешма да пиат светот!* [V, PM,67].

кýк (и: **куку**) m , zool. Cuculus canorus 1. 'сива птица, живее во шумите, своите јајца ги снесува во туѓи гнезда - кукавица' *~ му вéли: "пóпе, да вúдиш, што чинúх јáзе динéска! Чýх кýкут без врјáме да вúка на брјастóт, отúдох, гу отепáх* [V,PM,128]; 2.'период од годината (пролет) кога кукавицата почнува да пее', сп. **от кýк до кýк** (= од пролет до есен, поточно од празникот Ѓурѓовден до Митровден) *~ пáк му вéли пóпот: "јáзе ти сáкам да ми си цјáниш хизмикáрин от кýк до кýк и хатúр да нé ти остáни"* [V,PM,127]; *~ кýкто кýка* (= кукавицата пее) [ПД(Ф)]; [ПД (130)]; *~ прóлит ej, кýкто фатú да кýке* [ПК,2(61)]; поретко: **кукавица** *~ Бог да бије сина кукавица] што закука три дни пред Благовец [ќе помине, ето Гоце Делчев [Гоце Делчев знаме да развеје* [БВ,93]; *~ што закука сијна кукавица [не ми била сијна кукавица [тук ми била Јанка сиротица* [БВ,236]; 3. изр.: **кут кýкувица** (= се кажува кога некој е сосема сам) [ПК(Гр)]; **нă-кýкуво лéто** (= тоа за што зборуваш никогаш нема да се случи) *~ ќи-сă-вăрне нă-кýкуво лéто* [ПК,2(184)]; кај Малецки 'ластовица' (веројатно превид) [MS,s, 55].

кýка f 1.'завиткано железо во полукруг, кукачка пр. за вадење вода од бунар (со кофа)' [MS,s,56]; 2. 'дел од плугот, на **куката** се монтирани другите делови' [ПК,2(61)];

3.'нешто завиткано полукружно'; сп. уште: ~ *утúвами на нúвата, ут'égнувáми инá хóртума, прáвими инá кýка* [MS,t,3]; [MS,s,56].

кукал'ка f 'езерска бела птица со долг, прав клун, има долга шија, долги нозе, брзо плива, голема колку кокошка' – заедно со другите барски птици есента слетува во околината на Дојранското Езеро и тука останува зимата [ПД(127].

кукáр m 'ситен кромид за садење, расад – арпацик' [СК,327]; ~ *ни је јало, нито је видјало [јам је фл'ало ф кумовата нива [изјало је лука и кукарја [кум са урли, кумица са дурли [расăрди се малката кумичка* [БД,65].

кукачки pl 'купчиња окосена трева на ливада' (Пат); во Ник: **ул'нúци** [ПД(122)].

кукја (куќа) f **1.** 'сосидано живеалиште со покрив во кое живеат луѓе' ~ *он му берă акут нă негу, он пул'ă зă куќите дă сă ув ред* [МЕ(Р),90]; ~ *кăде óдиш вóја врéме? [чýзда кýка, мури лýдо, чýзда кýка [чýзди тáтку* [МЕ(Р),99]; ~ *и он ут нáзут, врăтнúчки úмат кýките сéлцки, ут нáзут преку врăтнúчкăта испáјќа* [КЕ,282]; и: **кăшта** ~ *изгурéе и кăштте и стáрто. Сé зăпăлúа. Ми жнúахме дýрмин, тăкá бúше тáа, ќи-бéгиш, шó ќи-чúниш* [ПК,2(339)]; ~ *с'é л'éку му сă гл'éнда идúн тупýс гул'áм кóлку нáш'та кăш'та* [MS, t,52]; ~ *ногу инăкви (истучну бугарцки) лăкăрдиј: бăшта, кăштă, вонкă, искăм и ногу друзи* [МЕ(Р), 82] (тргнувајќи од својот роден говор во кој се среќава **куќа кујќа),** Мисирков формата **кăшта** ја третира за источно бугарска); односно **кăшча:** ~ *бúло дóцкăна и то: тăргóвăцо видéл дéка свăтé: уф нéко: кăшча свитúло* [ПД(151)]; ~ *тúшó сă дăбуви кóлуве, сă зăбóјцăт уф зéмăта пуд вó:та и пóсле ки сă нăрéдăт кути кăшча* [ПД(127]; **2.** 'семејство' ~ *зăту окулу 15 кукји сăл дудек бе јас бигаа кој нă Солун, кој нă Пазăр* [МЕ(Р),86]; ~ *саулувут дел су 5 куки чифчиј и 1 ајлакчијцкă немă кунак* [МЕ(Р),84]; **3.** 'просторија каде што гори оган, каде што се готви – кујна' ~ *и вилú ... : "пóт' у дрýгата кăш'та да дунис'éш' мáнц'а!"* [MS,t,81]; **4.** изр. **кăшта ни врти** (= се кажува за човек шо не е домаќин) ~ *Јанинче моме каматно [нали ти пита мајка ти [шта ли та даде за мене? [– јас ни сам мајка питала [мене си мајка не дава [кату на тебе кумитин... [кумитин кăшта ни врти* [БД,156]. сп. **каш'тýрка.**

кýкла f **1** 'играчка што имитира девојче'; **2.** 'парче влачена волна' [MS,s,56].

куклика* f, zool. 'црна птица со бела црта околу вратот' ~ *тука се плодат ногу лиут, така има ут пилците лиутут шо се јада: диви папиј, куклики, диви кукошки* [МЕ (Р),76]; [МЕ(Р),173].

кукол' m **1.**'паразит во житото' ~ *има ситни зрăнцта куту барут;* сп. **кăнкул'; 2.** 'икра од риба'; **3.** fig. 'за низок човек со голем мев' [ПК,2(61)].

кукóл'ка f 'вид плескавица – мелено месо (во вид на топче), печено или пржено'; сп. **ќуфт'é** [MS,s,56].

кукошка f, zool. **1.** (в. **кокош**) ~ *кукошки биле не снесат, а камо од друга работа аир (хаске) сакиш* (употреба на перфективен презент – *кукошки биле не снесат*) [ТГ,401]; **2.** изр.: **кукóшка дéк пéе (цăрно сă пúше)** (= се однесува на семејство во кое главна улога има жената) ~ *ка-ќ сă-дéсе нéкаа кукóшка дă фáте дă пéе, сăјбúта гă нóсе прáво*

нă пăзáро, гă-прудáве, а пáрте ги дáвăт нă цăркăфта, тăкóф éj адéто; **ус-кукóшкте си-легúне** (= многу рано си легнува да спие); **кукóшкăта пúе вóда и нă гóре пуглéжде** (= изразот претставува порака кон луѓето коишто понесени од добрата ситуираност не ѓе контролираат што зборуваат, го навредуваат соговорникот понекогаш несвесно); **кýлк áдна кукóшка úма акăл** (= се кажува за некој што постапува многу неразумно) [ПК,2(170)]; **ут-кукóшка нóга-j jăдéл** (= се кажува за човек што не може (или не сака) да чува тајна) ~ *нă-нúх дă нé кájш, óни ут кукóшка нóга сă-jăдéли, нă-цéл грáт кu-т păскáжат* [ПК,2(207)]; со исто значење: **кукóшка му рúе** ~ *áк нé кáже шо кu-чýу óн бóлин кe-j. Нă-нéго кукóшка му-рúе;* **на може една кукошка да ране, па са фăле оти може воја и тоја да праве** ! – поговорка (се кажува за некој што се натценува себе си).

кукóшкин дýп m **1.**'кожна болест, вид егзем' ~ *испáѓе пу кóжта кут jăлăци, jăлăци*; кај Саќов: **кукóшкин гăс** 'егзем што се развива радијално' [СК,327]; **2** 'израсток на кожата, голема брадавица' ~ *вúj кóлкуф кукóшкин дýп ми-сă-чинú нă-рăкта* [ПК,2(61)].

куку! куку! interj 'викање (пеење) на птицата кукавица' ~ *речé на пóпа: "áди, сúнку, jáзе утра рано ки ида, на врăх един брjаст ки сă качем тамо, "куку" ки фатам да викам... пóпова стáра мájка отúде, сă укачú на едúн брjаст, ráно-ráно фатú "кýку! кýку!" да вúка* [V,MP,128].

кукувéjка f, zool. Athene noctua indigena 'птица што гледа ноќно време, утка' ...

кукуво грозде n, bot. 'диво јолско цвеќе, *дáве плóтчăта, прóл'ăтта ráно, кýту зрăнца, кýту груздák, сúна – цăрвéна буjá'* [ПД(122)]; ~ *дúва кúтка, га úма и уф-пóл'ту и уф баúришшта. Нúско рáсте, ус-сúничко груздáче цăфте* [ПК,2(61)].

кукуж'дýп m, bot.,Crataegus monogyna; 'глог' (дрво со големи трње); сп. **кукурýш'ка, ш'úкла** [MS,s,56].

кукул'е pl 'печени кожурци од свилена буба' [СК,327].

кукул' m **1.** 'панделка што се врзува на главата на дете' [СК,327]; **2.** 'купче перја на главата на птица, како да се обрнати' [СК,327].

кукумáра f 'клас (кочан) од пченка'; сп. **кубáк, кабáк** [MS,s,56].

кукум'áфка f **1.** 'птица што гледа ноќно време – утка'; **2.** fig. 'човек што живее сам'; **3.** изр.: **кукумáфки уф кăшти дă ти кýкат** – клетва (= да ти се запусти огништето) [ПК,2 (170)]; [MS,s,56]; **кукумáфки кýкат (уф н'áа)** ~ *нéкаа гулéма кăшта, нúкуj нé сéде уф н'áа, прáзна-j, бис чувéци, кукумáфки кýкат уф н'áа;* сп. **кукувејка.**

кукурáда f 'измет, испразнување' ~ *ч'увăч'ка кукурáда* [MS,s,56].

кукурáтка f **1.**'клас од пченка без зрна' [ПД(Ф)]; во Пат: **мал'ка** [ПД(123)]; **2.** fig. 'мала, слаба, сува жена' ~ *кукурáтка и на кукурáтката вúди шо гувурúла, да фáтиш та да сплéскиш кут змúа* [ПК, 2(61)].

кукурáткичка f, dem. од **кукуратка** (= клас од пченка без зрна) ~ *кá дуjдéме тýка нă-дéтинцто пубунúштта сум брáла вăлничка ут кăдăjнте шо шуткáли, н-ăдно тăквóво, кукурáткичка* [ПК,2(252)].

кукурéч m 'специјалитет од млади јагнешки црева, исплетени се печат во фурна' [ПК,2(61)].

кукуричка impf 'пее петел' ~ *и кога приближиха векu на неговата земја,*

тој имаши еден пинтел на конаќут, са чуши далеку: кога ке да кукуричкаши [V,PM,72]; во Солунско: *~ кукури́кна пинт'е́литу* (се гласија петлите, закукурикаа) [MS,s,56].

кукуру́зи pl 'кадрици' (на коса) *~ ко́ста мо-ј кукуру́зи, кукуру́зи* [ПК, 2(61)].

кукуру́зна (коса) adj 'виткана, кадрава коса' *~ ќаква́ мо-ј кукуру́зна ко́сичката на́ѓо на́што де́тин.е* [ПК, 2(61)].

кукуру́ш'ка f , bot., Crataegus monogyna 'глог' (дрво со големи трње) сп. **кукуж'ду́п** [MS,s,56].

ку́куф сне́к m 'снег што ќе заврне напролет, по празникот *Благовестие*' [СК,327].

кукурџа́к m, zool. Meles meles (M. taxus) 'диво животно, помало од мачка, шарено (бело, црно, жолто)' *~ но́го сма́рде, гу ви́кат и* **сма́рдли́фка,** *али кукурџа́к асал ин е́ј и́муто'* (= **твор** ?) [ПД(125]; кај Саќов: 'личи на куче, има шари на глаѓата, се крие во дупки – јазовец' [СК,327].

кукушаниц* m 'бегалец од Кукуш (односно од Кукушко)' *~ по друм заминаја три синџири робје [првиот синџир беше сé стари војници [вториот синџир беше сé млади војници [сé млади војници сите кукушајне [сите кукушајне, сите кумиташе* [БК,93].

кукушини pl, zool. Menopon pallidum 'паразити, вошки кај кокошките' [ПК(Гр)].

кукуши́нки pl, zool. Cinelus aguiticus. Тоа се мали птици, имаат пердуви со кафена боја. Клунот им е прав и остер, а исто и прстите, т.е. ноктите. Се вртат околу мочуриштата (околу Дојранското Езеро) и крадешкум ја чекаат храната [КД,58].

куку́шка f 'украс со кој жените си ја држат косата стегната' [MS,s,56].

кукушка́р* m 'крадец на ситни работи' [ПД(114)]; *~ устáв-ги ти́а кукушка́ре, да́ј-им са́мо дӑ сă гуштéват пу-чу́здите кӑшти* [ПК,2(61)].

кукушка́рник m 'заграден и покриен простор за кокошки, кокошарник' [MS,s,56]; [ПД(130)]; и: **кукуша́рник** *~ сéга ќи-ја̨ пи́тат лиси́ците шо́ сра̨бути́ла, и та̀ ќа̨жа́ла де́ка влизе́ла у-е́дин кукуша́рник и и-уда̨ви́ла сă̆ти куко́шки* [ВМ,318]; *~ свă̆тушти́нте влизи́ја у-кукуша́рникут, гуфă̆ти́ја пе́тă̆лут* [ВМ,319].

кукушки adj 'нешто што се однесува на гр. Кукуш' *~ први аскер е струмички [втори аскер гевгелиски [трети аскер е кукушки [да го фатат Леонида* [БВ,131].

кукă̆рди́к m 'расад за садење кромид, арпаџик' [ПК,2(61)]; в. **кукар**.

ку́л adj 'тој што криви'; сп. **сака́т'** [MS,s,56].

ку́ла f 'високо, зидано од камен здание, обично без прозорци' [MS,s,55]; *~ ричé Го́спот ва́ прика́зна: бе́ши иден чове́к стопа́н, а сади́ ло́за, и заради́ о́кулу на не́го, и а купа́ на не́го и́зба и а прави́ ку́ла* [MV,K,269]; *дуј де́ме, рӑче́, нӑ-ца́ро, Ца́руви ку́ли и́ма уф-Стру́мица, не́ли....* [ПД,150].

кулај (и: **колај**) **1.** adv 'лесно (без тешкотии)' *~ така и сегашните девојки требува колај да си не предаваат на јунаците сос малки или големи дарби* [V,PM,58]; *~ рече́ на хајдýците: "е́ј мо́ре, де́вет бра́тќа хајдýци, ви́а мло́гу ду́ша изгори́хти, а́ма моја́та ду́ша колáј не изгор'а́ва"* [V,PM,21]; *~ о́ти по́кулáј и́ма да си зами́ни спарти́ната кураба́рц'ка уф и́глицки у́шите, ни́биле зинги́нин да фле́зи уф царшти́ната господи́нцка* [MV,K, 279]; **2.** m 'соодветен начин, реше-

ние' ~ *му кажа: "а бе ти, многу будала си бил, бе Сраулци, 9-10 години да робуваш на мојот брат!" "Што да правам, мори сестро? Колај нема"* [MC(B),95]; ~ *и́лим ва́ бо́лка не́ испа́ги су дру́гут кула́ј, туку́ су мо́лба и су по́ст.* [MV, K,267]; **3.** изр.: **сăс кула́ј** 'на лесен начин' [ME(P),173]; ~ *за да фл'а́зи ч'ув'ăк, сăс кула́ј фл'а́ваш'и, ала́ за да сл'ăзи, ни мо́ж'иш'и да на́ј пăнт'* [MS,t,58]; [MS,s,55]; **и́ма кула́ј** 'може да се најде излез од извесен проблем' ~ *л'у́дă сме... можме и дă згре́шме. И на то́о и́ма кула́ј* [ПК,2(160)]; со блиско значење: **најде́ кула́ј** (= дојде до решение) ~ *пуминувајтту ут иден чифликј нă друкј мојшă дă бидă или скришум нојкјтă или аку си гу најшă кулајут* [ME(P),88]; сп. уште: ~ *не́ гле́дум кула́ј ут та́а ма́ка;* **не́к сј-о́: бăрке кула́јут** (= нека си бара решение).

кулајлăк m 'леснотија, лесен начин' ~ *то́о па се́ кулајлăк бăрке, не́јќе ич да сă-ма́че* [ПК,2(61)].

кула́к (и: **колак**) m **1.** 'кружна линија во форма на буквата **О**, г.е. на круг' ~ *кога приближи при вогинот, гленда, нетре на вогино имаши една страшна змиа, колак завиена* [V, PM,175]; **2.**'лепче што се носи в црква во празнични, верски ритуали, а потоа се раздава – кравајче' ~ *и от ониа колаци клават на трапезата и други л'агови, мизента, ракиа* [V,PM,249]; ~ *така чинат и на Божикден, подобно и на Сирната нидјал'а халва заневат, така и на Великден колак с червени јајца* [V,PM,246]; ~ *после за растроши един кулак от ониа што сторили на пентук, и ки го фăрли напрет и назат* [V,PM,250]; **3.** 'шамија завиткана во круг врз која се става терет кога се носи на глава' [ПК (М)]; **4.** fig. 'покана' ~ *да не́ че́киш кула́к* (бидејќи се канело со *кулачи́на*) [ПК,2(61)]; сп. : **Колак** top. 'според формата, име на локалитет во Дојранско' [КД,63].

куланче n, dem. од **кулан** 'украсен ремен со кој се стега половината' ~ *Стана ка си вели гојвори: [– "Ожени ме мамо, ожени ме [да си бидам мамо с момче!" [сите се мамо с куланче [Стана мома нема куланче* [БД,140]; ~ *није го видеме на пазар одеше [на пазар одеше мартин ке купува [мартин ке купува срманли коланче [свадба ќе си праве, тебе ки те зева* [БВ, 186].

кула́р m **1.**'мајстор што прави (или поправа) коли (запрежни)' [ПД(Ф)]; **2.** 'човек што превезува со запрежна кола' ~ *и че́кат ти́а кула́рто ка́ќи замі́нат за–Со́лăн дă-пи́тат кој е типа́чо...* ~ *та́п укру́жат ко́л'те, пи́тат: "Еди кој-си кула́р ту́к ле-ј"* [ПК,2(336)].

кула́р m **1.** 'вратоврска'; **2.** 'тврда јака' [MS,s,56].

кула́стра f **1.**'првото млеко што се добива откако ќе се отели кравата' (не е погодно за исхрана); **2.** fig. 'неквалитетно млеко' ~ *ут-то́о мле́ко не́ би́ве ју́рт, о́т е́ј али́с кула́стра* [ПК,2(61)].

кулаци pl 'мали гевреци што им се даваат на коледарите и суроварите' [ПД(118)].

кулашник m 'дел од женска облека' ~ *сите си моми с фустанче [Стана мома нема фустанче [Стана ка си вели гујвори: [– Ожени мамо, ожени ме [да ми купиш мамо фустанче! [сичките моми с кулашник [Стана мома нема кулашник* [БД,141].

кулени́ч изр. **удри кулени́ч** (= клекна, клечејќи на колена се помоли) ~

на тóа врéми дуjдé на Исус идéн млáдо дéти, му удрú кулени́ч на нéго, ем вéли: Дидáскале дóбар, шо добрó да чи́нам, да и́мам живóт ду вéка? [MV,K,268].

кулéшка f 1.'запрежна кола на 2 тркала, уште ја викаат и **арăплан кола**' [ПК,2(62)]; 2. 'богато украсена кола на две тркла, колесница' (во др. говори:**литарка**) [ПД(128];[ПД(130)].

кули́ба f 'куќичка покрај бачилото во која спијат овчарите, помошна просторија' [MS,s,56]; ~ *и прáи кули́ба за ч'убáниту да спáт, да ни пумрăзнуват зимáта* [MS,t,67]; ~ *ричé Пéтрус на Исус: Пувéлнин, áрно и тýка за нáс да би́дими; и да прáвими три кули́би* [MV,K,327]; ~ *му р'éкуха : "ут нáм пó-jунáкси!" и утúдуха на кули́бата* [MS, t,75]; и: **кăли́ва** ~ *сă-нăjáжцăт грóзде и óдăт нă-кăли́вăта нă-пăдáрут. Висóка кăли́ва, су-скáла сă-кăчфája* [ВК,323].

кулија f 'високо камено здание, в. **кула**' ~ *Јана има деветина брата [те си Јана на нек ни давахă [изградиха висока кулија [висока кулија, врата железни* [БД,84].

кулиндáрин (и: **куландáрин**) m 'дете кое што (само или заедно со група деца) на празникот Коледе оди по куќите и пее коледарски песни' [MS,s,56].

кулити́ќа f 'болест колера, пцост' (?) [MS,s,56].

кулшито (и: **клупито**) n 'тврдиот дел (од рогова материја) со кој завршуваат нозете на тревопасни животни' [ПГ(Ф)] ; сп. **купитук** [ПД (130)].

култýк m 1. 'кривина на пат'; 2. 'мишка'; М. Малецки во продолжение објаснува дека (освен 'мишка'), според други информатори, споменатава збороформа значи: 'лакот'. Второво значење нам ни е поблиско бидејќи, како што рековме, основното значење на **култýк** е 'кривина' [MS,s,56].

кулувóзник m 'привремен пат меѓу нивите, се користи за време на жетва, кога ги превезуваат снопјето' [ПД(129)]; сп. **кулувос**.

кулужек m 'првиот месец во годината, јануари' ~ *кулужек, сечко, мартин и април ка одиле, рекле: "Ајде да му истепиме на тоа ќаа девит ил'ади офци!" Флизел кулужек, му утипал 3000. Флизел сечко, и он му утипал 3 ил'ади...* [V,PM,94].

кулундри́се pf (в. **кулундрисуве**) 'употреби' ~ *сé кулунрисá, нé устави́ ни́штичко зă-спóмин нă-дéцта* [ПК,2(62)].

кулундри́суве impf 'употребува нешто, го користи во работа' (пр. садови, постелина) [ПД(134)].

кулундри́сăн adj 'употребен' [ПД(134); ~ *ém málko-j кулундри́сăно, ем н'обúве, răси́пано-j* [ПК(Мор)].

кулупи́т m, bot. 'растение, има корења (плодови) како компирот (само се повеќе плоски), расте меѓу корењата на габер, има розов цвет' [ПД (122)].

кулувóс m (в. **кулувозник**) [ПК,2(62)].

кулу́фка f 'луспа од класот од пченка'; сп. **лу́спа** [MS,s,56].

кул'áну* n 'зглоб на ногата каде што се соединуваат бутната коска и долгата коска над стапалото – колено' ~ *пу́ш'та трú, ч'éтир листá и гу скупáвами инá мóтика; л'у за нараст'é дур на кул'áнуту ... гу зарúвами курин'ó* [MS,t,5]; ~ *с'áд'а на кул'ąнá* 'клечам' [MS,s,99]; во западната и северната регија (од Долновардарско): **кулено** ~ *ká видé Симон Пéтрос, му падná на колéната Исýс-ува, да му вéлиши: úспадни уд мéне, óти сăм човéк грéшин нóго* [MV,K,272]; ~ *и си*

развикнá, му паднá на кулéната и му сă пуклуни́ на нéгу [MV,K,275]; [ПД(Ф)]

кул'дáчка f 'дрвце (прачка) со чатал на долниот крај, *кул'дáрто* на *кул'дáчкăта* ги наденуваат колачињата што ги добиваат кога викаат **кóледе** (утрото пред Божиќ) [СК,327].

ку́м m 1. 'младоженец' (?) ; 2. 'тој што ги венчал младите, односно им ги крстил децата' (покрај: **калитáта**) [MS,s,56]. И двете значења се дадени од Малецки, за првото значење ('младоженец') немаме други извори; *~ ни је јало, нито је видјало [јам је фɳ'ало ф кумовата нива [изјало је лука и кукарја [кум са урли, кумица са дурли [рассăрди се малката кумичка* [БД,65]; *~ зạ гулéмјут нишáн дуjдéа пáк тóг'иска óсум дýши: свéкурут, вýjкọто нạ мóмчто, тéтинут дуjдé, дéвирут (брáт му), кýмут дуjдé* [ИГ,116]; *~ пак кумот вели: "Е, здравичка, ва, сватови!" "Здрави за имаш куми". Така после пие ракиа кумот* [V,PM,241]; 3. изр.: **му-дуjдé акăло, кá с-уддé кýмо** (почна да се однесува паметно, но со задоцнување) *~ и óн сă-чинú думăĺúн, му дуjдé акăло, кá с-уддé кýмо* [ПК,2(177)].

куманде impf 1.'управува со нешто, има главен збор' *~ тóо шó кумáнде нéгде, шó мóж, дă рéчум, дă тă тýре нă рабóта ил' пă дă ти свăрше нéкаа другá рабóта* [ПК,2(207)]; *~ пурăснáли дéцта, фạтúли дорăстýрат имáнто, дă трóшăт, тáткуто нă-мóж дă-j кумáнде* [ПК,2(158)]; *~ уф-нáште кумшúj жéнта кумáнде, кá-ќ нăрéде тăкá сă рăбóте* [ПК,2(163)]; 2. – **(сă)** 'во можност е да се грижи за своите постапки' *~ кạкóф сúн ej тóо, óш сáа сирмúа нé тă-прáве, шó устăнáло кá ќи-нă-мójш дă-сă кумáндиш* [ПК,2(194)].

кумандар* m 'одговорен во воената хиерархија – командант' *~ дал ти Бог добро Стоил кумандаре [јела горе, горе на чардаци [на чардаци на лимени пармаци [да те служам кафе шикерлија* [БД,163].

кумани́ка f, bot. *'трéва, лúче на jóнца, мóж да-пурáсне ду-двá мéтра'* [ПК,2(62)].

кумáр' (и: **кóмар**) m 'хазардна игра со карти' [MS,s,56]; *~ нóс в'éч'ер и úди инá мóма на удajáта и му вилú: "игрájми кóмар"* [MS,t,9].

кумáт' (и: **кумáт**) m 1.'дел од нешто, парче' *~ гу фáта за инáта нóга сăс устáта и гу расч'éкна два кумáт'а* [MS,t,61]; *~ ja крастóсуват тапс'áта и с'éтн'ạ фáш'тат да с'ạкáт кумáт'ạ баклавá* [MS,t,8]; *~ нé му стигнáл мéсуту, нимáл шó дă му дáде, уд-нóгтạ си-сéче ăнă-кумáт, тýкạ уд-жáбтạ и мудáвạ* [ВВ,313]; 2. 'парче леб' *~ кумáт' л'áп* (= парче леб); сп. **парч'á** [MS,s,56]; *~ и скăршú, да му дадé на ученúците лéпот, па ученúците давáле на свéтут, и сúти jадéле, и си прijадéле. И шó артирисувáле кумáти, и кринáле, и убráле дванáдесет кóши, пăлни* [MV,K,266]; за множинската форма **коши** (со наставката *-и*, м. *-ови* веќе зборувавме, в. во граматичкиот дел).

кумататéсе* impf 'издржува, храни некого' *~ ду-кóга ќи-тă-кумататéсум, фáт-си рабóта гáаре, нé си малéчук* [ПК,2(62)].

кумạтáрин m 'неработник, неранимајко' *~ кумạтáрин и на кумạтáрино, пуцéл дéн низ пăтиштта ус-кумáто уф-рăцто, кá нé сă срăмýвиш;* в.: **кумăтáр** [ПК,2(62)].

куматиса (сă)* pf 'нешто се подели, стане на парчиња (кумати)' [МЕ(Р),

173] ~ *се дилеле иден су другј или сă зăбурцувале и тăка имајнту сă кумăтисало* · [ME(P),83].

кума́ч'а (и: **кумаче**) n 'парче' (dem. од **кума́т'**) [MS,s,56]; ~ *"идно́ кума́ч'а прудáдухми, з'éхми идно́ икатумúрју фрáнгă"* [MS,t,86]; ~ *лам'áта гу змáч'ка у ранкáта кáминут и стáна кумáч'анта др'ébна* [MS,t,75]; ~ *пустолцкуто поле ј сăл иднă кумаче ут ва чудбина гулємă рамнина* [ME(P),79].

кумаш m 'исткаена материја, приготвена за шиење – штоф' [CK,328].

кумба́р* m 'кум' [MS,s,56]; ~ *с'ă утúва за да винч'áј кумбáруту самóс* [MS,t,13].

кумба́ра* f 'кума' ~ *н'ác нид'ăл.а ш'ту бракóват, сă разбул'áва кумбáрата* [MS,t,12].

кумбја́ (и: **кумб'а́**) f (n) 'мала направа со која се закопчува нешто, копче' [MS,s,56]; и: **кумбjă** [BS,94]; сп. **копче.**

кумéрка f 'неколку дрва што ги прикачуваат кон туѓа запрега за да ги однесе до селото' [BV,94].

кумијна f 'она што останува од грозјето откако ќе биде изгмечено. т.е. откако биде одделено виното'; од **кумијната** се добива ракија: откако виното ќе се **прат·че** во **куритото** останува само **кумијна,** се дотура малку вода, за да не се исуши **кумијната,** и во специјални казани **се варе** ракија. Во казанот некои стават **аласон** (вид семе што мириса на мастика); ракијата со аласон ја викаат **аласонлија,** некои стават **букувски пиперки** · за да биде ракијата **л'ута,** некои стават **чам сакăс** (за да добие мирис) [ТГ,355].

кумисја f 'група избрани луѓе што треба да дадат оценка за некоја работа' ~ *и, сăбáјлинта дујдé кумúсијта, удрúа кăрвăлó·вта вóда* (= течност за дезинфекција, бидејќи се јавила колера) [ПК,2(340)]; ~ *кумшúита Нáко мă-тужú, сáкше дă-ми-зúме пулвúнта двóр, дунцé кумúсја, излизé дрýго* [ПК,2(192)].

кумитин m 'вооружен востаник, борец против турското ропство' ~ *и áјде испăднáа кумúтто слубóдни, пучнáаа дă-кóл'ăт Тýрци, дă-фáкăт Тýрци. Сăрдúсăт сéлто, тúй шó сă-пó ајл'акчúј нéкуј, ó·т гусăрдúсăт тýрцкуто сéло, ко·-збéрăт нă-јăмú·та* [ПК,2(217)]; значењето може да биде проширено со негативна конотација ~ *Јаниче моме кáматно [нали ти пита мајка ти [шта ли та даде за мене? [– јас ни сам мајка питала [мене си мајка не дава [кату на тебе кумитин* [БД,156].

кумиташ* m (в. **кумитин**) ~ *по друм заминаја три синџири робје [првиот синџир беше сé стари војници [вториот синџир беше сé млади војници [сé млади војници сите кукушајне [сите кукушајне, сите кумиташе* [БК,93].

кумица f **1.** 'таа што ги венчала младите, односно им ги крстила децата – жена на кумот' (покрај: **калимáна**) ~ *ни је јало, нито је видјало [јам је фл'ало ф кумовата нива [изјало је лука и кукарја [кум са урли, кумица са дурли [рассăрди се малката кумичка* [БД,65]. Освен ова основно значење, М. Малецки во Солунско запишал и второ значење: **2.** 'младата што стапува во брак, невестата' [MS,s,56]. Во контекстот што следува не може со голема сигурност да се утврди на кое значење се однесува: ~ *утрината на субота хазурлăк чинат и от зентјут и от нивјастата готвјат за бракот јадени... Часо на дванајси хождат, зеват кумицата и неколко*

жени млади, и си собират јунаци десетина. Тогај тăпаниту чукат, свирките свирјат [V,PM,248].

кумичка f, dem. од **кумица** ~ *ни је јало, нито је видјало [јам је фл'ало ф кумовата нива [изјало је лука и кукарја [кум са урли, кумица са дурли [рассăрди се малката кумичка* [БД,65].

кумлу́к m 'рамно место, песокливо, ширина' (таму има: *п'ásук ут прујó* = песок донесен од порој) ~ *гу з'éј тупу́зо...гул'ám кóлку нáш'та кăш'та, утúди на кумлу́ку да сă бóри сăс цр̣на мр̣на арáп* [MS,t,52]; ~ *пујнó вр'ăм'ạ изл'ázи цáр'у сăс визúрину за сă шéтат пу силáта; дójдуха да кáж'ими кутó на нáш'цју клájạнц, на кумлу́ку* [MS,t,39]; сп. **писуки́ш'ти** (= песочиште) [MS,s,57].

кумоф* adj 'нешто што му припаѓа на кумот' ~ *после хорото си собират и акалесанити сватови, ... хождат да земат кумот. И л'у за подат на кумовата порта, викат и, кату за влезат у дома, зентјут за му бакни ранката на кумовиту* [V,PM,248]; ~ *нај-напрет хождат на кумот да го акалесат. Кату за влезат на кумовата кашта, вил'ат: "добро вечер, добрја ти најдохми, куме!"* [V,PM,247]; ~ *тогај перетиту земуват онаја каниската, што беха направили момите на четвăрток, ја поклонуват на кумовата трапеза* [V,PM,249].

кумши́р m, bot. Solanum teburosum 'земјоделска култура, којашто во состав на коренот образува еден вид "грутки" коишто служат за исхрана на луѓето' [ПК(Ал)],

кумý prаер **1.**'кон, кај' ~ *гу з'ъ́ва тój кóн'у, гу врăтнува кумý слăнциту да гл'éда* [MS,t,59]; ~ *Л'ám'áташ'т'ém исл'ázуха ут Кирúт... дójдуха дур кумý пулувúнуту мóри* [MS,t, 58]; ~ *кумý думá* (= кон дома); **2.** 'за' ~ *кумý кóгу си ти?* (= за кого си ти, на чија страна си?); сп. **кăнд'ạ** [MS,s,57].

Кýмува слáма f 'созвездие Млечен пат' [СК,328].

кумутýк-кумутáм adv 'овде, онде' ~ *ж'инáта гу скрúва удóл фустáниту; úди гóр'ạ ман̓и'ó, брка кумутýк, кумутáм* [MS,t,10]; ~ *кумутýк и кумутáм* (= тука и таму, на оваа и на онаа страна) [MS,s,57].

кумче n, dem. од **кум** ~ *млада невеста да бидам [со младо момче до мене [мали деверја крај мене [и старо кумче пред мене [и лепа свирка по мене* [БВ,296].

кумчо vok. од **кум** ~ *нă-мéне пă мипăднá нă-ăкăло дă-дójдум пăр-тéбе дă-т jă-вúдум кăштта. – Ими, ăксáкиш, кýмчо вăлчо, áj д-ójме дă-т сă-чúне атăро... лисúцта ут крájта му-вúка: "тéгли, кýмчо вăлче, сé сóмуве и крáпуве"* [ВД,286].

кумши́ (и: **кумш'и́ја**)* m **1.** 'тој што живее во близина, сосед' ~ *му дадé еднó бúини на чорбаџúата, штóто си собráха сúчките комшúи; не можáха да гу куртулúсат* [V, PM,26]; ~ *"јас ýтри за пóда на кавин'éту и ти за дóш' тáм кумш'úјата на инá кăш'та"* [MS, t,27]; ~ *да нé утéпаш, да нé бăркаш су дрýга жéна, да не крáдиш, да нé чúниш úспат на крúво... и да си мúлуваш на кумшúата кáту тéп* [MV,K,268]; **2.** изр.: **сă-бри́че ли кумши́та, ти сă то́пи** (= непријатноста кај соседите е непријатност и за тебе) [ПД(138)].

кумш'и́јка (и: **кумши́ка**) f 'жена што живее во соседството' ~ *ги клáват на инá кумш'úјка у удајáта н'ạш'тáта* [MS,t,12]; ~ *нájати идúн д'éн', ш'ту с'ạд'ăха ш'úч'кит'ạ кумш'úјки óкул бунáр'у, принд'ăха сăс фýркит'ạ*

[MS,t,61]; ~ *саноќ шетам по сокаци [кој ме знаје не верува [кој не знаје луд ме чини [ас претен ќ-одам, за комшијка* [БВ,208].

кумши́че* n 'момче, односно девојче што живее во соседството' ~ *ја́ кумши́что, шо́-ј ду-на́ска зе́ а-уставѝ ӑрма́сницта, сја́а мо́мта ни уф-те́лци, ни уф-гувѐда* [ПК,2 (182)]; ~ *на срце ме јас како лута змија [како лута змија, како кара севда [сега ки помине нашето кумшијче [нашето кумшијче ѓузел бела Мара* [БВ,190]; ~ *Мигдо, Мигдо, Мигдалино [милите ти црни очи [црни очи кати грозде [ем са пълни като трнки...[– Ко̀ј ти Мигдо купуваше? – Кумшијчето, терзијчето [кој ма л'уби, тој ми купи* [БД,134].

кумӑнда́ре impf **1.** 'управува, командува' (често се употребува со пејоративна нијанса) [СК,328]; **2. кумӑнда́ре*** 'негува, чува, одржува ред' ~ *се́ о́на гу-кумӑнда́рше ста́рјо до́ма* [ПК,2(62)].

кумӑндант m (в. **кумандар**) ~ *а-пă ве́чăрта сă субира́ле та́мка ѓа́вул'то и ги испитува́л ни́јно кумӑнда́нт ко́ј шо нăпрăви́л* [ПД,166].

кумӑта́р m 'погрден израз' (за млад човек што не сака да работи, јаде на готово) [ПД(133)] в. **куматарин.**

куна́јќ m (и: **кона́к, кона́ќ**) **1.**'палата (кралевска), седиште на градска управа, општина' ~ *гу на́јдоа цйфаирци́ата на пắт'у уте́пан, ... гу зари́ли, после ти́доа на кона́ќут, дадели хабе́р на паша́та* [V,PM,27]; ~ *гу кале́са гиритли́цкију ца́р', за да му сто́ри иди́н куна́јќ* [MS,t,58]; ~ *и та́м паза́ри да му сто́ри на ца́р'у иди́н куна́јќ* [MS,t,19]; **2.** 'место за ноќевање, преноќиште' ~ *"ако̀ нă мо́јш да да́јш цуа́п, цăнл'а́т! ќи тă ко́л'ăт!" и о́де пак, де́ка би́л на куна́к, сă у́ме, сă чу́де, ни ја́де, ни пи́е* [ИГ,111].

куната f, zool., Mustela martes 'диво животно, куна' [ПД(130)].

кунди́л' m 'специјален молив (направен од мек графит) со кој учениците пишувале по своите мали ученички табли' [ПК,2(62)]; ~ *предај си Јанче верắта [дă не ми лежиш в зандане! [– Мајо ле мила мајчице [змија ти јало езика... [ошче триш толко да лежа [пак си верắта не давам [дордето рече подрече [сребắрăн кăндил сă е спуснал* [БД,106] .

кундилуфо́ру n 'перо, дршка за пишување'; сп. **п'е́на** [MS,s,57]; односно **кундил'**.

кунди́сува impf (в. **кондиса**) ~ *на дво́ру кунди́сува и сл'а́ва ут ко́н'у ... утфа́ра врата́та и нахо́ж'да ца́рува́та мо́ма да спи́* [MS,t,21].

кундугум m 'кратка женска облека, се носи до половината, украсена со кожа' [BV,95].

ку́ндур adj 'краток, кус' ~ *ку́ндур ко́смн* (= кратка коса); *ку́ндур ч'ув'ắч'анта* (= мали луѓе, цуциња); *ку́ндури др'а̨ва́* (дрва вградени во ѕидот напреку, за стабилност) [MS, s,57]; ~ *фа́ш'тат т'емѐл'а, ги дука́руват дур на д'уш'ам'е́ту, ги фắрл'ат гринди́т'а удго́р'а – ку́ндури и́дат* [MS,t,21].

куни (са)* impf 'молчи' ~ *сиромахут не позна, по кој тертип му кажа царју̀т да ходјат; и така са куниха и двата, и не знаиши сиромахут да му даде каршилăк* [V,PM,54]; ~ *му ве́ли бра́т му: "шо́ алтӑни ми вре́виш, а бре́ барли́в? Ку́ни си та́мо, ки на чу́јат сфе́тот, бре́!"* [V, PM,125]; ~ *еден вечир са упи царју̀т и чини каул сос едни богати, ча морету да гу испие... гнусниот саде слуша от срјашта и са куни* [V,PM,58].

куничка f 'мала детска рака' ~ *куничка̀та на̀ма̀јка* [ПД(115)]; и: **кунка*** ~ *да̀ј на баба кунќте* [ПК,2 (62)].

кунлучки pl 'странични дрвца на запрежна кола, на нив се потпираат страниците' [ПД(128)].

куноштисе (си) pf 'поразговара, се зближи' ~ *и кату си куноштисах сос ваша милос, имам севда да ти чинам и кум, да ми винчаиш* [V,PM,58]; ~ *му вели на ќусету: "побратими, татко ми и порѐнчел, сос ќусе човек да не куноштисам"* [V,PM,202]; и: **каноштиса*** ~ *на скалата го беха ч'акали до хил'аде душа, хем от скалата до неин конак беши постелана се многоцен камин... Еден саат каноштисали тамо* [V,PM,172].

кунуштисува (в. **куноштисе**) impf 'одржува врски, се договара' ~ *зѐ дѐ можѐ по кулај дѐ гу пувел'ѐ селту он кунуштисува су дватриминѐ по-зијнгијнѐ* [ME(P),91]; ~ *кату как му беши порѐчала момата, и така ката вечир са коноштисуваши сос лалавата керка, васа ношт си хоратуваха и сос мајка и и со неа* [V,PM,56

куп m 1.'повеќе предмети, струпани на едно место' ~ *е от петнајси година сетне и рекла на господарјут му, да му даде хакот, да си пои на дома му. И господарот му раздели еден куп стребрена дребни пари и три жилта флурини* [V,PM, 161]; ~ *тогѐс господѐро извадѝ, му турѝ на едѝн куп пет хил'ѐди гро́шови и на едѝн куп пет парѝ и му ве́ли: "ади се́га, котри́и са́каш, они́а зе́ми!"* [V,PM,108]; 2. **по-куп** adv 'на едно место, заедно' (сп. **пикупа**) ~ *и тој, што беши млого хитра, извади дрехите, ги собра нетри на кутелот и кутелот го тури по куп на главата му* [V,PM, 199]; 3. изр. **прис-ку́п зѐ-гро́ш** (= направено прекутрупа, на брзина); **ку́пут дѐ-с напра́ве** (клетва = дај Боже гроб да си направи) [ПК(Г)].

купа f 1.'голема количина сено собрано на едно место – обично има издолжена форма' ~ *ак гу суберме се́нто уд нѐмли́та, уд ил'ни́ците, нѐ куп, та́а гѐ ви́куме чиле́нк, о́нај вѐртлеста, сиври́а, висо́ка, а ако̀ј длѐгнѐве́ста нѐпра́вѐна ку́па гѐ ви́куме* [ПД(122)] 2. 'грамада, куп работи, збрани на едно место' ~ *сто́р н'ѐ ина́ ку́па* (= не собра на куп); сп. *баба́ч'ка ку́па* (= голема купа); ~ *ги субира́ ја́блѐки́т'а, ги сто́ри ина́ ку́па и ги устѐ́ви* [MS,t,62]; ~ *мло́гу сѐ упла́ш'и, даш'о́ ра́нуту б'ѐ́ш'и панагѝр: ни́ту по́п, ни́ту дја́к ... ш'и́ч'ка умр'ѐ́нта идна́ ку́па* [MS,t,70]; 3. 'грутка шеќер'(?) [MS,s,57].

купа̀ј impf 'ја рови земјата, копа (пр. со мотика)' ~ *фа́ти да купа̀ј ахур'у, гу скумнува вудилуту и сѐ грамнува, ути́ва и ко́н'у* [MS,t,61].

купа́н'а (и: **купа́нка**) f 'дрвено корито во кое се става храна на домашните животни (пр. на свињите)' [ПД (120)]; ~ *"с'е́дни – вили́ – на та́с купа́н'а, ја́с – вили́ – за ја пѐтам пи́ч'ката"* [MS,t,78]; ~ *вели на неа: "мадам така ти речи, мајко, царјут, да ми кладеш нетри аф една копанка и да ми фѐрлиш нетри на морету"* [V,PM,89]; ~ *тја врѐх купан'атѐ оставила сѐ пѐрстен'а и утишла горе да го види. Тога тој сл'ал от гн'аздото си, зел хи пѐрстен'а* [V,PM,285].

купан'е́ n 'ровење на земјата, копање' [MS,s,57]; и: **купајне** ~ *на купајне одам, мотика на рамо [кога те смислувам стомната скршувам [*

дома да си дојдам, белкин ки те најдам [БВ,260].

купарáн m 'горна (зимска) облека, поставена со кожа, опшиена со гајтан'; сп. **кýрк** [MS,s,57].

купаранчă* n 'горна, машка облека, палтенце' [МЕ(Р),173] ~ *одăт или су бели чалми и длăги дулами, кăту сăти турцки "богослови", или малечки визани купаранчијнă* [МЕ(Р), 86]; во Кукушко: **купаран** 'кратка машка облека опшиена со ленти и гајтани' [ВК,95].

куп'éн' m 'наредени снопје жито (на нива), стог'; сп. **стáва** [MS,s,57].

купечки adj 'она што не е произведено дома, туку е купено' ~ *жејнте носăт фустајни ут алаџај и друзи купечки арџува* [МЕ(Р),81]; в. **купин**.

купéц m 'човек што се занимава со трговија' [ПК,2(62)].

купи (и: **купе**)* pf 1.'кога некој даде пари и во замена добие нешто што сака да го има – направи размена' ~ *дéтто му вúке нạ вýјку му, кă видéл пăјтóнут от úде узгóре: "вóа ќи мă кýпе мéне, дạ сáкиш нóгу пáри билé"* [ИГ,111]; ~ *кýп'ạх идúн ч'ёрна кóн' за усимнајси ж'лăти фрáнги* [MS,t,2]; ~ *и Настрадúнхóџ'а з'é парú ут думá, утúди на пазáру, да си кýпи другу магáр'ạ* [MS,t,55]; 2. fig. 'придобие некого да биде на негова страна, се разбира со извесна контрауслуга' ~ *áма он гу-купúл и сýбашта и тóо испạднáл на нéгува стрáна* [ПК(Гр)].

купúја (и: **купиă, купú:**) f 'дрво, во вид на лопата со кое се веслa, за да се движи *курабут* (по Дојранското Езеро'). *Купијата* е ... прицврстена од страна на дрвената чивија што се вика *скраматúк'* [КД,56]... ~ *ут стрáнта úма испýшчăно дéка лéже купú:та* (= веслото), *купú:та-ј дăлга трú и пýл мéтра; купúјте сă ут чáм, óти óни сă пó-лéки* [ПД(128].

купилáрка (и: **купилýш'а**) f 1. 'таа што родила пред време' (веројатно се мисли на овца односно крава) [MS,s,57]; 2. 'девојка што родила дете, а не е во брак' [ПК(Гр)].

кýпин* adj 1. 'она што не е направено дома, туку за пари добиено (купено)' ~ *мар и искарај Златина појас [мар л'у јобагрен, та ни јопасан [мар и искарај Златина скутник [мар л'у киндисан, та ни јопасан [мар и искарај Златина шарфета [мар л'у купена, та ни врзана* [БД,87]; 2. fig. 'тој што зел поткуп, да прави (или да зборува) нешто што не е точно, но е корисно за тој што дал пари' ~ *жинáтаму бóлна, икимџ'ијата ја гл'éда, амá и тój кýпин-и ут д'ăт'ạту* [MS,t,13].

купин (или: **купéч'ка**) **кфáс** m 'квас купен од трговија' (не е од домашно производство) [MS,s,57]; во споменатава синтагма *купеч'ка кфас* имаме пример за нарушена конгруенција.

купúтук m 'долниот тврд дел од ногата на тревопасно животно од рогова материја' [ПК,2(62)]; в. **кулшто**.

купúшче n 'специјално дрво, долго 4 м., дел од опремата на *курáбо*, на крајот има прикачено бела крпа, со *купишчето* чукаат по водата за да ги плашат рибите' [ПД(128].

купишче* n 'ѓубриште' ~ *еден друг са ни познали [еден друг са јободили [направили двја крвнини [чудила са Ангелина [шчо да праи две крвнини [зарила ги ф купишчето* [БД,84].

купова* impf 1. (в. **купи**) ~ *јазе не сам кадăр да гу хран'а негу, нели ки да плаштам ајлăк, да куповам книги; това не ке да биди* [V,PM,

37]; ~ *пр'е́лу дука́руват ут фа́брика́та, гу купо́вами ни́* [MS,t,6]; и: **купува** ~ *на пазар се продаваха [черни череши в кошове [черни череши, черни ти јочи [кој замине, купува си* [БД,144]; *Сјул'уманицв кадйну [ни си продавам дј..тену [ни ти купувам папуце [папуце гиди цорапе* [БД,23]; **2.** изр.: *то́о са́мо купу́ве* (= се кажува за некој што само слуша и собира информации од другите, а за себе ништо не кажува); сп. **псуни́сува** [MS,s,57].

купрал'а f 'подолг стап со клинец на врвот, со него се тераат во ловите кога се ора, на задниот крај има железо за чистење на ралото при орање' ~ *стáни, лу́до, стани, мла́до, на ни́ва да јо́диш [– мури не си сле́па, не си не́ма купра́л'а си не́мам* [ME(P),98].

купри́ва f, bot. Urtica - Lamium 'растение со влакненца по лисјата што при допир испуштаат киселина и ја дразнат кожата, коприва' [MS,s, 57]; ~ *наори лудо равни дворове [посеј си лудо силни јадове...[ако поникне лудо босилек [сăс тебе лудо шче се земеме [ако поникне лудо коприва [нијă н'ама лудо да са земеме* [БД,128]; и: **коприва** ~ *мăж од жена бега [у копривu леже [копривu го парат [жена му се фали: – Испадни магарче] кожа да ти дерам* [БМ,107].

купри́на f **1.**'светкави нишки што се добиваат од свилена буба, односно материја што се добива од односниве нишки, свила' [MS,s,57]; ~ *па момите правјат акалесарницата. Така за везмат един крондир, ... и онаја... ширвета алова, и сос алаво прело или коприна за нарендат секакво зелено цавти* [V,P 1,247]; и: **коприна** ~ *Геркинка вели зборова: ["Земи ма Стојан, земи ма [ја шча ти карам, докарам [девјат товара с коприна"* [БД,146]; **2.** изр.. **ти о-те́риш уф-купри́нта, он бе́ге уф-купри́фте** (се кажува кога некој не сака да ги користи погодностите што му се нудат) ~ *му кăжу́виш ка́ дă мо́ј по́-а́рăн живо́то, а́ма о́н не́ тă слу́ше* [ПК,2(199)].

куприна́рка f, bot. 'растение со ситни гранчиња, погодно за метење на дворови' ~ *тре́ва, цắрна ме́тла, бу́:пта ка: ра́ниш ќи бе́риш куприна́рки, ќи-ту́риш бу́:пта дă сă кăчу́ве пу-н'а́а, дă зăви́е, дă-нăпра́ве фина́к* [ПК,2(62)].

купри́фка f , bot., Radix zingiberis 'јужно растение, има мирислив корен' [СК,327].

купу́к m 'простак, човек со лошо однесување' [ПК(Г)].

купцку adj 'она што е општо, заедничко, од купот' ~ *семиту пра́внăтă гудинă гу давă бегут, напкум сă чинă купцку* [ME(P),87].

купчал'ка f 'мала коскена направа со која се закопчува нешто, пр. дел од облеката' ~ *пăпу́цте уф зăма́но би́а ус-купча́л'ки* (= чевлите во минатото се затвораа со копчиња [ПК,2(62)]; в. **копче**.

ку́пăим (и: **ку́пим**) adv 'добро (што е така)' ~ *ку́пăим си но́го а́рин, и́нăк е́с нă те́п саала́м ки тă нăте́пăх; ~ ку́пăим сме роди́на, и́нăк ки ти сă ка́рăх* [СК,328].

купăче́лник m 'алатка за копање, копач' [СК,328].

ку́р* m 'машки полов орган' ~ *и на манц'о́т му ста́на ку́рут и вили́ на ж'ината ...* [MS,t,77]; ~ *и вили́ на сфа́т'ата на ста́рата: "ми трукули́ ко́н'ут, ми разби́ ку́рут"* [MS,t,78]; сп. **ши́лка** [MS,s,57].

курабарцки* adj 'она што е поврзано со **кораб** (т.е. = корабски) ~ *о́ти по́кула́ј и́ма да си зами́ни спарти́ната кураба́рцка уф-и́глицки у́шите,*

ни́биле зинги́нин да фле́зи уф ца-ришти́ната Господи́нцка [MV,K,279]; и: **корабарски*** ~ *и му вели: "гледати, што имат моите керпи-чи нетри, но пак не ги ж'ал'а, за ги метна по речта корс.барска нетре у морету"* [V,PM,191].

куражлиа adj 'се кажува за човек што издржува различни тешкотии (болест, напрегање и др.)' [ПК(Гр)].

курама́на f 'јадење'(?) ~ *и фа́т'ахми да ни да́ват курама́на и ш'иш'и́т'у ('ма́н'и'а на аскéру')* [MS,t,ʼ].

кура́п* (и: **кора́п'**, **ко́рап**) m 'направа за движење по вода, поголем чамец, застарен тип, со рамно дно, го користат рибарите на Дојранското Езеро' ~ *испа́жг'е а́дна гуле́ма ри́ба – пулви́нта чуве́к, пулви́нта ри́ба, а́ма умре́на. А зима́л. Са а кла́ве уф ко́рбут* [ИГ,111]; ~ *"мо́ј ми́ е занаја́ту на ме́ни; а́ма сега́, што́ ми докара́хти аф кора́б'у нетри, ско́ру да ми дадéти да ја́м, ча мо́шни сам гла́дин!"* [V,PM,24]; ~ *кура́бо-ј широ́к ме́тăр и дваје, ме́тăр и пăтнаје, дăлк е́ј пе́т и ше́јсăт, вăрхо нă кура́бо сă ви́ке чило́'* [ПД(128]; се прави од дабови штици што се премачкуваат и однадвор и одвнатре со восок и "жив" катран. Рибарот го управува и тера *куработ* со две весла наречени *купии. Куработ* го управува само еден човек кој стои исправен во задниот дел од *кураı от* и, држејќи ги веслата весла по водата на еден своевиден начин' [КД,55]; сп. поговорка: **ко́рбут ути́шăл, ти ло́стут ќи-гу-жа́лиш** (= не треба да им се обраќа внимание на малите несреќи и штети) [ПГ(Ст)].

кураш m 'храброст, сила' ~ *тс. же́на, или две́те, коуку биле, ки зăфа́тăт дур да му ви́кат, да му да́ват кура́ш на мо́мчито* [УЕ,23].

курба́н (и: **корбан**) m 1.'нешто што се жртвува за да се "смилостиват светците, односно Бог", пр. јагне се носи в манастир или пак се коле дома за Ѓурѓовден и се раздава на посиромашните', или: 'кога почнува изградба на куќа домаќинот коле јагне и месото го раздава на мајсторите, комшиите' ~ *на тиа празници... кол'ат корбани, се́ овни, не друг добитук... увенот за го дражи един на ранката, за езми домакинот на една кадешница ... за го прикади около три пăнтја* [V,PM,251]; ~ *и ки ми си да́ди курба́н ка́ту ка́к ре́кле на но́мото Господи́нов, иде́н чи́фт ... или две годинáчки голу́би* [MV,K, 313]; ~ *гражданăто ăднă годинă нихтăли да хи фăрлăт, тă, като излăла от морăто и ни нашла корбан момă, разл'утила сă, та влăла в градо и изăла повăкă от сто моми* [V,PM,288]; 2. изр. **удде́ курба́н** (= се кажува кога некој ќе настрада за туѓа сметка) [ПК(Гр)].

курбанлăк m 'нешто што се добива без пари' ~ *пла́т-си, не́ ме́-ј то́о курбанлăк* [ПК,2(62)].

курбе́т m 'работа, печалба во туѓина' ~ *една́ ста́ра ба́ба, му ре́кла, ча това́ не́шту дру́г не мо́жи да гу позна́ј, л'у не́говите стопа́ни са жи́ви, ама оти́доха на курбе́т* [V, PM,119]; ~ *а најдоха алтуниту еден казан...Сетне рекоха: "ајди да а зарăими, да кога за си вăрнеми от курбет, тогас пак а разрăвами, а делими!"* [V,PM,181]; в. **гурбет**.

курбетчи́ја m 'човек (обично мајстор) што работи на туѓина' [BV,96].

курд'е́ла f 'панделка' (ја врзуваат девојчињата во косата) [MS,s,57].

курди́са* pf 1.'намести нешто' (на видно место) ~ *ја виж'дат фо́тографи́јата та́м и т'а́ вил'а́т: "ми́лата сфита́ Бугурди́ца ... ја сă*

курди́сали и на врӑх кла́ја̨нцу" [MS,t,25]; ~ *ги закáраха н'а̨л'тáта на ца́рскију дво́р, ги курди́саха тáм* [MS,t,20]; ~ *извади дробен синџир ут сидумдесит оки [му а курдиса алка на вратут* [MB,262]; **2.** 'постави јадење на маса, трпеза' ~ *и кату за ги извадјат от фурната, пак сос песми за ги занесат на зендјувата кашта. Тогас за си собрат млого жени и баби стари, за курдисат трапеза, за седнат* [V,PM,247]; **3.** 'создаде (нешто)' ~ *елáјте благослóвени уф Тáтко ми, да зевáјтисти царшти́ната шо и азăр за вáс ка си курдисá дунјáта* (= откако се создаде светот) [MV, K,282]; **4.** 'организира нешто (пр. свадба)' ~ *и ткала, што ткала, дојде време за свадбата. Курдисали веки, свадба чиниха, дојдоха ја земаха нивјаста* [V,PM,195]; ~ *сос неколко часа са познаха харно. Тогас увреј̨ној̨от курдиса, л.објал'а каштата му, и стори свадба на санот му гулема и гостил ного инсан* [V,PM,239]; **5.** 'ангажира' ~ *вели: "харно е да чинимн така , туку ниа толкос аскер кăрдисахми, не можјахми да утепими филдиш"* [V,PM,171]; **6.** 'стави стапица во приправност, на готовс' ~ *земá еднá стáпица, га курдисá еди́н вéчер, га фати́ самови́лата* [V,MP,139]; **7.** – **(се)** 'се намести, отседне' ~ *ка се курдисале два-три ванглинаре [од Петровден денот, до Крстовден денот* [БВ,285].

курди́сува* (и: **курдисуве**) impf **1.** (в. **курдиса,1**) ~ *з'éват крснóту з'éват ц'ăпувéту, з'éват кóтката и курдúсуват крснóту* [MS,t,7]; **2.** 'навиткува' ~ *курди́суам са̀т'у* (= го навиткувам часовникот); **3.** – **(сă)** 'се спрема, се дотерува' ~ *цéл дéн ká сă-курди́суве, ќ-óде нă-вáдба;* **4.**'почнува' ~ *и́ди м'éч'ката, сă курди́сува да ја̨д'é кадăнфатм'а* [MS,t,52] **5.**'се прави важен, се труди да остави впечаток' [ПК(л)]; ~ *нóго сă-курди́суве, си штáа от л'ýјто не знáат кóја-ј, зă-тóо н'аа сáкат* [ПК(Гр)]; **6.** 'се шегува' ~ *ká ќи-фáте дă курди́суве ќи-сă ски́ниш ут смéх* [ПК,2(62)].

курдóн m **1.** 'гајтан'; **2.** 'врвки за кондури'; сп. **писќу́л** [MS,s,58].

куре́а m 'мајстор, фризер' (pl *куре́јуфци*); сп. **бербе́рин** [MS,s,58].

кур'ём* (и: **куре́м**) m **1.** 'предниот средишен дел од телото на човек (или животно), стомак' ~ *"ди́лму и́ш'тиш' да сă науч'и́ш' и јас за ти ка́жа!" ца̀снува куш'у́л'ата на го́р'а̨, му ука́зува ниш'а́нин на кур'ému* [MS,t,15]; ~ *овчаро в сăндăко през сăрцето гледал и видел, чи на корема имала нишан маслинка* [V,PM,281]; ~ *приближи́ при не́а, тури́ ухóто му аф момúн куре́м отгóри и, кога́ чу́л хáрно, нétри аф мóмин куре́м жáби удре́виха* [V,PM,29] – типичен пример за проширена употреба на предлогот **аф** (= 'во') кога се јавува во функција на предлогот **на (врз),** т.е. упатува на положба дека нешто се наоѓа згора на нешто: *тури́ ухóто му аф момúн куре́м* – за ова в. во граматичкиот дел; **2.** изр.: **куре́мо ме́-ј али́с тăпăн** (= многу се изнајадов, преполн ми е стомакот); **куре́мо (пре́фта) ми кăрко́ре** (кажува кога некој чувствува голем глад и цревата му бучат) [ПК(Гр)]; **куре́мо му-с зăлиши́л** (= се кажува за човек што многу ослабнал); **куре́мо та́мбура ми игра́а** (= многу сум гладен) [ПК,2(170)]; **му хапи куремут** 'појавува желба за нешто' ~ *и са почуди, ча тојнака, колку алтăни имаши, пак кату онова алтăн немаши; и заедноч фати на цар'ут да му хапи*

куремут, за да гу чини зет [V,PM,48]; **сă-дăрже зă-куре́мут** (= се превиткува од смев) [ПК(Гр)].

куремлѝ adj 'човек со голем мев, дебел'; со исто значење: **ибекли́** односно **тулумли́** [ПД(115)].

кур'е́мч'анта pl 'вид јадење' (= шкембе-чорба) [MS,s,58].

кури́ја* f 'место со дрвја, шумичка' ~ *от Постол чувек гу пулја сăто поле су зилинилото му, су сăта му села и курији* ME(P),71]; ~ *са идиш на протудраковата куриа, да сечиш едно дăрво* [V,PM,75].

Кури́та (top.) 'име на место во Дојранското Езеро, таму се фрла грип' (= вид мрежа) [ПД(135).

кури́тница f 'голема каца за гмечење грозје' (колку една помала соба) [ПК,2(62)].

кури́ту n 1 'поголем сад за перење, корито' ~ *кугá исл'ázи ут кури́туту и са гл'éда б'ăл у снáгата* [MS,t,14]; ~ *гу звáж'дами с'éтн'ą, утúвами на студ'éната вóда да гу б'ăлими, гу пир'éми у кури́туту* [MS,t,8]; ~ *фтáса д'ăт'ąту на б'ăла вóда, си извáди ру́биту и фл'ázи на кури́туту* [MS,t,14]; 2. 'голем дрвен сад во кој се гмечe грозје за да се направи вино'; таквото **корито** се именува **груздарско** (или **груздуберско корито**); во коритото грозјовите прво ќе се исечат со мотика, а потоа грозјето се **газе**. Кога добро ќе се **изгазе** се **точе шира** од која се **варе пикмес**, а останатата шира ја остават во коритото, заедно со **кумијната**, да **преврие** и да стане вино, откако виното ќе се **праточе** во **коритото** останува само **кумијна**, се дотура малку вода, за да не се исуши **кумијната**, и во специјални казани **се варе** ракија [ТГ,355]; 3.'издлабен камен, нешто како поголем сад во кој се собира водата кога тече чешмата' ~ *отиде царјувут син да напуи кон'ут... Пак момата, што беши млого лична, грејши нејното лице нетри на куритата* [V,PM,240]; ~ *кон'ут вода не пијаши, тогас царјувут син, кату виде нетри у водата да нема ништу в куритата, да и видел образот на сандукот* [V,PM,214]; 4. 'речно корито' [MS,s,58].

кури́тце n, dem. од **корито** 'мал дрвен сад (за перење и сл.)' ~ *тó: мóже де-ј куту кури́тце нăпрáвăно, вăртлéсто и дăлбóчко. Уд зéмна ги прáва:, зă мéсăне лéп и дăржне тук дă кúсне, куту лиéн, сáмо-ј уд зéмна* (илустративниот текст е позајмен од објаснувањето за називот **тăар** – земјен сад, што се употребува во Дојранско) [ПД(120)].

курк* m 'горна дебела (кожена) облека' ~ *отиде на бахчеванциата царјувут син, му вели: "момата от тебе ја сакам". Тој му вели, ча оставила тука куркут та побегнала оттамо* [V,PM,23Л']; исто и: **ќурк** ~ *тогас тја изл'ава приз паратирот нетри на бахч'ата, фашта, си изважда ќуркот, гу остаја тамо, изл'ава сама на сокаќут* [V,PM,235]

куркáк m 1. zool. Mustela puterius 'вид грабливец, по селските дворишта грабнува пилиња, јајца – твор'); 2. fig. 'плашливец' ~ *тóс-и нáјкуркáкут ч'ув'ăк ут с'éлуту* (= тој е најплашливиот човек во селото) [MS,s,58].

куркóрбашúа m 'човек што командува, што води група' [СК,238].

курóн m 'посребрени (или позлатени) конци што младите жени ги замотуваат околу фесот (за свечености или кога се фотографираат)' [BV, 97].

куртулúја f 'спас, ослободување од некоја тешкотија' [BV,97].

куртулúса (и: **курталúса**) pf 1. 'спаси, ослободи некого (од мачна ситуа-

ција, болест и сл.)' ~ *л'у за до́ј да т'ạ упа́да... ја́сă кади́ја, ја́з за т'ạ курталу́сам т'е́б'ạ* [MS,s,56]; ~ *му дадé едно́ би́ини на чорбаџи́ата, што́то си собра́ха си́чките комши́и; не можа́ха да гу куртули́сат* [V,PM, 25]; ~ *на го́рата излéзоха дéветми́на хајду́ти, на собле́коха, на гу земаха си́чкото има́ни, и от омира́ло, што куртули́сахми, пак берика́т* [V,PM,22]; 2. – **(сă)** 'се спаси' ~ *и си ре́че: "Сега́ нека́ са ко́ртоли́сам, и се́тне пак шта са вắрна да си о́берам зми́јуви сара́е и си́нку да си кердо́сам"* [V,PM,260]; ~ *ама сега́ на вắрнова́ни без ми́ра са куртулиса́х от умира́чката* [V,PM, 95]; 3. изр. **куртулиса от вắже** (= спаси од бесилка, од смрт) ~ *така малкото дјате гу куртулиса от вắжето, и пак сетни отиде та пасиши гуведите* [V,PM,95].

куртули́ш m 'спас, решение (позитивно)' ~ *на́пкун сă-збра́ли нă-ắдно́ ме́сто и си ричéли о́ти лиси́ца ги-нăмăгăриса́ла, а́ма ќă-фа́тăт и не́ма ви́ќе куртули́ш зă-не́а* [ВД, 287].

куруба́чка f 'кластава жаба (со големи петна по телото), живее во дупки' [ПК,2(62)].

курулди́суве impf 1. 'се лути, се заканува дека ќе направи некому зло' [СК,328]; 2.. – **(сă)** 'се прави важен, се перчи' [СК,328].

курушни́ца f 'измет, испразнување на птица' [СК,328].

куршу́м (и: **курш'у́м**) m 1. 'направа за убивање, ја користи силата на изгорениот барут кога излетува од пушка, пиштол и сл.' [MS,s,58]; ~ *как да не сме нажалени [вчера вечер чудо стана [Гоце Делчев го убија [турцки куршум го пронижа* [БК,114]; ~ *тогас две са ıта ја припушташи кубилата, ја стори вода каша и, л'у ја пусна нетре на нузи мјасто, промина кату куршум под златната јабалка* [V,PM, 187]; 2. 'сив метал со голема специфична тежина, се користи во муницијата, оттаму и името – во др. говори *олово'*; хемиски елемент Pb ~ *направиха две сандици, ха донесоха на удајата, ја беха напăлнили сандиките куршјум и камин* [V,PM, 177]; ~ *арни́ита ус-куршу́м сј-акăлăјдисува́л, не́ ус кăла́ј, сјаа ќипуџăрнéе;* 3. fig. за предмет што е многу тежок ~ *то́о дéтто-ј куршу́м, не́ сă-ди́ге* [ПК,2(62)]; 4. изр.: **куту куршу́м** (= нешто исчезнало со голема брзина) ~ *уддé куту куршу́м, дудéк дă-ви́јш* [ПК,2(171)]; **мо:-трăгна́ куршу́мо** (= го уби) [ПК,2(177)].

куршумли́а adj 1. 'како атрибут на *рана* (= здобиена од куршум)' ~ *го јудрија Исин бегот [... да му кажите на мојта нана [да донесе тулуп бубаќ [да ја врзам мојта рана [мојта рана куршумлија* [БВ, 148]; ~ *да набере Стана биле и корене [там си наиде Стана на ранен јунака [седемдесет рани – девет куршумлије* [БД,80]; 2. 'нешто што има боја на олово, сиво' [ПК,2 (62)].

кус* adj, 1. opp. на *'дăлг'* (т.е. = краток) ~ *подај ми мајко куса малихера [и није да одме, помош да направме [на Постол' војвода, на нашите братќа* [БВ,136]; во Дојран: **кăс:** езерска птица, има *пăпăлова* боја со бели перца, има *кăса* шија и *кăса чопка* [ПД(127]; така и во Драмско: ~ *нели ти е жално за твојото татко? – де мојото татко дăлгата ми сабја ... [– нели ти е жално за првото либе [– мојто прво либе кăса малихерка* [БД,173]; ~ *најгол'ам брат јотговарја:[–*

Хајдети чоп да си хврлим [на кога се падне кăсото [тој шче јоткрадне јагнето [БД,96]; **2.** орр. на **висóк** (= 'низок, ниска') [MS,s, 58]); ~ *кýсјо вăлк сус-нăвéдăна глáва им-рăскăжáл шó ál гу нăјбéло, а дрýгите вăлци му-ричéли: "Ним сă кóси, пубрáтиме, ќă-фáтме тáфушкúа и пăрчá пу-пăрчá ќă-нăпрáвăме!"* [ВД,287]; ~ *и сáкаши да а вúди на Исус кój; и нé мóжиши ут сфéтут, óти на бójут бéши кýс* [MV,K,280]; ~ *единојут речe: "Мус а најде". Другиот речe: "и бојут му е кус". Третојут и рекла: "и ногата му е крива"* [V,PM,181] – за несогласувањето на субјектот (м. род) и гл. л-форма (ж. род): *третојут рекла* повеќе лингвисти, долго време искажуваа мислење дека се работи за зачуван (вокализиран) краен ер во л-формата, нашите последни истражувања на долновардарските говори укажуваат на др. можност; в. во граматичкиот дел; **3.** 'мал' ~ *најнапред одеше свекорот ѓубре [свекорот ѓубре со кусто чибуче [куско, ногу куско дури до колена* [БВ,173]; **4.** 'ограничен' ~ *рăбóттă на-урáчут му спóре, а нă жéнтă и ýмут му е кýсă, и рăбóттă му-нé спóре, брáтче* [ВВ,311]; **5.** изр.: **кýси ми сă рăцто** (= беспомошен сум, немам власт, сила) [ПК,2(152)]; **нă-кýсо мăгáре ќи-тă-кáче** (= ќе биде ш грубо нападнат) ~ *глеј дă не о-рăсипиш, зер мајк-ти нă-кусо мăгаре ќи-тă-каче* [ПК,2(184)].

кусáч* m 'човек што коси трева' [ПК(М)]; ~ *слăнчице мило пиленце [јот ми зарана ни зајдиш [да та аргате ни кăлнăт [посед ргате врзаче [на Драмцко Поле кусаче* [БД,26]; ~ *жалам бре сине, како не [кога ке море изгоре [зелен ми чаир да стане [да го искосат косачи [тогај ке мајка прежали* [БК,92]; и: **кусар** ~ *вáадин бих кусáр* [ПК,2(62)].

кус'áни n 'косење'; сп. **кусéни** [MS,s, 58].

кýси impf 'проба, касне' ~ *погул'áмојут брáт га изјáди смóквата, на по-мáлкојут ишстáх му остáна, кáк и тójнака не можá да не кýси от смóквата* [V,PM,28].

кусúдба f 'време кога се коси тревата од ливадите' [ПК(Ал)].

кусúло n **1.**'долгата дрвена рачка на косата (околу 2 м.)' има и мала, таа се вика **рокче** [ПД(122)]; **2.** 'косење' ~ *пăрвуто кусúло úмше нóго árна трéва, втóрто нé чúне* [ПК,2(62)].

кусúлски кáмăн m 'специјален камен за остреље на косата' [ПК(Ал)].

кусинúна f 'искосена ливада, косиште' [ПК,2(62)].

куско adj, dem. од 'кус' ~ *најнапред одеше свекорот ѓубре [свекорот ѓубре со кусто чибуче [куско, ногу куско дури до колена* [БВ,173].

кускýн m 'дел од коњска опрема, колан – подопашник што го придржува самарот да не оди напред, особено кога добичето се движи по удолница' [СК,328].

кусланка f 'сплетена коса како опашка' (*кусланките* ги носат девојчињата) [СК,328]; ~ *што му веле џан Султана [стој, причекај Петре братчед [да исчешлам руса коса [да исплетам пет кусланки* [БК, 153].

кусмат * adj 'тој што има многу влакна по кожата' ~ *шó кусмáта жéна, алúс мăш* [ПК,2(63)].

кýсне* pf (в. **куси**) ~ *уддéме у-Сујлáки, гу убисúме кутéлут н-áјн трăн, сварúме áјн кăчумák – бăркитýри, куснáме тáм мáллчко, нă тúа дéцта дăдéа п-áдна пăрчá и áјде*

тъ̀ргна́ме [ПК,2(339)]; и: **касне** ~ *то̀: си-нъпъ̀рчи мустъ́кте и ричѐлу: "влизе́х у-ра́слут, къ́сна́х ма́лце утра́слут и съ̀-пуштѝја трѝ гулѐми пцѐта"* [ВМ,318]; ~ *а мъ̀р, ја́с ќикъ́снъ̀м пишѝн, му вѐле, сѐтне ти. И пишѝн къ́снýва о́на* [ДК,145].

Кустандѝни (и: **Кустадѝн**) 'м. л. име запишано во Солунско' ~ *на дрýгит'ъ̣ дв'ъ̀т'ъ̣ гудѝни ми съ̀ рудѝ ино́ д'ъ̀тинци и н'е́гу гу кръ̀ст'ъ̣х Кустандѝни* [MS,t,3]; ~ *мојут татку си викаше Георгие Кехај, а татку му – Кустадин Кехај* [МС (В),69]; сп. **Кустаќе.**

кустáн' m, bot. Castanea sativa 1.'многугодишно растение, го има во планински предели, дава плодови што се јадат печени или варени, костен (плод и дрво)' [MS,s,58]; 2. fig. 'скржавец' ~ *нъ̀-динáро вýјко вѝке* [ПК,2(170)].

Кустаќе 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *нъ̀ Кустáќто аднá лѝра адѝн лáф* [ПК,2(151)].

костен adj 'нешто направено од коска' ~ *седнала ми је Драганка [крај море, крај бјал Дунава [на костен гергеф везјаша [като везјаш.а, пејаша* [БД,182].

кустенл'аф adj 'нешто со боја од плодот од костен, кафен' [ПД(131)].

кустѝса* pf 'приготви, спреми' ~ *за в'éниш' урáлуту, за пóш' на нѝвата, за кустѝсаш' кóн'у* [MS,t,6].

кустѝсува impf 'чини' ~ *кó.ку кустѝсува?* (= колку чини?); сп. **ко-ш'тѝсува** [MS,s,53].

кустрáќ m, zool.Perca Fluviatili 1. 'вид слатковидна риба, достига до 25 см.; и: 2. **кóстъ̀рк** fig. 'нервозен, лош' ~ *тóо пá ká сé-ј наустрѝл алѝс кóстъ̀рк* [ПК,2(60)]; ɪo Дој: **пиркѝа.**

кустýн m 'надворешна облека од два дела, обично од штоф' ~ *сјáа дъ̀кáжум ти ѝмиш ýбуф кустýн, ák нé си ýбуф, димéк, тугáј и кустýној грубутѝште* [ПК,2(152)].

кусу adv 'во мала количина' ~ *нъ̀ въ̀ѓајнту сноп, ки ти утберъ̀ баштъ̀ снопувъ̀ дъ̀ ти удръ̀ некулку килъ̀ кусу* [МЕ(Р),90].

кусýр' m 1. 'пари што останууваат при одредена трансакција и треба да се вратат на тој што купува' ~ *въ̀рни мј-о кусýро* [ПК,2(63)]; 2.'обврска' ~ *Исус ричѐ: да не утѐпаш, да не бъ̀ркаш су дрýга жéна, да нѐ крáдиш, да нѐ чѝниш испáт на крѝво, да ѝмаш тимѝа на тáтко ти и мáјка ти... Вéли на нéго млáдјот: Сăти вѝа а чувáх ут млáдус, шо дрýг кусýр ѝма óшти?* [MV,K,268]; 3. 'недостаток, мана' ~ *момата му беши нај-харна и нај-прокопсана от сичките свјатски моми; саде един кусур имаши момата му: носо ѝ беши малку крив* [V,PM,53]; ~ *царјут имал и един друг кусур, којто пијаши млогу, са упиваши и кату безумин чиниши* [V,PM,58]; ~ *затова си вели една лакардиа: без кусур човек на дјун'ата нема, и царјут бил'а, цар што е, пак кусур има* [V,PM,53]; 4. 'крај' ~ *á шо ѝма дъ̣ ѝма – сѝте дъ̣ ѝ избл'ýвиш, дъ̣ ј искáриш! Избл'увáла и жѝви и умрéни. Ен на кусýрут, мáјкъ̣ му и тáтко му – жѝви* [ИГ,109]; 5. изр.: **нѝм фáшти кусýр** (= немој да се лутиш) [ПК(Гр)]; **шó кусýр му-најдé** (= каков недостаток, мана му најде) [ПК(Гр)]; сп. кај Малецки: **кусýр'** 'грешка' [MS,s,58].

кусýрин adj 1.'последен' ~ *вá-ј кусýрна чáша* [ПК,2(63)]; 2. fig.'неугледен, лошо поставен во општествените

односи' ~ *óн бúше нájкусúрин уфсéлто* [ПК,2(63)].

кут'á f'направа во вид на мало сандаче, мала кутија' [MS,s,58].

кутар m 'прегpаден дел од трлото во кој се собираат овците пред да ги внесат во страгата за да ги молзат' [ПК,2(ӧ3)]; ~ *мóш дă сă кáже óфците дек живéт, пред тă̆рлуто шó-j зăгрáдăно то-j кутáр. Мúсл'ум тă̆рăлто сé-j тă̆рло, е пред н'о- úма зăгрáдăно, то- мигдáнче што-j, гóлто мéсто, то-j кутáр* [ПД(126]; сп. **кутáр'** 'заградено место за овци (кози)' [MS,s,58].

кут'ал (и: **кутил**) 'бавно, рамномерно трчање на коњ' (?) [MS,s,58].

куталéнце n, dem. 'мало куче' (на галено) [BV,98]; и: **кутлéнце** ~ *мштéата ú-кажýва: "Há ти еднó кутлéнце, еднó мáче и едúн питéл". Мумúчето ги-з'éла и утúшла в-гурáта и вл'áгла в-еднá кă̆шта* [ЊС,336].

кутéл m 'голем бакарен сад' ~ *зéме вăлójфто, мăгáрто туварúме адна врéјка брáшно и адúн кутéл, удднéме у-Сујлáки, гу убисúме кутéлут нáјн трă̆н* [ПК,2(339)]; ~ *петлите пејат на јусă̆мнување [котлите дрнкат по кладенците брзо престегај брзата којна [на пат ќе јодам, на силна војска* [БК,145]; ~ *и тој, што беши млого хитра, извади дрехите, ги собра нетри на кутелот и кутелот го тури по куп на главата му* [V,PM,199].

кути-кути interj 'извик за вабење кучиња' [ПД(126)].

кутú(j)а f 1. 'направа во вид на мало сандаче'... ~ *пák змéјут казá на нéја: "да зéмиш две кáдја, да тýриш áф тјáх по еднá кутúа сóл"* [V,PM, 132]; ~ *ки-мúнат симинáри и кидáвăт кутúи кój кák ки-úла лúс дă-и-ráне* [ВМ,317]; ~ *тојте рăки два калăпа бјали [мојте рăки два симидја бјали [тојта уста благи јабăлки [мојта уста шикерви кутии!* [БД,178]; 2. изр.: **ут-кутúа извáдна** (= се кажува за убава и убаво облечена девојка, млада жена) ~ *снáата мé-j ут-кутúа извáдна* [ПК,2 (204)].

кутијка f, dem. од кутија ~ *и тјáнака кату жéна са исмáми, га извадú от сандă̆кот óнája кутújка и га кázува нá хентрава и: "ету, мáри сéстру, сос тáја кутújка сúчку добúхми!"* [V,PM,149].

кутијче n, dem. од **кутија** ~ *јочите му беја воденски чиреши [вегите му беја морски пијавици [лицето му беше шекерно кутијче* [БВ,190].

кутла (и: **кутал**) 'дрвен сад за мерење жито' (12 оки) – обично ја користат воденичарите, но и на гумно кога се порамнуваат сметките [ПД(120)]; ~ *лозјăтă и пчиничките сă рăботăт су кирија: 20 гр. лирă 100 погунут лозă и 10 кутли погунут пчиничкă* [МЕ(Р),89]; ~ *кутал пари ки си носе [шиник вошки ки дунесе* [ТГ,369].

кутлак m (в. **кутла**) ~ *ситна роса бирикетна [да навади жито, просо [жито, просо ем и грозде [жито расте до појасо [рăшта расте до стреите [од два класа кутлак жито* [БВ,22].

кутле n 1.'малиот прст од раката'; 2. изр.: **нă-кутлито не-т клáве** (= не те зема сериозно); **нă-мóже нă-кутлито дă-т сă-фáте** (= се кажува за некој шо е на пониско општествено скалило) ~ *úч дă-н тé-j гајлé шó гувóре, мó-j мă̆ка от нă-мóже ус-тéп* [ПК,2(184)].

кутка impf (в. **кутнуве**) ~ *на Џандарџка Планина [малихери пукаја [буките ги кутkаја [најнапреде врвеше [тој Услевин војвода* [БК, 126].

куткудјакă impf 'кога кокошката пушта глас – крека' ~ *зăиграла сувал'кăтă у-рăцту нă-младăтă женă, и нишчелките зăпијале кăту кукошкă, когă куткудјакă* [BB,310].

кутнăн* adj 'оборен – кутнат' ~ *от касапот беши земал еден дреп, да отиде тамо, дека сакаха да ја обесат царјувата мома, та фатил да вика: "на ва тос дреп, обесејти за неа, та да знај, зашто ја имам кутна, а не да ме вика портокалџиа!"* [V,PM,192].

ку́тне pf (в. **кутнуве**) [CK,328].

кутну́ве impf 'оборува, положува (некого) на земја' [CK,328].

ку́тре n, zool. 1. 'мало куче' ~ *нạ трéтjo: дéн пá, óш пóндóле óдăт, глéде áдно прăкăршино кýчинце, кýтре, шạрéно. И нéго о фáште ус-стáпо, и нéго о зúме* [ПК,2(262)]; ~ *молчи бабо не плачи [ти ки вјаниш петлето [јас ќе вјанам кутрето [на пазар ки одиме [ки ти купам кошулка* [БК,162]; и: **кутле** ~ *когá ки рóди... тúнака да ги зéмиш мáлките, да ги фăрлиш нá рекáта, та да зéмиш едно́ мáче и еднó кýтле, на цáрју да му кáжиш, ча женáта му мáчле и кýтле родú* [V,PM,141]; 2. сп. **слéпо ку́тре** 'вид гризач, живее под земја, има многу мали очиња' [ПК(Гр)]; и: **кутринце** [ПК,2(63)].

кутри* adj 'сиромав, за жалење' ~ *не дуј, не л'ул'ej ма [жили ле ветро [јаз са сăма л'ул'ам [по мајчин јадове [по татком пукнице [чи ма ни дадăха [кутро момче шетах ...* ~ *татко ú и маштеха ú кинисаха за Великден да подат на добрата рјача, ја викнаха и неа: "ади, кутро пипелашку, ел\. и ти да појми на добрата рјача!"* [V,PM, 205].

ку́трикут m (adj) 'несреќник, сиромав, сиромашец' [CK,328].

кутрăј pron 'кој' ~ *и кáза на лам'áта: "гл'éндам на кутрó типé да т'ạ фăрл'а и на кутрăј дóл!"* [MS,t,74]; в. **котри**.

кутý́ adv 'божем' (со модално значење) ~ *имáш'и инó д'ăт'ạ питнájси, ш'иснájси гудúни; бúш'и уч'él кутý́ у Атина, сă бúш'и фáтил у идúн ч'урбаџ'úја* [MS,t,26]

кутукáк 1. 'како што' ~ *на дрýгију в'éч'ер д'ăт'ạту пáк утúва, кутукáк си утúваш'и с'é* [MS,t,22]; 2. со модално значење ~ *кутукáк за инá гудúна н'éтр'ạ гу науч'ú да п'ăј* [MS,t,26].

ку́тура (и: **кутуру**) adv 1.'нешто направено непрецизно, приближно, од око' ~ *мéрум уд óко, кýтура, бис пăлáнsa* [ПК,2(63)]; 2. 'непотребно' ~ *тукý за прикáзната шо и писáна да си стóкми на нúнјото нóмо: шо ми пизмúле кутурý* [MV,K,297]; 3. adj (f,m) 'несигурен, небрежен' кај Саќов: ~ *éс ич нé арéсум кýтура рăбóти* (без мерка, без точна цена, без определено време) [CK,328].

кутăрџиа m 'човек што им помага на овчарите' ~ *"миґу кучијнта пуминах и дујдех да са главум на вас". – "Немме кутăрџиа, седи да ни териш офџите"* [V,PM,295]; сп. **кутар** 'дел од трлото'; Ст. Романски погрешно упатува на **катарџиа,** но се работи за друг корен – турцизам што се однесува на човек кој чува, односно врши превоз со мазги – мазгар [V,PM,544].

Куфáлову top. 'име на село во Долновардарско' ~ *и тикна за Ґуро пијаница от Куфалову* [MC(B),97].

куфтá m мајстор за обработка и сортирање на тутунот' ~ *дистúна аргáти за да прáв'ат пастáл и идúн куфтá за да с'ạчé пастáлạту. И куфтáта éм с'ạчé пастáла, éм кумáнда дáва на аргáтиту и пастá-*

лạту ш'ту ги с'ạч'е́ исти́ф гӣ пра́ви [MS,t,5].

куфти́н m 'чекан' [СК,328].

куфчек* m 'дрвена направа, слична на кутија (обично со капак) во која се стават работи' ~ *на́пкумта ќи зи́ме та́ткото шо́ дạ би́де ут ру́ӑбта, ќи блӑгуше́ве, ќи фӑрл'е уф куфче́гут... о́ни ќи ј нạди́пл'аа ру́ӑпте, ќи ј нạпӑ́лнаа куфче́јзте и ќи ј зӑкл'у́чӑт* [ИГ,117].

куца́ци pl 'две дрвца што стојат на задниот дел од самарот' [ПД(129)].

куци́ impf 'има тешкотии при одењето, криви' [MS,s,55].

куцузлу́к m 'неуспех во животот (или работата)' [СК,328].

куцу́с adj, indecl. 'се кажува за тој што носи несреќа, баксуз' [СК,328].

куцулја f 'ѓубре' (од кое може да се лизне човек) ~ *кату ги занеси на еден тјасин сокак, тамо најде времја да му тури една куцулја, да падна просикут на земјата, му падна калпакот на земјата* [V, РМ,188].

куцу́р m 1. 'парче дрво', 2. 'пенушка' ~ *и то́с ма́стуру има́ш'и у дуло́ на п'ạсуко́ иди́н куцу́р гул'а́м* [MS,t, 20]; сп. **ч'анку́р** [MS,s,55].

куч-куч (или: **куц-куц**) interj 'извик за вабење кучиња' [ПД(126]; ~ *и му вели на царјут: "викни а сега, царју, кучката милна, да видиш как ќе да дојди по тебика!" Га викна царјут: "куч! куч!" Заедноч кучката отиде при царјут* [V,РМ, 60].

куч'а́н' m 'тврдиот дел (во средината) на зелка – кочан' [MS,s,55].

ку́ч'ạ n, zool. Canis familiaris 1.'домашно животно, ја чува куќата, односно овците (кога оди со нив), куче' ~ *ино́ д'ӑ́т'ạ гу фа́т'ạха, гу би́ха, има́ха и ино́ ку́ч'ạ гу сха́рках и какси* [MS,t,2]; ~ *"кажи шо́ те ј во́о шо тӑ но́се; речи му: ти́ куче, ти мӑгаре, ти кл'уч на вратта"* [ИГ, 118]; ~ *ч'уба́ниту тут етиле́р на ку́ч'ạнта́та – гу пра́в'ат д'ӑ́т'ạту кума́ти* [MS,t,18]; 2. изр.: **ду-ку́че** (= сите заедно) ~ *сватѝнуфците дујде́е ду ку́че нӑ ви́за* [ПК,2(160)]; **кут кучи́на сӑ** (= се кажува за семејство чии членови се силно поврзани и секогаш се бранат) ~ *Пạке́тци кут кучи́на-сӑ ади́н зӑ друк. Ак мо́јш ка́жи не́што ло́шо зӑ-ни́јн, о́чте ќи-ти-ј-зва́ат, ич* [ПК,2(171)]; **ку́че-ј** *а.* (= нервозен, лош човек) ~ *нӑ мо́јш дӑ му прӑгуво́риш, ку́че-ј; б.* (= многу работлив човек) ~ *у́став-се, зӑ рӑбо́та ку́че-ј*; **ку́ту ку́что и ма́что** (= се кажува за некои што не се поднесуваат) ~ *живо́то гу пумина́а кут-ку́что и ма́что, се́ ус-ӑр, се́ ус-мӑр;* **му-фӑ́рл'ат ку́т на ку́че** (= лошо постапуваат со некого – обично со старец) [ПК,2(178)]; **мӑ́кӑмо ку́че** (= молчалив, но зол човек) [ПК,2(179)]; **ни кучи́нта а́ло не́ н'оја́дат** (= во многу тешка материјална состојба сме) [ПК,2 (182)]; **нӑјде́ се́ло бис ку́че** (= се кажува кога некој ја злоупотребува состојбата во семејство, или друга заедница во која нема авторитетен член што би се грижел за сите работи) ~ *кој ка́-ќ до́о гра́бе, нӑјде́а се́ло би́с ку́че, ќи-пра́ват шо́ са́кат* [ПК,2(184)]; **чи́ниш кучи́нта о-дра́ли** (= испокинат) ~ *дујде́ а́ма ка́ дујде́, а́јн ума́цин, а́јн пӑрта́л, чи́ниш кучи́нта о-дра́ли, де́ка-ј би́л, шо́-ј прӑви́л, кој гу зна́а* [ПК,2(211)]; **ку́че не́ма зӑ-де́к до́о фа́те** (= се кажува за многу слаб, односно многу беден човек) [ПК(Гр)]; **ку́че дӑ-м а́пне ќи-пубисне́е** (се кажува кога некој е преполн со јадови); **ку́че дӑ-вӑ́рзиш не́ се́де** (се кажува кога условите се многу лоши, пр.

кога има преголем студ) · *дими́к ку́что до:-вӑ́рзиш не́ма дӑ сто́о ут шо́-j студе́но*[ПК,2(172)]; **куче кога вије некуј ки умре** (верување) [ТГ, 247]. Во Долновардарско зборформата *пес* може да се сретне само во одделни говори, сепак има ретки остатоци, пр. клетвата: *це́п ı дӑ-т ја́дӑт* е широко позната [ПК(Гр)].

кучи́а (и: **кучи́ја**) f 'кола со покрив, удобна, направена за превоз на луѓе' ~ *цар'ут... зема и царицата сос една златна кучиа, и така отидоа на гости* [V,PM,36]; ~ *и накарал неговите прӑмните л'уди да земат млого аскер и да му направјат и на него една кучиа... ча за подат на кавгата* [V,PM,210].

кучицца* m 'човек што врши превоз со **кучиа**' ~ *скрихом от татка и́ един ден сос неколку робинки и сос кучицциата вјахна на кучиата, да иди на бан'ата ... и ју вели пак на кучицциата да запре* [V,PM, 56].

кучи́ло n 1.'место каде што се окучила кучка или волчица'; 2. fig. 'лошо потомство' [ПК,2(63)].

кучев adj 'нешто што се однесува на куче' ~ *није имаме девет п..нагири [девет панагири и Велигден десет [вије имате еден кучев бајрам [и тој не го знајте на шо ден ки падне* [БВ,55]; сп. **ку́чуви (нохте)** 'ситни искинати кожички околу ноктот – кучешки' [ПК,2(63)].

ку́чка f, zool. 1.'женско куче' ~ *беши услекнала на јагнето мајка му, да остана без мајка; да фатих една кучка, што беши родила тогас, оклавах кучинтата, да кладох јагнето саиши* (= цицаше?) *от кучката* [V,PM,182]; ~ *малко ли ви сам донела [донела и докарала: [... шарӑна котка с котета [и котета шарӑни [шарӑна кучка с кучлета* [БД,64]; 2. 'волчица' [ПД(125]; 3. fig. 'лоша жена' ~ *а́рно а́ма та́а ку́чка дӑ-ста́не една ве́чӑр, де́тто ка́ спија́ло, до́: ду́не то́о пӑрстӑно* [ПК,2(264)]; ~ *налетала жална Мара [налетала на зло свекор [на зло свекор, зло свекрва [две јатрви клети кучки* [БК,70].

кучле* n, zool., dem. од 'куче' ~ *малко ли ви сам донела [донела и докарала: ... [шарӑна котка с котета [и котета шарӑни [шарӑна кучка с кучлета* [БД,64]; и: **кутле** ~ *о́н не га са́ка; о́на би́ла ку́чка: ку́тле и ма́чле роди́ла* [V,PM,143].

Кучӑриново top. 'име на населено место во кое се засолниле бегалците од Кукушко за време на Балканските војни' ~ *ка́ тӑргна́ме ут-Цума́ата, ут-сӑба́јлинта, нидел'чин де́н, ду-ве́чӑрта, ду Кучӑри́ново се́ пе́шки, е ту́ка ти́а пра́стто кра́ф ни пӑртиче́е* [ПК,2(340)].

ку́чӑнце* n, zool., dem. од 'куче' (*кучӑнцијна* – pl) ~ *адни шӑре́ни кучӑнци́јна и́мше уф дво́ро... ~ момата рекла: "Ќ-одум, ки и палам; дајти ми магаренцето, и кученцето што збруве!" (Тоги кучијната знајале да збруват)* [V,PM,269].

ку́чӑшки зӑ́бе pl 'предни заби, очни' [ПД(115)].

куџабӑши́ка f, fig. 'жена со арогантно однесување, "во функција на **куџабӑши́а**" ' ~ *у́бувo гӑ-изругá мӑш-ij, не́ма гáаре дӑ-м сӑ-пра́ве куџабӑши́ка. Сјáа ми дујде́ сӑрцто нӑме́сто* [ПК,2(175)].

куџ'а́к m 1. 'сено (односно трева и сл.) што се носи со двете раце, загpаб' (Ник), со исто значење во Фур: **уве́шка** [ПД(122)]; сп. **на́рӑнч'** [MS,s,58]; 2. 'скут' ~ *та́м гл'е́ндаш'и, има́ш'и и ина́ сӑ́рна у куџ'а́ку* [MS,t,19]; ~ *зе́х де́тто уф-куџ'а́кут* (го зедов детето во скутот) [ПК(Гр)].

куџ'акладúса (сă)* pf 'се прегрна (со некого)' ~ *тóс в'éч'ер на врăх ќерамúдит'ą úсă тантанúсам, алá ýтр'ą в'éч'ер сăс паш'óват: мóма úсă куџ'акладúсам ('за си пригăрнам')* [MS,t,54].

кушáк m **1.** 'дебела шамија со која жените си ги врзуваат косите' ~ *мома ми Румена кршум, кршум јоде [вода да напăлне, глава да измије [коси да исчешле, кушак да годврзе* [БВ,231]; **2.** 'дрвена рамка на вид од камења – се става за стабилност' [ПК,2(63)].

кушáрник m 'заграден простор за овци – кошара' [ПК,2(63)].

куш'úја f 'трчање, натпревар' ~ *и гу сúгна на рáмуту и сăс куш'úја гу зан'éси и гу фарлú пóнадлабóку* [MS,t,70]; ~ *си з'éва катанд'ăт'ą и парăт'ą и сăс куш'úја хóж'да при д'ăт'ąнту* [MS,t,84]; ~ *најдоха на пăт'у еден човек, којто имаши на двете му ноги пу две мелници вăрзани и ходиши сос кушиа* [V,PM,44]. Во Зборникот на Верковиќ, во одделот "Речник на турцизми" среќаваме: **кушиа** со значење 'група луѓе, толпа' (стр. 373), но во примерите значењето е како што го посочивме погоре: 'трчање, натпревар' ~ *му вели на стараго џјада: "тате, јазе ки си чинам еден кон, ти да ме вјахниш, и да поиди и ниа на свадбата. Да ми припусниш на кушиа, јазе сичките кони ки ги заминам"* [V,PM,217]; ~ *и éту едúн господáр голéм ас еднá карóца сос чéтри кóни опрéгнанти, сос кушúа дохóждаши* [V, PM,152].

Кушúнуву top. 'име на село во Ениџевардарско' ~ *да зăфатимă уд уздолу: на угри-слăнцă Долнăтă Малă,... биз мегјă су Постул ... Кушинуву и Коникуву* [ME(P),81].

куш'тúса* pf 'впрегна' ~ *за куш'тúсам óлувéту на урáлуту и за фáт'ą да...с'ăја* [MS,t,66]; ~ *за ха куш'тúсам пák и за óра идúн вр'ăтин* [MS,t,65].

куш'тúсува* impf (в. **куш'тиса**) [MS, s,58]

куштрáн m, bot. 'вид трева, расте висока колку пченицата, раѓа многу ситни зрна, успева на влажни места' [ПК,2(63)].

кушуварник m 'назив на просторија од селско-стопанскиот живот' ~ *бегут му дава нă јăрăџијтă; кукјă су тремиштă, килар, аарă, кушуварник и сăмăлăк* [ME(P),87].

кушýл'а f **1.** 'платнена машка долна облека, поткошула' ~ *антерúй уд гóре-ј, а уд дóл ej кушýл'а – дé-ј дóма шúјна*; [ПД(117)]; ~ *"дúлму úш'тиш' да сă науч'úш' и јас за ти кáжа!" џáснува куш'ýл'ата на гóр'ą, му укáзува ниш'áнин* [MS,t,15]; и: **кошýл'а** ~ *да излезам на бјала јаснина [да си видја Јулвана јунака [да му видја широка кошул'а [де му ја сă скришом направила* [БД,84]; **2.** 'женска долна облека' (од платно, се носи под фустанот) ~ *бигáла, бигáла, мóма Пилурјанка [бигáла, бигáла, кошýла нимáла [иднáчка имáла, снáина му бúла* [ME(P),97]; ~ *ету толко деца имам и јаз, сакат шамии, лелите и сестрите сакат кошули и прочее* [V,PM,246]; **3. бăнsăр кушул'а** (= кошула за одбрана – панцир) ~ *тóа, рéкла, Кąрá Џиндéм е ąдна мóма – дујнá ѓузилúјка. Нóсе бăнsăр кушýл'а (панцéрă)* [ИГ,113]; **4.** изр.: **кушýл'та-ј пóблúзо ду-гăрбо** (роднинството е силен аргумент во односите) ~ *зă-мójте ќи-си-прáвум, ми за далéчинте-ли, кушýл'та-ј пóблúзо ду гăрбо, тăкá сé-ј тáа;* **кушýл'та уд гăрбо ќи-мо сублéчат**

(= сэ́ ќе му земат, не го жалат, пр. кога се игра комар); или: ~ *тӣ́а ли сӑ сӣ́нуве, нӑ та́ткуто кушӯ́л'та уд-гӑ́рбут му-субличе́е;* **кушӯ́л'та уд гӑ́рбо сj-а· да́ве** (не е себичен, многу е дарежлив) ~ *е, тӑко́ф ej мо́о сӣ́н, зӑ-чувэ́к к'ушӯ́л'та уд гӑ́рбо сj-а· да́ве* [ПК,2(172)]; сп. **ус-кушӯ́л'а ро́дно** ~ *ви́кат уф-ил'а́ата адно́ мӑле́чко сӑ-ро́жде ус-кушӯ́л'ка. То́о дэ́те-j кут биле́к, нӑ-не́го ни́што не́ о-фа́ште, ни куршӯ́м, ни кле́тва* [ПК,2(206)]; **пэ́јна кушӯ́л'а** ~ *пэ́јна кушӯ́'а-j та́а шо стујала уф-цӑ́ркӑфта ӏ нӑдн'а́а чите́л мули́тва по́по: нӑ-не́го не́ о-фа́ште бо́лис, но́се пэ́јна кушӯ́л'а* [ПК,2(188)].

кфа́с m 'тесто што содржи габички за ферментација (поткваСување)' [MS,s,50].

кфа́си impf 'натопува во (со вода' [MS,s,50].

кфа́ч'ка f **1.** 'кокошка со пилиња, квачка'; **2.** 'група ѕвезди, созвездие **Квачка**' *(Плејада)* [MS,s,50].

кш'э́нудухи́ју n **1.** 'преноќиште, хотел' ~ *утӣ́ва у Сулӯ́н, на идно́ кш'э́нудухи́ју с'э́днува; с'э́днува но́с в'э́ч'ер и и́ди ина́ мо́ма на удаја́та, му вили́: "игра́јми кума́р' "* [MS,t,9]; **2.** 'кафеана' ~ *утӣ́духа у с'э́луту на идно́ кш'инудухи́ју; пра́ј гул'а́ма го́зба стра́тиготу* [MS,t,73].

кш'э́нудо́хин* m 'сопственик на хотел, хотелиер' ~ *гу пӣ́та кш'э́ну)о́хину: "заш'то́ ти туќа́, как до́јди?"* [MS, t,10]; ~ *кш'э́нудо́хину хи́ч' сӑ ни сказу́ва* [MS,t,10].

кш'имулуги́сува (сӑ)* impf 'си ги кажува греовите на свештеник, се исповеда' [MS,s,55].

кш'инитја́ f 'туѓина' ~ *ч'у́зда чув'ӑ́к до́јди у на́м ут кш'инитја́* [MS,s,55], ~ *ста́на утӣ́ди на гурбе́т (кш'инитја́) и та́м паза́ри* [MS,t,18].

кш'ифандо́са* pf 'отседна некаде – преноќи' (сп. **кш'енудо́хију** 'хотел, преноќиште') ~ *утӣ́духа, пӣ́таха: "то́ ч'у́ка на по́ртата?" "ја́с сӑ ди́н ѓеч'кинџи́ја, м'а ни ш'т'е́ти то́с в'е́ч'ер да кш'ифандо́с'ам туќа́?"* [MS,t,15].

кӑ adv 'како' ~ *седна Мина дӑ плаче [– ој ле леле до бјага (бога?) [кӑ шче ида до дома [кӑ шче кажа нӑ мајка? – Мӑлчи Мино, не плачи* [БД,156].

кӑба́диа̨ m 'се кажува за тој што има грубо, нетолерантно однесување' ~ *чуве́к шо́ не́ слу́ше ни́кој, не́ сӑ пуве́ле, пра́ве шо са́ке* [ПК,2(63)]; и: **кабада́ј** 'фалбација, со претерано гордо однесување' [MS,s,44].

кӑбӑрди́се pf 'набабри, се надуе' ~ *ле́бут кӑбӑрдиса́л* [СК,328].

кӑбӑрди́суве impf, fig. 'се прави важен, се однесува предизвикувачки' [СК, 328].

кӑвиалте n 'јадење наутро, појадок' [ПК,2(63)].

кӑвици́йцки* adj 'нешто што се однесува на *ка́винé* (= кафеана)' ~ *он нӑ мо́же до· пузна́· кӑвицийцкио си́н, о́ти та́м уф-ца́ро јӑдэ́л, пија́л, зӑни́шчо гӑјле́ не́ вуди́л* [ПД(150)].

кӑвӑла́к m 'специјален сад со долга рачка, се употребува за варење кафе – ѓезве' [ПК,2(63)].

кӑвӑрди́се pf 'запржи (јадење)' ~ *ќ-о· кӑвӑрди́се* (гравот) (= ќе го запржи) [ПД(119)].

кӑвӑрди́суве impf (в. **кӑвӑрдисе**) [ПД(134).

кӑжӑ́ница f 'зборување, искажана мисла' (само во клетва) ~ *кӑжӑни́ца д-им сӑ-чи́не уф гӑ́рлуто* – се упатува кон оној што зборува лоши работи [ПК,2(207)].

кӑдэ́л'а f 'парче влачена волна, приготвена за предење, односно ставена на фурка' [ПД(Фур)].

кăдре* impf 'косата ја прави на кадрици' ~ *сé кога те видам долу на чешмата [огледало држиш бело лице гледаш [бело лице гледаш, црни вeќи кăдриш* [БД,137].

кăдрóн m 'мала греда, избичена — има правилна форма' [СК,328].

кăдрăва (коса) adj 'виткана коса, кадрици' [ПД(Ф)].

кăдăна* f 'жена Турчинка' ~ *ká дуjдéме тýка нă-дéтинцто пу-буни́шттa сум брáла вăлничка ут кăдăjнте шо шуткáли, н-ăдно тăквóво, кукурáткичка* [ПК,2(63)]; и: **кадана** ~ *Тодорка веле гɔворе [не сам ја селцка Турчинка [не сам ја селцка кадана [јазе сам селцка робинка* [БВ,16]; в. **кадăнфáтм'а**.

кăдăнка f, zool., Mustella putorius 'мало диво животно, има жолтеникава боја, опасна е, ги напаѓа кокɔшките – ласица, невестулка' [ПД(125].

кăдăнка* f, zool., Carduelis carduelis **1.**'птица штиглец' [СК,328]; 'сивуресто пиле на вратот бело' [ПД(Фур)] ~ *сăбáлинта фăтúх áдна кăдăнкичка, нă-мójше дă-лéте* [ПК,2(63)]; во Ник: **цинка** [ПД(126)]; **2.** 'многу лута пиперка'; **3.** fig. 'лоша жена' ~ *нă-н'áа нă-мójш дă-j-прăгувóриш, кăдăнка-j* [ПК,2(252)].

кăзлáч m 'земја од којашто се прават стомни, керамиди – глина' [ПД (129)].

кăзлăч m 'дрвце што влегува во дупчето од **бундрукот** (= јаремот), ги држи каишите и така се регулира длабочината на орањето' [ПК,2 (63)].

Кăзăл Тупрак (top.) 'црвена земја' – место со лозја [ПД(135).

кăзăлшúш m 'болест на кожɨта' ~ *тá-j бóл'ка, гу-рéжат мéстто дéк сă-пujáве, сéтне сă-клáве тóс и дутáм éj лéкут* [ПК,2(63)].

кăзăм 'галено обраќање' (кон дете, односно кон млада девојка) ~ *и мăр Тудоро, кăзăм Тудоро [научила сă кăзăм Тудора [вечер на јода нимој да ходи [се утром, утром по месечина* [БД,126].

кăйш (и: **кajúш'**) m **1.**'кожен ремен со кој се стегаат панталоните', и: 'ремен со паричник' ~ *мúти дијафурá имáш'и идúн кajúш' на крăстту, парú имăш'и н'étрa* [MS,t,14]; **2.** 'дебело парче кожа што го прицврстува гределот за јаремот' ~ *за пóда на нúвата, за рáстувáр'a урáлуту...за клáда кajúш'ут на бујундрýкут* [MS,t,65]; ~ *за вéзма турбáта, за клáда л'ăбут, мáнu'ата, тисла́та, кajúш'ут* [MS,t,65]; **3.** 'дел од коњската опрема, колан со кој се прицврстува седлото' ~ *зимáл седлуто дa му клáде. Зúме кулáнут дă гу стéге. Кă гу удирáл кăúшут, кójнут ду кулéни уф зéми фливáл* [ИГ,115]; **4.** изр.: **он гу-влéче кăйшо** (= тој се грижи за сé) ~ *нă-нéго-j тувáро, сé нă-нéго-j рăбóтта, óн сă-мăче нáj-пóвќе* [ПК,2(187)].

кăйдúсе pf **1.**'се реши да стори нешто непријатно' (пр. да потроши повеќе пари, односно некому да му направи нешто лошо, или пак да соопшти некоја лоша вест и сл.) ~ *и му велú: "а брé глéдаш ли тúа дванајсите дéлви, штóто са пăлни сос алтăни, и пăк не кăйдúсах да дăм едúн грош за онájа рúба, амú тúнака как кăйдúса* [V,PM,17]; ~ *тога мајка му киниса та утиде на цар'ув кунак, са чудеши некој час, не кăйдиса на цар'у никак да кажи, така са варна на дома* [V,PM,88] **2.** 'излезе нешто од некаде (со притисок од страна)' ~ *оттука, оттаму фати да ја побарува, ја фати за гăрлото малко, зăрното кајдиса от вунка, момата и ожувја-*

ла [V,PM,214]; ~ *мишката кату си варнала, пашката и ја бутна нетри на носот; момата от пиперот кату си попари, еднош кихна; прăстенот кајдиса, излезе од устата* [V,PM,204].

кăjдисувани n 'решеност' ~ *киниса да гу тéра на бишкáринот сóс момáта и, л'ý приблúжи да ги пристúгни, жрjáпчинто вúка нá брáта му...: штó чúниш, брáте, и тóлко кăjдúсовани пáк бúва брáт на брáта си?* [V,PM,117].

кăjдăрáк* m 'рамен камен' ~ *плóсук кáмин зă-úграње, дă-си-игрс.лт дéчкăта нă-кăjдăрáчта* [ПК,2(63)].

кăjмитлúа adj 'гален, надежен, единец во куќата' ~ *чувáла мájка сúн кăjмитлúа, сúн кăjмитлúа сúн питимúја* (од народна песна) [ПК,2(64)]; **кăjматлијка** ~ *ах боже, ам стори ми сега едно пиле, да си летна, да пода на мајка ми да ме види и да видја, ча млого кăjматлијка ми имаши* [V,PM,195]; ~ *да вели: "варај, мале, мила мајко, јазе не сам мајсторка, што ми велиш, но сам твоја нај-милна керка кајматлијка"* [V,PM,196].

Кăjмăкáм Чешмеси́ (top.) – чешма на патот од Стар за Нов Дојран [ПД(135).

кăjнáче n, dem. од **кајнăк** 'изворче со чиста вода' ~ *а пă úмше и Клájнци – вудни́ште, бунáрче тăквó, кăjнáче, сă-цăрпе вóда уд нúх* [ПК,: (216)].

кăклица f, bot., Agrostemma githago 'едногодишно растение, го има во житото, дава црни плодови' [ПК(Ал)]; и: **кăклă** ~ *јотродјај са момин рода [като пепăл јот јогнишче [като кăклă јот пчиница [като риба јот извора* [БД,5(]; сп. **кăнкул'**.

кăкăвáнин m 'простак, неупатен' ~ *кóга нéкуј не рăзбúре мóж да сă рéче: "ебá-ти бил'мéзо" , мéсто бил'мéс мóш да рéчăме и кăкăвáнин* .[ПД(116)].

кăкăреска (и: **креска**) f ~ *грéбино нă питéло* [ПК,2(64)].

кăлáj m 1. 'бел метал, мек, служи за лепење или калаисување на бакарни садови; хемиски елемент Sn'; 2. изр.: **м-удри́ кăлájо** (= го запцу); **вá: вéчăр ки м-ýдре кăлájо** (*"ќо: зăлéде"* = ќе фати мраз) [ПД(137)].

кăлбáса f 'сувомеснат производ – тенкото црево од свиња или др. животно исполнето со месо и зачини' [ПК(М)].

кăлбо n 'преѓа намотана во клопче' [ПК,2(205)].

кăлве impf 1. 'удира, тепа ~ *гу нăкăлвá дéтто зă-нúшто*' [ПК,2(64)]; 2 'толче' ~ *уф пăнúца сă-кăлве лýк* [ПД(120)]; ~ *нă шчúца кăлвăхме мéсо* [ПД(117)]; 3. 'сече дрва (со секира)' ~ *брадвата си јостреши [пиле му сă молеши [– Бре Димитре јуначе [ни кăлви ми дрвоно [ни брули ми гнездоно [ни пилеј ми пилцете* [БД,68]; ~ *та јотиде с вăгл'арето [с вăгл'арето нăзи гора...[а кăлваха, шчо кăлваха [опалиха црно вăгле* [БД,86]; ~ *"мар Гајтано, Гајтано [хајт да идем в горăта [та да кал'вем, да сјачем [та да си се надкăл'вем! [л'ако та ја наткăл'вă [шче ти зема ликото [л'ако ма ти надкăл'виш [шче ми земиш брадвата* [БД,184]; 4. 'кога птица со клунот зема (голтнува) зрнце' ~ *ка прнаме, ка летнаме [ка паднаме јо бавчите [ка кăлваме бели цреши* [БВ,245]; ~ *брат си сăм Мил'о сăнила [на неговите дорове [бјали уолове ораха [брат ми го Мил'о караше [бјала пчиница сјајаха [сиви голăбе клăвјаха* [БД,89].

кăлвáч m, zool., Pucus varius 'птица со шарени крилја и остар клун, со клунот отвора дупчиња во кората на дрвјата, каде што бара црви – клукајдрвец' [ПК,2(64)].

кăлдăрмá f 'пат послан со каменни плочи' [СК,328]; в. **калдăрăм**.

кăлéме impf 'кога на диво растение му се придава (прилепува на специјален начин) пупка од питомо дрво и така дивото се оплеменува' ~ *дúву нéшто, плóдно нéко: дрăфце, áли лóши плóдуве дáве, дивýркăта трéба дă се кăлéме* [ПД(124)] – уште една потврда за присуството на адверсативниот сврзник **ѝли** во југоисточните македонски говори.

кăлесáр m 'човек што оди кај роднини и пријатели и кани за свадба' [СК, 328]; в. **калеса**.

кăлимáн m 'тој што ги венчал младите, односно им ги крстил децата'; в. **калитáта** [ПК,2(64)].

кăлк m 'горниот дел од ногата (на состав со трупот), половина од задникот' [ПГ(Ф)] ~ *нáправи мáлце мéсто и-áска дă-сéднум, нé-л' глéјш н-áјн кăлк сéдум дýрмин* [ПК,2 (183)].

кăлкáк m, zool. 'кастриран овен' (тестисите му се уништени со *'ăлвăне* 'удирање' – оттаму и називот) (Фур), и **скупáк** (сп. *скóпе* 'штрое'); во Ник: **чýкăн** [ПД(125].

кăлке impf **1.**'удира со секирче за да направи нешто на ситни парчиња'; **2.** 'тепа' ~ *ќи-тă-скăлкум* (= ќе те изнатепам, ќе те направам на парчиња) [ПД(Ф)]; **3.**'пие с. шум' (директно од чешма, односно од голем сад) [СК,328]; в. **кăлве**.

кăлкăмăнúа adj 'ексцентричен, чуден човек' ~ *ус-тáа кáпта алúс кăлкăмăнúа сă-нăпрăвú* [ПК,2(64)].

кăлн'é (и: **калн'é, кăлни**) impf **1.** 'упатува лоши пожелувања кон некого, проколнува' [MS,s,53,46]; ~ *емин чу крал Милош, застана, и тој му риче: "ти сега вија млади деца ки ги сечиш, ама ки ти кăлни сиот свет"* [МС(В),95]; ~ *такá кăлнат жéнте: рикáјќи дýша дă-дáвиш* [ПК,2(160)]; ~ *и му сă мóлија на нéгу да не а кăлни на нúх да си óдат уф пéкул* [MV,K,275]; клетвите може да бидат упатени и кон сопственото минато, од оној што проколнува ~ *и тој западнал млого сиромах, штото не имал леп да јаде, ... Нивјастата му, кату не беши научена на сиромаштиа ката ден плачаши и сама си калн'аши дните и касметјут* [V,PM,195]; **2.** – **(са)** 'дава чесен збор, ветува, повикувајќи се на Бога, или на др. нешто свето, дека ќе го исполни ветеното' ~ *кралицата една мома имала, сé сос неа векu са калн'аши, хем ја пушташи на школју да учи книга и да ткаи* [V,PM,194]; ~ *дýмре мáјк-ми! – и дă-с кăлниш пá нé-т вирýве* [ПК(Гр)].

кăлнăн adj **1.**'кога некој се однесува злобно, лошо' ~ *брé шó кăлнино дéте-j тóо Блăгój!;* **2.**'кога некој ги поднесува последиците од тоа што бил проколнат' ~ *нéма кăсмéт óт-ej кăлнăн ут-мáјк-мо, нóго лóшо ú праувá, гă-умрé прăт врéме* [ПК, 2(64)].

кăлпăзáн m 'човек што не е уреден – неугледен' ~ *é, шó кăлпăзáн éj тóо мójo чувéк, ич нé сă-спăстрýве* [ПК,2(64)].

Кăлýзо 'име на ѕвезда' [ПК,2(64)].

кăлчúште n 'она што останува (како отпадок) кога се обработува коноп' [ПК,2(64)]; ~ *тук е татко и мајка [тамо свекор, свекрва [там са золви, деверје [сабувај са лудо, младо...[чурапи са уд кăлчишта* [БД,44]; ~ *им-ричéла óти нă-сúте*

ќ-им-клá: пáшки, óште пó-ýбави уд-ни́нте шǫ-и́мăа. Вăлците кăндисáли. Лисúцта зéла ăjн-кýп кăлчишта, им дjуздисáла пу-ăднá пáш·а [ВД (П),287].

кăлчýне (и: **кăлчи́jна**) pl 'вид чорапи направени од шајак (дебел штоф), достигаат до колената' ~ *нăврăс чурáпто сă нóсăт, ги прáвăт пóвиќе ус шájăк, ду тýка фáшчăт* [ПД (136)]; [ИГ,125].

кăлăвáтник m 'специјално дрвце со кое се толче лук' ~ *уф пăни́цăта сă чýке, а то: шó кăлве ej кăлăвáтник* (Ник) во Доj со исто значење: **тăстé** [ПД(120)].

кăлăjџи́jа m 1. 'тој што работи со бакар'; 2. fig. 'тој што е исцрнет' *кăкóф си, кýту кăлăjџи́jа* (= се кажува за човек што оди извалкан, исцрнет); 3. изр. **кут-кăлăjџиjа сăвăрте** ~ *сéдни, нé куту кăлăjџи́jа си се развăртéл* (= се кажува за некој што прави чести движења, т.е. се врти) [ПК,2(171)].

кăлăми́суве impf 'намотува *упри́на на кăлáме* за ткаење' [ПД(133) – в. **каламиса**.

кăлăфáт m 'вид маст, катран со кој се премачкува *курáбо* за да се заштити од влага' ~ *дăбо пó трá: и шчи́ците дă сă уд дăб, пó-áрни сă, пó трáт... кá ки би́де курáбс гутóф сă-кăтрăни́суве кăлăфáт* [ПД(128)].

кăлáч m 'вид нож со острило од двете страни' ~ *éту вóа ки сă нájди за грéхови и за жи́вот за нóгу л'ýди Израи́лци, и на прáво ки сăди; па на тéб ки замúни уф сăрцито тфójo кăлăч су дв ѓ врăс'* [MV,K,314]; сп. **калăчка**.

кăмбóста f 1. 'кисела зелка, ставена во пресол – расол'; 2. изр. **уф-кăмбóста ќи-j клáм** (= не ми се потребни, не ги сакам) ~ *нéк ми дó:т, уф-кăмбóста ќи-j клáм, нóго ми путрибáли* [ПК,2(64)].

кăмбýли pl 'вид растение, има сини цветови' [ПД(123)].

кăмбурéс adj 'човек со грпка, односно ако оди многу наведнат' ~ *aj-га кумши́кта и́ ви́кат Кăмбýр Мари́а, óт éj нăвéдна* [ПК,2(64)].

кăмбăрбáк m 'селанец што живее во селата меѓу Кукуш и Солун' ~ *кá сé-j убличéл али́с кăмбăрбáк* [ПК, 2(64)].

кăмилче n, 1. dem. од 'камила'; 2. fig. 'височко, слабо девојче' ~ *ви́ди кá сéде, кăми́лче и нă-кăми́лчито* [ПК,2(64)]; в. **камила**.

кăминáрка (змúа) f, zool. 'вид змија, живее на суво, меѓу камења, опасна е' [ПК,2(64)].

кăмпи (сă) (и: **кампи са, кăпи сă**) impf 'се бања, си го мие телото' ~ *фтáса д'ăт'ąту на б'ăла вóда, си извáди рýбиту и фл'ázи на кури́туту да сă кăмпи* [MS,t,14]; ~ *да зéмиш еди́н казáн сос дéвет рачи́цки, да ги цăркаш куби́лите, да са кăпи цáрjут áф оновá мл'áку, тогáс ки гу зéмам цáрjут!"* [V,PM,124]; ~ *гу земá казáнот сóс мл'ákото, гу закарá прет цáрjут, му вéли: "кăпи си, цáрjу, áф товá мл'áко, да си чи́ниш млáт, да ти зéми дjун'á ѓузели́!"* [V,PM,124].

кăмăни́ч m 'место со многу камења – камењар' (Ник), во Пат: **кăмини́к** [ПД(130)]; сп. **кăминарник** [ПК,2 (64)].

кăнáрка f, zool.'малечка, сосема ситна птица' ~ *нă-ги́нгăрто* (= вид трева со боцки) *сă-бéрат, чóпкат уд-ни́х* [ПК,2(64)].

кăнгал* m 'дел од запрежна кола' ~ *четúри тумпáла, два кăнгáла, цăрвéн чукундýр сус рăжина слáмка* (поговорка = запрежна, биволска кола) [ИГ,122].

кăндúло 1. 'религиозен реквизит на христијаните – чашка со зејтин во која има потопено фитил што се запалува, освен во црквите се користи и во домовите за неко верски празник односно кога има помен' *~ тугáј нăмáло лáмби, сăдéле нă кăндúла, нă свéшчички* [ПД(151)]; и: **кандúл'** *~ Гроздо л'у мари, Гроздано! [Грозда по дори ходјаша [сребăрăн кандил мијаша [и са на Бога мол'аша* [БД,13]; *нúто кандúл'от гу запал'ýат, нé гу клáват пут светúлуту, тукý гу закачýат гóри* [MV,K,312]; односно **кандила** *~ кандúла на сфитá Бугурдúца* [MS,s,47]; *~ му вели: "виде ли прăмнојут вечир трапезата, как беши пăлна и три кандили горјаха; и фториј вечир две кандили, што горјаха; и третиј вечир една кандила"* [V,PM,84]; 2. 'мало подвижно ламбиче направено од ламарина, го користеле кога ноќно време оделе кај добиците' *~ ут плéк, пóráно шó-с сă-служúли мéстс лáмба, нéма стáкло; сус стáкло уд гóре пă áко-j финéр сă вúке'* [ПД(121)]; 3. 'парче, остаток од недогорена свеќа' [BS,75]; 4. изр.: **нă-нéгуфто кăндúло шăрлáн нă мóш си клáде, па уддéл нă-друго** (= кога човек со мали можности се нафаќа на различни (и туѓи) работи) *нéгуфте рăбóти нă-мóш си-j-свăрше, п-óде нă-дрýк дă-пумáге* [ПК,2(185)].

кăндýгуд'ạ adv 'некаде' *~ ч'урбаџ'úјата си клáj сăс умó, óти Гóспут' сă ни нахóж'да, за ш'éта ... и за си устáни кăндýгуд'ạ и за сă загýби* [MS,t,14].

кăнúска (и: **каниска**) f 'специјална крпа во која се ставаат слатки работи за да се дарува некој' *~ сă-нóсе нă-свáдба, нă-грóбишта и нă-орáчо кá ќи-зăфáте да-óре, дă-сée; сă нóсе кăнúска. Уф кăнúската úма сăрлúа, пугáча и кăлúнка* [ПК,2(64)]; *~ у пентук за акалесат момите от махалата и роднините, ... За сторјат една каниска, штото га за дојдат сватовито и кумовиту, за да везмат нивјастата. Тогај му ја поклонуват тас каниска на кумот* [V,PM,248]; в. **каниса**.

кăнкул' m 'паразит во житата – какол' [MS,s,53]; сп. **кăклица, кăркол'**.

кăнон m 'вид музички инструмент – цитра' [СК,328].

Кăнтурăв* 'презиме во Гевгелиско' *~ ја сáа снáа му рăбóте, он дéтто гу дăржe дóма. Жéнтă му бúше ут Кăнтýрăвте ут Сéаво* [ИГ,120]; селото Сеово денеска се наоѓа на самата граница, но во Грција.

кăнт (и: **кăт**) m 1.'подигнат простор покрај огништето – таму седат и одмораат старите луѓе' *~ с'éдна на кăнту* (седна покрај огништето) [MS,s,53]; *~ си утúди гóр'ạ, утфóри врáта, с'éдна на кăнту ч'ä за гу спúj ш'урбéт'у* [MS,t,22]; *~ ду-уџако, ут таа страна кăт и ут таа страна кăт; ~ седни нă кăто, нă кишéто* [ПД(119)]; 2. 'огниште во рибарските наколни колиби (*лувишча*) на Дојранското Езеро' *~ тугај гулеми лувишча прăвиле, и* **кăт** *уф сред имале, кăт е дек сă вале огин* [ПД(128]; 3. изр.: **сéj-си на-кăто, дéк си се рудúл** (= се кажува на старите луѓе дека треба да си останат во својата куќа и да не се шетаат од еден син до друг, од една ќерка до друга) [ПК(Гр)]; сп. **кат**.

кăнăвáза f 'сад од земја (глина), убаво изработен, глазиран' [ПК,2(64)].

кăнăпóф adj 'нешто направено од коноп' [ПД(130)].

кăпинáрче n, zool. 'вид птица со жолта боја, многу мала, помала од другите птици' [ПД(Ф)]; [ПД(126].

кăплăдúсе pf 1. 'покриве нешто (пр. става чаршав на јорган)' ~ *о-кăплăдисáх јургáно* [ПД(134); 2. fig. ~ *нé:нто кá сé-ј кăплăдисáло, ќизăвăрне* (= се кажува за :мурно време, кога има многу ниски облаци) [ПК,2(65)].

кăпóт m 'долго палто поставено со крзно, го носеле младите, а старите носеле **гýна**' [ПК,2(65)].

кăпăл'ýчка f 'ќулавка од овчарско кепе' [ПД(118)].

кăпăнúна f 'стопена свинска маст' [ПК,2(65)].

Кăрáјанăв* 'презиме во Гевгелиско' ~ *Кăрáјанăвта кýќа бúше тăквá: кă ќи флéјш уф кýќта, нă дéсно úма удáјка (зă гóсте), нăпрáво трéмче, нă лéво килáрче* [ЏГ,121].

кăрáкундăк m 'човек што неосновано се фали дека многу знае' [СК,328].

Кăрáсуле top. 'име на населено место во Долновардарско' ~ *ѓóл'о ни блúско, Арџáнскоо Ѓóл', măшúнта дéк вăрве зă-Кăрáсуле и зă-Кýкуш, тýк пукрај Арџо* [ПК,2(339)].

кăрачăлúќ f 'вид трн' ~ *трăн шо рáсте висóко, úма плóдуве куту пáрички*, во др. говори: **драка** [ПД (124)].

кăрбла f 'плоснато буре, горниот крај е отворен и поширок (во него се гмече грозје)' [СК,328]; ~ *карај, учи, сино нивестата...[кога јоде, сино на бел Дунав [јоде като китка накитена [кога с-иде, сино, јуд бел Дунав [като крбла, сине растурена* [БМ,160].

кăр нива f 'нива на суво место' ~ *сă вúке нúва нă висóко мéсто, дéка-ј утцéдно, сý: мéсто, зă тыгýн, зă лóзе, зă тăквú рăбóти: нă гóр вúкуме кăрăве, нă дóл вăлти* [ПД (121)].

кăрвав adj 1.'извалкан со крв' ~ *та ги неја запалихме [дур на Бога се нажали [ситна се роса крвави [текоха реки крвави* [БД,166]; ~ *сноштu помина војската [ранетјот цар го носеше [крвави крпи переле [лути му рани миеле* [БВ, 122]; ~ *на кон'а имаше торба закачена [фăв торбăта има крвава кошул'а [фăф кошул'а има рăка завијена* [БД,162]; 2.'проклет' ~ *слăнце јасно, слăнце зајди помрачи се [и ти месечинко бегај удави се [нем светејте на нашите крвави тирани* [БК,109]; и 'омразен' ~ *кăрвуф мé-ј дă гу вúдум* [ПД(114)]; [СК,328].

кăрвави* impf 'станува крвав (извалкан со крв)' ~ *вăв Стара, мајо, Планина [там си неја најдохме [девет егрека јарата [и десетте ту јагнета [та ги неја запалихме [дур на Бога се нажали [ситна се роса крвави* [БД,166].

кăрвина* f 'одмазда за убиство (за "крв")' ~ *јас си немам мајка да ме жали [сестра немам рани да преврзи [тук си имам осуммина браќа [што ке вратат крвина за брата* [БВ,141].

кăрвóсан adj 'извалкан од крв' ~ *дујдé ус кăрвóсани рăце* [ПК(М)]; сп. **кăрвав**.

кăрвуглет (< кривоглед) m (adj) 'човек што има недостаток во очите, што гледа настрана' [ПК,2(65)].

кăрвулóк (и: **крăвник**) m 'лош човек, крвопиец' ~ *нóго лóш чувéк бил тóо, кăрвулóк* [ПК(М)].

кăрвăлóва вóда* f 'течност за дезинфекција' ~ *и, сăбăјлинто дујдé кумúсијта, удрúа кăрвăлóвта вóда* [ПК,2(340)].

кърéл m 'специјален конец, многу јак, за плетење мрежи (за ловење риби, во минатото го купувале од Солун)' [ПД(128)].

кърдáр m 'овци од повеќе семејства што ги пасат заеднички' ~ *áку ги дáл си нéкуј дă ти-ј пáсе:* – **кърдáр** *ги дăдéх* [ПД(125]; ~ *ги-дăдéх óфците кърдáр уф-Аспарýх* (= овците ги дадов кај Аспарух да и пасе заедно со неговите) [ПК,2(65)].

кърдúсе pf **1.** 'уништи, казни' ~ *как влезе в трите крал'уви и в аскерот, за две саата сите с неговата тешка бозлугана ги кърдиса* [V,PM, 160]; ~ *гу чини четри парча и гу обеси на четри пăтишта, ,ати и другите, четирицси сите харамие, сичките ги кърдиса;* ~ *ја царјут вели: "харно е така да чинимu, туку ниа толкос аскер кърдисахми, не можјахми да утепими филдиш"* [V,PM,170]; **2.** 'се лути' ~ *ај дă-сјóдум, зéр дóма ќи-мă-кърдú:ат* (= ќе ме караат); **3.** изр. **сă-кърдисáх ут-смéх** (= убаво се насмеав, пукнав од смеа – дејство изразено во голема мера) [ПК,2(65)].

кърдърúј pl 'овци од повеќе стопани кога пасат заедно' ~ *збéрăни ут пóвике дýши дă-ј пáсăт, ти кърдърúј сă вúкăт* [ПД(125]; сп. **кърдар**.

къргýј m, zool. 'вид птица' (сп. **карга** = чавка ?) ~ *нăтрă си сéде, къргýј си глéда [прăста си кърша – къргýј гу рáна* [МЕ(Р),93]; сп. и: ~ *крајегу седи на јовеза [чи шчо да му отдадеми? [дă му ѓăдјеми сиу стаду [сиу стаду нибруену* [БД,52].

кърк ајăклúк m 'инсект со многу нозе' [ПД(124)].

къркáч adv 'начин на носење дете на врат' ~ *о-нóсиш дéтто нă-врáто, а нóјсте му вúсат нă-твójте гърди* [ПК,2(65)].

кърке impf 'јаде лакомо' ~ *сă-накъркáх адно árно* (= се изнајадов убаво) [ПК,2(65)].

кърклúзи pl.tt. 'специјални ножици за стрижење на овци' [ПК,2(65)].

къркóл' m, bot. Agrostemma githago 'паразитско растение во житото – какол' ~ *тоз у жúтто излéве, гáт, úма цăрни зăрна, уд н'ъз пуцăрнуве брáшнуто* [ПД(123)]; в. **кăнкул', кăклица**.

къркýш m 'стар орел со искубен врат' [ПД(131)].

къркăлóк m 'високопоставен во општествената хиерархија, големец' [СК, 329

къркăчúна (и: **къртăчúна**) **1.** f, zool., Talpa europaea 'мало животинче, живее под земјата, ја рие и прави купчиња – кртица'; **2.** 'купче земја изриена од крт' [ПД(Ф)]; сп. **кърт**.

кърлáк m 'дрво запалено, недогорено – гламја' [ПК,2(65)].

кърланиа adj 'проклет' (зборот обично се употребува во клетви) ~ *áх тúа кърлăнúй óчи шó нé глéдат гáăре*; со исто значење: **кърлáнцки**: ~ *прăбéр-сјо тóо кърлáнцки кójн* [ПК,2(65)].

Кърлицки фам. име ~ *нýчто нă-Димитрúја Кърлúцки, чúниш уфтéп глéде, а óн мéн мă-глéде – глéде нă-крúво* [ПК,2(208)].

кърлиш' (и: **кърлáш'**) m, zool. Ixodes ricinus 'паразит, се впива во кожата на овци и др. животни, крлеж' [MS,s,48].

кърлúă мéсто n 'суво, песокливо место, неплодно'; сп. **кăăр** [ПК,2(65)].

кърлúк* m 'долг овчарски стап, на крајот има кука, со него овчарите ги фаќаат овците' [ПК,2(65)]; ~ *имáл кърлúк тóо уфчáро; бýтне кърлúко, гу фатúл за нóгата. Пóсле гу-пуштúл кърлúко уфчáро, закачúл нéкуј чикóр, жúла тéгле* [ПК,2

(233)'; и. **кăрлига** ~ *умовитојут кинисо, отиде да копај гроб на гробите, пак лудојут зева една кăрлига да ја наврја приз мичинот му нос, да татраштем ја занева на гробот* [V,PM,229]; односно: **кăрл'ук*** ~ *јовчари јодат за Рада зборват [секо сабајле Рада да стретнат [ова сабајле Рада не стретнаа [писале Рада на крл'узите [стани ми стани галеш Радо [стани ми стани чупче чујено* [БВ,41].

кăрлмăдан adv 'случајно, како ќе се згоди, приближно' [СК,329].

кăрмá f 'крупно мелена храна за добиток, содржи и сол' ~ *кóн' ш'ту јиђ'é* [MS,s,53]; сп. изр.: **двá óстри кáмăне кăрмá прáвăт, брáчно нé мéл'ăт** (= нетолерантните луѓе тешко доаѓаат до компромис, односно прават бркотници) [ПД(137)].

кăрме impf 'го прихранува добитокот со житна храна, му дава **кăрмá**' [ПД(125]; [ПГ(Ф)].

кăрмен* adj 'добиче што е прихрането со крма' ~ *стани ми, стани Стојане [да видиш Јанка вдовица [сăс девет деца сирака [десето дјате фăв мајка! [конче ти вика ф јахăрја... [дал је на врјаме крмено* [БД,104]; ~ *ој јовчари две добри јунаци [што ви јовци, јовци потимнети [дали јовци трева непасени [или јовци вода непојани [или солче јовци не крмени* [БВ,27].

кăрмило n 'селско место каде што на овците им се дава крма' (се среќава како чест топоним) ~ *фрет жените на нивата [сăс мăжето, сăс деверето [л'у ја Крстј самă самичкă [сноне збирам и ги тварја [тојсто Марушка Крстју [шче ја видиш на крмилто [задјаната в брјамја ќе кă* [БД,40].

кăрмнăк m, zool. 'машка свиња, вепар' [ПК,2(65)].

кăрпа f **1.** 'парче материјал, пр. од штоф' ~ *нă-трéтјут дéн пá óде анăмкăта, му-и-шýка, му-и-шýка бáсмите, и-устáва. Нă-трéтјут дéн му-устáва úднă кăрпа вăрзáна у-бáсмите унăтре* [ДК,134]; ~ *ами жената, кату чу така, си наполни шишету вода, земала и малко кал, враза на една кăрпа...* – уште еден случај на проширена употреба на предлогот **на** кога упатува на внатрешност од нешто, наместо предлогот 'во' (*враза на една кăрпа...* м. 'во една крпа'); **2.** 'шамија со која жените си ги врзуваат косите' ~ *ни ми свекрва мăмрица [нито ми свекăр зăл чул'ак [зăл си сăм сăн'а сăнила [братов ми калпак јот глава [и мојта крпа на глава [од силăн уогăн горјаха* [БД,72]; ~ *ни треперај тенка крпо [ни треперај шче трепераш! [тук је мајка, там свекрва [тук је татко, там свекăра* [БД,54]; **3.** изр.: **сј-о úма уф кăрпа вăрsино** (= се кажува кога некој длабоко има доживеано нешто, пр. неправда што му е сторена, и ќе ја памти долго време) ~ *óн ќи м-вăрне árно зă-тóо шó мо-нăпрăвú... сј-о úма уф кăрпа вăрsино* [ПК,2(194)]; **уф-кăрпа гу-нéмше вăрsино** (= се кажува за човек без авторитет, лошо поставен во средината) ~ *и уд нéго бидé чувéк, сă-жúнú, удимá дéчка, а прăт тóо гу-нéмше уф кăрпа вăрsино* [ПК,2(207)]; **цăрна кăрпа дă-вăрsиш** (клетва = да ти умре некој близок) [ПК,2(210)].

кăрпачин (и: **карпáчин, крапачин**) m 'мајстор што поправа чевли, чевлар' ~ *та тój от-ушо бéши сиромáх и кăрпáчин, са чúнú сéтника едúн богáт* [V,PM,19] ~ *и така крал'у не и можја[грешка да мо најде*

на крапачино, да го убиј, ами он си отишел на дома му с радос... ~ Кога гледат сиромах карпачин, от права страна малкото дете от три дана чибук пие [V,PM,244]; сп. и: *~ тогај рече крал'у: "јазе не сам достоин за крал". Туку кладеха на столнина сиромаха* **крапачин** [V,PM,244]; в. **карпач.**

кърши* impf 'дејност кога мајсторот поправа чевли, односно домаќинката става крпи на облека' *~ тој е бил папучија, карпач, штото излеваши на чаршијата, кърпиши папуци, ама и тајфа имаши млогу дреэна* [V, PM,16]; *~ изговорили траговците за крапачино, зашто е сиромах... Та го и занел в дома му кутуко, и па испадна на селата да кърпи* [V, PM,243]; *~ кърпачинот, л'у отиде, му вели на рибаринот: "колку га сакаш, господине, таја риса крапова?"* [V,PM,17] – уште еден случај на проширена (изместена) употреба на кратката заменска форма за директен објект **га (ја)** во дативни конструкции (*колку га сакаш* м. 'колку и бараш').

кърпалок* m 'земјоделска алатка што се користи при вршење (односно веење) на житото – дрвена вила, служи за обраќање на сламата' *~ она не-ј цела, она-ј куту бунела, има куту рагове, рошки; сă употребуве зă вејне нă враo дудека има слама, ус н'а· сă фърке* [ПД (122)]; *~ зимајте-ј кърпалојсте, убърнејте сламата, збрајте жито* [ПК,2(65)]; кај Саќов: **кърпулок** [СК,329].

кърпаници pl 'она што не е ново, крпеж' *~ се ус-кърпаници сме, наможме ништичко ново дă-купме* [ПК,2(65)].

кърстица f 'става, наредени снопје жито, пред да се врши (13 снопје)' [ПК(Мут)].

кърт m, zool., Talpa europaea 1. 'мало животинче, живее под земјата'; 2. изр.: **куту кърт** (= се кажува за човек што е многу работлив) *~ бапта Светла куту кърт рабоше* [ПК,2(171)]; в. **къркачина.**

къртичина* (и: **къртучина**) f (в. **къркачина**) *~ целта нива-ј къртичини* [ПК,2(65)].

къртуна f 1. 'црпка од специјален вид тиква' (на кората има дупка, а во средината е празна) [ПК,2(65)]; 2. fig., рej. за 'глава'; 3. во струмичкото село Смоларе го констатиравме називот **картун месец** – тоа е времето кога се вари ракија од црници, наесен; називот е добиен според тоа дека ракијата се пие со **картуна,** т.е. ја има во изобилство.

кърќал'ан m 'човек склон на лажење, измамник' [СК,329].

кърфувела f 'игла што се затвора, безопасна' [СК,329].

кърце impf 'создава шум од триење' – **кърце зъбе** *~ ногo-ј л'ут, сертеј; чувек кърце зъбе и ка-ј бол'ан, ка има мъка* [ПК,2(172)]; *~ илим царшгину синови ки си ходат на темно надворешн'ото, тамо шо ј плакánито и шо си кърцат зъбите* [MV,K,265]; и: **кърăца** (односно: **крца**) *~ кърăца арабá* (= чкрипи колата); *кърăцам зъмба* (= чкрипам со забите) [MS,s,54].

кърцки adj 'нешто што се однесува на **кър** (= ридска, сува, неплодна месност)' *~ тија села шо се наогјат узгорă ут друмут сă велјăт кърцки села, уздолните полцки* [ME(P),74]; *~ кърцката земја ј песоклива, цървеница, църна прăс, бела прăс* [ME(P),78]; сп. **кърăцку (м'ăсту)** 'високо, суво' (место) – обично песокливо [MS,s,54]

кăрчáк m 'мало зајаче' ~ *ej мла́д за́ј, не́ ми́сл'ум мăле́чко епте́н, не́го мо́же веч дă бе́ге* [ПД(125].

кăрчак* m 'сад направен од глина во кој се чува сирење' ~ *Магдо мори мигдалова [чула ли си или ни си? [на пазар са продаваши [прјасно сирени в крчази [какво е бјало прјасно сирени [такво е бјало твојто лице* [БД,144].

кăрчáн m, zool. 'вид крлеж, голем' ~ *că-лéпат пу-óфцте* [ПК,2(65)].

кăрчма f 1. 'јавно место каде што се собираат луѓето (почесто мажите) на разговор и пиење алкохол, пивница' [MS,s,53]; 2. 'пос едната чашка алкохол при некоја пијачка'; 3. изр.: **кăд вáска-j кăрчмăта** (веселба, честење по повод завршувањето на некоја важна работа) ~ *că-свăршúла нéкаа гулéма рăбóта, дă рéчум că-jзбрáл тит'ýно, că-jзвăршúло жúтто; тугáj вúкме от ej кăрчма, зăтóо că чéстимѣ, пúјме кăрчма* [ПК,2(172)]; 4. 'пиење ракија, веселба дека невестата била чесна на првата брачна ноќ' ~ *кога ки изл'ази крăчмата пак, тогај că чини голем радос, та много зјан чинат на зентјувата кашта, горјат вогни на дворо, траштјат кьамиди* [V,PM,250].

кăршáло* n 'чаталеста коска од грбот на кокошка, со *кршáлто* се обложуваат децата, тој што ќе победи вика **јадéц'**; сп. уште: **јадéц** и **мáмец'** [ПК,2(65)].

кăрше* impf 1. 'прави нешто на парчиња' ~ *сите ми моми играја [само една мома стојеше [бели симити кршеше [на ергени даваше* [БМ, 128]; ~ *гóстето ќе вечéрат, вúно ќе пúјат, ќе-и-кăршат мисýрито, ќе се опúјат... ќе úграт, ќе лудýват* [В,ЕВ,301]; 2. 'го одделува класот на пченката од стеблото' ~ *кăрше мисúрка, кубáци*; 3. 'бере тутун' ~ *седи Като, нимој ходиш [нимој ходиш в Кобалишча [тјутјун имам за кршене [за кршене, за нижене* [БД,121]; 4. изр.: **кăрше прăсти (рăце)** *а.* (= реакција на човек што е многу загрижен) ~ *куга за Јана ојдоха [што да видјат за Јана: [руси си коси кубеше [бели си раце кршеше* [БД,142]; ~ *Кол'овата мајка низ двори шете [прстите си крше, жешки сăлзи роне* [БК, 119]; ~ *нăтрă си сéде, кăргýј си глéда [прăста си кăрша – кăргýј гу рáна* [МЕ(Р),93]; *б.* **кăрше рăце** 'милува, притиска' ~ *и тојата главеница – тја хорото водјаша [между двамина јунака [бјали хи рăки кршаха [прстенето хи капјаха [та ги јунаци збираха* [БД,74]; **атер не кăрше*** (= не работи противно на желбите на познатите) ~ *Стојан го Боја чекала [машко и дете заплака [и што и веле свекрва:[– Легни си дете да заспиш [на свекрва атер не крше [легна си дете да заспи* [БК,68]; **глава кăрше*** 'убива, уништува' ~ *на мен деца бабо ситните патрони [дек да ги пратам работа ми вршат [работа ми вршат, турцки глави кршат* [БК,125]; ~ *мојте деца жолтите патрони [глави кршат на клети шпиони* [БВ,132]; **кăрше снáга** 'се движи премногу грациозно, со превиткување, предизвикувачки' [ПК(М)]; ~ *ка се вије, ка се крше [куту гранка миндалова* [ТГ,177]; ~ *што се вртиш, море, што се кршиш? [како змија, море кујнашница [като рипче, мори, ју водата* [БМ,146]; ~ *кинисала Милка за вода да јоде [котлите му светат като јасно слăнце [тенка снага крше като мрена риба* [БВ, 191]; **кăрши врáт** (= замина некаде)

~ кърши врáт ут тýка дъ нé тъ глéдум [ПК,2(173)].

кърши adv 'на спротива' *~ Кара́ Цинде́м и Јаръ́м Минаре́то гу гледа́ле. Не́ли куна́цте съ кърши́-кърши́* [ИГ,115].

кършум* adv 'оди многу грациозно, кршејќи се' *~ мома ми Румена кршум, кршум јоде [вода да напълне, глава да измије [коси да исчешле, кушак да подврзе* [БВ, 31]; *~ море, јодоздола јиде, бре цанам, момата Руменка [ширум, ширум, јоде, леле, като ирибица [ајде, кршум, кршум тегне, бре цанам, право на чешмата* [БМ,152].

къръба́ша f 'овца со црна волна на главата, околу очите'; в. **къле́ша** [ПК,2(65)].

къръко́нцула* (и: **кърко́нцула, короконцјура**) f 'лош дух – од митологијата, се употребува како погрден израз' [ПД(134); *~ тугајце дујде́ла кърко́нцулата уф-вудни́цта* [ПК,2(65)]; *~ и ја праштала на воденицътъ да млејъ наштјъ, белки ја изјадат короконцјуре, зашто на воденицътъ сјака нъшт ходили короконцјуре и изјавали воденчарја* [V, РМ,287].

кърънтиа (и: **кърънтии**) adj, indecl. **1.** 'стара излужена работа која што не е за употреба'; **2.**'нечист ориз, со искршени зрна'; **3.** fig.'слаб, болен, исцрпен човек' *~ кърънти́а и нъкърънти́ита* [ПК,2(65)].

кърънфили́а пу́шка f'стар вид пушка, долга, кременлија, се полни одозгора' [СК,329].

къръмфил'че n 'цвеќе направено од хартија, имитира карамфил, во него се стават исушени цветни пупки од јужно растение (Caryophyllus aromaticus) што се купуваат од аптека, се викаат *къръмфил'че* и убаво мирисаат, тие цветчиња се прават (се виткаат) кога се прави *армъс* (= веридба)' [ИГ,115]; сп. **каруфил**.

къръшмънла́к m 'нешто размешано, бркотница' [СК,329].

къръшти́сува impf 'нешто размешува' [СК,329].

късак m 'вид горна клашнена облека со ќулавка' (ја носат овчарите против дожд) [ПК,2(65)].

късал (и: **ки́сал**) adj 'нешто што има вкус на оцет, кисел' *~ късалу мл'а́ку* 'кисело (потквасено) млеко' [MS,s, 50]; сп. **ки́съла чъре́ша** 'овошје, вишна' [ПД(124)].

къса́пница f **1.**'работилница каде што се коле добиток'; **2.** изр.: **съ-нъучи́ло ку́что нъ-къса́пница** (= навиките човек тешко ги менува) [ПК,2 (197)].

къскандиси́суве* impf 'завидува' *~ а́ку не́ му и сфарши́х съ́ти рабо́ти на ни́х, шо дру́ѓ пу мен не́ а чини́л, гре́х нема́ле; и́лим се́га и а виде́ле и къскандисува́ле и на мен и на Та́тко ми* [MV,K,297].

къскъндиси́се pf (в. **къскадисуве**) *~ не́-ј а́рно нъ-бра́т дъ-къскъндиси́ш* [ПК,2(65)]; *~ и за то́ зе́ле да ъ къскъндиса́т мале́чката* [BV,79]; и: **каскандисе** *~ кату чул царјут, ча попов син за дојди и тој на борбата, много каскандисал. Тој турил четиријсет страшни лами на пънтјут... да го изјадат* [V,PM,225]; *~ състра си повъкъ миловал и л'убил от жјънътъ си, тъ затова каскандисала и съ мъчила, да јъ увинувъ за да ни јъ толко л'уби* [V,PM,291].

къскънци́а m 'завидливец' *~ бре́е шо къскъци́а мъга́ре-ј, нъ-бра́то къскъцилъ́к му и́ма* [ПК,2(173)]; *~ седи сину, нимој ходи [в нъзи гора бустанлъ́чка... [руждене са касканжије [јелешане са пушкобије* [БД,86]; сп. **каскънци́јка** [BV,79].

кăскăцилăк m 'завист, омраза' ~ *брéе шо кăскăцúа мăгáре-j, нă-брáто кăскăцилăк му úма* [ПК,2(173)]; и: **кисканцилук** 'завист' [V,PM,372].

кăсмéт (и: **касмет**) m 1. 'среќа – она што се присакува, што е пожелно' ~ *тогај кинисуват за нивјаста сички да подат. Кумот вели: "ајди соз-драви, добар пăнт, добро касмет! Хил'ада да појдими, хил'ада и идин да са вăрнеми"* [V,PM,249]; ~ *и троúцата спăлзнáха рăка и излéзоха от тáтковата му кăшта, киníсаха и троúцата да тéрат кăсмéт* [V,PM,20]; ~ *да ја сигá стáнá касмéт, да ја в'éна мумáтати и да ти кáж'а ш'ту ми р'éч'и Гóспут'* [MS,t,15]; 2. 'она што е предодредено од судбината – судбина' ~ *нивјастата му, кату не беши научена на сиромаштиа ката ден плачаши и сама си калн'аши днúту и касметјут* [V,PM,195]; ~ *вилú: "тас мумýш'ка, ш'ту са рудú, сигá на тузú арáпч'а кăсмéт да ја вéни"* [MS,t,14]; ~ *му вилú: "за ти ја дáм мумáта јас на т'éб'ą" тój и вилú: "áку-j касмéт стáнува!"* [MS,t,15]; 3. изр.: **му бúше вăрsан кăсмéтут úли тăксирáтут** (= му беше одредена судбината) ~ *ут тăбијатут нă мал-сăјбијтă му бише вăрsан кăсметут или тăкс ратут нă јарăцијтă* [МЕ(Р),85]; **ми-рăбóте кăсмéто** (= среќата ми е наклонета) ~ *вáа лéто и нă нáска ни прăрăбутú кăсмéто* [ПК,2(176)]; **сj-о рúтке кăсмéто** (= се кажува кога некој не го зема понуденото, туку пребарува нешто повеќе) ~ *нóго будлá мóма, нé о сáке, стср бúл., сáма сj-о рúтке кăсмéто* [ПК,2 (195)]; со исто значење: **ут-кăсмéто си-бéге.**

кăсметлúа adj 'човек што има среќа и работите му се развиваат успешно' ~ *нóго-j кăсметлúа, сé му сă-пугóжде, ус-гóспо вичирáл* [ПК,2(205)]; ~ *кăсметлиа беши големојут, понеже неговата работа га благослови Господ, отиваши напрет, и си чинил тој нај-богат от сички тамошните* [V,PM,82]; и: **касметлија** ~ *излези ми момкова мајко [да пусретниш два младенца [два младенца луди млади [луди млади аџемији [аџемији, касметлији* [БД, 58].

кăстрúници pl 'ситни гранки, *искăстрăни* (= исечени)' ~ се користат *зă-пуд врăшник* [ПК,2(65)].

кăсăвéт (и: **касавéт**) m 1.'неспокојство, грижи' ~ *ут кăсăвéте сă-рăзбóл'уве чувéк* [ПД(116)]; ~ *чувéк шо úма нóго кăсăвéт, нóго мăка, вúке жăлчки бл'ýвум* [ПК,2(163)]; ~ *ни кąсавет не-мо-j, нă-бисило ќи-т уднесе* [ПК,2(183)]; 2. 'потреба' ~ *нéмат касавéт здрáвити л'ýди ут икимџúата, тукý бóлнити шо лéжат уф пустéл'ата* [MV,K,300].

кăсăветлúа (и: **кăсăветлúи**) adj 'загрижен, неспокоен' ~ *кăсăветлúа дујнá* (= животот е само со грижи) [ПК (Мор)].

кăсăтýра f 'вид нож, кус; дел од оружјето на турската војска' [СК,329].

кăт m 1.'подигнат простор покрај огништето, таму одмараат старите'; 2.'роден крај, дом' ~ *сéкуј си сáке дă-сé-j нă-кăто* [ПК,2(65)]; в. **кăнт.**

кăт conj 'кога' ~ *му дунсéле на Исус Граматúците и Фарисéити идна жéна, а фатúле кăт чинúла кафпилăк* [MV,K,316]; ~ *устинаа за чифлиците и фатиа да пулјăт сăл нă то кăт може дă-јспаднă повичкјă* [МЕ(Р),86].

кăт adv 'каде' ~ *кăт јóк сă-чинú?* (= каде исчезна) [ПК,2(65)].

кăтáра f 'болест што зафаќа широки размери, епидемија' ~ *ká-j фạтú адна кăтáра кукóшките, сúте-j сутрé, аднá нé уставú* [ПК,2(65)].

кăтаднешин* adj 'секојдневен' ~ *сăл двамина субајште и читириминă сијменă сă кăтаднешните живуваче* [МЕ(Р),84].

кăте impf 'чува, настојува да штеди' ~ *шó дă-чúне, кăте нéкуј динáр дă-сă-нáјде* [ПК,2(65)].

кăтéре (сă) impf 'се качува по нешто стрмно' (дрво, карпа) [ПД(131)].

кăтин adj **1.** 'тоа што се однесува на "катен заб" '; **2.** изр.: **кăчин зăп до-зăкáче** (= клетва – да му се случи нешто многу непријатно) [ПК,2(65)].

кăткăдúсе (и: **кăркăрúсе**) impf **1.** 'издава глас кокошката кога ќе снесе јајце, т.е. крека' [ПД(126); ~ *кукóшката кăткăдúсе, ќ..-снéсе, бăрке мéсто;* **2.** fig. 'се радува, гласно ги искажува своите емоции' ~ *кумшúкта вáдин цéл дéн кăткăдúсе, нóго-j шéн, кój знáа шо-j тóо* [ПК, 2(66)].

кăтлăк m 'голем недостиг, сиромаштија' [СК,329]; сп. **кăт** – во изр. **кăт сă-чини** (нешто) 'она што недостасува, односно го има во мала количина' ~ *вáа гудúна кăт сă чинú пипéрките* (= оваа година малку ги има пиперките) [ПК(Гр)]; ~ *кăт сă-чинú и лéбут тóги* (= тогаш го снема дури и лебот, односно: малку го имаше) [ПК,2(65)].

кăтна f 'заградена, покриена просторија за кокошки – кокошарник' [ПД (126]; ~ *тáм си-лéжат кукóшките, уф-кăтăнта* [ПК,2(65)].

кăтранúсуве impf 'мачка со катран' ~ *кá ки бúде курáбо гутóф сă кăтранúсуве* **кăлăфáт** (*ут сгрáнта нă курáбо)* [ПД(128].

кăтăк m 'јадење, она што го јадеме со леб' ~ *издăлбăно уд дăрво, има кăпák и дулнúште; уф-лýпкăта сăтýре, ниă му вúкăме кăтăк* [ПД (120)]; ~ *ká дујдéме ут–Кýкушко, уд дóлце, тýкашните ни сă-смéјаа óти сме прăвúли нóго кăтăк,...ѓóо сме јăдéли бáница ус лéп* [ПК,2 (168)]; ~ *Нáсо утúде нă рăбóта сáмо ус сýх лéп, биз никăкóф кăтăк* [СК,329].

кăтăкчúа adj 'штедлив во исхраната' ~ *тóо шó гу-чýве кăтăко, шó гујáде пу-мáлце* [ПК,2(66)].

кăýр* m (в. **ка(j)урин**) ~ *Турцијă, коа а клăде нă рăци Măкидонијă... и удбра нај плодородните земји ут кăурјтту* [МЕ(Р),84].

кăфијáф adj 'нешто со боја на кафе' [ПД(131)].

кăцáк m 'овен што не е за приплод, скопен' (сп. **кăлце** 'толче, удира' – со удар врз тестисите на овенот тој ја губи моќта за оплодување) [ПК,2(66)].

кăц-кăц interj 'извик за терање кози'.

кăцáр m 'мајстор што прави дрвени садови (бочви, каци)' [ПД(Ф)].

кăци-кăци interj 'од песничка што им се пее на сосема мали деца' ~ *кăци, кăци бабичка [напрела је бабичка [до две, до три вретенца [на каца ги ставила [дошла маца бутнала* [БК,161]; исто: **кăц-кăц** 'кога се лула дете се вика: *кăц-кăц*, покрај: *л'ули-л'ули'* [ПК,2(66)].

кăцка* impf (в. **кăсне**) ~ *кăцкат блăхи* (= болвите касаат) [MS,s,53].

кăцне* pf (в. **каца, 1.**) ~ *фркнали ми са, фркнали [до девет реда гăлаби [чи де ми сă кăцнали?[кăцнали ми са кăцнали [на кумови дворови* [БД,50]; ~ *нạ-дăрóту кáцнăлу ăднó пúл'ạ и си-кáзăлу: "Дạ-знáја тузú чул'ák тáм дéту лăжú, чи-úмạ зăкупáну гăрн'ạ сăс пăрú"* [ВД,330];

и: **кăсне** ~ *тогас тојнака са чини пиле, кăсна на паратиро и рече на нивјастата: "остани сос Богом!"* [V,PM,91]; ~ *чопл'акот лепна от гриндата, кăсна наврăх каниската, ја зема каниската сос нозјате* [V, PM,242].

кăч' m 1.'задник' (на коњ или магаре, односно на човек – поретко) ~ *ја клáва на кóн'у на кăч'у ... си прул'éтнува утáм и кáрат, кáрат, з'éха млóгу пăнт'* [MS,t,23]; ~ *речé да зéми двé óлови, дá опрéгни, та да úди да óри, áма едúнојут óл на чéло да гу бодé, дрýгио нá кăчут* [V,PM,114]; ~ *да растóпиш смóлата и да ги намáкаш кóжите сос смóла и да ги залипúш на кучовето ми (сáднината ми)* [V,PM,124]; **2.** изр.: **кăч фăрле** (= се прави важен и покажува лажно достоинствен) [ПК,2(173)]; ~ *устáв-го сáмо кăч фăрле* (= се прави незаинтересиран за важни работи) [ПК,2(66)].

кăчáк m 1.'дезертер, бегалец'; **2.** 'криумчарена стока' [СК,329].

кăчунка f, bot., Galanthus nivalis 'жолто цвеќе, се јавува прво, уште кога има снег и ја најавува пролетта' [СК,329].

кăчăрдисе* (и: **качирдиса**) pf 1.'прогони, отстрани' ~ *вéли нá жената му: "вúде жéну?" Сегá éту што на чинú нáш господáр! От Бóга да нájди! Ке да гу качúрдиса дéтето о-тýка* [V,PM,151]; кај Саќов: **кăчăрдúсуве** [СК,329]; **2.** 'префрли, односно прескокне' ~ *вáадин кăчăрдисá, о-нимá дă-дóје, биз нéго кибúде цимбúшо* [ПК,2(66)].

кăчăмáк (и: **кăчумáк**) m 1. 'вид јадење од варено пченкарно брашно со колбаси или др.' ~ *уддéме у-Суйлáки, гу убисúме кутéлут н-áйн трăн, сварúме áйн кăчумáк – бăркитýри, куснáме тáм мáллчко, нă тúа дéцта дăдéа п-áдна пăрчá* [ПК,2 (339)], **2.** изр.: **óште нóго кăчăмáк сáке дă-јájш** (= за да постигнеш нешто треба уште многу време) ~ *дýр дă-стúгниш ду-жинýвне, óште нóго кăчăмáк сáке дă-јájш* [ПК,2 (187)].

кăшлă f 'зимско трло, зимувалиште на овци' ~ *уф-нáшто и пó-дóлце уф-Сóлунско, зúмно врéме фáштаха кăшла дă-прăзúмуват óфците, а нúа пă лéтно врéме óдăхме чáт-пáт нă-Пúрин, нă-кăшла, áма нé бис пáри, трибýвише да сă-плáште* [ПК,2(66)] ~ *сеа истум ка ки дойдă времиту зă урајнă зă уров, арнăујтту шо а имăт кăшлăтă, не уставăт дă стăпнă ралу* [МЕ(Р),88]; ~ *дéк пáсăт óфците нă дăлéко, нă прúмер зúмно врéме дéк ги слéвăт* (Ник), во Дој: **јăзлá** [ПД(126].

кăш'тич'ка f 'куќичка' (dem. од **кăш'та**) ~ *утúди тáм на инá кăш'тичка* [MS,x,21].

кăштóвница f 'жена што се грижи за семејството, за куќата'; ~ (*кафпéа*) *сă-кăжýве нă-нéкаа жéна шо нé-j кăштóвница, шó óде ус-мăже* [ПК,2(191)].

кăш'тýрка f (dem. од **кăш'та**) 'куќичка' ~ *нájди инá кăш'тýрка, ш'ту с'ăд'ăш'и инá стáра н'éтр'ă* [MS,t, 61].

кăштубéрник m 'добар домаќин, тој што е преокупиран со куќата и фамилијата'; за жена: **кăштубéрничка** [ПК,2(66)].

кăшăрóк m 'јадење од варено брашно – каша (со пејоративно значење)'.

ОДБРАНИ ГРАМАТИЧКИ ПРАШАЊА

ЗА ЗАМЕНСКИОТ СИСТЕМ ВО ЈУЖНИТЕ МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ

1.1. Говорите во егејскиот дел од Македонја, или барем поголемиот дел од нив, поради очекуваната возможност да илустрираат повеќе архаични посебности, како периферни изоглосни огништа, а освен тоа како регија во која се трага по елементи од дијалектната база на јазикот на Кирил и Методиј, спаѓаат меѓу оние македонски дијалекти што многу одамна, уште кон крајот на минатиот век, го привлекле вниманието на славистите и тој интерес продолжил – понекогаш со поголем, друг пат со помал интензитет - и трае сè до наши дни.

Меѓу првите поважни работи од оваа област, иако предимно од фонолошки карактер, секако спаѓа студијата на В. Облак[1], во која го разгледува говорот во солунските села: Сухо, Ново Село, Градобор, Бугариево, Ватилак и Вардаровци.

„Покрај Облака кој со своите Македонски студии и донесол победа на јагиќевата македонска теорија за татковината на старословенскиот јазик", одделни проблеми од најјужните македонски говори обработувале и бугарските научници Јордан Иванов и Љубомир Милетич.

1.2. Наскоро, само пет години по Македонските студии на Облак, 1901 **год. во списанието СбНУ[2] од Димитар Мирчев се појави поголема студија за кукушко-воденскиот говор. Како што истакнува авторот трудот е работен, главно, врз материјалите од К. Шапкарев,**

---

[1] V. **O**blak, *Macedonische Studien,* Wien,1896.

[2] Д Мирчевъ, *Бѣлѣжки по Кукушко-воденския говоръ,* СбНУ, 18, София 1901, с. 426-470.

што Мирчев ги проверувал во Солун со информатори од Кукуш и Воден.

Мирчев во одделот Морфологија посебна глава им посветил на заменките, што ги разгледува низ контрастивен метод. Пр. Наспрема кукушките форми за 1. л. ед. *ез, езе, еска,* ги наведува формите од Воденско: *јас, јаска.* Во тоа забележуваме и извесни престарувања, пр. авторот како воденска ја наведува употребата на кратката дативна форма *му* за машки во примери од женски род: *на неа му,* исто и во множина *на них му,* наспрема кукушките: *на неа ѝ, на них им,* додека испитувањата покажаа дека „воденските форми": *на неа му,* особено *на них му* нормално егзистираат и во Кукушко. Натаму авторот како кукушка ја наведува формата од повратната заменка *на себе си,* а воденска *на себи-ѿу.* Последнава форма колку е воденска толку е и кукушка, формантот *ѿу* што Мирчев го дава како кратка заменска форма фактички претставува членска морфема на поименчената заменка *себе,* сп. од Кукушко: *он сáмо сéпто с-јо:-глéде,* од Дојранско: *нé си знá: сéбуто*[3] (не знае за себе си).

1.3. Во триесеттите години од нашиов век во Солун доаѓа полскиот славист Мјечислав Малецки и во селата Сухо и Висока врши дијалектни истражувања. Резултатите од таа работа планирал да ги презентира преку една комплетна студија за односниов говор, од која за жал - поради прераната смрт - објави само два дела: текстови и речник[4], а третиот дел - граматика, дополнително во поново време го објави неговиот ученик З. Голомб[5].

1.4. Меѓу работите посветени на југоисточните говори со сериозноста на пристапот секако се истакнува студијата *Кулакиско еванѓелие,* издадена од француските слависти Андре Вајан и Андре Мазон[6]. Се работи за ракопис на евангелски текст пишуван на македонски јазик, долновардарски говор, со грчко писмо.

Разгледувајќи го јазикот на евангелието, А. Вајан направил комплетна студија на овој, можеби најјужен македонски говор – селото Кулакија се наоѓа непосредно до утоката на реката Вардар. Многу

---

[3] К. Пеев, *Дојранскиот ѓовор,* Македонистика 2, Скопје 1979, стр. 77.

[4] M. Małecki, *Dwie dwary macedońskie, Sucho I Wysoka w Sołuńskiem,* Część1. Teksty, Kraków 1934. Część 2, Słownik, Kraków 1936.

[5] З. Голомб, *Два македонски ѓовора (на Сухо и Висока во Солунско),* МЈ, XI-XII, 1960/61 и XIII-XIV, 1962/63, Скопје (ДМГ).

[6] A. Mazon, A. Vaillant, *L'évangéliaire de Kulakia. Un parler slave du Bas-Vardar,* Paris 1938.

прашања, било фонетско-фонолошки било граматичко-структурални, во односнава студија се така обработени, што освен за компарирање можат да послужат и како модел при разрешувањето на одделни проблеми.

А. Вајан во спомнатава работа (стр. 124-145) како и А. М. Селишчев во „Очерки по македонской диалектологии" (стр. 188—205), приведуваат богат материјал од повеќе македонски говори во врска со системот на заменките, т.е. со темата што е предмет на нашево иследување.

1.5. Податоци за најјугозападната македонска говорна оаза, дијалектот во Корчанско, што денеска се наоѓа во границите на Албанија, наоѓаме во Documents, contes et chansons slaves de L'Albanie du sud, Paris 1936, од А. Мазон. Авторот во одделот, студија за јазикот (стр. 15-108) дава комплетен опис на дијалектот на село Бобошчица (Корчанско). Основна карактеристика е чувањето на голем број архаизми, како во фонетиката (широк изговор на ѣ и ѧ, под акцент), назален призвук на рефлексот од носовките: *damp, lendina,* така и во морфологијата: чување на синтетичката дативна форма кај именките и придавките: *Петру, брату-ми,,* исто и во членската морфема: *брату тому.* Кај заменките сѐ уште се чува формата *сази (саз), соj,* мн. *сија.*

1.6. Во истиот временски период, триесеттите години од нашиов век, паѓа и чешкото издание на народни приказни од југоисточна Македонија, собрани од С. Верковиќ[7]. Книгата ја приготвиле П. Лавров и Поливка, а ја издала Чешката академија на науките и уметностите.

Иако пишуван како фолклорен материјал, Зборникот има соодветно значење и за македонската дијалектолошка наука, бидејќи може да послужи како едно дополнување на општата дијалектна слика на југоисточните македонски говори. Во ова помага и опширната статија „Опис на говорот што претставува дијалектна база на Зборникот од Верковиќ", пишувана од П. Лавров. Статијата е приклучена кон Зборникот и ги содржи следниве поглавја: Опис на гласовите, Опис на формите, Синтакса (предлози, сврзници, извици, редот на зборовите) и Семантика.

Сериозна слабост на Зборникот, при неговото користење за дијалектолошки потреби, претставува нередовноста во лоцирањето

[7] *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových,* vydali P. A. Lavrov a J. Polívka, v Praze 1932.

на материјалите. Овој пропуст во извесна смисла (во поново време) се надополнува со статијата на проф. Конески „Запишувачот на приказните од Солунско од збирката на Верковиќ", во која освен на запишувачот, се укажува и на тоа дека дел од приказните биле запишани во солунското село Висока[8].

1.7. Во нашава работа исто така ја користевме студијата за долновардарските говори од С. Романски[9], работена главно врз материјали од Ст. Верковиќ. Во предговорот, зборувајќи за материјалите, Романски прецизира дека некои од нив собирачот ги означил како „Песни сфатбарцки ут село Бугданци до Полелин близу", други како „Годишни адети (обичаи) от Мачуково", трети како „Приказни од Пазар (Енице Вардар)" и сл. Треба да се спомене дека на маргините од материјалите собирачите понекогаш давале ценети забелешки за односниов говор, пр. меѓу другите особености на материјалите од Енице Вардарско под т. 5 пишува „во Пазар и за машки и за среден род кај придавките се употребува само формата за среден род".

Иако авторот поопстојно ја разгледува фонетиката, а од морфологијата се задржал само бегло на именките, заменките и глаголот, сепак односната студија дава и драгоцени податоци за заменките, особено за споредбени анализи на состојбата во кукушкиот, наспрема воденскиот од една, и наспрема гевгелискиот говор, од друга страна. Притоа тој успеал да екстрактира некои заменски форми општи за Долновардарско, пример употребата на кратката дативна форма од "тој" *му* во множина: *мајка му на децата,* натаму, како општа ја претставува и кратката акузативна форма *и* (< "ги"): *йáрите не и фáќа сус рáка, ами уф кáйа и бéрат,* независно што останува дискутабилна претпоставката дека во ова имаме извесна пропорција со еднинската форма *неа а* (: *них и).* Како општа особеност за југоисточните говори Романски ја наведува и широката распространетост на именските синтагми во кои во композитум се јавуваат определена именска форма и показна заменка: *во човéкут, ва жéнта, то дéтто,* кај Верковиќ: *ја едно дете на воа дáрвото* (стр. 135).

Како разликувачки Романски истакнува повеќе фонетски посебности, пр. во прво лице наспрема кукушкото *ес, езе, еска,* во

---

[8] Б. Конески, *Запишувачот на приказните од Солунско од Збирката на Верковиќ,* МАНУ—ОЛЛН, Прилози VII 1, Скопје, 1982, 37—43.

[9] С. Романски, *Долновардарскиятъ говоръ,* МПр 1932, VIII, кн. 1, София.

Воден среќаваме *јас, јаска,* или кратката акузативна форма од *она* во Кукуш гласи *ѓа,* а во Воден *а* или *ја* и сл.

1.8. Иако периферен во однос на јужните, гевгелискиот говор исто така го привлекувал вниманието на славистите. Како сериозен труд ни се претставува книгата „Гевгелискиот говор" од Д. Иванов[10], излезена во триесеттите години. Во системот на заменките авторот наведува повеќе специфичности пр. редукција на полните форми: *мен, теп,* отсуство на демонстративната заменка "оној", но со зачуван реликт во прилогот *унаадин* "задутре": *не ýтре, унáадин,* сп. оној ден. Натаму авторот одбележува „Синтаксичка особеност на овој говор е дека кратката дативна форма во множина гласи *му: му-дáл* м. им дал, *му-ѓлидáл* м. им глидал и др." (стр. 85).

Д. Иванов од заменката *они* како акузативна ја наведува формата *них ин* (стр. 85). Според истражувањата што ги имаме вршено на односниов терен кратката форма *ин* егзистира како дативна форма од "таа": *ин кąжáх нą-мóмта,* а во множина паралелно со формата *му: ин кąжáх нą-мóмте,* односно: *му кąжáх нą-мóмте,* но пак во датив, а не за акузатив, како што наведува Иванов.

1.8.1. На прашањата врзани за гевгелискиот говор повторно се навраќа Л. Милетич во списанието „Македонски преглед"[11]. Во споредба со претходно спомнатиот труд на Д. Иванов, статијата на Милетич остава блед впечаток, сепак одделни синтаксички проблеми се разработени посериозно кај Милетич отколку кај Иванов. Такви се случаите во врска со конгруенцијата, во кои средниот род, во служба на атрибут, се јавува генерализиран и за трите рода: *мójто жéна, мójто вóл, édно човéк,* па дури: *édно бráка.*

1.9. Подоцна за една деценија од досега спомнативе работи, во четириесеттите години, се јавува студијата за воденскиот говор од В. Думев[12]. Во оваа студија авторот сериозно ја дополнува и корегира работата на Мирчев. Пр. Мирчев од кукушко-воденското говорно подрачје како заеднички ги изнесува следниве форми на посвојната заменска придавка *нéѓув, -а, -о, -и* (м.р.) и *нéјн, -а, -о, -и* (ж.р.), стр. 464, додека во воденскиот говор според Думев „формата *нéејн, нéејна, нéјну* (ж.р.) ја заменува *нéеѓуф,* -а, -*у* (м.р.): *он бéше нóѓу буѓáт чувéк, ама нéјнут син* (м.. неговиот) *издé с é"* (с. 54).

---

[10] Д. Ивановъ, *Гевгелийскиятъ говоръ,* София 1932.

[11] Л. Милетичъ, *Къмъ особеностите на гевгелийския говоръ,* **МПр**, VIII, 1932, **кн**. 2.

[12] В. Думевъ, *Воденскиятъ говоръ,* **МПр**, XIII, 1943, **кн**. 3 и 4 (**ВГ**).

Иако студијата на Думев импонира со својот задлабочен пристап кон повеќе проблеми, пр. партијата за редукција на неакцентираните вокали, сепак и во оваа студија се забележуваат одредени слабости. Пр. во неопределените лично-предметни заменки за лица Думев ја наведува формата *не́кој*, без забелешки (стр. 55), додека на стр. 53, пак кај него, ги среќаваме примерите: *а-о́на ӣусистри́мта му са-истиг̃нува́ла ӣуд-ни́куа се́нка;. .. ӣукрај них зами́нал ни́кој-ӣой.*

1.10. Последниве години во соседна Бугарија се објавени две монографии за југозападните македонски говори: костурскиот и долно-преспанскиот, од Б. Шклифов, обележани со политичка пристрасност.[13]

---

[13] Б. Шклифов, *Костурският говор,* София 1973 (КГ); *Долнопреспанският говор,* София 1979 (ДПГ). За да ја покажеме политичка обоеност на овие трудови ќе се послужиме со еден текст од книгата за долнопреспанскиот говор што го користи авторот за илустрација на заменската форма за 1. лице множина *ние: Тој збо́рваше оти́ ни́е не́ сме Грци, а сме Бо́г̃ари и тре́ба да рабо́тиме за на́шата слобода. Ние са надева́ме, о́ти Грците и Србите не́ма да остане ту́ка, о́ти Бог̃а́рја, ќе до́јди. Ни́е сите бе́меф ча́сти Бо́г̃ари, не́маше г̃ӓркома́ни. Ни́е ста́намеф ӣа́рти́за́ни да са бо́риме за ӣра́ва да и́маме и ни́е бо́г̃ариӣе во Ма́кедон'а. Па́рти́јата ни ве́леше, не́ чи́нело ни́е за да са ка́жваме Бо́г̃ари, а да са ка́жваме са́мо* Ма́кедонци. Сетне *ние* разбравме, шо ма́кедонизмото ни и се́чи ко́рените (Долно-преспанскиот говор, с. 58). Ова е случајно избран пасус, на истата страна сигурно уште десетина пати се кажува дека Македонците се Бугари, така на секој читател му станува јасно дека овој текст има многу малку заедничко со заменките.

Сепак тоа не е најголемиот проблем. На истата стр. (58), подолу, под т. 2. каде што се даваат акузативните форми од заменката "ние": *нас // нам, ни,* го среќаваме овој пасус: „Во селата Граждено, Ореово... се претпочита исконската акузативна форма и ретко се слуша *вам".* Уште подолу, т. 3., каде што се илустрира датив од "ние" го среќаваме и примерот: *ти́ој му ка́зал: „Се́ј, ја́с са́кам да ја́да, ако не́ ви са ја́ј ва́с, не́ ја́ӣте".*

Веднаш на почетокот од наредната страница (59), кога се́ уште се зборува за 1. л. мн. ја наоѓаме реченицата: „Во говорот на селата Герман и Роби, формата *нас е* само акузативна, а *вам* само дативна".

Долу на истата страница, во формите за трето лице, под т. 2. каде што се даваат примери за акузативната форма од *"ти́е"* го наоѓаме примерот: *на ни́ми му да́дов ӣа́ри на за́ем, а́ма не́ ми и вр̣наа, изле́г̃оа не́чесни.*

Станува збор за пропусти, во првиот пример, кога зборува за *1. л. мн.* ја дава и дативната форма од *2* л. мн. *вам.* Во вториот и третиот пример исто така се мешаат формите за 1 и за 2 лице.

2.1. Скоро пред две децении на страниците на списанието Македонски јазик беше објавена поопширна студија за заменските форми во македонските дијалекти од проф. Б. Видоески.[14] Таму, авторот со методите на лингвистичката географија нашироко ги демонстрира посебностите на заменските системи во македонските говори, вклучувајќи ги и јужните. На тој начин просторот за нашава работа е прилично стеснет, но сепак врз основа на материјалите што ни ги нуди картотеката на Дијалектолошкото одделение, како и од исписите што ги направивме од литературата и материјалите од јужните говори, што веќе ги споменавме, се надеваме дека ќе дадеме скромен придонес во збогатувањето на познавањата за заменските форми во јужните говори, особено на синтаксички план.

3.1. На просторот на јужните македонски говори за 1 л. ед. се јавува архаичната заменска форма *ас* (Дојранско и Кукушко), во градот Кукуш, каде што *а* по правило се прегласува во *е,* ако се наоѓа зад палаталните *ј, ч, ж* и *ш,* среќаваме *ес,* на сето останато подрачје, со мали исклучоци, се јавува формата *јас.* Паралелно со *јас* егзистираат и варијантите *јас-ка* (со постпозитивната партикула *-ка)* (Воденско, Мегленско, Леринско и др.), во пунктот Тиолшча (Костурско) развитокот отишол подалеку, таму среќаваме и придодаден формант *ј*: *јаскај.* Во Гуменџа ја имаме запишано иновациската форма со партикулите *-зе* и *-ка: јáзика* (од *јазека,* со редукција).

За одбележување е дека во крајните југоисточни села (Зрново, Драмско) и крајните југозападните (Езерец, Бапчор и во Костурско — Бобошчица) се јавува фонетската разновидност *ја.* Географската распространетост по крајните периферии не тера на заклучок дека е во прашање стара појава, независна од влијанието од северните говори.

Последниот пример во кој акузативот го илустрира со дативни конструкции е уште поуказателен за пристапот на авторот. Слични грешки се јавуваат и на др. места, но ние - во оваа пригода - ќе укажеме само уште на случајот од другата книга - за говорот во Костурско (стр. 75) во кој дативот за заменката од 1 лице еднина се демонстрира со следниве примери: *му-рéку да-дóј при-нáс. Му-вúкам нéмој тáка, но нé-ме-шчýка. Му-дáвам да-пúе и-јáди*

Во заклучок ќе истакнеме дека при користењето на односниве работи, треба да се пристапува внимателно и со резерва.

[14] Б. Видоески, *Заменските форми во македонските дијалекти,* МЈ, XVI, 1965, 25—71 + 55 карти.

За говорот на Кулакија (Солунско) исто и во Кукушко (Кречово, Амбар Ќој и др.) треба да се спомене обопштувањето на предлогот *на* во акузатив: *на мéн(е) ма видé.* Вакви конструкции се среќаваат и во Костурско (пунктови: Езерец, Марковени, Горенци). „Не е исклучено дека во создавањето на овој тип одиграло улога романското влијание"[15]. На целото подрачје доминира кратката акузативна форма *ма* или *мă.* Исклучок прават некои села во Костурско и Леринско каде што ја среќаваме првичната форма *ме,* „тука тие и ја кинат изоглосата *ма, та".*

Иако, по правило, со прибавување на партикули се потсилуваат еднослоżните заменски морфеми, во односниве говори вакво проширување среќаваме и кај полните форми од личните заменки, пр. во Гуменџа запишавме *менќа* м. мене (уште во: Г. Котари, Був, Горенци, Тиолишча).

3.2. Аналитички, со предлогот *на* се изразува дативот во Кукушко, Солунско, Гуменџиско, Воденско, Кајларско, дел од Леринско и Костурско; но има пунктови во Костурско (повеќе на север) и Преспа во кои се јавува без предлог: *мене ми рече* (Вămбел, Крчишча, Ошчима, Лак, Шулин, Граждено).

3.3. Општомакедонската форма за 2 лице ед. *ти* доминира и во јужните говори, мал е бројот на пунктови во кои кон односната форма се прибавени партикули, пр. *тúзика* покрај *ти* во Воденско (Тресино) и *тискај* покрај *ти* во Бобошчица.

3.4. За 3. л. ед. машки род во долновардарското подрачје превладува постарата земенка *он;* исклучок прават некои говори во Солунско (пúнктовите Сухо и Висока) каде што се јавува формата *тој.* Во Кулакија обратно, во употреба е и формата *он: па óни тŏóга си уп̃улúле, да гу п̃узнајáле; - и он не си видé вúке кăд них.* Изоглосата на оваа појава продолжува на исток до Серско и Драмско. Заменската форма *тој,* со разновидноста *тос* ја покрива југозападната регија: Костурско и Леринско. Во некои преодни говори од Кајларско и Мегленско паралелно егзистираат и двете форми *он* и *тој.*

3.5. Во гевгелискиот, дојранскиот, кукушкиот и воденскиот говор среќаваме интересна елиминација на опозицијата меѓу машки и среден род кај заменките за 3. л. еднина со преструктуирање меѓу формите на личните и показните, имено со инфилтрација на показната форма за среден род *тŏо (то)* во употреба на лична. Системот на личната заменка за 3. л. гласи *он, она,* а наместо *оно* среќаваме *то*

[15] З. Голомб, *op. cit.,* MJ, XI-XII, стр. 120.

(тоо), што е всушност општа показна заменска форма за м. и ср. род; во множина нормално се јавува формата *'они'*. На ова прашање се осврнале и Д. Иванов во студијата за гевгелискиот говор[16] и В. Думев[17] во работата за воденскиот, но само како констатација дека отсуствува личната заменска форма за ср. род *оно*, без да го поврзуваат овој факт со стремежот за елиминација на опозицијата меѓу машки и среден род во овие говори.

Полната форма за 3. л. машки род 'него' во дел од југозападните говори, во Костурско се јавува со елизија на интервокалното *ѓ: нео,* исто и во југоисточните, само што таму процесот напреднал: со асимилација и контракција формата 'него' поминала во *н'оо (н'о́:).* На односниве подрачја во кратката форма исто така среќаваме елизија на консонантот *ѓ (о видéх нео, о видéх н'оо).*

3.6. Кратката акузативна форма за женски род 3 л. ед. во Кукушко гласи *ја,* добиена според формата за машки род; истава форма се среќава делумно и во Леринско. Во крајните западни говори во Костурско (Езерец, Марковени) се јавува фонетската разновидност *је,* а во Бобошчица *јо.*

3.7. Кратката дативна форма од "таа", "она" во крајниот источен дел од јужните говори гласи *и,* односно со неорганско *х: хи* (Серско и Драмско), во Солунско се јавува паралелно со *му,* а во Кукушко забележивме наспоредни форми *му* и *ин,* односно *ни.* Последнава форма е „преобразувана од потребата да се избегне омонимијата со акуз. множ. форма *и,* а елементот *н* е пренесен од полната форма". На запад од Солун, на целиот простор, т.е. во Мегленско, Кајларско, Леринско, Костурско, со исклучок на тесниот појас покрај албанската граница, ја среќаваме заменската форма *му.* Оваа заменска морфема на север се пенетрира сé до битолските села Живојно *(на неа му даде),* Диово, Букојчани *(нејзи му* даде). Во односниве говори „се извршило совпаѓање на сите три рода во кратката заменска форма за индиректен објект за 3 л. во еднината: *му реков на човекот (жената, детето).* Таа форма е така сведена на знак за дативен однос без да укажува на родовата припадност на предметот. Ова се должи на албанско и романско влијание врз југозападните говори"[18].

---

[16] **Д. Иванов,** *op. cit.*, стр. 83.

[17] **В. Думев,** *op cit.*, стр.53.

[18] **Б. Конески,** ***Историја на македонскиот јазик, Скопје*** **1982, с.113**

Односнава заменка покажува уште поголема експанзија како множинска форма, односно на уште поголем ареал ја истиснала кратката дативна форма за множина *им.* Освен во јужните говори, се среќава уште во Битолско (Тополчани, Путурус: *нив му // ним му,* Скочивир: *на ни му,* Живојно: *на неј му),* Ресенско, Преспа (Крушје, Царев Двор: *ниму му),* Прилепско (Прилепец: *ниму му,* Тројаци *ним му),* Мариовско (Старавина: *на ни му*), Тиквешијата (Конопиште: *на ним му),* па стигнува дури до јужните велешки села (Подлес: *ним му даде).* Односнава употреба на заменката *му* наместо *им* претставува „уште еден чекор понатаму во сведувањето на таа форма до чист граматички показател на индиректниот предмет".

Во материјалите од Кулакија ваквата употреба на формата *му* е скоро регуларна: *да му ричѐ на них: Чии са вии прикáзни, шо са лáфити миг'у ...; Ка му ричѐ, му дујнá на них, да рéкăл* (253). Нешто повеќе, неретко таа се јавува и во сферата на акузативот, што јасно укажува дека реликтите од синтетичката деклинација и кај заменските форми веќе се нестабилни, сп.: *йа вии не му йузнајáле на нéго* (м. не го познале него) (253), - *му распитáа, да му сą, рéкле на нéго* (254); - *да гу фатú уш гăркл'áнош, ки му удáвиши, ем му вéлеши* (268); - *и му лекýва на бóлните л'ýди* (266).

3.8. Ваквата проширена употреба на формата *му,* барем во опсегот на дативните конструкции, е позната работа. Она што сега сакаме специјално да го нагласиме е фактот дека во дел од јужните македонски говори исто така и акузативната заменска форма од 'таа' *ја (а)* покажува тенденција за генерализирање во трите рода, па и во множината, со што се ослободува од односнава детерминација и останува само признакот за директен предмет. Сп. примери од Кулакија: *Да чýнки са прибрá су них, а зé лéпот и благосóви* (м. *го* зе лебот, 253); *Да му вéлеа друзúте ученúци: А видóхми на Афéндот* (м. *го видовме,* 252); *На тóа врéми удéки йу йăтош Исус а видé иднó чувéк шо бéши слéй уш ка си родú* (м. *го виде,* 258); *и йравú кáл уш йл'ýнката, да му а липú кáлот уф óчите на слéй'ош* (м. *го лепи калош,* 258); *Му рикóа на нéго: Кój и вóа човéк? Вéли: Нé а знáм* (м. *не го знам,* 259); *Не верувáле Чуфýште за нéго да бéши слеп, да си упулú, дури а викáле на тáтку му* (м. го викале татко му, 259); *Вóа ј стойáнош . . . и-а-зéле на нéго, а извадúле нáдвор уф лóзата* (м. *го зеле ... го извадиле*); - *ош нéговúти Ангели дájма а глéдат лúцито на Тáтко ми, шо сéди на небúин'ата* (м. *го гледаат,* 262).

3.8.1. Како што истакнавме, акузативната еднинска форма *ја* се обопштила, та се јавува и на местото од множински форми: *па во́а ре́кӑл и́стйна на них: Аку не а ви́дам уф рӑцйте дўпките ўт кирфи́ийте* (м. *ако не ги видам дупките*, 252); - *Ко́га бех јас су них на сфе́тўт, јас а чуа́х на них су и́мито сфој* (м. *ги чув нив*, 261); *На то́а вре́ми уде́ки Исус крај мо́рйту Галиле́јцко а виде́ две бра́тка* (м. *ги виде*, 263); *Тӑтко, сфете́ц си, да а чу́ваш на них су и́мито* (м. *да ги чуваш*, 261); - *фӑрли́ле гри́тўт ... а вика́а на ни́х* (м. *ги вика*, 263).

3.9. Отсуството на чувство за синтаксичката вредност на закономерноста во деклинацијата особено е изразено во проширената употреба на кратката акузативна форма и во опсегот на дативниот предмет; сп. пр. кај Верковиќ: - *по̆сле о̆тйде пӑк на царската мома да ја вели на неа* (м. *да и́ вели*, 192); *И то̆ј ја дава адин алтйн мно̆гоценно* (м. *и́ дава*); **од Кулакија:** *гувори Исус е́м а ричé на не́а: Се́кој шо пи́и ўт ва́ во́да, пӑк же́дин* (м. *ем и́ рече*, 257); *И на же́ната а ве́леа: не́ за́рди шфо́јо̆т ла́ф вики веру́ваме* (м. *и́ велеа*, 258). **Така и во множина:** *И он а ричé на них: А не́разбрани, да те́шки уф сарцйту, тре́бу́ва да веру́вӑте* (м. *им рече*, 253).

Употреба на акузативната заменска форма *ја* во дативни конструкции се среќава и во Преспа, сп.: - *и му вели: „Ка́жи а на ма́јка ти ..."; - на друго́ден ма́јка пла́чеше и а ре́че на стрина ми Доне́јца: „Еве, е́ве, се́га гре́де .. ."*[19].

3.10. Уште од еден дијалектен текст од Солунско, од пунктот Ватилак, објавен од Л. Милетич[20], се потврдува дека во југоисточните македонски говори одделната маркираност на падежните конструкции, изразена преку личните заменски форми е комплетно расколебана. Таму многу често формите за индиректен се изместени од формите за директен објект.

Сп. примери во кои кратката акузативна форма за м. р. *го се* обопштила и ја заменува датавната *му: го хватй и го вӑрза нозӗте и рӑцӗте, го извлече о̆т одајата* (м. *му вӑрза); - он му хвӑрли кл'учовӗте и го вели: „Отвори хазната, повади пари колко сакаш"* (м. *и му вели*); *- најкун му даде бог една голема сила на Сраула, . . . и го зема главата* (м. *и му ја зеде главата*); *- и го кладеха главата на дисазите и о̆тидоха на Милоша* (во последниов пример освен падежниот систем е засегната и категоријата род).

---

[19] Бл. Шклифов, *Долнопреспанският говор*, стр. 57.

[20] Л. Милетичъ, *Изъ живота на българите въ Солунско. По животописни спомени на дѣдо Трайко Кехайовъ отъ село Ватилъкъ*, МПр, VIII, кн. 1, 1932.

Случаите во кои дативната форма за ж. р. *ѝ* (од "таа") е изместена од формата за акузатив *а (ја, га)* сé уште помногубројни. Како да се работи за норма, сп.: *свäкäрвата ке а даваше две свешти* (м. *ке ѝ даваше*); - *најкун тија на мојата дружина а вел'ат* (м. *ѝ вел'ат*); - *и как ги виде сестра ми... дојде тäрчаки до там. И га вел'ам: „Ним викај, само оџули се..."* (м. *и ѝ вел'ам*); - *најкун отиват на џадијата и ја кажа: „Брат ти умре"* (м. *и ѝ кажа*); - *как фатих с та тиква га ших една кожа и најравих на тиквата една дупка* (м. *ѝ ших*).

Во множинските форми исто така се присутни случаите во кои дативните конструкции се маркирани со кратки заменски форми за акузатив: *ги викна и ги е дал по един хирмилик* (м. *им е дал*); - *најкун пашата ги рече: „Кабаатот е на вас, вие оставихте харамијата да бега"* (м. *им рече*); - *ки одиха да пасат овците на пäтот, и јас ки станах каде ручок, ки ги носах леб, ки ручахми* (м. *ки им носах*); - *Нија, ка ке одиме да ги кажиме, шо има нихни овци у нашиот бил'ук* (м. да им кажиме); - *отидоха да приминат една вечер на Бугаријво, ама бугаричаните не са ги дали кунак* (м. *не са им дали*); - *Тија как ги пречекали, отпаха 4 души, зашто не са ги дали леб* (м. *не са им дали*); *на утрото јаз отидох там и ги вел'ам: „А бе вија, што л'уди сте..."* (м. *и им вел'ам*); - *ама отидох да видам и овчарите и ги викам: „Как сти бе, здрави ли сте?"* (м. *и им викам*); - *ка ги нусихме, ги вäрзахми шерветите на муцката, като на добици* (м. *им вäрзахми*); - *земај ги назат и прави ги свадба, дилмо сä харисаха нека им биде халал от дедо господ* (м. *прави им свадба*). Последниов пример во кој за изразување на дативни односи паралелно се употребуваат покрај акузативната заменска форма "ги" и дативната "им" јасно укажуваат дека се работи за незавршен процес.

Уште повеќе тоа се гледа и од присуството на примери во кои покрај спомнативе начини за изразување на датив со акузативни заменски форми, ја среќаваме обопштената употреба на еднинската форма *му* и во множина: - *дојдеха двамина арнаути. . . јас му вел'ам* (на арнаутите, б.м.), *а они викат.„Хлеб ни дај"*.

До која степен оди упростувањето на заменскиот падежен систем, може да бидат указателни случаите, иако ретки, во кои номинативните ги изместуваат останатите падежни форми: *па јаз му рекох: "јаз ми е страх, ако не јаз сам ки одах"* (м. *мене ми е страх*).

Во односниве израмнувања може евентуално да ги наспреме и идните контури на упростениот заменски систем.

3.11. Во југозападните говори рушењето на остатоците од деклинацијата го забележуваме во употребата на акцентираните дативни множински форми: *нам, вам, ними* во акузативни конструкции, сп.: *за-вам ести това нешчо* (м. *за вас*) Костурско (Косинец, КГ, 78); *нам на осакати борбата, на остај без л'уџе и на испрска по цели држави* - Преспа (Орово, ДПГ, 58); *Нам на затво-рија во Герман, на држија таму една недел'а;* Преспа (Стрково, ДПГ, 58); *и виду неми* Костурско (Дреновени, КГ, 78); *јас са откинав од ними, без да ма види Турците* - Преспа (Герман, ДПГ, 59); *со-ними не збрваме, са скарамев за парите* - Преспа (Оровник, ДПГ, 59).

Се работи за несталожен процес, има и обратни случаи: во дативни конструкции се јавуваат полни акузативни форми: *нас ни дадоа леи во Албанија* (Оровник, ДПГ, 58); *нас ништо не ни дојсеа чуите* (Граждено, ДПГ, 58); *лани вас ви дадов* (Оровник, ДПГ, 59),

На исток од Преспа и Костур: во Леринско, Кајларско, Мегленско, Воденско, Кукушко дативниот однос се искажува аналитички: предлогот *на* + полна акузативна форма + кратка дативна форма.

Синтетичките дативни форми: *нам, вам, ним* повторно на исток се јавуваат во Солунско и нивниот ареал продолжува во Серско и Драмско. И овде се губи осетот за старите падежни односи и оттаму се случува дативните форми да се јавуваат во предлошки синтагми во својство на акузатив: - *ут нам по јунак си;* - *пукрај нам за промин'еш и ти;* - *јас дојдух при вам.* И обратно во дативни конструкции покрај *вам* се јавува и акузативната форма *вас: шичкуту ман'и на вас н'екај* (Солунско, ДМГ, XIII—XIV, 197). „Сето ова сведочи за тоа дека деклинацијата на личната заменка за 1. и 2. л. мн. се наоѓа во состојба на преоден хаос кога најстарите форми *(нам, вам)* се истиснуваат од поновите *(на нас, на вас)* и од најновите *(на нам, на вам).* Тука имаме најдобар пример дека јазикот е жив, дека е "систем во движење" (пак таму).

3.12. Редукција на деклинациските форми среќаваме и во лично-предметните заменки за прашања: *кој, -а, -е, -и,* неопределената *некој, -а, -е, -и,* односно за негација *никој, -а, -е, -и,* во кои номинативната форма се обопштила во дативните и во акузативните конструкции, сп.: *аку утвързахте на некој грехови на них утвързане да бидат.* Оваа појава е прилично раширена во говорите што ги истражуваме, зафаќа дел од Леринско и Костурско, Воденско, Гуменџиско и Кукушко. Во оваа поширока регија како оаза се јавува говорот во Кајларско, каде што ја констатиравме општата форма

кого̄ (пункт Тремно), на северозапад се јавува уште во неколку пунктови меѓу Костурско и Преспа, пр. во пунктовите Був, Вămбел и др.

3.13. Во врска со употребата на личната заменка за секое лице *себе (се)* како особеност на југоисточните говори треба да се спомене членувањето на долгата форма "себе". Думев од Воденско го наведува примерот: *нај-ми́лу не́шчу на-се́кој чуве́к е се́б'ту-му* и со право истакнува дека во ваквите случаи „повратната" заменка исполнува именска функција (ВГ, 54), вакви примери имаме забележано и во Кукушко.

3.13.1. Како втора специфичност треба да се одбележи фактот дека во повеќе говори (Леринско, Преспа, Солунско, Воденско, Кукушко) паралелно со формите на личната заменка за секое лице *себе (се, си)* се шири и употребата на формите за личните заменки, сп.: *прăд не́го си-го̄ тӯри́*.

Според З. Голомб во Солунско процесот е многу напреднат. Таму, истакнува тој, „освен *сă* < **se* и *си* < **si* проклитичко-енклитички акуз. и дат. форми, сите други форми на првобитната „повратна" заменка се загубиле. Во врска со исчезнувањето на акцентираната форма на повратната заменка *(себ'а)* во С(ухо) и В(исока) ги има следниве обрати: *за си ха е́зма сăс м'е́н'а* В 87. – *Д'ă-тӯ'а̣тӯ з'е и смо́квăтӯ'а сас н'е́го̄* . . ., во кои старата заменка "себе" е застапена од соодветните форми на личната заменка" (ДМГ, MJ, XIII—XIV, 198).

Во Кукушко исто така се претпочитаат формите на личните заменки наспрема оние на повратната 'себе': *муѓи них сă ра̣збра́а* (м. *меѓу себе*) Мотулово, во Крецово: *мижду них;* во Амбар Ќој: *зă-ме́н си го̄ле́дум* (м. *за себе*). Од Воденско: *го̄-најде́к пред ме́не* (м. *пред себе* - Луковец). И во Леринско среќаваме аналогни примери: *мо́ј си пӯ́л'е са́мо за не́го̄, сă скара́ја ме́ѓу ни* (Зеленич), во Папалжани: *се скара́а ме́ѓу не́ј*.

Во крајните југозападни говори, Корчанско (Бобошчица), акцентираната форма *себе* сé уште се чува: *куртӯлисај себе си;* уште: *сам со себе.* Во Костурско паралелно се употребуваат и двете заменски форми: *се́бе си се ви́ду*, покрај: *се́кој кам не́го̄* (Тиолишча) во Горенци: *се́бе си се фа́ли.*

3.14. Од посвојните заменски придавки треба да се спомене формата за 3 л. женски род *те́ен* "нејзин", што се среќава во пери-

ферните југозападни говори, во дел од Костурско, уште и во Корчанско: *мо́јен, мо́јна* (Бобошчица).

Пак во југозападното подрачје, од односнава заменка како множинска се јавува формата *те́мен* Костурско (Марковени, Вамбел) и *те́мни* (Езерец, Крчишча); во Корчанско *т'ӑмен* (Бобошчица). Оваа заменка повторно се јавува на југоисток во Солунско *т'ӑхнајут.*

Како и другите заменски форми од оваа група и *т'ӑхен,* со разновидностите *темен, темни,* е добиена од генитивната форма *т҃х-* + суфиксот *-ан.*

4.1. Кај заменските форми во јужните македонски говори, освен во падежните, нивелирање среќаваме и во формите за род.

Покрај спомнатиот случај кај личната заменка за 3. лице, елиминација на опозицијата меѓу машки и среден род среќаваме и кај демонстративните заменки. Пр. во кукушкиот говор за машки и среден род среќаваме една показна заменка *тоо (то),* веројатно добиена со асимилација и контракција од формата за среден род "тоа". Во воденскиот говор, според Думев (цит. раб., стр. 54) личната заменка *он\она* се јавува во својство на показна, но овде - како и кај личните заменки - за среден род не се јавува формата "оно", туку си останува *то.* Во Солунско се јавуваат други форми за показни заменки, но пак во редуциран систем (како во Кукушко), - една заедничка за м. и ср., во полза на формите за среден род: *то (това) човек.*

4.2. Кај посвојните заменски форми упростувањето на шемата на родот исто така е присутно нашироко во овие говори, но постојат ареални разлики. Пр. во Гуменџиско формата за среден род се јавува обопштена и за машки, сп. *у на́што буна́р две Ара́п҃а има́ло скри́јно; на́што де́до има́л две́ си́на*; во Воденско, според Думев, има аналогни примери: *ни́ску тава́н, ку́су чуве́к, дибе́лу уве́н,* или: *адну у́мну чуве́к не́ п҃ра́ве ло́шу*, од Пазарско: *мо́јто кабаа́т,* слично и во Кајларско: *мо́јто бо́п бе́ше е́ндро*; додека во Висока - Солунско, обратно, се наложила формата за машки род: *не е наш јаг҃нето, - јазе сум твој нуче.*[21]

Во Кулакија истовремено се јавуваат случаи и од првиот и од вториот тип: *Ве́ли на ни́х Исус: .. да чи́нам п҃уве́л'ӑт҃а на т҃о шо ми п҃уш҃т҃и́, и да свӑрш҃ам не́гово́то ла́ф* (258), - *уш҃ со́фрӑт҃а на ни́њото ступа́н,* покрај: - *уф сӑрц҃иту ваш.*

---

[21] Б. Конески, *Јазични белешки за приказните од Солунско од Збирката на Верковиќ,* Прилози. МАНУ—ОЛЛН, VII 1, Скопје 1982, с. 31.

4.3. Уште понеобични се случаите во кои категоријата род е засегната на ниво на машки и женски род. Пр. од Кулакија кај показните заменки: *и ни́а зна́ими на ва́ човек о̄ти уф гре́хови било* (259); *туку за ва́ сфе́т, шо не́ му зна́ја̄т номо̄то, афурися́ни да би́да̄т* (262); - *ду́ри не́ко̯ не мо́жиши да зами́ни у-та́ пӑт* (252).

Овде ќе ги споменеме и примерите од воденскиот говор, каде што, според искажувањето на В. Думев (ВГ, 54), заменската форма за машки род "негов" е изместена од формата за женски род *нејн*. Ова е завршен процес, имено не се работи за дублетни форми, туку за исклучиво наложување на женскиот род: *о́н бе́ше но́гу бугја̄т чувек, ӑмӑ не́јнјут син* (м. неговиот) *из'де́ се́*. Исто така и во множина: *чурбӑци́а̄та̄ нима́л де́ца, не́јните рудни́ни му да́ле ӣ-ӑдну де́те* . . .

Ваква обопштена употреба на посвојната заменска форма за женски род *нејн* забележивме и при дијалектните истражувања на пунктот Гуменца: *то си има́л нѐјно кукошки* (се однесува на *игумен),* натаму во Ѓупчево (Ениџевардарско): *свӑдба́рӯт, дими́к та̄кӯто на зе́то̄т де, си-ј ӣука́нува кӑ̄те не́јни рудни́ни, уд не́јнто се́ло; мли́во̄то ej ӣо́муш уд кӑ̄те не́јни бли́ски на свӑдба́рӯт.*

4.4. Се работи за појава што нашироко се наложила, на исток најдалеку ја констатиравме во пунктот Савек (Серско), па преку Солунско (Богданско), Воденско, Кукушко, Ениџевардарско стигнува се́ до Кајларско (пункт Тремно).

5.1. Во јужните македонски говори, како периферни, на показ се ред архаизми, меѓу другото и во заменскиот систем.

Од Солунско е лично-предметната заменка за прашање: *котри́, котра́, котро́, котре́* (Сухо), *кутрӑ̄j, кутре́ја* (Висока), сп. *кутри́ си ти* "кој си ти", или во релативна служба: *да си удбира́т, кутри́ гу и́штат* "да си одберат кого сакаат" (MJ, XIII—XIV, стр. 200—203). Се среќаваат и сложени форми: *с'ӑкутри, с'ӑкутра, с'ӑкутру;* уште *ни́котри.* Заменката *котри́,* со разновидноста *кутрӑ̄j* со право се третира како континуација на прасл. *kotoгy.

5.2. Како архаизам се сфаќа и зачувувањето на првобитната форма на именската прашална заменка *то* (< *което*), „додека во македонскиот и ро бугарскиот јазик оваа форма е сосема загубена и е застапена од *кој* во првобитна придавска прашална заменка со значење каков" (MJ, XIII—XIV, 200). Заменската форма *което* се скратила во *то,* откако „се загубило *к* во соседство со *т,* појава сосема обична во нашите дијалекти". Прашалната форма *то* со значење "кој" е забележана во Солунско (Сухо).

5.3. Југозападната македонска дијалектна оаза, говорот во Корчанско, презентира - тоа е познато - ред архаични посебности, како на фонетски, така и на морфолошки план. Во овој случај *ќе* се задржиме на првобитната заменка **vъsъ, vъsja, vъse* за која на македонската јазична територија не постои директна континуација, ако го исклучиме општопознатиот прилог *везден,* односно скаменетите изрази во Солунско *ва́са нош"*цела ноќ", и *ва́зи д'ен'* "цел ден". Исклучок претставува споменатиов говор во Корчанско (Бобошчица), каде што А. Мазон[22] ја констатирал архаичната форма *вес, веса, весо,* во којашто несомнено се крие првичната заменка *vъsъ.*

5.4. Прегледот на архаичните заменски форми ќе го завршиме со еден необичен, поправо неочекуван податок што го добивме при дијалектните истражувања вршени кај доселеници од пунктот Гуменца. Таму, што е многу необично за јужните македонски говори, меѓу количествените заменски придавки, со демонстративно значење ја забележивме формата *то́лик, (то́лик пурӑсна́л на-ма́јка*), исто така и прашалната *ко́лик.* Првата форма претставува директен континуант на стсл. демонстративна заменка толикъ, а втората на старата прашална заменка коликъ.

Многу е веројатно да се претпостави дека се работи за зачувани архаични форми, бидејќи досега не се познати на македонската јазична територија, освен во северните говори, а тешко може да се замисли дека тие оттаму се пенетрирале во јужните говори, без да остават траги во централните.

6.1. Од изложеното за особеностите на заменските форми во јужните македонски говори може да се заклучи дека на односно подрачје евидентна е тенденцијата за натамошно упростување на заменскиот систем, коешто се врши на два нивоа.

Прво. Се забележува нивелирање на падежните односи, изразено преку мешањето на дативните и акузативните заменски форми; пр. во овие говори, освен што се мешаат акцентираните форми за директен и индиректен објект од типот: *нам не́ виде, нас ни даде* - појава позната пошироко во западното наречје - среќаваме и интересна употреба на кратката дативна форма за машки род *му,* која, освен што ги покрива формите за женски род и за множина, се шири и во акузативни конструкции: *па ви́и не му пузнајӑ́ле не́го̄; - му распита́а, да му са ре́кле на не́го̄* (Кулакија).

---

[22] A. Mazon, *Documents, contes et chansons slaves de L'Albanie du sud,* Paris 1936, s. 69.

6.2. Има и обратни примери - употреба на кратки акузативни форми во дативни конструкции, што заедно зборува за една сериозна разнишаност на падежниот систем во јужните македонски говори. Сп.: *и тој ја дава адин алтын многуценно* (во материјалите од Верковиќ); уште: - *гувóри Исус ем а ричé на нéа...* (Кулакија); - *отидох там да ги вел'ам* (Ватилак).

6.3. Второ. Во југоисточните македонски говори, поконкретно во долновардарските, конгруенцијата, односно категоријата род е прилично засегната. Од работава конкретно излегува дека несоодветна маркираност на родот е евидентна и во системот на заменките. Како илустрација за нарушената конгруенција ќе наведеме примери од двојниот објект - именката во машки а заменката во среден род: *а зé лéпот и благосóви*; - *а вúдохми на Афендот.* Истава несоодветност ја забележуваме и во синтагми со показни заменки: *да замúни уш та пăт;* - *и нúа знáьми на вá човек* (Кулакија). Кај посвојните заменки во едни говори се наложила формата на среден род: *нáшто дéдо имáл двé сúна*; - *у нáшто бунáр* (Гуменџа); *мојто кабáат* (Пазарско), во пунктот Висока (Солунско) заменките од м. р. се јавуваат во спрег со именки од с. р.: *нé е нáш јáгнето,* додека во Кулакија се среќаваат примери и од првиот и од вториот тип: *нéговóто лáф;* - *уф сăрцито вáш.*

ON THE PRONOUN SYSTEM OF THE SOUTH MACEDONIAN DIALECTS

(Summary)

Because of the likelihood that they exhibit several archaic features, the Macedonian dialects of the Aegean area, or at least the majority of them, are among those which as long ago as the late 19th century, attracted the attention of Slavists. That interest has continued, with fluctuations in its intensity, and has lasted right to the present.

In the region in question there is clear evidence of a tendency to further simplify the pronoun system, at two levels.

1. Case relations are levelled through the mixing of dative and accusative pronoun forms, e.g. the short dative form for the masculine gender *mu* (to him/if), whi/h, in addition to covering the forms for feminine gender and for plural, is also penetrating accusative constructions: cf *па ви́и не́ му пузнајáле на не́го* (You didn't know him); *Му распитáа да му са ре́кле на не́го* (They asked him if they could talk to him)

There are examples of the opposite process — the use of short accusative forms in dative constructions — and together they indicate a considerable weakening of the case system in these dialects. Cf *и тој ја дава один алтин многуценно* (And he gives her a very valuable gold coin); *ошидох шам да ги вел'ам* (I went there to tell them).

2. In the south-eastern Macedonian dialects, to be precise in the Lower Vardar region, concord of gender is similarly affected. Inappropriate marking of gender is evident in the pronoun system. Here are some examples with double objects — a masculine noun with a feminine pronoun: *а зе́ ле́пот и благосови* (He took the bread and blessed it). We note the same lack of concord in demonstrat ve pronouns: *Зна́ими на ва́ чове́к* (We know this man); *ту́ку за ва́ сфе́т* (But for this world), and so on.

Cf further, with possessive pronouns: *то́ си има́л не́јно куко́шки* (She had her own hens); *он бе́ше но́гу бога́ш чове́к, ама не́јнјут си́н из'де́ се́* (He was a very rich man, but his son spent it all).

1988

ЗА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈАТА НА ЈУГОИСТОЧНИТЕ МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ*

1.1. Општопознато е дека македонскиот и бугарскиот јазик, како и јужните српски дијалекти (делумно), коишто ја зафаќаат јужната периферија на словенската општност, вклучувајќи се во балканската јазична алијанса, во многу нешто ја измениле својата структура и се дезинтегрирале од словенскиот јазичен систем. Елементите што ја обликувале споменатава дезинтеграција исто така се познати: губење на деклинацијата, удвојување на објектот, појава на членот, присуство на глаголски конструкции со помошниот глагол *има (нема)* + глаголска придавка, образување на футур со честичката *ќе,* препозитивна употреба на глаголските клитики во однос на глаголот, употреба на предлогот *од* „како граматички показател на односот на припадност во конструкција што го заменува стариот посесивен генитив – датив" и др.

1.2. Односниве посебности до скоро се третираа како регионално врзани (барем поголемиот дел од нив) со западното македонско наречје, но последните истражувања укажуваат дека југоисточните македонски говори, не само што ги споделуваат овие карактеристики, туку некои од нив ги среќаваме со доразвиени и проширени значења. Во овој момент само ќе ги споменеме: натамошно упростување на падежниот систем, пр. кај личните и роднинските имиња, односно кај заменските форми, проширена употреба на предлогот *од* - под влијание на грчкиот јазик, возобновување на множинската наставка *-е* кај именките од женски род, раширена особено во микротопонимската граѓа, под влијание на ароманскиот јазик, изразито присуство на примери со нарушена конгруенција од контактот со турскиот јазик, од истиот јазик се позајмени и моделите на синтагми со

---

* Види: К. Пеев, *Натамошна десловенизација на македонскиот дијалектен јазик,* Предавања на **XXV** меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1993, с. 39-44.

непосредно прибавување на атрибутот - именка кон друга именка, случаи на двојна определба -- со член и показна заменка (од грчкиот јазик) и др.

2.1. Значи во долновардарските говори се среќаваме со еден многу понапреднат процес на дезинтеграција не само во однос на општословенските елементи туку и во однос на нормативниот јазик, односно на останатите македонски говори.

Ваквата ситуација проф. 3½ Голомб ја објаснува со билингвалниот, односно трилингвалниот статус на македонското население (особено кај мажите), во средина со изразито мешано население. Тоа довело и до анулирање на одредени јазични законитости наследени од словенската структура од којашто останал само речникот. Меѓутоа и лексичката граѓа во Долновардарско е сериозно засегната од туѓи влијанија, од јазиците со кои македонското население контактирало: грчкиот, ароманскиот и турскиот. Потврда за ова наоѓаме повторно кај споменатиот проф. 36. Голомб, во монографијата за говорите во Солунско (селата Сухо и Висока), каде што истакнува дека во Речникот од проф. М. Малецки за говорите на споменатите села, туѓата лексика учествува со цели 40%[1].

2.2. Какви биле можностите за јазична интерференција, обусловена од мешањето на населението во Долновардарско, најрепрезентативно ни укажуваат демографските податоци објавени во почетокот на нашиов век, според кои на пр. во Гевгелиска каза (во градот Гевгелија и областите Трнава, Маја Даг и Караџова), во 68 населени места имало 20.643 Македонци (христијани), 14.900 Турци и околу 13.000 Власи. Турските властодршци особен притисок вршеле во градовите, така на пр. во градот Пазар нивниот број достигнал до 5.100, а Македонци имало 4.000[2].

Ваквиот однос на бројките претставува резултат на она што било започнато уште со навлегувањето на Турците во Македонија, а е потврдено и од повеќе патеписци коишто забележиле дека уште кон почетокот на XV век повеќе јужни градови биле просто потурчени (Битола, Солун, Енице-Вардар и др.)[3].

2.3. Според поновите демографски податоци од истата регија (Долновардарско), добиени од информатори при собирање на дијалектна и

---

[1] 3½ Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско),* сп. „Македонски јазик", ХШ-XIV, Скопје 1962/63, с. 262.

[2] Етнографските податоци се земени од книгата на В. К'нчов: *„Македонија, етнографија и статистика"*, Софија, 1970. К'нчов македонското население го прикажува како бугарско.

[3] К. Иречек, *Књажество Б'лгарија,* т. II, 24, Сп. В. К'нчов, цитиран труд, с. 301.

микротопонимиска граѓа (анкетирањето е вршено по Втората светска војна со преселници)[4], ситуацијата во врска со бројноста на турското население е прилично изменета, зашто претходно изнесените податоци од К'нчов се однесуваа на период кога споменативе краишта беа сé уште турски вилаети (пред Балканските војни). Сепак грчкото и влашкото присуство останува и понатаму реалност во овие краишта.

Во тој однос предничат градските населби коишто остануваат со мешано (и полилингвално) население, како пример да го споменеме градот Воден во кој според информаторот имало околу 2.800 куќи, а само половината биле Македонци (околу 1.400 семејства). Сепак не е мал и бројот на селата во кои освен Македонци живееле Власи, Грци и помалку Турци, пр. во с. Долно Аласе од 230 куќи, Македонци биле 150, другите Власи и Грци, во с. Мандалово од 450 куќи 60 биле македонски, или во с. Тресино имало 280 од кои 140 биле македонски и сл. Треба да се одбележи дека во споменатава регија, особено во Мегленско, имало и села со чисто влашко население, конкретно селото Бериславци имало 70 куќи, сите влашки.

Се разбира дека бројот на селата во кои живееле само Македонци бил голем, пр. во с. Владово имало 400 куќи, сите Македонци, во с. Пожарско имало 300 куќи, сите македонски, во с. Чичигас имало 250 куќи, сите македонски, во с. Тремно имало 220 куќи, сите македонски, или во с. Ајватово имало 400 куќи, сите македонски и др.

3.1. Во обработката на најавените јазични посебности во Долновардарско, коишто претставуваат несомнена дивергенција од општите системи, ќе се послужиме и со елементите што ни ги нуди микротопонимиската граѓа, зашто таа сигнализира на „бројни појави што се резултат на сложени и често невидливи и нејасни процеси на етничката, лингвистичката и, воопшто, на културната симбиоза на хетерогеното население"[5].

Да илустрираме: во микротопонимискиот материјал од с. Радомир (Енице-Вардарско) го среќаваме топонимот *Двете Рътишта,* во кој очигледно е нарушена категоријата род, т.е. не функционира противставеноста на формата за женски и среден род *две* со формата за машки род *два.* Дека не се работи за превид ни укажуваат повеќе примери од разговорниот

[4] Во работата се користени материјали од Одделението за дијалектологија и Одделението за ономастика при Институтот за македонски јазик. Во анкетирањето и собирањето на материјалот сум учествувал и самиот, но основниот корпус од топономастичката граѓа од јужните македонски говори е собран од Д. Угриновски.

[5] Оливера Јашар-Настева, *Меѓујазичните контакти и нашата топонимија,* Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје, 1980 год., с. 133.

јазик, од односниве говори, така во Зборникот на Верковиќ[6] среќаваме: *и две ангели му пријастоиха: един од десна страна, друг од лева* (91); *виде друзи две братќа* (264); исто така и во Кулакиското евангелие[7]: *не́ мо́жи не́кој да рабо́ти измиќа́р на две а́ги* (264).

Сепак процесот не е завршен, во с. Петгас (Гуменца) се забележени следниве два топоними: *Две́та Ка́мина* и *Две́та Ре́ки,* во кои определбата *две́та* еднаш е во конгруенција со именка од машки род (камен), а друг пат со именка од женски род (река). Во материјалот од Верковиќ имаме и обратен пример: формата за машки род *два* се однесува на именки од женски род: *таму најде една дивојка џуна гузели и една арапка, са биеха двата* (162).

3.2. Споменатиот пример со нарушена конгруенција лесно се вклучува во цела серија од слични примери. Ке започнеме со употребата на бројот 'еден' со формата за среден род *едно* како одредница на именка од машки род *(кораб),* којашто истовремено стои и во корелација со формата две (за женски род): *фатили две кораби, на едното влезе чилиби Тодорак* (Верковиќ, 167). Во микротопонимискиот материјал од Долновардарско многу се чести примерите во кои атрибутската одредница се јавува во среден род, а именката од машки, сп. примери од с. Крушаре (Енице-Вардарско): *Широ́куто Гири́с* 'селски поток, служи како водовод', *Го́рно Баи́р (баи́р* 'рид'), *Си́инто Ви́р* 'извор со "сина" вода', *Кри́вто Ја́з (јаз* 'бразда со вода'), *Смакна́тто Брег* (: истурен, паднат брег). Во називот *(Дедо) Димитре Думчевут Трла,* запишан во с. Бабјани (Демир-Хисарско) тешко е да се каже дали е засегната и категоријата број (покрај категоријата род), бидејќи именката ' трло' понекогаш се јавува од женски род "трла". Во секој случај определбата е од машки род, а именката или е од женски, или пак во множина.

3.21. Кон споменативе објаснувања на проблемот би требало да го додадеме и она од проф. Б. Конески, коешто има попрецизен карактер во смисла на изнаоѓање на образецот, за првоспоменатата промена. Имено, констатирајќи го односниов феномен проф. Конески истакнува: „...во случајов, во средина со изразита македонско-грчка двојазичност природно

---

[6] P. Lavrov a J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské, z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze 1932.

[7] A. Mazon et A. Vaillant, *L'évangéliaire de Kulakia, un parler slave du Bas-Vardar,* Paris 1938.

ни се налага заклучокот дека промената станува под влијание на грчкиот, во кој единствената форма *δύο* иде со трите рода"[8].

3.3. Дека нивелирањето на опозициите на родот претставува сериозна граматичка претумбација со реперкусии што и понатаму го засегаат системот, се огледа и во тоа што со делумното отсуство на споменатите опозиции како да престанува да важи и изделувањето на посебни множински форми и типови, со свои формални обележја какви што среќаваме во другите говори. Имено, во овие говори освен познатите упростувања на промените по основи (во женскиот род меѓу меката и тврдата промена: *жена - жени,* исто *душа - души,* или во средниот род по изедначувањето на промената на консонантските основи на -t и -n), среќаваме и нови отклонувања на разликите, така што е очигледна тенденцијата да се наложи во множината една наставка.

3.31. Да конкретизираме: наставката *-и,* со која по правило се изведува множина кај повеќесложните именки од машки род (и од женски), се среќава и кај именките од ср. род, што во множина се јавувале со наставката *-ета (: телета),* односно со поновата *-иња*; пр. кај именката *прасе: и о́ни испадна́ле, си утидо́а на бил'у́кот на пра́сите. Ка́ ути́шле уф пра́сите, си тарча́ло са́то бил'у́к* (MV,K,265); така и кај именката *јагне*: *ве́ли на не́гу: "па́сај ја́гнити мој"* (MV,K,338). Истава множинска наставка се јавува и на местото од наставката *-а,* што обично оди со именките од ср. род (на *-о* или *–це*) пр. за *ребро : и да кла́дам пра́стот уф ду́пките, и ра́ката да кл а́дам уф ре́брити не́гови* (MV,K,252), односно за *срце: шо́ си стре́сити така́, и за́шт'о си расчу́дити и си у́мити уф са́рцити ва́ши* (MV,K,335). Споменатава наставка *-и* се инкорпорирала и во примерите што правеле множина со наставката *-ена: и ими́нити на дванáдесет Апо́столи би́ле ви́а* (MV,K,323).

3.32. Иако за проширената употреба на множинската наставка *-и,* континуант на истата наставка кај именките од некогашните *о- јо-* основи, во југоисточните говори, кај именките од машки род (кај еднослоожните, како и кај повеќесложните), исто и кај именките од среден род, извесна поткрепа може да претставува влијанието од стариот јазик (сп. *чесни куми, соспи снеги, друми широки* - Конески, *Историја на мак. јазик,* 138*),* сепак не е исклучена извесна врска со нивелирањето на опозициите по род, имено и едното и другото израмнување природно наоѓаат наслон во аналогната ситуација во турскиот јазик, во кој, како што е познато, не

[8] Б. Конески, *Македонскиот XIX век,* Скопје, 1986. Јазични белешки за приказните од Солунско од Збирката на Верковиќ, с. 175.

постојат родови опозиции, а множинските форми се јавуваат само со една наставка: *-lar,-ler* (balıkçı-lar = рибари, kalp-ler = срца), ова дотолку повеќе што во односниве говори (за ова има објаснување и во демографската состојба) влијанието на туркиот јазик било особено силно изразено.

4.1. Повеќе модели при редењето на зборовите во реченицата, како што е познато, се позајмени од соседните балкански јазици (препозитивната употреба на кратката заменска форма во однос на глаголот, непосредното прибавување на дополнението за место кон глаголот и др.). Овие посебности се среќаваат и во долновардарските говори, но во моментов ќе се задржиме на еден образец позајмен од турскиот јазик во кој атрибутската одредница е претставена од именка без зборообразувачки моделирања и како таква се додава кон друга именка. Некои од ваквите позајмени синтагми се пошироко познати, пр. *шам кајсија,* или пак домашните образувања според овој модел *(ветар работа)*, но прави впечаток дека во Долновардарско, особено во микротопонимијата среќаваме неочекувано голем број вакви обра-зувања, пр. од Ениџе-Вардарско: *Ва́р Би́гур* 'извор во варовник' (с. Вадришта), *Че́лите Ре́ката* 'сува река'(с. Крушаре), *До́л Калу́гер* 'месност со долови' (с. Бајбани), *Гу́птин Гро́п* 'месност, циганско гроб' (с. Радомир), *Бугда́н До́л* (според личното име *Богдан);* од Гуменциско: *Бу́фут Го́рница (був* - птица + *горница* - вид круша), *Га́вран Ка́ман* 'планинска месност', *Ри́дут Ло́зја* 'место со лозја', *Тува́р Пра́х* 'место', *Га́вран Ка́мин* (с. Петгас), *Црна́кут Пре́лок* 'ниви со црници за свилена буба', *Калу́гер Ка́мен* 'издлабена карпа, веруваат дека е лековита, остават пари' (Гуменца); од Кајларско: *Гла́вте Во́тта* (: *глава* 'извор' - ваквото значење на *глава* е познато и од други регии) (с. Ранце), од истото село е и топонимот *Са́ва Чу́ка* 'рид, ниви'.

4.11. Има синтагми во кои турскиот елемент е поприсутен, бидејќи и лексичките единици се турцизми (барем едната од нив), покрај тоа што и моделот е позајмен од турскиот јазик, сп.: *Та́ш Буна́р* (: *та́ш* 'камен'), значи 'место каде што има ѕидан бунар' (Харсово, Кукушко), *Стра́ната Ае́рут* 'пасиште, има и штали' (: *аер* 'просторија за добици, штала') (с. Луковец, Воденско), *Мухаре́м Ха́н* 'пат, теснина, некогаш имало ан' (с. Владово, Воденско), *Ајва́н Буна́р* 'извор, вода од која пијат добиците' (: *ајва́н* 'добиток'), *Бор Буна́р* 'пладниште, појалиште (за стока), има борови' (с. Куфалово), од истово село: *Че́шмата Вудини́ца* 'воденица' (сега не работи), *Џаде́ Азма́к* (: *џаде́* 'пат', *азма́к* 'неплодно земјиште') (с. Ѓупчево), *Карта́л Та́ш* (: *карта́л* 'орел', *та́ш* 'камен'), *Ибраи́м Ту́мби* 'ритчиња' (: *Ибраим* - муслиманско име, *тумба* 'ритче') (Гуменца).

4.2. Се разбира дека ваквите модели, освен во микротопонимската граѓа се среќаваат и во секојдневниот говр; ќе наведеме примери прво од Зборникот на Верковиќ: *кату чу царјут такос одговор от една сел'анка мома* (54) (именката *сел'анка* е употребена со придавско значење 'селска'); *на корема имала нишан маслинка* (281); *нúа úмами зáкон: мáж човéк не клáвами нéтри* (9); *здигнá един мермéр кáмин мишанлúа* (17).

Во Кулакиското евангелие вакви синтагми среќаваме почесто: *и нóгу аскéр л'ýди ут сáта Јудéа* (323) - овде именката *аскéр* е употребена како атрибутска одредница со значење 'воинствен' и сл. Сепак повисок степен на прифаќање на туѓиот образец (во овој случај турскиот) среќаваме во синтагмата: *дадéле на нéгу рúба пичéно идно парчá, и ут вóсук пчéла мéт;* во која имаме две именки во функција на придавки: *пчéла* наместо 'пчелин', *вóсук* наместо 'восочен'.

5.1. Влијанието на ароманскиот јазик врз југоисточните говори е релативно силно, проф. Зб. Голомб[9] македонскиот и ароманскиот јазик ги претставува како едно потесно колце во општите рамки на балканската лингвистичка лига, со многу развиена комуникација, што условила големи етно-лингвистички промени. Натаму, објаснувајќи ги околностите тој нагласува дека "основната маса на претсловенското автохтоно население со коешто словенските освојувачи или новодоселеници стапиле во потесен контакт (кога се доселиле на Балканот) биле Балканските Романци... (додека) поголемиот дел од грчкото население за време на словенската инвазија во 7. век се повлекло во крајбрежните градишта и во врска со тоа, изгледа, директните контакти меѓу Словените и Грците биле ограничени". Потврди има многу, како прво да го споменеме обопштувањето на предлогот *на* во формите на директниот предмет, на што е укажано и во Историјата на македонскиот јазик од проф. Б. Конески[10], натаму во нивелирањето на извесни опозиции на категоријата род[11], иако овде пресудно било влијанието на турскиот јазик, но сепак факт е дека во ароманскиот има спротиставување само на два рода, а не на три како што е во нашиот јазик, така што и ова сигурно имало извесно значење во развојот на споменатава посебност. За учеството на ароманскиот јазик во „десловенизирањето" на долновардарските говори можат да се наведат и други

---

[9] Зб. Голомб, *За механизмот на словенско-романските односи на Балканскиот Полуостров,* „Македонски јазик", **XX,** Скопје, 1970; *Szkic dialektu Arumunow macedońskich,* Prace językoznawce, 4, Kraków, 1961.

[10] Б. Конески, *Историја на македонскиот јазик,* 1982, с. 127.

[11] К. Пеев, *Од реконструкцијата на еден македонски говор од Солунско,* Македонските дијалекти во Егејска Македонија, МАНУ, 1994, с. 90.

моменти. За ова гледаме реална основа во бројното присуство на ароманско население во оваа регија, на што веќе и укажавме во уводот.

Сега ќе се здржиме на еден друг аспект, имено како ароманскиот јазик влијаел да се зачува или да се доразвие (во споменативе говори) употребата на некогашната множинска наставка -ѧ (> -е), од меката промена кај именките од женски род. Имено во микротопонимиската номенклатура од Долновардарско, а особено од Енице-Вардарско, одредницата што маркира именка од женски род во множина се јавува со наставката *-е: Авду́ле Бе́гуве Че́шми* (чешми во с. Власе, Енице-Вардарско), *Алиму́руве Кру́ше* (ниви во с. Крушаре, Енице-Вардарско), *Усуве Авли́е (авли́ја* 'бавча до дворот' Крушаре); во последниве два случаја освен одредницата, и именката во множина се јавува со наставката *-е*, а такви случаи има и во други села: *Ки́рковте Ни́ве* (Долно Власе). Има и обратни примери: одредницата прави множина со наставката *-и* а именката со *-е: На́нуви Ни́ве* 'ниви на некој Турчин во Пазар', *Пла́снички Тупо́ле* 'орман во с. Пласничево', *Асан Бе́гуви Ни́ве* (чифлик на Асан бег во с. Крушаре); *Белушо́рте Ни́ве* (ниви со бела земја, с. Крушаре), *Мигле́нцките Дъ́рме (дъ́рма* 'грмушка', место кон Меглен, с. Асарбегово), *Да́куви Типо́ле* (место со тополи, с. Лиг ован, Солунско), сп. уште: *Па́дине* (страни на планина во с. Тремно, Кајларско).

5.2. Ваквите множински форми кај именките од женски род со наставката *-е,* за разлика од она што е општо раширено во нашите говори - именките од женски род множина да прават со наставката -и, уште се познати од северните говори, некои дебарски говори (с. Жерноница) и од корчанскиот говор (с. Бобошчица). Појавава во северните говори се објаснува како заедничка црта со соседните српски говори, за дијалектот во Жерноница се допушта контакт со говорите во Призренско, додека за с. Бобошчица ваквото влијание е исклучено, овој говор „...бил несомнено повлијан во овој поглед од албанскиот (и ароманскиот), во кои во множината кај придавките и заменките имаме противставување на формите за женски и машки род. Морфемата *-е* со тоа била потсилена како знак за женски род и затоа можела да надвладее над морфемата *–и* од тврдата именска промена, што останала како знак типичен за м. род[12].

Ако за Корчанско се допушта албанско (и ароманско) влијание, за микротопонимите во Енице-Вардарско, Солунско, Кајларско и др. првата можност отпаѓа бидејќи овие говори немаат контакт со албанскиот елемент, но затоа ароманското влијание, како што рековме, овде било изразито

[12] Б. Конески, *Историја на македонскиот јазик, с.* 140.

силно, па дури и имало села во кои влашкото население било во мнозинство.

6.1. Влијанието на грчкиот јазик е присутно и во случаите на истовремена употреба на членот и на показната заменка: *о́ди нă-то изе́рууто, ќи-си вắрзиш ину-ќуп* (143); - *И гу-фắрл'а вắлкут нắтре у-изе́рто то́ ко́шут* (144); - *Му-ă-да́ва та згра́нта* (144); - *итắрвите не-ă-сắка́ле таа по́мале́чката ниве́ста* (150); - *сă-ту́ри то́ про́суто* (141); - *Бре, ви́кните-гу то́ Ѓу́птинут шу-сфи́ре* (141). Во примерот што следува показната заменка се наоѓа во постпозиција во однос на именката: *Кă-гу-видо́а биго́јте ти́а тắкфо́ ко́јн, тắкфо́ ни́што гу-зе́ват* (141). Освен во кајларскиот говор, вакви примери има забележано и во Корчанско (Бобошчица): *тој помла́ђо син*[13].

6.2. Меѓу сериозните сигнали за адаптација на говорите во Долновардарско кон туѓите модели, сигурно треба да се спомене и замената на општо познатата честичка за негација *не* со грцизмот μ᾽η, конкретно во Зборникот на Верковиќ: *свắти Ѓорги хи рắка́: ми сă бо́иш, аз ќу кортоли́сум то́јắ мома́* (288); - *се моли: „аман, брате, ми хождаш аф гората"* (83); - *му вели: „ади, царју, ми са чуди така"* (201).

7.1. Меѓу лесно забележливите отстапувања од структурата на општонационалниот јазик секако треба да се споменат случаите кога е изгубена корелацијата „меѓу одделните типови зависност и нивните експоненти", т.е. кога среќаваме навлегување на заменските форми за акузатив во сферата на индиректниот предмет*: и на неа тогас га погледна сос грозност и га вели* (Верковиќ, 63); во Кулакија обратно „Се чини дека *му* (за дативен предмет, б.м.) прераснува во универзален сигнал за објектска врска било да се работи за директен било за индиректен објект, било во еднина било во множина"[14]: *да ка́к му слуша́ Исус, сă чуди́* (Кулакија, 265).

7.11. Проф. Б. Конески за ваквите, односно слични отстапувања во заменскиот систем (пр. употреба на кратки наместо долги форми) во долновардарските говори вели дека сериозно го засегнуваат словенскиот карактер на синтаксата на односново наречје: „Општата состојба на еден говор како кулакискиот, во кој туѓото воздејство е очевидно во повеќе насоки, па случаите како: *сетне на ти ке ти кажа; - не те сакам на ти* (Киреч-ќој, Солунско), во кои имаме навистина изразито отстапување од

---

[13] З. Тополинска, *Од синтаксата на македонските евангелија,* Прилози. Одделение за лингвистика и литературна наука, XIV-2, МАНУ, 1989, с. 142.

[14] З. Тополинска, види фуснота 13, с. 148.

словенската синтакса..."[15], ни ги отсликуваат најновите развојни фази на заменскиот систем во овие говори.

7.12. Некои од овие посебности и досега ѝ беа познати на нашата дијалектолошка наука, пр. проширената употреба на кратката заменска форма за индиректен објект *му*. Она што го третираме за новина и што јасно укажува до која степен падежниот систем кај заменките останал без своја физиономија, т.е. до која степен е загубен осетот за функционирање на формите најрепрезентативно ни се претставува со случаите во кои номинативната форма ја презела функцијата на индиректен објект, сп.: *па јаз му рекох: „Јаз ми е страх, ако не јаз сам ки одах"* (Ватилак, 86) *(јас ми е* м. 'мене ми е'); *или: Он идну зăрну у-чи́змата му-вле́гăл* (Кајларско, 141) *(он* м. 'нему').

8.1. Промените во словенскиот лексички фонд, иако не во толкав обем како во граматичката структура, сепак силно се изразени во долновардарските говори. Како што веќе споменавме во Речникот на М. Малецки од Солунско туѓите лексеми учествуваат дури со 40%.

Сондажните истражувања што ги направивме во номенклатурата на микротопонимиската граѓа од односнава регија во општи црти како да се сложува со споменатиов однос. Позајмените лексеми главно се земени од турскиЁЇ и ароманскиЁЇ јазик. Прави впечаток дека првите, т.е. турцизмите се среќаваат во повеќе места, додека оние земени од ароманскиот јазик се ограничени на оние села во кои ароманското население било во мнозинство.

Во овој случај ќе ги илустрираме турцизмите: *Чăта́лут* 'место каде што се крстосуваат патишта' (основно значење: 'дебела гранка што се разделува на две гранки') (с. Петгас, Гуменца), во с. Баровица е запишан топонимот: *Чита́лут на Палио́ри* 'раскрсница кон Старо Село'; *Шадрава́нут* 'повеќе чешми, водоскок' (Гуменца); *Капиии́ица* 'нива на граница со с. Крива' (: *капи́ја* 'врата') (Гуменца); *Авли́ите* 'бавчи' (с. Ризарци, Гуменца); *Ка́јнак* 'ниви' (: *ка́јнак* 'извор') (с. Ризарци, Гуменца); *Мера́та* 'пасиште, ниви' (Ризарци, Гуменца); *Гири́зот* 'јаз, бразда со вода' (с. Горопик, Гуменца, истиот топоним се среќава и во Пазар); *Кăр* 'суви ниви' (Горопик, Гуменца), во с. Петрово (Гуменца): *Кăрцките Ни́ви* 'ниви на рид'; *Гере́ну* 'пасиште, неплодно место" (с. Петрово, Гуменца); *Ама́мот* 'сега ниви, порано бања' (Бојмица, Гуменца); *Ада́та* 'ниви' (првично значење 'остров') (с. Бојмица, Гуменца); *Чати́ита* 'извор' (: *чати́ја* 'дрвена конструкција на покрив') (с. Манцалово, Енице-Вардар); *Ѓо́л'от* 'ниви'

[15] Б. Конески, *Македонскиот XIX век,* Скопје, 1986, с. 205.

(ѓол' 'бара') (Пазар); *Пачавúцата* 'ниви' (: по форма - *пачавúца* 'ногавица') (с. Радомир, Енице-Вардар); *Усуве Авлúе* 'бавчи на Јусуф' (Бабјани, Енице-Вардар); *Баúрут* 'рид' (с. Бабјани, Енице Вардар); *Думýзут* 'ниви' (: *думýс* 'свиња') (Бабјани, Енице-Вардар); *Куџá Ташé* 'рид' *(коџá* 'голем'; *таш* 'камен') (Бабјани, Енице-Вардар); *Митирúзите* 'место в планина' *(метирúз* 'сточарски термин') (Бабјани, Енице-Вардарско); *Дúнк* 'место, има *дúнк* - работилница за луштење ориз' (Вадришта, Енице-Вардар); *Џадé Азмáк* 'неплодно место, има пат' (Ѓупчево, Енице-Вардар); *Влáшкуто Урмáн* (: *урмáн* 'шума') (Кадиново, Енице-Вардар); *Азмáчката* (сп. *азмáк* ' влажно место', има и јаз) (Кадиново, Енице-Вардар); *Анá Чаúр* 'ливада бегинска' (Араплија, Солунско); *Дервéн* 'ниви, место за поминување' (Ајватово, Солунско); *Сулинáро* 'ниви, двомеѓа со с. Ајтос' (: *сулинáр* 'мразулец') (Негован, Солунско); *Џájто* (: Џадето 'патот') (Негован, Солунско); *Сарá Ѓол'* 'жолта бара' (фиг.: поле со зрело жито) (Неволјани, Солунско).

[a] N THE DISINTEGRATION OF THE SOUTHEASTERN MACEDONIAN DIALECTS

Summary

It is well-known that after entering into the Balkan linguistic alliance the Macedonian and Bulgarian languages changed their structures considerably and separated from the Slavic linguistic system. However, this process of disintegration is much more advanced in the dialects from the lower parts of the Vardar region. Prof. Z. Golomb explained this situation with the bilingual, i.e. trilingual, status of the Macedonian population (especially of the men) living in an exceptionally multiethnical environment. In other words, the influence of Greek, Aromanian and Turkish led to the annulment of certain linguistic laws descending from the Common Slavic system.

1991/1996

ПОВТОРНО ЗА "ЛАЖНИТЕ ОСТАТОЦИ" ОД КРАЈНИОТ *ЕР* ВО ЈУГОИСТОЧНИТЕ ГОВОРИ

1.1. Долновардарските спаѓаат меѓу оние македонски говори што се најшироко истражувани и за кои има најмногу пишувано. Ваквиот интерес, појавен уште кон крајот на минатиот век бил обосновен од стремежот на славистите за изнаоѓање на елементи од дијалектната база на јазикот на Кирил и Методи.

За време на Балканските војни 1912/13 Јордан Иванов престојувал неколку недели во селата Сухо, Висока и Зарово што се наоѓаат североисточно од Солун, во реонот Богданско. Резултатите од дијалектните истражувања во споменативе солунски села Иванов ги објавил во познатото париско славистичко списание "Ревија за славистички студии"[1] во која разгледува неколку архаични посебности во односниве говори : за континуантот на гласот *ери* (*ы*), за гласот *s* и особено се задржува на "фрапантниот податок" дека во Богданско има случаи на зачуван *ер* (*ъ*) на крајот на збороформи што завршуваат на група согласки: *скъмпъ ли-ј тјутјунъ, силнъ аск'ер (С), тој тъј му реклъ (В), ендръ грат падна* (В,С), *плиткъ ѓол* (С), *ендръ фасул* (В), *мъндръ мънчъ, мъндръ кон'* (В,С), *тенкъ , нискъ, чърнъ, нискъ, мъшкъ* (се однесува за човек) (С), *сладкъ пекмес* (С), *мънтъ пекмес* (С), *скъмпъ орис* (С), *чърнъ ол, чърнъ кон'* (В).

1.2. Задржувањето на крајниот ер (*ъ*) во односниве примери од Сухо и Висока Иванов ги објаснува од еуфонични причини, односно со стремеж да се олесни изговорот на крајната група согласки. Обратно, во селото Зарово проблемот се решава на подруг начин, што е и општопознат, со вметнување во согласничката секвенца вторичен ер: *рекъл, топъл, ендър,* поради што присуството на крајниот ер станува излишно.

---

[1] J. Ivanov, *Un parler bulgare archaique.* Revue des études slaves, II,1922, s. 86-103.

1.21. Рецензирајќи ја статијата на Иванов, Л.Милетич на страниците на сп. Македонски преглед[2], иако ги допушта еуфониските причини, сепак заклучува дека тие тешко би можел да бидат основниот агенс за зачувување на крајниот ер, бидејќи нив ги среќаваме и во останатите говори, а тоа значи дека овде треба да постојат и други посериозни погодности. Понатаму Милетич заклучува дека една од таквите причини претставува континуацијата на гласот *ери (ы)* што овде се совпаднала со големиот *ер (ъ),* како во средината, така и на крајот на зборoформите, пр. *козъ, кравъ* (мн. ф., стсл. козы, кравы), што натаму наложило по аналогија да се задржи и етимолошкиот краен ер, кај зборови што завршуваат на група согласки.

Основно е дека на Милетич му изгледа недоволно аргументирана тезата на Иванов – оти кај одделни зборoформи, при одредена фонетска окруженост, од причини за благозвучност и полесен изговор, се задржал крајниот ер.

1. 22. Рускиот славист А.Селишчев во сп. *Slavia* објавил приказ[3] во кој возразува, иако со други аргументи, на објаснувањата на Ј. Иванов во врска со наводно зачуваниот краен *ер.* Тој коментира дека во повеќето примери на крајниот ер му претходи еден од сонантите **р, л, н:** *ендрЪ, мЪндрЪ, реклЪ, силнЪ* и сл., кои по губењето на крајниот ер станале слоготворни (*ендр, мокр, рекл* и сл.), но понатаму во резултат на "тенденцијата крајната согласка да се ослободи од слоготворноста", а паралелно со тоа да се зачува "општиот карактер на основата", како што гласи во женски и среден род: *мЪндр-а, мЪндр-о, рекл-а, рекл-о* и сл., дошло до повторна појава на еден вторичен ер на крајот на зборот. Ова понатаму се проширило, односно почнало да се изговара во придавските форми и зад други согласки (*нискЪ, слаткЪ* и сл.).

1.23. С.Романски во својата статија "Лажни остатоци од крајниот ер"[4], анализирајќи го ова толкување на Селишчев, заклучува дека тоа е "премногу исконструирано за да биде вистинско", и не само тоа, Романски комплетно ја отфрла тезата на Иванов за "зачуван *краен ер*" во Солунско, што впрочем излегува и од самиот наслов што пред малку го споменавме. Тој во синтагмата *"прЪмнЪ"* (човек), поточно во придавката *прЪмнЪ* не

---

[2] Л. Милетичъ, *Jordan Ivanov, Un parler bulgare archaique.* Revue des études slaves, II,86-103, Paris, 1922. (Rézumé). МПр, I, 1925, кн. 3, с. 119-121 + 168-169.

[3] А. Селищев, *Новый сборникъ по диалектологии и фолклору Македонии,* Slavia, IV, 1925, с. 354 и натаму.

[4] Ст. Романски, *Мними остатъци отъ краесловенъ еръ въ единъ български говоръ въ Македония,* МакПр. III, кн. 1, с. 23-32.

гледа зачуван *краен ер*, туку зачувана првична сложена придавска форма. "Тоа се согласува и со фактот дека во односниов архаичен говор за *ери (ы)* се јавува рефлексот *ъ*, и тоа не само во коренските слогови, туку и на крајот на зборформите; покрај *мъшка* (стсл. *мышъ*), *сън* (стсл. *сынъ*), *сът* (стсл. *сытъ*), во селата Висока и Зарово во множински форми на именки и придавки, како во машки, така и во женски род, среќаваме редовно: *козъ* (стсл. *козы*), *кравъ* (стсл. *кравы*), *къткъ* (стсл. *кыткы*), *зъмбъ*, *живъ* (стсл. *живы*), *прочуенъ крушъ* и сл." (в. Ј. Иванов, с. 94). Во таков случај јасно е дека "натрупувањето на согласки само помогнало да се задржи името сложената форма на придавката и да се прошири нејзината употреба наместо простата, при тоа значењето на определеност постепено се затемнувало" (Романски, цит.раб., с. 31).

Меѓутоа и толкувањето на Романски содржи еден мал, но сериозен превид. Имено тој ги зема предвид само атрибутските сегменти од типот *пръмнъ* (човек), во кои крајниот ер го објаснува како континуант на *ери* од определената придавска форма *пръмны,* но испушта предвид дека Ј.Иванов споменува присуство на крајно *ер* и во глаголската *л*-форма, пр. *реклъ* (*тој тъј му р'еклъ)* во која е исклучено секакво комбинирање со *ери*. Освен тоа треба да се нагласи дека: ако во Висока постои некаква можност придавската форма во синтагмите *ендръ* (фасул), *нискъ* (човек), *дребнъ* (добиток) да се објаснува како развој од сложените форми: *ендры, нискы, дребны,* поради редукцијата на *ы* во *ъ,* тоа апсолутно не би можело да важи за пунктот Сухо бидејќи таму *ы* се рефлектира во *и*, впрочем како и во другите македонски говори, а како што видовме од материјалите на Иванов во Сухо има забележано повеќе примери со зачуван краен *ер: силнъ аск'ер, ендръ грат, пръвнъ* (човек), *плиткъ* (ѓол), *дребнъ* (добиток) и др.

1.3. Како што е познато на два пати во триесеттите години, поточно 1933 и 1934, полскиот славист М. Малецки ги истражувал говорите во Сухо и Висока. Резултатите од оваа работа планирал да ги презентира преку една комплетна студија за односниве говори, од која за жал, поради прераната смрт, објавил само два дела: текстови и речник[5].

Малецки не можел да го одмине начнатото прашање од Ј. Иванов за "зачуван краен ер" во Солунско. На односниов проблем му се навраќа со одделна статија во сп. Lud Słowański[6].

---

[5] M. Małecki, *Dwie gwari macedońskie. Sucho i Wisoka w Sołuńskiem.* Część I, Teksty, Kraków 1934. Część II, Słownik, Kraków 1936.

[6] M. Małecki, *Drobjazgi z Macedonji: Jeszcze o rozwoju końcowego jero w gwarach "Bogdańska",* Lud słowiański II, 1933, s. 106-119.

1.31. Немајќи комплетен преглед врз проблемите што произлегуваат од засегнатоста на категоријата род во долновардарските говори, Малецки делумно го прифаќа мислењето на Иванов за зачуван краен ер, односно го модифицира како вторично појавен.

Становиштето на М. Малецки повторно го презентира Зб. Голомб во монографијата за говорите во Сухо и Висока[7], со која ги заокружува напорите на Малецки реализирани во споменативе две книги во кои недостасуваше граматичкиот дел.

1.32. По односново прашање тој пишува: "Кај придавките во говорите на С - В треба да се разгледа уште една работа, впрочем, веќе објаснета на убедлив начин од Малецки... Овдека работата е во мешањето на формите на nom. sing. masc. со nom. sing. fem. во редот на придавките со основа на консонантска група. Ова, се разбира, е описно пристапување кон работата. Од историска гледна точка овдека имаме работа со специјален развој на nom. sing. masc. кај оние придавки што имале на крајот тешка за изговор консонантска група и поради тоа по неа развиле вторичен "ер" што овозможил да се зачува таа група во неупростена состојба. Најверојатно тој процес прво се извршил кај придавките што ги имале во завршокот сонантите *р, л, н,* подоцна по пат на аналогија можел да ги опфати и другите што имале во завршокот консонантска група без сонанти. Новонастанатиот "ер" во неакцентирана позиција се изедначил со неакцентираната наставка *-а* на nom. sing. fem.: оттаму доаѓа и идентичноста на формите за машки и женски род кај таквите придавки:

мокра m., f., *мокру* н. С - В
мъндра m., f., *мъндру* н. С - В
б'ӑсна m., f., *б' ӑсну* н. С - В.

Оваа појава многу посилно истапува во С одошто во В. Таа не се ограничува на придавките, ами ги опфаќа и *л* - формите, на пр.: *д' ӑдуту и р'екла* (< rekl*ъ*)". Цит. раб., MJ, XIII-XIV, с. 208.

2.1. Ќе се обидеме паралелно да ги даваме своите забелешки кон разбирањата на Иванов и Малецки /Голомб/, бидејќи тие се релативно блиски: од истите еуфонични причини, според Иванов, на крајот на зборформите се зачувал некогашниот *ер*, а според Малецки се развил нов, секундарен ер, но пак на крајот на зборформите. Меѓутоа, и едниот и другиот не

[7] Зб. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско),* MJ, г. XI-XII, кн. 1-2, с. 113-182, и г. XIII-XIV, кн. 1-2, с. 173-275.

му обрнале внимание на фактот дека сите забележани случаи се однесуваат само на придавски форми во синтагми од типот: *ендрЪ* (град), *мЪндрЪ* (човек), додека кај именките, кај истиве согласнички групи, пак на крајот на зборот тие се отклонуваат со вметнување на секундарниот "ер", начин познат и од другите говори, пр. *ветЪр (< вѣтрЪ)* и сл.

2.11. Второ, бројот на примерите забележани од Иванов во кои по губењето на крајниот *ер* би се создале согласнички групи тешки за изговор и во кои овде - за разлика од останатите дијалекти - прашањето се решава со "чување на крајниот *ер*" (според Иванов), односно со развивање на вторичен *ер* на крајот на зборот (според Мајецки) е навистина мал: *мЪндрЪ, ендрЪ, реклЪ* , наспрема другите случаи: *силнЪ, сладкЪ, мЪнтнЪ, сп. уште: скЪмпЪ, плиткЪ, тенкЪ, нискЪ, чЪрнЪ* и сл.. за да се допушти дека првите неколку случаи биле единствениот агенс и со аналогија им се наложиле на сите останати.

Самиот Иванов за "крајниот ер" во првите примери: *мЪндрЪ* и сл. тврди дека останал уште од почетниот период на старословенскиот јазик, приближно од крајот на IX век, а во втората, изразито поголема група, крајниот *ер* се раширил по аналогија по губењето на ъ и ь во претпоследниот слог. С. Романски со право заклучува дека односново тврдење е неосновано, бидејќи за да се загуби *ерот* во претпоследниот слог, требало тој претходно, по некои причини, да се задржи на крајниот слог: само тогаш првиот *ер* би се чувствувал во отворен слог и би исчезнал /цит. раб., с. 29-30/. Навистина за односниве објаснувања би можело да се рече дека претставуваат вртење во круг.

3.1. Сите споменати толкувања на односниве, навистина необични случаи од Солунско имаат фонетски карактер. Обратно нашите повеќегодишни истражувања на долновардарските говори ни даваат доволна основа вниманието да го свртиме кон морфолошкиот фактор.

Прво, реонот Богданско, во кој се наоѓаат селата, чиј говор го преокупира толку многу вниманието на славистите, долг период во минатото, сé до Балканските војни - според Романски - претставувал изолиран македонски остров во еден поголем комплекс од турско население. И не само говорите во Богданско, воопшто југоисточните македонски говори ни се претставуваат како типични за "балканската лингвистичка унија", во кои се среќаваат интересни резултати од билингвизмот, што се родил од контактот со балканските несловенски јазици. Освен турскиот елемент, во односниве говори силно било изразено и влијанието на балканските Романи, чии потомци се денешните Власи.

3.2. Без сомнение во овој контекст треба да го гледаме и стремежот за елиминацијата на одделната маркираност на машкиот и средниот род, но и пошироко. Меѓу првите тоа го одбележил еден од собирачите на материјалите за Зборникот на Верковиќ, кој на маргините од материјали од Ениџевардарско покрај другите забелешки, под т. *5* пишува: "... во Пазар и за машки и за женски род кај придавките се употребува само формата за среден род"[8].

3.21. Думев во студијата за воденскиот говор истакнува: овде " .. . се забележува една колку љубопитна, толку и несреќна појава, која што се должи на грчко и турско влијание" .Натаму, меѓу другите случаи на засегнатост на категоријата род, во смисла на обопштување на атрибутот од среден и за машки род наведува повеќе примери: *а́рну чувéк, ло́шу инса́н, ни́ску тава́н, ку́су чувéк, дибéлу увéн, до́бру ура́ч*[9].

Од пунктот Ѓупчево (Ениџевардарско) среќаваме слични примери за нарушена конгруенција: *зла́тно ко́ниц, адно́ дру́го адéт, гулéмто а́рмас, чи́сто пичéно лéп, сéлцкуто буна́р* и сл. Од Кајларско /пункт Тремно/ се случаите: *чу́јцо чо́ек, цéло лéп, чи́сто и́звур* и др.

3.22. Во микротопонимијата од односниов терен исто така среќаваме двочлени синтагми во кои именката е од машки, а атрибутот од среден род: *Ста́рту Ја́вур* (Воденско), *Дéдво Извур* (Кајларско), *Вла́шкуто Гроп* (Ениџевардарско)[10] .

Во Солунско, според материјалите од Кулакиското евангелие среќаваме и обратни случаи - со именка од среден се јавува одредница од машки род: *видéа мла́д дéтенци, му бéши стра́х и чу́до голéм*. Овде, освен што се мешаат машки и среден, има и случаи во кои е засегнат и женскиот род, имено атрибутот од среден ја маркира именката од женски род: *верва́ле на нéго за́рди жéнцкото при́казна, - буна́р шо да и́ма во́да солéно, ки ти да́диши во́да жи́во*.

Од односниов тип синтагми со нарушена конгруенција има забележано примери и во микротопонимијата: *Но́виот Цадé* (Мегленско), *Маџи́рско Махала́* (Серско) - во првиот случај со именка од среден стои

---

[8] Ст. Романски, *Долновардарскиятъ говоръ,* МакПр, г. VIII, кн. 1, с. 104.

[9] В. Думевъ, *Воденскиятъ говоръ,* МакПр, XIII, 1943, кн. 3, с. 8-42, кн. 4, с. 26-88.

[10] Поопширно за ова в. во статијата *"За дезинтеграцијата на југоисточните македонски говори",* уште: А. Поповски - К. Пеев, *Дијалектните особености во македонската топонимија како одраз на меѓујазичните контакти,* Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје 1980, с. 287-292.

атрибутска одредница од машки род, а во вториот со именка од женски стои атрибут од среден род.

3.23. Крсте Мисирков кој потекнувал името од овие краишта (Ениџевардарско) дури и во своите програмски записи не можел да се ослободи од својот говор па му се поткраднале примери во кои родот е погрешно маркиран (од истиот тип како и во претходните случаи): *на тија двата имијна* (За мак. работи, 107), уште: *два важни собитија* (Вардар, 32).

3.3. Кај посвојните заменки упростувањето на шемата на родот исто така е присутно нашироко во овие говори, но постојат и ареални разлики. Пр. во Гуменџиско формата за среден род ја забележуваме обопштена и за машки: *на́што де́до*, од Воденско: *на́шчу учи́тал*, од Пазар: *мо́јту кабаа́т*. Обратно во Солунско се наложила, формата за машки род: *не е наш јагнето*; *- јазе сум твој нуче,- сърцето мој*[11]. Еве уште еден пример од Зборникот на Верковиќ: *ка ки видиш мој писмо.*

3.31. Во Кулакиското евангелие паралелно егзистираат примери и од првиот и од вториот тип: *се́кој на не́говото брат, - ут ни́њото сан*ъ*р, - ут со́фрата на ни́њото стопа́н, - не́гуто дуби́ток, - гри́пут ва́шо*, покрај: *про́сти-му на де́тито мој, - чуа́х на ни́х су и́мито сфо́ј, - уф сърциту ва́ш.*

4.1. Процесот на неутрализација на разликите во родот евидентен е и во глаголската фраза. Интересни се случаите на несогласување меѓу субјектот и именскиот дел од предикатот: првиот од машки, а вториот во среден род. Сп. примери од Кулакиското евангелие*: гро́бот шо бе́ши чине́то ут ка́мин, - и буна́рот мо́шни длабо́к.*

Од истиот материјал од Кулакија среќаваме и примери во кои субјектот е во женски, а именскиот предикат во машки род: *пло́чата намисте́на, о́ти бе́ши голе́м но́го.*

4.2. Конгруенцијата меѓу субјектот и *л*-партиципот во сложениот предикат исто така е нарушена. За разлика од другите случаи во кои обопштувањето најчесто оди на релација машки: среден, овде неретко е засегнат и женскиот род. Ќе илустрираме пак од Солунско, од Кулакија - субјектот во женски, а *л*-формата во машки род: *ве́ли на не́а...: а́рно си ре́кал, шо не́маш мъ́ш о́ти пе́т мъ́жи има́л си.* Сличен пример среќаваме и во материјалите од Верковиќ: *... и она отидел, гу бакна ранката и тој ја дава един алтин многоценно.*

4.21. Пак од Солунско, од пунктот Висока М. Малецки (З.Голомб) наведува обратен пример: субјектот во машки, а *л*-партиципот во женски род: *д'ъ́дуту* и *р'екла* (MJ, X111-X17, 208), и го истакнува како пример за

---

[11] Б. Конески, *Јазични белешки за приказните од Солунско од збирката на Верковиќ*, МАНУ, Прилози, VII-1, Скопје 1982, с. 30.

развој на вторичен ер на крајот на зборoформите. Сличен е примерот: *тој тъ̀j му рекл̀ъ*, што на Ј. Иванов, му послужил како аргумент за тезата дека во Богданско сé уште се чува некогашниот *ер* во финална позиција.

Се разбира дека примерот од Кулакија, што пред малку го споменавме и во кој среќаваме обратен случај: *л*-фѐрма за машки род, со вметнат секундарен ер, во спрега со субјект од женски род (*а́рно си ре́кал, шо не́маш ма́ш)*, многу убедливо демонстрира една состојба: и првиот и вториот и третиот случај имаат еден заеднички именител - станува збор за нарушена конгруенција, предизвикана од нестабилноста на категоријата род, независно што различно се појавува во селата на северо-исток од Солунско, во реонот Богданско, наспрема оние на југ (Кулакија).

Потврда за ова наоѓаме и во споменатата статија на проф. Конески во која од истиот пункт (Висока) тој наведува различни комбинации и неуедначеност меѓу субјектот и партиципот: *ва̀жето не стигна, вра̀заха и четиријѐси лактја по̀јас, тогас достигнал, - тогај рибата му беши дал едно ребро, - и стапот веки беши останало като иглин вѝрх.*

Во Кукушко и Дојранско исто така среќаваме примери со различно и несоодветно поврзување на субјектот со *л*-формата: *ка дуј̀де́л де́тто - не́ма мо́ма и измиќа́р сă-глави́л, - Ту́рчито избига́л уд Нима́нци*, наспрема: *една́ ѓу́пка на-мо́мата га-накара́л д-ин ле́гне на-ску́то, - ут-крива́то га-шутна́л, така́, ѓу́пката на мо́мата.*

4.3. Во заклучокот ќе истаѓнеме дека од богато илустрираните примери во врска со категоријата род во југоисточните македонски говори, евидентно се наложува заклучокот дека овде нашироко е присутен стремежот за елиминација на родовите опозиции. Ј. Иванов и М.Малецки кои немале увид во раширеноста на оваа појава се обиделе нејзините резултати *(ендрЪ грат, силнЪ аск'ер, д'а̀дуту и р'екла)* да ги разгледуваат од подруг аспект и маркираат посложени објаснувања: како остатоци од некогашната состојба, имено дека *ерот* оставил траги на крајот на зборот, со што говорите во Богданско би претставувале исклучок .

Спрема нашите согледувања, разгледуваниве примери од Богданско треба да се сфатат само како еден сегмент од општата разнишаност на конгруенцијата во овој говор, којашто не може да се разгледува надвор од присутната општа нестабилност на категоријата род во југоисточните македонски говори. Во сето тоа, колку да имало самородни причини, не може да се исклучи влијанието од структурата на несловенските балкански јазици, пред сé на турскиот.

1985

СКРАТЕНИЦИ

А,БТР – Л. Андрейчин и др. , *Български тълковен речник*, София 1963.

БМ – Ст. Бојковска – Максимовска, *Дијалектни текстови од Мегленско,* Македонистика, бр. 5, Скопје, 1992.

Б(М,В,СД,К) – Т. Бицевски, *Македонски народни песни од Мегленско,* Македонско народно творештво, 6, Скопје 1985; *Македонски народни песни од Воденско,* Македонско народно творештво, 8, Скопје 1989; *Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско,* Македонско народно творештво, 13, Скопје 1997; *Македонски народни песни од Кукушко,* Македонско народно творештво, 9, Скопје 1989.

Б,ОГ – П. Бицевски, *Орловото гнездо,* Скопје 1996.

В (V,K,S) – W. Budziszewska, *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej,* Warszawa 1983 (V – Воден, K – Кукуш, S – Солун).

ВГ,БЕР – В. Георгиев и др., *Български етимологичен речник,* София,1971...

В,СД – Б. Видоески, *Говорот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско,* МАНУ, Прилози XXII, 2, 1992.

V,PM – P. Lavrov a J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze, 1932, s. IV-596.

VM,ESJČ – V. Machek, *Etymologický slovnik jazika českého a slovenského,* Prag, 1957.

Г,ДМГ – Зб. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско),* Македонски јазик, Скопје, XI-XII, кн. 1-2, с. 113-182, XIII-XIV, кн. 1-2, с. 173-276.

ДВ – В. Думевъ, *Воденския тъ говоръ,* МакПр, XIII, с.8–42.

ДК – В. Дрвошанов, *Кајларскиот говор*, Скопје, 1991.

ДС (Ч) – С. Давкова, *Лексиката на говорот на с. Чифлицик* (Демирхисарско), магистерска дисертација, машинопис, Скопје 1997.

ИГ – Д. Ивановъ, *Гевгелийскиятъ говоръ,* София, 1932.

КЕ – М. Карамфиловски, Еницевардарскиот говор, докторска дисертација, машинопис, Скопје 1995.

ЛС(К) – Веселинка Лаброска, *Говорот на с. Кула* (Серско), магистерска дисертација, Скопје 1997.

MS,t,s – M. Małecki, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Sołuńskiem), I, Teksty*, Kraków 1934; *II Słownik*, Kraków 1936;

МЕ(В) – Б. Ристовски, *"Вардар". Научно-литературно и општествено-политичко списание на К. П. Мисирков,* Скопје, 1966.

MV,K – A. Mazon et A. Vaillant, *L`évangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas - Vardar,* Paris 1938.

МС(В) – Л. Милетичъ, Изъ живота на Българитѣ въ Солунско, МакПр, VIII, София, 1932.

МЕ(Р) – Бл. Ристовски, Раните ракописи на К. П. Мисирков на македонски јазик, Скопје, 1998.

О,СРЯ – С. Ожегов; Словарь русского языка, Москва 1963.

ПД – К. Пеев, Дојранскиот говор, Македонистика, 2, Скопје 1979.

ПК,I,II – К. Пеев, Кукушкиот говор I, 1988; II, 1989.

ПК(Гр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грбашел, Кукушко.

ПК(Кр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Крецово, Кукушко.

ПК(М) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Моларци, Кукушко.
ПК(Мут) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Мотулово, Кукушко.
ПК(Грам) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грамадна, Кукушко.
ПГ(К) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Коњско, Гевгелиско.
ПГ(С) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Стојаково, Гевгелиско.
ПД(Ник) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Николич, Дојранско.
ПД(Пат) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Патарос, Дојранско.
ПД(Ф) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Фурка, Дојранско.
PS, ERHSJ – P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971...
Р,ДГ – Ст. Романски, Долновардарскиятъ говоръ, МакПр, кн. 1, София 1932.
РМЈ – *Речник на македонскиот јазик* I, II, III, Скопје 1961...
РСХКНЈ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика,* Београд, 1959...
СК – Д. Сакъов, *Принос към речника на кукушкия говор,* Българска диалектология, III, София 1967.
ТГ – Ст. Таневиќ, *Српски народни обичаји у ћевђелијској кази,* Српски етнографски зборник, XL, Београд, 1927.
УЕ – Д. Угриновски, *"Народни обичаи од Ениџевардарско"*, машинопис.
Ф,ЭСРЯ – *Этимологически словарь русского языка,* Москва 1986...
ШГ,1(К,Д) – К. Шапкарев, Сборник от *български народни умотворения,* т. 1, София, 1968 (К – Кукушко, Д – Дојранско).
ШГ,5(С,К,Д) – К. Шапкарев, *Избрани дела,* V, Скопје, 1976 (Г – Гевгелиско, С – Солунско, К – Кукушко, Д – Дојранско).

ВГ (Д,К,С,В,ЕВ,М,С,Д) - Б. Видоески,*Текстови од дијалектите на македонскиот јазик,* Скопје, 2000 (Гевгелиско, Дојранско, Кукушко, Солунско, Воденско, Ениџевардарско, Мегленско, Серско, Драмско).

ТРАНСКРИПЦИЈА

ă. – Со овој знак го предаваме темниот вокал независно од неговото потекло.

a, e, o. – Точката под вокалот го означува полуредуцираниот изговор: *a* клони кон *ă*, *e* кон *и*, *o* кон *у*.

a:, e:, o:. – Должината на вокалите ја означуваме со знакот : (две точки) поставен од десната страна до буквата.

ä. – Со овој знак го обележуваме широкиот изговор на вокалот *е*.

л'. – Овој знак го означува полумекото *л*.

н'. – Со овој знак се означува мекото *н'*. Во крајната југоисточна периферија, пр. во Лагадинскс консонантите си имаат свои меки парници што ги претставуваме на истиот начин – со надреден знак од десната страна на буквата (*д - д', з – з', т – т'* и сл.).

л. – Со овој знак се означува вокалниот изговор на *л*.

р. – Овој знак го означува вокалниот изговор на *р*.

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'282.4(495.6-12)(038)

ПЕЕВ, Коста
Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел. Т. 2 / Коста Пеев. - Скопје : Студентски збор, 2002. - 408 стр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Скратеници: стр. 405. - Содржи и: Одбрани граматички прашања

ISBN 9989-45-164-8

а) Македонски јазик - Дијалекти - Егејска Македонија, југоисточна - Речници

СОДРЖИНА

Уводни белешки..... 9

Речник

Ѓ..... 15
Е..... 22
Ж..... 35
З..... 49
S..... 125
И..... 128
J..... 203
К..... 234

Одбрани граматички прашања

За заменскиот систем во јужните македонски говори..... 365
За дезинтеграцијата на југоисточните македонски говори..... 385
Повторно за "лажните остатоци" од крајниот *ер* во југоисточните говори. 397

Кратенки..... 405

Коста Пеев
РЕЧНИК
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

**

Новинско-издавачко претпријатие *"Студентски збор"* – Скопје

**

директор
д-р Томе Груевски
**
главен и одговорен
уредник
М-р Зоран Костов
**
технички уредник
Владимир Лазов
**
дизајн на корица
Игор Настевски
**
графика
Македонски градски мотив, Ѓорги Ачески
**
Печатено во Борографика, Скопје
тираж: 1000 примероци

Издавањето на Речникот го потпомогна Министерството за култура на Република Македонија.

МАНУ – БИБЛИОТЕКА
R
II 17272
100002273
COBISS

ISBN 9989-45-164-8